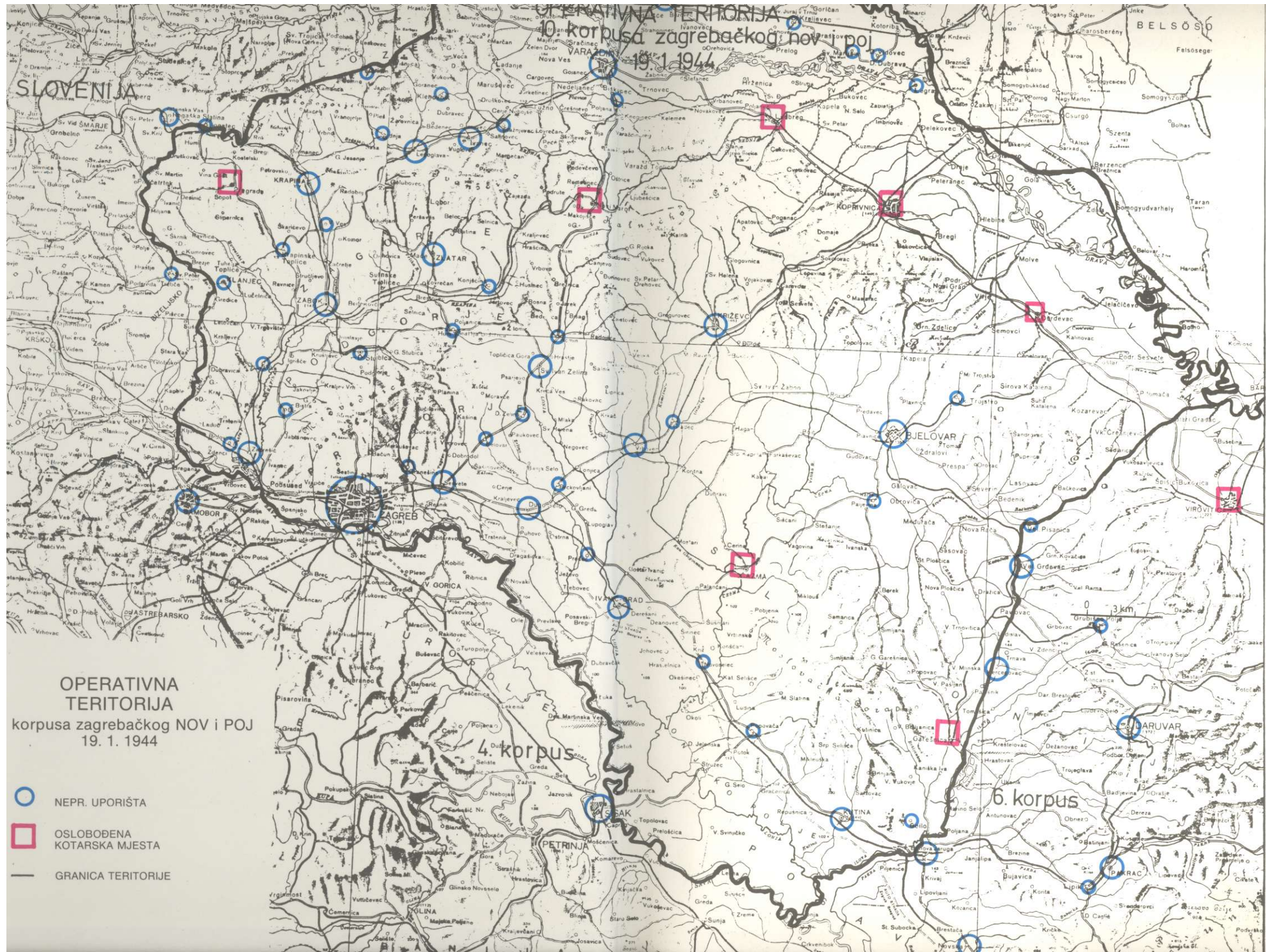

RADE
BULAT

DESETI KORPUS
»ZAGREBAČKI«
NOVI POJ

RADE BULAT

DESETI KORPUS
»ZAGREBAČKI«
NOV I POJ

GLOBUS / ZAGREB

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD / BEOGRAD

Recenzenti
IVAN BOŽIČEVIĆ
NARCISA LENGEL-KRIZMAN
MILAN PAVLOVIĆ

Stručni redaktor
MIHAJLO VUČINIĆ

*U spomen članovima Partije i SKOJ-a
sjeverozapadne Hrvatske i suborcima
10. korpusa »Zagrebačkog«*

PREDGOVOR

Knjiga *Deseti korpus »Zagrebački« NOV i POJ* ne sadrži sve činjenice nužne za potpun prikaz narodnooslobodilačke borbe u Zagrebačkoj oblasti. U njoj su bilo opisane bilo spomenute ili analizirane one borbe i akcije koje su najviše doprinijele jačanju, širenju i učvršćenju NOP-a, te stvaranju, izgradnji i osposobljavanju njegovog oružanog dijela - partizanskih odreda, brigada i divizija.

Sedam poglavlja knjige, iako na prvi pogled zasebne cjeline, jedinstveni su mozaik informacija o brojnosti i složenosti problema koje su morala rješavati rukovodstva NOP-a Zagrebačke oblasti i vojni štabovi jedinica 10. korpusa. Ne plašeći se atribucije neskromnosti, vjerujem da su napisana dovoljno kritično i samokritično i da mogu biti koristan putokaz za daljnja istraživanja vojne i političke aktivnosti u Zagrebačkoj oblasti u NOB-u. Uz to daju sliku ukupnih napora i žrtava naroda ovog dijela naše zemlje i njihova doprinosa oslobođenju od fašizma i pobjedi socijalističke revolucije.

Akcije i borbe jedinica 10. korpusa nisu — s obzirom na svoj opseg i učešće žive sile i tehnike u njima - uvijek mogle biti vodene za postizanje velikih taktičkih i operativnih ciljeva. Međutim, njihov opis čitaocu pokazuje koliko su bile naporne, teške i žilave. Malo je onih koje su s lakoćom i bez žrtava bile uspješno vodene, jer neprijatelj na području Zagrebačke oblasti nije lako polagao oružje i napuštao svoja uporišta.

Ustaške i okupatorske jedinice s kojima su jedinice 10. korpusa vodile borbu bile su borbene, izdržljive i dobro opremljene kroz čitav rat. Gubici Korpusa (7.786 mrtvih i ranjenih, ne računajući nestale) potvrđuju da su jedinice Korpusa uslijed nedovoljnog iskustva mladih boraca i malog broja teškog oružja (artiljerije i minobacača) i neprekidne aktivnosti i agresivnosti ustaša i drugih neprijatelja morale ponekad prihvaćati obrambene borbe pod nepovoljnim uslovima (virovitički mostobran, borbe u Moslavini u martu 1945. i završne operacije).

Koristio sam se brojnim dokumentima i arhivskom građom. Iako su neprijateljski dokumenti često nepouzdana pri rekonstrukciji događaja i pri analizama, ne utječu na objektivnost prikazivanja. Nadam se da će dijelovi dokumenata ili čitavi dokumenti koje u knjizi navodim još više doprinijeti boljem i svestranijem upoznavanju političke i vojne situacije i uslova djelovanja 10. korpusa, a mojim suborcima pomoći da s više kritičnosti i samokritič-

čnosti ocjenjuju vlastiti doprinos, dobra i loša iskustva u vođenju zajedničke nam borbe.

Radeći na knjizi osjetio sam zadovoljstvo zbog iskrene spremnosti najvećeg broja drugova kojima sam se obratio da pomognu u razjašnjavanju i dopunjavanju nekih činjenica. Pregled kadra u VII poglavlju uglavnom je rekonstruiran prema sjećanju ovih drugova:

Stjepana Brleka, Valenta Đuričića, Vlajka Gavrilovića Bekera, Ivice Gretića Marijana, Emila Ivanca, Vjekoslava Janjića Cape, Alfreda Jaegera, Stjepana Krkača, Bože Kušeca, Karla Kajbe, Marka Lucića, Vlade Mađarica, Jovice Mandića, Vjekoslava Pavlinića, Slobodana Petrovića, Ice Simčića, Josipa Skupnjaka Vlade, Vjekoslava Smeha Alibabe, Josipa Spiranca Pintara, Dragana Vukelje Kise i Zvonimira Zupanića Tarzana.

Svjestan sam da ovakav pregled još ne znači i završen posao, ali usprkos nepotpivosti poslužiti će kao osnova za dopune i proširenje.

Drugovi Antun Biber Tehek, Ivica Gretič, Stjepan Puklek Jura i Josip Skupnjak pročitali su neke dijelove, a Vlado Mađarič, Ivan Šibi i Veseljko Velčić čitav rukopis i svojim savjetima i mišljenjima doprinijeli konačnoj redakciji rukopisa.

Brzina i savjesnost recenzenata rukopisa, drugova Ivana Božičevića Belog, Milana Pavlovića i drugarice Narcise Lengel-Krizman, omogućili su da knjiga bude na vrijeme pripremljena za štampu, a njihove prijedloge, mišljenja i ocjene sam uglavnom prihvatio, jer je njihova suština bila u tome da pojedini dijelovi teksta budu uvjerljiviji.

Moja saradnja sa svim spomenutim drugovima bila je motivirana željom da knjiga što objektivnije prikaže ono razdoblje naše historije koje su stvarali radnička klasa i inteligencija Zagreba, seljaci i radnici, đaci i studenti Kalnika, Bilogore, Moslavine, Varaždina i Međimurja, Prigorja i Zagorja, Podravine i Posavine, Hrvati i Srbi u ogromnoj većini svojim aktivnim učešćem, u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Složena organizacija udruženog rada »Bilokalnik« i Skupština općine Koprivnica s predsjednikom i zamjenikom predsjednika Poslovnog odbora drugovima Josipom Bukovčanom i Stjepanom Ivkovićem i sekretarom organa upravljanja Nevenkom Lobinec, predsjednikom Skupštine Općine drugom Krešimirom Svarcom i tajnikom Skupštine Ivanom Svegovićem, predsjednikom Izvršnog vijeća Skupštine Općine Julijem Kurucom, te radnici općinske uprave s Đorđem Karlovićem, Biserkom Rožmarić, Zlatom Savić i Josipom Soš na čelu, pomogli su da tehnička priprema rukopisa bude pravovremeno obavljena i nakon lektoriranja prepisana u čistopis za štampu.

Spremnost umjetnika — boraca, ratnih i poslijeratnih drugova i prijatelja iz druge operativne zone i 10. korpusa: Zlatka Price, Aleksandra Bunete Saše, Borisa Dogana, Hajrudina Kujundžića, Velibora Mačukatina, Ede Murtića, Ivana Milata, Nikole Reiserera, Ota Reisingera, Vjekoslava Rukljača, Ivana Sabolića, Ice Simčića i dr. da svojim priložima obogate sadržaj knjige omogućiti će bolje poznavanje kulturnog života i njihova stvaralaštva u našim jedinicama.

Drugovi Mladen Serment, Radojko Ježić, Josip Marotti i Mira Župan

svojim sjećanjima pomogli su oživjeti uspomenu na djelovanje mladih kazališnih umjetnika.

Institut za historiju radničkog pokreta u Zagrebu, Muzej grada Zagreba, Muzej grada Koprivnice i tajnik Odbora za njegovanje revolucionarnih tradicija 10. korpusa Gradske skupštine Zagreb Ivo Šafran omogućili su mi upoznavanje s nekim dokumentima, ratnim slikama, listovima, zidnim novinama i skicama, što je također vrijedan prilog boljoj dokumentarnosti knjige.

Vojnoizdavački zavod JNA, glavni i odgovorni urednik pukovnik Radomir Petković, izdavačka kuća »Globus« iz Zagreba i njezin direktor Tomislav Pušek od prvog su dana izrazili spremnost za najčvršću poslovnu saradnju koja je osigurala objavljivanje ove knjige.

Drugarice Neva Toplak, Ivana Sor i drug Mihajlo Vučinić s mnogo savjesnosti i zalaganja radile su na pripremanju rukopisa za štampu, te pri izdavanju knjige bili uvijek prijatni i ugodni saradnici.

Svima pomenutim drugovima i drugaricama moje iskreno hvala za pomoć i trud.

Na kraju izražavam svoje duboko poštovanje članovima partije i SKOJ-a i ostalim borcima naših jedinica, koji su u bezbrojnim žestokim okršajima diljem zagrebačke oblasti i jednog dijela Slavonije bili uvijek dostojni svoga revolucionarnog imena i uvjerenja.

Neka i knjiga *Deseti korpus »Zagrebački« NOV i POJ* posluži trajnom sjećanju na njih i budi uspomenu i zahvalnost nas živih prema mrtvim drugovima koji nisu dočekali oslobođenje i izgradnju slobodne naše socijalističke domovine.

U Zagrebu, 27. marta 1984. godine

RADE BULAT

»Mogu da kažem da je isto tako i u ovim krajevima, kao i u svim dijelovima naše zemlje, naše današnje zajednice, narod s dubokim povjerenjem pošao za zastavom Komunističke partije protiv okupatora i domaćih izdajnika.«

Tito

I

GEOGRAFSKI I VOJNO-POLITIČKI POLOŽAJ ZAGREBAČKE OBLASTI

Vojno-operativno područje 10. korpusa NOVJ obuhvaćalo je, uglavnom, Zagrebačku oblast u koju su ulazili: Međimurje, Hrvatsko zagorje, Prigorje, Kalničko, Bilogorsko, Podravsko i Moslavačko područje, dio Posavine na lijevoj obali Save do sela Gušće i grad Zagreb. Teritorij oblasti omeđen je rijekom Dravom i Murom duž jugoslavenskomađarske granice; između Hrvatske i Slovenije crtom od rijeke Mure, preko sela Strigove, Ormoža; rijekom Dravom uzvodno do sela Lovrećana, Cvetlina, Macelja, Rogateca i rijekom Sutlom. Od ušća Ilove u Savu granica na sjeveroistoku prolazila je rijekom Ilovom, Banovom Jarugom, Velikom Pisanicom, Pitomačom i dalje išla na Dravu.

Nakon kapitulacije Kraljevine Jugoslavije i njezina komadanja Međimurje i Pomurje bili su pripojeni Hortijevoj Mađarskoj, a Štajerska Trećem Reichu. Na tim je područjima uspostavljen okupacijski režim.

Zemljište Zagrebačke oblasti je ravničarsko, brdovito i brežuljkasto s više dolina. Duž Drave i Save protežu se duge i široke doline ispresijecane brojnim potocima i rječicama. Sava i Drava su velike i široke rijeke koje se nigdje na području 10. korpusa ne mogu pregaziti. Uz njih su i rijeke Krapina, Bednja, Česma, Lonja i Ilova zbog svoje širine i dubine također svojevrstne prepreke.

Stanovništvo je gusto naseljeno u većim gradovima: Zagrebu, Varaždinu, Bjelovaru, Koprivnici, Križevcima, i u većem broju velikih sela i naselja, a na čitavom području bilo je velikih površina poljoprivrednog zemljišta i lako prohodnih šuma. Od većih gora poznate su: Moslavačka gora s najvišim vrhom Gornja humka 489 m, Bilogora s najvišom tačkom Vis 268 m, Kalničko gorje s trigonometrom Kalnik 643 m, Ivanščica s najvišim vrhom 1 068 m, Maceljsko gorje s najvišom tačkom 622 m, Medvednica (Zagrebačka gora) sa Sljemenom 1 036 m i Ravna gora - 680 metara.

Područje Zagrebačke oblasti imalo je vrlo razgranatu saobraćajnu mrežu dobrih cesta i nekoliko željezničkih pruga. Najvažnije saobraćajnice su:

a) ceste: Osijek—Virovitica—Koprivnica—Varaždin—Maribor; Daruvar—Veliki Zdenci-Bjelovar-Križevci-Gornja Rijeka-Novi Marof-Varaždin; Novska—Banova Jaruga—Kutina—Ivančić-Grad—Dugo Selo—Zagreb; Zagreb—Varaždin—Čakovec s odvojcima za Nagykanizsu i Mursko Središće—Donju Lendavu; Banova Jaruga-Pakrac; Kutina-Garešnica-Veliki Zdenci; Ivančić-Grad—Čazma-Bjelovar—Đurđevac; Novi Marof-Varaždinske Toplice-Ludbreg; Varaždinske toplice—Varaždin; Zagreb—Sesvete—Marija Bistrica—Zlatar—

-Lepoglava; Zagreb-Podsused-Zaprešić-Zabok-Krapina-Đurmanec-Rogatec; Đurmanec-Ptuj; Krapina-Lepoglava-Varaždin; Lepoglava-Trakošćan-Cvetlin-Ptuj; Zabok-Radoboj-Stari Golubovec-Lepoglava; Zaprešić-Brežice; Zaprešić-Klanjec-Podčetrtek; Zabok-Krapinske Toplice-Rogatec.

b) željezničke pruge: Ljubljana-Zagreb-Beograd s jakim željezničkim čvorištem Zagreb, zatim Zagreb-Krapina-Rogatec; Zagreb-Zabok-Varaždin-Čakovec-Ko toriba; Zagreb-Križevci-Koprivnica-Gyekenjes; Križevci-Bjelovar-Podravski Kloštar; Varaždin-Ivanec-Lepoglava-Golubovec; Varaždin-Ludbreg-Koprivnica-Virovitica-Osijek; Banova Jaruga-Pakrac-Daruvar-Virovitica; Bjelovar-Grubišno Polje-Garešnica.

Pruga Zagreb-Beograd bila je najvažnija i u toku rata za snabdijevanje njemačkih snaga u Jugoslaviji i ostalim zemljama na Balkanu i evakuaciju iz njih. Veliko značenje za ustaše imale su pruge Zagreb-Koprivnica i Zagreb-Varaždin, jer povezuju veće gradove i mjesta sa Zagrebom i Mađarskom. Tako gusta mreža komunikacija pružala je veću prednost okupatoru i domaćim izdajnicima omogućavajući im koncentraciju i manevre u borbama protiv naših jedinica. Istodobno su, zbog duljine i velike gustoće, te komunikacije bile osjetljive i neprijatelj je morao držati velike snage za njihovo osiguranje i održavanje. U početku, dok su borbe bile manjih razmjera, neprijatelj ih je lako štitio, ali nakon kapitulacije fašističke Italije 1943. godine okupator i ustaše bit će prinuđeni odreći se nekih komunikacija do kraja rata (Križevci-Koprivnica-Botovo; Križevci-Bjelovar; i povremeno Zlatar Bistrica-Varaždin i Ludbreg-Koprivnica-Virovitica).

U završnim operacijama Jugoslavenske armije za konačno oslobođenje zemlje, naročito nakon izbijanja trupa Trećeg ukrajinskog fronta Crvene armije na Dravu i proboja srijemskog fronta, komunikacije u dolini Drave i Save postaju izuzetno važne za povlačenje njemačkih trupa i izdajnika (ustaša, četnika, domobrana, nedićevaca, ljotićevaca i drugih). U isto vrijeme i glavnina njemačkih snaga na Balkanu, armijska grupa »E« koja je odstupala prema Austriji, provlačila se između rijeka Save i Drave.

Operativno područje Korpusa bilo je oduvijek gusto naseljeno. Na njemu je, prema popisu stanovništva, 31. 03. 1931. godine živjelo 876.543, a sa Zagrebom oko 1.076 000 stanovnika, odnosno više od jedne četvrtine stanovništva u Hrvatskoj. Od tog broja smatralo se privredno aktivnim 52% stanovnika (452.724 osobe). Po socijalnoj strukturi najviše je bilo seljaka: Hrvatsko zagorje 85%; donja Podravina (kotari Koprivnica i Đurđevac) 76%; donja Podravina i Kalničko, Bilogorsko, Moslavačko područje imali su najviše radnika (14%), a Hrvatsko zagorje najmanje, samo 8%.

U administrativnom pogledu je taj teritorij bio podijeljen na kotare. U Hrvatskom zagorju i Prigorju kotari su bili: Ivanec, Klanjec, Krapina, Pregrada, donja Stubica, Zlatar, Novi Marof, Sveti Ivan Zelina, Varaždin-grad i Varaždin-kotar, Podravina Ludbreg-Koprivnica i Đurđevac, Međimurje-Čakovec i Prelog; Kalničko, Bilogorsko, Moslavačko područje-Križevci, Bjelovar, Čazma, Garešnica, Kutina, Dugo Selo, Ivanić Grad, grad Zagreb i kotar Zagreb.

Po nacionalnom sastavu najviše je bilo Hrvata, zatim Srba i drugih

nacionalnosti - Čeha, Slovaka, Mađara, Nijemaca, Ukrajinaca, Talijana i dr. O takvom su mnogonacionalnom sastavu i utjecaju Hrvatske seljačke stranke (HSS-a) i njezine politike »čekanja« na tom terenu komunisti i narodnooslobodilački pokret u svojim akcijama stalno brižno i svestrano vodili računa.

U ekonomskom smislu područje se odlikovalo relativno bogatim rezervama hrane, radne snage i vojnih obveznika, što će naročito posljednjih godina oslobodilačkog rata poprimati veće značenje. Glavni administrativni i ekonomski centri Zagreb, Varaždin i Bjelovar, uz Koprivnicu, Križevce, Dugo Selo, Krapinu i ostala kotarska središta, imali su stalno istaknuto vojno i političko značenje, jer su ustaše i okupatori iz njih mogli lako i sigurno nadzirati i osiguravati cijeli teritorij, pogotovu važne cestovne i željezničke saobraćajnice.

U tom su pogledu pruga i cesta Zagreb—Dugo Selo—Kutina—Novska—Beograd; cesta i pruga Dugo Selo—Koprivnica; cesta Zagreb—Novi Marof—Varaždin—Čakovec i cesta i pruga Zagreb—Zabok—Krapina bile najbolje čuvane. Na njima su, po pravilu, bili najveći neprijateljski garnizoni, pogotovu u Zagrebu, Varaždinu i Bjelovaru.

Područje oko Zagreba i uporišta u dolini Save prema Beogradu i Ljubljani bili su za njemačkog okupatora uvijek važni u vojno-strategijskom smislu. Imajući to u vidu i ustaše su, a ne samo specijalne njemačke okupacijske jedinice za osiguranje, morali i sami dobro braniti i čuvati te komunikacije, jer su one od prvog dana narodnog ustanka postale za njih osjetljive. Posebno je potrebno istaknuti da su okupator i ustaše neprekidna težili svim silama spriječiti povezivanje partizanskih snaga s jedne i druge obale Save. Moslavina i Posavina bile su im u tom pogledu posebno opasne, pa su gradili sistem utvrđenih uporišta duž komunikacija ne bi li osigurali neprekidnost i redovitost saobraćaja i podigli branu širenju i povezivanju slobodnih teritorija Banije i Korduna s područjem sjeverno od Save i neposrednom okolicom Zagreba i Siska, a preko Pokuplja, Turopolja i Posavine.

Geostrategijski položaj šire regije Varaždina s Hrvatskim zagorjem je postajao sve važniji neposredno sa širenjem ustanka i oslobodilačke borbe, stvaranjem slobodnog teritorija i šire mobilizacije boraca. U završnim operacijama za oslobođenje zemlje, ta je regija kao granična s hitlerovskom Njemačkom, postala jedna od najosjetljivijih za njemačkog okupatora i ustaše, jer im je bila najpogodnija za najbrže izvlačenje iz naše zemlje prema Austriji i Njemačkoj.

Posavina je s Bilogorom uvijek bila vojnički izvanredno važno područje. Dolaskom trupa Crvene armije u početku decembra 1944. godine na granice operativnog područja 6. i 10. korpusa, ono je postalo još važnije, naročito desna strana rijeke Drave, slobodni teritorij od Koprivnice do Virovitice i Donjeg Miholjca. Na lijevoj strani Drave kod Barcsa u Mađarskoj bio je uspostavljen mostobran i slobodan prijelaz za trupe Crvene armije u sastavu Trećeg ukrajinskog fronta. Nakon obrane i napuštanja virovitičkog mostobrana 9. februara 1945. godine, Drava i to područje postaju stalno poprište borbi sve do oslobođenja zemlje.

Dakle zbog svoga geografskog položaja i političkih i ekonomskih osobina

operativno područje 10. korpusa je za čitavo vrijeme trajanja narodnooslobodilačke borbe bilo izvanredno važno za njemačkog okupatora i za tzv. NDH. Za Nijemce je bio zanimljiv njegov položaj kako u odnosu na jugoslavensko ratište, tako i u odnosu na položaj njemačkih okupacijskih trupa na jugoistoku Evrope i sredozemnom ratištu. Njemački je okupator nastojao pod svaku cijenu spriječiti rasplamsavanje i širenje oslobodilačke borbe u tom kraju kako bi sačuvao slobodu manevra svojim snagama radi njihova angažiranja većeg opsega u Hrvatskoj, Jugoslaviji, na Balkanu i Sredozemlju. Dovoljno je samo spomenuti da kroz to područje prolazi oko 150 km glavne željezničke i cestovne magistrale Solun (Sofija)-Beograd-Zagreb-Ljubijana i dalje za Austriju i Italiju, velik dio pruge i ceste Osijek-Varaždin, te tri pruge Graz-Maribor-Rogatec-Zagreb - Varaždin - Čakovec-Kotoriba-Nagykanisza i Zagreb-Koprivnica—Kaposvár.

Sve željezničke i cestovne komunikacije u dolinama Save i Drave, i one koje prolaze daruvarskom, bjelovarskom i zagorskom kotlinom, te druge razgranate komunikacije koje povezuju svaki operativni pravac s dravskim i vode u Mađarsku, Austriju, Italiju i druge krajeve Jugoslavije i dalje na Balkan, bile su za njemačkog okupatora stalno osjetljive i važne.

Od početka rata 1941. godine do jeseni 1944. god. to su bile glavne komunikacije za snabdijevanje njemačkih okupacijskih trupa na jugoslavenskom i balkanskom ratištu (u Grčkoj i Albaniji), a djelomično su služile i za manevar snaga i prema sredozemnom i talijanskom ratištu. U završnom razdoblju rata (zima 1944. i proljeće 1945. godine) to su bili i glavni pravci povlačenja okupatora iz Jugoslavije.

Takva razgranata mreža dobrih prometnica omogućavala je brzo povezivanje ustaško-domobranskih i okupatorskih garnizona, ne samo onih iz gradova i većih mjesta već i onih iz manjih naselja i onih raspoređenih kod svih važnih objekata, za brze manevre u svako doba i opsežnija borbena djelovanja.

U usporedbi s drugim krajevima naše zemlje ovdje je na 1 km² dolazilo 220 m cesta (prvoga, drugog i trećeg reda) i 63 m željezničke pruge, dok je tadašnji jugoslavenski prosjek bio 99 m cesta i 43 m željezničke pruge na 1 km². Taj je odnos postojao još nepovoljniji uzme li se u obzir da je na tom području uz cestu navedenih kategorija, bila razvijena i mreža općinskih i seoskih putova također uvijek prohodnih, većim dijelom i za motorizirane neprijateljske kolone. Zemljište, najvećim dijelom ravničarsko i bregovito bez većih brdskih i srednje brdskih masiva, ima više prohodnih šumskih površina što je neprijatelju omogućavalo upotrebu svih rodova vojske i avijacije.

Političke prilike uoči rata i u prvim danima oružanog ustanka na području Zagrebačke oblasti odrazile su se i na djelovanje i mobilizaciju jedinica Druge operativne zone NOV i POH i 10. korpusa NOVJ. Za vrijeme stare Jugoslavije su žandari i policija vrlo grubo i surovo provodili politiku kraljevskih i antinarodnih režima. Zbog toga je već od uvođenja šestojanuarske diktature hrvatsko stanovništvo tih krajeva počelo težiti za nacionalnom ravnopravnošću, a radnička klasa zbog sve težega ekonomskog položaja, za socijalnom pravdom. Reakcionarno rukovodstvo HSS-a s Mačekom na čelu

znalo je takve opravdane težnje zloupotrijebiti za raspirivanje mržnje i širenje separatističkih, nacionalističkih, šovinističkih i antisocijalističkih ideja.

Zbog politike nenarodnih režima stara Jugoslavija bila je omrznuta kao zemlja nacionalnog bespravlja i socijalnog tlačenja. Nema sumnje da tragove i ožiljke toga nalazimo i u pomirljivom i pasivnom držanju jednog dijela stanovništva tog kraja prema Paveličevoj tzv. NDH. Osim reakcionog dijela buržoazije i gradskog ološa pod utjecaj ustaša potpao je jedan dio seljaštva koje je, prvih dana tzv. NDH, živjelo u iluzijama o slobodnoj hrvatskoj državi.

Glavna prepreka bržem razvitku NOB-a u tim krajevima bio je utjecaj vodstva HSS-a na seljaštvo i malograđanske slojeve. U trenutku proglašenja tzv. NDH Maček je pozvao hrvatski narod na lojalnost i podršku ustašama i Paveliću i tako olakšao konstituiranje nove vlasti. Kasnije, zagovaranjem politike »čekanja«, podupirao je Pavelića i ustaški krvavi režim u njihovim antinarodnim akcijama. Maček i reakcionarni dio HSS-a od prvog su se dana odlučno izjašnjavali protiv narodnooslobodilačke borbe. Osobito štetan utjecaj mačekovštine ogledao se u propagiranju i podržavanju odlaženja vojnih obveznika u domobranstvo kao jedinu »vojsku« koja će spasiti Hrvatsku od Srba, Židova, komunista i četnika. Politiku tog dijela HSS-a podržavao je i veći broj pripadnika katoličkog klera sa zagrebačkim nadbiskupom Alojzijem Stepincom na čelu. Bila je to jedna od glavnih smetnji razvitku oslobodilačke borbe u prvim danima ustanka.

Raskrinkavanje Mačeka, teror i zločini okupatora i Paveličevih ustaša, te sve snažniji razmah NOB-a u drugim krajevima Hrvatske i Jugoslavije ubrzali su širenje i jačanje narodnooslobodilačkog pokreta u Zagrebačkoj oblasti. Stanovništvo u kotarima Varaždin, Ludbreg, Bjelovar, Čazma, Garešnica, Zlatar i Klanjec bilo je i pod političkim utjecajem komunista i radnika sindikalno organiziranih u URS-u. Postepeno i sve otvorenije jačalo je antifašističko opredjeljenje i spremnost radnika da aktivno sudjeluju u narodnooslobodilačkom pokretu.

Ustaše i Pavelić nisu uspjeli osnovati domaće ustaške jedinice za borbu protiv NOP-a. Naprotiv, nakon pojave partizana ustaše su u Zagrebačkoj oblasti bile vrlo brzo prinuđene dovesti žandare i ustaše sa strane, dok je njemački okupator stalno držao svoje jedinice u Zagrebu i Bjelovaru, a povremeno i u Varaždinu i nekim drugim mjestima (Varaždinskim i Krapinskim Toplicama).

Od prvog dana ustrojstva tzv. NDH njemački okupator vodi brigu o stvaranju i izgradnji domobranstva, koje se na temelju ustaških uredaba i odluka počinje organizacijski sređivati već u aprilu 1941. godine.

Domobranstvo je postalo »državna« vojska NDH. Rukovodeće snage NOP-a su uvijek dosljedno, odlučno i s puno političkog osjećaja za realnost, provodile u život stav KPJ o potrebi najšire mobilizacije svih patriotskih snaga u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika ustaša, četnika i ostalih.

Vojni obveznici hrvatske narodnosti stare jugoslavenske vojske prvi su pozivani u novostvorene domobranske jedinice. Rekrutirali su ih na osnovi dobrovoljnosti, ali prethodno su provjeravali svakog kandidata. Oni su se 1941. i 1942. godine odazivali u domobranstvo u većem broju jer narodnooslobodilački pokret nije u svim krajevima Zagrebačke oblasti tada još bio

dovoljno masovan i snažan. Razlog tome treba tražiti u činjenici da su organizacije Komunističke partije Hrvatske već prvih dana oružanog ustanka pretrpjele velike gubitke od kojih se nisu mogle brzo oporaviti i osposobiti za rukovodeću i svestrano mobilizirajuću ulogu za borbu na širem prostoru Zagrebačke oblasti.

Narod se neprestano opirao ustaškoj vlasti u vezi sa stvaranjem ustaških jedinica. Do druge polovice 1943. godine ustaše nisu mogle stvoriti veće ustaške jedinice u Zagrebačkoj oblasti izuzevši u jednom dijelu kotara Zlatar. Ni primamljiva obećanja da će ostati u blizini svojih sela nisu privukla narod. Ponegdje se ponetko javljao u ustaške jedinice, ali uzrok tome valja tražiti u nedovoljnoj osposobljenosti i političkoj nepripremljenosti narodnooslobodilačkog pokreta na ovom području da masovno pozitivno raspoloženje naroda, naročito u kapitulaciji fašističke Italije, bolje iskoristi za formiranje novih partizanskih jedinica. Nije bilo dovoljno brzine, iskustva i oružja da se nabujala plima pozitivnoga patriotskog i antifašističkog raspoloženja u narodu masovnije usmjeri na širenje i jačanje narodnooslobodilačke borbe.

U vrijeme kapitulacije Italije u Zagrebačkoj se oblasti narod najjače i najmasovnije polarizirao. Njegove su težnje za aktivno sudjelovanje u NOP-u bile očigledne. Političku je bitku Partija u narodu dobila, ali nije iskoristila tu povoljnu situaciju da masovno popuni jedinice i organizacijski i politički učvrsti narodnooslobodilačke odbore i druge organe narodnooslobodilačkog pokreta, što bi bilo vrlo važno za daljnji razvoj borbe naroda toga kraja. Neke greške rukovodstva NOP-a na ovom području, kao što su nedovoljna elastičnost pri mobilizaciji (dobrovoljci su se javljali u redove NOV-a izražavajući želju da stupe u partizanski odred u svom kraju); naša propaganda da će poslije kapitulacije Italije rat brzo završiti; slaba odjevenost boraca, pomanjkanje oružja, hladnoća, oštre borbe u početku 1944. na Kalniku itd. dovodile su do dezerterstva i osipanja nekih jedinica. Toga je naročito bilo u 32. diviziji nakon zimske ofenzive ustaša u februaru 1944. godine na slobodni teritorij Kalnika, kad je neprijatelj ponovo ušao u oslobođenu Koprivnicu, Ludbreg, Varaždinske Toplice, Novi Marof i druga mjesta.

Takvo stanje u našim redovima neprijatelj je vješto iskoristio, pa je u ljeto 1944. god. počeo osnivati uporišta »dobrovoljne ustaške milicije« (bijelegarde) koja je, tobože, trebala štititi svoja sela od partizana. Ustaše su uspjele osnovati svoju miliciju samo u nekoliko sela na području Zagrebačke oblasti (Vinagori u Zagorju, Lazu i Mariji Bistrici u Prigorju i Molvama u Podravini).

Međutim vojni obveznici s tog područja su izbjegavali služenje u neprijateljskoj vojsci. To je dijelom uvjetovano i činjenicom da se rat bližio kraju. Mnoga sela i mjesta Hrvatskog zagorja, Kalnika, Moslavine i Podravine koja su već bila oslobođena našla su se pod strašnim pritiskom ustaša zimi i u proljeće 1944. godine.

Budući da su utjecaj i vlast partizana tada oslabili na djelomično zauzetom i ranije oslobođenom teritoriju, ustaše su razvijajući široku propagandu o »nemoći« partizana i tajnom oružju Nijemaca, s pojačanim prijetnjama porodicama da će vojnim obveznicima koji izbjegavaju vojnu obavezu paliti kuće i upućivati ih u logore - uspjeli u domobranstvo mobilizirati oko 10.000 ljudi, ali ih je većina brzo pobjegla svojim kućama.

Ne ulazeći u kompleksnost svih pitanja strategije i taktike političkih akcija Partije u Zagrebačkoj oblasti, treba naglasiti da je ulogu organizatora i rukovodioca narodnooslobodilačke borbe u tom području Partija mogla uspješno ostvarivati samo svestranim i upornim političkim radom i razobličavanjem ustaštva te i slabljenjem utjecaja ustaša, Mačekova HSS-a i politike okupatora, i vještom primjenom partizanske taktike vođenja oružane borbe i njezinim prilagođavanjem specifičnim prilikama u tim krajevima, elastično primjenjujući dotadašnja iskustva partizanskog rata Hrvatske i Jugoslavije.

III

RAZVOJ NOP-a U ZAGREBAČKOJ OBLASTI DO FORMIRANJA 10. KORPUSA

Kraći prikaz događaja u Zagrebačkoj oblasti i na teritoriju 2. operativne zone NOV i POH do stvaranja Korpusa daje potpuniju sliku svih okolnosti razvoja NOP-a oružanog ustanka i narodnooslobodilačke borbe.

Već u ljeto i ranu jesen 1941. godine formirane su ove partizanske grupe: Kalnička, Javorovačka i Bjelovarska, a zatim Cazmanska, Garešnička i Varaždinska. U zagrebačkoj Dubravi je 21. jula 1941. stvorena grupa koju neki zovu odredom, ali se on nije mogao održati.

U toku zime 1941/1942. god. pojačan je politički rad i prikupljanje oružja, tako da se priličan broj sela Zagrebačke oblasti počeo svrstavati uz narodnooslobodilački pokret. Popunjavaju se i obnavljaju partizanske grupe, stvaraju nove i širi njihova aktivnost. Ludbreško-Varaždinska, Kalnička i Bilogorska, Cazmanska i Garešnička grupa povećavaju brojno stanje i naoružanje, a neke se grupe spajaju.

Partizanskim grupama rukovode partijska rukovodstva i ona se brinu o njihovu popunjavanju i stvaranju novih.

Vojna aktivnost grupa u to vrijeme nema šire značenje, ali njihove akcije imaju u narodu zapaženi odjek. Grupe i odredi najviše izvode akcije radi razoružavanja žandarskih patrola, ustaša i domobrana kod njihovih kuća i napada na općinska mjesta. Grupe, uglavnom, žive u konspiraciji i rijetko se pojavljuju pred narodom. U akcije kreću noću. O njihovu čuvanju, prehrani i obavještavanju brinu partijski aktivisti i rodbina boraca iz tih mjesta.

Na konferenciji se vojnih i političkih predstavnika partizanskih i partijskih rukovodstava u Slavoniji, u Brusniku kod Pakraca 23. i 24. decembra 1941. god., a nakon spajanja Čazmanske i Garešničke grupe, stvara partizanski odred »Sloga« od partizanskih grupa iz okolice Bjelovara, Garešnice i Čazme. Taj odred ubrzo postaje 3. četa Prvoga slavonskog NOP bataljona.¹ U toku zime i proljeća 1942. god. izvodi akcije u Moslavini u širem rajonu Moslavačke gore. Odredu »Sloga«, odnosno četi, priključila se je i Bjelovarska grupa.

Potkraj marta 1942. god., po naređenju Glavnog štaba NOPO Hrvatske, štab Prvoga slavonskog NOPO odvojio je komandu 3. čete i stavio je pod komandu novoformiranog štaba 2. operativne zone NOPO Hrvatske, koji je

¹ *Oslobodilački rat*, knj. I, str. 161.

počeo djelovati na području Moslavine. Četa je poslužila kao jezgra za formiranje Moslavačkog NOPO i dalje širenje ustanka na tom području.²

Odred je, u dvije neprijateljske ofenzive (27, 28. i 29. 3. 1942), uspio nanijeti neprijatelju gubitke, izvući se iz neprijateljskog okruženja, povući se na područje Slavonije u rajon Daruvar, ponovo se vratiti u Moslavinu i nastaviti akcije na manja neprijateljska uporišta i grupe koje su se kretale terenom.

Na proširenom plenumu Okružnog komiteta KPH za okrug Krapinu, 28. februara 1942. god., u Bedekovčini, odlučeno je da se formira štab Narodno-oslobodilačke vojske Hrvatskog zagorja, što je i učinjeno 28. marta 1942.³ Neposredno nakon plenuma, tj. 17. marta 1942. god. je iznad sela Brdovca kod Zaprešića formiran partizanski vod jačine 10 boraca. To je bio prvi partizanski vod u Hrvatskom zagorju. Vod je 23. marta 1942. god. prerastao u Prvu zagorsku partizansku četvu u koju su ušle Stubička, Zlatarska i Klanječka partizanska grupa. Četa je imala tri voda, a kasnije je osnovan i četvrti. Potkraj aprila 1942. imala je 147 boraca.⁴

Zagorska četa (pravilnije zvati odred) izvodila je akcije na neprijateljska uporišta, domaće izdajnike i špijune, zbog čega su je ustaše, žandari i domobrani 8. maja 1942. godine napali jačim snagama. Prvog dana borbe četvrti vod se prebacio preko Save na Zumberak, a ostatak čete je u žestokim borbama bio razbijen 12. maja 1942. godine.⁵

U početku marta 1942. god. je odlukom Okružnog komiteta KPH za Varaždin u rajonu Kalnika od boraca varaždinskog i bjelovarskog okruga i partizanskih grupa, formirana Kalnička partizanska četa sa 56 boraca (naziva se i Kalničkim NOP odredom).⁶ Do sredine aprila četa je izvela nekoliko uspješnih akcija na svom području. Zbog njezine aktivnosti neprijatelj ju je 23. aprila 1942. god. napao jednom ustaško-domobranskim brigadom (kombiniranim zdruhom). Uprkos, nadmoćnosti neprijatelja komanda čete s Božom Lajnerom na čelu uspjela je izvući četvu iz neprijateljskog obruča, a zatim je podijelila u manje grupe i sklonila u obližnja sela do svršetka neprijateljske ofenzive. Međutim, te grupe su ubrzo razbijene i od čete su ostale samo tri grupe sa svega 16 boraca.⁷

U početku januara 1942. god. je Vrhovni štab NOP odreda Jugoslavije, radi daljnjeg razvoja NOB a u Hrvatskoj i lakšeg rukovođenja borbom, naredio Glavnom štabu NOP odreda za Hrvatsku da podijeli teritorij na četiri operativna područja (zone) s jedinstvenim rukovodstvom za svako područje. U direktivi se, uz ostalo, navodi da 2. operativna zona obuhvaća Zumberak i Pokuplje, Turopolje, Hrvatsko zagorje, Kalnik i Moslavinu, te naređuje da se s teritorija 1. operativne zone prebace tri partizanske grupe radi pomaganja

² Arhiv Vojnoistorijskog instituta (AVII) kut. 102 B br. reg. 46/10 4/2 kut. 102 V, br. reg. 21/4, *Oslobodilački rat*, knj. I, str. 259. i 26.

³ *Hrvatsko zagorje u NOB*, izd. Epoha, Zagreb 1959, str. 64; *Vojna enciklopedija (VE)*, Beograd, 1967, str. 711.

⁴ AVII, kut. 102 B, br. reg. 40/1; VII, tom V, knj. 4. str. 249-251; *Hrvatsko zagorje u NOB*, Epoha, Zagreb, 1959. str. 65, 67 i 69.

⁵ AVII, kut. 102 B, br. reg. 40/1; tom V, knj. 4, str. 249-251; *Hrvatsko zagorje*, str. 77-79.

⁶ AVII, kut. 102 B, br. reg. 46/1.

⁷ AVII, kut. 102 B, br. reg. 46/1.

širenja NOP-a u tim područjima.⁸ Radi izvršenja tih zadataka Glavni štab NOP odreda Hrvatske, na sastanku 20. i 21. marta 1942. godine, održanom u zaseoku Tomićima u mjestu Drežnici, uz ostalo, odlučuje da se u Hrvatskoj formira pet operativnih zona i da se na područje 2. zone upute neki borci iz Korduna.

Na osnovi te odluke je 13. aprila 1942. godine imenovan Stab 2 operativne zone NOP odreda Hrvatske sa sjedištem u Moslavini.⁹ Zadatak mu je bio uspostavljanje veza sa svim partizanskim grupama u zoni, aktiviranje grupa i povezivanje sa susjednim jedinicama. Stab je presporo provodio taj zadatak, jer se njegov utjecaj nije dovoljno osjećao dalje od Moslavine. Tada su narodnooslobodilačkom borbom u Hrvatskom zagorju rukovodili Okružni komitet KPH (OK KPH) za Zagreb, OK KPH za Krapinu i OK KPH za Varaždin, zatim Štab Narodnooslobodilačke i dobrovoljačke vojske Hrvatskog zagorja, a oružanim ustankom u Moslavini rukovodio je OK KPH za Čazmu. Uz to je na terenu radilo i Povjerenstvo CK KPH za Zagrebačku oblast.¹⁰

U početku jula 1942. godine, ne znajući da je Glavni štab NOP odreda za Hrvatsku već formirao štab operativne zone sa sjedištem u Moslavini, Povjerenstvo CK KPH u Zagrebu odredilo je drugi štab te zone¹¹ sa sjedištem u Žumberku, i dalo mu zadatak da kontrolira djelatnost jedinica u Hrvatskom zagorju, Žumberku i Pokuplju, s kojima štab zone u Moslavini nije imao vezu. U početku jula 1942. godine u Zagreb je stigao član CK KPJ i Vrhovnog štaba Ivo Ribar Lolo i partijskom i vojnom rukovodstvu Zone pomagao srediti vojne jedinice na području Zone. On je 25. avgusta 1942. godine na mjesto dotadašnjih dvaju štabova (jednoga u Moslavini drugoga u Žumberku) imenovao jedan štab 2. operativne zone NOP odreda Hrvatske sa sjedištem u Žumberku. Za kratko vrijeme taj je štab uspio uspostaviti vezu sa svim partijskim i vojnim rukovodstvima na svome operativnom području i organizacijski srediti sve tadašnje partizanske jedinice i osnovati nove.¹²

Uspješno djelovanje jedinica NOP-a od jula do oktobra 1942. godine u Moslavini omogućilo je veću mobilizaciju ljudstva za popunu postojećih i formiranje novih jedinica. Tako je 23. augusta 1942. god. od NOP čete »Kasim Cehajić« i druge čete 6. bataljona Banijskog NOP odreda, formiran Moslavački bataljon.¹³ U početku septembra iste godine (od 5. do 8.9.1942) u selu Prokopu je (ispod Moslavačke Gore) od Moslavačkog NOP bataljona i novodošlog ljudstva formiran Moslavački NOP odred. Imao je 2 bataljona sa 284 borca, a od naoružanja 239 pušaka, 6 puškomitraljeza i 20 pištolja. Odred je potpadao pod komandu Štaba 2. operativne zone NOP odreda Hrvatske.¹⁴ Stalno je jačao i davao ljudstvo za formiranje novih i popunu

⁸ VII, knj. 2, tom II, dok. 81; tom 5. knj. 3, dok. 2.

⁹ AVII, kut. 102, br. reg. 13/1; 18/1, kut. 102 A, br. reg. 5/7 i 21/4 kut. 2.

¹⁰ AVII, kut. 102, br. reg. 13/1; kut. 102 B, br. reg. 7/4; VII, tom II, knj. 5, dok. br. 143; VII, tom V, knj. 3, dok. 14.

¹¹ Ivan Krajačić, Stevo Verdić, komandant, Marko Belinić Stubičanec, poli komesar.

¹² AVII, kut. 1471, br. reg. 29/1; kut. 106, br. reg. 38/1; kut. 471/A br. reg. 4/2; kut. 474, br. reg. 412; kut. 103, br. reg. 10/3, br. reg. 17/1, 28/1, 39/1.

¹³ AVII, kut. 102 B, br. reg. 4/2; kut. 102 A, br. reg. 25/1; kut. 2, br. reg. 47/4.

¹⁴ AVII, kut. 102 B, br. reg. 25/2; kut. 1602. br. reg. 10/9; kut. 105, br. reg. 39/1.

postojećih jedinica. Tako je 30. decembra 1942. god. uputio jedan bataljon od oko 300 boraca za formiranje 17. slavonske brigade 4. divizije NOVJ. Formiran je 2. bataljon 20. februara 1943. god, a u početku maja i 3. bataljon. U martu iste godine dao je oko 200 boraca za popunu jedinica 4. divizije, a u maju još 2 bataljona za formiranje 10. slavonske divizije (od 17. oktobra 1943. god. 28. divizija NOVJ). Odred je tako ostao s jednim bataljonom.¹⁵ 9. juna formiran je 2. bataljon, a 9. augusta i Udarni bataljon. Tako Odred ponovo ima tri bataljona sa 1.000 boraca. Udarni bataljon Odreda je 4. septembra 1943. godine ušao u sastav tada formirane NO brigade »Braća Radić« dok je septembra 1943. god. glavnina njegovih snaga ušla u sastav 2. brigade (Moslavačke) 2. operativne zone Hrvatske. Dva dana kasnije, 23. septembra, od preostalog ljudstva i terenskih četa formiran je 1. bataljon, a 30. septembra i 2. bataljon. U međuvremenu je na području Moslavine, 22. augusta 1943. godine, formirana i komanda Moslavačkoga vojnog područja.¹⁶

U sredini septembra 1942. godine na Kalniku je djelovalo nekoliko manjih partizanskih grupa. Radi aktiviranja tih grupa i oživljavanja borbe na tom području Glavni štab NOP odreda za Hrvatsku je 22. septembra 1942. g. naredio Štabu 2. operativne zone da formira bataljon koji će obuhvatiti zapadni dio Bilogore, Kalnika i Ivanšćice.¹⁷ Na osnovi takve direktive je na području Slavonije, po odluci Štaba 3. operativne zone i oficira Glavnog štaba Rade Bulata, u selu Bijeloj kod Daruvara, 10. oktobra 1942. god., od Banijske proleterske čete i boraca iz sastava 1. i 2. slavonskog NOP odreda formiran Kalnički NOP odred. Odred je imao dva bataljona jačine 190 boraca.¹⁸ Odmah nakon formiranja Kalnički NOP odred je krenuo na Kalnik gdje je vodeći borbu stigao između 18. i 20. oktobra 1942. godine.

U međuvremenu je 6. oktobra 1942. god. u Žumberku 4. vod Zagorske partizanske čete u sastavu Zumberačko-Pokupskog NOP odreda prerastao u četu, (poznatu kao Zumberačka četa). Popunjena borbama iz Hrvatskog zagorja, Zagreba i Korduna Četa je imala 55 boraca. Ona je 9. oktobra 1942. god. kod sela Brdovca prešla rijeku Savu i prebacila se u Hrvatsko zagorje putujući na Kalnik, gdje je 10. novembra 1942. godine ušla u sastav Kalničkog NOP odreda.¹⁹

Uspješno djelovanje Kalničkog NOP odreda na Kalniku i u neposrednoj blizini Zagreba od sredine oktobra do kraja decembra 1942. godine, omogućilo je priliv novih boraca u partizanske jedinice. Tako je Kalnički NOP odred 30. decembra 1942. god. dao dva bataljona (350 boraca) za formiranje 17. slavonske NO brigade i ostao samo s jednim bataljonom.²⁰ Njegov 2. bataljon ponovo je formiran 19. januara 1943. god., a 3. bataljon 25. februara. U sredini marta 1943. god. uputio je jedan bataljon za popunu

¹⁵ AVII, kut. 105, br. reg. 20/1, 39/1 i 12/5; kut. 1472. br. reg. 22/3 i 38/3; kut. 1474.

¹⁶ AVII, kut. 105, br. reg. 39/1; kut. 106, br. reg. 19/2; kut. 1472 br. reg. 40/3; kut. 1472 A, br. reg. 16/9, 31/9 i 37/9.

¹⁷ VII, tom V. knj. 7. dok. 56 i 57; *Hrvatsko zagorje u NOB*, str. 65.

¹⁸ AVII, kut. 102 B, br. reg. 4/3, 48/2 i 6/3; kut. 1471 br. reg. 13/1; kut. 1472, br. reg. 3/3.

¹⁹ AVII, kut. 1028, br. reg. 34/3; 1471, br. reg. 13; Rade Bulat: *Zumberak i Pokuplje u NOB, izd. Kulture, Zagreb 1951.*

²⁰ AVII, kut. 102 B, br. reg. 34/3; kut. 105, br. reg. 20/1; kut. 1600; br. reg. 1/3.

slavonskih jedinica, u aprilu je ponovo formirao 3. bataljon, a u maju i 4. bataljon. Tada je Kalnički NOP odred imao četiri bataljona sa 620 boraca.²¹

Na Hrsovu je brijegu kod Ravnice (blizu Klanjca) 6. i 7. februara 1943. god. održano partijsko savjetovanje za okrug Krapinu. U ime Povjerenstva CK KPH za Zagrebačku oblast prisustvovao mu je sekretar Povjerenstva Ivo Marinković Slavko. Na savjetovanju je, uz ostalo, razmatrana i djelatnost partizanskih jedinica, udarnih i diverzantskih grupa, te odlučeno da se aktivisti i simpatizeri NOP-a upućuju u partizanske jedinice i pojačaju akcije u Hrvatskom zagorju.²²

Zahvaljujući uspješnom djelovanju jedinica Kalničkog NOP odreda u proljeće 1943. god. narod se Hrvatskog zagorja sve više uključuje u NOP. Broj dobrovoljaca za popunu partizanskih jedinica raste. Tada na Kalnik počinju dolaziti grupe dobrovoljaca iz klanjačkoga, krapinskog i zlatarskog kotara. Tako je na Kalniku, u prvoj polovici maja 1943. god., od boraca iz Zagorja, formirana Zagorska udarna četa, a 27. jula 1943. od Zagorske udarne čete i dijelova 2. bataljona Kalničkog NOP odreda formiran je Udarni bataljon »Matija Gubec«.²³

Za brži razvitak oružane borbe na području 2. operativne zone sjeverno od rijeke Save posebno je važna činjenica bilo postojanje i djelovanje Kalničkog i Moslavačkoga partizanskog odreda. Oni su izvodili akcije na širem području — osim Međimurja — i svojom aktivnošću prenijeli su oružanu borbu daleko od svojih užih područja, Kalnika i Moslavačke gore. Odredi su potkraj 1942. god. i na pragu 1943. god., prije upućivanja bataljona za formiranje slavonskih brigada, imali pet bataljona s više od 1.000 naoružanih boraca. Bili su čvrsta vojna i politička jezgra pospješivanja razvoja oružane borbe u Zagrebačkoj oblasti.

Opći uspjeh NOP-a širom Jugoslavije i Hrvatske dao je poleta širenju i omasovljenju borbe u Zagrebačkoj oblasti. Pogotovu je Prvo zasjedanje ZAVNOH-a na Plitvicama 1943. god. i Otočcu, hrvatskom i srpskom narodu Hrvatske dalo jasne perspektive ostvarenja njihovih nacionalnih i socijalnih prava.

Uspjesi Kalničkog i Moslavačkoga partizanskog odreda, koji su ne samo omasovili svoje redove nego stvorili i poluoslobođene teritorije, već su u ljeto 1943. god. omogućili dolazak 12. divizije NOVJ iz Slavonije. Glavni štab NOV i POH je 27. 6. 1943. naredio 6. korpusu NOVJ da uputi 12. diviziju s tri brigade na Kalnik radi izvođenja akcija u Zagorju i prema hrvatsko—slovenskoj granici. Istovremeno je naredio da se po dolasku divizije na Kalnik formira zajednički operativni štab koji će koordinirati akcije 12. divizije i Kalničkoga partizanskog odreda. Operativni štab sačinjavali su Mato Jerković, komandant, Marijan Cvetković, politkomesar, Rade Bulat načelnik Štaba, Milan Stanivuković, zamjenik komandanta i Joža Horvat, zamjenik politkomesara.

²¹ AVII, kut. 1600, br. reg. 6/3 i 14/3; kut. 1472, br. reg. 16/3, 32/3 i 23/4; kut. 1474, br. reg. 30/1.

²² *Hrvatsko zagorje u NOB*; VE, tom 10, str. 711.

²³ *Hrvatsko zagorje u NOB*; VE tom 10, str. 711; VII, tom 5. knj. 22; dok. 41, str. 146-148.

Još dok je prelazila preko Bilogore, 12. divizija je već imala borbu s jedinicama 187. njemačke rezervne divizije kod Velike Pisanice i Velikog Grdevca. Divizija je s dvjema brigadama (12. i 16) 1. jula 1943. god. svojim prednjim djelovima stigla u Ludbreški Ivanec i Apatovac gdje je uspostavila vezu sa Štabom Kalničkog NOP odreda. Operativni štab, formiran 4. na 5. jula 1943, prihvatio je prijedlog Štaba Kalničkog odreda i OK KPH Varaždin da se iz Jalkovca kod Varaždina počne izvlačiti artiljerijski divizion domobrana čiji je komandant bojnič Demeter Varda cjelokupnim vojničkim i starješinskim sastavom izrazio spremnost da stupi u partizane. Varda je radi obmanjivanja neprijatelja zahtijevao da prijelaz bude tako izveden da partizani »napadnu« garnizon. Plan i lozinka »napada« utvrđeni su potanko za 7. jula 1943. god. Pokret 12. divizije i Kalničkog odreda sa tri bataljona u dolinu rijeke Bednje i prema Varaždinu izveden je brzo i bez zadržavanja. Kalnički odred, koji je Divizija osiguravala prema Zagrebu i Varaždinu, upao je 7. jula 1943. god. u Jalkovec i »razoružao« artiljerijski divizion. Zaplijenjeno je 8 poljskih haubica 105 mm, od kojih je 6 uništeno na licu mjesta jer su bile teret za pokret Divizije i Odreda dolinom Bednje, i dva vagona granata. Dvije haubice su zadržane radi napada na Lepoglavu, ali je jedna poslije drugog dana pokreta i borbe u dolini Bednje kod sela Margečana morala biti uništena.

U Jalkovcu je na našu stranu prešlo svih 5 oficira i 150 domobrana. Zaplijenjeno je 250 pušaka, 2 mitraljeza i 40.000 metaka. Akcija je imala veliko političko značenje, jer je najneposrednije odjeknula u Varaždinu, a i u čitavoj Zagrebačkoj oblasti, posebno u redovima domobranstva.

Nakon uspješno izvedene akcije na Jalkovec, pokret više od 2.000 partizana prema Ivancu i Lepoglavi bio je prava demonstracija snage Narodno-oslobodilačke vojske. Hrvatski se narod tog dijela Hrvatskog zagorja na djelu uvjerio u lažnost ustaške propagande o tobože nekakvim malim »grupicama« partizana sastavljenim od komunista, Srba i Zidova, koji izazivaju »nered« u mirnim hrvatskim selima.

Približavanje partizana Ivancu i Lepoglavi odmah je izazvalo reakciju nekoliko ustaško-domobranskih bojni i glavnih snaga 187. rezervne njemačke divizije na hrvatsko-slovenskoj granici u blizini Trakošćana. Borbe vođene s ustašama i domobranima 9. i 10. jula nisu omele Operativni štab u njegovoj odluci da 13. na 14. jula napadne Lepoglavu, odnosno da to bude na dan pada Bastille, i da oslobodi oko 100 političkih zatvorenika, članova KPJ i SKOJ-a od ukupno 733 zatvorenika. Napad na Lepoglavu započeo je u planirano vrijeme. Robijašnica u Lepoglavi bila je tako vojnički osigurana da je to bilo teško savladati pješadijskim oružjem. Na pročelju zgrade, na glavnom ulazu u kaznionicu nalazilo se mitraljesko gnijezdo koje nije bilo moguće zauzeti bez haubice. U trenutku kad je kod neprijatelja oslabio otpor, zaglavila se granata u cijevi haubice. Spretnošću i hrabrošću partizana Dijakovića granata je štapom izgurana i ispaljena je. Oko 7 sati 14. jula 1943. god. Lepoglava je bila oslobođena iako su PTS, 11. ustaška bojna »i ustaške snage Zagrebačke posadne bojne u Lepoglavi i Ivancu pokušavali to onemogućiti.

Ulazak partizana u Lepoglavu, samo nekoliko kilometara udaljenu od hrvatsko-slovenske granice prema Cvetlinu kod Trakošćana, djelovao je kao najjači potres. Narod je svojim očima vidio mnoštvo partizana, i što je

najvažnije, uvjerio se da su velika snaga kada mogu zauzeti takvu tvrđavu kao što je kaznionica u Lepoglavi.

Oslobođenje naših drugova i zauzimanje poznate robijašnice nije imalo samo političko značenje za narodnooslobodilački pokret Hrvatskog zagorja. Takav vojni uspjeh jedne partizanske divizije i partizanskog odreda na samoj njemačkoj granici odjeknuo je širom Jugoslavije, jer u to vrijeme i pod takvim okolnostima ni jedna slična fašistička tvrđava nije pala u porobljenoj Evropi.

Nakon oslobođenja Lepoglave Stab operativne zone nije uspio da 12. divizijom i Kalničkim odredom prodre dublje u Hrvatsko zagorje. Bio je zaustavljen kod Trakošćana. Njemačke i ustaške snage prešle su u napad s ciljem da protjeraju partizane iz Hrvatskog zagorja i spriječe njihov prijelaz preko »njemačke« granice.

Borbe koje su 12. divizija i Kalnički odred vodili na Macelj gori, Strahinjčici i Ivanščici u srcu Zagorja, iako vođene radi povlačenja prema Kalniku, imale su izuzetno veliko značenje za kasniju mobilizaciju novih boraca i jačanje NOP-a na tom području. Neprijatelj nije prestajao koncentrično napadati radi odbacivanja Divizije i Odreda iz Zagorja. Borbe započete napadom na Lepoglavu nisu prestajale dok se 12. divizija nije povukla s Kalnika na Bilogoru i u Slavoniju. U povlačenju su sve borbe bile vrlo teške, ali najžešća se odigrala kod sela Apatovca, gdje su ustaše i bojna koturaša (biciklista) iz Koprivnice, prepadom iz šume Kalnik, pokušali razbiti neke jedinice Kalničkog odreda koje su se, zamorene danonoćnim borbama, nalazile na granici ljudske fizičke moći. Odlučnim protunapadom neprijatelj je kod Apatovca razbijen, a 12. divizija, prešavši prugu Križevci—Koprivnica u noći 22. jula 1943. god., povukla je na sebe dijelove 187. njemačke divizije s kojima je neprekidno vodila zaštitničke borbe na Bilogori vraćajući se na Papuk.

Prolazak 12. divizije kroz Bilogoru i Hrvatskog zagorje i borbe u kojima je ravnopravno sudjelovao Kalnički partizanski odred prelomni su trenuci za jačanje oružane borbe na Kalniku i Bilogori. Neprijatelj je bio suočen s brojno jakim snagama koje su se uspješno borile što je pozitivno odjeknulo i dovodilo nove borce i donosilo proširenje oslobođenog i poluoslobođenog teritorija.

Sela Veliki Poganac, Ivanec, Ribnjak, Duga Rijeka i druga postala su sigurnije baze za prihvat i odmor partizana. Boravak 12. divizije ubrzo je potvrdio procjenu Štaba 2. operativne zone koji je potkraj jula 1943. god. stigao sa Zumberka u selo Ribnjak na Kalnik, da postoje realne mogućnosti za stvaranje prve brigade. Tako je 4. septembra 1943. godine, u neposrednoj blizini sela Ludbreški Ivanec, od dva bataljona Kalničkog i jednog bataljona Moslavačkoga partizanskog odreda formirana brigada »Braća Radić« sa 710 boraca. Ona je, drugi dan nakon formiranja, kod sela Svibovca u dolini rijeke Bednje u blizini Varaždinskih Toplica, doživjela borbeno krštenje s jednom manjom njemačkom jedinicom 187. rezervne divizije. U borbi je sudjelovao i vod konjanika-domobrana koji su, nekoliko sati prije te borbe, pod komandom poručnika Branimira Cikojevića s konjima i punom ratnom opremom napustili domobransku središnju školu u Varaždinu i prešli na stranu partizana.

Kapitulacija fašističke Italije još je više ubrzala masovno pristupanje

naroda NOP-u i povećala demoralizaciju u redovima hrvatskog domobranstva. Uskoro je iz Varaždina, pod komandom domobranskog zastavnika Vjekoslava Smeha Alibabe stigla jedna satnija (četa) s oko 130 domobrana, od koje je jedan dio ostao u novoformiranoj brigadi.

Na padinama Zagrebačke gore osniva se 13. 9. 1943. god. Zagrebački partizanski odred, sastava dva bataljona, sa 272 borca. Mjesec dana kasnije se brojno stanje odreda povećalo na 495 boraca.

Prva moslavačka brigada osnovana je 21. 9. 1943. god. sa 700 boraca, a 25. 9. i Bjelovarski odred sa 200 boraca, da bi 30 dana kasnije imao 495 boraca, 366 pušaka i 5 automata.

U početku oktobra 1943. god. u Hrvatskom je zagorju formiran 2. zagorski partizanski odred, koji je potkraj godine imao 600 boraca, 337 pušaka, 13 automata, 18 puškomitraljeza i 23 pištolja.

Za razvoj i širenje narodnooslobodilačke borbe, stvaranje novih jedinica i povećanje oslobođenog teritorija, pogotovu nakon kapitulacije Italije, posebno je značenje potkraj septembra 1943. godine imao dolazak 28. divizije na Kalnik. Njezine akcije skupa s brigadom »Braća Radić«, 1. moslavačkom brigadom i Kalničkim partizanskim odredom omogućile su da se u dvomjesečnim borbama oslobodi najveći dio područja 2. operativne zone, odnosno Zagrebačke oblasti.

Zajedničke borbe 28. divizije, brigada i Kalničkog odreda počele su 28. 9. 1943. god. napadom na neprijateljsko uporište Varaždinske Toplice. U Varaždinskim Toplicama uništen je jedan eskadron domobranske 1. konjičke jedinice i oko 150 njemačkih policajaca i žandara. Neprijatelj je imao 30 mrtvih i 166 zarobljenih vojnika. U noći 2. na 3. oktobra 1943. god. oslobođen je Ludbreg u kojem su se nalazili domobrani i ustaše. Uporna i žilava borba brigade »Braća Radić«, koja je osiguravala Varaždin kod sela Semovca, pokazala je ustašama da su partizani jak i snažan protivnik. Oslobođenjem Ludbrega izvojevana je jedna od važnih bitaka koja je dala snažan polet jedinicama za oslobađanje drugih mjesta – Novog Marofa, Ivanca u Zagorju, Zlatara a 7. 11. 1943. god su 21. brigada 28. divizije, Kalnički PO, brigada »Braća Radić«, 1. moslovačka brigada i Bjelovarski PO, nako 20-satne borbe oslobodili Koprivnicu u kojoj se nalazilo 1.200 neprijateljskih vojnika. U borbi je zarobljeno 456 neprijateljskih vojnika, ubijeno 60, zaplijenjeno 605 pušaka, 18 puškomitraljeza i 3 minobacača. Na željezničkoj stanici uništeno je 12 lokomotiva i 300 vagona. Zaplijenjena je velika količina hrane. Naše su jedinice imale 29 mrtvih i 61 ranjenog borca i starješinu.

Oslobođenje Koprivnice je u ono vrijeme bila velika pobjeda NOVJ, jer je Koprivnica bila jedan od većih gradova a partizanske jedinice su je držale oslobođenom tri mjeseca.

Čazma je oslobođena 21. 11. 1943. godine. U njoj je uništena 1. bojna domobranske 5. gorske pukovnije sa 220 njemačkih vojnika i 30 žandara, a dva dana kasnije, ispred položaja kod Čazme, naneseni su veliki gubici dijelovima 187. njemačke divizije. Među ostalim, uništeno je 30 kamiona, zaplijenjena su dva topa 75 mm i srušen jedan avion.

Oslobođenjem Čazme, Ludbrega, Novog Marofa, Varaždinskih Toplica, Koprivnice, Đurđevca, većih naseljenih mjesta koja su, sva osim Toplica, bila i

kotarska središta, i velikog dijela teritorija kotara Varaždin, Križevci, Bjelovar, Garešnica i Čazma - postignutim uspješnom aktivnosti jedinica 2. operativne zone i 28. divizije — stvoren je veliki slobodni teritorij na Kalniku, u Podravini, na Bilogori, u Moslavini i na jednom dijelu kotara Ivanec, Zlatar i Krapina u Hrvatskom zagorju. To je omogućilo masovnu mobilizaciju, stvaranje narodnooslobodilačkih odbora (NOO) i djelovanje brigada, divizija i korpusa.

Domobranske su se jedinice i garnizoni na području Zagrebačke oblasti jako demoralizovali i sve su učestalije grupe i čitave jedinice prelazile na stranu narodnooslobodilačkog pokreta. Uspjesi postignuti na vojnom polju imali su, također, veliko političko značenje. Doprinosili su utjecaju NOP-a na političko opredjeljenje hrvatskog naroda u tim krajevima, i on je sve masovnije počeo stupati u borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Mačekova politika »čekanja« bila je dokraja raskrinkana. Ugledniji i utjecajni članovi HSS-a počeli su prilaziti NOP-u i zagovarati ciljeve narodnooslobodilačke borbe. Kapitulacija fašističke Italije i zajedničke uspješne borbe jedinica 2. operativne zone i 28. divizije izazvale su prekretnicu u oružanoj borbi u Zagrebačkoj oblasti.

Neposredno nakon odlaska 28. divizije, u početku decembra 1943. god., u sastavu 2. operativne zone bile su ove jedinice (više od 5.000 boraca): dvije brigade (Udarna brigada »Braća Radić« i Moslavačka brigada), Kalnički, Moslavački, Zagorski, Zagrebački i Bjelovarski partizanski odred. Priliv novih boraca bio je u svim odredima masovan, ali oružja nije bilo dovoljno. Dobro je bila naoružana jedino Međimurska četa radi izvođenja akcija u okupiranom Međimurju.

Zbog naglog porasta broja boraca borbena sposobnost i čvrstina jedinica dovedeni su u pitanje. Nedostajao je kadar koji nije bio dovoljno politički i vojnički izgrađen za zadatke koje je donosilo stvaranje brigada i divizija i sve veće i složenije borbe. Dodamo li tome i nedostatak oružja, zaokružili smo sliku razdoblja masovnog poleta oružanog ustanka u Zagrebačkoj oblasti sa svim onim što je ograničavalo njegovo širenje. Zato su organizirani vojni tečajevi i osnovana podoficirska škola pri Štabu 2. operativne zone.

Postojanje velikog teritorija nudilo je vrlo povoljne mogućnosti za organizaciju NOO, vojnih područja i rad rukovodstava Partije, SKOJ-a, USAOJ-a i AFZ-a. Formiranje Kalničkog vojnog područja u Velikom Pogancu, s komandama mjesta u Koprivnici, Ludbregu i Varaždinskim Toplicama; Moslavačkog vojnog područja u Podgariću, s komandama mjesta u Čazmi i Garešnici; Bjelovarskoga vojnog područja u Gornjim Sredicama s komandom mjesta u Đurđevcu, te širokom mrežom straža i relejnih stanica prema susjednim teritorijama, poboljšalo je i olakšalo informiranje jedinica, njihovo snabdjevanje i prehranu.

Istovremeno treba istaknuti da je neprijatelj, trpeći gubitke u borbama s jedinicama 2. operativne zone i 12. i 28. divizije, bio sve demoraliziraniji. To se pogotovu odnosilo na redove domobranstva, najvećim dijelom pasivne ili angažirane u lokalnim akcijama u blizini obližnjih garnizona: Varaždina, Bjelovara i Križevaca, ili na zaštiti pruga Zagreb-Novska, Križevci-Zagreb

(pruga Križevci—Koprivnica od sela Majurec do Drave prema Gyekenyesu bila je još 1943. god. u jesen srušena i izbačena iz upotrebe).

Zbog onesposobljavanja za upotrebu ceste Varaždin-Zagreb od sela Komina do Varaždin Brega i željezničke pruge od Zlatar Bistrice do željezničke stanice Varaždinske Toplice, neprijateljski garnizon Varaždin morao se snabdjevati zaobilaznim putem preko Celja i Čakovca. Puna tri mjeseca, od kraja oktobra 1943. do početka februara 1944. godine, ustaško-domobranski garnizon u Varaždinu bio je odsiječen od neposrednih i najkraćih opskrbnih veza sa Zagrebom. Upravo ta činjenica pokazuje borbenu sposobnost i moral neprijatelja i stalno rastuću snagu NOP-a u Zagrebačkoj oblasti. U takvim okolnostima, NOP na pragu 1943/1944. godine, bilježi veliki porast, stvara nove brigade i prve divizije.

Akcije jedinica 2. operativne zone u neposrednoj blizini Zagreba i većih mjesta kao što su Varaždin, Bjelovar, Križevci i Krapina, širenje i učvršćenje slobodnog teritorija u neposrednoj blizini tih mjesta, pozitivno su se odrazili na dolazak novih boraca u jedinice 2. operativne zone, uglavnom dobrovoljaca. Najjači izvori novih dobrovoljaca nalazili su se na slobodnom teritoriju Moslavine, Bilogore, Podravine, Kalnika, Prigorja, Hrvatskog zagorja i grada Zagreba. U tome je naročito prednjačilo Hrvatsko zagorje odakle je do januara 1944. god. u naše redove stupilo oko 1.400 boraca.

Upravo te činjenice i vrlo povoljna vojno-politička situacija stvorena kapitulacijom Italije, uspjesi NOV-a širom zemlje i na području Zagrebačke oblasti omogućili su stvaranje i prve divizije u 2. operativnoj zoni sjeverno od Save.

U selu Lipovčani kod Čazme je 12. decembra 1943. god. od dva bataljona Zagrebačkog i po jednog bataljona Bjelovarskog i Moslavačkog PO stvorena brigada »Matija Gubec«, treća brigada u 2. operativnoj zoni u Zagrebačkoj oblasti. Brigada je imala 650 boraca i rukovodilaca. Istim naređenjem Glavnog štaba NOV i POH, naređeno je Štabu 2. operativne zone da od brigada »Braća Radić« i »Matija Gubec« formira diviziju. Tako su 15. decembra 1943. god. u slobodnom selu Mali Poganac na Kalniku, prikupljene prištapske jedinice i osnovan Štab 32. divizije, u prisutnosti komandanta 2. operativne zone Vladimira Matetića i politkomesara Ivana Šibla. Iz Malog Poganca Divizija je, u skladu s operativnim planom Štaba zone, krenula u dolinu Bednje i južno od planine Ivanščice u Hrvatsko zagorje i sjeveroistočni dio kotara Zlatara.

U pokretu prema Zagorju, 24. decembra, na Varaždin Bregu 32. divizija vodi prvu uspješnu borbu protiv dijelova Pavelićevoga tjelesnog sdruga (PTS), 4. januara 1944. napada Zlatar, pošto je prethodno razbila ustaška uporišta u Gornjoj Batini i selu Belcu u blizini Zlatara. Zbog intervencije jačih neprijateljskih snaga iz Zagreba, Marije Bistrice i Donje Stubice, Zlatar tada nije zauzet.

U međuvremenu je neprijatelj iskoristio odsutnost 32. divizije sa slobodnog teritorija Kalnika, i 7. januara 1944. godine, snagama 1. pješačke pukovnije, tenkovske grupe PTS i vodom brdskih topova iz Varaždina, prodro u Ludbreški Ivanec i zapalio selo, ne bi li, uništenjem toga ustaničkog sela, onemogućio daljnje zadržavanje rukovodstva (Štaba Zone, Okružnog komi-

teta KPH za okrug Varaždin, Oblasnog komiteta za zagrebačku oblast i dr.) u tom kraju.

U početku januara 1944. godine Vrhovni je štab odobrio Glavnom štabu NOV i POH formiranje 10. korpusa. Radi sprovođenja te direktive, u drugoj polovici januara 1944. godine u Štab Zone u Rasinju stigli su politički komesar Glavnog štaba Rade Zigić i član CK KPH Marko Belinić. Trebalo je da se Štab 2. operativne zone, preformira u 10. korpus i da se formira 2. moslavačka brigada koja će ući u novostvorenu 33. diviziju.

Preformiranje jedinica i Štaba 2. operativne zone obavljeno je 19. januara 1944. godine u oslobođenoj Rasinji u blizini Koprivnice. U Koprivnici je, od dva bataljona 1. moslavačke brigade (2. brigada 2. oper. zone) i jednog bataljona Bjelovarskog PO, formirana brigada koja je ušla u sastav 33. divizije NOVJ. Do stvaranja Štaba Istočne grupe PO (14. marta 1944), u privremeni sastav 33. divizije ušli su Moslavački i Bjelovarski partizanski odredi. Na dan formiranja, 33. je divizija bez odreda imala 1.665 boraca u rukovodilaca.

Istog je dana u Rasinji osnovan i Štab Zapadne grupe PO u čiji su sastav ušli Kalnički, Zagorski i Zagrebački odred. Štab te grupe odreda trebalo je da osnuje zagorsku diviziju.

Štab 2. operativne zone preimenovan je u Štab 10. korpusa, »Zagrebačkog«, NOV i POJ. Na dan formiranja Korpusa brojno stanje ljudstva i naoružanja bilo je: 7.000 boraca i rukovodilaca, 4.600 pušaka, 72 puškomitraljeza, 134 automata (šmajsera), 33 teška mitraljeza, 5 protutenkovskih topova i 1 protutenkovska puška. U taj broj uračunat je i 3. diverzantski bataljon, formiran na području 2. operativne zone, sa 124 borca i rukovodioca.

U operativno područje Korpusa više nije spadao raniji teritorij 2. operativne zone južno od rijeke Save (Zumberak, Pokuplje i Turopolje).

U operativni sastav Korpusa ušle su: 32. i 33. divizija, Zapadna grupa partizanskih odreda i 3. diverzantski bataljon.

III

BORBENA DJELOVANJA 10. KORPUSA

Preformiranje 2. operativne zone u 10. Korpus izvršeno je u vrijeme zatišja na širem operativnom području Kalnika i Podravine.

USTAŠKA OFENZIVA NA SLOBODNI TERITORIJ KALNIKA I PODRAVINE (BORBE ZA LUDBREG I KOPRIVNICU)

(januara/februara 1944.)

Sekc. Čakovec, Bjelovar, Čazma 1:100.000

U vrijeme formiranja Korpusa nije na granici slobodnog teritorija Kalnika prema Varaždinu, u širem rajonu Ludbrega i Križevaca, bilo nikakvih znakova neprijateljskih pokreta prema slobodnom teritoriju, iako su u dolini Bednje ustaše ponovo zaposjele Novi Marof i Varaždinske Toplice. Vjerovali smo da su manje akcije i ispadi neprijatelja iz uporišta Bjelovar, Križevci i Varaždin rutinskog karaktera. Borbe 32. divizije u Hrvatskom zagorju u rajonu Zlatara bile su sve žešće. Stalna pojačanja koje je dobivalo napadnuto ustaško uporište u Zlataru iz pravca Zagreba, bila su ozbiljni znakovi upozorenja da se neprijatelj neće lako miriti s borbenim aktivnostim većih partizanskih jedinica u Zagorju i dolini Sutle i Krapine. Odsječenost Varaždina od Zagreba i sve veća žestina borbi na osiguranjima oko Zlatara s ustaškim snagama i dijelovima njemačkih snaga iz Krapinskih Toplica, nagovještavali su veću neprijateljsku aktivnost.

Istovremeno je 14. slovenska udarna divizija NOVJ, koja je u danima formiranja Korpusa bila u pokretu za Štajersku stigla na područje Kalnika. Neprijatelj je obavještajnom službom stalno pratio pokrete Divizije sa Žumberka, njezin prolaz kroz Pokuplje, prijelaz Save i pruge Zagreb-Novska, te približavanje Zagorju i rijeci Sutli. Divizija je od prvih dana pokreta izbjegavala svaki borbeni kontakt nastojeći što prije stići do svog cilja. Na čitavom putu kroz Hrvatsku nigdje nije vodila veću borbu. Od Rasinje pokraj Varaždinskih Toplica preko Varaždin Brega 14. divizija je prešla cestu Novi Marof-Varaždin preko mosta na rijeci Bednji 28. na 29. 1. 1944. godine, u pratnji sekretara Okružnog komiteta KPH Krapine Ivice Gretića Marijana i komandanta Zapadne grupe PO Rade Bulata, te Udarnog bataljona Grupe odreda. Divizija je nesmetano stigla u rajon Desinića i 6. 2. 1944. god., kod sela Zagorska Sela, prešla Sutlu i stupila na tlo anektirane Štajerske.

Kombinirani njemačko-ustaški odred sastava: 1. pukovnija PTS (1.700 ustaša), dijelovi 5. ustaškog sdruga ojačani njemačkim jedinicama i jednom baterijom haubica 100 mm, 21. januara 1944. godine počeo je operaciju »Dubrovnik« u Hrvatskom zagorju i Kalniku. Neposredni cilj operacije bio je uspostavljanje saobraćaja na komunikaciji Zagreb—Varaždin. U Novom Marofu i Varaždinskim Toplicama ponovo su uspostavljeni neprijateljski garnizoni. Operacija je, uz ostalo, imala za cilj preduhitriti prolaz 14. divizije u dolinu Sutle i stvoriti uporišta u dolini Bednje za ofenzivne operacije na slobodni teritorij Kalnika i Podravine.

Štab 33. divizije je u Koprivnici 21. januara završio sređivanje svojih jedinica. Istu večer je 1. brigada te divizije dobila zadatak da napadne neprijatelja na željezničkom mostu kod Botova na Dravi. Neprijateljsko uporište sačinjavali su: 180 koturaša izbjeglih oslobođenjem Koprivnice (7. 11. 1943. god.) i 50 njemačkih vojnika. Na samom mostu neprijatelj je bio utvrđen u jednom bunkeru iz kojeg je gađao koncentričnom vatrom. U neposrednoj blizini bilo je još nekoliko manjih bunkera koji su također koncentričnom vatrom tukli sve pristupe mostu s desne strane Drave. Jedinice 1. brigade, koje su trebale izvršiti zadatak razvijanjem borbenog poretka u nastupanju, nisu u dovoljnoj mjeri poštivale tajnost akcije. Razvile su streljački stroj ranije, na velikoj udaljenosti od mosta, tako da nisu uspjele ni prići bunkerima.

Akcija nije uspjela. U toku borbe je ustaško-njemačke snage podržavala i artiljerija mađarske armije s položaja kod Dombočatorna (kota 125). U toj borbi poginuo je zamjenik komandira 1. čete 1. bataljona Brigade Ivan Pužar, a jedan borac je ranjen. Nakon te borbe 1. brigada se vratila u Koprivnicu gdje je ostala do 25. 1. 1944. god., kad je u skladu s planom štaba 10. korpusa krenula u pravcu Križevaca. Divizija se tada razmjestila u zapadnoj Bilogori (sela Jakopovac, Sokolovac, Mali Poganac i Veliki Botinovac), da bi aktivno djelovala na pruzi i cesti Križevci—Bjelovar i Križevci—Majurec.

U noći 30. 1. 1944. god. 1. i 2. brigada 33. divizije izvršile su uspješnu akciju na pruzi Križevci-Bjelovar na odsjeku Sv. Ivan Zabno-Rabljak. Srušeno je 10 km pruge, 120 telefonskih stupova i razrovan nasip na duljini od jednog kilometra, prerezani su pragovi na pruzi u duljini 1 km, te onespobljene skretnice na željezničkim stanicama Sv. Ivan Zabno i Klokočevac. Istog je dana ustaška bojna jačine 300—400 ustaša krenula iz Križevaca na Bilogoru u pravcu sela Sv. Petar Cvrstec. Jedinice 2. brigade pustile su neprijatelja na razmak od 1 km, a zatim bočnim manevrima na krilima prešle u napad i natjerale ga u panični bijeg. Na poprištu borbe ustaše su ostavile 5 mrtvih, a 1 je ustaša bio zarobljen. Zaplijenjeno je 7 pušaka, 400 komada municije i 1 automat. Među ubijenim ustašama bio je i satnik 5. ustaške satnije Stjepan Rađa.

Na sektorima Bjelovarskog i Moslavačkog odreda u to vrijeme nije bilo nikakvih značajnijih borbenih akcija. Neprijatelj je samo nadzirao komunikacije kojima se koristio.

U početku februara 1944. god. je glavnina snaga 1. ustaške pukovnije bila prikupljena u Varaždinskim Toplicama i Novom Marofu. U Križevce su 6. februara 1944. god. vlakom stigle dvije bojne 5. ustaškoga stajaceg sdruga,

jačine preko 1.100 ustaša. Pod komandu 5. stajaćeg sdruga stavljena je i 37. bjelovarska ustaška bojna. Već prvog februara neprijatelj je iz Križevaca pojačano izviđao teren. Na cesti i pruži Križevci-Koprivnica, u selima Vojakovačkom Kloštru, Raščanima i Sv. Petru Cvrstecu, nalazila se 2. brigada 33. divizije, koju je tog dana iznenadila ustaška kolona. Brigada je pretrpjela osjetne gubitke: 12 mrtvih, 2 ranjena i 6 nestalih boraca. Nakon tog okršaja brigada je zauzela položaje: Mali Poganac-Donjara-Koprivnica.

Od 2. do 8. februara neprijatelj nije pokazao nikakvu aktivnost na pravcu Križevci-Koprivnica. U međuvremenu je 1. brigada 33. divizije ojačana 1. bataljonom Moslavačkoga partizanskog odreda nakon kraćeg odmora, 6. 2. 1944. god. Napala neprijateljsko uporište Veliki Zdenci koje je branila 7. satnija 2. bojne 4. gorskog sdruga s oko 150 vojnika naoružanih sa 12 puškomitraljeza, dva teška mitraljeza i puškama. Neprijatelj je bio smješten u zidanim zgradama oko kojih su bili natkriveni rovovi (bunker) zaštićeni bodljikavom žicom. Napad je izveo Udarni bataljon Brigade, dok su ostale snage osiguravale pravce prema neprijateljskim uporištima u Hercegovcu. Položaj je osiguravao 3. bataljon Moslavačkog odreda iz pravca Grubišnog Polja. Napad nije uspio, iako je izveden u noći. Nije bio dobro pripremljen, nije bio dovoljno poznat teren, a komandiri i vodnici se nisu snašli u svojoj ulozi. Neprijatelj je svijetlećim raketama osvijetljavao teren ispred svojih obrambenih položaja i tako još više unosio pometnju u redove napadača. Jedinice nisu usklađeno djelovale. Takav borbeni stroj nije mogao postići uspjeh. U prvom naletu je veći broj boraca ranjen, pa je Štab Brigade u četiri sata ujutro naredio odstupanje. Ukupno je bilo 19 ranjenih i jedan mrtav borac što se tada smatralo velikim gubicima.

Napad Brigade koji je na određen način trebalo da upozori neprijatelja na našu prisutnost, nije omeo koncentraciju neprijateljskih snaga oko slobodnog teritorija na Kalniku.

Nepobitno je da su borbe 32. divizije u početku januara 1944. god. u Hrvatskom zagorju izazvale pojačanu aktivnost neprijatelja. »Pothvatni sdrug Dubrovnik«, pod komandom ustaškog zločinca pukovnika Ante Moškova, više nije prekidao aktivnost započetu kod Zlatara, iako borbe u toku mjeseca nisu svugdje vođene jednakim tempom. Neprijatelj nije uspio osigurati slobodno kretanje cestom Sv. Ivan Zelina-Varaždin, pa je Moškov zaposjedanjem Novog Marofa i Varaždinskih Toplica pokušao spriječiti povratak jedinica 32. divizije iz Zagorja na slobodni teritorij Kalnika. Prva je pukovnija PTS-a iz Varaždina zaposjela još ranije Varaždinske Toplice.

Prešavši cestu Zagreb-Varaždin, jedinice 32. divizije su 20. 1. 1944. god. zauzele položaje: Udarna brigada »Braća Radić« Breznički Hum, Radešić i Visoko, a brigada »Matija Gubec« Mađarevo, Granu kod Novog Marofa i selo Ključ istočno od Novog Marofa. Brigada »Matija Gubec« je 21. i 22. januara prihvatila zaštitne borbe s jedinicama 1. pješadijske pukovnije PTS-a. Uslijed nadmoćnosti neprijatelja, Brigada se preko Varaždin Brega i Jalžabeta povukla i razmjestila jedinice u selima Svibovcu i Gornjoj i Donjoj Poljani u dolini Bednje, da spriječi prodiranje neprijatelja iz Varaždinskih Toplica prema slobodnom teritoriju u dolini Bednje i Kalnika. Istovremeno je jaka neprijateljska kolona, ojačana sa 6 tenkova, nadirala cestom Sv. Ivan Zelina-

-Breznički Hum, ali je brigada »Braća Radić«, iskoristivši maglu, postavila neprijatelju zasjedu i napadom ga natjerala na povlačenje u Zelinu nanoseći mu osjetne gubitke. Gubici Brigade bili su: 7 mrtvih, 11 ranjenih i 3 nestala borca, a ustaša oko 50 mrtvih i 60 ranjenih.

Nakon odbijanja neprijatelja, Brigada se prema planu Štaba 33. divizije, povukla u unutrašnjost slobodnog teritorija Kalnika u sela Kalnik, Osijek i Apatovac, na južnim padinama Kalničke gore.

U 6 sati ujutro je 1. februara 1. bojna 1. pješačke pukovnije PTS-a iz Varaždinskih Toplica izvršila prepad na bataljon brigade »Matija Gubec«, koji se nalazio u selu Svibovcu. Ustaše su raspolagale tačnim podacima o razmještanju bataljona. Zbog nedovoljne budnosti štaba bataljona, slabih mjera osiguranja i izviđanja, ustaški je prepad izazvao teške posljedice. Bataljon je imao 50 poginulih boraca koji su velikim dijelom našli smrt u nabujaloj Bednji, dok je 7 boraca ranjeno, a 47 zarobljeno. Gubitak tolikog broja boraca negativno se odrazio na moralno stanje i borbenu sposobnost Brigade. Osim gubitaka u ljudstvu izgubljeno je 8 puškomitraljeza i 33 puške. Budući da nije bilo opravdanja da se ostatak boraca drži u bataljonu, on je rasformiran.

Dugo je trebalo da se razjasni neprijateljsko i špijunsko djelovanje katoličkog župnika Lesjaka u selu Svibovcu, koji je i prilikom napada ustaša na 4. bataljon brigade »Matija Gubec« dao precizne informacije o razmještanju i približno tačno brojno stanje. Ipak je Lesjakovo zločinačko djelovanje protiv NOP-a razobličeno u toku 1944. god. i on je dobio zasluženu kaznu. Strijeljan

Štab 10. korpusa NOVJ 1. februara 1944. god., izdaje zapovijest za premještanje jedinica 32. divizije radi zatvaranja pravca Varaždinske Toplice-Ludbreg i Varaždin-Ludbreg. Brigada »Braća Radić« rasporedila se na liniji: S. Martijanec-s. Gornji Martijanec-s. Slanje-s. Hrastovsko sa zadatkom da zatvara oba pravca (Var. Toplice-Ludbreg i Varaždin-Ludbreg), dok je brigada »Matija Gubec« zaposjela liniju: s. Globočec-s. Bolfan - da bi sredila svoje jedinice. Istovremeno Štab Korpusa naglašava potrebu mjera najvećeg opreza i osiguranja unutrašnjim i vanjskim patrolama i održavanja veza između jedinica. Jedan se bataljon Udarne brigade »Braća Radić« nalazio u oslobođenoj Koprivnici do dolaska jedinica 33. divizije.

Kalnički partizanski odred je s dva bataljona zaposjeo položaje oko sela Apatovca.

Komandant pothvatnog sdruga ustaški pukovnik Ante Moškov je 7. februara 1944. god. u Novom Marofu izdao zapovijest pod nazivom »Podli vat 2«, u kojoj, među ostalim, kaže:

»Podaci: neprijatelj se prema izvještaju nalazi u prostoru Ribnjak, Veliki Poganac u jačini od brigade 'Matija Gubec' i u prostoru Kalnik brigada 'Braće Radić'.

ZAPOVIJEDAM

1) V Ust. stj. zdruzg U. V. ima do 8. II 44. do 6 sati zaposjesti crtu Sveta Helena (6. km. sjev. od Križevaca) - Vel. Brdo (k. 408) - Gradec te trigonometrijska točka 368 i ostati na tome postavu do daljnje zapoviedi.

2) II/l puk. P. T. S. krenut će 7. II iz N. Marofa pravcem Ivanopolje - k.198, šumskom prugom do zapadno od Peca (k. 620) i zauzeti položaj na južnim obroncima Kalnika i Kalničkog grada iznad mjesta Kalnik. II/l. puk. P. T. S. uputiti će povoz u Brez. Hum. Povoz će se kretati zajedno sa III/l puk. P. T. S.

3) II/l. P. T. S. pojačana jednim Gorskim vodom topova D. S. S. (Domo-branske središnje škole — R. B.) i jednim vodom lakih tenkova pravcem Vinično-Visoko—Sudovec—Gor. Rijeka—Obrež—Kalnik, s time da zauzme položaj i zatvori prostor Kalnik kod sela Borje i sela Sopron. III/l. puk. P. T. S. polazi iz Gor. Rijeke 8. II u 5.30 sati određenim pravcem.

4) I/l puk. P. T. S. krenut će tako da 8. II 44. u 6 sati ujutro obkoli selo Drenovec i po svanuću očisti od partizana. Put od Var. Toplica do Drenovca izabrati će sam zapovjednik I/l puk. P. T. S. po završenom čišćenju i obratiti naročitu pažnju na moguće pokrete partizana iz pravca juga dolinom potoka Kamešnice prema Drenovcu.

5) Jedna grenad. sat. Oklop, sklopa sa šest tenkova krenuće iz Varaždina putem Turčin-Melinec-Kelemen-Jalžabet gdje ima stići u 16 sati 8. II. 9. II. u 8 sati uhvatiti će vezu sa boj. Devčićem na k. 258 u selu Jalševac, jugoistočno od Jalžabeta i dalje će postupiti prema nalogu I/l. puk. P. T. S.

Oklopni sklop P. T. S. uputit će odmah jednu grendirsku sat. u Presečno gdje će smjeniti 5. II/l. puk. P. T. S. i ostati tamo do daljnje zapoviedi.

6) Jedinice imaju uzeti suhu hranu za dva dana i potrebno streljivo.

7) Stožer podhvata nalazi se sa III/l. puk. P. T. S.«¹

Tako zamišljenim napadima neprijatelj je računao da će opkoliti i uništiti jedinice brigade »Braća Radić«. Moškoļjev je plan bio vrlo precizno sračunat na stvaranje šireg obruča oko sela Kalnika, gdje su trebale biti raspoređene jedinice brigade »Braća Radić«. Moškoļjev je plan bio vrlo precizno sračunat na stvaranje šireg obruča oko sela Kalnika, gdje su trebale biti raspoređene Ivanec, Vel. Poganac, Ribnjak i dr.). Ali 8. februara, kad su ustaške jedinice pod zaštitom mraka zauzimale položaje, brigada »Braća Radić« nalazila se u dolini Bednje raspoređena: dva bataljona južno od sela Leskovca, Puhlaka, po jedan bataljon južno od Ludbrega i u Ludbregu.

Dva bataljona brigade »Matija Gubec« nalazila su se u selu Veliki Poganac, a jedan bataljon u selu Ludbreški Ivanec. Kalnički PO je i dalje — s osloncem na Apatovac — kontrolirao položaj prema Križevcima. Jedan bataljon Zagorskog PO, koji se slučajno našao na području Kalnika nakon što je predao ranjenike iz Zagorja, zadržao se u selu Osijeku. Po naređenju Povjerenstva CK KPH za Zagrebačku oblast, 2. brigada 33. divizije krenula je s položaja kod Donjare u Moslavinu.

Obrana slobodnog teritorija Kalnika, koji je nakon kapitulacije fašističke Italije bio stalno uspješno štićen od neprijateljskih napada, sada je bila mnogo složenija i odgovornija, jer je narod s pravom vjerovao u snagu svoje narodne vojske. To je činilac koji je naše komande činio još odgovornijim. Borbu je još više otežavala prisutnost oko 200 ranjenika i bolesnika koji su umnogome sputavali pokrete i manevriranje jedinica na širem prostoru Kalnika i even-

¹ VII, tom V, knj. 24, dok. 122. str. 293.

tualno njihovo zabacivanje iza leđa neprijateljskih kolona koje su nadirale u slobodni teritorij.

Snage 5. ustaškoga stajjećeg zdruga, jačine oko 1.100 ljudi, koje su 6. februara vlakom stigle iz Zagreba, zaposjele su liniju Sveta Helena i Veliko Brdo (k. 408)-Gradec (k. 368), a 8. februara ujutro i dijelovi 1. pukovnije (1 bojna) PTS i Oklopnog sklopa koji su krenuli iz Novog Marofa prema zapovijedi.

Jedinice 5. ustaškoga stajjećeg zdruga u nastupanju u 5 su sati ujutro u selu Osijeku napale bataljon Zagorskog PO. Bataljon je bio zatečen, iznenađen, pa se u neredu povlačio po dijelovima i spasio većih gubitaka. Te su neprijateljske snage u toku dana prilikom zauzimanja položaja Gradec (k. 368) i zaselka Brežanci u selu Apatovcu, naišle na jak otpor Kalničkoga partizanskog odreda. Oko 17 sati 2. bataljon Kalničkog PO napao ih je u zaselku Brežancima i odbacio ih dalje od sela. Isti je bataljon s djelomičnim uspjehom napao ustaše na k. 368 (Gradec), i primorao ih da napuste prvu liniju obrane.

U dolini Bednje dijelovi su 1. pukovnije PTS-a 8. februara oko 11 sati krenuli iz Varaždinskih Toplica prema Svibovcu. U selu Svibovcu dočekala ih je vatra izviđačke desetine brigade »Braća Radić«, i primorala da se zaustave. Nakon napada na Svibovec, 3. bataljon brigade »Braća Radić« uputio je jednu desetinu s puškomitraljezom u šumu Medved (k. 346) južno od sela Leskovca koje su ustaše napale sa tri satnije u 13 sati.

Napadom iz šume, nastupajući općim pravcem selo Drenovec-Gabrinovec, ustaše su pokušale iza leđa napasti jedinice brigade »Braća Radić«. Istovremeno su dijelom snaga zaustavljeni kod Svibovca, produžile duž ceste Var. Toplice-Ludbreg do sela Leskovca. Budući da desetina na brdu Medvedu nije uspjela upozoriti na ustašku opasnost, jedinice kod Leskovca mogle su doživjeti veliko iznenađenje, jer im je neprijatelj došao iza leđa. Ustaška kolona je nadirući iz šume od Gabrinovca kretala u selo Leskovec gdje se spojila s kolonom koja je nadirala od Svibovca. Bataljon Brigade se preko Višogreda povukao na položaje visa Glavica (k. 437).

Budući da brigada »Braća Radić« nije ostvarila punu kontrolu međuprostora koje su njezine jedinice zauzimale i budući da djelovanje jedinica nije bilo usklađeno neprijatelj je bez većeg otpora ušao u šumu i prisilio jedinice Brigade da napuste položaje iznad sela Leskovca.

Brigada »Matija Gubec« nije u toku tog dana imala nikakav borbeni kontakt s neprijateljem u svojim rejonima.

U toku noći je uslijed nastale situacije i odlaska 2. brigade 33. divizije u Moslavinu, štab 10. korpusa namjeravao drugačije rasporediti jedinice, ali zbog kasnog uspostavljanja veze s dva bataljona brigade »Braća Radić« koji su bili na položajima kod Svibovca prema selu Leskovcu, to nije učinio.

Plan je bio: Udarnu brigadu »Braća Radić« povući u korpusnu rezervu u rajon Veliki Poganac-Ivanec, a jedan bataljon Brigade uputiti da smijeni jedinice (dva bataljona) Kalničkog PO kod Apatovca. Odred je trebao preuzeti obranu pravca Duga Rijeka—Ludbreg. Ali zbog pomenutog zakašnjenja bataljona brigade »Braća Radić«, 9. februara je raspored jedinica bio:

Udarna brigada »Braća Radić«: 2. bataljon u Ludbregu, 3. bataljon u

Puhlakima, 4. u Jasenovcu kod Duge Rijeke, a 1. bataljon kao rezerva u Ivanju.

Brigada »Matija Gubec« premjestila se na položaje kod Donjare na pravcu Križevci-Koprivnica, osim jednog bataljona koji je ostao u selu Vel. Pogancu.

Kalnički PO i dalje je ostao na položajima kod Apatovca.

Na dan 9. februara vodila se sljedeća borba:

Oko 10.30 sati je neprijateljska kolona jačine dviju satnije 1. pukovnije PTS-a s dva tenka nastupala duž ceste Varaždin-Ludbreg. U Ludbregu je napala na položaje 2. bataljona brigade »Braća Radić«. U prvom napadu neprijatelj je odbijen. Poslije kraćeg zadržavanja ustaše su obnovile napad pješadijom i sa četiri tenka. Borba se vodila puna tri sata. Pokušaji neprijatelja da prodre u Ludbreg nisu uspjeli. Odbijena su dva žestoka juriša ustaša podržavana tenkovima, i ustaše *su* vraćene na polazne položaje kod sela Poljanca. Odbijanjem ustaških napada 2. bataljon je još više učvrstio svoje položaje. Moral boraca i borbeno raspoloženje bili su na zavidnoj visini.

Dok je 2. bataljon vodio borbu ispred Ludbrega, trebalo je da 3. bataljon svojim rasporedom u selu Puhlakima štiti lijevi bok 2. bataljona. Štab 3. bataljona nije na vrijeme uočio opasnost, i nije spriječio nastupanje ustaša od sela Leskovca preko visa Duga Greda pravcem ka trigonometrijskoj tački 338 Lijepa Gorica.

Prvi bataljon Udarne brigade »Braća Radić«, koji se nalazio na položajima kod Jasenovca, na vrijeme je dobio zadatak da s dvije čete napadne tu kolonu s leđa i da je - skupa s 3. bataljonom - uništi. Manevar nije uspio. Zbog kolebljivosti i sporosti 1. bataljona taj zadatak nije izvršen. Štoviše, ustaše su energičnim napadom potisnule 3. bataljon s njegovih položaja i zauzele dominirajuće visove južno od Ludbrega. Štab Brigade naređuje 2. bataljonu da napusti Ludbreg i da se povuče u selo Cukovec na cesti Ludbreg—Koprivnica.

Oko 8.30 sati ustaške su jedinice 1. pukovnije PTS-a ojačane oklopnim sklopom i vodom brdskih topova domobranske središnje škole u Varaždinu, počele napadati položaje Kalničkog odreda kod Apatovca. Poslije trosatne borbe odred se povukao u Ivanec, a neprijatelj je zauzeo Apatovac.

U 15 sati ustaše su, snagama jedne bojne ojačane s tri tenka, napale na selo Veliki Poganac iz pravca Apatovca, a jednom bojnom iz pravca Koprivničke Reke. Prvi bataljon brigade »Braće Radić«, koji se nalazio u Velikom Pogancu, trebalo je da zajedno sa 3. bataljonom brigade »Matija Gubec«, kojemu je bilo naređeno da zauzme položaje između Koprivničke Reke i Apatovca, udari neprijateljsku kolonu u bok kada bude napadala na Veliki Poganac.

Selo Veliki Poganac nije obranjeno zbog slabe aktivnosti 3. bataljona brigade »Matija Gubec«, a snage 1. bataljona brigade »Braća Radić« nisu bile dovoljne da se suprotstave nadmoćnijem neprijatelju. Bataljon je napustio selo, nakon čega su ustaše masakrirale stanovnike koji nisu uspjeli izbjeći, a veći dio sela su zapalili.

Istog su dana oko 14 sati ustaše iz pravca Carevdara napale Koprivničku Reku dvjema bojnama 5. stajalega ustaškog zdruge. Ušli su u selo i odmah ga spalili, a zatim upale u sela Mali Poganac i Botinovac. Borbe su bile vrlo žestoke, nekoliko puta prsa u prsa, ali se uslijed brojne nadmoćnosti neprijate-

lja brigada »Matija Gubec« morala povući prema selu Gornjim Sredicama. Djelovanje 1. i 2. bataljona nije bilo usklađeno, pogotovu prilikom napada ustaša na selo Botinovac. Umjesto da udare u bok nastupajuće ustaške kolone, oni su se povukli preko pruge.

Pošto je neprijatelj zauzeo Veliki Poganac 10. su februara jedinice 32. divizije i Kalničkog PO zaposjele ove položaje: dva bataljona Udarne brigade »Braća Radić« sela Veliki i Mali Ivančec, jedan bataljon Dugu Reku, a jedan bataljon Malu Rasinjicu. Treći se bataljon brigade »Matija Gubec« nalazio u selu Radeljevu kao rezerva. Kalnički je odred bio prikupljen u selu Ivancu. Jedinice su se tako rasporedile zbog ranjenika, kojih je u početku ofenzive bilo oko 200, a zatim sve više, i jer su drugog dana ofenzive ustaše zauzele Ludbreg i Koprivnicu branjene malim snagama naših straža, i tako nam otežale vezu s Podravinom i Bilogorom.

U 13,45 sati neprijatelj je s dvjema bojnama produžio napad iz sela Veliki Poganac prema selima Radeljevu i Grabičanima. Položaj 3. bataljona brigade »Matija Gubec« napale su ustaše jednom bojom u tri kolone namjeravajući napasti oba boka Bataljona.

U tom je trenutku Bataljon u selu držao položaj povoljniji za obranu od položaja na koje se povukao iznad sela. Štab je Korpusa tada naredio 32. diviziji da pošalje 4. bataljon brigade »Braće Radić«, bez jedne čete, da kroz šumu udari u neprijateljski desni bok, a 2. bataljon i Kalnički odred da odmah krenu preko sela Velikog Poganca i odlučno napadnu začelje ustaških jedinica. Manevar tih jedinica imao je najviše uspjeha u toku dvodnevni borbi. Neprijatelj se, uz velike i osjetne gubitke, brzo povlačio prema selu Prkosu, ali stalno napadan ne uspeva zadržati, opljačkati i zapaliti selo Prkos.

Da se 3. bataljon brigade »Matije Gubec« u tom danu borbe nije povukao u selo Radeljevo i da je među svim jedinicama bilo bolje ostvareno taktičko i vatreno sadejstvo, ustaše bi pretrpjele mnogo veće gubitke. Pod pritiskom naših jedinica, ustaše su se povukle u selo Rasinju gdje su zanoćile, a sutradan produžili prema Ludbregu.

Tako je završen ustaški plan »Dubrovnik 2« koji je zauzimanjem Ludbrega i Koprivnice i uspostavljanjem garnizona u njima i na cesti Zagreb—Varaždin u Brezničkom Humu i Novom Marofu ostvario svoj cilj.

U tim su borbama naše jedinice imale: 22 mrtva, 21 ranjenog i 17 nestalih boraca, a neprijatelj oko 88 mrtvih i 109 ranjenih vojnika. Zaplijenili smo 35 pušaka, 1 teški mitraljez i jednu vozeću poljsku kuhinju, oštetili dva neprijateljska tenka i zapalili jedan teretni kamion. Cijeni se da je poginulo 4 do 5 ustaških oficira među kojima su bili poznati koljač bojnika Krunoslav Devčić, ustaški dopukovnik Raić i satnik Rukavina.

Ustaška ofenziva na Kalnik pada u isto vrijeme kad i VI neprijateljska ofenziva u Bosni. Žestina borbe, koja se povremeno pretvarala u borbu prsa o prsa, svjedoči da je ofenziva bila brižljivo pripremana i da nije imala karakter redovitog »čišćenja« terena. Veliki slobodni teritorij u Hrvatskom zagorju, na Kalniku, Bilogori, u Moslavini i Podravini i masovno narastanje snage NOP-a potkraj 1943. god. i u početku 1944. god. na tom području, praktično su sveli ustaše na obranu nekoliko garnizona (Varaždina, Bjelovara i Križevaca). Partizani su se kretali na udaljenosti 10 km od Zagreba. Ustaški zapovjednik

Varaždina pukovnik Begić, u izvještaju I zbornom području, 1944. god. piše o borbama na Kalniku:

»Prilikom podhvata koji je vršila 1. pješačka pukovnija PTS sa oklopnim sklopom P.T.S. i jednim vodom gorskih topova D.S.S. od 8. veljače 1944. došlo je do borbe sa komunističkim skupinama kod slijedećih mjesta i to:

- kod sela Apatovca
- kod sela Veliki Poganac
- kod sela Prkos i
- kod sela Cukovec

Gubitci: 11 poginulih i 20 ranjenih

Gubitci protivnika: 350 poginulih i 600 ranjenih.«

Štab 10. korpusa u Op. br. 140 od 16. 2. 1944. god. izvijestio je Glavni štab NOV i PO Hrvatske o toku i rezultatu borbe i dao neke kritičke ocjene. Među ostalim kaže:

»Neprijateljska ofenziva nas je iznenadila jer smo za istu saznali posljednji čas. Za ovu ofenzivu neprijatelj je izvršio koncentraciju svojih snaga u uporištima Varaždin, Varažd. Toplice, Novi Marof i Križevci.

Informativna služba, a isto tako i izviđački dijelovi naših jedinica, su podbacili...

Uslijed neaktivnosti naših izviđačkih organa svi pokreti neprijatelja ostali su većim dijelom nezapaženi, a ukoliko su i bili zapaženi — nije o tim pokretima dostavljan izvještaj na vrijeme. Posljedica ovoga bila je ta da je neprijatelju uspjelo da iznenadi naše jedinice kod sela Leskovca.

Neprijatelj je u ovoj ofenzivi koristio novu taktiku i kretao se gotovo svuda šumskim putevima i grebenima izbjegavajući pokrete drumovima. Isto tako neprijatelj je koristio noćne pokrete u cilju postizavanja iznenađenja.

Osiguranja naših jedinica bila su vrlo slaba i labava te je uslijed toga i Zagorski bataljon u selu Osijek bio iznenađen, iako je bio obaviješten i opomenut da bude na oprezu.

Rasporedi naših jedinica na položajima bili su u većini slučajeva previše razvučeni, tako da položaji nisu bili međusobno vezani, uslijed čega se nije moglo neprijatelju osujetiti manevriranje.

Rukovođenje štabova jedinicama nije bilo objedinjeno. Štabovi su bili rastrgani i svaki je član radio na svoju ruku. Cesto puta štabovi nisu bili upoznati sa situacijom na drugim otcjecima borbe. Uslijed toga je i propuštena prilika da se neprijatelju nanese još veći gubici. Ovo se naročito ispoljilo kod štabova bataljona, a djelomice i kod štabova brigada.

Veza između viših i nižih štabova uglavnom je zadovoljila zahvaljujući stalnoj telefonskoj liniji koja je bila izgrađena. Osoblje na telefonskim centrama pokazalo se hladnokrvno i požrtvovano. Ishrana boraca bila je otežana jer je narod bježao od svojih kuća, a naša hrana bila je spremljena po zemunicama koje se nisu mogle otvarati. Pokrete i rad jedinica u velikoj mjeri je otežavalo to što smo imali preko 200 ranjenih i bolesnih drugova koje je trebalo štititi kako na mjestu tako i u pokretu.

Isto tako nepovoljno je uticalo na rad jedinice to što se u jedinicama nalazio veliki broj nenaoružanih boraca. Ova poteškoća sada je uklonjena pošto smo te drugove naoružali oružjem koje smo od vas primili.

Pored svih nedostataka i teških okolnosti u kojima su se nalazile jedinice, kao i obzirom na to da su jedinice još mlade i da nisu još dovoljno prekaljene u borbi, borci su se dosta dobro držali. Nadamo se da će iz ovih borbi izići sa više iskustava i borbenosti.«²

Uz te ocjene Štaba Korpusa, treba naglasiti da je uspjeh ustaške ofenzive bio djelomičan, iako je zauzeo Ludbreg, Koprivnicu, Varaždinske Toplice, Novi Marof i Breznički Hum, jer nije uspio oslabiti borbenu sposobnost jedinica 32. divizije i Kalničkoga partizanskog odreda. Naprotiv, te su borbe u priličnoj mjeri prekalile mlade borce i rukovodioce, koji su u toku borbe, usprkos ispoljenim slabostima, pokazali veliku upornost, smjelost i hrabrost u izvođenju protunapada i manevara.

U operativnom izvještaju oper. broj 23/44 od 12. 2. 1944. god. Štaba 32. divizije kaže se:

»U borbi kod Ludbrega rukovodioci i borci II. bataljona udarne brigade 'Braća Radić' pokazali su se kao pravi narodni borci. Rukovodioci sposobni za rukovođenje svojim jedinicama, a borci čvrsti i neustrašivi i majstori svog oružja...

U ovoj borbi istakli su se vodnik I čete II bataljona Fičko Josip i borac I čete Pišpek Franjo i predlažemo ih za odlikovanje. Isti drugovi pokazali su hrabrost i neustrašivost u borbi protiv tenkova.

Isto tako u ovim borbama istakao se je kao energično hrabar drug Komesar II. čete III. bataljona Cabrajac Antun koji je i ujedno poginuo...«

O jurišu 3. bataljona brigade »Matije Gubec«, kaže se: »U ovoj borbi (kod sela Radeljeva — R. B.) naročito se istakla I. četa istog bataljona koja je neustrašivo vršila juriše prema neprijatelju, ali je pri tom imala i osjetljive gubitke.

Kao hrabri borci istakli su se komandir I čete Marijan Mikulčić i komesar II čete drug Janeš Josip, vodnik III. čete drug Kovačić Ivan, te zamjenik komesara II. čete Bezjak Zvonko.

Puškomitraljesci I. čete III. bataljona pokazali su se vrlo hrabri i neustrašivi pri izvlačenju I. čete, dali su sve od sebe da zatvore vatrom neprijatelja i da spase svoje drugove za što su žrtvovali svoje živote.«³

Represalije i odmazde ustaša nad narodom u ustaničkim selima Velikom Pogancu, Radeljevu, Malom Pogancu i Botinovcu, paljenje kuća i zvjersko ubijanje stanovništva koje nije uspjelo pobjeći, još su više pojačali mržnju prema ustašama i okupatoru. Hrabrost i odlučnost boraca da brane narod i sela od ustaških palikuća i ubojica ojačali su moral i povjerenje naroda u svoje borce i to je bio novi doprinos učvršćivanju veza naroda i njegove vojske u tim ustaničkim selima.

Odluka da se brani slobodni teritorij Kalnika bila je pravilna i ona bi sigurno urodila mnogo većim uspjesima i nanijela veće gubitke neprijatelju da bataljoni Udarne brigade »Braća Radić« nisu na pravcu Svibovec—Leskovec bili iznanađeni i da brigada »Matija Gubec« bez 3. bataljona nije prvog dana borbe odstupila prema selu Gornjim Sredicama, što je ustašama dalo mogućnost brzog izbijanja u Koprivnicu.

² VII, tom V, knj. 24, dok. 61, str. 293-295.

³ Zbornik VII, tom V, knjiga 24, dok. 49, str. 245 i 247.

Položaje za obranu držali smo više po širini nego po dubini. Jedinice nam nisu bile dovoljno povezane i nismo dovoljno pratili neprijatelja, na momente smo čak i kidali borbeni kontakt s neprijateljem, pa manevar u bok i pozadinu neprijateljskih kolona - osim na pravcu Ivanec, Veliki Poganac, Prkos - nije mogao uspjeti. Naprotiv, na pojedinim odsjecima neprijatelj je uspijevaao nametnuti frontalne borbe (Apatovac) i u njima iscrpljivati naše jedinice i nanositi im veće gubitke, pogotovu artiljerijskom i minobacačkom vatrom.

BORBE I AKCIJE NA KALNIKU, U HRVATSKOM ZAGORJU I MOSLAVINI

(februara 1944)

Sec. Čakovec, Ptuj 1:100.000

Nakon ponovne uspostave ustaških garnizona u Koprivnici i Ludbregu, vojna i politička situacija na području 10. korpusa, naročito sjeverno od linije Križevci-Koprivnica, počela se pogoršavati. U Podravini su još bili slobodni Novigrad Podravski, Virje, Đurđevac i Pitomača. Pitomaču je neprijatelj ubrzo zauzeo i počeo ugrožavati Đurđevac gdje se nalazila komanda mjesta sa stražama. U ostalim uporištima pojačavao je posade.

Prvih dana nakon osvajanja Koprivnice i Ludbrega, ustaše su se, uglavnom, orijentirale na defenzivne borbe i pojačanu izviđačku djelatnost. Pokušavali su, osposobiti pruge Zagreb-Varaždin i Zagreb-Križevci, a pogotovu Križevci—Koprivnica. Ustaše su u ispadima iz svojih uporišta pokazivale sve veću drskost i upornost. Izbjegavali su pokrete komunikacijama, najčešće su išli po šumama i kosama. Ipak, prugu nisu osposobili za saobraćaj.

Uz djelomične uspjehe u ofenzivi na Kalnik, ustaše, usprkos činjenici da su smanjili slobodni teritorij Kalnika i otežali povezivanje naših snaga s Hrvatskim zagorjem, nisu odvojile slobodni teritorij Kalnika od zapadne Bilogore. Razlog nije samo to što smo ih onemogućili da poprave prugu Križevci—Koprivnica, i koriste se njome, nego i što stanje u garnizonu u Križevcima nije bilo zadovoljavajuće. O tome će zapovjednik ustaškog garnizona Križevci, potpukovnik Torlić, u »bojnoj relaciji« za mjesec februar 1944. godine, konstatirati:

»Snage sa kojima raspolaže ovo zapovjedništvo su i suviše slabe, a, da bi se protiv odmetnika mogao poduzeti bilo kakav veći poduhvat. Većina ljudstva je upotrebljena na postavljanju odbrambenog pojasa oko Križevaca (posadna sat. dio Konjaničke sati i 3. sat. 2. novačke pukovnije), zatim na uporištu Vrbovec 12. sat. XVIII žestra bojne (željez. stražarska — R. B) i na uporištu Repinec (dio 3. sati novačke pukovnije i 2. sati XVIII žestra bojne).

Preostalo ljudstvo (dio posadne sati, Konjaničke sati i 3. sati 2. novačke pukovnije) upotrebljava se dnevno za osiguranje radova na željezničkim prugama, bunkera, prisilnog otkupa stoke i si., a ljudstvo koje je već godinu dana a i više na postavima ne može se upotrijebiti za podhvat.

Sati su i suviše slabo naoružane, a naročito se osjeća pomanjkanje automatskog oružja.

Znatan dio ljudstva ima slabo obuču, loše rublje, a ima ih dosta i bez rublja.

Osobito se teško osjeća pomanjkanje dovoljnog broja častnika, ovo naročito u Posadnoj sati, koja je ostala svega sa dva častnika, a sa brojčanim stanjem, koje umalo što ne dostiže ustrojbeno stanje bojne.«

Takav neprijatelj nije bio sposoban za neke ozbiljnije ofenzivne akcije usprkos promjeni situacije osvajanjem Koprivnice, Ludbrega, Varaždinskih Toplica i Novoga Marofa. Ustaše su, u Križevcima — oslonjeni na suradnju manjih ustaških snaga u nekim selima oko Križevaca — uglavnom štatile uporište, pljačkale i prisilno otkupljivale hranu i stoku.

Suženi manevarski prostor 32. divizije na Kalniku i zapadnoj Bilogori nalagao je da se, po kratkotrajnom odmoru i sređivanju jedinica nakon neprijateljske ofenzive, krene u manje napade da bi se neprijatelj stalno uznemiravao i natjerivao na obranu svojih uporišta.

U 3 sata ujutro 15. februara 1944. god. je 2. bataljon Udarne brigade »Braća Radić« izvršio prepad na ustaško osiguranje u selu Ludbreški Vinogradu (1. bojna/1. pukov. PTS). Borci su iskoristili gustu maglu i iznenadili ustaše koji su se uz harmoniku i vino zabavljali. Ubili su 6 i ranili 4 ustaše. Ostatak se ustaša, u bezglavom i paničnom bijegu, sklonio u Ludbreg, ostavljajući dio oružja i opreme (1 puškomitraljez, 1 laki talijanski minobacač, 5 pušaka i manje količine municije). Bataljon je imao dva lakše ranjena borca.

Po noći 22. na 23. februara, jedinice Udarne brigade »Braća Radić« napale su ustaško uporište Ludbreg koje je branila 1. bojna (1. pukov. PTS). Ustaše su se, osim u nekim čvrstim zgradama u Ludbregu i Ludbreškim Vinogradima na koti 155 (Tri lipe) utvrdile i pokraj puta Ludbreg—Duga Reka. Na položajima su imali natkrivene rovove i bunkere od zemlje. Brigada je napala 1. i 2. bataljonom, dok je 3. bataljon bio na cesti Ludbreg—Varaždin kod sela Gornjeg Martijanca kao i osiguranje od eventualnog nailaska pomoći neprijatelju iz Varaždina. Četvrti bataljon je jugoistočno od Ludbrega vatrom podržavao bataljone u napadu. Ključne položaje obrane neprijatelja na kojima se štiti s juga u Ludbreškim Vinogradima, nisu ni tri juriša razbila, jer su natkriveni rovovi bili dobra zaštita od bombi naših juriša iako su oni izvršili juriš iz neposredne blizine. Bez zauzimanja Ludbreških Vinograda nije se moglo ući u samo mjesto. Borba koja je počela u 23 sata i 15 minuta trajala je do 4.30 sati drugog dana, kad je izdato naređenje za povlačenje. U borbi je poginulo 6 boraca, a 22 su ranjena.

Snijeg je umnogome otežavao kretanje i olakšavao otkrivanje boraca prilikom nastupanja i juriša. U samoj borbi nije uspostavljeno sadejstvo između bataljona, tako da je lijevo krilo 2. bataljona bilo obasuto bočnom vatrom, jer 1. bataljon nije uništio neprijatelja na Cotrovu brijegu.

Neprijatelj je imao 10 dana da se utvrdi u naseljenom mjestu i izgradi sistem obrane i vatre, pa je odluka o napadu na njega bez prethodnog izviđanja i osmatranja rasporeda, utvrđenosti i centara njegove vatre, bila rizična. Očito je da su ustaše izvukle pouke iz borbe 15. 2. 1944. god., pa su se u Ludbreškim Vinogradima dobro utvrdile. Pitanje je koliko je bila realna procjena Štaba 32. divizije da jedna brigada može dati osiguranje i napasti ustašku bojnu od oko 500 ustaša.

Prvi bataljon brigade »Matija Gubec« bio je 25. 2. 1944. god., u selu Rasinji, a drugi na visovima iznad sela Subotice. Jedna četa tog bataljona posjela je vis Leptan k 250, a druga položaje kota 256 - kota 228 sjeverozapadno od Močilskog Brega. Četu, koja se nalazila u Razbojištu u 9 sati ujutro iznenadio i razbio napad jedinica 5. ustaškog zdruge iz Koprivnice. Nakon toga se Bataljon povukao na položaje Pesek - kota 293. Tri ustaške satnije su se nakon napada na četvu u Razbojištu povukle u selo Suboticu. U 13 sati istog dana su jedinice 1. bataljona, prikupljene istočno od Rasinje na Martinčec Bregu, skupa s 2. bataljonom napale neprijatelja u Subotici. Ustaše su u neredu počele odstupati u Koprivnicu, pokušavši na koti 168 osigurati borbu, ali ih je osujetila jedna četa 1. bataljona. U bezglavom bijegu ustaše su na bojnom polju ostavile 9 mrtvih, a računa se da im je oko 90 ljudi izbačeno iz stroja.

Gubici naših jedinica bili su: 1 mrtav, 4 ranjena i 2 nestala borca. Ranjen je komandir čete Dragutin Družinec. Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza »Brno«, 7 mauzer karabina i preko 1.000 puščanih metaka.

Iznenadeenje koje je neprijatelj postigao bilo je posljedica varke koju su ustaše počele često primjenjivati. Naime, ustaše su ponekad svoje izviđačke dijelove upućivale prema našim položajima u ženskim nošnjama, što je kod partizana slabilo budnost dok ta praksa nije otkrivena.

Pojačani pritisak jedinica 32. divizije duž ceste Ludbreg–Koprivnica neprekidno je tjerao ustaše iz Koprivnice i Ludbrega na aktivnost. Rijetki su bili dani zatišja. Ako neprijatelj nije izlazio većim snagama, onda je prema slobodnom teritoriju upućivao izviđačke patrole.

Ustaše su s dvije satnije I bojne (1. puk. PTS) 29. 2. i 1. 3. 1944. god., iz Ludbrega prikriveno ušle u Ribnjak šumu južno od Ludbrega u blizini sela Segovine. I tada su htjele doći iza leđa bataljonu brigade »Matija Gubec« koji se nalazio u selu Čukovcu. Pokret neprijatelja pravovremeno je bio otkriven. Položaji su promijenjeni, a na novima je prihvaćena borba u kojoj je neprijatelj, uz gubitke od 4 mrtva i 14 ranjenih ustaša, bio odbijen i prinuđen vratiti se u Ludbreg.

Oko 11.30 sati ustaše su iz Koprivnice krenule snagama jedne bojne preko Dubovačkog brega iz šume Mežovo, da na tom mjestu napadnu jedinice brigade »Braća Radić«. Jedinice Brigade zauzele su te položaje da namame neprijatelja iz Koprivnice i iznenade ga. Jedan bataljon Brigade nalazio se preko pruge i ceste u selu Jagnjedovcu, a jedan oko sela Reke, dok su ostala dva bataljona bila u šumi između Reke i Subotice. Ustaše su prvo napale najisturenije jedinice bataljona kod Reke. Zametnula se borba — kako je po planu bilo i predviđeno — ali 4. bataljon je s malim zakašnjenjem umjesto svim snagama napao ustaše u bok samo jednim vodom. Čim su ustaše osjetile bočnu vatru, počele su se povlačiti. Cijeni se da su tada imali nekoliko desetaka ljudi izbačenih iz stroja. Brigada je imala šest mrtvih, 4 ranjena i 3 nestala borca.

U to vrijeme na području Hrvatskog zagorja nije bilo značajnijih akcija, ali je u prepadima na jedinice Zagrebačkog i Zagorskog odreda njemački okupator počeo sve češće upotrebljavati svoje jedinice. Istovremeno su ustaše i dalje

pojačanim akcijama pokušavale uspostaviti saobraćaj na pruzi Zlatar Bistrica—Novi Marof—Varaždin.

Udarni bataljon Zapadne grupe odreda je 20. 2. 1944. god. napao vojni vlak ispred željezničke stanice Konjščina u trenutku kad su se radnici i domobrani iskrcavali iz vagona. Vlak se pod borbom povukao u Zlatar Bisticu. Neprijateljski gubici — 1 mrtav, 3 ranjena i 16 zarobljenih domobrana i željezničara. Zaplijenjeno je 9 vojničkih pušaka i 2 puškomitraljeza. akcija je bila uspješna jer poslije toga dugo vremena neprijatelj nije pokušavao popraviti prugu.

Od 20. do 24. 2. 1944. god. Nijemci i ustaše koncentrirali su se na sektoru Zabok i Zaprešić, zaposjeli su selo Belu i 24. otpočeli ofenzivu na slobodni teritorij kotara Zlatara i južno od planine Ivanščice gdje se nalazila glavovina Zagorskog odreda (dva bataljona) i Udarni bataljon Zapadne grupe odreda.

Plan Nijemaca bio je vješto pripremljen. Upućivanjem manjih snaga u Belu, Nijemci su prije početka napada opkolili jedinice Zagorskog odreda i Udarnog bataljona, koje su bile razmještene u selima Belcu, Donjoj Selnici i Zajezdi. Liniju Bela—Budinščina—Konjščina zaposjele su njemačke i ustaške snage. Osnovna ideja taktičkog djelovanja neprijatelja bila je što više partizana nabaciti na nenaseljenu Ivanščicu gdje su zima i veliki snježni nanosi stvarali posebno teške uvjete za borbu. Nijemci u početku nisu išli u napad velikim snagama. Nastupali su u dvije kolone u dva osnovna pravca Belec—Grtovec i Budinščina—Zajezda. Uz podršku artiljerije, koja je djelovala iz rajona Budinščine, Nijemci su napadali s očiglednim ciljem da partizane sabiju u Ivanščicu. Istovremeno su ustaše jačim snagama zatvarale cestu Novi Marof—Podrute—Budinščina.

U početku napada i pri prvim kontaktima jedinice Zagorskog odreda bile su ovako razmještene: 2. bataljon u selu Gornjoj Selnici, zaselku Sambolićima, 3. bataljon u Vrlcima (Gornja Selnica), a Udarni bataljon u selu Grtovcu. Plan komandanta Zapadne grupe odreda bio je: 2. bataljonom prihvatiti borbu, a ostalim snagama manevrirati i tući u bok nastupajuće njemačke kolone. Plan nije uspio, jer se 2. bataljon povukao bez jačeg otpora, dopustivši neprijatelju da zaposjedne dominirajuće visove prema položajima 3. bataljona. Udarni bataljon je tog dana razbio neprijateljsku kolonu koja je od Budinščine nastupala prema Zajezdi i Grtovcu. Odbacivanje Nijemaca na polazne položaje kod Zajezde stvorilo je povoljniju mogućnost za protunapad 2. bataljona na njemačku jedinicu koja je bila zaposjela zaselak Sambolići u Gornjoj Selnici. Protunapad je izveden u noći 24/25. 2. 1944, ali nije uspio.

Isti položaji zadržani su 25. februara. Nijemci su sa 5 topova i nekoliko teških minobacača tukli po položajima 2. bataljona. Položaji se nisu mogli držati više od jednog dana. Zbog hladnoće, nespavanja, neishranjenosti te očite nadmoći neprijatelja i gubitaka (6 mrtvih i 22 ranjena borca) donesena je odluka da se jedinice — vodeći zaštitne borbe — povuku u selo Pokojec u Ivanščici. Odatle su se ranjenici, 2. bataljon Zagorskog odreda, Udarni bataljon i Štab Zapadne grupe 26/27. 2. 1944. preko Pake na cesti Zagreb—Varaždin, povukli na slobodni teritorij Kalnika u Gornju Rijeku. Treći bataljon Zagorskog odreda, koji je imao manje gubitke, krenuo je s Ivanščice na Strahinjčicu i Macelj goru i dalje na sektor Pregrade i Desinića.

Ofenzivne napade izvodili su dijelovi 558. njemačke divizije do 28. 2. 1944. god., kada su napustili taj dio Zagorja i prebacili se na područje Kalnika (Visoko). U tim borbama Nijemci su imali 22 mrtva, 5 zarobljenih i nepoznat broj ranjenih. Zaplijenjeno je: 1 puškomitraljez, 1 pištolj, 1 šmajser, 1 laki bacač mina i 550 komada municije.

U toku februara mjeseca na sektoru Moslavine nije bilo istaknutije borbene aktivnosti ni s jedne strane, izuzev uspješnog djelovanja 3. diverzantskog bataljona Korpusa, koji je na pruzi Dugo Selo—Križevci kod stanice Prikraj srušio prugu, oštetiio lokomotivu, uništio 4 vagona i ubio 4 ustaše. Saobraćaj je bio obustavljen 20 sati. Drugog februara je na pruzi Banova Jaruga—Zagreb, u blizini Kutine, dignut u zrak brzi vlak. Lokomotiva i 3 vagona potpuno su uništeni, a neprijatelj je imao neustanovljen broj žrtava. Saobraćaj je bio obustavljen 10 sati. Istog je dana kod stanice Popovače dignut u zrak mješoviti vlak. Mina je eksplodirala pod samim vlakom. Potpuno su uništena 4 vagona, a nekoliko ih je oštećeno. Saobraćaj je bio obustavljen 10 sati.

Kod željezničke stanice Sesevski Kraljevac, u blizini Zagreba, na pruzi Zagreb—Dugo Selo, 3. februara je dignut u zrak teretni vlak, uništena je lokomotiva i 3 vagona. Saobraćaj je bio obustavljen 14 sati.

Željeznički most na rijeci Lonji, dugačak 17 metara, srušen je 12. februara, a 27. istog mjeseca na pruzi Zagreb—Dugo Selo, u neposrednoj blizini željezničke stanice Sesevete, bačen je u zrak brzi vlak. Oštećena je lokomotiva i 5 vagona, dok su 3 vagona bila potpuno uništena. Mrtvih je bilo 19 ljudi, a ranjenih, što vojnika što civila, neutvrđen broj; 60 metara pruge bilo je oštećeno, a saobraćaj je bio obustavljen 20 sati.

Na pruzi Križevci-Bjelovar je 28. februara kod stanice Rovišće srušen željeznički most preko Velike Rijeke. Saobraćaj je bio prekinut 48 sati.

NJEMAČKA OFENZIVA NA SLOBODNI KALNIK

(4. marta 1944. god.)

Sekc. Čakovec, Bjelovar 1:100.000

U početku marta 1944. god. su jedinice 32. divizije bile tako razmještene da mogu odmah prihvatiti borbu s ustašama iz Koprivnice i Ludbrega. Gotovo se svakog dana osjećala pojačana neprijateljska aktivnost, pogotovu izviđačka. Borbe većeg ili manjeg značenja neprekidno su svjedočile o obostranoj aktivnosti.

Nakon akcija u Zagorju, Nijemci su jedinice koje su učestvovala u borbama pokrenuli prema Kalniku i one su se već 1.3. 1944. god. sučelile s jedinicama Zapadne grupe odreda kod Gornje Rijeke. Bilo je očito da tada u Križevce — osim ustaša — dolazi sve više njemačkih jedinica koje se koncentriraju s ofenzivnim namjerama.

Štab 32. divizije je ujutro 4. 3. 1944. god. premjestio brigade na ove položaje:

Udarnu brigadu »Braća Radić« s dva bataljona na kote 268 i 380 kod Koprivničke Reke, a po jedan bataljon u divizijsku i korpusnu rezervu;

Brigadu »Matija Gubec« ostavio je na istim položajima: Duga Rijeka, Ivančec, Rasinja, Lukovec i M. Rijeka.

Istoga su dana Nijemci (jedan puk 558. divizije), iskorištavajući snježnu mećavu i slabu vidljivost, zauzeli položaje bataljona Udarne brigade »Braća Radić« kod Koprivničke Reke i probili se u veliki Poganac i Apatovac. Brigada je imala 5 mrtvih, 18 ranjenih i 13 nestalih boraca, a pretpostavlja se da su gubici neprijatelja bili oko 60 vojnika izbačenih iz stroja. Dijelovi 1. pješ. pukovnije PTS-a iz Ludbrega zaustavili su se u selu Segovini i Rečičkim Krčima, ali nisu kretali u pravcu Ribnjaka i Velikog Poganca očito u skladu s planom Nijemaca čije su jedinice trebale prodrijeti do Velikog Poganca, nakon čega su ustaše skupa s Nijemcima trebale opkoliti jedinice brigade »Matija Gubec«. Međutim, Brigada je u toku dana vodila borbu s ustašama ispred svojih položaja, a zatim je u sumrak jurišala. Borba prsa o prsa bila je žestok i krvav obračun, u kojem su ustaše imale oko 35 mrtvih i ranjenih, a Brigada 6 mrtvih, 20 ranjenih i 19 nestalih. Zaplijenjeno je 4 karabina, 1 pištolj i nekoliko stotina mauzer metaka.

Ocjenjujući da je aktivnost njemačkih i ustaških jedinica na Kalniku sračunata na nanošenje što većih gubitaka jedinicama 32. divizije koje su u jednomjesečnim borbama podnijele velike napore i žrtve, te spoznavši upornu težnju neprijatelja da oslobodi komunikacije u dolini rijeke Drave prema Mađarskoj radi očekivanog pokreta njemačkih trupa u Međimurje, komandant Korpusa Vladimir Matetić izdao je naređenje da se jedinice 32. divizije i Zapadne grupe odreda izvuku iz borbe i prebace južno od pruge Križevci–Koprivnica na zapadnu Bilogoru. To je učinjeno u toku noći 4/5. 3. 1944. god., tako da su sve jedinice bile 5. 3. 1944. god. ujutro na novim položajima.

Na Bilogori se 32. divizija uglavnom odmarala do 10. 3. 1944. god., dok su 9/10. 3. 1944. god., krenule jedinice Zapadne grupe odreda sa Štabom iz Velikih i Malih Sesveta preko Vojakovca, Zaistovca, Zitomira u Prigorje i Hrvatsko zagorje.

Jedan bataljon Udarne brigade »Braća Radić« bio je 10. 3. 1944. god. upućen u Podravinu da prođe selima u širem rajonu Molva i obznani svima prisutnost partizana o kojima su nakon zauzimanja Koprivnice ustaše širile propagandu da su uništeni.

Jedan je bataljon brigade »Matija Gubec« 11. 3. 1944. god. kod Donjare iz zasjede napao kolonu njemačkih jedinica koja se kretala cestom Križevci–Koprivnica. Nijemci su imali oko 30 mrtvih i 90 ranjenih, a Brigada 2 mrtva i 8 ranjenih boraca.

Ista brigada napala je 18. 3. 1944. god. 4 kamiona praćena jednim tenkom, ubila 6 njemačkih vojnika i 4 ranila, te zaplijenila 10 pušaka i 3.000 pušanih metaka.

Nakon kraćeg boravka na Bilogori 32. divizija je 18/19. 3. 1944. god., krenula u širi rajon sela Kalnika.

U tom razdoblju su jedinice 33. divizije i Istočne grupe odreda izvodile akcije na komunikacijama Dugo Selo-Banova Jaruga, Križevci-Bjelovar-Garešnica, i prepade na ustaško-domobranske jedinice i skupa sa 3. diverzantskim bataljonom dizale u zrak željezničke kompozicije i uništavale pruge.

Prva brigada 33. divizije je 14. 3. 1944. god. postavila zasjedu u šumi

Brestovcu prema uporištu Garešnici (sekc. Bjelovar 1:100.000), dok je jedan njezin bataljon istovremeno držao zasjedu kod željezničke stanice Hercegovac—Trnovitica. Iz uporišta je izašla jedna satnija 4. gorskog zdruga. Neprijatelj, iznenađen bočnom vatrom jedne čete bataljona, odmah se dao u bijeg. Bataljon ga je gonio sve do blizine samog uporišta Hercegovac. U toj borbi neprijatelj je imao 30 mrtvih i ranjenih i 7 zarobljenih, među kojima 5 podoficira. Zaplijenjeno je : 2 puškomitraljeza, 32 puške, 5 pištolja i više od 2.000 metaka. Vlastiti gubici bili su: 1 mrtav, 1 ranjen i 1 nestao borac.

Zasjeda u šumi Brestovcu nije uspjela. Vjerojatno je neprijatelj bio o njoj obaviješten, pa je bataljon bio prisiljen odstupiti uz gubitke od 4 mrtva i 6 ranjenih boraca.

Jedinice 1. gorskog zdruga krenule su 18. 3. 1944. god. iz uporišta Gojila i Garešnice prema selima Bršljanici i Rogoži. Dočekan od 3. bataljona 1. brigade na Knežević Brdu (k. 192), neprijatelj je - nakon kratkotrajne borbe od 30 minuta — počeo odstupati uz gubitke od 16 mrtvih i ranjenih vojnika.

Jedinice 1. brigade su 21. 3. 1944. god. napale vlak na pruzi Dugo Selo—Križevci kod stanice Vrbovec. Napad je izvršen po danu. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 3 ranjena. Zarobljena su 2 njemačka vojnika, 1 ustaša i 5 domobrana. Naši gubici: 1 mrtav. Zaplijenjeno 12 vojničkih pušaka.

Procjenjuje se da je neprijatelj u spomenutim borbama imao ove gubitke: ubijenih 202, ranjenih 209, zarobljenih 115 vojnika.

uništeno: lokomotiva 6, vagona 47, mostova 10;

zaplijenjeno: puškomitraljeza 2, pušaka 89, šmajsera 2, pištolja 9 i municije 5.060 metaka;

oštećeno: lokomotiva 5, vagona 42, uništeno pruge 605 metara, a saobraćaj prekinut 252 sata.

Iako su ti podaci samo djelomični, jer ne obuhvaćaju i neke akcije 32. divizije toga izvještajnog razdoblja, oni pokazuju da je aktivnost jedinica Korpusa bila stalna i uspješna. Posebno se uočava da je polazila od procjene njemačkih planova koji su, među ostalim, bili uvjetovani prilikama u Mađarskoj u vezi s Hortyjevim položajem. Područje teritorija Zagrebačkog korpusa sjeverno od Zagreba, Hrvatsko zagorje i Kalničko područje postaju još važniji, jer su potkraj marta njemačke jedinice upravo tim pravcima kretale u Mađarsku. Prema tome, ustašku zimsku ofenzivu (8. do 10. 2. 1944. god.) također su planski pripremali i usmjeravali Nijemci. Cilj njemačkog komandovanja bio je da sve slobodne teritorije 10. korpusa, pogotovu krajeve oslonjene na susjednu Mađarsku i rijeku Dravu, stavi pod neposrednu kontrolu i tako osigura veću slobodu za operativno-strategijski manevar svojih trupa na Balkanu, koje su se već počinjale pregrupirati i postepeno izvlačiti prema Austriji i Njemačkoj.

Kolone njemačkih jedinica jačine jedne divizije prolazile su 15. 3. 1944. god. cestama Zagreb—Varaždin preko sv. Ivana Zeline i Zagreb—Zlatar Bistrica—Novi Marof. Preko tog teritorija prolazile su do 18. 3. 1944. god.

Štab Korpusa i njegove jedinice već su više puta utvrdili da u borbama nestaju borci. Masovna popuna jedinica, nedostatak oružja i iskustva, zatim teške borbe, glad i česti pokreti otežavali su postizanje čvrstine i već borbene sposobnosti jedinica. Usprkos tome, jedinice su stalnim akcijama jačale. Pa,

ipak, ustaše samo za borbu od 8. do 10. 2. 1944. god. u svome »Dnevnom izvješću« broj 45/44 od 14. 2. 1944. g. tvrde: Prema prvim izvješćima imali su part, u borbama oko Ludbrega oko 450 mrtvih, oko 600 ranjenih i 30 zarobljenih (Stvarni gubici 22 mrtva, 21 ranjenih i 17 nestalih boraca: R. B.).« I taj podatak pokazuje kako su ustaše radi prikrivanja gubitaka i slabosti krile istinu od javnosti. S takvim i sličnim lažima stalno su nastojali uvjeriti narod u navodno rasulo partizanske vojske.

BORBE 32. DIVIZIJE I ZAP. GRUPE ODREDA U HRVAT. ZAGORJU U PROLJEĆE 1944. (NAPADI NA ŽUTNICU, ĐURMANEC, NOVI GOLUBOVEC, BELEC)

Sekc. Čakovec, Ptuj, Rogatec 1 : 100.000

Nakon jednodnevnog zadržavanja u rajonu Kalnika, 32. divizija je produžila prema cesti Zagreb—Varaždin, i 21. 3. 1944. god., zaposjela položaje:

- Udarne brigada »Braća Radić«: Sudovec—Kostanjevec—Vukšinec sa zadatkom izvidanja u pravcu neprijateljskih uporišta Novi Marof i Komin;
- brigada »Matija Gubec«: Visoko—Radešić—Vinično.

Na sektoru Udarne brigade »Braća Radić« nije bilo neprijateljske aktivnosti i jedinice su se odmarale.

U 8 sati ujutro su ustaše iz Brezničkog Huma napale 2. bataljon brigade »Matija Gubec« u selu Radešiću. Napadajući iz tri pravca ustaše su iznenadile bataljon i prisilile ga da se povuče na kose istočno od Radešića (Čerenec), s kojih je on osuetio daljnje napredovanje ustaša prema položajima Brigade. U borbi je poginuo komandir čete Stevo Severović, a dva borca su ranjena.

U toku noći 21./22. 3. 1944. god. je 32. divizija izvršila pokret preko ceste Zagreb—Varaždin i s jedinicama zauzela položaj: Udarne brigada »Braća Radić«: Turkovčina, Bosna, Bedenica; brigada »Matija Gubec«: Zitimir, Prepolno, Gornje Orešje, Globočec.

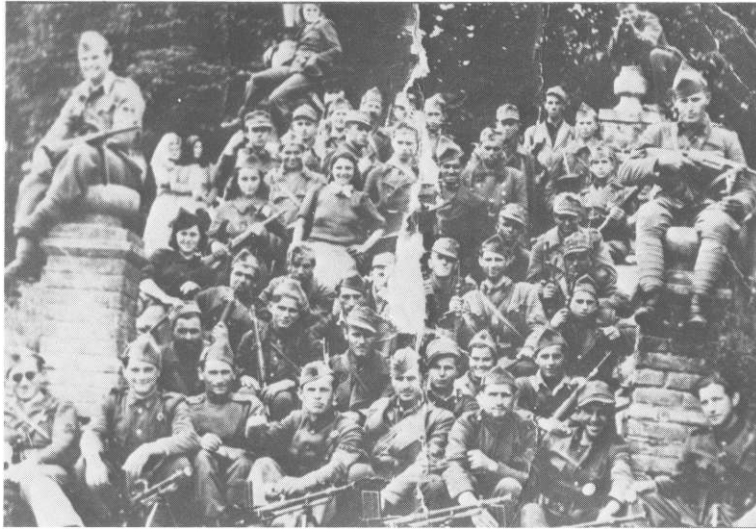
Pri prelaženju ceste bilo je manjih nesporazuma među jedinicama, koji su mogli imati teže posljedice za brigadu »Matija Gubec«. Naređenje za pokret glasilo je da sve jedinice Divizije treba da pređu cestu na istom mjestu koje osigurava Udarne brigada »Braća Radić«. Iz neobjašnjivih razloga brigade su krenule odvojeno i brigada »Matija Gubec« nije prešla cestu na označenom mjestu Bisag-Grad, nego iznad zasjede bataljona brigade »Braća Radić« prema Varaždinu. Dok je brigada »Matija Gubec« prelazila cestu, iz pravca Varaždina naišla je veća kolona neprijateljskih kamiona. U istom trenutku je bataljon Udarne brigade »Braća Radić« otvorio vatru po neprijateljskim kamionima, ali ona se sručila i na jedinice brigade »Matija Gubec«. Od te vatre brigada je imala 3 ranjena i 11 nestalih boraca, dok je jedan teški mitraljez »breda«, s konjima i poslugom, izgubljen. Zbog zbrke pri prijelazu Brigade ona je zakasnila u nove rajone prikupljanja (Zitimir, Prepolno, Gor. Orešje, Globočec), gdje se jedinice nisu dovoljno odmorile, nisu pravovremeno istureni izviđački dijelovi i nisu poduzete potrebne mjere osiguranja jedinica na odmoru, što je bilo utoliko nužnije jer je nekoliko dana ranije u

Desno: Jedinice Desetog korpusa »Zagrebačkog« ulaze u oslobođeni Zagreb 9. maja 1945.

Dolje: Štab udarne brigade »Braća Radić« ulazi u oslobođeni Zagreb 9. maja 1945.

Lijevo: Bataljon Kalničkog partizanskog odreda u Sanjdrovcu 1943.

U sredini: U oslobođenom Ludbregu 1943, Prva Kalničkog partizanskog odreda.

Dolje: Brigada »Pavlek Miškina« u pokretu za Zagreb, 1945.

Desno: Vladimir Matetić, Ivica Družinec, Ivan Šibi, Bogdan Jovanović, Ivica Gretić i drugi promatraju defile Prve zagorske brigade 22. 1. 1945. u Virovitici.

U sredini: Sa osnivanja Trideset druge divizije - smotra novih jedinica 15. januara 1944. u Ludbreškom Ivancu.

Dolje: Prva zagorska brigada na proslavi prve godišnjice Desetog korpusa 22. 1. 1945. u Virovitici.

Lijevo: Formiranje brigade! »Pavlek Miškina« 18. novembra 1944. u Đurđevcu. U sredini: Svečanost prilikom predaje odlikovanja borcima Trideset treće divizije u Gornjem Daruvaru 10. januara 1945.

Dolje: Brigada »Matija Gubec« u jesen 1944. na Bilo-gori.

Desno: Narodni heroji Rade Bulat i Stevan Došen vrše smotru brigade »Matija Gubec« augusta 1944. u Maloj Pupelici na Bilogori.
U sredini: Grupa boraca Treće čete Prvog bataljona Druge moslavačke brigade u Podravini 1944.

Dolje: Međimurska četa Kalničkog partizanskog odreda u oslobođenim Varaždinskim toplicama septembra 1943.

Lijevo: Posavska udarna grupa u junu 1943.

U sredini: Grupa diverzanata Trećeg bataljona koja je operirala na prugama: Koprivnica-Varaždin i Varaždin-Cakovec—Kotoriba.

Dolje: Prištabske jedinice Kalničkog partizanskog odreda u predahu na Bilogori 1944.

Desno: Odmor grupe boraca
Trideset druge divizije na
pruzi Koprivnica-Virovitica
ljeta 1944.

U sredini: Borci Trideset dru-
ge divizije na Bilogori u selu
Severinu pored svog topa.
Dolje: Druga četa Trećeg di-
verzantskog bataljona na
kursu u Pobjeniku, Moslavi-
na, juna 1943.

Proslava prve godišnjice udarne brigade »Braća Radić« u Srpskoj Kapeli septembra 1944.
Brigada »Pavlek Miškina« na maršu kroz Bilogoru 1944.

istom rajonu pojačanom izviđačkom aktivnošću neprijatelj uznemiravao Udarni bataljon, jedinice Zagrebačkog odreda i Štab Zapadne grupe.

U 7. sati ujutro ustaše su iz posadnih uporišta Zlatara, Marije Bistrice i Sv. Ivana Zeline napale Štab brigade »Matija Gubec«. Prepad ustaša je uspio. U njihovom prvom naletu teško je ranjen komandant Brigade major Mijo Bobetko koji se ubio da ne bi pao živ u ruke ustaša. Uz komandanta Brigade poginuo je i referent saniteta Brigade Veljko Eterović, mlađi vodnik Imbro Fundelić i još 11 boraca.

Ustaše su napale Brigadu snagama od dvije satnije. Uslijed nadmoći neprijatelja koji je napao na bataljon Brigade, bataljon se povukao prema Peščenom, kojom prilikom je imao 3 ranjena borca.

Oko 9 sati neprijatelj je nastupao i iz pravca Orešja prema položajima 3. bataljona koji se nalazio na kosama iznad sela Beloslavca. Ustaše su odbijene pri čemu su im naneseni gubici. Oko 14 sati ponovo su napale iz pravca šume Rogarščine (Juž. Zitomir) preko Prepolna na položaje 1. i 3. bataljona. Jedna četa 2. bataljona i 1. četa 3. bataljona sačekale su neprijatelja i odbile ga od položaja nanijevši mu gubitke od 3 mrtva i 2 ranjena.

U 12. sati ustaška je kolona jačine oko 200 ljudi, praćena dvama motociklima i sa 6 lakih tenkova, nastupala cestom. Postavljen bočno na cestu kod sela Jertovca 2. bataljon je prihvatio borbu i energičnim protunapadom razbio ustaše i natjerao ih u bijeg. U borbi je poginuo jedan ustaški poručnik, emigrant, i oštećen je tenk iz 12. motoriziranog sklopa PTS-a, a 3 ustaška oficira su ranjena.

Ustaše su upotrijebile oko 1.100 ljudi u spomenutoj borbi što se vidjelo iz njihove zaplijenjene zapovijesti za taj napad. Očito je povod ustaškog napada na jedinice 32. divizije bilo zadržavanje jedinica Zapadne grupe odreda na tom terenu i samo je slučajnost da su se one u svom pokretu dublje u Zagorje zatekle u istom rajonu. Ustaše su iznenadile naše jedinice zbog zakašnjenja brigade »Matija Gubec« koja se nepotrebno zadržala prilikom prijelaza ceste, zbog njezinog nedovoljnog i slabog osiguranja i izviđanja što joj je nanijelo velike gubitke.

U svome »Dnevnom izvješću« 1 a broj 84/44 od 24. 3. 1944. u 09.00 sati ustaše pretjeruju o gubicima partizana, a vlastite gubitke prikrivaju:

»Zlatar: ustaške postrojbe i jača oruž. obhodnja potukle su 23. III. kod s. Zitomira (8 km i. Marije Bistrice) jaku skupinu partizana. 120 partizana je poginulo (1 zapovjednik brigade), 5 partizanki zarobljeno, a zaplijenjeno: 35 pušaka, 2 samokresa, 25.000 puščanih naboja, sva pismohrana, dva pisaa stroja, 1. krugoval i 9 konja. Vlastiti gubitci: 1 ustaša poginuo, a 5 ustaša i 1 oružnik ranjeni.«⁴

Jedinice Divizije ostale su u istim rajonima 24. 3. 1944. god. da utvrde hoće li neprijatelj i dalje napadati i da transportiraju ranjenike prema Kalniku. U toku jutra činilo se da nema nikakvih neprijateljskih pokreta, pa su dva bataljona Udarne brigade »Braća Radić« upućena u zasjedu na cestu Zagreb—Varaždin između sela Komina i Bisaga, gdje su uništili 2 kamiona i 1 putnički

⁴ VII, tom V, knjiga 25, dok. 156, str. 767.

automobil u kojem je uhvaćen ustaški tabornik (agent UNS-a - Ustaške nadzorne službe – R. B.).

Nakon borbe kod Zitomira u noći 24./25. 3. 1944. god. je pravcem Jertovec, Donja Konjščina, G. Selnica, Veternička Gora divizija izvršila pokrete i razmjestila se u rajonima Radoboju i G. Jesenje radi predstojećeg napada na ustaško uporište Zutnicu (Sjev. Krapina). U Zutnici se nalazila tekstilna tvornica koja je proizvodila punim kapacitetom za potrebe ustaške vojske. Tvornicu je neposredno branilo oko 60 ustaša. Pokraj Žutnice su ustaše i feldžandari (gestapovci – odomaćen naziv – R. B.) imali istureno uporište Đurmanec i D. Strahinje. U samoj Krapini nalazile su se najjače ustaško-domobranske i njemačke snage u tom rajonu, kojima je glavni zadatak bio da štite komunikacije prema Rogaškoj Slatini i Ptuju.

Zamislao štaba Divizije bila je napasti na Zutnicu istovremeno dok jedinice Zapadne grupe odreda napadaju Đurmanec. Utvrđeno je vrijeme 28. 3. 1944. g. u 04.00 sati.

Jedinice 32. divizije bile su ovako raspoređene: 2. bataljon Udarne brigade »Braća Radić« napada Zutnicu, a 1. i 3. daju osiguranje na pravcima Krapina—Krapinske Toplice;

Prvi bataljon brigade »Matija Gubec« bio je u Radoboju kao osiguranje iz pravca Lepoglave, Začretja i Zlatara, dok su druga dva bataljona bila raspoređena na Sušelj-Bregu – kota 441 i D. Strahinju da osiguravaju pravac iz Krapine i budu rezerva Divizije.

Đurmanec su branili dijelovi ustaškoga prometnog zdruga koji je bio razmješten u dvije zgrade (pilani i školi) i bunkerima oko mjesta.

Napad na oba uporišta je zakasnio zbog nerealne procjene vremena potrebnog za prilaženje i razvijanje jedinica za napad i umjesto u 04.00 počeo je u 04.30, a na Zutnicu 05.30. U pokretu jedinica predviđenih za osiguranje bilo je nekih iznenađenja kao: Udarne brigada »Braća Radić« pri prijelazu ceste Zutnica—Krapina (1. bataljon) naišla je na bunker o kojem se nije ništa znalo »pa kad je neprijatelj opalio nekoliko metaka iz pušaka i automatskog oružja nastalo je komešanje jedinica. Samo jedna četa je prešla cestu i zaposjela položaje za osiguranje po prethodnom planu, dok se bataljon bez te čete, prema naknadnom naređenju Štaba Divizije, prikuplja iznad Podgore (sjever. Krapina), čime je pravac prema Krapini i Krapinskim Toplicama ostao slabo branjen.

Brigada »Matija Gubec« zaposjela je položaje prema planu, samo je njezin 2. bataljon u D. Strahinju naišao na otpor 30 gestapovca, ali ga je slomio. Ubijena su tri neprijateljska vojnika i zaplijenjeno nešto oružja. Najveći broj neprijateljskih vojnika je pobjegao i sklonio se u uporište Zutnicu.

Oko 12 sati je 2. bataljon s jednom četom, potpomognut topom 47 mm, u Žutnici zauzeo» jednu zgradu iz koje je neprijatelj pobjegao i sklonio se u tvornicu.

U 10.30 je Udarne bataljon Zapadne grupe odreda, uz podršku minobacača 82 mm, zauzeo Đurmanec, izgubivši jednoga mrtvog i 1 ranjenog borca. Ustaše su sa 7 ranjenih pobjegli prema Zutnici i poslije zaposjeli položaje oko Žutnice, koje su trebale braniti jedinice Udarne brigade »Braća Radić«. Pojačanje neprijatelja u Zutnici i prepuštanje neprijatelju položaja, koje nije

zaposjeo 1. bataljon između Krapine i Žutnice, stvorili su mogućnost neprijatelju da održava stalnu vezu Žutnica-Krapina. Istovremeno su iz pravca Vel. Vesi (Krap. Toplice) Nijemci kamionima prebacivali u Krapinu pojačanja sa 11 tenkova.

Već u 8 sati ujutro gestapovci iz Krapine, jačine jedne satnije, iznenadili su jedan bataljon brigade »Matija Gubec« kod Sušelj Brega. Bataljon se povukao sve do kote 410. Nakon toga, bataljon je, ojačan jednom četom 2. bataljona i pod neposrednom komandom komandanta Brigade Stevana Došena, izvršio protunapad na gestapovce i odbacio ih u Krapinu. Manje snage s komandantom Došenom upale su u Krapinu i zarobile domobranskog satnika Tomljenovića. Istovremeno dok su gestapovci napadali na brigadu »Matija Gubec«, dva neprijateljska aviona bombardirali su i mitraljirali položaje kod Sušelj Brega i Radoboja. Tako brza reakcija Nijemaca, koji su uputili pojačanje u Krapinu, objektivno je otežala situaciju 2. bataljona brigade »Braća Radić«, i svela na minimum njegove izgleda da savlada neprijatelja u Žutnici. Budući da jedinice 1. bataljona nisu zaposjele položaje Preseka i Petrovsko, pojačanja su nesmetano upućivana u Žutnicu, što je još više otežavalo situaciju za napad, pa je Štab Divizije naredio da Bataljon u 18 sati prekine napad i povuče jedinice dublje u Ivanščicu i Macelj Goru (Jesenje, Trakošćan, Veternička Gora i St. Golubovec).

Prema vlastitom priznanju neprijatelj je imao 3 mrtva i 10 ranjenih, a Divizija 8 mrtvih i 14 ranjenih boraca.

Štab 32. divizije, 12. 4. 1944. god. oper. broj 66/44, o toj borbi izvještava:

»u ovoj borbi iskazali su se svojom pribranošću i hladnokrvnošću komandant brigade 'Matija Gubec' drug Došen Stevan i komandant II bataljona brigade 'Matija Gubec' drug Đuričić Valent...

Kritika akcije: Podatci koje smo primili od O. K. Krapina bili su pogrešni i manjkavi. Vodiči nesigurni. Kolebljivost jedinica ... Jedinice nisu čvrsto držane u ruci, što se pokazalo i pri prelazu I. i III. bataljona udarne brigade 'Braća Radić' ceste i pruge Krapina—Žutnica...

Akcija bi bila uspješna u potpunosti samo da je I. bataljon udarne brigade 'Braća Radić' stigao na svoj određeni položaj i da je na taj način bila zatvorena cesta između Krapine i Žutnice.«⁵

Tom izveštaju treba još dodati da je pripremi napada bila posvećena mala pažnja, posebno utvrđivanju rasporeda neprijatelja, što je već pri pokretu jedinica s položaja imalo negativne učinke. Štab Divizije i Štab Zapadne grupe odreda dogovorili su se o početku priprema, ali u toku borbe nisu dovoljno čvrsto surađivali niti su stalno osiguravali veze. Jedinice divizije su u tim selima imale borbe s ustašama, pogotovu brigada »Matija Gubec« koja je štitila ranjenike. Već 29. 3. 1944. god. brigada je na Veternici imala sukob s jedinicama prometnoga ustaškog združenja jačine jedne bojne, koji je nastupao od Radoboja. Borba s neprijateljem je vođena od 10.30 sati do prvog sumraka, kad je Brigada prešla u protunapad i odbacila ustaše s posjednutih položaja, a zatim se povukla u selo Petrovu Goru. Ustaše su 29. 3. s tenkovima jačine jedne satnije ušle u Novi Golubovec. Radi bolje zaštite ranjenika

⁵ VII, tom V, knj. 26, dok. br. 51, str. 224-225.

jedinice brigade »Matija Gubec« zauzele su većim snagama položaje prema novom Golubovcu i Lepoglavi.

Udarna se brigada »Braća Radić« - radi mobilizacije novih boraca - 30. /31. 3. 1944. god. prebacila jugoistočno u Đurmanec, rajon Pregrada, a zatim manevrima i manjim akcijama u blizini Krapinskih Toplica i Klanjca stalno uznemiravala njemačke i ustaške posadne jedinice u tim uporištima. Brigada je u tom rajonu ostala do 8. 4. 1944. god., kad se preko Macelj Gore vratila na Strahinjčicu, a odatle postepenim kretanjem po južnim padinama Ivanščice — skupa s brigadom »Matija Gubec« - u širi rajon do D. Konjščine, Madžareva, Belca, gdje se odmarala i izvodila manje akcije na ustaške patrola koje su svakog dana izviđale položaje Brigade.

U borbama vođenim do 10. aprila 1944. god. u Zagorju, jedinice 32. divizije izbacile su iz stroja oko 151 neprijateljskog vojnika i zaplijenile 1 puškomitraljez, 1 laki bacač mina i oštetile dva neprijateljska tenka, a njezini su gubici bili: 11 mrtvih, 17 ranjenih i 2 nestala borca.

U početku napada na Zutnicu i Đurmanec aktivnost jedinica Zapadne grupe grupe odreda (Zagorskog odreda i Udarnog bataljona) ostvaruje se u skladu s dogovorenim planom štaba Grupe i štaba 32. divizije. Zagorski odred je za vrijeme napada na Đurmanec zatvarao pravce prema Lepoglavi, Macelju i Rogaću na cesti Đurmanec - Rogatec kod Bandića i pred mostom na rijeci Sutli zapalio 3 kamiona i ubio 20 Nijemaca. U međuvremenu, nakon zauzimanja Đurmanca neprijatelj više nije stvarao posadu u Đurmancu, ali je svakodnevno u nj upadao. Aktivnost Odreda stalno se iscrpljivala u izvođenju napada na manje neprijateljske jedinice u širem području Krapine, koje su nakon napada na Zutnicu i Đurmanec bile vrlo aktivne po danu i noći.

Neprijatelj je pojačao aktivnost na Kalniku i Zagorju u prvom redu zbog povećanog značenja tog područja ne samo za ustaški pokret nego za njemačku oružanu silu, koja je na svim frontovima trpjela udarce i nalazila se u strategijskoj defenzivi. Zbog povlačenja njemačkih divizija prema Mađarskoj nastojali su teritorij u pozadini učiniti što sigurnijim za sebe. Zimskom ofenzivom (februara 1944) htjeli su isto tako osloboditi komunikacije Zagreb—Varaždin i Zagreb—Koprivnica. Zbog toga su na te pravce doveli nove ustaške snage, i zadržali ih tu do kraja rata. Nakon intervencije u Mađarskoj, jedan dio njemačkih snaga vratio se na područje Zagorja i Kalnika i dalje bio stalno aktivan. Zbog sve neposrednije operativne i taktičke suradnje ustaško-domobranskih i njemačkih okupacijskih jedinica u tom području Stab Korpusa morao je mnogo bolje i svestranije razmatrati te činjenice.

Te su činjenice pogoršavale vojno-političku situaciju na teritoriju 10. korpusa. Iako je očito da su objektivne okolnosti za to krive, iz nekih telegrama političkog komesara Glavnog štaba NOV i POH Rade Zigića •upućenih političkom komesaru Korpusa Ivanu Siblu, vidi se da rukovodstvo 10. korpusa nije uvijek dovoljno realno pratilo prilike i analiziralo svoje mogućnosti.

U depeši broj 1322.22. 03 1944, među ostalim kaže se:

»Neaktivnost Korpusa i slabo procjenjivanje vojničke situacije umnogome su uzrok tome. Stab je već jednom upozoren da je neprijatelj shvatio u kakvom se položaju nalazi, te je razvio maksimalnu agitacionu propagandnu djelat-

nost, a u vezi s tim vrši i vojničke akcije. Štabu je skrenuta pažnja na potrebu veće vojničke aktivnosti. Međutim, ni do danas to se ne osjeća i ima se utisak da štab ne umije da iskoristi povoljne vojno-političke momente i da realizuje ogromnu snagu kojom raspolaže. Neprijatelj je uspio da potpuno paralizira širenje ustanka i mobilizaciju. O tome najbolje govori broj mobiliziranih u februaru mjesecu (50 novih boraca - R. B.). Bilo je za očekivati da ćete vi u vrlo kratkom vremenu stvoriti 3 divizije sa po 3 brigade. Nije pravilna vaša orijentacija na iščekivanje oružja od drugih jedinica. Vi morate shvatiti da su se sve naše jedinice same naoružale. Isti uslovi i mogućnosti postoje i za vas. Naravno, da ćemo vam u tom pogledu i mi pružiti izvjesnu pomoć, što je već i do sad činjeno.«⁶

Navodeći gornji telegram treba naglasiti da vojna i politička aktivnost od dolaska Divizije u Hrv. Zagorje nije prestala. Iako napad na Zutnicu nije uspio, jedinice su ostale na tom terenu bez obzira na pojačanu prisutnost njemačkih jedinica u nekim uporištima. To govori samo za sebe da neprijatelj nije bio dovoljno moćan da ih potisne s teritorija, i da su one bile dovoljno jake da mu zadaju teške udarce. Kakva je situacija bila samo na užem sektoru oko Lepoglave, vidi se iz zapovijesti Štaba Zapadne grupe odreda od 11. aprila 1944. godine, u vezi s napadom, na ustaško uporište Novi Golubovec. U zapovijesti se, među ostalim, kaže:

»Prema podacima s kojima raspolažemo, neprijatelj se nalazi u ovim uporištima:

Krapina: 450 ustaša i gestapovaca, naoružanih sa 2—4 teška bacača i 2 topa.

Žutnica: 60 ustaša. Bednja: 150 ustaša sa jednim brdskim topom. Lepoglava i Ivanec imaju po jednu satniju, naoružane sa po jednim teškim bacačem. U Stažnjecvu na pruži Ivanec—Cerje Tužno nalazi se bunker koga čuvaju ustaše iz Ivanca. Varaždin raspolaže sa snagama 1 000—2 000 ustaša, domobrana i gestapovaca. U Varaždinu nalazi se i brzi sklop (motorizovana jedinica) sa lakim tenkovima. U Novom Golubovcu nalazi se oko 200 ustaša, naoružanih sa jednim teškim i 2—4 laka bacača mina, te oko 10 puškomitraljeza...«⁷

Napad na Novi Golubovec određen je za 11./12. 4. u 24.00 sata s jedinicama Zagorskog odreda i Udarnog bataljona Zapadne grupe odreda, dok su jedinice 32. divizije osiguravale napad iz pravca Krapine, Zlatara i Lepoglave, a jednim bataljonom trebalo je likvidirati ustaše na Veterničkoj Gori. Jedna četa trebala je kod V. Kalca, k. 725, zatvoriti pravac od Lepoglave. U 23.55 sati je bataljon Zagorskog odreda u prvom naletu izbacio ustaše iz uporišta Novi Golubovec. Oni su se povukli na Veterničku goru i ojačali obranu tog položaja. Ustaše je na Veterničkoj Gori napao bataljon 32. divizije pola sata nakon vremena određenog za napad, tako da je neprijatelj ojačan, odbio sve napade bataljona. Neprijatelj je u 03.00 14.4. nadirao iz Lepoglave prema Novom Golubovcu. Dvije njegove kolone odbijene su kod Očure, dok je treća preko V. Kalce zaobišla položaj čete koja se nalazila na

⁶ VII, tom V, knj. 25, dok. 127, str. 632-633.

⁷ VII, tom V, knjiga 26, dok. 43, str 195-196.

padini samog brda, odbacila četu na drugu stranu ceste i prodrila u Novi Golubovec. Ujutro je jedna motorizirana kolona, također iz pravca Mihovljana, ušla u Novi Golubovec, gdje je bilo i 12 tenkova. Pošto je probijen обруч oko uporišta, prekinut je napad.

Zagorski odred imao je 3 mrtva i 36 ranjenih boraca. Među poginulima bio je i komesar bataljona Branko Gretić. Od ukupnog broja ranjenika 34 su ranjena od minobacača, jer se na položajima nisu dovoljno zaštitili. Ustaše 1. pukovnije PTS-a imale su prema vlastitom priznaju, 8 mrtvih i 17 ranjenih.

Neprijatelj je i u toj borbi postigao iznenađenje, jer je u toku noći došao u blizinu položaja naših jedinica i dobro je poznao teren. Kolone koje su nadirale prema položajima Udarne brigade »Braća Radić« s pravca Krapine imale su 200 ustaša, 2 tenka i 12 blindiranih automobila. Nakon 4 sata borbe u kojoj je imao velike gubitke neprijatelj je bio odbijen.

Brigada »Matija Gubec« je prihvatila u zasjedi borbu s ustašama jačine jedne ustaške bojne sa 6 tenkova, 3 kamiona i 7 motocikla. I na tom je pravcu neprijatelj, koji je nadirao iz pravca Zlatara uz dosta velike gubitke bio odbijen, a oštećeni su po jedan tenk i oklopni automobil.

U tim borbama je 32. divizija imala 2 mrtva i 18 ranjenih boraca.

Nakon napada na Novi Golubovec 32. divizija se 16. 4. 1944. god. povukla. Udarne brigade »Braća Radić« na zlatarski kotar — Lobor — Juranščina, dok je brigada »Matija Gubec« trebala zaposjesti Belec. Vod za izviđanje — koji je u toku noći štab Brigade uputio prema Belcu — ustanovio je da su Belec zaposjele ustaše jednom satnijom 2. ustaške bojne. Komandant divizije Izidor Strok izdao je naređenje da Brigada iz hoda napadne ustaše u Belcu. Napad je izvršen, ali i neprijatelj je brzo dovukao pojačanje iz Zlatara, i počeo dovlačiti nove snage iz Novog Marofa i Zagreba, tako da je ubrzo skupio oko 1.000 domobrana i ustaša, 12 tenkova i nekoliko topova i minobacača. Borba je vođena u toku dana, ali neprijatelj nije bio uništen. Pod pritiskom Divizije ustaše su u sumrak počele napuštati Belec gdje su imali gubitke.

Gubici Brigade bili su 6 mrtvih i 18 ranjenih boraca. Poginuli su komandir čete Josip Vukelić i vodnici Vlado Blažiško i Stjepan Novak.

Komandant 10. korpusa general-major Vlado Matetić i operativni dio Štaba Korpusa s 1. brigadom 33. divizije stigli su 18. aprila 1944. godine u rajon Trgovišće — Hrašćina. Dolazak jedne dobre i odmorne brigade bilo je znatno ojačanje jedinicama 32. divizije i Zapadne grupe odreda, kojima je nakon neprekidnih borbi bio potreban kraći odmor. Divizija se slabo popunjavala, tako da se borbeno i brojno stanje svakog dana smanjivalo. Koordinaciju i neposredno rukovođenje tim jedinicama preuzeo je komandant 10. korpusa Vlado Matetić.

Komandant Korpusa je 19. 4. 1944. g. u 21.00 izdao zapovijest iz koje se vidi da se i Štab Korpusa želi pridružiti općoj ofenzivi protiv neprijatelja. U njoj se, među ostalim, kaže:

»Pod neprekidnim silnim udarcima nad Hitlerom, bratska Crvena armija prešla je granice svoje socijalističke zemlje i naglo se približuje Dunavu i našim granicama, da sa savezničkim armijama zada još ove godine smrtni udarac Hitlerovskim fašističkim hordama. Tako slavni uspjesi Crvene armije daju

nam podstreka da i mi što prije očistimo našu zemlju od mrskih okupatora i njihovih slugu.

Naša junačka Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije prelazi u ofenzivne operacije za oslobođenje naše popaljene i opustošene zemlje, za konačno oslobođenje naroda Jugoslavije od svih natražnjačkih elemenata koji su se udružili sa hitlerovskim pljačkaškim hordama.

Borci i rukovodioci I. Moslavačke brigade, Brigade »Matija Gubec«, Udame brigade »Braća Radić«, Zagorskog partizanskog odreda i Udarnog bataljona pođite u nove pobjede za oslobođenje Hrvatskog Zagorja, a prva neka nama bude oslobođenje Ivanca.«⁸

U trenutku primanja zapovijesti za napad na Ivanec jedinice 32. divizije i Zapadne grupe odreda (Zagorski i Zagrebački PO i Udarni bataljon) nalazile su se u širem rajonu Selnice, Zajezde, Donje Konjščine, Pažurevca, Prepuštovca i Podruta.

Druga i treća ustaška bojna PTS-a, pojačane brzim i oklopnim sklopom, 21. 4. 1944. god. napale su brigadu »Matija Gubec« na položajima Pažurovec - Budinščina. Nakon teških i žestokih napada ustaše su uspjele da se s motorizacijom i pješadijom probiju za Budinščinu. Jedinice Brigade povukle su se na nove položaje, kotu 222. Ustaše su nastavile prodirati, ali im je na novim položajima Brigada nanijela osjetljive gubitke, a sama je imala 1 mrtvog i 5 ranjenih boraca. U isto je vrijeme jedna ustaška kolona krenula u Zajezdu gdje se sukobila s jedinicama 1. brigade 33. divizije. Ustaše su potisnule jedinice Brigade u gornji dio sela Zajezde, ali pod pritiskom jedinica Zapadne grupe odreda morale su se početi povlačiti dijelom prema Humu, a dijelom prema Novom Marofu.

Našavši se tako u okruženju, neprijatelj je počeo probijati obruč. Na cesti Budinščina—Podrute—Novi Marof ustaška motorizirana kolona u povlačenju naišla je na brigadu »Braća Radić« koja ju je pustila u dolinu (Podrute, Kamena gorica), a zatim zatvorila s leđa, boka i čela, tako da motorizacija nije mogla ni naprijed ni natrag. Uslijedio je vrlo odlučan i energičan juriš 1. i 2. bataljona koji su ustašama nanijeli teške gubitke u živoj sili i oružju. Zarobljen je jedan ispravan tenk od 7 i pol tona s posadom, 2 topa 75 mm, 5 motocikla, dva mitraljeza, 1 šmajser, radio-stanica, oštećena su 3 tenka, 1 kamion i 1 motocikl, a uništena 3 kamiona i 1 motocikl. Ustaše su imale oko 40 mrtvih i ranjenih, a brigada »Braća Radić« 1 mrtvog i 4 ranjena borca. U svojim izvještajima, »Bojna relacija I Zbornog područja od 21. 4.«, ustaše priznaju 31 mrtvog i 9 ranjenih, a partizanima pripisuju 400 mrtvih.

Nakon borbe s ustašama plan napada na Ivanec odgođen je za jedan dan, u skladu s dodatkom zapovijesti Štaba Korpusa od 22. 4. 1944, op. broj 249.

Napad i likvidacija ustaškog uporišta Ivanec povjereni su 1. brigadi 33. divizije, bez jednog bataljona koji se nalazio u korpusnoj rezervi u Ivanečkoj Željeznici, istočno od sela Prigorca. Brigadi je za napad pridodan jedan zaplijenjeni top i tenk.

Jedinice 32. divizije su s Udarnom brigadom »Braća Radić« osiguravale pravac prema Varažinu na liniji Tužno, k. 261 — k. 267. Trebalo je rušiti

⁸ VII,tom V, knjiga 26, dok. 78, str. 390-391.

prugu i cestu radi izbacivanja komunikacija iz upotrebe. Jednim bataljonom zatvorena je cesta Bela—Podrute na liniji Pšelnac, k. 516 — Preprotje, k. 491. (juž. od Bele). Brigada je imala zadatak uz pomoć tenka likvidirati bunker u Stažnjercu (ist. od Ivanca, na pruzi).

Brigada »Matija Gubec« je s dva bataljona zatvarala pravac Ivanec-Lepoglava na liniji: Cretno—Ves Lepoglavska—Borje. Prvi bataljon Brigade zauzeo je položaj Cukovec, k. 419, Kamec, zapadno od sela Margečar^a da spriječi eventualni prolaz neprijatelja pravcem Margečan—Ivanec.

Zapadna je grupa odreda s bataljonima Zagorskog PO i Udarnim bataljonom zatvarala pravac Crne Mlake na Ivanšćici sprečavajući eventualni prodor neprijatelja od Lobora za Ivanec preko Ivanšćice. S jednim bataljonom na položajima Jerovec (sjev. zap. od Ivanca), k. 253, i Drugim bataljonom Odreda zatvarala se cesta Lepoglava — Zarovnica. Sve mostove na potocima Zarovnici i Kamešnici trebalo je srušiti da se spriječi kretanje neprijateljske motorizacije tim cestama.

Jedinice Divizije i Odreda krenule su iz njihovih rajona na južnim obroncima Ivanšćice 22. 4. nakon ručka. Strma i besputna Ivanšćica otežavala je kretanje, ali je istovremeno omogućavala koncentraciju partizana na sjevernim padinama Ivanšćice i u dolini Bednje, gdje su jedinice stigle u toku noći, a da ih nije otkrio neprijatelj. Zbog hladnoće nije bilo dovoljno vremena ni mogućnosti za odmor boraca prije zauzimanja položaja za osiguranje i za početak napada; zbog toga je neprijatelj u Ivancu bio iznenađen napadom.

Napad na Ivanec odvijao se prema zamišljenom planu. Neposrednu akciju izvodio je 4. bataljon 1. brigade i dvije čete 1. bataljona. U zapovijesti za napad je rečeno da napad:

» ..treba da bude snažan i energičan, kako bi se neprijatelj jednim snažnim udarom razbio i uništio. Ovo je tim prije moguće pošto je neprijateljska posada veoma mala (1 satnija, oko 164 ustaše - R. B.). Naročito se skreće pažnja na likvidaciju neprijateljske posade, kod crkve Sv. Duh. Za ovu likvidaciju naoružati četu sa što većim brojem šmajsera i puškomitraljeza. Samom vrhu, tj. crkvi prići što tajnije tako da se postigne iznenađenje.; Osiguranja ne smiju biti kruta već elastična i ni u kom slučaju ne dozvoliti da neprijatelj prodre do uporišta.

Jedinice koje bucfu napadale uporište pripremit će potreban broj benzinskih flaša za slučaj da se neprijatelj bude zabarikadirao u pojedinim zgradama uporišta.«⁹

Akcija je počela podilaženjem prihvatnim položajima za napad 23. 4. u 01.00 sati, a sam napad u 04 sata. Borba je tekla prema postavljenim zadacima planski i uspješno i već oko 09.00 sati neprijateljski otpor u Ivancu i Stažnjercu bio je skršen.

Na osiguranju prema Varažinu 32. divizija nije vodila borbe. Uz podršku tenka je za 15 minuta otpor ustaša u bunkeru u Stažnjercu bio slomljen. Zarobljeno je 10 ustaša i 1 podoficir, a 1 puškomitraljez, 8 pušaka, 1 šmajser i nekoliko bombi je zaplijenjeno.

⁹ VII, tom V, knjiga 26, dok. 78, str. 394.

Brigada »Matija Gubec« je na osiguranju prema Lepoglavi zapodjenula borbu koju je uz podršku tenka uspješno završila.

Divizija je imala 4 mrtva i 3 ranjena borca. Među poginulima bili su komandir čete Matetić, stariji vodnik Milentijević Veljko i bataljonska bolničarka Zora.

Jedinice Zapadne grupe odreda u toku napada na Ivanec nisu imale većih borbi.

U napadu na Ivanec je 1. brigada imala 3 mrtva i 9 ranjenih boraca. Zaplijenjeno je 8 puškomitraljeza, 2 teška mitraljeza, 31 karabin, 1 laki bacač mina, 30 bombi i 11.700 metaka za mauzer i manliher puške. U borbi je poginulo 6 ustaša, a zarobljeno 17.

U svom operativnom izvještaju od 23. 4. 1944. štab 1. brigade 33 divizije o napadu među ostalim piše:

»Priprema akcije bila je dobra, kao i zapovijedi. Rukovanje sa jedinicama nije zadovoljilo u potpunosti, jer po svršenom jednom zadatku niži rukovodioci su premišljali o napadu na drugi bunker u njihovom pravcu. Veza nije funkcionisala kako treba iako su sva sredstva bila na raspoloženju. Suradnja raznih vrsta oružja bila je dobra.

Griješilo se kada se nije zatvorio pravac prema Varaždinu potpuno, jer tada ne bi došlo do probijanja neprijatelja koji je bježao već bi ga se sa toga pravca moglo natjerati u r. Bednju i tako potpuno uništiti.«¹⁰

Tako su kritički ocijenili svoje postupke i slabosti komandant i politkomesar brigade Alojz Kovačić i Luka Juras. To su nedostaci koji su bili zapaženi ne samo u toj akciji. Oni su bili utvrđeni u mnogobrojnim borbama naših jedinica, jer kadar nije imao dovoljno vremena da uči i stječe iskustva, niti je uvijek imao potrebna borbena sredstva. Posebno treba istaknuti kako su partizani u borbi za Ivanec znali vrlo efikasno i znalački upotrijebiti zaplijenjeni tenk i artiljeriju, koji su u rukama partizana i snažno moralno djelovali izazivajući paniku i demoralizaciju kod neprijatelja, koji je zbog toga brzo napuštao uporište i trpio velike gubitke.

Ustaše će to i same priznati, iako će po običaju lagati o gubicima partizana. U »bojnoj relaciji Prvoga zbornog područja« rečeno je o tome:

»23. IV 1944. g. odmetničke skupine jačine oko 3000 ljudi (sastava kao i na dan 21. IV) počele su u 03.30 sati napad na posadu u Ivancu i bunker na željezničkom mostu na rijeci Bednji kod Stažnjevcu. Odmetnici su napadali topovima, bacačima i 1 bornim kolima koje su zarobili kod Novog Marofa (Podrute — R. B.). Oko 07.00 sati odmetnici su osvojili bunker na željezničkom mostu kod Stražnjevcu a oko 09.00 sati upali su u Ivanec sa bornim kolima. Posada u Ivancu sa zapovjednikom počela se povlačiti (ustaški poručnik Rukavina Jure, R. B.), te se je i probila u Varaždin. Naši gubitci 6 mrtvih, 12 ranjenih.«¹¹

Iz dnevnog izvještaja Poglavnikovoga tjelesnog sdruga, 1-a, od 25. aprila, vidi se da su ustaški gubici u Ivancu bili 34 mrtva i 40 izgubljenih.¹²

Nakon pada Ivanca ustaše su u toku 24. i 25. 4. iz pravca Varaždina i

¹⁰ VII, JNA, tom V, knjiga 26, dok. 104, str. 521.

¹¹ VII JNA, Zbornik 26, tom V, dok. 104, str. 520.

¹² Arhiv VII reg. br. 4/1-14, k. 58 9 1/26-20, k. 112.

Lepoglave neprekidnim napadima pokušavale razbiti zasjede brigada »Braća Radić« i »Matija Gubec«. Obje brigade odolijevale su svim ustaškim napadima, nanoseći im nove gubitke. Na položaje Udarne brigade »Braća Radić« ustaše su 24. 4. napale sa 3 tenka i 2 topa, ali ni to nije bilo dovoljno. Jedan je tenk bio uništen. Ustaše su ponovile napad sutradan i čitav dan do 21 sati vodile borbu, ali nisu probile partizanske položaje i ušle u Ivanec. Ni snažna artiljerijska podrška nije bila dovoljna da probije položaje Brigade.

Neprijatelj je osjetio da su u Zagorju veće snage koje mu nanose teške gubitke, pa 25. 4. počinje napuštati neka svoja uporišta kao Bednju (5 km sjev-zapad. od Lepoglave), Hum na cesti Zagreb, Varaždin i Konjščinu.

U borbama vodenim 21. 4. kod sela Pažurovca, Budinščine i s. Podruta, i 23. 4. kod Ivanca naročito su se istakli 1. bataljon Udarne brigade »Braća Radić«, 2. bataljon Udarne brigade »Braća Radić« s komandantom Ivanom Vulićem, 1. bataljon brigade »Matija Gubec« s komandantom bataljona Pajom Livadom na čelu i 2. i 4. bataljon 1. brigade 33. divizije, pa ih je štab 10. korpusa svojom naredbom br. 10 od 25. 4. 1944. pohvalio za pokazanu »visoku svijest, požrtvovanje i hrabrost«, jer su neprijatelju nanijeli velike gubitke i zaplijenili veliki ratni plijen.

Štab 10. korpusa ne ispušta iz ruku inicijativu stečenu borbama kod Budinščine i Ivanca, i 25. 4. 1944. izdaje zapovijest za likvidaciju ustaškog uporišta Belec koji je branila jedna satnija ustaša, a u neposrednoj blizini u Zlataru bila je bojna od 600 ustaša, najviše prisilno mobiliziranih s terena kotara Zlatara.

Napad na Belec izvršio je Udarni bataljon Zapadne grupe s jednom četom uz podršku artiljerije. Nakon artiljerijske pripreme juriš čete je uspio i ustaše su počele bježati prema Zlataru gdje su kod sela Batine naišli na osiguranje 1. brigade 33. divizije. Četa Udarnog bataljona nije u samom uporištu imala nikakvih gubitaka, dok su ustaše imale 9 mrtvih i 12 zarobljenih, a zaplijenjeno im je 12 pušaka i 60.000 puščanih metaka. Međutim, u zasjedi 1. brigade kod Batine su ustaše, koje su bježale iz Belca, bile desetkovane vatrom. Ubijeno ih je 24, a zarobljeno 12, i zaplijenjena je 21 puška, 1 puškomitraljez, 1 automat i 800 metaka.

Napad na Belec osigurala je 32. divizija Udarnom brigadom »Braća Radić« iz pravca Novog Marofa i Trgovišća — Hrašćine, dok je brigada »Matija Gubec« u dolini Bednje smijenila brigadu »Braća Radić« za vrijeme napada na Ivanec kod Tužnog i tako stvarala utisak kao da su naše jedinice u dolini Bednje i da brane pristupe Ivancu. Brigada nije imala zadatak da uporno brani taj pravac i ustaše su 26. 4. ponovo ušle u Ivanec.

U »Dnevnom izvješću« la broj 120/44 od 29. 4. 1944. g. za situaciju na 2. području Varaždina, kaže se:

»U poduhvatu na Ivanščici pl. do 28. IV neprijatelje je imao mnogo poginulih (cijeni se na 300) i velik broj ranjenih. Plijen: 1 strojopuška, veći broj pušaka, 4 mine, razna oprema i tvorivo.

Prigodom zauzimanja Ivanca 26. IV oslobođeno je 40 zarobljenih ustaša. Neprijateljski gubitci su znatni, dok vlastiti iznose: 15 poginulih i 20 ranjenih ustaša.

Nakon ogorčene borbe s premoćnim neprijateljskim snagama posada

Beleca (5 km s.i. Zlatara) povukla se 28. IV (netačno, 25. 4 - R. B.) i probila u Zlatar, zadavši neprijatelju osjetljive gubitke.

Za sudbinu zaostalih 50 vojničara posade u Belec u ne zna se.«¹³

U »bojnoj relaciji Prvog Zbornog područja« o tome piše: »24. travnja u 14.30 sati počeo je pothvat (Iz dnevnog izvještaja P. T. S. od 26. aprila 1944. vidi se da je namjera neprijatelja bila: okružiti i uništiti veće jedinice na tom području. — R. B.) 1 bojne V ustaškog zdruga, dijelovi 1 pješачke pukovnije P. T. S., oklopnog sklopa P. T. S., njemačkog oružništva i voda haubica Domo-branske središnje škole protiv odmetničkih skupina na prostoriji: Crešnjevo-Bikovec—Ivanec. Na crti Črešnjevo—Bikovec traje neprestana borba. Na toj crti odmetnici su se utvrdili sa samim automatskim oružjem. 1 velika borna kola su naišla na minu i izgorila. 25. travnja, našim snagama nije uspelo potisnuti odmetnike. Borba se još uvijek vodi na istoj crti.

Naši gubici: 15 mrtvih i 20 ranjenih. Gubici odmetnika: 300 mrtvih, 402 ranjena, 11 zarobljenih. Plijen: 1 strojopuška, 15 pušaka i 4 nagazne mine.« (Netačno, 32. divizija imala 2 mrtva i 16 ranjenih boraca - R. B.)¹⁴

Nakon uspješnoga napada jedinica 32. divizije, Zapadne grupe i 1. brigade 33. divizije kod Belca, komandant Korpusa general-major Vladimir Matetić odlučuje usmjeriti napad na Novi Marof. Pokret jedinica - radi približavanja mjestu napada i osiguranja — počeo je 27. 4. poslije podne. U izvještaju Štaba 10. korpusa od 3. maja 1944. god., o tome se kaže:

»Divizija je dobila zadatak da izvrši likvidaciju neprijateljskog uporišta Novi Marof. Ovaj zadatak bio je povjeren III i IV bataljonu Udarne brigade 'Braće Radić', dok su se ostale snage divizije nalazile na osiguranju pravca prema Varaždinu. U cilju izvršenja ovoga zadatka jedinice su zauzele položaj na liniji: Lužan—Kresovica—k. 338—grupa kuća sjeverno od potoka Korušćak sa bočnim osiguranjem na brdu Cevo na lijevom krilu, a na desnom krilu prema Ključu. Ujedno ove jedinice imale su zadatak da likvidiraju neprijateljske bunke kod mosta na Bednji kod Presečna, kod Krušljevca i zidani bunker kod željezničkog mosta kod Krušljevca (sekc. Ptuj i Čakovec 1:100.000).

III. i IV. bataljon brigade 'Braća Radić' nastupali su rano ujutro sa topovima prema Madžarevu sa ciljem napada na neprijateljsko uporište Novi Marof.

Jedinice I brigade XXXIII divizije osiguravale su pravac prema Zagrebu na liniji: Hum—Radešić—Visoko—Sudovec, a jedinice Zapadne grupe osiguravale su pravac kod Podruta pa prema k. 428 (sekc. Ptuj i Čakovec).

III. i IV. bataljon, u svom nastupanju prema uporištu došli su iznenadno u sukob sa neprijateljem koji je isto tako, ne znajući za naše nastupanje, preduzeo nastupanje ka našim položajima sa ciljem da nas napadne. Došlo je do iznenadne borbe u susretu. Poslije prve i kratke zbunjenosti III. i IV. bataljon brzo su se sredili i otpočeli sa napadom na neprijatelja, koji je zaposjeo visove oko sela Madžarevo, i uspjeli su za kratko vrijeme da ga potisnu sa tih visova. Međutim, neprijatelj je bio već ranije zaposjeo Krč

¹³ VII, tom V, knjiga 26, dok. 180, str. 883.

¹⁴ Dnevna izvješća P.T.S. i Arhiv VII JNA pod red. br. 4/1, k. 58 i 1/268-26 k. 11).

(južno od ceste kod Madžareva) i sa tog položaja tukao je naše jedinice snažnom vatrom automatskog oružja. Neprijatelj je isto tako uspio da se brzo sredi i da zauzme neke dominantne tačke sa kojih je jakom vatrom minobacača i automatskog oružja počeo tući naše jedinice. Snage neprijatelja iznosile su skoro dvije bojne i isti je bio u nadmoćnosti prema našim snagama. Neprijatelju je uspjelo da razbije naše desno krilo i time su naše jedinice bile dovedene u vrlo nezgodan položaj. Vrlo tešku situaciju kod ova dva bataljona spasio je naš tenk, koji je pravovremeno stigao na mjesto borbe i svojim dejstvom uspio da pokoleba neprijatelja. Tenk je prodro do samih artiljerijskih položaja neprijatelja, rastjerao poslogu topa i naletivši na neprijateljski top slomio mu lafet. Prisustvom tenka bilo je omogućeno jedinicama III. i IV. bataljona da se povuku sa relativno malim gubicima.

Istovremeno, kad je otpočela ova susretna borba, napao je neprijatelj i na položaje koje su držale jedinice Zapadne grupe snagama jačine I. ustaške bojne. Poslije žestoke borbe neprijatelj je uspio da potisne Udarni bataljon Zapadne grupe i time je položaj naših jedinica kod Madžareva bio još više otežan.

Za vrijeme borbe sa neprijateljem tenku je spala gusjenica tako da isti nismo mogli više izvući. Tenkisti su uspjeli da se izvuku i ponesu sobom teški mitraljez.

Topovi koji su bili upućeni u pravcu položaja I brigade XXXIII divizije našli su se u naročito teškom položaju, i samo zahvaljujući izvanrednoj hrabrosti i prisebnosti posluge kod topova, koja je, povremeno otvarajući vatru na ustaše koji su bili na udaljenju od 30 do 40 met. od topova, uspjela ipak izvući topove i municiju.

Jedinice III. i IV. bataljona većim dijelom su se probile u pravcu Moslavačke brigade, dok se manji dio probio u pravcu položaja brigade 'Matija Gubec'. U ovim borbama izbačeno je iz stroja oko 120 neprijateljskih vojnika.

Zaplijenjeno je: 1 puškomitraljez, 23 puške, 3 šmajsera, 3 pištolja, 24 bombe, 30 mina za laki bacač i 2.100 metaka.

Zarobljeno je: 26 neprijateljskih vojnika.

Oštećen je i 1 top 75 mm.

Vlastiti gubici: 8 mrtvih i 2 ranjena.

Medu poginulima nalazi se komandant bataljona drug Kocijan Ivan, komesar čete III. bataljona drug Jurmanović.

U ovim borbama je također ranjen i komesar divizije drug Robić Ivan, koji se nalazio kod topova i svojim autoritetom i hrabrošću sačuvao iste.

Naročito su se istakli borci i rukovodioci topovskih odeljenja 75 mm i 47 mm drugovi Tustić Franjo, komandir topovskog odjeljenja 75 mm, Spinčić Kuzmo, stariji vodnik istog odjeljenja, Sobak Drago, Koporčić Mijo, desetar, Cabrajac Stjepan, svi iz topovskog odjeljenja 75 mm, Senjan Milan komandir prateće čete brigade 'Matija Gubec', Nač Juraj, komesar iste čete, Milić Mile konjovodac topovskog odjeljenja 47 mm, Rahle Drago i Silađi Stjepan, borci pri topovskom odjeljenju 47 mm. Svi ovi borci rukovodioci su pod najtežim okolnostima, svojom hrabrošću i odlučnošću uspjeli izvući svoje topove, tukući se sa neprijateljem za njih i dopremiti ih do položaja I brigade XXXIII divizije.

Za neuspjeh u postizanju postavljenog cilja, tj. likvidacije neprijateljskog uporišta Novi Marof, u najvećoj mjeri leži krivica na obavještajnoj službi, koja je vrlo slaba i koja nije pružila dovoljno podataka o neprijatelju, a naročito to da je dan uoči napada stiglo pojačanje odnosno jače neprijateljske snage u samo uporište.«¹⁵

Iz neprijateljskih dokumenata kojima sada raspolažemo dovoljno je evidentno da je do susretne borbe došlo jer su ustaše dan ranije krenule u akciju na jedinice razmještene oko Podruta, Zajezde i Budinščine.

U »bojnoj relaciji Prvog zbornog područja« o toj borbi piše:

»27. travnja u 15.00 sati počeo je pothvat protiv odmetničkih skupina na prostoriju: Podrute-Zajezda-Budinščina. U pothvat su pošle naše snage u dvie kolone i to: Dvie bojne V ustaškog zdruga, 1 bojna 1. pješačke pukovnije PTS, oklopni sklop PTS 1. vod gorskih topova Domobranske središnje škole pravcem: Varaždin—Varaždinske Toplice—Novi Marof 1. bojna Prve pješačke pukovnije PTS pravcem Lepoglava—Podrute.

28. travnja u 06.00 sati odmetnici jačine iz sastava kao i 23. travnja (Odnosi se na jedinice 32. divizije, Zapadne grupe odreda i 1. brigade 33. divizije - R. B.) počeli su sa svih strana napad na posadu u Novom Marofu. Poslije dvosatne borbe odmetnici su se počeli povlačiti u pravcu S. Podrute, gdje im je za leđa došla bojna iz Lepoglave, te su u selu Podrutama odmetnici uništeni.« (Najobičnija laž, autor ove knjige je osobno bio s Udarnim bataljonom Zapadne grupe odreda i bio okružen, ali se probio s nekoliko ranjenih boraca.)¹⁶

Neprijatelj je u »Dnevnom izvješću« Ia broj 121/44 od 30. 4. 1944. objavio i ovakve podatke:

»Varaždin: 28. IV odbijen je napadaj partizana na N. Marof. Energičnim protunapadajem neprijatelj je odbačen i u žestokoj borbi kod Podruta ostavio: 323 poginula (izbrojano) (Toliko nije bilo ni svih živih boraca. — R. B.). Među njima su nađeni pripadnici jednog partizanskog stožera s »komandantom« Vladom Bulatom, velik je i broj ranjenih, među kojima teže »komandant odreda« Družinec. Vlastiti gubici: 15 mrtvih i 24 ranjenih. Plien: povraćena su 1 borna kola koja su 21. IV bila izgubljena, 1 velika krugovalna postaja, 4 teška bacača, 4 strojnice, 1 kola brzoglasnog tvoriva i 2 kola streljiva. Razpršeni neprijatelj povukao se djelimično u Kalnik, a djelimično u Ivanščicu pl.«¹⁷

U »Dnevnom izvješću« Ia broj 124/44 od 31. 5. 1944. ustaše će napisati:

»Partizanski gubici: 51 mrtav, i 6 zarobljenih. Plien: 1 težki bacač, i teška strojica i više pušaka. Vlastiti gubici: 2 mrtva i 2 ranjena.«¹⁸

Tome još treba dodati da je brigada »Matija Gubec« po planu zauzela 2 bunkera na rijeci Bednji i postavila osiguranje prema Varaždinu. Već ujutro u 7 sati ustaše su iz Novog Marofa nastupale prema položajima Brigade koja je istom završila likvidaciju bunkera i zarobila 22 domobrana, zaplijenila 1 teški

¹⁵ VII, tom V, knjiga 27, dok. 9, str. 52-55.

¹⁶ Arhiv VII, reg. br. 4/1-14, k. 58.

¹⁷ VII, JNA tom V, knjiga 26, dok. 182, str. 889-890.

¹⁸ VII, tom V, knjiga 27, dok. 173, str. 737.

mitraljez i 20 pušaka. Započeta borba trajala je čitavog dana, kada se Brigada u sumrak dolinom Bednje povukla prema Margečanu.

Udarni bataljon Zapadne grupe u pokretu na položaje primijetio je ustašku kolonu koja je prošla kroz selo Pece i zaposjeo Vinski Vrh, k. 434 (zap. od Podruta). Odmah po zaposjedanju položaja je komandant Zapadne grupe odreda Rade Bulat ustanovio da neprijatelj drži i položaj k. 516, Pšelnac, i Preprotje, k. 491. Tako se bataljon nakon povlačenja jedinica Udarne brigade »Braća Radić« od Madžareva našao u okruženju koje je odmah počeo razbijati na cesti Podrute—Madžarevo—Novi Marof.

Prva brigada nije imala borbi, a Zagrebački je odred s dva bataljona u rajonu Trgovišće—Hrašćina djelovao kao pokretna manevarska snaga. Odred, također, nije irtiao borbe.

U svom osobnom dnevniku načelnik Štaba 10. korpusa, major Josip Rukavina, o napadu na Novi Marof piše:

»Pred Novi Marof smo stigli oko 4 sata ujutro. Iznenada smo dobili vatru iz sela Madžarevo. Nastala je prilična gužva i jedinice su se malo uzmuvale. Mi smo (Štab Korpusa — R. B.) marširali na začelju brigade 'Braća Radić'. Za kratko vrijeme su se jedinice sredile i prešle u napad. Mi smo sa Štabom Korpusa krenuli prugom do Podruta, a potom cestom k Paki, da se spojimo sa I. brigadom. Kad smo uhvatili vezu komandant je (Vladimir Matetić — R. B.) ostao sa I. brigadom, a ja sam sa štabom Korpusa krenuo preko Huma ka koti 428. Pred samom kotom 428 dobili smo iznenadnu vatru. Pomerili smo se malo niže i potom se popeli na kotu 428. Tu sam uhvatio vezu s jednim bataljonom Zagrebačkog odreda. Borba se vodila u selu Podrute. Kratko vrijeme uza toga stigao je izvještaj od komandanta Zapadne grupe da je neprijatelj prodro u selo Podrute i da se on povukao k Beli. Odmah nakon toga stigao je komandant korpusa i mi smo krenuli opet preko Huma k štabu I. brigade.

Podvečer smo stigli u selo Visoko. Tu smo dobili prve podatke o borbama. Neprijatelj je očekivao napad i zauzeo položaje ispred Madžareva, a ujedno je jednom kolonom prešao preko Ivanščice i zaposjeo sve visove oko ceste Podrute—Bela, tako da je došao iza leđa našim jedinicama koje su napadale Novi Marof.

U ovoj borbi smo izgubili jedan naš tenk, kome je spala gusenica i nije se mogao povući. Topovi su izvučeni. U borbi je dosta teško ranjen politički komesar divizije Robić, a za komandanta divizije Štroka i za Štab brigade 'Braća Radić' ne znamo šta je, jer su se oni povukli u brigadu 'Matije Gubca' koja se nalazila na zasjedi prema Varaždinu.«

Može se postaviti pitanje — je li neprijatelj znao za napad na Novi Marof! Danas se to može s mnogo više poznatih činjenica i rasvjetliti. Za mene kao učesnika u tim borbama nepobitno je da se neprijatelj dan ranije počeo pripremati za napad na naše jedinice u širem rajonu Podruta. To zasnivam na sljedećem:

- u trenutku napada na Ivanec ustaše nisu na tom području imale jedinica V ustaškog zdruga koji je imao sjedište u Koprivnici, a njegove bojne nisu bile raspoređene u Varaždinu i Zagorju;

- u napadu na Ivanec naše jedinice su se srele s bojnama 1. pješačke pukovnije PTS-a i prometnih zdругova;

- ustaško je komandovanje, nakon uspjeha jedinica 32. divizije i Zapadne grupe kod Podruta i Madžareva, ocijenilo, pogotovu nakon pada Ivanca i uspješnih borbi Udarne brigade »Braća Radić« u zasjedi prema Varaždinu u toku oslobađanja Ivanca, da postojeće snage nisu dovoljne da drže inicijativu u svojim rukama; činjenica da su ustaše nakon toga napustile Bednju, Hum i Konjščinu također ne opovrgava tu tvrdnju.

- upravo su zbog toga doveli dvije bojne V stajaćeg zdругa, koje se u borbama u napadu na Novi Marof prvi put pojavljuju;

- ustaše su na zauzetim položajima sačekale jedinice Udarne brigade »Braća Radić«, jer su i one mogle biti u pokretu u skladu s planom njihova djelovanja za 27./28. 4. 1944. (Bojna iz Lepoglave kreće kroz Ivanščicu preko Pece, bojne crne legije (V zdругa) kod Podruta također se pojavljuju 28. 4. ujutro, iako su poslije podne 27. 4. 1944. izašle i zauzele položaje Pšelnac-Preprotje na cesti Podrute—Bela;

- pokretanje oko 5—6 ustaških bojni, elitnih jedinica PTS-a i V zdругa, uz podršku tenkova i artiljerije, dokazuje da su ustaše svim silama željeli onemogućiti djelovanje većih partizanskih snaga u Zagorju, koje su povele uspješnu ofenzivu i počeli čišćenje pojedinih uporišta nanoseći i ustašama osjetne gubitke,

- u početku 1944. god. ustaše su sve češće počele primjenjivati partizanski način borbe; dobro poznavajući teren kretali su se izvan putova, po danu i noći, tako da su iznenađenja bila svakodnevna.

Napad na Novi Marof bila je borba u susretu. Neprijatelj je osjetivši pokret partizana ranije zauzeo položaje kod Madžareva i tako iznenadio bataljone brigade »Braća Radić«.

Taj je napad izveden u trenutku kad je ofenziva Korpusa bila u punom zamahu. Zbog toga je bila pravilna procjena: ne dopustiti neprijatelju predah, tući ga svakog dana. Međutim, jedinicama 32. divizije, Zapadne grupe odreda i 1. brigade bilo je, također, potrebno malo odmora da se srede.

Najveća pogreška je nepoduzimanje akcija obavještajno-izviđačkog karaktera, zbog čega su jedinice gotovo iz hoda morale napadati Novi Marof. To je glavni propust. Sve drugo što se događalo potvrđuje da su jedinice 32. divizije i Zapadne grupe odreda i njihovi štabovi i tu borbu uspješno završili, ne dopustivši rasulo jedinice i slabljenje borbene sposobnosti. Čak ni u usporedbi s neprijateljem, koji se našao u povoljnijem položaju, gubici nisu veliki i jedinice su ubrzo nakon borbe bile sposobne za nove borbene akcije, a ustaške snage su se istog dana povukle u svoje baze uslijed gubitaka i dezorganizacije bile onesposobljene za gonjenje.

Ne treba ispustiti iz vida da se neposredna borba u susretu vodila samo s jedinicama Udarne brigade »Braća Radić« i Udarnog bataljona Zapadne grupe odreda, dok su sve druge jedinice svoje položaje održale i bile sposobne za napad na neprijatelja, koji se poslije sudara kod Podruta i Madžareva ubrzano povlačio u svoje polazne baze.

Jedinice su kraći odmor iskoristile za sređivanje i analizu proteklih aktivnosti. Odmorena 1. brigada i Zagrebački PO prenijeli su aktivnost na Prigorje,

u šire područje Sv. Ivana Zeline. Zagrebački PO je 2. bataljonom 2/3. maja napao uporište ustaškoga prometnog združenja u Donjem Orešju (Sekt. Zagreb-Ptuj 1:100.000) jačine jednog voda. 1. brigada stavljena pod komandu štaba Zapadne grupe odreda u toj je akciji osiguravala napad 2. bataljona iz pravca Sv. Ivana Zeline, Komina i Marije Bistrice.

Napad na ustašku posadu u Donjem Orešju počeo je 3. 5. 1944. u 4.30 sati. Ustaše su pružile žilav otpor i nisu se predavali sve dok ih nisu počeli gađati naši protutenkovski topovi 47 mm (2 topa) i dok ih nije počelo minirati jedno odjeljenje 2. čete 3. diverzantskog bataljona. U 08.00 sati obustavili su borbu u kojoj je bilo ubijeno 18 i zarobljeno 12 ustaša. Ni jedan ustaša nije uspio pobjeći. Zaplijenjeno je 40 pušaka, 1 teški mitraljez, 1 puškomitraljez i 4.000 puščanih metaka. Bataljon je imao 2 mrtva i 1 ranjenog borca.

Jedinice 32. divizije ponovo su 4/5. maja 1944. krenule u dolinu Bednje. Brigada »Matija Gubec« trebala je u toku 4/5. maja likvidirati manje ustaško uporište u Vinici kod Varaždina (sekc. Ptuj 1:100.000). Izvršila je pokret u 21.00 sati i trebala je zauzeti položaj Vuglovec—Ivanec—Prigorec—Željeznica. Istog dana ustaše su s tri satnije ušle u Ivanec, pa je Brigada u hodu dobila zadatak da umjesto Vinice napadne ustaše u Ivancu, dok je Udarne brigada »Braća Radić« imala zadatak osigurati pravac iz Lepoglave i Varaždina. Ivanec je napala brigada »Matija Gubec«.

Vrijeme za pripremu napada na Ivanec bilo je kratko, pa napad nije bilo moguće dobro organizirati i uništiti dvije satnije 1. bojne 1. pješadijske pukovnije PTS-a. Zbog toga je Brigada, uz gubitke od 1 mrtvog i 2 ranjena borca, povučena u sela Margečan, Radovan i Završje.

Štab 32. divizije je 5. 5. 1944. odlučio istog dana obnoviti napad na Ivanec. U sastav divizije došla je i 1. brigada 33. divizije. Sad je napadala Udarne brigada »Braća Radić«, a brigada »Matija Gubec« osiguravala pravac iz Lepoglave.

Udarne brigada »Braća Radić« je 6. 5. 1944. u 02.30 sati počela napadati uporište ustaša u Ivancu. Borba je vođena u toku dana. U 20 sati, pod zaštitom mraka, ustaše su napustile Ivanec i povukle se u Lepoglavu. Po vlastitom priznanju imali su 2 mrtva i 12 ranjenih, dok za partizane kažu da su imali 120 mrtvih.

Gubici Udarne brigade »Braća Radić« bili su 2 mrtva i 3 ranjena borca. Jedinice brigade »Braća Radić« su 7. maja na položajima oko Ivanca kontrolirale samo mjesto i prilaze Ivancu. Oko 18 sati su iz pravca Jertovca i Ribić Brega otpočele nastupati prema Ivancu s dvije bojne 1. pješadijske pukovnije PTS-a, ojačane oklopnim sklopom PTS-a i 1. vodom topova središnje škole. Budući da su ustaše, vodeći borbu s manjim snagama brigade »Braća Radić«, ušle u Ivanec, štab 32. divizije je odlučio s dvije brigade (»Braća Radić« i 1. brig.) prijeći u protunapad. Ustaše su pružile ogorčen otpor i pokušaj izbacivanja nije uspio. Jedinice brigade »Braća Radić« su se 8. 5. 1944. u 02.30 sati, ostavljajući manja zaštitna odjeljenja, povukle iz Ivanca, prekinule protunapad i zaposjele položaje iznad Ivanca.

Ustaše su se, 8. 5. 1944. oko 10 sati, uklinule na spoju između Udarne brigade »Braća Radić« i 1. brigade, što je navelo Štab Divizije da pomakne jedinice s tih položaja i povuče ih dublje u dolinu rijeke Bednje. Prvu brigadu na

položaj Margečan-Seljanć-Bela, a brigadu »Matija Gubec« na položaj Gačice-Osečka-Radovan.

Prilikom povlačenja je 3. bataljon brigade »Braća Radić« došao u sukob izbliza s ustašama kod Salinovca. Sučelili su se iznenadno, pa se Bataljon djelomično raspršio. Slično se desilo i 1. bataljonu brigade »Matija Gubec« kad je napuštao položaje kod Stažnjevca. Kod Gačica se taj bataljon sukobio sa satnijom ustaša koja je razbila 3. bataljon brigade »Braće Radić«, ali je sada snažnim i odlučnim jurišem Bataljona ustaška satnija razbijena i prisiljena na povlačenje.

U toku borbi tog je dana 32. divizija imala 6 mrtvih, 9 ranjenih i nestalih boraca, a kod Salinovca je 3. bataljon izgubio 1 teški mitraljez, 1 puškomitraljez, 7 pušaka mauzer, 4 talijanske i 2 manliher. Oko 25 neprijateljskih vojnika, — što mrtvih što ranjenih — bilo je izbačeno iz stroja.

Prema neprijateljskim podacima, jedinice 32. divizije, Zapadne grupe i 1. brigade 33. divizije imale su 225 mrtvih i 45 zarobljenih boraca. Naravno laž! Brojevi su više od 15 puta uvećani. Stvarni gubici bili su: 14 mrtvih, 21 ranjen i 14 nestalih boraca.

Dok su 32. divizija i 1. brigada 33. divizije vodile borbu s ustašama oko Ivanca i u dolini Bednje, jedinice Zapadne grupe odreda nalazile su se u širem rajonu Belca gdje, izuzevši izviđanja patrola ustaša iz Zlatara, nije bilo drugih neprijateljevih borbenih aktivnosti. U to vrijeme je Štab Grupe pripremio formiranje 1. zagorske brigade. U Donjoj Selnici, kod dvorca Rukavina, 8. maja 1944. je od Udarnog bataljona Zapadne grupe odreda i dva bataljona Zagorskog odreda stvorena brigada od 3 bataljona i prištapskih jedinica brigade.

Iz doline Bednje su 9/10 maja 32. divizija i 1. brigada 33. divizije krenule na južne obronke Ivanšćice: Trgovišće, Hrašćinu, Gornji Kraljevac, Sv. Jelenu. Nakon nepuna dva dana odmora, 12. maja u 01.00 sati, počeo je napad brigade »Matija Gubec« na ustaško uporište Komin, na cesti Zagreb—Varaždin, koje je branilo oko 40 ustaša. Iako su neprijatelju naneseni gubici, uporište nije zauzeto jer se nalazilo u katoličkoj crkvi opasanoj velikim i debelim zidom i dobro utvrđeno. Brigada je imala 4 lakše ranjena borca.

U tom su rajonu, s neznatnim pomicanjem, jedinice Divizije i Zapadne grupe odreda ostale do 12. maja, kad su s Udarnom brigadom »Braća Radić« preuzele osiguranje napada na Mače koji je 13. maja izvodila 1. brigada iz pravca Zlatara. U isto je vrijeme 1. zagorska brigada vodila svoju prvu borbu, napad na ustaško uporište Mihovljan. Svako to uporište držalo je oko 50—60 ustaša.

Napad na Mače počeo je u 04.30 sati, a završen je već u 09.00 sati. Od 60 ustaša, koliko ih je bilo u posadi, 59 je poginulo, a 1 je bio zarobljen. Plijen: 36 pušaka, 2 revolvera, 1 telefon i obilje sprema.

Vlastiti gubici: 1 mrtav i 2 ranjena.

Udarni bataljon 1. zagorske brigade dobio je zadatak da likvidira ustaše u Mihovljanu, koji su glavno uporište odbrane također organizirali u katoličkoj crkvi. Na zvoniku su postavili teški mitraljez. Posadu Mihovljana sačinjavalo je 50 ustaša iz posadne sati iz Zlatara. Komandir je bio zamjenik tabornika

Mutak. Ostale snage (2. bataljona) postavile su osiguranje prema Krapini i Lepoglavi.

Napad na Mihovljan počeo je 13. maja 1944. godine u 04.00 sati. Budući da je neprijatelj dobro organizirao otporne tačke, prvi juriš nije dao nikakve rezultate. Ustaše se nisu predavale. Čitav je dan — s prekidima — vođena borba. Pokušaji da se topom 47 mm uništi neprijatelj nisu uspjeli, jer su zidovi crkve bili mnogo deblji nego što je probojnost granate. Top je uzalud gađao po zvoniku odakle je ustaški teški mitraljez sprečavao prilaz crkvi. Nestalo je i eksploziva, pa ga je u toku noći trebalo nabaviti i minirati zvonik, jer ustaše, na ponovljene pozive na predaju, nisu htjele napustiti crkvu.

Ustaše su 14. maja, u 06.00 sati počele nadirati tenkovima iz pravca Krapine prema Mihovljanu i stigle do raskršća Risek na cesti Mihovljan—Lepoglava. Uslijed magle i miniranja ceste dalje nisu mogle. Treći bataljon Brigade, koji je zatvarao taj pravac, uporno ga je branio. U 06.30 sati, uz huku i buku tenkovskih motora, hrabri mineri Josip Cerovec i Ivan Blažun su — usprkos očajničkoj obrani ustaša koji su mnoštvom ručnih bombi obasipali prilaze u zvonik — uspjeli minirati i srušiti zvonik.

Ustaško uporište, Mihovljan je u potpunosti likvidirano. Ubijena su 43 ustaše, među kojima i komandir Mutak, a 7 ustaša je zarobljeno. Zaplijenjeno je oko 30 ispravnih pušaka, dok su ostale puške i puškomitraljezi oštećeni eksplozijom. Gubici Brigade: poginuo 1 i 14 ranjenih boraca.

Nakon likvidacije uporišta je 1. zagorska brigada s dva bataljona i Štabom Grupe odreda krenula na Ivanščicu, u predio Veternica, gdje je bila izložena bombardiranju njemačke avijacije, koja je neprekidno tukla Veternicu i Gornje Jesenje.

U toku napada na Mače i Mihovljan Udarna brigada »Braća Radić« vodila je borbe s dvije ustaške satnije, koje su se, podržane s 3 tankete i topom iz pravca Zlatara, pokušale probiti u Mače. Neprijatelj je protunapadom natjeran na povlačenje, uz gubitke od oko 15 vojnika izbačenih iz stroja. Brigada je imala 1 mrtvog i 4 ranjena borca, a zaplijenila je 4 puške i nešto municije.

Nakon likvidacije Mača i Mihovljana, jedinice 32. divizije i 1. brigade zadržale su se na južnim padinama Ivanščice. Rajoni njihova rasporeda bili su: 1. brigade 33. divizije - Lobar, a 32. divizije - Martinščina, Repno, Belec, Berečko Završje, Grtovec, Zajezda, G. Selnica i Pažurovec. Istog dana, neprijatelj se počeo koncentrirati u blizini položaja 32. Divizije i 1. brigade. Zapaženo je da raspoređuje veće snage u Gornju Batinu (sv. istočno od Zlatara i Belca). Komandant 32. divizije Izidor Štok ocijenio je nastalu situaciju i zaključio:

»Po ovoj koncentraciji snaga, prozreli smo namjere neprijatelja, tj. da želi da nas, zauzevši dominantne položaje Ivanščice sa snagama od Bele, pritisne u podnožje Ivanščice.. .«. U »Dnevnim izvješćima« PTS - I a rečeno je o tome slijedeće:

»Pothvat 'Sarajevo' odvija se po predviđenom planu. Kotao sa sredinom Kraljevec-Hraščina-Trgovišće je načinjen. U toku su borbe. Dne 15. 5. do 17.00 sati bili su zatvoreni u kotlu sa sredinom Kraljevec—Hraščina 1 Moslavačka brigada, Brigada M. Gubec i Braće Radić, kao i manji odredi koji

pripadaju X partiz. korpusu. Ipak je jednom većem dielu neprijatelja uspjelo u noći 15. 5. provući se kroz nepregledno zemljište u pravcu j. i. 16. 5. započelo je gonjenje neprijatelja... Naročito priznanje zaslužuje bojno zrakoplovstvo, koje je vlastitim snagama djelotvorno pomagalo...«¹⁹

Strok nastavlja:

»Imajući sa sobom veći broj ranjenika, koji su bili ovisni o jedinicama, znajući borbenu sposobnost jedinica, koje su teškim i čestim borbama u Zagorju bile već zamorene, jedinice su se po naređenju X Korpusa trebale što prije izvući van kruga u kojem je neprijatelj naše snage želeo da zahvati. Jedinice je trebalo prebaciti što prije preko glavne ceste Varaždin—Zagreb kako nam neprijatelj ne bi mogao u tom pravcu presjeći odstupnicu. U prvi mah jedinice su zauzele položaje: brigada 'Braće Radića' Visoko, Vinično, Radešić s dva bataljona, dok dva bataljona trebali su držati položaje Hum - kota 318 do dolaska jedinica I. moslavačke brigade. Brigada 'Matija Gubec' sa dva bataljona Velišće (trig. 399), dok jedan bataljon držao je položaj Moždeneć sa zadatkom da kontroliše uporište Novi Marof.

Jedinice I. moslavačke brigade nisu na vrijeme stigle na određene položaje, tj. nisu se izvukle na vrijeme, tako da je na položaj Hum - kota 318 stigao svega jedan bataljon, dok su ostali bataljoni ostali na položaju oko Trgovišća-Hraščine. Zbog zakašnjenja jedinica I. moslavačke brigade i zbog brzog nailaska neprijatelja od pravca Novog Marofa, IV. bataljon udarne brigade 'Braće Radića' još je uspio da se sa ranjenicima prebaci za Visoko (to je bataljon koji je držao kotu 318), a drugi bataljon koji je držao položaj Hum, zbog toga što je neprijatelj uspio raspršiti bataljon I. moslavačke brigade i zauzeti kotu 318, nije se uspio prebaciti preko glavne ceste, već se je morao povući u pravcu Trgovišća i Hraščine u sastav I. moslavačke brigade. U isto vrijeme kada je neprijatelj nadirao od pravca Novog Marofa prema Humu, neprijatelj je u jačini jedne satnije sa nešto motornih vozila nastupao od pravca Komina prema Humu.

I. bataljon udarne brigade 'Braće Radića', koji se je nalazio na položaju Vinično, napao je neprijatelja, nanio mu osjetne gubitke, ali neprijatelj je ipak uspio probiti se za Hum gdje je ostao držati položaj, tako da su jedinice I. moslavačke brigade sa II. bataljonom udarne brigade 'Braće Radića' bile otcijepljene od ostalih snaga naše divizije. Izvlačenje snaga van neprijateljskog obruča nije uspjelo u potpunosti.

II. bataljon brigade 'Braće Radića' sa jedinicama I. moslavačke brigade vodio je cijeli dan borbu sa neprijateljem koji je uspio da opkoli naše snage na položajima oko Trgovišća-Hraščine. Jedinice su se morale probijati i to pod vrlo teškim okolnostima, pošto je neprijatelj zaposjeo sve povoljnije tačke i položaje. Neprijateljski obruč je razbijen uz osjetne gubitke u ljudstvu i oružju na našoj strani. II. bataljon probio se je preko Breznice i Creta i zauzeo položaj Kračevac. Istog dana III. bataljon brigade 'Matija Gubec', koji se nalazio na položaju Velišće, vršio je pritisak na neprijatelja na koti 318 i istu kotu oko 18 sati zauzeo. Nakon zauzeća kote, neprijatelj je u jačini jedne satnije nadirao od pravca Hraščine s namjerom da uđe u Hum. Bataljon je otvorio vatru na

¹⁹ VII, tom V, knjiga 27. dok. 133. str. 548., bilješka 2.

neprijatelja, nanio mu gubitke i prisilio ga na povlačenje. Gubitaka na našoj strani nije bilo. U toku noći borba se nije vodila.«²⁰

U operativnom se izvještaju Štaba Korpusa od 31. maja 1944. godine upućenom Glavnom štabu NOV i POH kaže o daljem toku borbe:

»16. 5. 1944. Oko 7 h neprijatelj je nastupao od pravca Komina sa motorizacijom i pješadijom u pravcu položaja 1. bataljona ud. brigade 'Braće Radića' kod Vinična (sekcija Ptuj 1: 100.000.). Uslijed jakog pritiska bataljon se povukao u pravcu Visoko. U isto vrijeme neprijatelj je nastupao i od pravca Huma, a jedinice povukle su se na nove položaje preko ceste Sudovec-Moždenec, da zauzmu položaje kota 280, 534, 547 (sekcija Čakovec). Jedinice brigade 'Matije Gubec' ostale su na istim položajima, jedino što se 2. bataljon iste brigade, koji se je nalazio kod Moždenca, povukao na položaj iznad Sudovca prema Novom Marofu. Istog dana neprijatelj je oko 7 h počeo sa napadom na položaj 2. bataljona brigade 'Matija Gubec' sa motorizacijom i pješadijom.

Prije povlačenja jedinica ud. brigade 'Braće Radić' jedinice I. moslavačke brigade dobile su zadatak da se prebace od Visokog na položaje kod Sudovca i G. Rijeke i da naprave barikade na cesti kod Sudovca prema Novom Marofu. Jedinice ud. brigade 'Braće Radića' na položajima iznad Sudovca nisu našle jedinice I moslavačke brigade osim 2. bataljona brigade 'Matija Gubec' tako da su kote 280, 534, 547 bile bez kontrole.

Jedinice ud. brigade 'Braće Radića', kad su krenule da zauzmu nove položaje dobile su sa tih položaja jaku vatru i iznenadnu, tako da su se jedinice pod neprijateljskim jurišem povukle preko ceste Visoko—Gornja Rijeka u pravcu Podvinja. Štapske jedinice i dijelovi 1. bataljona probili su se prema K a l n i k u

Noću 16./17. V. 1944. prikupljene su jedinice i izvršen je pokret u pravcu Apatovca gdje su se već nalazili neki dijelovi I moslavačke brigade... 17. V. 1944. god. Brigada 'Braće Radića' držala je položaj sa jednim bataljonom na kosi sa lijeve strane puta prema D. Rijeci, a jedan bataljon sa desne strane puta. Jedan bataljon nalazio se je kod Ivančeca, a jedan na kosi iznad Ribnjaka. Brigada 'Matija Gubec' držala je položaj Debeli Bukva sa dva bataljona. Oko 9 h neprijatelj je počeo nadirati od pravca Osijeka, Marinovca prema položajima I. moslavačke brigade kod Apatovca, a od pravca Koprivnice i Ludbrega prema položajima K. P. O. (Kalnički partizanski odred — R. B.), (sekcija Čakovec 1:100.000). Nakon kratke borbe I moslavačka brigada odstupila je sa položaja u Apatovcu, a neprijatelj produžio je nastupanje prema položajima brigade 'Matija Gubec' i ud. brigade 'Braće Radića' na kosi iznad Ivanca (klijeti). Bataljon brigade 'Matija Gubec' povukao se je pod pritiskom neprijatelja prema bataljonima brigade 'Braće Radića', dok su bataljone nastupajućeg neprijatelja pustili sasma blizu i tada izvršili juriš i razbili neprijatelja u jačini od jedne bojne, koji je počeo u paničnom bijegu bježati u pravcu Ludbrega i Koprivnice.

Bataljoni koji su se nalazili na položajima oko Ivančeca i Ribnjaka,

²⁰ Operativni izvještaj o borbama na dan 15, 16, 17. i 18. maja 1944 godine — VII. tom V, knjiga 27, dok. 133, str. 548-550.

također su bili napadnuti od neprijatelja, koji je razbijen i koji se je povlačio u pravcu Ludbrega i Koprivnice.

Gubici neprijatelja iznose oko 120 vojnika.

Vlastiti gubici: 8 mrtvih, 16 ranjenih, 125 nestalih drugova.

Plijen: 1 p. mitraljez, 1 pištolj, 2 karabina, 1 mala apoteka.

Gubici u oružju: 2 antitenk. mitraljeza (avionska) 2 p. mitraljeza, 1 top 75 mm, 1 postolje za t. mitraljez, 1 t. minobacač i 1 minobacač, 1 t. mitraljez, 2 antitenk. puške, 91 puška.

Od materijala za vezu: 1 radio-stanica, 3 telefona, 1.500 m žice telefonske.

18. V. 1944. god. Jedinice Divizije izvršile su pokret prema Lugarnici radi odmora. U pokretu stigao je izvještaj da je neprijatelj- napustio Apatovac, međutim neprijatelj se ponovno vratio i 2. i 3. bataljon ud. brigada, 'Braće Radića' dobili su zadatak da napadnu neprijatelja. Juriš nije uspio. Poslije neuspjelog juriša jedinice su krenule u pravcu Debele Bukve.«²¹

U »Dnevnom izvješću« Minorsa I a broj 141/44 od 20. 5. 1944. o povlačenju iz Zagorja kaže se:

»Završen je podhvat zapadno od ceste Sesvete—Varaždin.

Neprijatelj je ovim podhvatom bio potpuno iznenađen, kako načinom djelovanja naših borbenih skupina tako i po smjeru djelovanja — pa se pokušao spasiti paničnim biegom. No vještim zahvatom prinuđen je na borbu kod s. Apatovac (10 km j. i. Varaždinskih Toplica) te s. Vel. Poganac i Ribnjak (oboje 5 km i. Apatovca), te je došlo do žestoke borbe, koja se završila potpunim porazom neprijatelja. Neprijatelj je u ovom podhvatu ukupno izgubio: 554 mrtvih (izbrojeno), ali se predmnijeva da je poginulo 7-800 partizana, zarobljeno je 55 (među njima i 1 »divizijski« liečnik), a zaplijenjeno je: 5 bacača, 2 topa, 2 p. o. puške, 2 p. z. strojnice, 2 teške strojnice, 7 strojopuškaka, preko 200 puškaka, strjeljiva svake vrste, 47 konja, 10 sedala, 7 hamova, 4 pisača stroja, mnogo razne opreme i td.

U borbi je ubijen i 1 'komandant brigade', 1 teško ranjen zamjenik 'komandanta korpusa' (Neistina - R. B.).

Vlastiti gubici iznose: 4 mrtva i 15 ranjenih.

Pri uništenju partizanske skupine kod Trgovišća i Hrašćine mnogo je pridoniela hrabra ustaška posada iz Marije Bistrice.«²²

Sumirajući rezultate borbi u Zagorju, neprekidno vođenih od dolaska 32. divizije (kraj marta 1944. god.) u Zagorje, a kasnije 1. moslavačke brigade, do njihova povlačenja u drugoj polovici maja 1944. god. na Kalnik, uz ono već spomenuto u izvještajima Korpusa i štaba 32. divizije, mogu se izvući još neke konstatacije, i pretpostavke radi bolje i potpunije analize cjelokupnog djelovanja i postupaka naših jedinica i štabova.

Prvo, jedinice 32. divizije, Zapadne grupe odreda, i 1. moslavačke brigade vodile su borbu pod vrlo teškim uvjetima. To su često bile borbe prsa o prsa. Žilavost u toj borbi naših i neprijateljskih jedinica pokazala se u svakodnevnim borbama. Osim toga, nije bilo odmora i predaha za jedinice, broj ranjenih se povećavao, a brojno stanje jedinica se smanjivalo, jer nisu mogle popunja-

²¹ VII, tom V, knjiga 27, dok. 165, str. 691-693.

²² VII, tom V, knjiga 27, dok. 190, str. 791-792.

vati nastale gubitke, što je sve smanjivalo njihovu borbenu sposobnost i manevarsku pokretljivost. Pa, ipak, inicijativa koja je u početku bila na strani neprijatelja, postepeno je prelazila u ruke naših jedinica, a nakon prvog napada na Ivanec 23. aprila 1944., mi smo je već čvrsto držali u rukama.

Drugo, uspjesi i pobjede izvojevani su s mnogo krvi i rijetko bez žrtava. Iako uspjesi nisu uvijek bili blistavi, nepobitno su pokazali sposobnost naših jedinica, iskustvo i zrelost naših rukovodilaca i štabova za napade na naseljena mjesta i manevriranje jedinicama u toku borbe.

Treće, zadatak povjeren jedinicama — da stvore veći slobodni teritorij u Zagorju i provedu mobilizaciju novih boraca — nije mogao biti izvršen s više uspjeha jer je odnos snaga po broju bio nepovoljan, a po naoružanju je neprijatelj bio izrazito nadmoćniji. Prve borbe su pokazale da neprijatelj neće tako lako napuštati svoja uporišta, a kasnije se potvrdilo da je dovlačio i nove snage (V stajaci zdruk, oklopni sklop, 1. vod topova Domobranske središnje škole). Treba naglasiti da se neprijatelj nije mirio ni s jednim svojim porazom, iako je nakon prvog napada na Ivanec počeo napuštati neka uporišta. Naprotiv, poslije toga neprijatelj se sve više prilagođava partizanskoj taktici borbe (izlazi po noći, kreće se izvan putova, ulazi u šumu, počinje napade iz pokreta, postavlja zasjede u šumi i na putovima gdje se partizani često kreću: cesta Podrute—Bela); bio je vrlo pokretljiv i odmah je prelazio u protunapade, što svakako govori da ustaše nisu ni jednog trenutka trpjele djelovanje većih partizanskih jedinica i ometale su njihovo nastojanje da stvaraju slobodni teritorij u Zagorju.

Četvrto, neobjašnjivo je bilo zašto su u pojedinim trenucima štabovi brigada i Štab 32. divizije odustajali od partizanskog načina borbe koji im je pružio više mogućnosti da iznenade neprijatelja, da postignu veće uspjehe i podnesu manje žrtve. Neprijatelj je u nekoliko slučajeva nametnuo borbu u obrani (na primjer, uzastopni protunapadi na Ivanec).

Posebno je slab bio rad obavještajne i izviđačke službe. Podaci o neprijatelju, u pravilu, zasnivali su se na prethodnim obavještajnim podacima koji su rijetko uoči napada bili provjeravani. Propusta je bilo pogotovu kad je neprijatelj u Novi Marof doveo jedinice V zdruha. Već je bilo poznato — pri napadu na Novi Marof — da je to pojačanje stiglo, ali kao da se o toj činjenici nije vodilo dovoljno računa, premda je riječ o više od 1.000 ustaša. Nedovoljno poznavanje neprijatelja onemogućilo je gipkost i brzinu manevra naših jedinica, oduzimalo im inicijativu u izboru objekata napada, onemogućilo ih da iskoriste svoju prednost boljih poznavalaca terena. Neke je od tih nedostataka uočio i divizijski komitet 32. divizije, što se vidi iz izvještaja njegova sekretara od 6.5., u kojem se, uz ostalo, kaže:

»... ne znamo da upotrebimo manevar koje neprijatelj u borbi protiv nas uvijek upotrebljava, a također nismo uspjeli da uspješno primijenimo partizanski način ratovanja protiv prepada i nove taktike neprijatelja. Ti nedostaci, kao i nepravilno ocjenjivanje položaja, snaga i namjera neprijatelja u datim situacijama opažaju se kod svih naših štabova, počev od štaba Divizije do štabova bataljona...«

Peto, 32. divizija je u Zagorju boravila 45 dana. Neprekidne borbe, marševi, poginuli i ranjeni drugovi, nedovoljna popunjenost jedinica izazivali

su zamor boraca. Oni su bili zasićeni neprestanom borbom, što je pogotovu došlo do izražaja u povlačenju i doprinijelo da štabovi olabave nadzor nad jedinicama, ne održavaju potrebnu borbenost i ne organiziraju potrebno sadejstvo djelovanja jedinica.

Šesto, povlačenje je trebalo početi odmah nakon zauzimanja Mača i Mihovljana 14. 5. 1944. ujutro. Zakašnjavaње jedinica 1. moslavačke brigade bilo je presudno. Te su jedinice upale u okruženje koje je Brigadu i 2. bataljon Udarne brigade »Braća Radić« umnogome dezorganiziralo. U tim najkritičnijim trenucima intervencija Štaba Divizije i štabova brigada nije došla na vrijeme, stoga nije bila efikasna.

Sedmo, analiza telegrama Glavnog štaba NOV i POH od 22. 4. 1944. broj 1.786, upućenog zamjeniku komandanta Glavnog štaba NOV i POH Petru Drapšinu, pokazuje da su borbe u Zagorju i cjelokupna vojno-politička situacija na području Zagrebačkog korpusa bili vrlo složeni. Prema tome sama činjenica da su toliko dugo zadržavane jedinice u Zagorju i ondje postizale uspjehe također je neoboriv dokaz spremnosti, odlučnosti, hrabrosti i sposobnosti štabova za borbu. Međutim, iz središta pažnje nije se smio ispuštati vojno-geografski položaj tog teritorija, stalno važnog za neprijatelja, pogotovu Nijemce. Što se više bližio rat kraju, značenje terena je bilo još veće. Štabovi to nisu uvijek dovoljno uvažavali, usklađivali svoje postupke prema tome i izvlačili potrebna iskustva iz borbi.

U telegramu, komandant Glavnog štaba Ivan Gošnjak, kaže:

»Br. 84. Sa stanjem u X Korpusu G. Š. nije zadovoljan. Nakon postignutih značajnih vojničkih i političkih uspjeha štab Korpusa nije znao iskoristiti povoljnu situaciju i ići dalje. Svojom pasivnošću dopustili su neprijatelju da se pribere i da preuzme inicijativu u svoje ruke. Već kada se komesar vraćao iz Slavonije (Misli se na Radu Zigića. — R. B.) na Moslavinu uočio je da se situacija naglo pogoršava. Naime, korpus je nepravilno procjenio situaciju i povukao 33. diviziju u Koprivnicu i tamo je divizija ležala 15 dana u iščekivanju ofanzive. Za to vrijeme neprijatelj je počeo da vrši ispade iz garnizona i da ugrožava pozadinu. S druge strane razvili su jaku političku propagandu Mačekovči, ustaše i okupator. Korpus je bio nekoliko puta upozoren o opasnostima koje mogu nastati iz takvog stanja (Kad tamo stigneš, potraži sve naše telegrame pa ih pročitaj.). Pored svega toga njima nikako nije pošlo za rukom da pređu u ofanzivu. Sa njihovog teritorija u zadnje vrijeme otišlo je u neprijateljsku vojsku 4—5.000 ljudi, a 32. divizija broji svega 1.100 boraca. Drugovima u korpusu treba ukazati na njihove nedostatke i pomoći im da ih otklone. Nastoj da im u jednoj zgodnoj formi ukažeš. No, ipak tamo treba nastupiti kao zamjenik komandanta, tj. staviti im do znanja da se tvoja naređenja moraju izvršiti. Mi ćemo ih također upoznati sa tvojim dolaskom i zadacima. U korpusnoj oblasti isto nije dobro stanje pa im nastoj pomoći i po tim pitanjima.

Gošnjak.«²³

²³ VII, tom V, knjiga 26, dok. br. 141, str. 703-704.

BORBE 33. DIVIZIJE I ISTOČNE GRUPE ODREDA U MOSLAVINI,
NA ZAP. BILOGORI I U PODRAVINI. PORAZ KOD OBOROVA

(OD 17.3. do 31. 4. 1944)

Sekc. Bjelovar, Čazma, Đurđevac 1:100.000

U početku marta 1944. godine je na području željezničkih pruga Zagreb-Novska i Zagreb-Križevci stalno bio aktivan 3. diverzantski bataljon. Na pruzi Zagreb—Banova Jaruga, između željezničkih stanica Dugo Selo—Ostrna, 14. marta dignut je u zrak njemački vojni transport. Broj mrtvih i ranjenih nije utvrđen, ali je bio velik. Saobraćaj je bio u prekidu 11 sati, a prilikom eksplozije lokomotiva je oštećena. Istog dana, na tom dijelu pruge eksplodirale su druge tempirane mine, koje su između 13. i 14. sati, dok su neprijateljski vojnici popravljali prugu, eksplodirale i na njihovu očigled oštetile 150 metara pruge.

Između Seseveta i Sesevetskog Kraljevca je 17. 3. dignut u zrak teretni vlak natovaren živežnim namirnicama. Lokomotiva je bila oštećena, 4 vagona uništena, 3 oštećena i 60 metara pruge razrušeno, a saobraćaj u prekidu 14 sati. Samo dva dana kasnije je između Sesevetskog Kraljevca i Dugog Sela dignut u zrak teretni vlak natovaren stokom. Lokomotiva i 3 vagona bili su uništeni, 5 vagona oštećeno, 45 metara pruge oštećeno, a saobraćaj u prekidu 16 sati.

Kod željezničkih stanica Prečec i Deanovac su 20. i 23. marta dignuti u zrak teretni i mješoviti vlak, kojom prilikom su uništene dvije lokomotive, 10 vagona, i 7 vagona oštećeno. Ubijeno je 5 a ranjeno 8 neprijateljskih vojnika. Preko 150 m pruge razrušeno, dok je saobraćaj bio obustavljen 48 sati.

Štab 33. divizije je 23. marta izdao naređenje štabu 2. brigade da jedinice prebaci preko pruge kod Ivanić-Grada i uputi ih prema Savi, u susret 2. bataljonu 1. brigade, koji je krenuo u Glavni štab NOV i POH po oružje. Brigada je prešla prugu 24. 3. umjesto 23. marta. Razlog zakašnjenja bio je preuzimanje sjemena za sjetvu, koje je trebalo poslati u Liku i Kordun. Brigada je 23. marta, predanila u selu Trebovcu i odatle uputila patrole u sela Dubrovčak i Oborovo da uhvate vezu s Bataljonom, koji joj je — skupa s operativnim oficijom Štaba 10. korpusa majorom Vojkom Hohšteterom — trebao doći u susret. Brigada se 25. 3. ujutro premjestila u Oborovo, gdje je uhvatila vezu s Posavskim partizanskim odredom. Toga dana stigao je kurir onog Bataljona koji je nosio oružje. Zadatak mu je bio da izvidi teren i osigura vezu s jedinicama za prihvat oružja. Istog dana je iz Oborova prebačen 2. bataljon u selo Prečno i porušeni su svi mostovi na prilazima od Ivanić-Grada i od Dugog Sela.

Neprijatelj je 26. 3. manjim snagama iz Ivanić-Grada došao do sela Dubrovčaka i vratio se natrag. Brigada se i dalje zadržavala u Oborovu. Posavski odred premjestio se u selo Rugvicu, ali se susreo s neprijateljem koji je došao iz Dugog Sela. Odred ga je odbacio u selo Preseku. Istu noć, je Štab Brigade odlučio kod sela Bukevja postaviti zasjedu i sačekati neprijatelja koji je ondje često dolazio, ali toga dana se nije pojavio i Bataljon se 28. 3. vratio u Oborovo.

Štab 2. brigade 28. 3. drži sastanak na kojem prisustvuju komandant

Miloš Korać, bivši politkomesar Nikola Šušnjar Geno i novi komesar Jozo Štajner, načelnik Štaba Josip Mazalek i operativni oficir Štaba Korpusa Vojko Hohšteter. Na sastanku zaključuje da se jedinice već dulje vremena zadržavaju u jednom mjestu i da prijeti opasnost od napada neprijatelja. Komandant 2. brigade je predlagao da se Brigada prebaci preko Save i krene u susret bataljonu koji je trebao donijeti oružje. Oni, međutim, nisu znali da je Štab Korpusa još 25. 3. 1944. god. poslao telegram Glavnom štabu Hrvatske u kojem se kaže:

»Brigada čeka već dva dana na Savi na materijal.« Na tu depešu Glavni štab Hrvatske 28. 3. odgovara:

»U Turopolju nema dosta snaga da prebace materijal. Hitno uputite 2 bataljona od brigade koja je na Savi. Neka se jave Pokupskom Području i uhvate vezu s vašim koji voze materijal i neka ga prebace do Vas. Javite kad primite.«

Još jedan telegram je Štab Korpusa primio od Glavnog štaba Hrvatske 31. marta 1944, u kojem se kaže:

»Turopoljska brigada prebacuje oružje u noći između 31. III. i 1. IV. Pripadnici je po mogućnosti na Savi, a ako nije moguće, osigurajte onda prebacivanje preko pruge.«²⁴

Na spomenutom sastanku u Štabu 2. brigade nije postignuta saglasnost, jer su se, po mišljenju Hohštetera, »mogli na putu mimoići i bataljon bi, s materijalom, bio izložen napadu, te bi prijetila opasnost da ga izgubi«. Istog dana primili su depešu od Štaba Divizije (33. divizije-R. B.) da se s dva bataljona prebace preko Save i da krenu u pravcu Pokupskog područja.

»Depeša nije bila jasna, pošto radio-telegrafista nije (bio) dovoljno sposoban za samostalan rad na radio-stanici. Pokušavali su ponovo uhvatiti sa nama vezu, ali im nije uspelo iako je naš telegrafista tražio njih.«²⁵

Brigada se 28. marta zadržavala u Oborovu. U Štab Brigade nisu dolazile nikakve informacije o kretanju i prikupljanju neprijatelja. Patrole su 29. marta u 5 sati počele izvještavati o kretanju neprijatelja iz pravaca Dugo Selo—Ivanić-Grad-Trebovec i preko Save. U 5.30 sati selo je nadletio avion koji se spustio nisko i mitraljirao. U isto vrijeme počele su nastupati jedinice 1. kozačke konjičke divizije. Svijetlećim raketama ispaljenim prema avionu najavile su mu svoje nastupanje iz svih pravaca prema selu Oborovu. Komandant 2. brigade Miloš Korać je rekao, da su opkoljeni i da se treba probijati što prije u šumu Žuticu, ali operativni oficir je rekao da nisu opkoljeni nego da je, vjerojatno, stigao bataljon s oružjem i da ga je neprijatelj sigurno napao s one strane Save. Tog trenutka je Štab Brigade izgubio uvid u situaciju, ispustio iz ruku rukovođenje jedinicama i nije se snašao, iako je imao još dovoljno vremena da pokrene jedinice iz sela Oborova u pravcu šume Žutice.

U izvještaju štaba 33. divizije, op. br. 44/1944 od 2. 4. 1944, o tom se slučaju kaže:

»U šest sati ujutro neprijatelj je s onu stranu Save - iz sela Drneka pripucao na patrolu koja se kretala od sela Oborova u pravcu Preseke, a

²⁴ Knjiga telegrama Glavnog štaba Hrvatske, Arhiv VII, reg. br. 1-2 i 4-2, k. 119/1; VII, tom V, knjiga 26, dok. 5, str. 35, bilješka 9.

²⁵ VII, tom V, knjiga 26, dok. 5, str. 36.

istovremeno neprijatelj je već u svom nastupanju došao u sukob sa II bataljonom u selu Prečnu, tek tada je Stab brigade spontano (neorganizovano) krenuo sa I i III bataljonom u pravcu sela Prečna sa namjerom da usput krene bataljon iz Prečna te da se prebace u šumu Žuticu.

Štab brigade izdao je naređenje I bataljonu da ide s desnu stranu puta Prevlaka—Prečno, a III bataljon da ide s lijevu stranu puta. Međutim neprijatelj se prebacio preko Save u selo Prevlaku te je tu došlo do borbe između I bataljona i neprijatelja u Prevlaki. III bataljon koji se nalazio s lijevu stranu puta odbio se od puta u pravcu potoka Cerneca, a I bataljon je bio razbijen i neorganizovano se prebacivao, a neprijatelj ga je progonio sa jakom mitraljezskom i bacačkim vatrom, te je isti bataljon tu pretrpio velike gubitke. Od Dubrovčaka nasipom naišla su dva tenka i streljački stroj na snage II bataljona. Ovaj bataljon se uspio za kratko vrijeme borbe probiti kroz streljački lanac i prebaciti se u šumu Žuticu sa jednim dijelom snaga, a jedan dio snaga se bacio preko potoka Cerneca u pravcu Trebovca, gdje se je isti zakonspirisao u neki šumarak. Neprijatelj koji je nastupao kroz Prečno naišao je na III bataljon sa kojim je bila većina članova Štaba brigade i došlo je do borbe, te je neprijatelj uspio potisnuti ovaj bataljon od sela Prevlake prema čistini i potoku Cernecu, gdje je došlo do žestoke borbe, te su borci pokušavali prebaciti se preko potoka Cerneca, ali je isti bio zaposjednut, te nije bilo moguće prebacivanje, te su tako razbijene snage I i III bataljona svaka na svoju ruku prebacivale se preko potoka Cerneca, gdje je bio manji otpor i izlazili iz okruća koje je neprijatelj napravio oko istih snaga.

Borba je trajala od 6 sati ujutro do 11.30 sati. Istu noć razbijene snage II brigade svaka za sebe, tj. po dijelovima su se prebacivale preko pruge i s jednu i drugu stranu Ivanić Grada, sa sobom nosile ranjenike koji su još mogli da se malo kreću, dok drugi teži ranjenici su ostali na mjestu borbe.«²⁶

U toj borbi, što se tačno zna, poginulo je 37 boraca, zarobljenih i nestalih 147 i ranjenih 28. Od oružja izgubljeno je: 12 puškomitraljeza, 207 pušaka, 1 laki bacač mina, 1 šmajser, jedna radio-stanica, 8 jahaćih konja i veća količina municije.

Među ostalima poginuli su: šef Operativnog odsjeka Štaba Korpusa major Vojko Hohšteter, komesar Brigade Jozo Štajner, načelnik Štaba Brigade Josip Mazalek, komandant 1. bataljona Sveto Gustinčar, zamjenik komesara 1. bataljona Stjepan Bistrović, operativni oficir 1. bataljona Mato Janeković, komesar 3. bataljona Ivan Perković, zamjenik komandanta 3. bataljona Stevo Ruklić, operativni oficir 3. bataljona Emil Goranović, informativni oficir 3. bataljona Ivan Muhavec, komandiri četa Stjepan Puvača, Petar Badnjak, Maks Lončarić, Josip Carić, Milan Otrčak; komesari četa Đuro Prpić, Jovo Ćuk, Filip Lovasić, zamjenik komesara 3. bataljona Josip Novak i referent saniteta Brigade Milan Kajić. U borbi su potpuno uništena dva štaba bataljona, a brojno stanje Brigade gotovo prepolovljeno.

U neprijateljstvu »Dnevnom izvješću« Ia broj 92/44, kaže se:

»Završen je podhvat kozačkih postrojbi u području: Preseka—Prečno—Prerovec (26,20. i 18. km s.s.z. Siska) u kojem je razpršena part. II Moslovačka

²⁶ VII, tom V, knjiga 26, dok. 5, str. 36-37.

brigada i 'Posavski odred'. Neprijatelj je pretrpio teške gubitke: 263 poginula, (1 komandant brigade) i 203 zarobljena. Plien: 14 strojopuškara, 170 pušaka, 7 strojosamokresa, 14 samokresa, 1 krugoval, i razno drugo tvorivo. Vlastiti gubici: 8 poginulih, 2 častnika, 3 dočastnika — Niemci 16 ranjenih (jedan kozački častnik).²⁷

Tragična borba 2. brigade 33. divizije kod Oborova bila je posljedica nekoliko propusta, od kojih su najvažniji:

Slobodni teritorij Posavine stvarao je iluziju veće sigurnosti nego što ju je objektivno nudio. Neposredna blizina Zagreba, Dugog Sela, Siska i pruge Zagreb—Novska, koje je neprijatelj stalno čuvao, bila je izvor neprestane opasnosti, pogotovu kad su se jedinice duže zadržavale u toj ravnici oko naselja na nepošumljenom zemljištu.

Iako se Brigada zadržavala u neposrednoj blizini garnizona, važnih komunikacija i jakih koncentracija jedinica 1. kozačke divizije oko Sesveta i Dugog Sela, Štab nije osjetio potrebu da pojača izviđanje i osmatranje.

Komandant 2. brigade Miloš Korać je dan prije borbe spoznao opasnost dugog zadržavanja jedinica u Oborovu. Pravovremeno je svojim saradnicima i operativnom oficiru Korpusa dao dobar prijedlog, ali koji nije prihvaćen, što na određen način potvrđuju i telegrami između Štaba Korpusa i Glavnog štaba.

Štab Brigade, i svi ostali, bili su nakon primljenih telegrama još sputaniji u svojim razmišljanjima i odlučivanju u vezi sa zadatkom 2. brigade. Nedostatak izravnih telegrafskih veza između Štaba Brigade i Glavnog štaba, zbog čega je kasnila informacija, i nesposobnost radio-telegrafiste, još su više otežali situaciju i procjenu Štaba Brigade u vezi s donošenjem odluke da li prijeći preko Save ili se vratiti u Moslavinu.

S pojavom aviona je u početku borbe nastupio najkritičniji trenutak. Da nije bilo dileme, te da je komandant Brigade odlučniji i odmah krenuo iz Oborova u proboj, ne bi se razbila brigada i sigurno bi bilo manje gubitaka.

Činjenica da su preko slobodnog teritorija Posavine prevoženi transporti hrane i žita iz Moslavine na slobodni teritorij Banije, Korduna i Like uspavala je budnost i obavještajnih organa na terenu, koji nisu operativnim jedinicama na vrijeme stavljali na raspolaganje najnovije podatke. Ni operativne jedinice nisu u potrebnoj mjeri obraćale pažnju na svoju izviđačku službu. Iskustvo 2. brigade u Oborovu bilo je za jedinice 10. korpusa vrlo poučno u vezi s tim i sličnim pitanjima.

Na kraju se može pitati: je li se oružje i oprema sa slobodnog teritorija Korduna moglo prebaciti preko Save i na drugi način? Nije dovoljno objašnjeno ni to zašto nisu tamo upućivani borci bez oružja da se ondje naoružaju i onda s oružjem vrata kao jedinica ili grupe na svoje teritorije. Sigurno je da bi tada rizik bio manji i organizacija prebacivanja jednostavnija, pogotovu kad su postojale dobre veze preko Save.

Moslavački je odred od 28. marta do 21. aprila 1944. uspješno štitio slobodni teritorij i izvodio manje diverzantske akcije, napade i zasjede na neprijateljske jedinice koje su upadale na slobodni teritorij. Od više manjih

²⁷ VII, tom V, knjiga 26, dok. 151. str. 794.

akcija potrebno je napomenuti da je 8. 4. 1944. 2. bataljon Odreda postavio zasjedu kod mosta na Česmi u selu Obedišću i 1 sat vodio borbu s neprijateljem koji je imao 4 mrtva, a 13. aprila je kod Kopčić Brda vodio 4-satnu borbu s domobranima koji su nastupali iz Vojnog Križa. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 4 ranjena. Odred je 14. aprila vodio borbu s neprijateljem kod Katoličkog Selišća kojega su posadu sačinjavali 70 ustaša, 30 žandara i 40 Nijemaca. Borba je trajala 7 sati. Neprijatelj je imao jednog mrtvog i dva ranjena.

Udarni bataljon Istočne grupe odreda uspješno je djelovao na pruzi Dugo Selo—Križevci, gdje je remetio saobraćaj i kretanje manjih neprijateljskih jedinica. Tako je 3. 3., u zasjedi na pruzi između Vrbovca i Prikraja, razbio patrolu od 7 vojnika (5 zarobio, 2 ubio) i zaplijenio njihovo oružje.

Bataljon je 13. 4. imao borbu s jednom četom iz 1. kozačke divizije u selu Koštanju, u blizini Dubrave. Ubijeno je 6 neprijateljskih vojnika i zaplijenjena su 2 karabina, 7 bombi i 2 ručne granate.

U šumi Bukovac, iznad sela Gor. Vukšince, neprijateljsko je uporište sa 20 ljudi bilo uništeno 24. 4. Zarobljeno je 12, a ubijeno 27 vojnika. Zaplijenjeno je 11 karabina, 1 pištolj, 3 šmajsera i druge vojničke opreme.

Moslavački odred je 21. 4. 1944. u 3 sata ujutro postavio zasjedu kod sela Nove Marče. Neprijatelj je sa 80 Čerkeza (1. kozačka divizija) nastupao prema selu. Nakon kratkotrajne borbe neprijatelj je natjeran na povlačenje, uz gubitke od 5 mrtvih i veći broj zarobljenih. Zaplijenjeno je 8 karabina, 7 konja i druge spreme.

Druga brigada 33. divizije je 21. aprila razrušila mostove na rijeci Česmi i potoku Kovačnici kod Velikog Grđevca, a 7. maja, u suradnji s Bjelovarskim odredom i Udarnim bataljonom Istočne grupe, izvela je napad na ustaško uporište Rovišće, koje je branila 2. satnija 33. bojne ustaške vojnice iz Bjelovara. Napad je počeo u 24 sata i trajao je puna 4 sata. Vlastiti gubici: 2 mrtva i 1 ranjeni borac, a neprijatelja: 3 mrtva i 2 ranjena. Zaplijenjeno je 8 pušaka, a pruga je razrušena na nekoliko mjesta.

U toku ofenzivnih borbi 32. divizije, Zapadne grupe odreda i 1. brigade 33. divizije u Zagorju, neprijatelj je i na području Moslavine i zapadne Bilogore nastojao zaposjesti neka uporišta na slobodnom teritoriju i na taj način još više smanjiti manevarski prostor jedinicama 10. korpusa.

Zbog operacija u Zagorju, aktivnost 2. brigade 33. divizije u Moslavini i jedinica Istočne grupe odreda — Bjelovarskog odreda i Udarnog bataljona — bila je usmjerena prvenstveno na komunikacije Križevci—Bjelovar i Dugo Selo—Križevci, zbog čega se neprijatelj na njima počeo utvrđivati po sistemu zidanih bunkera i rovova koje je obično branio snagama od voda do satnije.

VOJNA SITUACIJA NA KALNIKU I U PRIGORJU

(aprila 1944. god.)

Sekc. Zagreb, Ptuj, Čakovec 1:100.000

Odlazak 32. divizije u Zagorje ustaše su nastojale iskoristiti za svoje svakodnevne akcije na području Kalnika. Izlazile su s vojnim jedinicama iz Ludbrega i Koprivnice pokušavajući upadati na slobodni teritorij, suziti ga i

ugrožavati rad organa NOO i Komande područja Kalnik. Na tom se području od borbenih jedinica nalazio Kalnički odred sastavljen od tri bataljona.

Aktivnost bataljona Odreda uglavnom se svodila na izviđačku djelatnost i napade iz zasjeda na manje jedinice koje su upadale na slobodni teritorij. Jedan od najtežih i najvažnijih zadataka Odreda bio je prihvat ranjenih iz Zagorja i njihovo otpremanje u Moslavinu, u Korpusnu bolnicu. Za taj je zadatak Odred naizmjenično angažirao dva bataljona. Bilo je slučajeva, kao 13.4, kad su oba bataljona morala pratiti ranjenike, jer je sigurnost bila sve manja uslijed pojačane aktivnosti neprijatelja na pruži i cesti Dugo Selo—Vrbovec-Križevci, a ponekad i Križevci-Koprivnica. Za odlazak u Moslavinu najosjetljivija mjesta bila su prijelazi preko pruge i ceste Križevci—Koprivnica i Križevci—Bjelo var.

Zagrebački partizanski odred je na sektoru Prigorja uglavnom napadao neprijatelja u pokretu na komunikacijama, razoružavao seoske ustaše i »mili-ciju« koja se počela oformljavati od ustaški raspoloženih elemenata. Ona je sve više postajala element ustaške kontrole i sredstvo uznemiravanja teritorija pod kontrolom partizana.

Drugi je bataljon Zagrebačkog odreda 5. aprila postavio zasjedu na cesti Orosavlje—Zagreb. Oko 7 sati ujutro naišao je kamion sa 7 pripadnika ustaške »časne radne službe«. Prilikom napada na kamion ubijen je 1 ustaški zastavnik, 1 ranjen i 5 zarobljeno. Kamion je uništen, a 3 šmajsera zaplijenjena.

Jedan bataljon Odreda je 10. 4. na cesti Zagreb—Varaždin, kod sela Bisaga zarobio 2 domobrana, a 17. 4. je bataljon koji je pratio ranjenike na Kalnik postavio zasjedu kod sela Breznice. Ustaše koje su krenule iz Konjščine pretrpjele su gubitke od 2 poginula i 2 ranjena. Vlastiti gubici: 2 lakše ranjena borca.

Jedan bataljon Zagrebačkog odreda se 18. 4. nalazio na položaju kod sela Brezova, a drugi na k. 226, jugoistočno od sela Donje Konjščine. Neprijatelj koji je nastupao prema koti 226 dobio je pojačanje u pješadiji i motorizaciji iz pravca Zlatar Bistrice. Jakom minobacačkom i artiljerijskom vatrom tukao je položaje kote 226, ali bataljon nije napustio te položaje. Borba je trajala do 21 sat (punih 8 sati), kada se neprijatelj povukao uz gubitke od 2 mrtva i 3 ranjena. Vlastiti gubici: 3 mrtva i 10 ranjenih. U toj borbi bataljon je prikazao priličnu borbenost i upornost pred mnogo nadmoćnijim snagama neprijatelja. Uporno držeći položaj pretrpio je osjetne gubitke. Međutim, na tom području je i samo držanje položaja bilo snažna manifestacija snage i odlučnosti u borbi partizana u neposrednoj blizini Zagreba, što je neprijatelja učinilo još osjetljivim i bespomoćnijim pred djelovanjem partizana.

Jedan se bataljon Odreda 20. 4. odlučuje na akciju. Na cesti Zagreb-Varaždin u Sv. Ivanu Zelini vrši prepad, u saradnji s jednim našim čovjekom iz ustaškog uporišta. Uspio je zaplijeniti 1 teški bacač mina i 1 teški mitraljez. Na stranu partizana prešlo je 10 ustaša, dok je 1 bio ubijen.

BORBE 28. UDARNE DIVIZIJE NOVJ U MOSLAVINI I BILOGORI

(11-24. maja 1944)

Sekc. Bjelovar, Čazma 1:100.000

Po naređenju Glavnog štaba Hrvatske, a radi pomoći jedinicama 10. korpusa, 28. udarna divizija 6. korpusa NOVJ je 5. maja prešla rijeku Ilovu i došla u Moslavinu. Odmah pri prijelazu je u selu Tomašici naišla na neprijateljski otpor koji je skršila. Ubijena su 2 neprijateljska vojnika i 1 zarobljen. Divizija se od 6. do 8. maja odmarala u selima V. Vukoji, Rogozi, Bršljanici, Dišniku, Popovcu, Kostanjevcu, a Nijemci i ustaše iz Gojila, Garešnice i Hercegovca su je ispadima uznemiravali. Sve te napade odbila je bez gubitaka.

Kad je 28. divizija, u operativnom pogledu, stavljena pod komandu 10. korpusa, Štab Korpusa je bio u Zagorju. Do njegova povratka na Kalnik prepustio je, u skladu s telegramom Glavnog štaba, Štabu 28. divizije da samostalno rukovodi borbom u skladu s dobivenim direktivama.

Štab 10. korpusa je svojom direktivom Op. br. 280 od 8. 5. 1944. god., među ostalim, dao Diviziji zadatke:

»1. Likvidirati Garešnicu, Nartu i Hercegovac. Red kojim ćete pristupiti likvidaciji procijenite vojnički i tako postupite.

2. Pokret divizije u Podravinu radi likvidacije Koprivnice i Ludbrega u kordiniranim operacijama XXXII divizije, I Moslavačke brigade koja će djelovati na sektoru Novi Marof—Varaždinske Toplice—Varaždin. Ukoliko neprijatelj izvrši koncentraciju svojih snaga iz uporišta Koprivnice—Ludbreg u pravcu Varaždina i Zagorja, potrebno je da vaša divizija hitno krene u Podravinu i likvidira Koprivnicu. Za taj slučaj dobit ćete konkretan zadatak od nas putem telegrama. Ovi zadaci mijenjati će se ukoliko situacija bude izmijenjena, te ćete u tom slučaju dobivati direktive preko radio-stanice...

Ustaše PTS koje se nalaze na sektoru Ludbreg—Varaždin—Novi Marof—Ivanec srednjeg su kvaliteta. U Koprivnici nalazi se, pored domobrana, i Bobanova Crna legija koja broji najviše 700 ustaša, koji su dosta borbeni, i može se reći i jedina udarna snaga ustaša na našem terenu.

Za vrijeme dok vaša divizija bude na sektoru Moslavine radi jedinstva komandovanja stavlja se pod vašu neposrednu komandu II brigada XXXIII divizije i Istočna grupa odreda. II Moslavačka brigada još je mlada i ima slabe štabove bataljona, pa joj prema tome treba dati lakše zadatke gdje će imati siguran uspjeh, da bi se mogla pravilno razvijati. Istočna grupa odreda može vam poslužiti za diverzije u pozadini neprijatelja. Štab XXXIII divizije pomoći će štabu svoje brigade, ali neće biti potčinjen vašem štabu.«²⁸

S obzirom na potrebu objedinjavanja komandovanja za vrijeme boravka 28. divizije u Moslavini, takva je odluka Štaba Korpusa imala i svojih nedostataka, jer je štab 33. divizije ostao bez jedinica za neposredno rukovođenje. Situaciju je pogoršavalo i prepotčinjavanje jedinica Istočne grupe odreda. Tog trenutka Štab 33. divizije bio je oslobođen svake odgovornosti za pripremanje i izvođenje borbenih aktivnosti na području Moslavine, a budući dobar poznavalac prilika mogao je odigrati mnogo djelotvorniju ulogu.

²⁸ VII, tom V, knjiga 27, dok. 34, str. 168-169.

Stvaranje operativnog štaba 28. i 33. divizije bila bi mnogo svrsishodnija varijanta komandiranja i rukovođenja, jer bi štabu Korpusa bilo mnogo jednostavnije rukovođenje, a štab 28. divizije bi se oslobodio ogromne odgovornosti za situaciju u Moslavini, koju je slabo poznao.

Štab 28. udarne divizije je 9. maja 1944. izdao zapovijest za napad na uporište Hercegovac koje je branilo 376 vojnika II bojne I gorske pukovnije I gorskog zdruga 1. bojne domobranske poljoprivredne straže i 12 žandara.

Neprijatelj je bio naoružan sa: 2 protutenkovska topa 47 mm, 3 teška bacača, 4 laka bacača, 14 puškomitraljeza, 10 šmajsera, puškama i bombama.

Napad na Hercegovac povjeren je 17. udarnoj brigadi sa 2 bataljona, ojačana sa 2 odjeljenja teških bacača. Jedan bataljon Brigade nalazio se u brigadnoj i jedan u divizijskoj rezervi.

Dvadeset prva udarna brigada — sastava četiri bataljona, ojačana sa 1 topom 37 mm i 2 odjeljenja teških bacača - osiguravala je položaje sela Tomašice-Kajgane i dalje sela Zdenčeca, Malog i Velikog Pašijana, zaključno sa cestom Bjelovar—Garešnica kod Lipovog Brda. Štitila ih je od napada neprijatelja iz uporišta Garešnice i Gojila. Brigada je trebala porušiti mostove na Ilovi, zapadno od sela Tomašice i Klokočevca, i prugu ispred Zdenčeca, a cestu Garešnica-Bjelovar, Garešnica-Zdenčec i put ispred zasjede kod sela Tomašice trebala je minirati.

Brodaska brigada i Češka brigada »Jan Žižka«, sastava 6 bataljona, ojačane 1 topom 37 mm i sa 2 odjeljenja teških bacača, postavile su zasjedu prema Daruvaru, Grubišnom polju, Velikim Zdencima, Velikom Grđevcu, Velikoj Pisanici i Bjelovaru na liniji: južno od Velikih Zdenaca—Crni Lug, k. 130 (cesta Hercegovac-Veliki Zdenci), istočna ivica Zdenačkog Gaja - put Trnava-Veliki Zdenci, pruga i cesta istočno od Pavlovca, šuma Gaj—selo Pavlovac, te lijevo zaključno zaselak Pavlovac—Dražica (k. 140). Češka brigada zatvarala je pravac Veliki Grđevac-Zdenci, prugu i cestu Veliki Zdenci-Trnava, a Brodska brigada — pravce cesta Veliki Zdenci—Hercegovac i put Veliki Grđevac-Ladislav.

Druga moslavačka brigada, sastava tri bataljona i ojačana 1 odjeljenjem teških bacača, svojim položajima nastavlja se na lijevo krilo Brodske brigade na liniji Dražica—Nova Ploščica. Jednim bataljonom je kod sela Ivanske kontrolirala pravac prema Narti, porušila prugu Bjelovar-Veliki Grđevac kod sela Kokinca—Patkovca i postavila nagazne mine na cesti Bulinac—Veliki Grđevac u šumi sjeverno od Male Pisanice.

Moslavački odred s tri čete kontrolirao je uporišta Vojni Križ s linije sela Milaševac—Suhaja.

Vrijeme napada je određeno za noć 10/11. 5. 1944. god. u 02.00 sati.

Napad na uporište Hercegovac započeo je, s dva sata zakašnjenja, 2. i 3. bataljonom 17. udarne brigade. Uslijed neaktivnosti i neodlučnosti u napadu, jedinice uopće nijesu prodrle u uporišta. Umjesto da pređu u odlučan napad, bataljoni su do 11.00 sati samo pripucavali na neprijatelja. U isto vrijeme telefonskim putem je Štab Divizije naredio povlačenje od uporišta, jer je neprijatelj prodro na položaje 21. udarne brigade.

Gubici brigade bili su 8 mrtvih, 33 ranjena i 5 nestalih boraca. Izgubljene su 3 puške i 1 puškomitraljez. Poginuo je zastavnik Ljuban Džodan.

Po ocjeni Štaba 17. brigade akcija nije uspjela jer su potcijenili neprijatelja a precijenili vlastite snage i jer Štab Brigade nije za vrijeme borbe imao pregled nad svojim jedinicama. Posebno ističe: slabu vezu, slabo sadejstvo pješadijskog i teškog oružja i nekorištenje eksploziva za miniranje kuća u kojima se nalazio neprijatelj.

Jedinice 21. brigade (1. i 2. bataljon) sukobile su se 11. 5. s neprijateljem koji je nastupao od Kutine, Gojila i Garešnice. Borba je započela u 09,00 sati. Dobivši nova pojačanja neprijatelj se uklinuo lijevo i desno od sela Tomašice, probio zasjede i prisilio 1. bataljon na povlačenje. Brigada je tada odstupila i svoju borbu na zasjedi završila kod Zdenčeca i Palešnika. Zaplijenjena su 2 teška mitraljeza, 1 šmajser, 1 pištolj i uništen 1 tenk od 6 tona. Na bojnem je polju neprijatelj ostavio 15 leševa.

Gubici brigade bili su: 10 mrtvih i 11 ranjenih boraca i starješina. Među poginulim su vodnik Šimun Benčević, delegat Luka Balenović i desetar Blaž Japec. Izgubljeno: 1 laki mitraljez, 1 puškomitraljez i 16 pušaka, nestalo 8 boraca.

Gađanjem protutenkovskom puškom u toku borbe naročito se istakao Stanko Milošević Čekić, koji je izišao na cestu, pogodio tenk s dva metka i natjerao ga na povlačenje. U povlačenju je tenk naišao na nagazne mine i razletio se.

Borba koju je vodila 21. brigada počela je u 13,00 sati. Neprijatelj je napao jedinicu iza leđa i to je kod štabova bataljona izazvalo zabunu. Brzim nastupanjem neprijatelj je jedinicama suzio prostor za manevar u povlačenju prema Klokočevcu i Tomašici. Borba se završila u južnom dijelu šume Zdenački Gaj.

Brigada je u borbi imala 6 mrtvih, 6 ranjenih i 6 nestalih boraca. Izgubljen je 1 puškomitraljez, 8 pušaka i 3 km kabla.

Ukupni gubici 28. divizije bili su: 18 mrtvih, 46 ranjenih i 29 nestalih boraca.

U »Bojnoj relaciji 1. zbornog područja«, neprijatelj o borbi u Hercegovcu piše:

»Noću 10./11. jake odmetničke snage izvršile su grupiranje radi napadaja na Hercegovac, stvorile zapriečne crte, radi spriječavanja dolaska pojačanja.

Jačina odmetnika oko 4.500 ljudi. 28. odmetnička divizija naoružana sa 3 P. O (protuoklopna — R. B.) topa, teškim i lakim bacačima i vrlo velik broj lakih strojica. Grupiranje za napad i posjedanje zapriečnih crta izvršeno je do 04,00 sati ujutro 11, kada je napad na Hercegovac počeo.

Na postavljenim zapriečnim crtama odmetnici su davali vrlo jak otpor, a ujedno energično napadali posadu Hercegovac.

Upućena pojačanja posade Kutina i Garešnica probila su zastore odmetničke i ušle u Hercegovac oko 14,00 sati. Posada Hercegovac se držala hrabro. Pomoć stigla pravovremeno. Podhvatom za rasterećenje posade Hercegovca i uništenje odmetnika upravljao je iz Garešnice toga dana zapovjednik 1. gorskog zdruga.

Hercegovcu su osim pomoći iz Garešnice pohitali u pomoć dielovi 4. gorskog zdruga iz smjera: V. Zdenci. Iz Kutine su stigla 1 borna kola njemačkog oklopnog vlaka iz Popovače. Ovim podhvatom koji se može smatrati

najuspješnijim na području Moslavine, 28. odmetnička divizija potučena je...

Naši gubitci: 9 mrtvih, 12 ranjenih, 1 nestao.

Gubici odmetnika: 400 mrtvih, 20 zarobljenih.«²⁹

U »Dnevnom izvješću« Ia broj 135/44 od 14. 5. 1944, još se dodaje:

»Naknadno se doznaje da je posadi Hercegovca pritekla u pomoć i jedna borbena skupina susjednog gorskog zdruga, koja je pri proboju obruča oko Hercegovca naniela partizanima 30 mrtvih, a jednog partizana zarobila, tako da ukupni gubitci kod Hercegovca 11. V iznose: 430 mrtvih i 21 zarobljen partizan. Zaplijenjeno je ukupno 5_ teških strojica, 2 strojopuške, velika količina pušaka, strijeljiva i opreme, 9 konja 150 kgr eksploziva i t. d.«³⁰

Iz dokumenata nije jasno zašto 17. brigada nije upotrijebila 1. bataljon, kao svoju rezervu, kad bataljoni u napadu nisu naišli na jači otpor. Isto tako ne vidi se što je učinio Štab 28. divizije da utječe na tok borbe u napadu na Hercegovac.

Nakon neuspjelog napada na Hercegovac, 21. brigada 28. divizije NOVJ izvršila je 16. maja prepad na neprijateljsko uporište Kloštar Ivanić, koji je branilo oko 300 ustaša i domobrana naoružanih lakim bacačem mina, teškim mitraljezom i sa 4 puškomitraljeza. Nakon prvog naleta četa 2. i 3. bataljona, neprijatelj se iz svih uporišta povukao u općinsku zgradu koja je pružala dobre mogućnosti za obranu. Plan napada, predviđen za noć, morao je biti odbačen, jer u toku noći neprijatelj nije bio savladan, a zbog neposredne blizine drugih uporišta bila su potrebna veća osiguranja, kojih nije bilo, pa je u svanuće komandant Divizije Radojica Nenezić naredio da se prekine napad. U borbi su zaplijenjene dvije puške i nešto spremne. Poginula su 3 i ranjeno 7 boraca, od kojih jedan teže. Zarobljeno je 17 neprijateljskih vojnika.

NEUSPJELI NAPAD NA NARTU

(25. maj 1944. god.)

Sekc. Bjelovar, Čazma i Đurđevac 1:100.000

U vezi s napadom na Nartu Štab 10. korpusa je 23. 5. 1944. god. izdao zapovijest u kojoj se, među ostalim, kaže:

»Vojna i politička situacija u našj zemlji razvija se povoljno i danas je povoljnija nego što je ikada ranije bila. Crvena armija izbila je na nekim dijelovima fronta na granice svoje zemlje i sprema veliku ofanzivu. U isto vrijeme saveznici, Velika Britanija i SAD, pripremaju se za otvorenje toliko očekivanog drugog fronta. Čas konačnog sloma fašizma i naše skore pobjede blizu je...

Nalazimo se u toku stvaranja naše nove države, demokratske federativne Jugoslavije, koju izgrađujemo u toku samog narodnooslobodilačkog rata.

Sjeverna Hrvatska je najmlađa pokrajina naše zemlje u narodnooslobodilačkoj borbi. Krajem prošle godine NO pokret počeo je naglo da se razvija, te su početkom ove godine stvoreni uslovi za formiranje našeg Zagrebačkog korpusa, koji je svojim junačkim brigadama do sada izvojevao niz velikih i lijepih pobjeda u Zagorju, Podravini, Kalniku, Moslavini itd. Neprijatelj je

²⁹ VII, tom V knjiga 27, dok. 64, str. 261-262, bilješka 3.

³⁰ VII, tom V, knjiga 27, dok. 184, str. 773.

osjetio od kolikog je značaja Zagrebački korpus, njegova vojnička snaga i politički utjecaj na najosjetljivijem dijelu Hrvatske, pred vratima Zagreba. On započinje vojničkom i političkom ofanzivom u cilju uništavanja našega korpusa. Namjera mu nije uspjela zahvaljujući svijesti naših boraca i rukovodilaca, i jednodušnosti velike većine našeg naroda koji je sa jedinicama prošao kroz neprijateljske ofanzive, izišavši iz nje prekaljeniji i čvršći, nadahnut još većom mržnjom prema neprijatelju.

Dolazi vrijeme naše ponovne ofanzive, vrijeme nastavka slavni pobjeda izvojevanih kod Čazme, Koprivnice, Ludbrega, Ivanca i Zlatara, Varažd. Toplica i Novog Marofa, Podruta i mnogih drugih. Vrijeme kada će se ponovo začuti grmljavina naših minobacača i topova, prasak pušaka i štekatanje mitraljeza, i kada će kolone, slavom ovjenčanih brigada u svom nastupanju biti vjesnici slobode i bolje budućnosti našeg naroda.

Neka naš prvi napad bude silovit i smion, neka bude odlučan i pobjedonosan. Od njega treba da zadrhti ološ svih boja u svojim gnijezdima, gdje će se još više demoralizirati i osjetiti još neposrednije čas konačne propasti koja je neizbježiva.

Uporišta Narta i Veliko Trojstvo prva su na udaru. Treba da uništimo neprijatelja u njima. Vi koji napadate, a koji ste svoju prodornost i snagu pokazali u borbama za Čazmu i Varažd. Toplice, u borbama u Zagorju, budite u napadu iznad svega uporni i puni osjećaja odgovornosti, smioni i nepomirljivi. Budite sigurni i puni povjerenja prema jedinicama koje vas osiguravaju, jer su to prekaljene brigade XXVIII udarne divizije i mladi poletni borci II brigade XXXIII divizije. To su borci Udarne brigade 'Braća Radića' koji su kod Semovca dokazali da su neprolazni i brigade 'Matija Gubec' koja je prošla teške napore i teške borbe.

Vi koji osiguravate budite odlučni i čvrsti. Poručite drugovima koji napadaju da mogu mirno raditi, jer samo preko vas mrtvih može neprijatelj da prodre.

Osvojenje Narte i Vel. Trojstva treba da budu prve pobjede u nizu naših budućih uspjeha.

Podaci o neprijatelju:

Uporište Narta: posada 230 domobrana, 170 žandara, 50 Njemaca (3. bojna IV gorske pukovnije - R. B.)

Naoružanje: 1 teški bacač, 1 laki bacač, 7 teških mitraljeza, 29 puškomitraljeza, oko 100.000 metaka. Uporište je utvrđeno većim brojem bunkera i postavljene prepreke od žice.

Uporište Veliko Trojstvo: posada oko 120 feldžandara.

Uporište Bjelovar: posada oko 4.500 neprijateljskih vojnika, računajući tu posadu u Narti i okolnim manji uporištima.

Uporište Novigrad (Podravski): posada jedna satnija ustaša.

Uporište Sv. Ivan Zabno: posada oko 500 Njemaca sa nešto artiljerije.

Uporište Koprivnica: posada oko 1.200 ustaša i oko 600 domobrana.

Uporište Križevci: posada oko 1.300 domobrana, 400 ustaša 300 feldžandara i oko 1.000 Njemaca koji se nalaze privremeno.«³¹

³¹ VII tom V, knjiga 27, dok. 116 , str. 480-482.

Zadaci jedinica bili su:

1. 33. divizija s jednom brigadom (1) trebala je zauzeti uporište Nartu. U rezervi se nalazila 2. brigada i kontrolirala prijelaze na rijeci Česmi kod sela Siščana od pravca sela Markovca, Kabla i Vukšinca.

2. 32. divizija imala je zadatak zauzeti Veliko Trojstvo i postaviti osigurnje prema Bjelovaru na liniji Markovac (k. 156) s. Grginac — s. Novoseljani (k. 174).

3. 28. divizija je sa 17. brigadom osiguravala liniju: bočno k. 131 - Veliko i Malo Korenovo - k. 145 (Brezovac) - Novi Pavijani, s bočnim osiguranjem prema Galovcu. Brigadi je bila dodana Pontonirska četa 33. divizije radi pravljenja prijelaza na rijeci Česmi.

Brodaska brigada postavlja zasjedu prema Garešnici i Hercegovcu sjeverno od sela Šimljanice na rubu šume kod k. 182, Srednje Brdo. Raspoređenim dijelovima kod Gradine i Krnjače (k. 187) - izviđa selo Dišnik i Veliku Trnoviticu i minira cestu Garešnica-Šimljanica.

4. Istočna grupa odreda s dva bataljona drži položaje na liniji: Babotok-Jabučeta, a izviđa Gornje Moste—Sv. Tri Kralja. Jednim je bataljonom trebala porušiti prugu Bjelovar—Garešnica kod Severinskog potoka i postaviti zasjedu kod sela Prespe i jednim bataljonom napasti Gudovac. Udarnom bataljonu grupe bilo je namijenjeno da brani Čazmu od eventualnog napada iz pravca Ivanić-Grada.

5. Treći diverzantski bataljon imao je zadatak porušiti sve mostove na Česmi kod neprijateljskog uporišta Narte i minirati sve žičane prepreke oko tog uporišta. Jedna četa trebala je dan ranije minirati prugu između Popovače i Križa na pruzi Banova Jaruga—Dugo Selo.

6. Korpusnu rezervu sačinjavala je 2. brigada 33. divizije, bez jednog bataljona, i bila je prikupljena u selu Paljevini gdje se nalazio i Štab Korpusa za vrijeme napada.

Veza sa svim štabovima divizije i Grupe odreda, izuzev sa 33. divizijom, bila je predviđena radio-putem i kuririma, a sa 33. divizijom još i telefonijom do komandnog mjesta Korpusa.

Mjesto štabova:

33. divizija u blizini sela Paljevine;

28. divizija u selu Korenovu;

32. divizija kod Borovog brda (kota 208);

Štab Istočne grupe odreda u Štabu Bjelovarskoga partizanskog odreda.

Usprkos izvanredno političko-mobilizatorski intoniranom uvodnom dijelu zapovijesti Korpusa, on nije djelovao dovoljno poticajno na zalaganje i odlučnost jedinica u napadu na Nartu i Veliko Trojstvo. Te su akcije, kao i borbe na zasjedama, donijele divizijama nove gubitke u mrtvima i ranjenima (33. divizija — 18 mrtvih, 30 ranjenih i oko 20 nestalih; 28. udarna divizija — 4 mrtva i 23 ranjena borca i 32. divizija — 13 mrtvih i 37 ranjenih). Nekoliko desetaka mrtvih i ranjenih neprijateljskih vojnika nije bilo u razmjeru s našim gubicima.

Naknadne analize u vezi s napadom na Nartu i Veliko Trojstvo štabova

Korpora i divizija, pokazale su neke razloge neuspjeha, od kojih su najvažniji:

Vrijeme napada bilo je određeno za 03.00 sati. To je bilo prekasno za jedinice koje su napadale jer nisu imale dovoljno noćnog vremena za prilaznje i likvidaciju neprijatelja koji je oko uporišta imao i žičanu prepreku, što je još više usporavalo napad. S obzirom na godišnje doba, i zbog udaljenosti, noćnog vremena za napad uopće nije bilo. Napad nije mogao ranije početi jer jedinice za osiguranje ne bi iz svojih mjesta mogle stići na vrijeme na određeni položaj. Da su pokrenute ranije neprijatelj bi ih otkrio i iznenađenje ne bi bilo postignuto. Narta je s Velikim Trojstvom sačinjavala tzv. obrambeni pojas oko Bjelovara, pa je iznenađenje bilo malo vjerojatno, čak i da je bilo više konspiracije.

Prva brigada 33. divizije, koja je napadala na Nartu, bila je borbama u Zagorju brojno oslabljena i njezina udarna sposobnost nije bila dovoljna za napad na tako utvrđenog neprijatelja. Štab Divizije je izgubio iz vida tu činjenicu kad je birao brigadu za napad, a tok borbe je nepobitno to potvrdio. Štab 33. divizije, u svom izvještaju od 3. 6. 1944. god. piše: »Brigada je bila još zamorena od borbi po Hrvatskom zagorju i nije bila sređena, te je bila greška naše strane što smo neprijatelja potcijenili a precijenili naše snage. Mišljenja smo da bi samo uporište bilo likvidirano tokom noći da se neprijatelj nije uspio probiti na zasjedi...«

Među ostalim, 28. divizija nije na vrijeme zauzela određene položaje, jer je u selima Korenovu i Kokincu naišla na neprijatelja i nije ga protjerala (oko 100 neprijateljskih vojnika prema dvije partizanske brigade). To je bio razlog da su jedinice na osiguranjima prema Bjelovaru zauzele položaje oko 1.500 metara od Narte, što je neprijatelju u Narti omogućilo da neposredno tuče jedinice 28. divizije na osiguranju. Pod pritiskom neprijatelja je 21. brigada 28. divizije brzo popustila, uz to je neprijatelj u Narti vrlo brzo dobio pojačanje i iz Bjelovara, pa je još lakše odbijao napade jedinica 1. brigade 33. divizije.

Kao opravdanje za napad na Nartu, štab 10. korpusa u svom izvještaju od 30. 5. 1944. god., op. broj 312, upućenom Glavnom štabu NOV i POH navodi:

»Uporište Narta bilo je izabrano za likvidaciju, pošto je isto najlakše i sa najmanje žrtava moguće likvidirati. Osim toga likvidacija ovoga uporišta važna je i iz političkih razloga, tj. radi razbijanja organizacija Bijele garde kac i izvođenja mobilizacije. Za svako ostalo uporište na našem sektoru potrebna su mnogo veća i jača osiguranja, a i likvidacija bi bila teža.«³²

U ocjeni štaba 28. udarne divizije, uz ostalo, kaže se i ovo:

»Akcija nije bila dobro pripremljena ni vojnički ni politički, a odluke u izdatim zapovjestima nisu bile realne, što se vidi i iz tačke 1. ovoga izvještaja, gdje smo iznijeli da se je neprijatelj nalazio na cijeloj liniji koju su trebale zaposjesti naše jedinice. Informativna služba ovog je puta podbacila. (U to tački se konstatira da je zapovijest pisana u 3 sata, a 30 minuta kasnije počinje napad i zaposjedanje položaja jedinica za osiguranje. — R.B.).

Rukovodioci su se snalazili dobro. Pogrešku je napravio već, kako sme

³² VII, tom V, knjiga 27, dok. 160, str. 623.

gore iznijeli, štab XXI ud. brigade što je jedinice povukao prije nego što su donesene odluke od pretpostavljenih štabova, premda se položaji ne bi mogli održati, a gubici bi bili mnogo veći. Situacija je bila na tom sektoru takva da se nije mogla dati efikasna odsudna borba i spriječiti prodor neprijatelja.«³³

Tim ocjenama još bih dodao da je napad izveden bez odgovarajućih priprema i izviđanja, što se moralo negativno odraziti pogotovu jer je izbor jedinica za napad bio pogrešan. Neprijatelj je bio dobro utvrđen uz to u neposrednoj blizini jakoga vojnog garnizona Bjelovar. Zatim, noć nije bila iskorištena za izvođenje napada i zaštitu boraca od neprijateljskog osmatranja. Napad je mogao biti uspješan samo pod uvjetom da se izvede brzo, iznenadno i kratkotrajno zbog blizine Bjelovara.

Po zapovijesti Štaba Korpusa, 32. divizija je trebala izvršiti napad na neprijatelja u Velikom Trojstvu s pretpostavkom da uporište brani 120 neprijateljskih vojnika. Štabu Korpusa nije bilo poznato da je neprijatelj običavao u uporište uputiti do 500 žandara za pojačanje. Štabu Divizije je dana puna sloboda za odluku o napadu. Trebalo je da ustanovi je li uporištu pristiglo pojačanje. U slučaju da je uporište ojačano, Divizija je trebala samo tobožnjim napadom uznemiravati neprijatelja da bi vezivala njegove snage. Međutim, usprkos takvom naređenju Štab se 32. divizije odlučio za napad na uporište u kojem je bilo između 600—700 neprijateljskih vojnika. To je još jedna potvrda više da štabovi nisu uvijek dovoljno posvećivali pažnje pripremi napada, ni prikupljali podatke o neprijatelju izviđajući, niti u toku priprema provjeravali stanje i odnos snaga, i na osnovi toga realno procjenjivali vlastite mogućnosti.

Napad na Veliko Trojstvo Udarnom brigadom »Braće Radić«, također iscrpljenom u borbama u Zagorju i s brojnim stanjem smanjenim (manje boraca od neprijatelja u uporištu) bio je unaprijed osuđen na neuspjeh, pogotovu što se o neprijatelju malo znalo (nisu bile poznate tačke otpora, stupanj utvrđenja i razina morala). Zbog gubitaka koje je 32. divizija pretrpjela, iako je imala uglavnom hrabre i prekaljene borce, trebalo joj je osigurati više predaha, manje borbi i bržu popunu što vrijedi i za sve jedinice 10. korpusa.

BORBE NA KALNIKU I NA BILOGORI. OFENZIVA NEPRIJATELJA NA SLOBODNI TERITORIJ MOSLAVINE

(od 26. 5. do 30. 6. 1944. god.)

Sekc. Čazma, Čakovec, Bjelovar, Đurđevac 1:100.000

Nakon napada na Nartu i Veliko Trojstvo, na sektoru Moslavine su neprijateljska uporišta ostala ista, ali se njihovo brojno stanje stalno mijenjalo. Nakon napada na Kloštar Ivanić ustaše i milicija napustili su to mjesto i povukli se u Ivanić-Grad. Dijelovi 1. kozačke divizije, koji su se nalazili duž željezničke pruge Dugo Selo—Križevci, otišli su prema Novskoj, a na njihovo mjesto stigli su dijelovi 42. njemačke divizije koja se razmjestila u Dugom Selu, Križevcima, Vrbovcu i Sv. Ivanu Zabnu. Potkraj maja mjeseca počele su i

³³ VII, tom V, knjiga 27, dok. 161, str. 627.

te njemačke jedinice napuštati sektor koji su bile zaposjele i povlačiti se prema Zagrebu.

Na sektoru Bilogore i Podravine neprijatelj je i dalje zadržavao jača uporišta u Bjelovaru i Koprivnici, a manja u Sv. Ivanu Zabnu, Rovišću, Novigradu Podravskom. U Novigradu Podravskom bile su ustaše i milicija. Neprijatelj je često upadao iz Koprivnice i Križevaca u Bilogoru i Podravinu gdje je pljačkao i prisilno mobilizirao.

Oko Novigrada Podravskog, Virja, Hlebina i Drnja neprijatelj je osnovao milicijske grupe koje je snabdio oružjem i municijom. Moral tih grupa nije bio čvrst i čim bi se pojavile partizanske jedinice, bježale su preko Drave. Glavne neprijateljske snage na tom sektoru bili su ustaše, žandari, domobrani i nešto gestapovaca.

Nakon napada na Veliko Trojstvo, 32. divizija je krenula prema Kalniku i 27. maja razmjestila se: Udarne brigade »Braća Radić« u Mali Poganac i Veliki Botinovac, a brigada »Matija Gubec« u Male Grabričane, Prnjavor, Grdak. Takvim je rasporedom Divizija trebala sprečavati neprijatelju korištenje komunikacijama Koprivnica—Križevci i Koprivnica—Ludbreg. Takva djelatnost 32. divizije bila je u skladu s općim planom 6. i 10. korpusa o likvidaciji nekih neprijateljevih uporišta na granici Slavonije i Moslavine (Grubišno Polje, Hercegovac, Velika Pisanica).

Neprijatelj je drugog dana odmah reagirao na pojavu 32. divizije sjeverno od pruge Koprivnica-Križevci. Valjda ohrabreni borbama u Zagorju u toku maja, ustaše iz Koprivnice, jačine jedne bojne, 28. maja ujutro u 03.00, izvršile su prepad na jedan bataljon brigade »Braća Radić« u selu Malom Pogancu. Zahvaljujući noći i žitu, ustaše su se privukle vrlo blizu, a zatim jurišale na bataljon. Čim je otpočela borba u Malom Pogancu, jedna četa 3. bataljona je iz sela Botinovca odmah napala na ustaše i tako omogućila Bataljonu da se, uz gubitke od četiri mrtva, 1 ranjenog i 3 nestala borca, povuče iz okruženog sela. Ustaški gubici: 3 mrtva i 4 ranjena.

U toku noći 28/29. maja Divizija se ponovo vraća na zapadnu Bilogoru i razmješta u selima: Trnovcu, Većeslavcu, Ladislavu, Gornjem Križu. Iz tog je rajona kontrolirala cestu i prugu Križevci—Koprivnica.

Brigada »Braća Radić« je 2. juna krenula u sela Gornju Veliku, Hudovljane i Jakopovac da bi pritisla neprijatelja u Koprivnici. Istog dana je kod sela Carevdara na cesti Križevci—Koprivnica 2. bataljon brigade »Matija Gubec« postavio zasjedu na koju je naišao jedan kamion vojnika. U borbi je ubijeno i ranjeno oko 20 neprijateljskih vojnika. Brigada se istog dana vratila u Topolovac.

Ustaše su 5. juna oko 6 sati u jačini 2 bojne nastupali pravcem Jakopovac -Gornji Križ.

»Prema podacima koji su dobiveni, neprijatelj je imao namjeru da se sa 300 vojnika prebaci preko Jakopovca i Topolovca za Bjelovar, dok sa ostalim snagama tj. oko 500 ustaša prede sela Sredice, Gornji Križ, Široko Selo, Mala Mučna, popali ih i opljačka, zatim da se vrati u svoju, ishodnu bazu za Koprivnicu. Manevrom naših snaga njegov plan je osujećen, te se je pod pritiskom naših jedinica morao povući u pravcu Bjelovara što je i sam

zapovjednik Crne legije Boban izjavio. U svojim napadima neprijatelj je bio odlučan i nasrtljiv..,«³⁴

Borba je bila vrlo žestoka i iz blizine tako da je dolazilo i do sukoba prsa o prsa, upotrebe kundaka i noževa i hrvanja s ustašama. Nakon nekoliko uzastopnih juriša boraca brigade »Braća Radić«, ustaše su se povukle u pravcu Bjelovara. Od većih gubitaka spasilo ih je pomanjkanje municije (naši borci su u prosjeku imali 5–10 metaka na pušku) u našim jedinicama i zakašnjenje brigade »Matija Gubec« koja nije stigla na vrijeme da ih napadne s leđa.

U borbi je zarobljen jedan ustaški podoficir i dva ustaše, a zaplijenjeno 10 pušaka i oko 2.300 metaka. Ustaše su imale oko 36 mrtvih i ranjenih, iako neprijatelj u dodatku dnevnog izvještaja B. R. 160/44 od 8. 87 1944. god. navodi samo 9 mrtvih ustaša.

Gubici divizije bili su: 13 mrtvih, 11 ranjenih i 4 nestala druga. Među poginulima bili su: politkomesar čete Ljubomir Kuba, komandir čete Slavko Benko i vodnici Ivan Koren i Nikola Mrvunac. Svojim borbenim držanjem, hrabrošću i zalaganjem posebno su se istakli borci brigade »Braća Radić«: Dušan Sekulić, delegat treće čete 3. bataljona, Radmila Borović, borac 3. čete 3. bataljona i Dragutin Orešković, nišandžija antitenk. mitraljeza.

Borba kod Topolovca bila je za 32. diviziju dobra provjera morala, svijesti i borbenosti boraca nakon petomjesečnih borbi vodenih bez prekida i odmora (rijetki su bili dani odmora i pokreti bez borbe). Za to vrijeme brojno stanje Divizije se više nego prepolovilo, tako da je u borbi kod Topolovca imala samo oko 1.000 ljudi.

Činjenica da je nakon borbe kod Topolovca nastupilo stanovito zatišje također potvrđuje da su i ustaše iz Koprivnice pretrpjele osjetne gubitke, pa su nakon toga postali manje agresivni.

Kratko vrijeme do pokreta od 10. juna bio je predah i odmor, a i popunjena je brigada »Matija Gubec«. To će samo malo ojačati jedinice Divizije za predstojeće zadatke i suradnju sa 28. udarnom divizijom, prilikom napada na neprijateljsko uporište Veliki Grđevac.

U vezi s tim se 11. 6. 1944. god. 32. divizija prikupila: Udarna brigada »Braća Radić« bila je u Sandrovcu, a brigada »Matija Gubec« u Velikoj i Maloj Pupelici.

U razdoblju od 28. 5. 1944 do 13. 6. 1944. je 32. divizija izbacila iz stroja oko 148 neprijateljskih vojnika, među kojima je bilo i zarobljenih 17 vojnika koje je vojni sud osudio na smrt zbog zločina. Uništen je 1 puškomitraljez, a izgubljena su 3 puškomitraljeza i 1 puška, dok je zaplijenjeno 7 karabina mauzer i 3 manliherice i dragocjena količina municije. Vlastiti gubici su: 17 mrtvih, 12 ranjenih i 7 nestalih boraca.

Jedinice 33. divizije i 3 diverzantskog bataljona su od 21. maja do 3. juna 1944. god. aktivne na prugama Dugo Selo-Novska i Dugo Selo-Križevci-Koprivnica. Kod Gradeca, na pruzi Dugo Selo–Križevci, one su 21. V 1944. godine uništile 4 mosta, a prugu prekinule na 29 mjesta.

Jedinice 1. brigade 33. divizije 27. 5. 1944. god. osiguravaju 3. diverzantski bataljon pri rušenju željezničke pruge između Križa i Popovače. Pruga je

³⁴ Oper, izvještaj štaba 32. divizije od 15. 6. 1944, op. br. 117/44.

bila presječena na 80 mjesta, dok su jedinice 2. brigade 33. divizije istovremeno porušile most na Česmi kod Konjščine.

Jedinice 2. brigade 33. divizije 28. 5. 1944. god. bile su u zasjedi pokraj rijeke Česme, na pruži između Križa i Popovače. Kod M. Ludine neprijatelj je uspio zaobići zasjedu, iznenaditi 1. bataljon 2. brigade. Ubijena su 4 neprijateljska vojnika. Naše su snage imale 6 mrtvih i 2 ranjena borca.

Jedinice 2. brigade su u blizini uporišta Križa 29. 5. 1944. god. postavile zasjedu. Naišlo je 150 domobrana. U sukobu su domobrani imali 21 mrtvog i 111 ranjenih. Zaplijenjeno: 1 puškomitraljez, 12 karabina, 2.000 metaka, 21 mina za laki bacač. Vlastiti gubici: 3 mrtva druga.

Druga brigada, pojačana 1. bataljonom 1. brigade, trebala je 31. maja napasti na Vrbovec u kojem se nalazilo oko 150 domobrana, ali se od toga odustalo, jer je u trenutku određenom za napad u uporište stiglo pojačanje Nijemaca iz oklopnog vlaka. Odlučeno je da se povremenim prepadima i vatrom drži na meti uporište, dok se između željezničkih stanica Gradec i Vrbovec ne izvrši diverzija. Pruga je bila porušena na 15 mjesta, a srušena su i 3 mosta. Ubijena su 3 neprijateljska vojnika i 3 zarobljena, a zaplijenjene su dvije puške. Jedna lokomotiva je uništena. Naše jedinice nisu imale gubitaka.

Jedinice 2. brigade 33. divizije, skupa s 3. diverzantskim bataljonom 3. su juna porušile 190 tračnica između željezničkih stanica Ivanić-Grada—Križa i presjekli prugu na 96 mjesta. Neprijateljske patrole su pokušale omesti miniranje, ali su protjerane.

Prva brigada 33. divizije se 4. juna nalazila na položaju kod mjesta Dubrave. Neprijateljske su jedinice (kozaci) u dvije kolone naišle prema položajima Brigade iz pravca Vrbovca i Gradeca. Nakon 5 sati borbe, u kojoj je Brigada prešla u protunapad, neprijatelj je bio zadržan, razbijen i natjeran na povlačenje u neredu. U protunapadu 1. brigade sudjelovale su i 17. i Brodska brigada 28. udarne divizije. Kozaci su pripadali 1. kubanskom divizionu 1. kozačke divizije. Neprijatelj je izgubio od 60-70 mrtvih i imao je neutvrđen broj ranjenih. Ubijena su mu 64 konja, a 150 konja s opremom je zarobljeno. Zaplijenjeno je 17 pušaka, 1 šmajser, 1 tromblon i 10.000 mauzer municije. Vlastiti gubici: 18 mrtvih i 30 ranjenih boraca i rukovodilaca.

Štab 10. korpusa je 10. juna 1944. god. izdao zapovijest za napad na Veliki Grđevac, u kojem sudjeluju jedinice Korpusa i 28. udarne divizije. U trenutku izdavanja zapovijesti na širem su se području Moslavine i Bilogore nalazile ove neprijateljske snage: u Hercegovcu — 480 vojnika 1. gorskog zdruga i 1. posadnog zdruga; u Garešnici - 641 vojnik 1. gorskog zdruga; u Kutini - 1.600 vojnika 1. gorskog zdruga; u Vojnom Križu - oko 900 vojnika 1. gorskog zdruga; u Ivanić-Gradu do 800 vojnika 2. bojne 1. gorskog zdruga, manji broj Nijemaca i milicije; u Rovišću — 130 ustaša 37. ustaške bojne; u Bjelovaru — oko 420 žandara, ustaša i domobrana; 37. ustaška bojna pokraj Bjelovara imala je po 50 ustaša isturenih u Velikom Korenovu i Gudovcu; u Narti do 500 neprijateljskih vojnika; u Velikom Trojstvu oko 150 feldžandara; u Grubišnom Polju 1. satnija 2. bojne 4. gorskog zdruga; u Velikoj Pisanici — 320 gestapovaca (feldžandara), 50 ustaša, 160 domobrana i u Velikom Grđevcu 200 vojnika 2. satnije pomoćne bojne Oružničke škole Bjelovar, 70 domobrana željezničke bojne iz Bjelovara, 50 pripadnika milicije.

Jedna brigada 28. udarne divizije, ojačana Bilogorskim PO, likvidirala je Veliki Grđevac, a s ostalim snagama osiguravala je pravce prema Vel. Pisanici, Daruvaru i Grubišnom Polju. Zadatak osiguranja bio je spriječiti dolazak pojačanja u Veliki Grđevac.

– Zadatak 32. divizije bio je likvidirati neprijatelja u Severinu; uništiti prugu između Bulinca i Kokinca i mostove na cesti prema Bjelovaru kod Prespe, Patkovca i kod ograde k. 120. Istovremeno postaviti zasjedu prema Bjelovaru i jednom četom izvršiti lažni napad na Veliku Pisanicu za vrijeme napada na Veliki Grđevac.

– 1. brigada 33. divizije, ojačana Srpskim bataljonom, osiguravale pravce prema Hercegovcu i Garešnici u toku napada na Veliki Grđevac.

– 2. brigada ostaje u selu Derezi kao opća rezerva.

Veze između Štaba Korpusa i štabova divizija održavale su se radio-putem. Početak napada bio je određen za 13.6. u 24.00 sati, ali su jedinice na mjestima osiguranja morale zauzeti položaje 30 minuta ranije.

Štab 28. divizije je za napad odredio 21. brigadu, sastava četiri bataljona, ojačanu sa 3 topa 37 mm, tri odjeljenja teških minobacača i 2 protutenkovska bacača. Napad je počeo sa 15 minuta zakašnjenja. Uporište je branilo 255 neprijateljskih vojnika (2. satnija Oružničke škole iz Bjelovara) i oružnička postaja (Zandamerijska stanica) Veliki Grđevac i jedan dio ustaša prometnog zdruga. Zapovjednik garnizona bio je Delač Rudolf.

U početku se neprijatelj uporno branio, dok partizani nisu probili žicu. Tada je neprijatelj ubrzo položio oružje. Jedna grupa od 50 vojnika uspjela je pobjeći, ali su je jedinice 25. brigade gotovo prepolovile.

U borbi je ubijeno 94 i zarobljeno 111 neprijateljskih vojnika. Među poginulima bili su i ustaški krvnici Jakopović i Udžbinac. Zaplijenjeno je 7 puškomitraljeza, 5 kamiona, 1 luksuzni automobil, 1 motocikl, 120 karabina, 16.200 komada municije, 2.100 kg brašna i ostali ratni materijal iz uporišta.

O napadu na Veliki Grđevac neprijatelj u »Bojnoj relaciji I zbornog područja« piše:

»13. VI 1944. g. noću odmetnici su izvršili napad na posadu V. Grđevac i zauzeli ga. Ovom prilikom nestalo je 2.500 puščanih nabojaa...«³⁵ Kakve li ironije! Kao da se onakav poraz može prešutjeti! Govore o nabojuima, a šute o ljudima!

Brigada je imala 10 mrtvih i 17 ranjenih boraca.

Sa svojim je jedinicama 32. divizija zaposjela položaje prema planu. Brigada »Braća Radić« osiguravala je pravac Bjelovar. Osim ojačanja diverzantima, Štab je Divizije naredio brigadi »Braća Radić« da od dobrovoljaca osnuje jedan vod naoružan šmajserima i sa 2 puškomitraljeza, da ga uputi u blizinu sela Galovca kod Bjelovara da napadne na neprijatelja iz pozadine, na njegove zaštitnice, oficire, izbjegavajući frontalne borbe. Osnovni način djelovanja bio je prepad radi izazivanja zbrke u redovima neprijatelja. Da bi pometnija bila veća, ta je jedinica nosila uniforme žandara i gestapovaca. Nakon izvršenog zadatka borci takve jedinice ponovo se vraćaju u svoje matične jedinice.

³⁵ Arhiv VII, reg. br. 6/1-13, k. 58.

Prilikom zauzimanja položaja Štab 32. divizije je ustanovio da u Severinu nema neprijatelja.

U toku napada na Veliki Grđevac neprijatelj je iz pravca Velikih Zdenaca pet puta nadirao, ali su ga jedinice 17. udarne brigade uvijek odbijale. Trećeg dana se neprijatelj ipak probio u Veliki Grđevac.

U »Bojnoj relaciji I zbornog područja za juni 1944« o tome se kaže:

»Po nalogu 1. kozačke divizije ovaj zdrug (Odnosi se na 4. gorski zdrug - prim, red.) je postrojio podhvatnu skupinu koja je upućena preko Grđevca u Bjelovar, za dalje podhvate oslobođenja Bjelovara. Jačina skupine: I ustaška bojna, 6 i 7 sat. II bojne 4 gorske pukovnije, oklopni vod 4 gorskog zdruha i gorska bitnica XIII topničkog sklopa sa 2 topa. Jače komunističke skupine nalazile su se u šumi Zdenački Gaj. Borbena skupina uz vrlo žilav otpor komunista izbila je kroz Zdenački Gaj u s. Pavlovac gdje je zanoćila. Naši gubitci: 5 mrtvih, 20 ranjenih. Gubitci komunista: 35 mrtvih... 1. kombinirana bojna upućena iz Zdenca u smjeru V. Jasenovača za pomaganje podhvatne skupine Majer protjerala i razbila XVII komunističku brigadu.«³⁶

Gubici brigade u tim borbama bili su: 9 mrtvih i 15 ranjenih i 1 borac dezertirao; izgubljena su 3 puškomitraljeza.

Istog dana je po likvidaciji Velikog Grđevca, oko 13 sati, neprijatelj, napustio uporište Veliku Pisanicu i preko sela Drljanovca i Nove Rače otišao u pravcu Bjelovara mimo 3. bataljona brigade »Braća Radić«, koji nije savjesno izvršio svoj zadatak zatvaranja i kontrole pravca prema Bjelovaru. U 15 sati su se jedinice 32. divizije pomaknule kako bi još zahvatile neprijatelja koji se povlačio iz Velike Pisanice.

Na istim je položajima prema Bjelovaru 32. divizija ostala do 15. juna. Vrijeme je i dalje bilo lijepo, sunčano i toplo. U toku noći 15/16. juna, jedan je bataljon brigade »Braća Radić« skupa s civilima uništio 1.750 metara pruge Severin—Bulinac.

U toku dana neprijatelj iz Bjelovara nije izlazio u pravcu položaja Divizije. Diverzanti Udarne brigade »Braća Radić« razrušili su tri mosta na cesti između Kokinca i Novih Pavijana. U 19.30 sati je u prisutnosti Štaba Divizije pred borcima brigade »Braća Radić« isproban protutenkovski bacač »John Buli«, oružje koje smo počeli primati od zapadnih saveznika.

Po selima su održavani mitinzi koji su pokazali da su narodne mase sve naklonjenije NOP-u. Uslijed svakodnevnih borbi neprijatelj u Bjelovaru postaje sve demoraliziraniji.

Iz Bjelovara neprijatelj 16. juna izviđa prema položajima 32. divizije. Zbog naših uspješnih borbi nakon Velike Pisanice neprijatelj istog dana napušta i Velike Zdenice.

Vrijeme je 17. juna postalo promjenljivo, a u toku noći jedinice 32. divizije srušile su 3 km pruge na odsjeku Severin-Bulinac. Istovremeno je spaljeno 1.000 m pragova (šliperi) za prugu. Oko 16.30 sati je opažena neprijateljska kolona od Drljanovca prema Dautanu. Udarne brigada »Braća Radić« držala je položaje: Severin—Dautan, a brigada »Matija Gubec« Ciglena—Orovac-Orovački Vinogradi.

³⁶ Arhiv VII, reg. br. 28/1, k. 1134.

Kolona 4. gorskog zdruga je iz Daruvara kretala u pravcu Bjelovara radi deblokiranja Bjelovara koji je prema procjeni neprijatelja bio u okruženju i pod stalnim prijetnjama od napada partizana. Neprijateljska kolona koja je prolazila cestom Daruvar—Bjelovar, jačine oko 600 ustaša i domobrana, ojačana s dva teška bacača mina, jednim brdskim topom i tri laka tenka težine 7,5 tona, naišla je na položaje Udarne brigade »Braća Radić«.

U međuvremenu štab 32. divizije nije imao jasnu situaciju, jer je dobio obavještenje da je oko 600 Čerkeza iz Bjelovara krenulo prema Brezovcu (4 km južno od Bjelovara). U prvom je trenutku štab 32. divizije pretpostavio da neprijatelj priprema napad iz pravca Bjelovara da bi sadejstvovao u probijanju kolone 4. zdruga prema Bjelovaru. Brzim je izviđanjem ustanovljeno da na pravcu Patkovac—Bjelovar nema neprijateljskih snaga. Nakon toga je komandant divizije potpukovnik Rade Bulat izdao naređenje da brigada »Braća Radić« napadne glavninu neprijateljske kolone koja je izbila u selo Staru Raču.

Taktički plan napada: 1. bataljonom brigade »Braća Radić« napasti neprijateljsku zaštitnicu kod Stare Rače; 2. bataljonom iste brigade napasti desni bok kolone iz pravca željezničke stanice Severin, kota 128 (šumarak Drlješki), a 3. bataljonom postaviti zasjedu na pruzi između potoka Patkovca - željezničke stanice Severin na pošumljenom mjestu, pritajiti se i sačekati neprijateljsku prethodnicu u kretanju za s. Dautan. Tu je trebalo neprijatelja razbiti s čela, nabaciti ga na rijeku Česmu i ondje uništiti. Bataljon brigade »Matija Gubec« u Cigleni dobio je zadatak da s dvije čete krene za selo Prespu da udari u bok ako se neprijatelj uspije probiti do Patkovca, i tako mu onemogućiti organizirano izvlačenje.

Puni poleta krenuli su 1. i 2. bataljon u borbu. Nakon pola sata već je bio uspostavljen borbeni i vatreni dodir s neprijateljem, koji je naprosto bježao. Čim je neprijatelj osjetio da naše nove jedinice koje su počele gonjenje, napadaju njegovo začelje, vratio je tenkove na začelje da štiti odstupnicu. Oba su bataljona nastavila još žešće goniti neprijatelja jurišajući na tenkove. Neprijatelj se u tim trenucima zbunio i neuredno odstupao. Prvi je bataljon nakon toga krenuo južnim rubom sela Dautana, dok je 2. bataljon pritiskivao sa sjeverne strane. Treći bataljon djelomično je posjeo položaje prema dobivenom zadatku. Neprijatelj je iz Dautana kretao putem za Patkovac preko Severinskog potoka, gdje su most već ranije srušili naši diverzanti. Vidjevši da neće moći izbjeći udarce naših jedinica, neprijatelj je na raskršću putova koji vode za Patkovac postavio teške mitraljeze i počeo pružati otpor.

Borci brigade »Braća Radić« junački su jurišali težeći da odrežu neprijateljsku zaštitnicu i zarobe tenkove koji nisu mogli dalje zbog srušenog mosta. Nastala je ogorčena borba za tenkove. Iako su se oni zaglavili u potoku, neprijatelj je nekako nabacao daske srušenog mosta i osigurao prijelaz tenkova na drugu stranu.

Za vrijeme borbe s tenkovima u Dautanu neprijateljska je pješadija dobila prednost u vremenu, i odmakla budući da je naše jedinice nisu gonile. Neprijatelj sređuje svoje redove zahvaljujući činjenici što 3. bataljon nije bio dovoljno aktivan i što je samo djelomično izvršavao postavljeni zadatak. U Patkovcu se neprijatelj skoncentrirao i pod zaštitom tenkova organizirao

obranu. Dalje cestom nije mogao jer su mostovi bili srušeni. Kad su se glavne snage brigade »Braća Radić« prikupile kod Patkovca, već je bilo kasno za nove juriše, budući da je neprijatelj sredio odbranu, pa je Štab 32. divizije naredio prekid daljnjeg gonjenja.

Borbe kod Dautana i Patkovca bile su djelomično uspješne. Uspjeh nije bio potpun zbog slijedećeg:

Prvo, izviđački organi su slabo radili i jedinice se 28. i 32. divizije nisu međusobno obavještavale. Na primjer, jedinice 28. divizije istog su dana ujutro vodile borbu sa spomenutim zdrugom u Velikom Grđevcu, ali o tome nisu bile obaviještene jedinice koje su se nalazile na pravcu kojim se neprijatelj probijao;

Drugo, jedinice 28. udarne i 32. divizije toga dana nisu sadejstvovale. Da su jedinice 28. divizije na vrijeme obavijestile jedinice 32. divizije, da oni počnu goniti neprijatelja, njega bi na položajima iza s. Stare Rače—Severina sačekale i uništile jedinice 32. divizije;

Treće, manevar nije izveden dovoljno brzo pa nije u cijelosti uspio, jer 1. i 2. bataljon nisu nastupali određenim pravcima, a uz to 2. je bataljon ranije otvorio vatru, iako je po planu to trebao učiniti 1. bataljon. Djelovanje 3. bataljona brigade »Braća Radić« nije teklo po zamišljenom planu, jer Štab Bataljona nije bio uspostavio vezu sa Štabom Brigade.

Četvrto, čim je borba započela jedinice su zaboravile na protutenkovsko oružje (puške i John Buli), koje je ostalo u Severinu. Zbog čega je neprijatelj uspio prebaciti tenkove u Patkovac.

Peto, gonjenje je bilo odmah poduzeto, ali uslijed slabe veze s 3. bataljonom brigade »Matija Gubec«, koji je trebao postaviti zasjedu između sela Prespe i Patkovca, plan Štaba Divizije da se neprijatelj u blizini Bjelovara sačeka i u povlačenju iznenadi nije mogao biti dokraja realiziran. U toj borbi neprijatelj je imao oko 100 vojnika i oficira izbačenih iz stroja. Gubici 32. divizije: 6 mrtvih i 27 ranjenih drugova. Poginuo je komesar 2. bataljona brigade »Braća Radić« Anđelko Lupić, zamjenik politkomesara čete Antun Rojčević, komandir čete Franjo Grošić i dr.

Ustaški »glavni stožer« o tim borbama kaže:

» ... u nastavku pothvata ova pothvatna skupina produžila je nadiranje iz Vel. Grđevca prema Bjelovaru i dostigla je 17. VI s. Patkovac „(8 km j.i. Bjelovara), gdje je obkoljena jakim partizanskim snagama vodi teške borbe. Poduzete su protumjere «

»U nastavku podhvata prema Bjelovaru, borbena skupina jednog našeg gorskog zdruga, poslije vrlo ogorčenih borbi 18. VI stigla je u Bjelovar. U ovim borbama palo je 65 partizana, a zaplijenjeno je 6 strojnica, 28 pušaka i 2 strojosamokresa...«

»O borbama naše borbene skupine jednog gorskog zdruga doznaje se naknadno, da je prigodom razbijanja partizanskog obruča oko Bjelovara vodila borbu s 8 partizanskih nazovi »brigada« i naniela ovima ukupno 68 poginulih (izbrojeno), dok je stvarno broj mrtvih partizana sigurno daleko veći, 92 ranjena (izjava očevidaca seljaka) i 4 partizana zarobila. Zaplijenjeno je: 5 strojopušaka, 40 pušaka i 3 samokresa.

Vlastiti gubitci: 10 mrtvih i 39 ranjenih. Ova skupina dobila je visoko

priznanje zapovjedništva 1. kozačke divizije, budući je ovaj uspjeh postigla bez ičije pomoći boreći se s daleko nadmoćnijim neprijateljem.³⁷

Od trenutka napada na Veliki Grđevac 33. divizija se nalazila na području Moslavine. Prva brigada te divizije je 15. juna zauzela položaje: selo Ladislav-Trupinski Gaj. Oko 15 sati toga dana je iz uporišta Hercegovac krenuo neprijatelj jačine do 400 vojnika podijeljenih u dvije kolone. Bataljoni su odmah raspoređeni južno od sela Ladislava u šumi Selište radi obuhvatnog napada. Borba je trajala do 17 sati kad se neprijatelj počeo povlačiti. Usljed nesnalaženja 2. bataljona obuhvat nije uspio, ali je neprijatelj bio prinuđen da se vodeći zaštitničke borbe povuče u Hercegovac pretrpjevši nepoznate gubitke. Vlastiti gubici: 4 ranjenih borca.

Prva brigada 33. divizije se 17. 6. nalazila na sektoru Male i Velike Mlinske, Malog i Velikog Pašijana. U očekivanju neprijateljskog napada tokom noći su postavljene barikade na cesti Pašijan—Garešnica i na željezničkoj pruzi Pašijan—Zdenčac. Neprijatelj je počeo nastupati sa 6 satnija podijelivši se u tri kolone, od Garešnice preko Brestovca prema položajima 1. brigade. Prve borbe su zametnute oko 10.30 sati, i trajale su sve do 15 sati, kad je neprijatelj odlučnim manevrom Brigade bio prisiljen na povlačenje.

Neprijatelj je imao 10 mrtvih i 20 ranjenih. Zarobljen je 1 domobran i zaplijenjen 1 puškomitraljez, 4 karabina, 1 šmajser i 11.000 metaka.

Brigada je imala 11 ranjenih drugova.

Istog je dana 2. brigada 33. divizije osiguravala izvoz žita iz šume Vučja Jama, a dijelom snaga rušila je prugu između Križa i Deanovca. Na pruzi se sukobila s njemačkom patrolom u kojoj su ubijena 3 neprijateljska vojnika. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez i 2 puške.

23. juna 33. divizija je bila razmještena:

1. brigada: s. Novaki — Kundčevac — G. i D. Vukšina;
2. brigada: s. Lipovčani — Prnjavorac — Graborec

U toku dana dobijene su informacije da neprijatelj koncentrira snage u Dugom Selu, Ivanić-Gradu, Križu i Narti.

Ta vijest je 24. juna potvrđena, jer je neprijatelj započeo nastupanje na sektor slobodnog teritorija Moslavine u pet raznih pravaca: od Bjelovara preko s. Kabla za Vukšina; iz Sv. Ivana Zabno prema Dubravi; od Kloštra Ivanića jednom kolonom u pravcu s. Mostari, a drugom preko Palančana i Bosiljeva prema Čazmi; od Križa prema Pavličanima, Pobjeniku i Suhaji; od Narte za Stefanje i Laminae. S obzirom na to da je neprijatelj dovukao pojačanja u Bjelovar, bilo je očito da želi zadati partizanima jače udarce i tako deblokirati Bjelovar.

U 06.00 sati je oko 400 Čerkeza, nastupajući od Ivančana i Kabla, napalo 4. bataljon 1. brigade. Neprijatelj je nastupao na svim pravcima, pa Štab 33. divizije odlučuje povući jedinice i tako onemogućiti neprijatelju da ih odsiječe u području sjeverno-zapadno od rijeke Česme.

1. brigadi je bilo naređeno da zaustavi kolonu koja je nadirala pravcem Narta—Štefanje.

2. brigada je zaustavljena na liniji Cerina-Prokljivani, a zatim, nakon

³⁷ VII, tom V, knjiga 28, dok. br. 133, 134, 135 str. 681, 684, 688.

kraće borbe njezinog 2. bataljona s jakim neprijateljskim pješadijskim snagama, potpomognutim motorizacijom i artiljerijom, Brigada je prebačena na položaje s. Milaševca – Grabovnice (k. 152) da zaustavi neprijateljsko nadiranje od pravca Suhaje.

1. brigada je nastupala pravcem Vagovina-Daskatica, te se u Stefanju sukobila s neprijateljskim patrolama. Brigada je prešla u napad na neprijatelja koji je držao položaje St. Štefanje—Laminae i uspjela ga potisnuti u pravcu Narte. U međuvremenu je neprijatelj jačim snagama pješadije, artiljerije i tenkova iz pravca Dereze i Bosiljeva uspio prodrijeti u Čazmu.

Radi preotimanja inicijative iz ruku neprijatelja i sprečavanja njegovoga daljnjeg napredovanja u dubinu slobodnog teritorija Moslavine, štab 33. divizije odlučuje iste noći napasti neprijatelja u Čazmi. Napad je povjeren 1. brigadi. U prvom prodoru Brigade neprijatelj je natjeran u središte mjesta, ali je onda upotrebio tenkove i izbacio naše jedinice iz Čazme.

Duž ceste Čazma-Draganac-Vagovina-Daskatica opažene su 26. juna jače neprijateljske grupacije. U dva navrata je cestom prošlo oko 27 neprijateljskih tenkova i stanoviti broj kamiona. Oko 12 sati krenuo je neprijatelj od sela Vagovine u pravcu sela Bojane snagama jačine do dvije bojne. Jedna je neprijateljska kolona, nastupajući sa sjeveroistočnog dijela sela Bojane, uspjela potisnuti 1. bataljon 1. brigade i, nastupajući dalje kroz šumu Pijesak prema Martincu, razdvojila 1. brigadu od jedinica Istočne grupe PO u selu Sušnjari i s. Križići. U tako nastaloj situaciji 1. brigada se povukla na položaje kod Modrog Polja i Miklouša.

Druga brigada držala je položaj kod k. 182 i 188 (Sv. Vid), a 3. bataljon Brigade vodio je borbu s neprijateljskom kolonom koja je nastupala od sela Bojane prema Vučanima. Jakom mitraljeskom i puščanom vatrom tog bataljona, ta je kolona dezorganizirana i kad je 3. bataljon prešao u protunapad, neprijatelj je prodro od Grabovnice prema Vučanima i na taj način prisilio 3. bataljon na povlačenje.

Budući da je neprijatelj prodro u selo Miklouš, 2. brigadi je izdano naređenje da se i ona povuče prema Mednom Polju. Sad je nastala opasnost da neprijatelj motoriziranim kolonama blokira cestu Narta—Garešnica i tako zbije jedinice 33. divizije na uski prostor Moslavine (Samarica—Novo Selo—Podgarić). Štab Divizije je odlučio povući u pravcu Bilogore jedinice s oko 360 ranjenika.

Kako je nakon dva dana ocijenjeno da neprijatelj dalje ne nastupa u Moslavini, Štab Korpusa odlučuje da 33. divizija produži prema Bilogori, a ranjenici i jedinice Istočne-grupe odreda da se vrate u Moslavinu.

Neprijateljsku ofenzivu na Moslavinu izvodile su snage 1. gorskog zdruga i 1. kozačke divizije. Pothvat je nazvan »Bienenhaus« (košnica). Prvi gorski zdruk priznaje gubitke od 6 mrtvih i 18 ranjenih, dok su gubici 33. divizije: 8 poginulih, 50 ranjenih i 70 nestalih boraca i starješina.

U toj ofenzivi neprijatelj je bio vrlo okrutan. Nijemci, Čerkezi, ustaše i pripadnici ustaške milicije zapalili su Čazmu, zatim djelomično sela Grabovnicu, Suhaju i Derezu, a opljačkali sela Cerinu, Lipovčane,^x Grabovnicu, Suhaju, Pobjenik, Vrtlinsku, Pavličane, Milaševac i Vučane. U mnogim selima hapsili su i ubijali ljude i silovali žene.

Dolaskom 28. udarne divizije u operativni sastav 10. korpusa, plan Štaba Korpusa je bio da s tri divizije (32, 28. i 33) izvede nekoliko većih napada na neprijateljska uporišta na području Moslavine, Podravine, Bilogore i Kalnika.

Nakon uspješnog napada na Veliki Grđevac i uspješne borbe sa 4. gorskim zdruhom kod Bjelovara (Dautana i Patkovca), uslijedio je pokret 32. divizije prema Koprivnici. Ta je divizija pokrenuta iz rajona Severina postepeno, jer je usputno provedena mobilizacija za popunu Divizije. Tako su 20. juna u 20 sati, u šumi kod sela Lasovca, položili zakletvu novoprimitljeni borci (250). Taj broj, s obzirom na prethodne gubitke, još nije bio dovoljan, pogotovu za izvršenje predstojećih zadataka.

S mjesta zakletve je 32. divizija već 22. juna stigla u sela Gornju i Donju Veliku, Maslarac, Gornji Križ i Hudovljane. Zanimljivo je da su naše jedinice redovito kretale iz zapadne na istočnu Bilogoru preko tunela Pavlovca kod Bjelovara i da neprijatelj nikada nije na vrijeme otkrio njihovo kretanja. Zahvaljujući dobroj pripremi i tajnosti, neprijatelj nam nije mogao pripremiti neugodna iznenađenja.

Dolazak 32. divizije u neposrednu blizinu Koprivnice odmah je izazvao reakciju ustaškog uporišta u Koprivnici, tim više jer je i 28. udarna divizija bila u pokretu na zapadnu Bilogoru.

Drugi dan po dolasku 32. divizije u nove rajone ustaše su iz Koprivnice jačim snagama, a pravcem Jagnjedovca i Hudovljana, napale položaje brigade »Braća Radić«. Brigada se pod pritiskom ustaša povukla prema Gornjim Sredicama, gdje se nekoliko puta uzastopno sudarila u protunapadima s ustašama. Pretrpjevši osjetne gubitke, a osjetivši da im je brigada »Matija Gubec« presjekla povratak u Koprivnicu, ustaše su se preko Pavlin-Kloštra povukle u Bjelovar. U tim borbama ustaše su imale više od 30 mrtvih i više ranjenih.

Divizija je imala 11 mrtvih i 23 ranjena druga. Među poginulim bili su komandir čete Marko Martinović, politički delegat Vinko Videc, vodnik Vojo Malević i drugi.

Zaplijenjen je 1 puškomitraljez i nekoliko pušaka i manja količina municije.

Nakon te borbe 32. divizija je promijenila svoj razmještaj. Brigada »Matija Gubec« ostala je u istim selima: Gornjem i Donjem Maslarcu i Peščeniku, a brigada »Braća Radić« u selima Jakopovcu i Gornjem Križu.

Ustaše iz Koprivnice su 24. juna iz pravca Gornjih Mosta napale Gornje Sredice gdje se nalazila Komanda Bjelovarskoga vojnog područja. Nisu se sukobile s jedinicama 32. i 28. divizije, koje su se nalazile u rajonu Zdjelica, jer su osjetili da im je brigada »Braća Radića« postavila klopku kod Gornjih Sredica. Neprijatelj se provukao između položaja brigada u Bjelovar. Toga je dana padala kiša i bilo je manje vjerojatno da će neprijatelj ponoviti izlazak iz Koprivnice, iako je prethodnog dana pretrpio značajne gubitke.

Brigade su se neznatno pomaknule prema cesti Križevci—Koprivnica 25. juna. Istoga je dana na to područje stigla i 1. zagorska brigada koja je privremeno stavljena pod komandu Štaba 32. divizije. Položaji jedinice bili su: brigada »Matija Gubec« Peščenik—Paunovac; Brigada »Braća Radić« Srijem-Mala i Velika Branjska i 1. zagorska brigada Mala Mučna—Brđani i Donji

Maslarac. Neprijatelj je izišao iz Koprivnice do Jagnjedovca, ali se nije sđkobio s našim snagama. U sumrak je jedan avion izviđao i mitraljirao položaje brigade »Matija Gubec«.

Boravak jedinica u blizini Koprivnice bio je u neposrednoj vezi sa zamišljenim planom Štaba 10. korpusa o napadu na Koprivnicu. Štab 10. korpusa je radio-depešama 24. i 25. juna tražio odobrenje od Glavnog štaba NOV i POH za napad, iako mu je depešom od 20. 6. 1944 Br. 190/2431 odgovoreno:

»Javite nam svoju procjenu situacije u vezi sa napadom na rečeni grad. Imajte u vidu da saveznička avijacija ne može još za sada pružiti punu pomoć za vrijeme borbe.«³⁸

Štab Korpusa je odgovorio:

»Noću prije samog napada naše jedinice zauzele bi položaje oko mjesta. Napad aviona trebao bi početi što ranije ujutro. Ciljevi u gradu: gimnazija, osnovna škola, hotel 'Križ', hotel 'Car', mlin i uljarica sa raskrslnicom i željeznička stanica. Glavni pravac napada preko stanice i raskrslnice kod 'Danice' koju jače tući. Van grada most na Dravi. Po završenom bombardovanju avioni da ostanu kružiti nad gradom pola sata. Za koje vrijeme će uslijediti napad...« »... Uporište jačine oko 1.000 ustaša Crne legije, i 700 regruta, 4 topa 75 mm. Naročitih utvrđenja nema. Ukoliko ne može sudjelovati avijacija, uporište ne možemo za sada napadati.«³⁹

Ne dobivši potvrdu za svoj plan, 26. juna Štab Korpusa izdaje naređenje Štabu 32. divizije da se prebaci u širi rajon Rasinje. Jedinice su 28. juna u 01.00 sati zauzele položaje: Udarina brigada »Braća Radić« Lukovec, bregoviti dio iznad sela Cvetkovca, Segovine (kote 282, 278, 249), sa zadatkom rušenja mostova kod Bolfana i kod Cvetkovca. Štab 32. divizije takođe se smjestio u selo Lukovec. Brigada »Matija Gubec«: Pesek k. 293, Leptan k. 256, k. 228 i Razbojište (raskršće), sa zadatkom rušenja mostova kod Lukavca i Glibokog Potoka.

Diverzantska četa 3. diverzantskog bataljona istu je večer srušila 3.500 metara pruge Koprivnica—Ludbreg i most na Glibokom Potoku na pruzi, dug 12 m. Brigade su takođe razrušile dva mosta na cesti. Oko 06.30 sati je naišla na položaje brigade »Matija Gubec« neprijateljska patrola od 4 ustaše sa 2. motocikla. Jedan ustaša je ubijen i jedan uhvaćen. Zaplijenjena su 2 šmajserai 2 motocikla. Jedan borac je poginuo u trenutku kada ga je ustaša pozvao na predaju.

U 07.45 sati, nakon artiljerijske pripreme, neprijatelj je iz Koprivnice napao položaje 3. bataljona brigade »Matija Gubec«, ali je odbijen. Tenkovi bez pješadije uspjeli su ući u selo Suboticu. Isto je tako 3. bataljon odbacio ustaše sa kote 228 na cestu. Bataljon je poslije toga prešao u napad s boka i čela na ustaše, a 2. bataljon trebao je ustašama u isto vrijeme presjeći odstupnicu. Zbog sporosti i nedovoljne odlučnosti taj bataljon nije presjekao pravce odstupanja ustaša koji su u panici počeli bježati prema Koprivnici. Bataljon je prešao u gonjenje ustaša sve do predgrađa Koprivnice, ostavivši na bojnom polju 11 mrtvih ustaša. Ustaše su imale više od 20 mrtvih i znatan broj ranjenih. Jedan im je tenk bio oštećen.

³⁸ VII tom V, knjiga 28, dok. 107, str. 561.

³⁹ VII, tom V, knjiga 28, dok. 107, str. 561.

Naši gubici: 1 mrtav i 5 ranjenih drugova.

U 11.00 sati je prema položajima 2. bataljona brigade »Braća Radić« naišla 1 satnija ustaša iz Ludbrega. Neprijatelj je oklijevao da napadne, što je iskoristio štab 2. bataljona i odmah prešao u napad. Ustaše su bezglavo i panično bježale prema Ludbregu, tako da su partizani jedva stigli zarobiti 2 žandara i 2 vojnika. Bataljon nije imao gubitaka. Toga je dana izbačeno iz stroja više od 30 neprijateljskih vojnika i zaplijenjeno 11 pušaka, 2 motocikla, 1 bicikl i 2 šmajsera. Moral naših boraca bio je na zavidnoj visini. Uočena je samo jedna slabost: spora i zakasnjela upotreba antitenkovskih sredstava.

Brigade su u toku noći napustile položaje koje su držale preko dana i povukle se malo u dubinu. Sutradan, 29. juna, po lijepom ljetnom vremenu brigade su po jedan bataljon isturile u zasjedu bliže neprijateljskim uporištima: brigada »Braća Radić« - 3. bataljon prema Ludbregu na Sigečku, a brigada »Matija Gubec« – na Vinici kod Koprivnice. U Rasinji su kod crkve na cesti postavljene mine za tenkove, a jedna četa brigade »Matija Gubec« u zasjedu. Oko 11.00 sati su ustaše iz Ludbrega naišle na zasjedu bataljona brigade »Braća Radić« kod Sigečka. Nakon kratke borbe neprijatelj je razbijen, nanesen su mu gubici i odmah se počeo povlačiti u Ludbreg.

Jedinice su 30. juna uglavnom ostale na istim položajima. Jedina promjena je bila što je 1. bataljon iz Lukovca otišao u Segovinu. Brigada »Matija Gubec« povukla se na položaje Mežovo, Vincekova Kosa. U noći 29/30, u selu Ivancu kod Koprivnice, bataljon iz brigade »Matija Gubec« pokušao je prepadom razoružati ustašku miliciju. Međutim, bataljon je otkriven dok se približavao selu i neprijatelj je uspio pobjeći.

U 06.30 sati je jedna ustaška bojna nastupala u tri kolone prema položajima brigade »Matija Gubec«. Manji dio pješadije sa 2 tenka kretao se prema selu Subotici. U prvi mah ustaše su uspjele iznenaditi bataljon koji se vratio s akcije u selo Ivanec, i malo su potisnule snage Brigade. Ali Brigada se brzo sredila i odmah prešla u protunapad. Odlučno je napadala i ustaše su počele odstupati. Brigada ih je gonila sve do Koprivnice. Ni tenkovi nisu pomogli ustašama da se zadrže.

Poslije podne su ustaše iz Koprivnice ponovile napad na položaje brigade »Matija Gubec«. Crnu je legiju predvodio njezin komandant, ratni zločinac, ustaški pukovnik Rafael Boban. Kresnula je žestoka i krvava borba. Borci i rukovodioci brigade »Matija Gubec« pokazali su izvanrednu hrabrost. Kad je njihov komandant Brigade Stevan Došen poveo jedinice na juriš, ustaše su ponovo počele bježati. Bježale su sve do Koprivnice. Nije ih ni Boban mogao zaustaviti. Ustaše su u tom boju imale više od 20 mrtvih i oko 30 ranjenih. Na bojnom polju ostavili su 6 mrtvih ustaša.

Brigada je imala 3 mrtva i 8 ranjenih boraca.

Koliko je borba bila nemilosrdna najbolje pokazuju bezbrojni primjeri kad su ustaše lomile oružje, iz nemoći. Prije nego što bi se predali, pružali su otpor do posljednjeg trenutka.

U 11.00 sati je neprijatelj iz Ludbrega 1 bojnom naišao na položaje 1. bataljona brigade »Braća Radić«. Dio ustaških snaga kretao se duž pruge i ceste Ludbreg-Koprivnica. Borba je započela lijevo od kote 249 (Radovanica - istočno od Segovine) gdje je pritisak neprijatelja bio najjači. Ustašama je

uspjelo malo potisnuti 1. bataljon, ali je tada 2. bataljon, s kote 249, udario neprijatelja u bok. Tada se 1. bataljon odlučio na protunapad. Zajedničkim snagama su ta dva bataljona brzo uništila neprijatelja na tom prostoru, a ostatak njegovih snaga odbacili na cestu. Dijelom svojih snaga je 2. bataljon presjekao odstupnicu neprijatelju prema Ludbregu, a 3. bataljon prema Subotici i Koprivnici. Ustaše su potisnute u Podravsku ravnicu preko ceste i pruge u pravcu sela Sv. Petra. Nezadrživi napadi naših boraca nanosili su neprijatelju velike gubitke. Na položajima brigade »Braća Radić« neprijatelj je imao 45 mrtvih i 52 ranjena ustaše. Zaplijenjene su 3 puške i 3.000 metaka.

Gubici Brigade: 4 mrtva i 10 ranjenih boraca. Jedan teški mitraljez bio je uništen.

U 20.30 sati naše jedinice su se povukle s položaja na kojima su vodile borbu i razmjestile se: brigada »Braća Radić« u selima Prkosu, Radeljevu Selu i Ribnjaku, a brigada »Matija Gubec« u selima Vrhovcu i Domaji.

U dvodnevnom borbama neprijatelj je bio potučen. Pokazalo se da partizanska taktika iznenadnog napada, zasjeda i brzog prijelaza u protunapad daje dobre rezultate. Ustaše su to osjetile i zato su u svojim izvještajima nekoliko puta ponovili kako partizani »napadaju na Koprivnicu«.

NAPAD NA LUDBREG

5/6. 7. 1944. god.

Sekc. Čakovec 1:10,0.000

Nakon borbi u Velikom Grđevcu i kraćeg odmora, 28. udarna divizija je u vezi s planom napada na Koprivnicu trebala 21. juna stići u Đurđevac, koji su u međuvremenu ustaše već bile zaposjele. Kad je 28. divizija već bila na maršu, 21. juna je u selu Budrovcu prihvatila borbu u susretu. Nakon jednodnevne borbe 21. brigade, ustaše su se, uz gubitke od deset mrtvih i nekoliko ranjenih, povukle iz Đurđevca.

Prilikom ulaska u selo Zdelice na Bilogori 21. brigada se 23. juna sukobila s ustašama, koje su u Gornjim Zdelicama napale Štab 10. Korpusa. Brigada je izvršila napad na tu ustašku jedinicu i natjerala ustaše na povlačenje u Koprivnicu preko sela Mosta, nanijevši im gubitke od oko 10 mrtvih i neutvrđen broj ranjenih vojnika. Istog dana je 17. brigada kod sela Rakitnice odbila ustaše koje su nastupale od Bjelovara. Jedinice 28. divizije su iz Zdelica krenule prema Kalniku. Napuštajući sela Sokolovac i Veliku Mučnu 21. brigada je 1. jula zaposjela selo Vrhovac i Prkos, a 2. jula naišla je neprijateljska kolona iz pravca Ludbrega.

Dnevne borbe 32. divizije na liniji Ludbreg-Koprivnica očigledno su upozorile neprijatelja na veću prisutnost partizanskih jedinica na Bilogori i Kalniku. Sukob 21. brigade s neprijateljskom kolonom bio je sastavni dio neprijateljskog pothvata koji je počeo 1. jula ovim snagama: 1. i 2. bojna 1. pukovnije PTS-a, njemačka bojna (bataljon) iz Varaždina, 1. satnija 3. bojne 1. pukovnije PTS-a, 1 vod gorskih topova i 1 vod haubica Domobranske središnje škole, te 1 vod gorskih (brdskih) topova 1. pukovnije PTS-a. Neprijateljskom akcijom na području Kalnika rukovodio je potpukovnik

Gredelj iz Varaždina. Iz zaplijenjene zapovijesti vidjelo se da neprijatelj ima namjeru poduzeti ofenzivu manjih razmjera i uništiti sela oslobođenog teritorija Kalnika.

Susret s neprijateljem bio je iznenađan. Štab 21. brigade imao je namjeru odbiti neprijatelja i ne prihvatiti čvrsto borbu, imajući u vidu zadatak napada na Ludbreg. Međutim, borba je bila neizbježna i sukob je počeo 2. 7. u 12. sati. Trajao je do 22 sata istog dana.

Borba je tekla ovako: usmenim naređenjem komandanta Brigade Dušana Kreče, 1. i 3. bataljon Brigade zauzeli su položaje iznad sela Prkosa na liniji kote 230 prema cesti Rasinja—Prkos i u šumi na liniji selo Radeljevo—Veliki Grabičani i jugoistočno prema cesti. Drugi bataljon zauzeo je položaj u šumi Gradini na koti 300 i jugozapadno od nje prema Glibokom- Potoku, radi bočnog osiguranja. Četvrti bataljon posjeo je položaj u šumi Kamenjaku na liniji kote 173 i 271, također sa zadatkom bočnog osiguranja.

Nakon kraće borbe kod Prkosa s neprijateljem, koji je snažnom vatrom tukao položaje bataljona, komandant 21. brigade odlučio je s bataljonom prijeći preko ceste Rasinja—Prkos iznad sela Vrhovca i zabaciti bataljone neprijatelju iza leđa. Taj manevar je ubrzao nagli prodor dviju bojni iz pravca Velikog Poganca, jer u situaciji stvorenoj na položaju, 1. i 3. bataljon se ne bi mogli održati kod Prkosa. Bataljoni bi se našli u bočnoj unakrsnoj vatri snažnih neprijateljskih snaga.

Na neprijateljsku kolonu otvorili su vatru 2. i 4. bataljon, dok su dvije čete 1. i jedna četa 2. bataljona upućene da napadnu neprijatelja s leđa. Istovremeno nije prestajala jaka vatra s položaja 2. i 4. bataljona. Čim je neprijatelj osjetio vatru četa iza svojih leđa, počeo je u paničnom bijegu ostavljati leševe i oružje. U isto je vrijeme i 4. bataljon pritiskao na neprijatelja u pozadini i to je još više demoraliziralo neprijateljske snage koje su došle od Ludbrega. Jednim dijelom snaga neposredno je napadnuta ta neprijateljska kolona. Neprijatelj je bježao prema Belanovu selu, a jedan dio prema Rasinji. Borba se završila u šumi.

Zaplijenjeno je: 2 topa 75 mm škoda, 90 granata za topove, 1 bacač mina 81 mm, 80 mina za bacač, 4 bacača mina 50 mm, 30 mina za bacače, 2 postolja minobacača 81 mm, 2 teška mitraljeza, 2 puškomitraljeza, 1 mađarski puškomitraljez, 35 pušaka, 10.000 komada puščane municije, 10 konja, 12 specijalnih samara, 2 brdske kuhinje, 20 komada tromblonskih bombi, 4 sedla, 2 bicikla, 2 šmajsera i 1 tromblonska puška.

Gubici neprijatelja, prema vlastitom priznanju, u dnevnom izvještaju PTS-a od 3. i 4. jula 1944:

»Vlastiti gubitci u mrtvima i nestalima: 20 iz II/I. puk. P.T.S., 60 iz njene bojne iz Varaždina te 1 častnik i 20 domobrana iz Dom. sred. škole...«⁴⁰ Gubici su u ljudstvu i oružju bili još veći, ali se zbog mraka nisu mogli tačno utvrditi.

Brigada je imala 3 mrtva i 13 ranjenih drugova. Među mrtvima bio je vodnik Verčević Svetozar.

Borba brigade kod Prkosa bila je vrlo lijep primjer manevara i primjene

⁴⁰ VII, tom V, knjiga 29, dok. 6, str. 20, bilješka 3.

partizanske taktike, brzine i samoinicijativne odluke komandanta Brigade i, prije svega, izvanredno hrabrog držanja svih boraca i čitavih jedinica. Pojedinci, koje Štab 21. brigade posebno ističe po hrabrosti, bili su komandir 2. čete 2. bataljona Stanko Milosevic Čekić i puškomitraljezac Ajka.

U vezi s predstojećim napadom na Ludbreg, 1. je jula pokrenuta 32. divizija u dolinu rijeke Bednje. U 21.30 sati sve su jedinice bile u novim mjestima: Udarne brigada »Braća Radić« — 1. bataljon na Segledu, 2. bataljon i Štab Brigade sa prištapskim jedinicama u Svibovcu i 3. bataljon na Fičuru; brigada »Matija Gubec« u selu Leskovcu, a jedan bataljon u selu Donjoj Poljani. Štab Divizije u selu Jalševcu. Imajući u vidu iskustvo jednog bataljona 17. brigade »Matija Gubec« u januaru 1944. god., koji su ustaše iznenadile pa je veći broj boraca izgubio živote u nabujaloj rijeci Bednji, Štab Divizije je odmah po dolasku u ta sela poduzeo pojačane mjere osiguranja i predostrožnosti. Izviđačka četa Divizije s komandrom čete Božom Milinovićem upućena je u selo Drenovec radi izviđanja tog rajona i osmatranja eventualnog neprijateljskog pokreta iz Varaždinskih Toplica prema Svibovcu. U selu Drenovcu četa je od mještana saznala da ima neprijateljskih snaga manjeg sastava u šumi Kalnik, u neposrednoj blizini sela. Komandir Milinović, ostavljajući patrole da prate kretanje neprijatelja, donio je taj izvještaj u Štab 32. divizije. Tada je komandant Divizije stavio u pripravnost sve jedinice te brigade i prištapske jedinice Divizije. Ustaška specijalna jedinica oko 60 ustaša (trup) uputila se u Jalševac i opkolila kuću trgovca Zormanu gdje se trebao nalaziti Štab Divizije koji se, međutim, smjestio 100 metara dalje u drugu kuću. U 03.00 sati, kad je uspostavljen borbeni kontakt s trupom jedinice su već bile u pripravnosti. Ustaše su opkolile Zormanovu kuću. Na naš poziv »Tko je tamo«, odgovorili su da su »kalnički partizani pobjegli ispred ustaške ofenzive«. Zahvaljujući budnosti, trup je bio razbijen. Ubijeno je 10 ustaša, a 1 je zarobljen. Zaplijenjen je 1 šarac, 1 minobacač, 1 automat, 2 puške i 2 pištolja. Akcija trupa bila je sinhronizirana sa sutrašnjim ustaškim pokretom iz Varaždinskih Toplica. U samo svanuće neprijatelj je bio ispred Svibovca u blizini protutenkovskih prepreka. Saznavši za sudbinu trupa i uočivši kretanje brigade »Matija Gubec« koja se našla bočno od ustaške kolone i tenkova u visini sela Grešćevine, ustaše su odustale od svoga plana. Nisu mogle ostvariti napad na Štab 32. divizije i prepad na jedinice 32. divizije u Svibovcu.

Iz brigade »Braća Radić« poginuo je 1, a ranjeno je 5 drugova.

Borba s trupom pokazuje vrijednost iskustava koje su jedinice 10. korpusa stekle u dotadašnjim borbama s neprijateljem na tom području.

Prvo, naglašena je važnost izviđanja i osmatranja pokreta neprijatelja i poduzimanje mjera vlastitog osiguranja.

Drugo, sve jedinice su počele pridavati mnogo veće značenje borbi u obrani po noći.

Treće, tajnosti smještaja i razmještaja štabova, koji su najčešće postojali objekti diverzantskih napada trupova, te zaštiti ranjenika počela se posvećivati još veća pažnja. Od toga se dana Štab 32. divizije više ni jedanput nije smjestio u istu kuću, pa čak ni selo.

Istog su dana jedinice i Štab Divizije promijenili svoja sjedišta. U Apatovac

je stigla iz Zagorja 1. zagorska brigada koja je ušla privremeno u sastav 32. divizije.

Štab 32. divizije se 3. jula premjestio u selo Svibovec. U 1 i sati je radio-putem primio naređenje Štaba Korpusa da 3/4. jula napadne ustaško uporište Novi Marof i uništi prugu Novi Marof—Varaždin.

Više od 20 km trebalo je marširati po brdovitom Kalniku s jedinicama zamorenim od neprospavane noći, borbe s ustašama prethodnog dana i marša od Svibovca prema Leskovcu.

Odmah po dobivenom zadatku obavještajni oficir Mirko Horvat odlazi s izviđačkom četom izviđati Ljubeščicu (istočno od Novog Marofa) i dalje prema Novom Marofu.

U 14.30 sati izvršen je pokret prema Novom Marofu. Brigada »Matija Gubec« bila je određena za napad, a brigada »Braća Radić« za rušenje bunkera na Bednji i miniranje mosta. Istovremeno je s napadom na Novi Marof brigada »Matija Gubec« trebala dijelom snaga rušiti i prugu.

Izviđačka je četa u Ljubeščici uhvatila 2 domobrana od kojih je 1 bio narednik. Iz podataka koje je dao saznalo se da je Novi Marof ojačan jednom satnijom. Plan koji je narednik pomogao sačiniti bio je dobar putokaz.

Napad na Novi Marof izvršen je u 01.00 sati, ali uporište nije likvidirano. Pripreme su bile slabe, komandiri neodlučni, a vrijeme kratko. Nije bilo dovoljno snaga da se napadne uporište, razruši pruga i osiguraju pravci iz Varaždina i Zagreba, pa je Štab Divizije naredio da se u 04.00 sati obustavi napad i jedinice počnu vraćati u ove rajone: brigada »Braća Radić«: Fičur-Glavica i Višogred, s tim što u Svibovec istura jednu četvu i u Horvatovac (j. i. od Var. Toplica) jedan vod; brigada »Matija Gubec« - Greščevina-Gor. i Dolj. Poljana; 1. zagorska brigada Medved—Leskovac. U toku toga dana nije bilo borbe s neprijateljem u novim rajonima boravka jedinica.

Još u toku noći 5. jula ustaše su krenule iz dva pravca (Varaždinskih Toplica i Ludbrega) prema položajima 32. divizije. Ustaše iz Ludbrega kretale su se u dvije kolone. Ustaška satnija, kolona koja je kretala cestom, napala je 1. zagorsku brigadu. Uslijed loše vidljivosti i slabog osiguranja Brigade neprijatelj joj je došao u neposrednu blizinu. Napad iz šume na 1. zagorsku brigadu i Štab Divizije imao je za cilj nabaciti naše snage u dolinu Bednje. Imajući u vidu predstojeći napad na Ludbreg, Štab Divizije nije dopustio jedinicama prihvaćanje žilave borbe. Taktikom manevra i vatrenog podržavanja jedinice su se u toku dana po brdima tukle s neprijateljem do kasno popodne. Neprijatelj je upotrebio snage 1. pukovnije PTS-a. Kad se vraćao u Ludbreg, uletio je u manju borbu s brigadom »Matija Gubec« kod Gor. Poljana. Tu je bila i jedna ustaška bojna od 400-500 ustaša, koja se vraćala cestom Varaždinske Toplice—Ludbreg.

Štab 32. divizije je ocijenio da je to bilo novo pojačanje ustaškom uporištu Ludbreg, pa je radio-depešom predložio Štabu Korpusa da odustane od napada. Stigao je negativan odgovor i jedinice su počele pripreme za napad na Ludbreg. U toku tih borbi 32. divizija i 1. zagorska brigada imale su 1 mrtvog i 10 ranjenih boraca.

Napad na Ludbreg počeo je 5/6. jula. Zadatak je bio likvidirati ustaško uporište. Povjeren je 17. brigadi, dok su 21. i 25. (brodska) brigada 28. udarne

divizije osiguravale napad od Koprivnice, a 32. divizija od Varaždina i Varaždinskih Toplica na liniji Čičkovina—Hrastovljan—Leskovec (jedan bataljon nalazio se na Madarasu (koti 295).

O toku napada i rezultatima u relaciji štaba 17. brigade, uz ostalo, piše:

»Treći bataljon krenuo je u napad u određeno vrijeme i uspio je u prvom naletu da presječe žicu, da likvidira rovove i sa dvije čete upao je u grad sa sjeverozapadne strane, i pristupio likvidaciji pojedinih utvrđenih zgrada. Za to vrijeme su ostale jedinice 3. bataljona vršile obezbeđenje njihovog lijevog krila, a jedna četa 4. bataljona njihovo desno krilo. U trenutku kad su pomenute dvije čete 3. bataljona prodrle u grad, krenuo je 2. bataljon sa svoje dvije čete u namjeri da uđe u grad i da u sadejstvu sa njima pristupi daljoj likvidaciji uporišta. Do dolaska 2. bataljona jedinice 3. i 4. bataljona, koje su vršile bočno obezbeđenje, bile su od daleko nadmoćnijeg neprijatelja odbačene, te su na taj način dvije čete 3. bataljona bile otsječene u gradu. Jedinice 2., 3. i 4. bataljona tri puta su vršile napad u cilju ponovnog uspostavljanja veze sa otsječenim četama, ali su sva tri puta bile odbijene. Pred samu zoru 6. VII (napad je počeo u 0.01 sat. — prim, red.) neprijatelj je na Ludbreškim Vinogradima najzad uspio da odbije stalno ponavljane napade 1. bataljona i da sa okolnih visova otvori jaku vatru na naše jedinice. U isto vrijeme neprijatelj je krenuo iz uporišta, probivši se između lijevog krila 3. bataljona i dvije čete 4. bataljona, koje su tri puta bez uspjeha izvršile napad na željezničku stanicu, u namjeri da zaobiđe i opkoli jedinice 3. bataljona. Uslijed velikih gubitaka i silne nadmoćnosti neprijatelja, koji je uoči napada dobio jaka pojačanja za koja mi nismo znali (prema podacima kojima je raspolagala obavještajna služba 10. Korpusa u Ludbregu se nalazila 1. bojna 1. pukovnije P.T.S. bez jedne satnije, a iz dnevnih izvještaja PTS-a vidi se da je neprijatelj očekivao napad na Ludbreg i da je već 1. jula u 21 čas, tamo stigla sem navedene 1. bojne još i 7. bojna 5. ustaškog zdruga — prim. red.). Vlastiti gubici iznosili su 14 poginulih, 71 ranjenog i 73 nestalih.

Od rukovodilaca poginuli su: Popović Dušan, komandant 2. bataljona; Kundadžija Nikola, komandir 3. čete 1. bataljona; Lisjak Stjepan, komandir na raspoloženju, Radulović Pero, vodnik 2. čete 2. bataljona i Katalinić Ferdo, vodnik 3 čete 4. bataljona. Ranjeni su bili: Macakanja Nikola, politkomesar 1 čete 3. bataljona; Nedić Ilija, politkomesar 2. čete 4. bataljona; Vukres Vlado, politkomesar 3 čete 4. bataljona; Rodić Milan, komandir 3 čete 4. bataljona i Dujanović Stevo pomoćnik komesara 1 čete 4. bataljona. Nestali su Birta Mojica, komandant 3. bataljona; Domajnko Dragan, kom. čete; Kristović Ilija, kom. čete; Manojlović Savo, kom. čete; Miladinović Blagoje, kom. čete i Kovačević Pavao, zamjenik komandira. Od oružja izgubljeno je: 75 pušaka i 13 puškomitraljeza .. .«⁴¹

Štab 10 korpusa je svojim oper. br. 402/1944. od 5. 8. 1944. ovako izvijestio Glavni štab NOV i POH o napadu na Ludbreg:

»Od strane ovog Korpusa XXVIII. Divizija dobila je zadatak da likvidira neprijatejsko uporište Ludbreg.

Napad na uporište izvršen je 5/6-VII. Napad je vršila XVII Ud. brigada.

⁴¹ VII JNA, tom V, knjiga 29, dok. 6, str. 27-28.

Napad na uporište nije uspio i naše snage pošto su bile odbijene, povukle su se pošto je dan bio već svanuo.

Jedinice koje su bile određene za upad u uporište uspjele su da prodru u uporište, ali je neprijatelju uspjelo da protivnapadom sa boka naše jedinice odreže i potom da izvršeni prodor u pretekama zatvori jakom artiljerijskom i minobacačkom vatrom i tako isto i vatrom pješadijskih automatskih oružja.

Gubici neprijatelja u ovoj borbi nisu poznati.

Vlastiti gubici iznose: 99 mrtvih i 66 nestalih.

Od oružja je izgubljeno 12 puškomitraljeza i dosta ostalog oružja.

Do ovako velikih gubitaka došlo je uslijed toga što je neprijatelju uspjelo da dvije čete koje su prodrle u uporište odvoji od ostalih snaga i iste su ostale u uporištu. Naše snage koje su pokušale da se probiju u uporište i oslobode ove dvije čete nisu u svom pokušaju uspjele.

Detaljnijih podataka o borbama XXVIII Ud. divizije nemamo pošto od nje nisu primljeni nikakvi izvještaji.. «⁴²

Politkomesar 28. udarne divizije NOVJ Đuro Kladarin, u izvještaju Štaba 28. Ud. div. NOVJ K. broj 230 od 12. 7. 1944, upućenom štabovima 6. i 10. korpusa NOVJ, uz ostalo, kaže:

»Operacija na Ludbreg, odnosno njen neuspjeh, nije podvrgnut analizi na sastanku između nas i štaba X Korpusa, što mislim da je bilo potrebno. Ukoliko je i bilo kakvih razgovora o operaciji na Ludbreg, to su bile nezvanične i pojedinačne primjedbe. Isto tako poslije operacije nije nitko došao od štaba X korpusa u naš štab ili štab XVII ud. brigade da pretresu pojedina pitanja iz te akcije, što mislim da je isto vrlo važna stvar. Naš štab očekujući pretres operacije nije temeljito, odnosno bolje rečeno, u detalje raspredao tu akciju na svom štapskom sastanku, izuzev što smo komandant (Radojica Nenezić - R. B.) i ja o njoj dosta prilično razgovarali. Ja ću iznijeti svoje mišljenje o njoj. Štab Divizije shvatio je operaciju ozbiljno i u tu svrhu poduzeo sve vojničke i političke mjere da se ona izvede. Ja sam sa svoje strane uputio i dopis svim borcima i rukovodiocima o značenju ove akcije, a komandant Divizije pred samu operaciju govorio je pred Brigadom. U vojnom pogledu Brigada je vježbala podilaženje i prebacivanje, bacanje eksploziva i sječenje žice. Po mom mišljenju Brigada je bila pripremljena za akciju.

Štab Divizije bio je svjestan težine zadatka i čak štaviše mi smo računali i sa većom posadom nego što su to bili podaci koji su nam dostavljeni od Štaba X Korpusa. Mi smo znali da garnizone u Podravini i sjevernoj Hrvatskoj drži Pavelićev tjelesni zdrug i Bobanova Crna legija rda sa njima neće ići tako lako.

Sa dolaskom na Kalnik na sastanku sa Štabom Korpusa koji nam je iznio namjeru da napadnemo Ludbreg, ja sam lično predložio da se izabere lakša akcija gdje je neprijatelj slabiji, kao Novigrad ili Đurđevac, ali to se nije prihvatilo. Sami podaci o Ludbregu kao i raspored neprijatelja u uporištu po mom mišljenju bili su prilično nejasni. Prvi podaci govorili su da se unutra nalazi oko 250 vojnika, ali da je neprijatelj ogradio Ludbreg žicom okolo naokolo i da još od toga drži neke svoje dijelove izvan varoši na čukama. Naš

⁴² VII JNA, tom V, knjiga 31, dok. 17, str. 94-95.

štab je u te podatke, na osnovu same odbrane Ludbrega, računao je da se unutra nalazi jedna čitava bojna i s tim smo ubjedenjem prihvatili akciju.

Kad je operacija trebala biti izvršena neprijatelj je otpočeo sa nekoliko pravaca napad u pravcu Kalnika (Napad njemačkih i ustaško-domobranskih snaga, koji je počeo 1. jula. - R. B.). Sa jednom kolonom XXI. Ud. Brigada je obračunala majstorski oko sela Prkos. Poslije žestoke borbe od 2 i pol sata neprijatelja smo potpuno razbili i zaplijenili dva brdska topa sa granatama, 9 bacača sa granatama, još oružja i materijala. Akcija je morala biti odgođena. Mi smo se dalje pripremali za idući dan, ali je akcija opet bila odgođena uslijed borbi 32. divizije s neprijateljem (Borba s jedinicama PTS-a, 5. 7, na prostoru Leskovec—Svibovec — R. B.).

Kako je akcija bila već potpuno kompromitovana, sve je znalo da mi idemo na Ludbreg, i kako su nam još k tome dvojica dezertirali u Ludbreg znajući da ćemo ga napasti, opet smo se spremili (Ta dvojica su zarobljena u Vel. Grđevcu.).

Na temelju svega ovoga naš Štab sastao se i izrazio mišljenje da se ne ide na akciju i ja sam to mišljenje iznio pred štab Korpusa motivišući to zbog nejasne situacije u samom uporištu i zbog toga što svi znadu za nju. Štab Korpusa odlučio je da napadne odgovorivši nam da nema nikakvih promjena i da treba ići na Ludbreg. Međutim, u toku toga dana poslije podne neprijatelj je dobio pojačanje od jedne bojne i spremio se. U ovoj borbi naši gubici su slijedeći:

I bataljon: 1 mrtav i 9 ranjenih, II bataljon: 4 mrtva i 10 ranjenih, III bataljon: gotovo izginula sva pješadija koja je pošla u napad, 78 mrtvih i nestalih na čelu sa komandantom bataljona i 21 ranjen, IV bataljon: 16 mrtvih i 26 ranjenih. Od III. bataljona ostalo je mislim 17 boraca jedne čete, teško odjeljenje i komora. Ukupno danas oko 60 ljudi. Od oružja izgubljeno je 12 puškomitraljeza, a zarobljeno 2 puškomitraljeza i, mislim, 1 šmajser.

Ukratko ću se osvrnuti na samu borbu. Operativnu zapovest izradili smo kako smo najbolje znali i dali na uvid štabu X Korpusa. U varoš smo upali energično i po planu. Glavni udar između Bednje i groblja zapadno od Ludbrega presjekao je žice, likvidirao prve bunkere i dohvatio se prvih kuća (žica je bila izvan grada). Isto tako i IV. bataljon presjekao je žicu i ovladao željezničkom stanicom. Međutim, snažno dejstvo neprijateljskih topova i bacača, zatim kontrajuriš izbacili su jedne naše dijelove iz varoši, a dvije čete III. bataljona koje su zašle dublje sa namjerom da likvidiraju neprijateljsku artiljeriju opkolio. 78 ljudi na čelu sa komandantom Mojicom (Birta — R. B.) po svim podacima sa kojim raspolažemo ostali su u neprijateljskom garnizonu i izginuli junačkom smrću. Naš ponovni napad da oslobodimo opkoljene nije uspio, jer je zavladała već prilična demoralizacija u našim redovima..⁴³

U toku napada sve jedinice 28. udarne i 32. divizije koje su se nalazile na osiguranju prema Koprivnici i Varaždinu nisu vodile borbu. Treba dodati da su jedinice 32. divizije pred Varaždinom bile još u 10,00 sati toga dana, i onda je počelo njihovo vraćanje na prostor Apatovca i Ludbreškog Ivanca. Prilikom povlačenja jedinica zbog neizvjesne situacije u Ludbregu, Štab Divizije napra-

⁴³ VII, tom V, knjiga 29, dok. 40, str. 210-212.

vio je plan da Udarna brigada »Braća Radić« i 1. bataljon 1. zagorske brigade zauzmu položaj Medved iznad Leskovca. Po prebacivanju brigade »Braća Radić« brigada »Matija Gubec« je zauzela položaj na brdu »Madarasu«, k. 295, iznad Poljana, radi odmora i prehrane. Ta je brigada dobila od štaba svoje divizije naređenje da se u 20.00 sati prebaci na položaj Medved, radi daljnijeg pokreta, dok je Udarnoj brigadi »Braća Radić« određeno da s tog položaja krene u 21.00 sati. Prva zagorska brigada krenula je ranije.

U 19. sati i 40 minuta je brigada »Matija Gubec« napadnuta od ustaških snaga neutvrđenog broja koje su nastupale iz pravca »Golo Brdo« prema Madarasi. Brigada je prihvatila borbu i to izbliza tako da su upotrebljene i ručne bombe. U isto vrijeme dok je neprijatelj vodio borbu na Madarasi s brigadom »Matija Gubec«, jedna ustaška kolona nastupala je cestom od Varaždinskih Toplica prema Leskovcu. U koloni je bilo tenkova. Očito je imala namjeru presjeći odstupnicu brigadi »Matija Gubec«. Komandant 32. divizije je radijom izdao dopunu naređenja Brigadi, mijenjajući prvobitni plan. Naređeno joj je da cestu Varaždinske Toplice—Ludbreg pređe između sela Slanja i Leskovca i uputi se tim pravcem u selo Ivanec.

Odbivši napad neprijatelja kod Madarasa, gdje su ustaše imale gubitke oko 35 mrtvih i ranjenih, Brigada je uspjela, sa 2 mrtva i 5 ranjenih boraca, organizirano se povući.

U »Dnevnom izvješću« Ia broj 192/44 od 10. jula 1944, neprijatelj o borbi u Ludbregu kaže:

»Postrojbe P. T. S. u Ludbregu postigle su 6. VII izvanredan odbrambeni uspjeh, odbivši jak napadaj partizana. Ovom prigodom palo je kod Ludbrega 183 partizana (jedan zapovjednik brigade) (komandant bataljona — R. B.), dok se cijeni da su ukupni partizanski gubici oko 450 poginulih. Zaplijenjene su 4 strojnice i ručno vatreno oružje. Vlastiti gubici: 10 poginulih i 28 ranjenih ustaša.. ,«⁴⁴

U razmatranju nekih pitanja vezanih za neuspjeh napada 28. udarne divizije na Ludbreg, potrebno je utvrditi (to je na osnovi dokumenata danas moguće mnogo bolje učiniti) nezaobilaznu činjenicu da je neprijatelj pokazivao stalnu aktivnost i agresivnost od trenutka kada je 32. divizija stigla na Bilogoru, posebno kad se prebacila na teren Kalnika. Kronologija događaja govori da ni jednog dana nije bilo mira. Sto je pokret naših jedinica bio bliži dolini Bednje, osjetljivost i aktivnost neprijatelja bili su sve veći. Tu tvrdnju zasnivam na neposrednom interesu njemačke Komande jugoistoka i Vrhovne komande Wehrmachta da se šire područje Kalnika »očisti« od partizana. Potkraj juna 1944. godine, u Varaždin je stigao komandant 69. armijskoga rezervnog korpusa njemačke armije general Helge Auleb, koji je isplanirao operaciju »Rouen«, a koju su trebale izvesti snage PTS-a, 5. ustaškoga stajaćeg zdruga i neke mađarske jedinice.

Neprijateljske snage, koje je 1. jula 1944. godine kod sela Prkosa razbila 21. brigada 28. divizije, pripadale su toj grupaciji. Daljniji razvoj situacije pokazat će da su ustaški komandanti (Ante Moškov i Rafael Boban) izvodili operacije čišćenja u skladu s gore postavljenim operativnim ciljevima.

⁴³ VII, tom V, knjiga 29, dok. 40, str. 210-212.

Imajući u vidu te činjenice, postavlja se pitanje: zašto izviđačka služba Korpusa pred napad nije bila pojačana? Bilo je očigledno da su borbe koje su tih dana vođene bile neusporedivo teže od ranijih, a pogotovu po brzini i reagiranju neprijatelja, njegovoj drskosti i danonoćnim izlascima na teren.

Podaci koje smo imali o jačini neprijatelja u Ludbregu bili su zastarjeli. Obavještajna služba štaba 10. korpusa nije na vrijeme uočila promjene. Dinamična aktivnost koju smo pokazali mi i neprijatelj, trebalo je neprekidno pratiti. Najkritičniji trenuci nastupili su 5. jula 1944. god., kad je 32. divizija u dolini Bednje kod sela Leskovca vodila borbu s ustašama koje su došle iz Ludbrega (veće snage). Malo je vjerojatno da bi ustaše ispraznile Ludbreg i ostavile nezaštićeno uporište, pogotovu jer su saznali da se nekoliko kilometara južno od grada nalazi 28. divizija. Njihova opreznost ne bi bila manja nakon borbi kod Prkosa u kojoj su pretrpjeli velike gubitke. Ako se tome doda da su dva dezertera iz 28. divizije otišla prije napada u Ludbreg, nije teško zaključiti da je neprijatelj očekivao napad.

Vojne i političke pripreme 28. divizije za napad bile su temeljite, ali se ipak možemo pitati: zašto je za napad određena 17. brigada koja od napada na Hercegovac nije imala većih i uspješnijih akcija? Naprotiv, gubici u Hercegovcu umnogome su oslabili njezinu borbenost. Vjerojatno je 17. brigada bila određena za napad, iako je u tom trenutku bolja bila 21. brigada, zbog tradicije. Naime, ta je brigada u ranu jesen 1943. uspješno napala i oslobodila Ludbreg.

Tada je bio drugi neprijatelj i opća situacija vrlo povoljna za NOP, budući da je nakon kapitulacije Italije nastupio izvanredan polet za borbu u tim krajevima i velika demoralizacija u redovima neprijatelja.

Nema dovoljno objašnjenja zašto se u napadu nije pokušalo iskoristiti brdske topove koji su imali dovoljno granata, a koji bi doprinijeli postizanju odgovarajućeg borbenog i moralnog efekta, pogotovu u prvoj fazi napada.

Napad bataljona vrlo brzo je pokazao da sadejstvo jedinica nije bilo dobro, da nisu dovoljno povezane, pogotovu s obzirom na to da je napad bio zamišljen obuhvatom. Zašto su bataljoni (3. bat.) tako brzo izgubili vezu sa svojim polaznim linijama za napad i vezu s pozadinom, svojim putovima nastupanja i evakuacije?

Neobjašnjivo je što su radile rezerve (brigadna i divizijska). Nije li već pri prvom pokušaju deblokiranja opkoljenog bataljona bilo jasno da su za to potrebne veće snage i da se proboj pod svaku cijenu mora izvršiti na onoj tački gdje je bataljon ušao u uporište? Smatram da je bilo vremena da se dovede pojačanje sa zasjeda od Koprivnice i Varaždina. Ili je, kako to kaže komesar 28. udarne divizije Đuro Kladarin, »demoralizacija štabova« bila jedan od krivaca takve neaktivnosti.

Suradnja i povezanost Štaba 28. divizije i Štaba korpusa u toku napada nije bila zadovoljavajuća. Logično je da su u tako kritičnoj situaciji, u neizvjesnosti sudbine jedinice koja napada, štabovi 28. udarne divizije i 10. korpusa morali surađivati u najvećoj mogućoj mjeri pri donošenju odluka kako izvući opkoljeni 3. bataljon iz uporišta. Dokumenti ne objašnjavaju zašto nije bilo tako.

Sjećam se da kao komandant 32. divizije u toku borbe u Ludbregu nisam dobio ni jednu informaciju o toku i rezultatu napada, što je bilo izvan

ustaljenih običaja. Naprotiv, u ranijoj praksi vrlo često se provjeravalo stanje osiguranja. U mnogo slučajeva čvrstina i uspješna borba pri osiguranju odlučivali su krajnji ishod, tj. doprinosili uspjehu napada na uporište odnosno nedostaci osiguranja su utjecali da napad ne uspije.

Stječe se opći utisak da Štab 10. korpusa u vrijeme svakodnevnih obrta situacije, izazvanih pojačanim napadima ustaških jedinica, nije pokazao dovoljnu elastičnost i realizam u procjeni neprijatelja i vlastitih mogućnosti. Štab Korpusa je brzo promijenio odluku o napadu na Koprivnicu i odlučio se za Ludbreg. Međutim, nije osigurao nužne pripreme izviđanja ni provjeravanje stanja u uporištu Ludbreg.

U ranijim se borbama neprijatelj ne bi tako brzo oporavio od takvog poraza kao što je bio onaj u Prkosu 2. jula 1944. ali ovog puta ustaše nisu pokazivale nikakve znakove demoralizacije i slabljenja borbene aktivnosti, što je u svakom slučaju bila posljedica čvrste odluke komandanta 69. njemačkoga armijskog korpusa da izvede planiranu operaciju »Rouen«.

Štabu Korpusa su tri divizije (28, 32. i 33) stajale na raspolaganju za borbu u Ludbregu. Jednu je brigadu 33. divizije mogao kao korpusnu rezervu držati u blizini, jer u to vrijeme 33. divizija na zapadnoj Bilogori nije imala nikakvih borbi u širem rajonu Topolovca, niti je s te strane prijetila opasnost od intervencije neprijatelja.

BORBE 28, 32. i 33. DIVIZIJE NA BILOGORI

(8. jula 1944)

Sekc. Bjelovar, Čakovec, Đurđevac 1:100.000

Neprijatelj nije mogao slobodni teritorij Bilogore stalno kontrolirati, već je to činio povremeno. Zbog prisutnosti naših većih snaga na tom dijelu slobodnog teritorija i njihove aktivnosti potkraj juna i u početku jula 1944. godine neprijateljski izlasci iz uporišta postali su sve učestaliji. Glavno neprijateljsko uporište, odakle je dolazila najveća prijetnja, bio je jaki garnizon Bjelovar gdje je bilo domobrana, ustaša, Nijemaca, tu je bila i Središnja oružnička škola. U Bjelovaru se, u prosjeku, stalno nalazilo i oko 1.500 žandara. Manja uporišta u trokutu Bjelovar, Križevci, Koprivnica bila su: Gudovac, Rovišće, Sv. Ivan Zabno i Vrbovec, zatim Novigrad Podravski, Đurđevac i Veliko Trojstvo. Ta uporišta, uz ranije uspostavljeno Veliko Trojstvo, postojala su s očiglednom namjerom da spriječe prodiranje partizana u Podravinu, da pomažu u prisilnoj mobilizaciji vojnih obveznika, ubijanju i pljačkanju žita i hrane.

Nakon neuspjelog napada na Ludbreg, Štab 10. korpusa je odlučio da se 28. udarna i 32. divizija — zbog pretrpljenih žrtava — 7. jula prebace na Bilogoru.

Sve jedinice bile su 7. jula do 11 sati južno od pruge Križevci—Koprivnica na zapadnoj Bilogori. Razmještaj je bio sljedeći:

— 28. udarna divizija: širi rajon Hudovljana i Velike (Gornje i Donje), Peščenika, Rovištanaca;

— 32. divizija: brigada »Braća Radić«: s. Srijem, Velika i Mala Branjska;

brigada »Matija Gubec«: Većeslavac, Velike Sesvete; 1. zagorska brigada: selo Ladislav. Štab 32. divizije sa prištapskim jedinicama selo Trnovac;

- 33. divizija: 1. brigada: Turski Brijeg, Šoštaričko Selo, Pednjevo Selo; 2. brigada: sela Brezovac i Povelic.

— Istog dana kad i jedinice s Kalnika, na Bilogoru se prebacio i Štab 10. korpusa i razmjestio se u Širokom Selu.

Operacije »Bienenhaus I« i »Bienenhaus II« u prvoj su etapi imale cilj razbijanje snaga 33. divizije u rajonu Čazme. Operacija »Bienenhaus I« počela je 25, a završila 27. juna 1944. god., bez naročitog uspjeha, jer su se jedinice 33. divizije izvukle. Nakon toga su Nijemci pregrupirali snage i nastavili drugu etapu operacije 29. juna pod šifrom »Bienenhaus II«. Počela je u rajonu Ivanić-Grada. Ona je također završena bez uspjeha, 30. juna. U operaciji »Bienenhaus« sudjelovale su ove jedinice: 1. i 4. konjički puk, 55. izviđački bataljon, 1. gorski ustaško-domobranski zdruk, 5. stajaći djelatni zdruk i njemačke policijske snage.

Komandant 69. armijskog korpusa general Helge Auleb, je 7. jula 1944. god. izdao zapovijest Ia str. pov. br. 916/2516/14 za operaciju »Rouen«, za čišćenje planine Kalnik.⁴⁵

»ZAPOVEST KOMANDE 69. ARMIJSKOG KORPUSA ZA NAROČITU UPOTREBU OD 7. JULA 1944. POGLAVNIKOVOM TJELESNOM ZDRUGU ZA DEJSTVA U OPERACIJI 'ROUEN' NA ŠIREM PODRUČJU KALNIKA

STROGO POVERLJIVO

K-da LXIX AK z. b. V.

Ia, str. pov. br. 916/2516/44

K.H.Qu, 7. juli 1944.

22 *primerka*

18. *primerak*

Zapovest

Operacija 'Rouen'

za čišćenje planine Kalnik

- 1.) *Neprijatelj*: Prema prethodnom naređenju K-de LXIX AK z. b. V. Ic, str. pov. br. 885/2435/44. od 4. 7. 44. i obaveštajnom biltenu o neprijatelju (prilog)
- 2.) *Namere*: Neprijatelja koji se nalazi u planini Kalnik treba opkoliti sa severozapada, zapada, jugozapada i juga i posle toga napadom sa istoka i jugoistoka razbiti.

Zapovijest se nalazi u VII, tom XII, knjiga 4, dok. 89, str. 397-405.

- 3.) *Organizacija komandovanja trupe*: Rukovođenje: K-da LXIX A.K. z. b. V.
- a) Tjelesna div. poglavnika (ojač. 5. ust. brig., Pol. bat. Križevci, 1 bat. ust. Saobraćajne brig., Ust. podof. šk.).
 - b) mađarska Udarne grupa (2 ojač. puka).
 - c) mađarska Grupa za zaprečavanje (1 ojač. puk i 1 bat.),
 - d) mađarska Rezervna grupa (1 ojač. puk bez 1 bat.)
- 4.) *U tu svrhu treba do dana D +1 u 19.00 časova da se razmeste*:
- a) *Ojač Tj[lelesna] div.:*
 - aa) 5. ust. brig. (Tj[lelesnoj div.] kao i dosad potčinjena) u rejon Vojakovac-Carevdar (6-9 si. Križevci) za napad u pravcu severa i severozap.
 - bb) Pol. bat. Križevci (potčinjen Tj[desnoj] div.) u rejon Ivanec-Sv. Helena, za napad prema severu.
 - cc) Jedan ojač. puk (3 bat., glavnina Tenk. bat. i Art. divizion) u rejonu Bočkovec (8 s. sz. Križevci) — G. Kolarec (9 ji. Hum), za napad prema severu i severoistoku.
 - dd) Grupa za zaprečavanje (3 ojač. bat) na odseku Vinično—Hum-Novi Marof, za sprečavanje nepr. proboja prema zapadu i za napad prema severoistoku.
 - b) *Mađarske snage:*
 - aa) Mađarska Udarne grupa (ojač. puk) u rejon Carevdar (isk.)—Koprivnica (isk.), za napad prema severozapadu.
 - bb) Mađ. Grupa za zaprečavanje (1 ojač. puk i 1 bat.) na liniju Varaždinske Toplice—G. Poljana—Hrastovsko—Ludbreg (isk.), za sprečavanje nepr. proboja prema zapadu i severozapadu.
 - cc) Jedan rezervni puk (bez 1 bat.) u rejon Ludbreg, za napad juž. ili istoč. pravcem, po naređenju K-de Korp.
- 5.) *Prikupljanje, posjedanje polaznog položaja za napad do dana D + 1 u 19 časova; izvršenje će narediti pojedinačnim naređenjima.*
- Raspored vremena:*
- a) *dana D:*
 - aa) *Grupa za zaprečavanje:* 1 mađ. puk iz rejona Čakovec do 19.00 časova stiže u rejon severozap. Varažd. Toplice.
 - bb) *Udarne grupa:* mađ. Operativni štab i 1 mađ. puk stižu u rejon Koprivnica.
 - cc) 2 mađ. puk. železnič. transportom i iskrčavanje u rejon Legrad—Đe-kenješ.
 - dd) Tj[desna] div. poglavnika priprema smenu za zatvaranje Novi Marof—Ludbreg, tako da ona može da usledi dana D + 1.
 - b) *dana D +1;*
 - aa) Prikupljanje svih delova Tj[lelesne] div. poglavnika predviđenih za napad i zaprečavanje do 19.00 časova u rejone shodn. tač. 3a i b.
 - bb) 5. ust. brig. i mađ. borbeni grupa iz rejona Koprivnica—Đe-kenješ... prema jugozapadu, prodiru u proređere rejone shod. tač. 3a i b.
 - cc) Prodor Pol. bat. u rejon shod. tač. 3a.

dd) Marš mađ. rezervnog puka iz rejonu Đekenješ—Legrad za Ludbreg. Pojačanje Grupe za zaprečivane angažovanjem jednog bat. na odseku Poljana—Ludreg. Puk (bez 1 bat) na raspolaganje K-di korpusa u Ludbregu.

6.) *Napad (zadaci za dan D + 2)*

Iz dostignutih rejonu, shod. tač. 4, kreću u napad dana D +2 u 05.00 časova mađ. Udarna grupa i ojač. Tjelesna div. pravcem severozap., zapad i severoist., kako bi neprijatelja sabili u planini Kalnik.

Do 19.00 časova treba da se dostigne sledeća zatvorena linija: raskrsnica puteva 1.5 km severoist. Rasinje (9 z. sz. Koprivnica)—V. Grabičani—dolina potoka Gliboki—Ivanova str. (10,5 s. Križevci)—Kamešnica—južni obronak Kalnika—Korenić (kota 539, 7 ji. Novi Marof)—Dubovčić (6 ji. Novi Marof)—Kapela (5 si. Novi Marof)—Varažd. Toplice-Ludbreg.

Borbene zone:

d) *Mađ. borbena grupa:*

Desno krilo duž puta Koprivnica—Ludbreg

Granica levo prema ojač. Tjelesnoj div.: Donjara (2,5 si. Carevdar), Koprivnička Reka, Ivanec (11 sz. Carevdar); Jesenovac—Slanje (16 jz. Ludbreg) (sva mesta uklj.)

b) *Tjelesna div. poglavnika:*

Granica levo prema mađ. Grupi za zaprečavanje:

Severna ivica Novi Marof - južna ivica Veliki Drenovec, ovde tesna veza sa desnim krilom mađ. Grupe za zaprečavanje.

7.) *Vođenje borbe:*

a) *Izviđanje* vršiti stalno u pravcu Kalnika i prema susedima, kako bi se uočili pokušaji neprijatelja da se probije prema zapadu i pokreti povlačenja prema jugoistoku, i da se dobije jasna slika o stanju kod neprijatelja južno Koprivnica.

b) *Vežu* po liniji, shodno tač. 6, moraju stalno da obezbede sve jedinice.

c) *Osiguranje* rejonu južno Koprivnica (Bilo-gora) i pozadine mađ. Udarne grupe treba vršiti jakim izviđačkim patrolama.

Rejon severoist. od linije Koprivnica—Ludbreg treba osigurati izviđačkim prodorima mađ. udarnih grupa rezervnog puka u Ludbregu. Intervencija jakom udarnom grupom (1 četa) iz Koprivnice mora biti obezbeđena.

d) *Zatvaranje* na severnom i severozapadnom obronku Kalnika mora biti tako sprovedeno da pokretnim lokalnim rezervama, u datom slučaju, protivnapadom mogu da se razbiju nepr. pokušaji proboja kod Slanje, juž. Varažd. Toplice ili Huma.

e) *Prodor* iz Koprivnice prema jugozapadu dana D — 1, po redosledu 5. ust. brig., mađ. Udarna grupa, treba tako borbeno grupisati da se angažovanjem art. i teš. naoružanja polazni položaji za napad izbore nastupanjem po vodovima.

f) *Napad* mađ. Udarne grupe treba razviti sa jakim levim krilom u tesnom dodiru sa 5. ustaš. brigadom. Iza napadnog ešelona, koji nastupa širokim frontom, treba držati u pripravnosti udarne rezerve da bi se odmah osujetili pokušaji proboja neprijatelja.

8.) *Rezerve:*

Na raspolaganje K-di korp. pripremiti:

- a) od Tj[elesne] div. poglavnika 2 ojač. gren. č (ukrcane na mot. vozilo) u rejonu sz. Križevci.
- b) od mađ. Rezervne grupe jedan ojač. puk bez 1 bat. u rejonu Ludbrega.
- c) od mađ. Udarne grupe jednu ojač. biciklističku č u Koprivnici.
- d) K-da LXIX AK z. b. V. i komandant mesta Varaždin, Oki. izviđački vod 69. AK i 2 č (mot. pokretne) 6 km j. ji. Varaždin.

9.) *Oficiri za vezu:*

Radi se na tom da se zajednički neprijatelj Tito i njegove boljševičke bande razbiju. Sebičnjaci lokalnih interesa treba u vezi ove vojničke dužnosti da ćute. Svi komandanti treba da poučavanjem i objašnjenjem otklone event, nesporazume a ličnom intervencijom nepotrebne razmirice i odugovlačenja.

Kao oficire za vezu i prevodioce treba da upute:

- a) *nemački Vermaht*: jednog štabnog ofic. sa sredstvima veze u štab mađ. Udarne grupe Koprivnica;
 - b) *hrv. oružane snage*: po jednog štabnog ofic. (ofic. za vezu sa prevodiocem) u:
 - aa) Operativni štab mađ. Udarne grupe i 2 puka (3 ofic.)
 - bb) mađ. Grupu za zaprečavanje (1 ofic.)
 - c) *mađ. oružane snage*: 1 štabnog ofic. u K-du LXIX AK Varaždin.
- Oficiri za vezu (po mogućstvu mot. sa prevodiocima) treba da se jave do 8. 7. 44. u 12.00 časova štabovima kod kojih su prekomandovani.

10.) *Komandna mesta:*

- a) K-da LXIX AK z. b. V. (istureno komandno mesto) Varaždin od 7. 7. 44. u 20.00 časova.
- b) Tj[desna] div. poglavnika: u prvo vreme Križevci, kasnije severozapadno.
- c) Mađarska Udarne grupa: Koprivnica.
- d) Mađarska Grupa za zaprečavanje: Varaždinske Toplice.
- e) Mađarska Rezervna grupa: Ludbreg.

11.) Dan D narediće se preko radija.

12.) Naređujem najstrožiju tajnost.

Pre početka operacije zabranjuje se da se telefonskim putem predaju taktičke mere ili naređenja za snabdevanje.

Koncept potpisao
A u l e b

Za tačnost

general pešadije

gen. štab. major

Prilozi:

- a) 1 obaveštajni bilten o stanju neprijatelja,
- b) Spec, naređenja za snabdevanje
- c) Spec, naređenje za službu veze slede.

Dostavljeno prema konceptu

Strogo poverljivi predmet

Prilog a) Uz akt K-de LXIX AK z. b. V.
Ia, str. pov. br. 916/2516/44.
od 7. 7. 1944.

Stanje neprijatelja rejon Varaždin-Križevci-Đurđevac - državna granica
Stanje: 6. 7. 1944.

Usled operacije »Bienenhaus«, snage 10. korpusa i delovi (6. korpusa pomerili su se prema sz. u rejon Đurđevac -Novi Marof-Lüdbreg da bi odatle prodrli u planinu Ivanščica.

Sadašnji položaji:

- a) štab 10. korpusa, 21. brig. 28. div., 1. i 2. mosl. brig. 33. div. u rejonu planine Kalnik (1500 ljudi);
- b) brig. »M. Gubec« i »Braća Radić« kao i delovi Kalničkog i Bjelovarskog odreda i Štab 32. div. u rejonu Ludbreg—Novi Marof (1600-2000 ljudi);
- c) 25. i 17. brig. 28. div. kao i delovi Kalničkog odreda u rejonu 12 z. Đurđevac (oko 1800 ljudi). Navodno rezerva za operaciju u rejonu Ludbreg.

Ukupna jačina u gornjem rejonu oko 6000 ljudi.

Naoružanje:

28. div.: 6 topova, 3 pt topa, 2 pt puške, 7 minob., 25 mitr., 30 automata.

32. div.: 2 topa, 4 pt topa, 19 minob., 40 mitr., 46 autom.

33. div.: 7 topova, 49 mitr., 45 autom.

Prema izveštaju Tjelesne divizije poglavnika 17/28, div. je vrlo dobro opremljena i raspolaže engleskim i američkim naoružanjem.

4. 7. izvršeni su napadi na Novi Marof i Ludbreg, planiran je napad na Varaždinske Toplice.

Ostale neprijateljske snage:

Na državnoj granici u rejonu Prelog nalazi se Međumurski odred (jačina nepoznata).

Strogo poverljivi predmet

Prilog c) uz akt K-de LXIX AK z. b. V.
Ia, str. pov. br. 916/2516/44.
od 7. 7. 1944.

Specijalna naređenja za službu veze, primaoce naređenja, izveštaje za operaciju »Rouen«.

A. *Služba veze:*

1. Treba uspostaviti:

- 1.) Telegrafsku, telefonsku i radio-vezu od isturenog komandnog mesta K-de LXIX AK z. b. V. do K-de LXIX AK z. b. V. u Zagrebu.
 - 2.) Radio-vezu od isturenog komandnog mesta LXIX AK z. b. V.
 - a) do oficira za vezu pri mađ. Udarnoj grupi,
 - b) do mađarske Grupe za zaprečavanje,
 - c) do Tjelesne div. poglavnika u Križevcima
 - d) do K-de 2. OkA.
 - 3.) Telefonsku vezu od isturenog komandnog mest LXIX AK z. b. V. do Ludbrega.
- II. K-da LXIX AK z. b. V., za pravilno funkcionisanje predstojeće veze, upućuje:
- 1.) Oficiru za vezu pri mađ. Borbenoj grupi 1/80 vata — radio-odeljenje,
 - 2.) Tjelesnoj div. poglavnika 1/15 vata - radio-odeljenje.
- B. *Primaoci naređenja:*
 Treba uputiti ofic.[ire] (mot. pokretne):
 iz tjelesne div. u K-du LXIX AK, Varaždin,
 iz mađ. Grupe za zaprečavanje u K-du LXIX AK, Varaždin,
 iz mađ. Rezervne grupe u K-du LXIX AK, Varaždin.
- C. *Izveštaje:*
 treba dostaviti:
- a) sa polaskom i pristizanjem u rejone istovara, odn. polazne rejone, odn. položaje,
 - b) prilikom 1. dodira sa neprijateljem,
 - c) za vreme borbe svaka 4 sata,
 - d) prilikom svakog naročitog događaja odmah,
 - e) *večernje izveštaje*, uspehe, dostignute ciljeve, utisak o neprijatelju, sopstvene namere, svakodnevno do 19.30 časova.

Ustaški general Ante Moškov, ratni zločinac, prilikom saslušanja u istražnom zatvoru u Zagebu 1947. god. je o tom planu i ofenzivi generala Auleba izjavio:

»Koncem proljeća 1944. god. partizani su bili ugrozili čitavo područje Podravine i samog Zagorja. Ja sam radi te opasnosti bio digao sve raspoložive snage PTS-a pa i samu dočasničku školu iz Zagreba, jer osim opasnosti od partizana postojala je namjera da dođu dvije mađarske divizije na to područje, koje su Nijemci tražili na temelju izvješća njihovih časnika iz Varaždina i njihove tvrdnje da se ovoj navali od strane partizana ne može Hrvats. vojska na tom sektoru oduprijeti. Pavelić je bio dao pristanak za dolazak Mađara. U Varaždin je bio došao sa čitavim svojim štabom jedan njemački general, zapovjednik Korpusa, general Auleb.

Ja sam, međutim, znajući neraspoloženje pučanstva ovih krajeva prema Mađarima, htio na svaki način stvar riješiti sa vlastitim snagama prije nego dođu Mađari, tako da je njihov dolazak postao bezpredmetan. Otišao sam na teren te na sva traženja njemačkog generala koji je slao za mnom jednog svog časnika sa velikim osiguranjem da me pronade i da mi izda zapovijed prema kojoj sam se imao staviti pod njegovo zapovjedništvo, nisam se htio javiti dok

stvar nisam završio tj. dok nisam uspio odbaciti partizane iza Đurđevca prema Pitomači. Operirali smo zajednički ja i Boban.

Nakon ove akcije došao sam u Varaždin i tek se onda javio njemačkom generalu koji nije htio ni saslušati mog izvješća, već je odmah, u prisutnosti mađarskog pukovnika koji je bio došao za vezu, počeo određivati moj izlazni položaj za akciju i to Brezova Glava—Novi Marof—Varaždinski Vinogradi. Nije me uopće htio saslušati o toj situaciji govoreći da je on vojnik i da je on dobio zapovjed da izvrši tu akciju za koju je već izrađena detaljna zapovjed. Tek nakon mog urgiranja, a poslije dobivene zapovjedi za po njemu pripremljenu akciju, uspio sam da me sasluša i da mu kažem da na čitavom tom području gdje je zamišljena akcija uopće nema partizana, jer da smo ih uspjeli odbaciti daleko u Bilogoru. Ipak nije htio popustiti niti me je htio pustiti u Zagreb da referiram o stvari. Ja sam ipak u Zagrebu obavijestio telefonski generala Grujića, a kasnije sam istu stvar iznio Paveliću. Grujić mi je odgovorio da oni ne mogu ništa napraviti, jer da je to sve preuzelo njemačko zapovjedništvo u svoje ruke i da je zapovjed za pokret tih trupa iz Mađarske izdana iz samog Hauptkvartira Njemačke.

Uspio sam ipak dokazati njemačkom generalu besmislenost akcije i nepotrebno zamaranje trupa kao i nezgodne političke posljedice koje bi izazvao dolazak Mađara na ovo područje. On je nakon provjeravanja mojega izvješća po svojim časnicima koje je poslao na teren konačno odustao, odnosno predložio svome zapovjedništvu da akcija ne bude vođena, jer da nije potrebno, što je i bilo onda prihvaćeno od njemačkog višeg zapovjedništva.«

Iz gornje izjave Moškova i njemačkih dokumenata (citirane zapovijesti i priloga toj zapovijesti), vidi se da je osnovna preokupacija njemačkog okupatora bila očistiti područje sjeverno od Zagreba (Hrvatsko zagorje i Kalnik, zap. Bilogoru i Podravinu od Đurđevca prema Varaždinu), kako bi komunikacije koje vode u Njemačku bile što slobodnije i sigurnije. Stoga je i u planiranje operacija »Bienenhaus« već bila unesena ta osnovna ideja, koja se s operacijom »Rouen« trebala u potpunosti realizirati. Trebalo je uništiti glavne snage 10. korpusa, o čemu komandant 69. korpusa 6. 7., utvrđuje:

»Usled operacije 'Bienenhaus', snage 10. korpusa i delovi 6. korpusa pomerili su se prema s. z. u rejon Đurđevac—Novi Marof—Ludbreg da bi odatle prodrli u planinu Ivanščica.

Sadašnji položaji

a) štab 10. korpusa, 21. brig. 28. div., 1. i 2. mosl. brig., 33. div. u rajonu planine Kalnik (1.500 ljudi);

b) brig. 'Matija Gubec' i 'Braća Radić' kao i delovi Kalničkog i Bjelovarskog odreda i Štab 32. div. u rejonu Ludbreg—Novi Marof (1600 do 2000 ljudi);

c) 25. i 17. brig. 28. div. kao i delovi Kalničkog odreda u rejonu 12z. Đurđevac (oko 1800 ljudi). Navodno rezerva za operaciju u rejonu Ludbreg.

Ukupna jačina u gornjem rajonu oko 6.000 ljudi.«⁴⁶

Vrijedno je napomenuti, usprkos nekim netačnostima pod c), da je neprijatelj raspolagao prilično realnim podacima o partizanskim snagama i njihovu

⁴⁶ VII, tom XII, knjiga 4, dok. 89, str. 403.

položaju. Izuzetak je razmještaj Kalničkog odreda koji nije napuštao svoj teritorij, a ni on ni 28. divizija nisu bili tako razmješteni radi izvođenja operacije na Ludbreg, jer je ona već bila završena.

Ciljevi operacije »Bienenhaus« i »Rouen« daju do kraja jasan odgovor zbog čega je ustaško komandiranje na tom području bilo čvrsto odlučilo »uništiti« i »protjerati partizane«: jer je to bio zahtjev njemačke komande koja je za to bila zainteresirana. Neuspjeh 28. divizije u Ludbregu pokazao je da su partizani ranjivi i zato je neprijatelj odmah drugog dana krenuo u nove borbe s našim jedinicama na Bilogori. Iako je točno da smo im za takvu aktivnost i mi dali poticaja svojim propustima u Ludbregu, ipak njihova velika nestrpljivost dokazuje da su morali zadatak generala Auleba izvršiti pod svaku cijenu, ne gledajući na žrtve.

Ustaše su 8. jula 1944. god. oko 13 sati iz pravca Koprivnice i Jagnjedovca nastupile prema položajima 28. divizije u s. Hudovljanima i s. Velikoj i položajima 32. divizije na k. 189 i s. Širokom Selu.

Štab 32. divizije odmah je pomaknuo snage Divizije da neprijatelja uvuče u klopku, a zatim snažnim udarcima svih naših snaga na Bilogori uništi. Prva zagorska brigada zauzela je položaj Peščenica, kota 189, koju je trebala držati Udarne brigada »Braća Radić«, ali je zakasnila, dok je njezin 1. bataljon trebao zauzeti Široko Selo i organizirati osmatračnicu kod crkve Gornji Križ.

Brigada »Braća Radić« trebala je zauzeti kotu 189 - s. V. Vid - kota 204, Mala Branjska — Kamenik;

Brigada »Matija Gubec« ostala je na istim položajima. Bataljon 1. zagorske brigade nije stigao zauzeti položaj u Širokom Selu, jer je neprijatelj već izbio u samo selo od pravca M. Mučne i bataljon se povukao. Bataljon brigade »Braća Radić« nije stigao na kotu 189, pa je 2. bataljon 1. zagorske brigade uputio jednu četvu na kotu, a s ostalim snagama bataljona rokirao se prema putu koji vodi od sela Ladislava prema Širokom Selu na sektoru Peščenica.

Glavne snage ustaša nastupale su u pravu Širokog Sela, a pomoćne prema koti 189. One su potisnule četvu 2. bataljona 1. zagorske brigade s te kote i zauzele je. Ubrzo je naišao bataljon brigade »Braća Radić« koji je jurišao na ustaše i protjerao ih s kote. Ustaše su se povukle u Široko Selo.

U 18 sati je 1. bataljon 1. zagorske brigade jurišao na Široko Selo i protjerao neprijatelja. Istovremeno je 2. bataljon Udarne brigade »Braća Radić« dobio zadatak da preko sela D. Velike izbije na kotu 220—230, a odatle na kotu 224 i presiječe ustašama odstupnicu preko Pavlin Kloštra u pravcu Bjelovara.

Prvi bataljon Udarne brigade »Braća Radić« imao je zadatak da pomogne 1. udarnom bataljonu 1. zagorske brigade u njegovu nastupanju prema Gornjem Križu. Međutim, ti bataljoni nisu uspostavili sadejstvo ni jedinstvo komandovanja, što je imalo za posljedicu da su sve snage napadale Gornji Križ frontalno prema crkvi. Zbog slabe veze u toku napada na Gornji Križ naišao je 2. bataljon Udarne brigade »Braća Radić«, i on je otvorio vatru po 1. udarnom bataljonu Zagorske brigade. Štab Udarne brigade »Braća Radić« nije u tom trenutku intervenirao, jer je komandant Brigade Ivan Vulić bio ranjen. Ubrzo je Štab Brigade uočio grešku. Štab 32. divizije je tada naredio da se 2. bataljon brigade »Braća Radić« uputi pokraj sela Donjeg Maslarca,

zaobiđe Gornji Križ, izbije na kotu 224 i odatle upadne u selo, neprijatelju iza leđa. U isto vrijeme, u Široko Selo stigao je i 2. bataljon 1. zagorske brigade kao rezerva. On je odmah pošao u napad na Gornji Križ s istočne strane. Osjetivši jak frontalni pritisak 1. bataljona Udarne brigade »Braća Radić«, ustaše su iskoristile mrak i preko Pavlin Kloštra krenule za Bjelovar. Nakon kraćeg gonjenja naše jedinice su se povukle na prvobitne položaje.

Neprijatelj je pretrpio gubitke od 25 mrtvih, od kojih je 5 ostalo na bojnopolju, i oko 35 ranjenih.

Gubici 32. divizije i 1. zagorske brigade: 8 mrtvih i 13 ranjenih drugova.

Na položajima 33. divizije situacija se razvijala ovako:

Oko 14 sati, piše u izvještaju Štaba 33. divizije, »pucnjava se sve više približavala k nama...«. Nakon toga je Štab izdao naređenje 1. brigadi da s jednim bataljonom odmah zauzme vis Zrinjski Brijeg i krene grebenom od Jalševčke šume prema Gor. Križ da uspostavi borbeni kontakt s neprijateljem i da mu spriječi prodor u Topolovac.

2. brigada je dobila naređenje da sa jednim bataljonom zaposjedne vis Severin (Vinogradi), a bataljonima iz Povelića da izvodi manevar preko Kosovog Sela i pravi pritisak na desni bok nastupajućeg neprijatelja.

1. brigada zakasnila je zauzeti određene položaje, jer su već bili u rukama neprijatelja. Jedinice nepripremljene za borbu napustile su Turski Brijeg i centar sela Topolovaci preko Šoštaričkog Sela povukle se na Brdo šumu, dok je bataljon 2. brigade uspio zaposjesti Vinogradi (Severin). Jedna četa iz 1. brigade i podoficirska škola divizije zauzeli su istočnu ivicu zaselka Brezovac i zajedno s bataljonom sa Severin primorale neprijatelja koji je zauzeo selo zapadno od crkve, da odstupi na Turski Brijeg i dalje na Zrinjski Brijeg.

2. bataljon 2. brigade iz Povelića sa zakašnjenjem je izvršio pritisak na desni bok neprijateljske kolone i prilično ga ugrozio, ali poslije toga su se angažirale jače neprijateljske snage iz Gor. Križa i pošto je pretrpio gubitke, bataljon se ograničio na obranu.

1. brigada poslije te situacije dobila je naređenje da sa svim svojim snagama, držeći se grebena, napadne neprijatelja na Turskom Brijegu. Izvršenju tog napada brigada je pristupila u 19 sati. U prvom napadu je ušla u Turski Brijeg, ali je nakon žestokog otpora i opkoljavanja sa strane neprijatelja odstupila. Brigada je u napadu učestovala samo s jednim bataljonom, dok druge snage štab brigade nije držao u rukama.

Borba između bataljona sa Severin i neprijatelja u Zrinjski Brijeg., i bataljona koji je nastupao iz Povelića trajala je do 22 sata, kad se neprijatelj počeo povlačiti za Bjelovar.

Štab divizije smatra da je jedan od osnovnih razloga neuspjeha, jer su:

»Štabovi brigada (naročito I) učinili krupan propust što nisu posvetili punu pažnju izviđanju u pravcu sa kojeg se čula borba, već su dopustili da budu zatečeni po neprijatelju u bazama.

Osim toga, jedan bataljon I brigade odstupio je sa Turskog Brijega mimo znanja svog predpostavljenog Štaba i cijelo vrijeme bio izvan njegovog uticaja...«⁴⁷

⁴⁷ VII, tom V knjiga 29, dok. br. 30, str. 168-169.

Koliko su jedinice 28. udarne divizije sudjelovale u borbi ne može se dokraja opisati. Tačno je da su u prvoj fazi prihvatile borbu, ali, budući da je neprijatelj glavnim snagama išao na 32. diviziju općim pravcem za Gor. Križ, Topolovac i da se gubici cijene na 3 mrtva i 3 ranjena, opseg tih borbi nije bio širok.

Ukupni gubici (28, 32. i 33. divizije) bili su, prema depeši Štaba 10 korpusa Glavnom štabu NOV i POH, 16 mrtvih i 32 ranjena druga.

Prema izvještaju PTS-a od 10. jula, ustaše su u toj borbi imale 6 mrtvih, 36 ranjenih i 3 nestala. Međutim, dnevni izvještaj Zapovjedništva glavnog stožera domobranstva navodi da su gubici ustaša bili: 31 poginuo, 57 ranjenih i 20 nestalih.

U vezi s borbom u toku toga dana treba kao slabu stranu pomenuti da sadejstvo i održavanje veze između divizija uopće nije u toku borbe došlo do nikakvog izražaja, niti je Štab Korpusa tu saradnju ostvarivao u onoj mjeri koliko je bilo potrebno da jedinice udruženim snagama vode borbu protiv nastupajućih ustaša. Slaba koordiniranost i neostvoreno sadejstvo uz gore napomenute slabosti i greške jedan je od osnovnih razloga zašto ustaše nisu pretpjeli mnogo veće gubitke, jer odnos snaga bio je mnogo povoljniji u našu korist, budući da smo dočekivali neprijatelja na otvorenom i ranije zauzetim položajima.

Nedostatak sadejstva, veze i pravovremene informacije o promjeni situacije i u ovoj borbi pokazali su koliko je to bio važan uslov za uspjeh u borbi, a taj uslov nije bio osiguran.

BORBE 32. DIVIZIJE NA ZAPADNOJ BILOGORI. OKRUŽENJE U JAKOPOVCU (13. jula 1944. god.)

Jedinice 32. divizije su se po naređenju Štaba Korpusa, 9. jula premjestile i razmjestile ovako:

- brigada »Braća Radić« u s. Vel. i Mal. Branjska, s. Srijem, s. Miličani;
- brigada »Matija Gubec« u s. Gornje Sredice;
- 1. zagorska brigada u s. G. i D. Maslarac i Gornji Križ;
- Štab Divizije u Gornjem Križu.

Jedinice 33. divizije ostale su u istim selima do odlaska 10/11. jula za Moslavinu. Zajedno sa 33. divizijom je i Štab Korpusa napustio zapadnu Bilogoru.

Jedinice 28. udarne divizije počele su se povlačiti u pravcu Slavonije već 8. jula.

Brigade 32. divizije i 1. zagorska brigada su se 10. i 11. jula sređivale, odmarale i obučavale. Tih dana, neprijatelj nije iz svojih uporišta izlazio na područje zapadne Bilogore.

Uvečer je Štab Divizije održao sastanak sa štabovima brigada na kojem su kratko analizirane protekle borbe i utvrđene slabosti štabova u rukovođenju

jedinicama. Istog je dana, radi pomoći u dopremi odjeće i municije, s oficirom za naoružanje Divizije i jednim intendantom upućeno 60 boraca u Moslavinu do Štaba Korpusa.

Jedinice 32. divizije su 12. jula ostale u istim selima. Da bi ih bolje prikupio, Štab Divizije je s prvim sumrakom pomaknuo svoje jedinice i one 1. zagorske brigade za Jakopovac i Topolovac, a brigadu »Braća Radić« u Gornji Križ.

Oko 8.00 sati ujutro, 4. bataljon 1. moslavačke brigade dopremio je materijal i municiju.

Dvadesetak ustaša iz Križevaca izviđalo je u selu Sv. Petar Cvrstec.

Uz jedinice 32. divizije u Gor. se Sredicama nalazila komanda Bjelovarskog područja i Okružni komitet KPH Bjelovar i Okružni komitet SKOJ-a Bjelovar. U Topolovcu je bio prikupljen Bjelovarski partizanski odred.

U rano jutro 13. jula štab 32. divizije se premjestio u selo Jakopovac, a iŠtab brigade »Braća Radić« u Gornji Križ. Tako se štab Divizije nalazio u središtu rasporeda jedinica.

U 07.30 sati patrola brigade »Matija Gubec«, koja se kretala pravcem Gor. Sredice-Poljančani, sukobila se s neprijateljem u selu Poljančanima. Istovremeno su opažene neprijateljske kolone od Kapele prema Pavlin—Kloštru, i od Domanjkuša i Topolovca. Prethodnica jedne ustaške kolone iz pravca Koprivnice stigla je u Miličane i Srijem. Od Hudovljana i Gornje i Donje Velike kretala je jedna ustaška kolona prema Gornjem Križu i Širokom Selu. Vrijeme je bilo lijepo i sunčano.

Štab 32. divizije odmah naređuje da brigada »Matija Gubec« izađe na položaje Mala Konjska Šuma, Brezina; 1. zagorska brigada jednim bataljonom zaposjeda kotu 224, a drugim kotu 230. Načelnik Štaba i vd. politkomesara te brigade potporučnik Sutler i Đuro Srnc upućuju se u Topolovac da objedine komandovanje nad Bjelovarskim PO, 4. bataljonom 1. brigade 33. divizije i 3. bataljonom 1. zagorske brigade.

Štabu Divizije bilo je jasno da ustaše jakim kolonama iz četiri pravca, žele okružiti i uništiti snage Divizije u rajonu Gornje Sredice—Gornji Križ—Topolovac.

Neprijateljske glavne snage nastupale su pravcem Novigrad Podravski-Poljančani—G. Sredice, a pomoćne Koprivnica—Hudovljani—Gor. Križ—Bjelovar-Domanjkuš-Topolovac-Jakopovac. Neprijatelj je na taj način htio presjeći odstupnicu jedinicama 32. divizije i ostalih snaga i onemogućiti odlazak grebenom Bilogore prema slobodnom teritoriju Slavonije i Moslavine.

Štab 32. divizije brzo je procijenio da neprijatelj koji nastupa iz pravca Križevaca nije dovoljno aktivan. Osnova plana snaga iz Križevaca i jednog dijela iz Koprivnice bila je da na odsjeku ceste selo Sokolovac—selo Carevdar, na pruzi i cesti Križevci—Koprivnica, sačekaju partizanske snage koje bi se povlačile prema Kalniku.

Za pravilnije razumijevanje takvog ustaškog plana opkoljavanja i pokušaja uništenja 32. divizije, treba imati u vidu opće poznatu činjenicu o načinu djelovanja partizana na Kalniku. Naime, bila je već ustaljena praksa da se partizani — u neprijateljskoj ofenzivi na Bilogoru — preko jakoga taktičkog položaja Donjara k. 257 — selo Lepavina povlače na Kalnik. Na tom mjestu

cesta i pruga nalaze se jedna uz drugu tako da se u jednom prelazu mogu savladati obadvije prepreke. Nakon toga su jedinice kretale prema selima Vel. Botinovcu, Vel. Pogancu i dr. na Kalniku. Ako bi, međutim, ofenziva počinjala na Kalniku, partizani bi se povlačili na Bilogoru (Vel. i M. Brajinska, Široko Selo, Gornje Sredice i dr.).

U prethodnim borbama neprijatelj bi uvijek bio prevaren. Ovoga puta on je pripremao taktičku varku koja se sastojala u tome da njihove jedinice čekaju na odsjeku Carevdar—Sokolovac ne ispoljavajući nikakvu aktivnost.

Već je u prvim dodirima s neprijateljem Štab 32. divizije realno ocijenio situaciju. Spoznao je da neprijatelj velikim snagama, uz njih i sa 3 tenka na pravcu Gornji Križ-Jakopovac, artiljerijom i dva do tri aviona želi okružiti naše jedinice, jer 8. jula nije uspio razbiti i potisnuti partizane dalje s Bilogore

U takvoj situaciji Štab Divizije odlučuje da odmah počne prikupljati snage radi razbijanja glavne neprijateljske kolone kod Gornjih Sredica i tako stvori mogućnost za sigurnije izvlačenje jedinica iz borbe. Izdano je naređenje Udarnoj brigadi »Braća Radić« da s dva bataljona zaposjedne kotu 224, a jednim Široko Selo. Naređenje je izdano u 08.30 sati pismenim putem, jer je isključenjem telefonska centrale iz Gornjih Sredica već u 08.00 sati Štabu Divizije bilo komandovanje onemogućeno tim putem.

U 09.00 sati je neprijateljska kolona, koja je kretala preko Donje Velike, kote 202, preko Ciganice Šume, izbila na rub Male Konjske Šume i presjekla put Gornji Kiriž-Gornje Sredice, jer je Drugi bataljon brigade »Matija Gubec«, uslijed sporosti, zakasnio zaposjesti pomenute položaje. Ojačanjem brigade »Matija Gubec« kod Gornjih Sredica Štab Divizije je planirao uporabom obranom tu zadržavati neprijatelja, a zatim općim pravcem Lipovo Brdo-Čurlovac i dalje preko sela Šandrovca i tunela Paulovca (na pruži Bjelovar-Kloštar Podravski) izvući jedinice na istočnu Bilogoru, u širi rajon Severina.

Kad je neprijatelj izbio na put Gornje Sredice—Široko Selo, 3. bataljon brigade »Braća Radić« dobio je zadatak da ga vrati i zaposjedne izgubljene položaje kod Male Konjske Šume. Juriš 3. bataljona bio je odbijen. Ustaše su pružale žestok otpor ali Bataljon nije imao gubitaka. Povukao se na raskršće putova Jakopovac—Gornje Sredice—Gornji Križ. Nakon toga, Bataljon dobiva naređenje na zaposjedne i južni dio sela Jakopovca i štiti probijanje 1. i 2. bataljona brigade »Braća Radić« koji su se povlačili od Gornjeg Križa, te da razbije neprijateljsku kolonu koja je kod Domanjkuša i Konjske Šume — kote 138 — nastupala prema Jakopovcu.

Prvi bataljon 1. zagorske brigade je na koti 232 osiguravao prijelaz 1. i 2. bataljona brigade »Braća Radić« i prištapskih jedinica kroz Jakopovac i Tvrdu Rijeku.

Brigada »Matija Gubec« (3. bataljon) u ogorčenoj borbi sprečava neprijatelju zaposjedanje Brezine i Tvrde Rijeke. Komandant 32. divizije upućuje kao pomoć Bataljonu podoficirsku školu Divizije. Stoga su naše snage bile dovoljno jake da pruže otpor i neprijatelj nije mogao presjeći odstupnicu jedinicima koje su već počele prolaziti kroz Jakopovac.

Od 09.30 do 12.00 sati sve su se jedinice (brigada »Braća Radić«, 1. i 3. bataljon 1. zagorske brigade, Bjelovarski partizanski odred i jedan bataljon 1.

brigade 33. divizije) povukle u Konjsku Šumu južno od Tvrde Rijeke, a za to je vrijeme neprijatelj sa 2-3 teška bacača mina i 2 topa unakrsnom vatrom tukao položaje oko Tvrde Rijeke.

Jedinice Bjelovarskog područja, komore, jedinice pri štabovima brigada i Divizije povlačile su se pokraj groblja u Jakopovcu. Za to vrijeme nisu održavale rastresit poredak, pa su pretrpjele nepotrebne gubitke od ustaške artiljerijske i minobacačke vatre.

Kad je neprijatelj počeo nastupati od Domanjkuša prema Jakopovcu, jedinice Bjelovarskog odreda i 1. bataljona 1. brigade 33. divizije povukle su se u neredu prema Jakopovcu i odatle tako produžile prema Tvrdoj Rijeci i Konjskoj Šumi.

Iz Gornjeg Križa su 1. i 2. bataljon brigade »Braća Radić« napali neprijatelja koji je nastupao od Domanjkuša i nanijeli mu osjetne gubitke, a zatim se organizirano povukli u pravcu Tvrde Rijeke i Konjske Šume. Treći je bataljon uspješno držao položaje na groblju kod Jakopovca sve dok se i zadnja jedinica nije povukla. Neprijatelj je od kote 224 s tenkovima prodro u Jakopovac. Bataljon je dijelom svojih snaga, upotrijebivši fosforaste bombe, prešao u protunapad i izbacio neprijatelja iz sela, a zatim se povukao u Konjsku Šumu.

Jedinice, štabovi i komora su pri povlačenju kod Tvrde Rijeke naišli na neprijatelja koji je otvorio žestoku vatru, zbog čega je jedan dio tih jedinica krenuo u Moslavinu, a drugi dio u pravcu Visova.

Na Visovima su se sve jedinice okupile i sredile, a zatim, zaobišavši Kapelu sa sjeverne strane, krenule su u istočnu Bilogoru pravcem Lipovo Brdo—Rakitnica —, prabacile se preko ceste Bjelovar—Đurđevac i nastavile odstupni marš za Šandrovac. Brigada »Matija Gubec« osiguravala je prijelaz ceste.

U to se vrijeme borba na sektoru brigade »Matija Gubec« razvijala ovako: ustaše iz 5. stajaćeg sdruga prvo su napale položaje 2. bataljona i potisnule ga prema Jakopovcu. Nakon njegova povlačenja, neprijatelj je napao 3. bataljon koji je, zbog sporosti i nedovoljne odlučnosti za juriš, pustio da ga neprijatelj jurišem preduhitri i potisne prema Tvrdoj Rijeci. Prvi bataljon dobio je naređenje da se povuče na položaje iznad Tvrde Rijeke. No, kako se na tom položaju već nalazio jedan bataljon 1. zagorske brigade, komandant Brigade Stevan Došen izdao je naređenje 1. bataljonu da zaobiđe neprijatelja i da ga napadne s leđa.

U isto vrijeme su pristizale jedinice glavnine koje su se povlačile u pravcu Lipovog Brda. Oko 11 sati je Štab Brigade »Matija Gubec« uspostavio vezu s 2. i 3. bataljonom i naredio im da se povuku u Lipovo Brdo i dalje sjeverno u Curlovac i uz to osiguraju prijelaz glavnine preko ceste Bjelovar—Đurđevac.

Oko 13.00, kad su svi dijelovi glavnine Divizije s ranjenicima prešli preko ceste i kad je povučeno osiguranje brigade »Matija Gubec«, jedna neprijateljska bojna izbija na cestu kod Lipovog Brda, ali se ne odlučuje na gonjenje.

Po prelasku ceste Bjelovar—Đurđevac jedinice su, nakon marša od nekoliko kilometara, zastale radi odmora i sređivanja kolone, a zatim nastavile prema tunelu Paulovcu i selu Šandrovcu.

Divizija se povlačila po lijepom sunčanom danu. Kolonu je promatralo mnogo ljudi na poljima i livadama. Jedinice su prolazile u uzornom vojničkom

redu, i u narodu ostavljale dojam o snazi i neuništivosti partizana u ofenzivama na Bilogori, iako ih je neprijatelj na sva zvona već pokapao.

U toku sređivanja jedinica u blizini Curlovca, izviđački dijelovi Divizije, koji su bili upućeni da prate neprijatelja u pravcu Lipova Brda i njegovo daljnje kretanje, ustanovili su da se neprijatelj, iako je bio na tragu Divizije, ne namjerava upuštati u daljnju borbu.

Borba na Bilogori, poznata i pod imenom »proboj okruženja kod Jakopovca 13. jula 1944. godine«, po svojoj žestini i odlučnosti naših boraca i kadra bila je za sve jedinice i štabove 32. divizije najteža i najsloženija od svih dotadašnjih borbi. Plan neprijatelja bio je brižljivo pripremljen. Borbe 8. jula imale su karakter neke vrste glavne probe. Borbena djelovanja su nepobitno pokazala da je čišćenje tih krajeva od partizana u interesu njemačkog komandovanja bio jedan od prioriternih zadataka za ustaše i njemačke snage. Ta činjenica objašnjava ustašku upornost u borbi koja se nesmanjenom žestinom vodila neprekidno od kraja juna 1944. godine. U potvrdu toga govori i dio izvještaja komandanta Jugoistoka od 14. jula 1944. god. Vrhovnoj komandi Wehrmachta, u kome se o djelovanjima na području Jugoistoka kaže: »ROUEN«, Sopstvene borbene grupe: 1. ojačani puk Divizije poglavnikove tjelesne garde, sa linije Križevci—Koprivnica, 1. puk 5. ustaške brigade (stajajući zdrug - R. B.) iz Novigrada i delovi 4. hrv. brd. brigade (4. gorski zdrug poznat imenom grupa »Majer«), 1. bojna 4. gorske pukovnije, 11. ustaška bojna i jedna bitnica (baterija) brdskih topova — R. B.) i 1. polic. bataljon iz Bjelovara, 13.7. u uspješnoj borbi s jakom bandom u rejonu severno—severozapadno od Bjelovara.

U gonjenju delova neprijatelja koji se povukao prema jugoistoku dosegnut rejon 10—15 km s.i. od Bjelovara. Namera za 14.7.: Gonjenje načetog neprijatelja prema jugoistoku, pretičući s delovima izbacivanjem unapred motorizovanih delova na drumu Đurđevac—Virovitica. Znatni neprijateljski gubici, izveštaj sledi.⁴⁸

U izvještaju zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 17. jula 1944. — Dnevno izvješće Ia broj 199/44. kaže se:

»U nastavku podhvata u s. z. dielu Bilo Gore 13. VII potučeni su dielovi dviju partizanskih nazovi »divizija« u području 15 km s. s. z. Bjelovara. Naše borbene skupine, koje progone potučenog neprijatelja stigle su do 5 km s. i. 22 km i j. i. Bjelovara.

U ovim borbama palo je 112 partizana (izbrojeno). Plien: 7 strojopušaka, 2 strojnice, 96 pušaka, 1 pokretna štamparija, 4 krugovalnika, 100 kg eksploziva, velik broj mina, velike količine streljiva i više kola s obskrbom.⁴⁹

Snage neprijatelja koje su učestvovala u toj borbi cijene se od 7—8.000 ustaša prema 2.000 partizana koji su tog trenutka prihvatili borbu. Gubici ustaša i gestapovaca (feldžandara), po ocjeni štaba 32. divizije, bili su 55 mrtvih i oko 80 ranjenih neprijateljskih vojnika.

Gubici naših snaga bili su: 27 mrtvih, 24 ranjena i 43 nestala borca. Nestalo oružja: 2 antitenk. puške (jedna antitenk. puška bila je sakrivena), 1

⁴⁸ VII, tom XII, knjiga 4, dok. 92, str. 416-417.

⁴⁹ VII, tom V, knjiga 29, dok. 133, str. 733.

protutenkovski bacač, 1 antitenkovski mitraljez, jedna puška, 2 puškomitraljeza i 6 nagaznih mina.

Borba na Bilogori, 13. jula 1944. ima neke karakteristike iz kojih se mogu izvući ovi zaključci:

Prvo. Izvlačenje Divizije iz okruženja kod Jakopovca sadrži u sebi sve elemente savremenog boja u okruženju.

Drugo. Iako je neprijatelj potisnuo Diviziju iz zapadne Bilogore, njegov inače dobro smišljen plan da je okruži i uništi nije mogao biti ostvaren jer je Štab Divizije od prvih borbenih kontakata, zahvaljujući stalnom praćenju situacije i dobrom izviđanju, pravovremeno i na vrijeme ocijenio namjere neprijatelje, te brzo donio odluku o izvlačenju jedinica iz okruženja. Pretpostavka da ustaše glavnim snagama na pravcu Poljančani, Gornje Sredice i Domanjkuš, Topolovac, Jakopovac i Hudovljani, Velika, Gornji Križ žele razbiti položaj 32. divizije, ostavljajući odsjek Gornji Križ-Trnovac slobodan za eventualni pravac povlačenja na Kalnik, bila je odmah potvrđena. Odluka da se Divizija probija u pravcu Lipova Brda, Paulovca i Šandrovca bila je za neprijatelja iznenađenje. Na pravcu Bjelovara neprijatelj više nije imao rezervi, što je bilo jasno već pri prikupljanju u Tvrdoj Rijeci i Konjskoj Šumi. Komandant 32. divizije namjeravao je umjesto kroz Lipovo Brdo prebaciti jedinice preko Bjelovara, koji je neprijatelj bio jako oslabio. To nije ostvario jer je izgubio vezu s prištapskim jedinicama i komesarom Divizije Ivanom Robićem koji je s njima i većim brojem ranjenika bio u pokretu prema Moslavini.

Treće. Vrijeme donošenja odluke (oko 08.00 sati) o izvlačenju Divizije iz okruženja bilo je presudno za cjelokupan uspjeh borbe. Otud i relativno mali gubici Divizije u usporedbi s neprijateljem koji je imao četiri puta više ljudi i nekoliko puta veću vatrenu premoć.

Četvrto. Posebno treba istaknuti da su svi borci i rukovodioci pokazali izrazitu borbenost, hrabrost i odgovornost. Bili su svjesni težine i ozbiljnosti situacije, razvijali su samoinicijativu i izbjegavali šablone. Brzo su cijenili situacije, donosili odluke i izvodili protunapade. Zahvaljujući tome neprijatelj je izborom pravca proboja bio taktički iznenađen.

U izvještaju Štaba 32. divizije oper. broj: 157/44 od 18. jula 1944. uz ostalo se kaže:

»... Vojno-obavještajna služba naših štabova nije zabilježila u svojim izvještajima koncentracije neprijatelja u uporištima Bjelovar, Koprivnica, Novigrad, Đurđevac i Križevci. 11. VII 1944. god. bili smo obavješteni da je u Koprivnicu navodno stiglo iz Ludbrega tri bojne P. T. S.-a, ali je ta obavijest 12. VII. 1944. god. preko vojno obavještajne službe bila demantovana i neprijatelj je navodno krenuo iz Koprivnice za Ludbreg...

Izviđačke patrole naših jedinica bile su aktivne i zalazile su u dublju pozadinu neprijatelja i u blizinu neprijateljskih uporišta. Neprijatelj nije vršio nikakove ispade na naš sektor, pa prema tome ni ti izviđački dijelovi nisu mnogo znali što radi neprijatelj, a koji je konspirativno dovlačio pojačanja u uporišta Koprivnicu, Križevce i Bjelovar...

Borba kod Sredica pokazuje da smo onog momenta kada je nastupao neprijatelj pravilno ocijenili njegove namjere i snage i donijeli odluke da se

probijemo u pravcu Lipovog Brda—Čurlovac. Naš plan tj. Štaba Divizije da jače i organizovanije udarimo po neprijatelju kod Sredica, nije bio potpuno organizovan i na vrijeme poduzet iz razloga:

1) Rokiranje jedinica kako je bilo predviđeno po planu nije bilo pravovremeno izvršeno, pošto je centrala u Sredicama bila iskopčana. To je bio momenat kada je odluka bila presudna, a veza je zatajila.

2) Brigada 'Matija Gubec' nije na vrijeme izašla na položaje Mala Konjska Šuma—Brezine i dozvolila time neprijatelju da izbije na put Gor. Sredice-Gor. Križ i uklini se u naše položaje.

3) Veza sa Štabom 'Gupčeve brigade' i Topolovcem i Štabom udarne Brigade 'Braće Radića' funkcionisala je dok nije bila isključena centrala, što je bilo presudno, za razvoj borbe i rad naših jedinica...

4) Borbena saradnja jedinica ovoga puta došla je do punog izražaja kod Udarne Brigade 'Braća Radić' koje su se uzajamno potpomagale, štatile jedna drugoj odstupnicu i zajednički napadale na neprijatelja. Bataljoni Brigade 'Matija Gubec' nisu ostvarili tu saradnju kao ni Bjelovarski Odred, IV. bataljon I. Moslovačke Brigade i III Bataljon I Zagorske Brigade i ako su imali zajedničko rukovodstvo (načelnik štaba i politkomesar I. Zagorske Brigade) Štab Zagorske Brigade nalazio se na koti 230 i nije uopće surađivno sa Štabom Gupčeve Brigade i ako je II bataljon I Zagorske Brigade koji je držao kotu 230 imao zadatak da štiti leđa Gupčevoj Brigadi i bude prihvatnica jedinica koje se povlače od Jakopovca...

5) Štabovi brigada pokazali su veliko nerazumevanje i nepravilno upotrebljavanje specijalnih jedinica (čete za vezu, bol. voda, izviđača itd.) koje redovno kada se zapuca šalju ispred jedinica, a ne poduzimaju potrebne mjere da bolničkim vodom pojačaju sanitet u borbi, četom za vezu osiguraju veze sa svim jedinicama i susjedima, a izviđačima vrše osmatranje bojnog polja. Razumljivo je da tako jedinice kada se nađu bez jedinstvene komande naiđu na neprijatelja i budu razbijene, dok se može lijepo konstatovati u stalnim našim borbama da zbog toga ne uspevamo u potpunosti izboriti pobjedu nad neprijateljem, jer su sanitet, veza i osmatranje bojnog polja dosta slabi i o neprijatelju za vrijeme borbe malo se zna, a ranjenici i mrtvi nisu pravovremeno evakuirani.

6) Odstupanje jedinica pokazuje da pravilnim vojničkim odstupnim maršem jedinica je u stanju da se pod najtežim uslovima bori i uspješno izvlači iz kliješta neprijateljskih... Gubici naših jedinica dosta su osjetni i svi rukovodioci moraju više povesti računa zbog očuvanja ljudstva koje za našu Diviziju zbog njezine malobrojnosti predstavlja životno pitanje njezinog opstanka i uspješnog djelovanja. Zapazilo se da se borci i rukovodioci još uvijek odnose nepravilno prema oružju koje dobiju, ne cijene ga i gube.⁵⁰

Proboj neprijateljskog obruča kod Jakopovca i izvlačenje 32. divizije iz okruženja, usprkos spomenutim slabostima i nedostacima iznesenim u izvještaju Štaba Divizije, pokazao je da realna i pravovremena procjena situacije u toku borbe (bez obzira na prethodne nepotpune obavještajne podatke o stanju i namjerama neprijatelja), brzo donošenje odluke i plana za borbu, aktivno

⁴³ VII, tom V, knjiga 29, dok. 40, str. 210-212.

djelovanje jedinica i njihova koncentracija na određenom pravcu, daju dobre rezultate.

Štabovi i starješine svih stupnjeva 32. divizije u toj su borbi shvatili kolika je važnost i značenje čvrste i neprekidne veze za uspješno komandovanje.

Osobna i kolektivna hrabrost štabova i cjelokupnoga boračkog sastava imala je također presudno značenje za razbijanje okruženja i izvlačenja Divizije. Poseban primjer junaštva i odlučnosti pokazala je brigada »Braća Radić«, koja je morala čestim protunapadima izbacivati neprijateljsku pješadiju i tenkove iz Jakopovca da bi se probila prema Tvrdoj Rijeci i Konjskoj Šumi, i Podoficirska škola Divizije, koja je u najkritičnijem trenutku osujetila sve pokušaje ustaša kod Brezine, i tako omogućila zadržavanje najopasnije neprijateljske kolone koja je dolazila od Gornjih Sredica, dok se svi dijelovi Divizije ne prikupe u Tvrdoj Rijeci. Moralni faktor, partizanska odlučnost i smjelost u napadu, napadanje iz pozadine i boka, pokazali su koliko je za partizanske jedinice takav način djelovanja uspješan. •

Po dolasku u Šandrovac jedinice 32. divizije odmah su uredile položaje za obranu, jer je štab divizije pretpostavio mogućnost da neprijatelj poduzme gonjenje. Jedinice su se odmarale, a ranjenici su uz pratnju Bjelovarskog PO upućeni u bolnicu u Slavoniju.

Oko 17.30 sati 14. jula neprijatelj je jednom bojnom ustaša nastupao iz pravca Suhe Katalene u pravcu Šandrovca. Štab Divizije odlučio je da u sumrak pomakne jedinice u sela Lasovac i Ravneš i ne prihvati borbu. Kad se počeo hvatati sumrak, 2. bataljon brigade »Braća Radić« prihvatio je kraću borbu jer nije na vrijeme krenuo na novo mjesto. Bataljon je imao 4 ranjena, a neprijatelj nekoliko mrtvih i ranjenih ustaša.

O toj manjoj borbi s 2. bataljonom brigade »Braća Radić« kod Šandrovca, neprijatelj u »Dnevnom izvješću« Ia broj 200/44 od 18. 7. 1944, kaže:

»U nastavku pothvata na Bilo-Gori 14. VII palo je 38 partizana, 12 je zarobljeno i 1 prebjegao. Plien 3 strojopuške, 2 strojnice, 20 pušaka, 1 krugovalna postaja i 18 konja. Nastavlja se progon neprijatelja zapadno od Virovitice'.«⁵¹

Po oblačnom vremenu 15. jula u 04.00 jedinice 32. divizije izvršile su pokret i razmjestile se: brigada »Braća Radić« u Staroj Rači, 1. zagorska brigada u Bulincu, a brigada »Matija Gubec« u Drljanovcu. Brigada »Braća Radić« je uvečer smijenila 1. zagorsku brigadu u Bulincu.

U rajonu Orovac—Mali Severin—Ravne nalazila se 25. brigada 28. udarne divizije. Ostale snage te divizije bile su raspoređene u Velikoj i Maloj Pisanici i u Bedeniku.

Toga dana neprijatelj nije poduzimao nikakve akcije iz pravca Bjelovara.

S dva bataljona gestapovaca i 4. gorskim zdrugom (grupa »Majer« — R. B.), sa 4 teška bacača, 3 tenka i 2 brdska topa, neprijatelj je 16. jula u ranu zoru počeo nastupati u pravcu Bulinca. Prvi udarni bataljon 1. zagorske brigade je u 05.30 sati prihvatio borbu ispred Bulinca. Štab 32. divizije je nakon toga odlučio da Udarne brigada »Braća Radić« sačeka neprijatelja

⁴³ VII, tom V, knjiga 29, dok. 40, str. 210-212.

ispred Stare Rače, a brigada »Matija Gubec« da sa svim snagama napadne bok neprijateljske kolone kod Dautana i probije se za selo Prespu.

Predloženo je 28. udarnoj diviziji da istovremeno krene u napad sa tri bataljona preko M. Severina, a da dva bataljona isturi u s. Ciglenoj i zajedno s jedinicama brigade »Matija Gubec« zatvori cestu za Bjelovar.

Jedinice 25. brodske brigade krenule su u borbu ranije nego brigade 32. divizije, koje su čekale ispaljivanje bijele rakete. Do ispaljivanja rakete neprijatelj je pušten na 60 metara razmaka ispred Stare Rače, a zatim je Udarne brigada »Braća Radić« jurišala i počela goniti neprijatelja koji se povlačio u pravcu Dautana. Prvi bataljon brigade »Matija Gubec« nalazio se u selu Nevincu i počeo je tog trenutka nastupati u pravcu šume Drlješ (južno od Dautana) kuda je neprijatelj bježao, ali neshvatljivi su razlozi naveli načelnika Štaba brigade »Matija Gubec« da izda naređenje o povlačenju bataljona u Nevinac. Time je neprijatelju stvorena mogućnost da se organizirano povlači. Međutim, komandir čete Slavko Petrović nije se pridržavao naređenja, samoinicijativno je izbio u Dautan i napao neprijateljsku kolonu. Čim su gestapovci osjetili bočnu vatru, počeli su u panici bježati preko Patkovca i Prespe u Bjelovar, jer im 2. i 3. bataljon brigade »Matija Gubec« nisu na vrijeme presjekli odstupnicu.

Dok je Udarne brigada »Braća Radić« nastupala prema Dautanu, načelnik Štaba brigade »Matija Gubec« koncentrirao je bataljone u Nevincu i pravio skicu napada na Dautan, umjesto da Brigada postupi prema ranije stvorenom planu borbe. To je jedan od glavnih razloga što neprijatelj nije pretrpio veće gubitke na položajima 32. divizije.

Općim pravcem Orovac—Severin je odmah nakon borbe 1. udarnog bataljona 1. zagorske brigade krenula 25. brodska brigada da udari neprijatelja s boka. Cijelo je vrijeme vodila borbu s neprijateljem u Severinu.

Veza između štabova 28. i 32. divizije nije održavana radio-putem nego kuririma, tako da sadejstvo jedinica 32. divizije i 25. brodske brigade nije bilo na zadovoljavajući način ostvoreno u toku borbe.

Udarne brigada »Braća Radić« u gonjenju nije osigurala dovoljno brz tempo, jer su njezine jedinice nastupale streljačkim strojem umjesto kolonama. Primjer jedne čete 2. bataljona Brigade, koja se zabacila iza leda i napala iz Dautana, bio je lijep primjer samoinicijative komandira čete. Tada je u redovima neprijatelja zavladao panika i on nije mogao prelaziti preko mosta u Dautanu, jer ga je zauzela četa 1. bataljona brigade »Matija Gubec«. Neprijatelj je morao preskakati Severinski potok, što ga je učinilo vrlo ranjivim. Najveće gubitke zadala mu je upravo četa 1. bataljona brigade »Matija Gubec«. Prvi bataljon brigade »Braća Radić«, koji je ranije krenuo u protunapad bez veze i podrške ostalih bataljona brigade, nije postigao značajnije rezultate u borbi.

U »Dnevnom izvješću« Ia broj 202/44 od 20. 7. 1944. god., piše:

»Završen je podhvat u Bilo Gori, gdje je 17. VII. palo još 27 komunista. Vlastiti gubitci iznose: 14 poginulih, 18 ranjenih i 20 nestalih.«⁵²

Navedeni gubici su iskazani nepotpuno. Samo po procjeni štaba 32.

⁴³ VII, tom V, knjiga 29, dok. 40, str. 210-212.

divizije, ne računajući gubitke koje je neprijatelj imao u borbi s jedinicama 25. brodske brigade, jedna je satnija (četa) izbačena iz stroja. Tri vojnika su zarobljena, dok je zaplijenjeno: 1 teški mitraljez, 30.000 metaka, 6 mina za teški bacač, 100 ofenzivnih bombi, 6 pušaka i druge spreme.

Gubici 32. divizije bili su: 3 mrtva i 22 ranjena druga. Poginuli su komandir čete Antun Skarda i politički delegat Slavko Zormančić.

Prema izjavama zarobljenika, neprijatelj je imao mnogo veće gubitke nego što su iskazani u njegovim službenim izvještajima. Nepreglednost terena, pokrivenog poljoprivrednim kulturama, onemogućila je brzu identifikaciju ukupnih neprijateljskih gubitaka i prikupljanje oružja. Mada sama borba nije imala neko veće operativno značenje treba je razmatrati u sklopu ofenzive na Bilogoru koja je počela 8. jula 1944. godine. Uspjesi te borbe najveći su u tome što je neprijatelj ofenzivu prema planu »Rouen« morao završiti bez očekivanih rezultata. Osim toga borbena sposobnost i iskustvo koje su stekli štabovi i borci 32. divizije u vođenju borbi na tom terenu i izvođenju manevara, postali su vrlo dragocjeni. Rukovodećem sastavu 32. divizije je borba vođena s neprijateljem 16. jula pokazala u vezi s manevrima i gonjenjem:

Prvo — Kad neprijatelj počne odstupati, treba ga energično i odlučno goniti i ne dati mu mogućnost predaha za organizirani otpor i obranu. Brigada »Braća Radić« i »Matija Gubec« nisu tako postupile pa je neprijatelj stabilizirao svoj otpor kod Dautana umjesto da je bio progonjen do Bjelovara.

Drugo — Uslijed obraslosti polja kulturama bila je slaba vidljivost i ograničeno osmatranje, ali da su štabovi brigada posvetili dovoljno pažnje izviđačkoj službi, usprkos tome uvijek bi imali čistu situaciju o snagama i rasporedu neprijatelja. Ako se tome doda da je i veza između štabova bataljona i štabova brigada bila slaba, sadejstvo kako unutar brigada »Braća Radić« i »Matija Gubec« tako ni među njihovim bataljonima nije moglo biti uspješnije.

Treće — Odstupajućeg neprijatelja gonili su streljačkim strojem umjesto vodnim i četnim kolonama, što je imalo za posljedicu malo ubijenih i zarobljenih neprijateljskih vojnika i manje zaplijenjenog oružja.

Četvrto — Iako je planom bilo dobro zamišljeno sadejstvo svih jedinica pod komandom Štaba 32. divizije na tom sektoru, u praksi nije dalo veće rezultate jer je veza bila posredna.

Nakon borbi, koje su trajale gotovo 30 dana bez prekida, 32. divizija se 19. jula prebacila preko rijeke Česme u Moslavinu radi odmora u rajonima Bereka i Gornjoj i Donjoj Petrički, gdje je ostala do 27. jula 1944. god. Iz sastava 32. divizije je 19. jula izašla 1. zagorska brigada, koja će kao samostalna brigada pod komandom Štaba Zapadne grupe odreda produžiti borbu i druge aktivnosti u Hrvatskom zagorju.

BORBE I AKCIJE U MOSLAVINI I PRIGORJU

(11. 7.-9. 8)

Sekc. Čazma 1 : 100.000

Sa svojim dvjema brigadama je 33. divizija 10/11. jula 1944. god. napustila zapadnu Bilogoru i vratila se u Moslavinu. Ovako se razmjestila: 1.

brigada u selu Kablu, a 2. brigada u selu Vukšincu Gornjem i Donjem. Dva topa koje je Brigada dopremila za Korpus predala je Udarnom bataljonu Istočne grupe odreda, koji ih je otpremio do Štaba Korpusa. U toku dana na tom području nije bila zabilježena nikakva aktivnost neprijatelja.

Divizija se 13. jula upuštala u manje akcije na pruzi Dugo Selo—Vrbovec. Prva brigada izvela je diverziju na pruzi od željezničke stanice Vrbovec prema jugozapadu do Lonje, zaključno s kotom 108. Pruga je presječena na 112 mjesta, srušena su i 3 propusta.

Druga brigada je srušila prugu između željezničke stanice Vrbovec i sela Gradeca. Istovremeno je napadnuta posada koja je čuvala most na potoku Cernecu. Posada je razjurenjena. Zapovjednik je posade, narednik, poginuo, a 9 domobrana je zarobljeno. Zaplijenjen je 1 šmajser, 8 pušaka i 2.345 metaka. Vlastiti gubici 2 mrtva i 1 lakše ranjeni borac.

Srušena su i dva mosta: jedan od 8 m, a drugi od 16 metara. Pruga je bila prekinuta na 78 mjesta i uništene 4 skretnice.

U toku narednih dana jedinice 33. divizije bile su na odmoru i vojnoj obuci.

Brigade su 16. jula pošle na rušenje pruge Repinac—Križevci i Križevci—Sv. Ivan Zabno. Prva brigada je srušila prugu na 86 mjesta, srušila je dva manja i jedan veći propust preko kanala i veliki podvožnjak kod Sv. Ivana Zabno. Druga brigada je izvela diverziju između Repinca i Križevaca, te Križevaca i Tremovačkog Potoka. Pruga je bila prekinuta na 126 mjesta, srušena su 3 mosta - prvi širok 15 m, drugi 8 metara i treći 16 metara. Neprijatelj je iz Križevaca, Repinca i Sv. Ivana Zabno ometao tok diverzija, ali bez učinka.

Brigade se, uglavnom, zadržavaju u širem rejonu Dubrave do 20. juna 1944. god., kada se primiču pruzi Zagreb-Dugo Selo-Novska. Prva brigada razmješta se u Lipovčanima, a 2. brigada u Zvekovcu, Gornjem i Donjem Marinkovcu. Toga dana predvečer su milicionari (ustaška milicija) iz Kloštra Ivanića upali u selo Mostari i sukobili se s patrolom 2. brigade. Dva milicionara su poginula i nekoliko ih je ranjeno. U tom razdoblju neprijatelju su naneseni gubici: 32 mrtva, 61 ranjen, 10 zarobljenih vojnika; zaplijenjeno je: 1 šmajser, 14 pušaka, 2.485 metaka, 9 bombi i razne druge spremljene, a srušeno je 7 mostova i 5 propusta, i željeznička pruga presječena na 412 mjesta. Vlastiti gubici: 9 mrtvih, 21 ranjen i 4 nestala borca, izgubljen 1 puškomitraljez.

Divizija je 21. jula napala na Kloštar Ivanić u kojem se nalazilo oko 350 milicionara naoružanih sa 2 teška mitraljeza, 2 puškomitraljeza, nekoliko šmajsera, pušaka raznih kalibara i topova. U susjednom uporištu Ivanić-Gradu bilo je 600 neprijateljskih vojnika 1. gorskog zdruga, nešto Nijemaca, ustaša i žandara. U uporištu Križ bilo je 900 neprijateljskih vojnika iz 1. gorskog zdruga, a u Dugom Selu 500 neprijateljskih vojnika.

Likvidacija neprijatelja bila je povjerena 2. brigadi. Prva brigada je dala osiguranje prema Dugom Selu, Ivanić-Gradu i Križu. Brigada je za taj zadatak bila ojačana 1. udarnim bataljonom Istočne grupe odreda. Jedinici za napad (2. brigadi) bila je dodijeljena 1. diverzantska četa s eksplozivom. Bilo je predviđeno da napad traje od 23.00 sata 21. 7.-06.00 sati 22. 7.

Napad je počeo sa zakašnjenjem od 50 minuta, iako su jedinice bile 30

minuta ranije na polaznim položajima. Budući da se neprijatelj nalazio u čvrstim zidanim zgradama, koje je dobro utvrdio, bilo je zamišljeno da se napadne protutenkovskim bacačima i miniranjem.

Prvi je bataljon napadao na neprijatelja u šumariji i naišao je na jak otpor. U početku borbe bili su ranjeni komandant Bataljona i operativni oficir, što je izazvalo pomutnju u komandovanju i neodlučnost u Štabu Bataljona. Ipak je 1. bataljon uspio savladati jednu otpornu tačku u štali pokraj šumarije.

Drugi bataljon je napadao na neprijatelja u Janeševoj kući. Umjesto da minira zgradu on ju je zapalio. Neprijatelj se povukao u podrume kuća koje su bile pripremljene za obranu. Uslijed jake vatre pristup zgradama bio je otežan nekoliko sati. Kad je počelo miniranje, mineri nisu upotrebili dovoljno eksploziva tako da zgrade nisu bile uništene, ni vatrene tačke srušene. Cijelo to vrijeme neprijatelj je iz podruma pružao jak otpor. Sadejstvo između bacača, minera i pješadije nije bilo na visini. Oko 05.00 sati Štab Divizije je ocijenio da nema realnih uvjeta za likvidaciju neprijatelja, pa je izdao naređenje za povlačenje.

Na osiguranjima nije bilo intervencije neprijatelja, jedino je iz uporišta Križa preko šume Vučje Jame neprijatelj uputio jednu satniju do Marčana radi izviđanja.

Neprijatelj je imao 2 mrtva i 14 ranjenih, a naše jedinice 3 mrtva i 15 ranjenih boraca.

Neprijatelj nije likvidiran, po ocjeni Štaba Divizije, iz nekoliko razloga. Jedan je veliko zakašnjenje napada. Paljenje zgrada prije miniranja spriječilo je juriše jedinica i umanjilo efikasnost vatre. Isto tako, automatsko oružje nije bilo dovoljno iskorišteno. Najveći nedostatak je bio pomanjkanje inicijative i samoinicijative starješina koje su neposredno rukovodile napadom. Štab 2. brigade nije dovoljno čvrsto držao u rukama jedinice, tako da nije mogao bitnije utjecati na sam tok borbe.

Aktivnost Istočne grupe odreda osjećala se na čitavom području, a svodila se na zaštitu ubiranja ljetine, sprečavanje odvoženja žita iz sela u blizini neprijateljskih uporišta i na zaštitu slobodnog teritorija Moslavine.

Na području Zapadne grupe odreda izvođene su manje oružane akcije, uz redovito ometanje saobraćaja i rušenje komunikacija. Tako je 21. juna Zagrebački PO likvidirao neprijateljsko uporište Cučerje u neposrednoj blizini Zagreba. Neprijatelj je imao 6 mrtvih. Od oružja zaplijenjeno je: 1 puškomitraljez, 1 teški mitraljez, 12 pušaka i 4.000 metaka. Naši gubici: 1 ranjen borac.

U toku jula su jedinice Korpusa u borbama nanijele neprijatelju ove gubitke: 453 ubijena, 580 ranjenih i 38 zarobljenih vojnika. Zaplijenjeno: 7 topova, 7 bacača mina, 5 teških mitraljeza, 7 puškomitraljeza 2 šmajsera, 135 pušaka i 173.620 puščanih metaka. U isto vrijeme uništeno je: 8 mostova, 1 autobus, 1 lokomotiva i 11 vagona, a oštećena pruga na 666 mjesta, 4 vagona, i 2 lokomotive.

Vlastiti gubici bili su: 139 poginulih, 126 ranjenih i 110 nestalih drugova. Od oružja izgubljeno: 14 puškomitraljeza, 1 protutenkovska puška, 1 teški mitraljez, 3 šmajsera i 1 protutenkovski mitraljez.

Desno: Omladinci-kuriri Trideset druge divizije. Novigrad Podravski, 1944.

U sredini: Komandant Treće armije Košta Nad na položaju kod Našica 1945.

Dolje: Narodni heroji Viktor Avbelj-Rudi, Vasja Klanjšek, Ivica Gretić i Stane Dolović-nik-Krt na prolazu za Štajersku preko Kalnika i Hrvatskog zagorja februara 1944.

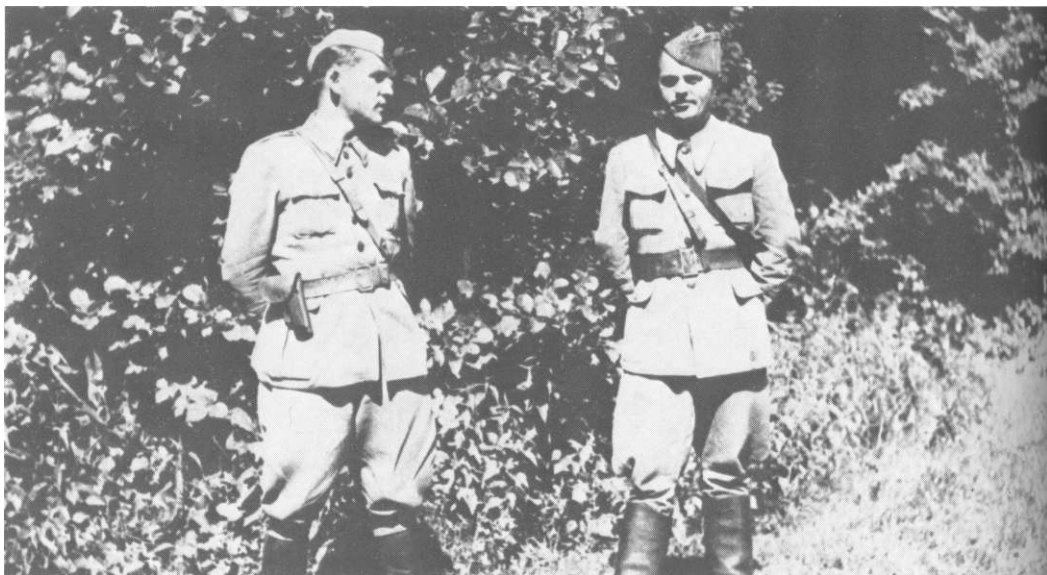

Lijevo: Vlado Janjić-Capo i Mato Jerković Slavonija, 1944.

U sredini: Komandant Glavnog štaba NOV POH Ivan Gošnjak i Mate Jerković u Slavoniji 1944.

Dolje: Vladimir Matetić i Ivan Šibi na Via nom kamenu (Papuk) februara 1945.

Desno: Na odlasku sa Kalnika septembra 1944. Dragutin Sali oprašta se s Markom Belinićem i Radom Bulatom.

U sredini: Proslava prve godišnjice udarne brigade »Braća Radić« u Srpskoj Kapeli, septembra 1944. Zdesna nalijevo: Stjepan Prvčić, major Allan, Slavko Kolar, Filip Lakuš, Sime Balen.

Dolje: Štab Trideset treće divizije. Slijeva nadesno stoje: Vladimir Mutak, Petar Biškup-Veno, Đuro Blaha. Čuču desno narodni heroj Josip Antolović-Hrvat.

Lijevo: Borci Kordunaške proleterske čete, rukovodioci u Kalničkom partizanskom odredu Miloš Korać, Nikola Kličković i Ivo Robić. Bačkovur¹ 1. 6. 1943.
Dolje: Štab Moslavačkog partizanskog odreda, Moslavina 1943.

Narodni heroj Izidor Štok, komandant
Kalničkog partizanskog odreda.

Joža Horvat, komesar Kalničkog
partizanskog odreda.

Članovi štaba Bjelovarskog partizanskog odreda. Bilogora, 15. 5. 1944.

Komesar Kalničkog partizanskog odreda
Gabrijel Santo.

Nikola Kličković i Stevo Čučković, komandanti
u Kalničkom partizanskom odredu.

Narodni heroj Petar Biškup-Veno, komandant Trideset druge divizije, obilazi štab Prve
zagorske udarne brigade, Bilogora 1945.

Desno: Komandant Trideset druge divizije, narodni heroj Rade Bulat, na položaju u Preseki 30. 11. 1944.

U sredini: Oficiri brigade »Pavlek Miškina« uoči forsiranja Drave 9. 12. 1944. u rejonu Repaša.

Dolje: Štab Trećeg bataljona brigade »Braća Radić« 1944.

Lijevo: Major armije Velike Britanije | David Arthur Gordon Allan, šef Savezničke vojne misije pri štabu Desej tog korpusa.
Dolje: Štab udarne brigade »Braća Radić« nakon ulaska u oslobođeni! Zagreb.

Desno: Pero Popović i Pero »Ameri-
kanac« (jugoslavenskog porijekla, ra-
dio-telegrafist štaba Zapadne grupe
partizanskih odreda).
Dolje: Rukovodioci i kuriri Trećeg
bataljona brigade »Braća Radić«. U
gornjem redu u sredini komandant
Ivan Jurman »Boltek«.

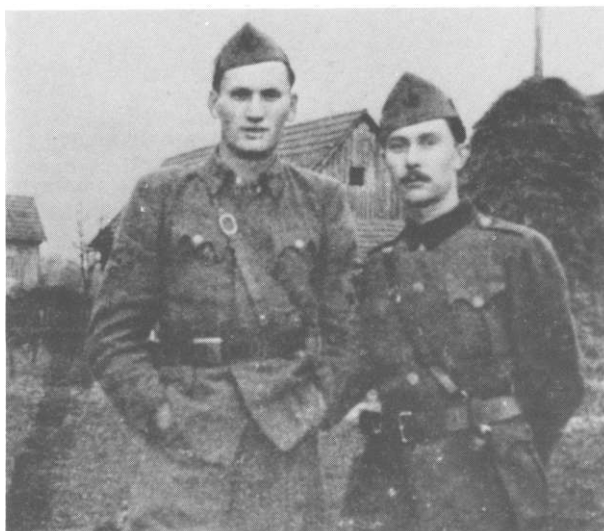

Lijevo: Milivoj Micić, komesar Treće brigade Trideset treće divizije januara 1945. na Bilogori.

U sredini: Vojni i politički rukovodioci Dugiog bataljona brigade »Matija Gubec« 1944.1
Dolje: Grupa rukovodilaca brigade »Braća Radić« 1943. u selu Veliki Poganac.

Desno: Narodni heroj Stevan Došen i Mirko Herak-Gorski, Lipovčani, decembra 1943.
U sredini: Štab Zagrebačkog partizanskog odreda aprila 1944.
Dolje: Vojni sud Trideset druge divizije.

Lijevo: Komandanti Zagrebačkog partizanskog odreda Jovica Mandić i Mato Ostović-Majstor.

U sredini: Miloš Korać, Nikola Šušnjar-Geno i Luka Juras - štab Druge brigade Trideset treće divizije.

Dolje: Štab Četvrtog bataljona brigade »Braća Radić« u Malom Pogancu 27. 11. 1944.

BORBE 32. DIVIZIJE NA BILOGORI I U PODRAVINI

(augusta 1944. god.)

Sekc. Čazma, Čakovec, Bjelovar, Đurđevac 1 : 100.000

Nakon borbi u toku juna i jula na sektoru Bilogore, neprijatelj nije prelazio u napade. Još su u zimskoj ofenzivi na teritoriju Kalnika, Bilogore i Podravine došle jedinice PTS-a i 5. ustaškog stajaćeg zdruga. U Koprivnici je bila njihova najveća koncentracija i sjedište štaba, a uz to zdруг je uspostavio i nova uporišta u Novigradu Podravskom, Đurđevcu, Kloštru Podravskom i Pitomači. U Bjelovaru nije bilo bitnih promjena, ali potkraj jula počele su se stalno zadržavati jedinice 1. kozačke divizije, koje su bile raspoređene u Dugom Selu, Vrbovcu, Križevcima, Sv. Ivanu Zabno i Bjelovaru.

Uspostavom uporišta u Podravini neprijatelj je želio smanjiti operativni prostor djelovanja jedinicama 10. korpusa i taj dio slobodnog teritorija što više iskoristiti kao bogat izvor vojnih obveznika i hrane.

Uz opću aktivnost, radi nanošenja gubitaka jedinicama Korpusa, neprijatelj je težio razdvojiti slobodne teritorije Moslavine, Bilogore, Kalnika, Zagorja i Podravine i na taj način našim snagama bitno otežati uvjete za daljnju oružanu borbu.

Uz te razloge nepobitno je da su situacija na istočnom frontu i iskrcavanje saveznika u Francuskoj pretvarali područje 10. korpusa u sve značajniji operativno strategijski prostor kojem je njemačko vojno komandovanje iz dana u dan posvećivalo sve više pažnje, pogotovu kad su se trupe Crvene armije počele približavati Podunavlju.

Veliku važnost su ti krajevi imali i za popunu jedinica Korpusa koje su u borbama, pogotovu posljednja dva mjeseca, pretrpjele velike gubitke. Stoga je u mjesecu augustu osnovni zadatak, prvenstveno za štabove divizija, bio podignuti na viši stupanj borbenu osposobljenost jedinica, povećati popunu i obučiti nove borce.

Trideset druga divizija je 27. jula napustila Moslavinu i zauzela ovaj raspored: brigada »Matija Gubec« u selima Kozarevcu, Novoj Rači i Staroj Rači; Udarna brigada »Braća Radić« u Staroj Rači i Dautanu. Štab Divizije u Novoj Rači.

U tim selima Divizija je ostala do 2. augusta, uspješno popunjavajući jedinice. Načelnik Štaba Divizije Miloš Manojlović-Mima je 30. jula 1944. god. pošao s jednim bataljonom brigade »Braća Radić« na pregovore s predstavnicima neprijateljske posade iz Velikog Trojstva. Na sastanak su došla tri pregovarača koji su predlagali da Divizija napadne uporište, a da će oni potpomoći napad iznutra.

Njihov prijedlog nije prihvaćen, jer je samo uporište bilo jako utvrđeno, a oni nisu davali nikakvu garanciju za uspjeh takve akcije. Naprotiv, naš predstavnik je zahtijevao da oni sami izađu i povedu sa sobom što više vojnika, spremnih napustiti neprijateljsku vojsku ili stupiti u partizane, i da ponesu što više oružja i municije. Ta grupa nije izašla iz uporišta Veliko Trojstvo.

Cilj boravka Divizije u rejonu Šandrovac bio je u prvom redu mobilizacija novih boraca i sređivanje jedinica. Borbena aktivnost sastojala se u izviđanju i

sprečavanju manjih neprijateljskih dijelova da upadaju u sela radi pljačke žita i mobilizacije ljudstva za svoju vojsku. Neprijatelj je takvim ispadima otežavao našu popunu jedinica, jer su mu u tome u nekim selima (kao što je bio Sandrovcac) pomagale pristaše HSS-a. Kod naroda su jačali strah od represalija, govoreći »To će već veliki riješiti bez nas...« Svakog dana je bilo čarkanja naših patrola s manjim ili većim izviđačkim jedinicama neprijatelja.

Od svih tih čarkanja i sukoba s neprijateljem svakako su najznačajniji oni od 12. i 13. augusta 1944. godine.

Naše jedinice su 11. augusta bile raspoređene: brigada »Matija Gubec« u Lasovcu; Udarne brigada »Braća Radić« i Štab Divizije u Šandrovcu i Malom Šandrovcu. Izviđački vod te brigade bio je upućen prema Pitomači radi izviđanja pokreta neprijatelja iz tog uporišta.

Oko 18 sati je iz pravca Bjelovara u selo Severin stigla jedna bojna 5. ustaškog zdruge. Manje neprijateljske snage kretale su se preko sela Nevinca, Stare Rače i Drljanovca za Veliki Grđevac. Bjelovarski PO držao je položaj od pruge kod Bulinca prema Drljanovcu.

Oko 19 sati stigao je izvještaj Štaba brigade »Matija Gubec« da neprijatelj nastupa od Severina prema Bulincu. Štab Brigade izdaje naređenje da se 2. bataljon odmah prebaci za Bulinac i Bedenik i na taj način spriječi neprijatelju daljnje napredovanje i udari ga u bok. Prvi bataljon dobiva zadatak da se prebaci u južni dio sela Lasovca i da izbaci jedan vod prema selu Cigleni, dok se 3. bataljon odmah upućuje za selo Ravneš. U trenutku kad je 2. bataljon bio u pokretu prema Bedeniku i Bulincu, neprijatelj je već bio zaposjeo ta sela i otvorio vatru od crkve iz sela Bedenika na 2. bataljon i zaustavio njegov pokret. Bataljon je ostao na mjestu. Istovremeno je neprijatelj krenuo iz Severina prema položajima 2. bataljona u Starom Selu, prethodno protjeravši jedan vod koji se nalazio u Malom Severinu. Drugi bataljon je prihvatio borbu i neprijatelja odbio, uz 6 ranjenih boraca. Neprijatelj je, također, pretrpio osjetne gubitke. Kad je započela borba s neprijateljem, 1. bataljon je dobio zadatak da s jednom četom udari neprijatelja u bok preko kote 150, a jednu četvu da prebaci u sjeverni dio sela Bedenika. Treći se bataljon u hitnom pokretu odmah prebacuje u južni dio sela Lasovca i Ravneša, i odatle napada neprijatelja bočno u južnom dijelu Lasovca. Uslijed nedovoljne aktivnosti jedinice, neprijatelj ju je uspio vatrom vezati i zadržavati njezino napredovanje, a ostalim je snagama krenuo u Veliku Pisanicu. Izviđanje je bilo zapostavljeno i ubrzo je bilo ustanovljeno da je neprijatelj stigao i u sela Severin, Bulinac i Bedenik. Izviđački vod 2. bataljona nije uspostavio dobar nadzor. U toj situaciji, jedinice Brigade su u 24.00 sati zauzele položaje: selo Lasovac od raskršća prema Severinu, selo Ravneš i sjeverni dio sela Bedenika. Četvu koja je zauzela Bedenik načelnik Štaba povukao je kasnije iz neobjašnjivih razloga.

Neprijatelj je 12. augusta ostao u Severinu i Bedeniku i u toku noći 11/12. 8. nije se upuštao u akcije. Budući da su naše snage održavale slab borbeni kontakt i nisu osigurale stalno izviđanje, neprijatelj se neopažen izvukao u pravcu Velike Pisanice i Bjelovara. Štab Divizije je tada naredio da brigada »Matija Gubec« krene za neprijateljem u pravcu Bjelovara, dok je jedan bataljon brigade »Braća Radić« postavljen u zasjedu kod sela Patkovca. Oko 19 sati naišla su tri kamiona sa 25 ustaša naoružanih sa dva šarca. Ti kamioni

su umakli brigadi »Matija Gubec« kod Severina, ali su kod Patkovca potpuno uništeni (zapaljeni). Ubijeno je 6 ustaša među kojima je bio i jedan zastavnik, dok je zarobljen 1 ustaša, 1 šarac i zaplijenjena 3 karabina. Naše jedinice nisu imale gubitaka. Poslije toga vratile su se i zaposjele položaje: brigada »Matija Gubec« Lasovac — Ravneš, a brigada »Braća Radić« Veliku i Malu Pupelicu.

Od zarobljenog ustaše dobijena je informacija da će 13. augusta od Bjelovara za Veliki Grdevac kretati oko 15 neprijateljskih kamiona. Brigadi »Matija Gubec« naređeno je da s dva bataljona rano ujutro zasjedne na cestu između Bulinca i Velike Pisanice. Međutim, neprijatelj nije naišao.

Poslije podne su u šumi kod sela Lasovca polagali zakletvu oni borci 32. divizije koji su tih dana bili mobilizirani. Zakletvi su prisustvovali svi stari borci. Polagala se u stroju Divizije. Nakon toga jedinice su se vratile u ista sela. Neprijateljske aktivnosti nije bilo.

U Štab brigade »Matija Gubec« 15. augusta stiže informacija da su slavonske jedinice razbile neprijatelja kod Grubišnog Polja, da se neke njegove jedinice vraćaju za Bjelovar i da su stigle do sela Pavlovca. Štab Brigade je predložio Štabu Divizije da se tom neprijatelju postavi zasjeda kod sela Drljanovca.

Bataljoni su na položajima ostali do 16.8. ujutro, kad je upućen još jedan bataljon u selo Bedenik da bude prihvatnica bataljona koji drže zasjedu. Stalnim izviđanjem Štab Brigade nije uspio raščistiti situaciju niti utvrditi snage i namjere neprijatelja. Jedinice ostaju na istim položajima. Ujutro se opaža nastupanje ustaša i Čerkeza od Slov. Kovačice. Štab Brigade — ne poznavajući situaciju — odlazi u Novu Raču. Neprijatelj nailazi od Velike Pisanice i udara u leđa. Naše snage napadaju neprijatelja u Severinu i razbijaju ga, i nakon toga se povlače u ne baš najboljem redu. To je bila kolona Čerkeza jačine oko 300 ljudi, koja je bila prihvatnica snagama što su stizale od Velikog Grđevca.

U trenutku nastupanja neprijatelja, 2. bataljon se povukao iz Bulinca ne obavijestivši susjedni bataljon i ne osiguravši mu prihvatnicu. Bataljon koji je okružio neprijatelj probio se između Bulinca i Severina. Bataljon je imao 1 mrtvog i 7 nestalih boraca i izgubljena 2 puškomitraljeza. Borba kod Bulinca potvrdila je već poznatu slabost štabova — nedovoljno sadejstvo, slabo održavanje veze i nepotpuno izviđanje. Opća je konstatacija da štabovi nisu mnogo znali o neprijatelju. Shodno tome, ni manevriranje i zasjede nisu mogli biti snažno oružje Štabu brigade »Matija Gubec«. Slabe veze Štaba Brigade sa Štabom Divizije, koji je zaboravio aktivirati svoju radio-stanicu, onemogućile su pomoć Štaba Divizije, a nije se uspjela aktivirati ni brigada »Braća Radić.«

Iako Divizija u tom razdoblju ima osnovni zadatak mobilizirati ljudstvo i popunjavati jedinice, borbe su joj također bile važne. Naime jedinice 6. korpusa su na granici s teritorijem 10. korpusa (napad na Grubišno Polje) ometale realizaciju težnje neprijatelja da u području Bjelovara zadrži svoju ofenzivnost. Uz to su jedinice 32. divizije ugrozile redovni saobraćaj na komunikaciji Bjelovar-Daruvar. U svim tim borbama, iako one nisu bile širih razmjera, neprijatelj je imao najmanje 16 mrtvih i oko 40 ranjenih ljudi.

32. divizija je krenula u Podravinu 16. i 17. augusta 1944. godine.

Zadatak je bio nastaviti započetu mobilizaciju i izvoditi manje akcije na neprijateljske kolone i manja uporišta.

Tri dana prije pokreta u Podravinu bili su upućeni obavještajni oficiri brigada i Štaba Divizije s izviđačkim vodovima i izviđačkom četom da prikupe podatke o neprijateljskim uporištima u Pitomači i Kloštru Podravskom. Nakon ispitivanja doznali su da se u Kloštru Podravskom nalazi 100, a u Pitomači 150 ustaša. Štab je Divizije odlučio napasti na Pitomaču.

Brigada »Braća Radić« stigla je na područje Podravine 16. 8. i razmjestila se u sela Veliku i Malu Črešnjevicu, a dan kasnije brigada »Matija Gubec« stigla je u selo Kozarevac zajedno sa Štabom Divizije.

Brigadu »Braća Radić« je 17. augusta oko 07.00 sati napalo 250 ustaša iz pravca Pitomače. Uslijed slabe izviđačke i osmatračke službe Brigade ustaše su neopaženo stigle do jednog brda nasuprot Štabu Brigade. Na tom se položaju uz izviđače nalazila jedna četa. Odmah je prihvaćena borba prsa u prsa. Brigada je ubrzo svim snagama prešla u protunapad, razbila neprijatelja i produžila gonjenje do Pitomače. U borbi je poginulo 25 ustaša. Na bojnopolju je uz ostale ustaše ostao jedan potporučnik i jedan vodnik. Zaplijenjene su 2 puške, 1 pištolj i nešto spremice.

Vlastiti gubici 4 poginula i 5 ranjenih.

Brigada »Braća Radić« je 18/19. 9. 1944. god. u 02.00 sati napala ustaše u Pitomači i istovremeno se dijelom snaga osigurala iz pravca Virovitice. Brigada »Matija Gubec« osigurala je napad brigade »Braća Radić« od Kloštra Podravskog i Sesveta.

Na Pitomaču je napadao 2. bataljon brigade »Braća Radić«. Odmah u prvom sukobu s neprijateljem bilo je jasno da Pitomaču brane veće ustaške snage, što se kasnije i potvrdilo (Pitomaču je branila 37. ustaška bojna 5. stajaćeg zdruga). Zahvaljujući upotrebi »Johna Bulla« Bataljon je u toku noći izbacio neprijatelja iz 16. tvrdih zgrada i ujutro ga zbio na prostor katoličke crkve i zgrada oko nje. Budući da bataljon nije imao dovoljno snaga za osiguranje, a neprijatelj se mogao očekivati i iz drugih pravaca, Štab Divizije je u 07.00 sati naredio da jedinice prekinu borbu i povuku se na padinu Bilogore.

Neprijatelj je, prema vlastitom priznanju, imao 58 što mrtvih što ranjenih. Na bojnopolju nađeno je 6 mrtvih ustaša, zaplijenjen je 1 karabin.

Gubici brigade »Braća Radić«: 4 mrtva i 24 ranjena borca.

Borba u Pitomači je pokazala da brigada »Braća Radić«, iako popunjena novim borcima i nakon dužeg razdoblja nenapadanja na neprijateljska uporišta, ima sposobnost i zadovoljavajuću udarnu moć za uspješne napade.

Nakon jednomjesečnih borbi s Crnom legijom, koja je širila razne priče o rasulu i uništenju partizana na Kalniku i Bilogori, napad na Pitomaču bio je dobar demant.

U analizi te borbe Štab 32. divizije će, među ostalim, utvrditi:

»Iako neprijatelj u Pitomači nije likvidiran, naše jedinice djelimično su izvršile svoj zadatak, pokazale da su sposobne i za likvidaciju uporišta, čega smo se do sada bojali, i da su Crnoj legiji, Bobanovoj ustaškoj bojnoj, koja se nalazila u Pitomači, nanešeni veliki gubici, koje neprijatelj priznaje, i narod Podravine danas govori da partizani se ne boje Bobana i crne legije i da nije

V bilo mnogo mrtvih partizana. Ovo je svakako jedan znak da će narod Podravine sa više povjerenja gledati naše jedinice.«⁶⁵

Nakon borbe u Pitomači, na istočnim padinama Bilogore u rajonu Koza-revca, Velike i Male Crešnjevice i Sedlarice 32. divizija ne samo mobilizira ljudstvo nego izvodi manje akcije koje imaju karakter čarkanja i uznemiravanja neprijatelja u uporištima. U tim akcijama učestvuju pojedine jedinice Brigade i rijetko Brigada kao cjelina. Neprijatelj je od prvog dana nastojao osujetiti prisutnost brigada 32. divizije. Ustaše su, također, svakog dana pokretale manje jedinice iz uporišta u uporište, ili se zalijetale u sela koja su sve više potpadala pod kontrolu partizana. Ustaše su takvim pokretima željele u narodu ostaviti dojam da imaju snage da spriječe aktivnost partizana u Podravini. Gotovo svakog dana su jedni i drugi bili zabavljeni jedni drugima. Vodila se borba za kontrolu mobilizacijskog područja jer su ustaše stalno ometale mobilizaciju, budući da su i sami hvatali vojne obveznike.

Jedan bataljon brigade »Matija Gubec« je 25. 8. 1944. god. držao zasjedu kod Kloštra Podravskog, ali neprijateljske snage nisu naišle. Istovremeno je jedna četa Udarne brigade »Braća Radić« dočekala oko 100 ustaša u zasjedi na cesti između Kloštra Podravskog i Đurđevca. Neprijatelja je pustila na blisko odstojanje, a onda mu plotunskom paljbom nanijela gubitke u mrtvima i ranjenima neutvrđenog broja. Vlastitih gubitaka nije bilo.

Izviđačka četa Divizije i Izviđački vod brigade »Braća Radić« te noći upadaju u ustaško uporište Kloštar Podravski i izazivaju zabunu kod neprijatelja. Zabunom su se potukle ustaše iz uporišta s ustaškim pojačanjem koje je dolazilo iz Đurđevca. Borba je povremeno bila vrlo žestoka, tako da je bilo 10 mrtvih i ranjenih. Izviđači nisu imali gubitaka.

Takva aktivnost je bila dobra prilika da se istovremeno provede mobilizacija, poveća brojno stanje jedinica i mlade borce u manjim akcijama učini borbeno spremnim i sposobnim za veće i teže zadatke.

U mjesecu augustu je 32. divizija iz stroja izbacila oko 175 neprijateljskih vojnika, dok su vlastiti gubici bili 14 mrtvih, 37 ranjenih i 17 nestalih boraca.

U skladu s naređenjem Štaba 10. korpusa, 32. divizija se 27. augusta pokrenula prema Prigorju i Zagorju. U 04.00 sati ujutro brigade su već bile u selu Šandrovcu, Pupelici, Lasovcu i Bedeniku, a u 17.00 sati toga dana prešle su prugu Bjelovar—Kloštar i cestu Bjelovar—Đurđevac.

U proteklim borbama, iako nije bilo većih gubitaka kadra, poginuli su ovi rukovodioci iz Divizije: Nikola Telenta, stariji vodnik; August Debeljak, pomoćnik politkomesara čete; Stjepan Lajtman, vodnik; Franjo Burilović i Ivan Havlik, komandiri četa; Dušan Sekulić, politkomesar čete i Janko Jagnjić, komandir čete.

BORBE U MOSLAVINI I POSAVINI

(augusta 1944. g.)

Sekc. Bjelovar, Čazma, Zagreb 1: 100.000

Jedinice 33. divizije, Istočne grupe odreda i 3. diverzantskog bataljona u toku mjeseca augusta uglavnom su rušile komunikacije, naročito na glavnoj

⁶⁵ VII, tom V, knjiga 33, dok. 106, str. 543.

pruzi Zagreb—Novska i Zagreb—Koprivnica. Zbog sve učestalijeg saobraćaja između slobodnog teritorija u Slavoniji i sjeverozapadnog dijela Hrvatske, te Zagrebačke oblasti s Banijom i Kordunom radi dopreme oružja i municije koje je Glavni štab upućivao u 10. korpus, i sve većeg transporta žita za ustaničke krajeve Banije, Korduna, Like i Gorskog kotara, trebalo je da putovi od Moslavine do Pokuplja budu što sigurniji. Neprijatelj je isto tako dosta znao o vezama između slobodnih teritorija južno i sjeverno od Save, pa je mobilizacijom ustaške milicije nastojao stvoriti nekoliko uporišta s jedne i druge obale Save. Stoga komandant Glavnog štaba NOV i POH, general-lajtnant Ivan Gošnjak, 28. 7., naređuje 4. i 10. korpusu da 33. i 34. divizijom likvidiraju neprijateljska uporišta Martinsku Ves, Dubrovčak i Mahovo.

Štab 10. korpusa je utvrdio vrijeme zajedničke akcije na neprijateljska uporišta pa je 33. diviziji određen datum 9. augusta 1944. godine.

Ona je napala na uporišta Martinsku Ves i Dubrovčak s po dva bataljona 1. i 2. brigade u 23.00 sata. Uporište Dubrovčak napadao je 1. bataljon 1. brigade s dvije čete. Neprijatelj je u početku pružao žestok otpor.

Borbe u toku noći iscrpljivale su neprijatelja, a u ranu zoru miniran je glavni objekt odakle je pružao jak otpor. Kad je neprijatelj osjetio vatrenu premoć partizana i neposrednu opasnost da objekti koje je branio budu minirani, predao se oko 06.00 sati. U borbi je imao 4 mrtva i 55 zarobljenih. Zaplijenjeno je: 1 teški mitraljez, 50 pušaka i 6.000 puščanih metaka.

- Naši gubici iznosili su: 7 ranjenih boraca od kojih je jedan uslijed zadobivenih rana umro.

Na uporište Mahovo napao je 3. bataljon 2. brigade također s dvije čete. Bataljon je neopažen prišao objektu gdje se nalazio neprijatelj, ali nije odmah energično jurišao i neprijatelj se, iako uskomešan, nije predavao. Tek u zoru, kad je organizirana koncentrična vatra iz automatskog oružja i protutenkovskih bacača mina, izvršen je juriš. Bombaši su uskakivali u prizemlje zgrade uslijed čega je neprijatelj bio prisiljen da se povuče u hodnik i na tavan zgrade. Poslije toga je izvršeno miniranje zgrade koja je bila potpuno srušena. U njoj su 44 neprijateljska vojnika našla smrt.

U toku borbe u Mahovu 2. brigada je imala 14 ranjenih, od čega 3 teže ranjena. Jedan teže ranjeni politkomesar čete kasnije je umro.

U borbama su jedinice 33. divizije ubile 54, i zarobile 54 neprijateljska vojnika, a Divizija je imala 2 mrtva i 23 ranjena borca.

Štab Divizije je uočio neke nedostatke u toj borbi. Štabovi bataljona i brigada nisu pokazali dovoljno inicijative u vođenju napada, organizaciji juriša, koncentraciji vatre, posebno podršci juriša koncentričnom vatrom automatskih oružja i protutenkovskih bacača mina. Nadalje, zapaženo je da teška oružja neposredno ne prate dijelove jedinica koje jurišaju i da se često nalaze dosta daleko od položaja za neposrednu podršku. Čak je bilo ustanovljeno da neki komandanti bataljona nisu upoznali komandire čete s konkretnim zadacima i organizacijom napada, pa je to također bio jedan od razloga sporosti i povremeno nedovoljne odlučnosti u izvođenju juriša.

Jedinice Moslavačkog PO su 6. augusta napale na Gudovac kod Bjelovara. Akcija nije uspjela zbog pogrešne procjene snaga neprijatelja. Umjesto 70, u uporištu se nalazilo 300 neprijateljskih vojnika.

Treći diverzantski bataljon je u prvoj polovici mjeseca augusta bio vrlo poduzetan na prugama Zagreb—Banova Jaruga i Zagreb—Križevci. Njegovi najvažniji i najznačajniji pothvati su: na pruži Zagreb—Banova Jaruga kod stanice Ostrna je 2. 8. dignut u zrak putnički vlak u kojem su uništena: službena kola i četiri vagona. Ubijeno je 17 neprijateljskih vojnika. Saobraćaj je bio obustavljen 16 sati. Istog dana na pruži Križevci—Dugo Selo između Vrbovca i Graca (Gradec) presječena je pruga na 28 mjesta i uništeno 56 tračnica. Na pruži Zagreb—Banova Jaruga između željezničkih stanica Ostrna i Prečec je 5. 8. dignut u zrak putnički vlak u kojem je poginulo 11 i ranjeno 9 vojnika. Saobraćaj je bio obustavljen 24 sata. Između pruga Vrbovec-Gradec dignut je u zrak jedan oklopni vlak kojem je uništena lokomotiva i 6 vagona.

Prema naređenju Glavnog štaba o usklađivanju djelovanja s jedinicama 6. korpusa u Daruvarskoj kotlini, jedinice 33. divizije su iz Posavine preko Moslavine krenule u pravcu Krivaje-Oštrog Zida. Jedna neprijateljska kolona, koja je bila u pokretu kod Daruvara prema Bjelovaru preko Stare-i Nove Ploščice i Međuraće, uspjela je 17. 8. neometano proći u Bjelovar uslijed zakašnjenja jedinica 1. brigade.

Divizija je krenula na Bilogoru 18. 8. 1944. godine, u rajon sela Vel. Barne, Velike Jasenovače i Velikog Grđevca. U napadu 40. divizije na uporište Hercegovac 20. augusta 33. divizija je imala zadatak da postavi osiguranje prema Daruvaru i Grubišnom Polju. Na položaje koje je držala neprijatelj nije naišao i Divizija se 22. 8. 1944. god. ponovo vratila u Moslavinu, a zatim, u duhu općeg plana aktivnosti NOVJ, u početku septembra 1944. godine krenula u blizinu Križevaca.

Prvih dana augusta 1944. god. Glavni štab NOV i POH odlučuje u Moslavinu uputiti 7. diviziju NOVJ sa dvije brigade radi jačanja jedinica 10. korpusa. O tome Glavni štab izvještava Vrhovni štab 17. augusta 1944. g.:

»Da bi pojačali i pomogli nedovoljne snage X Korpusa, prebačene su na Moslavinu dvije brigade (3. i 4. brigada — prim, red.) 7. divizije. Pri prelazu glavne pruge (7. divizija je prešla prugu između Dugog Sela i Kutine — R. B.) u noći 15. na 16. srušile su 1 brzi i 1 oklopni vlak.«⁵⁴

Odmah po dolasku na područje Moslavine je, naređenjem Glavnog štaba NOV i POH, 7. banijska divizija stavljena - u operativnom pogledu - pod komandu Korpusa koji je izvodio napad na Hercegovac s jedinicama 40. divizije. Divizija je trebala kontrolirati liniju: Popovac—Koštanjevac—Trnovitica-Dražica i spriječiti eventualno nadiranje neprijatelja od Bjelovara u pravcu Hercegovca.

Sedma banijska divizija je 20. augusta vodila borbu u Moslavinu na ovim položajima: 3. brigada — na Samarici (k. 190 i k. 207) — Simljanima — Manduševcu — Oštrom Zidu, a 4. brigada je s tri bataljona zaposjela liniju S. Simljanica—Rastovac—Trudovo brdo—Gradina — k. 180. Divizija je imala zadatak da, s jedne strane, spriječi dublji prodor neprijatelja u slobodni teritorij Moslavine, a s druge strane da zatvori pravac pružanja pomoći napadnutom garnizonu Hercegovcu. Neprijatelj, koji je prethodnog dana ovladao Čazmom i ušao u Mikleuš, odmah ujutro produžuje nastupanje

⁵⁴ VII, tom V, knjiga 33, dok. 106, str. 543.

prema položajima 7. divizije. Jedinice kod Samarice pustile su neprijatelja na blisko odstojanje i kod potoka M. Sredske, sjeverno od k. 190, potukle prve neprijateljske dijelove, te odbacile njegove snage na polazne položaje. Poslije toga, videći da tim pravcem neće lako prodrijeti, neprijatelj je izvršio manevar prema lijevom krilu 3. brigade, gdje su se nalazile jedinice Moslavačkog odreda i jedan bataljon 3. brigade OZNA-e. Uspio je potisnuti ih i izbiti na k. 190 i 207, odakle je potisnuo dva bataljona 3. brigade prema Šimljaniku.

U isto je vrijeme jedan kozački puk preko Petričke i Bereka napao položaje 4. brigade želeći se probiti prema Garešnici. Neprijateljska artiljerija žestoko je tukla položaje. Brigada je odbila četiri neprijateljska juriša. Neprijatelj je jedino uspio ući u selo Simljanicu.

Oko 16 sati neprijatelj je s jednom kolonom počeo nadirati od Simljanice prema Simljanskom lugu i Krčevinama. U tom je trenutku jedan bataljon 3. brigade iz Oštrog Zida upućen u Krčevine—Šimljanski lug da napadne tu kolonu bočno i da je razbije. Bataljon je uspješno izvršio zadatak, razbio je neprijatelja i otjerao ga natrag. Tom prilikom otet je jedan top, ali je neprijatelj uspio da ga pod vatrom izvuče.

U 18 sati je po naređenju Štaba 6. korpusa 7. divizija dobila naređenje da se u sumrak prebaci u Slavoniju. Provodeći to naređenje Štab Divizije je prošao kroz Popović sela prema Paležu i dalje na nove položaje. Borba je počela u 08.00 sati ujutro i trajala je sve do 19 sati na liniji Oštri Zid—Šimljanica, gdje je neprijatelj zadržan. Zarobljen je jedan Čerkez i zaplijenjeno više od 20.000 puščanih metaka i mnogo druge spreme.

Gubici neprijatelja nisu tačno utvrđeni, ali se cijene na oko 200 izbačenih iz stroja, dok je na našoj strani bilo 5 mrtvih i 26 ranjenih boraca.

Koliki su stvarni gubici 6. puka 1. kozačke divizije ne može se iz neprijateljskih dokumenata ustanoviti. Neprijatelj tvrdi da je u borbama oko Hercegovca poginulo oko 350 partizana, 300 ranjeno i 7 partizana zarobljeno, što je netačno. U izvještaju 6. korpusa o aktivnostima u tbku augusta mjeseca kaže se da su jedinice imale 91 mrtvog, 392 ranjena, 11 zarobljenih, 21 nestalog i 1 prebjeglog borca.

Glavni štab Hrvatske je nakon upućivanja 7. banijske divizije sve više pažnje posvećivao razvoju vojne i političke situacije na području 10. korpusa i radi toga je nastojao neposrednim usmjeravanjem utjecati na razvoj borbi i operacija. Sve više preuzima ulogu koordinatora u organizaciji planova za zajedničke operacije 6. i 10. korpusa. U to je vrijeme na području Moslavine boravio zamjenik komandanta Glavnog štaba NOV i POH general-major Petar Drapšin koji je na upit GŠH o situaciji u sjeverozapadnoj Hrvatskoj odgovorio:

»Vojnički zadatak na sektoru X Korpusa, u izvjesnoj mjeri i VI, vrlo je delikatan. Da bi se obezbjedila kontinualna mobilizacija potrebno je da se vode borbe koje će izazvati žrtve, jer (se) samo diverzantskim i partiz(anskom) akcijama ne može obezbjediti uticaj. Ovo pak dolazi u oprečnost sa direktivama druga Tita o razmjeru izgubljenih i novomobilisanih. Naša parola je voditi borbe kao što je borba za Grubišno Polje gdje smo uz minimalne gubitke postigli značajni uspjeh. Da bi se obezbjedilo vođenje ovakvih borbi potrebna je municija za teško naoružanje. Sa dovoljno municije moći će se

osigurati uspjeh na način kako je postavio drug Tito, a neprijatelju će se spriječiti mobilizacija..,«⁵⁵

Uz tu je ocjenu Petra Drapšina, zanimljivo iznijeti neke dijelove izvještaja politkomesara 7. banijske divizije Uroša Krunića koji po dolasku u Moslavinu, među ostalim, piše:

»Nije proteklo ni dva dana uslijedila je neka ofanziva. Prije tih borbi u toku te ofenzive mi smo uspjeli održati konferenciju s našim štabovima, posebno s komesarima, gdje smo široko upoznali drugove s našim vojno-političkim zadacima. Pošto su se pojavili izvjesni znakovi za pljačku, mi smo održali smotru III. brigade pred kojom je govorio komandant (Milan Pavlović Mićun – R. B.) i komesar ovog štaba. Osudili smo izvjesne nedostatke koji su se do tada pokazali i upoznali borce sa našim zadacima na ovom terenu. Taj razgovor s borcima ostavio je naročit utisak. Bio je pozitivan. On je dao povod borcima da živu diskusiju kroz koju su mase boraca govorile i tražile da naše brigade budu primjer mladim jedinicama u borbi i u svom političkom držanju i radu. Isto tako prema pozadini borci su kroz diskusiju raspravili što je pravilno, a što ne valja. To je bilo neobično važno za borce u ovoj manjoj ofenzivi na Moslavinu. Naši su ljudi pokazali primjernu upornost u borbi na ovom terenu. Mi smo uglavnom vodili borbu sa ovim neprijateljem. Izbacili smo mu sigurno 250 vojnika iz stroja. Mi smo imali u toku svih ovih borbi 70 ljudi izbačenih iz stroja.

Mi smo bili isuviše kratko vrijeme u miru na ovom terenu, te baš zbog toga nećemo biti u stanju iznijeti pravo političko stanje ove pozadine. Uglavnom kroz neprestani pokret i borbu moglo se vidjeti i sljedeće:

1) Ima i više alarmantnih vijesti koje su uglavnom bačene u ovu pozadinu, kako bi je neprijatelj što više zadržao u svojoj kontroli. Baš sad, povodom mobilizacije koja se provodi u ovim krajevima, ustaše su izbacile parolu, da partizani mobilisane šalju da ratuju za Engleze. Inače neprijatelj je na ovom sektoru aktivan. Vršiti razne ispade vojničke, manje i veće. Propaganda mu je prilično jaka.

2) Jedinice su na ovom terenu mlade i nedovoljno sposobne po broju i vojničkoj vještini da neprijatelja tuku. Ovdje se i ne vode tako žestoke borbe. Vjerovatno zbog opće snage okupatora na ovom sektoru naša rukovodstva još nisu u stanju da ove jedinice bolje učvrste. U njima gledaju ovi borci i narod stare i iskusne jedinice. Poštuju ih i nazivaju »Bosancima«. Nadamo se da ćemo, ukoliko ostanemo ovdje u vezi s opće povoljnom situacijom u svijetu, pomoći u sređivanju prilika u Moslavini.

3) Nismo mogli za vrijeme ovih borbi opaziti rad raznih organizacija naših u selima. Naročito je važno baš u toku neprijateljskih nasrtaja na našu slobodnu teritoriju da odbori i druge organizacije pokažu svoju borbenost u brizi za narodom koji želi bježati pred neprijateljem. Vidjeli su naši borci i na ovom sektoru kolone Hrvata kako bježe iz Moslavine po Bilogori..«⁵⁶

Utisci koje je komesar 7. banijske divizije stekao samo za nekoliko dana boravka u Moslavini i ocjene koje je dao fiejpobitno govore da je područje

⁵⁵ VII, tom V, knjiga 31, dok. 97, str. 512, primjedba 146.

⁵⁶ VII, tom V, knjiga 31, dok. 76, str. 396-397.

Zagrebačke oblasti bilo izvanredno vojno i politički osjetljivo za okupatora, a naročito za tzv. NDH, što je svatko morao odmah osjetiti. Otuda i složenost borbe kako na vojnom tako i političkom planu. Samo u jednoj borbi je 7. divizija imala 70 izbačenih iz stroja. A što bismo rekli za još vrelije terene Zagrebačke oblasti – Kalnik, Bilogoru, Podravinu, Zagorje i Prigorje – gdje je neprijatelj danomice bio u akciji i imao uvijek dovoljno jake snage u uporištima za brze intervencije. Mlade jedinice Zagrebačkog korpusa, naročito njegov kadar, nisu imali dovoljno vremena da steknu borbena znanja i iskustva, jer je neprijatelj stalno težio držati inicijativu u svojim rukama i nije davao predaha za izobrazbu i školovanje. To se nepovoljno odražavalo, budući da se mobilizacija i popuna u nekim trenucima pravodila mnogo brže nego osposobljavanje kadrova i jedinica za teške borbe, naročito napade na utvrđena uporišta bez teškog oružja, a tih je napada bilo sve više.

BORBE NA KALNIKU, U ZAGORJU I PRIGORJU

(augusta 1944. god.)

Sekc. Čakovec, Ptuj, 1 : 100.000

Prva zagorska brigada je u pokretu iz Moslavine u Zagorje vodila trodnevnu borbu s nadmoćnijim snagama neprijatelja. Prvu borbu imala je 3. 8. 1944. s jednom bojnom PTS-a i jednom satnijom gestapovaca (feldžandara) na položajima Sambolici-Vrlci. U osmosatnoj borbi neprijatelj je uspio prodrijeti u Vrlce. Na položaju Sambolici neprijatelj je protunapadom protjeran prema Zlataru. U toj borbi neprijatelj je ostavio na bojnopolju 3 mrtva, dok je veći broj ranjenih otpremio u Zlatar. Zaplijenjena je 1 puška i nešto municije. U svojim izvještajima neprijatelj tvrdi da je poginuo 21 partizan (Brigada je imala 3 mrtva i 6 ranjenih).

Sljedećeg je dana neprijatelj napao Brigadu na položajima u Petrovof Gori, ali je nakon duže i oštore borbe odbačen u selo Lobar. Neprijatelj je imao nekoliko mrtvih i ranjenih, a naše jedinice 2 mrtva i 3 ranjena borca.

Neprijatelj je 5. 8. sa 600 gestapovaca i ustaša iz Krapine i Zutnice (dijelovi PTS-a i 15. policijskog bataljona iz Krapine) napao položaje 1. zagorske brigade. Nakon neravnopravne borbe ona se povukla, nanijevši neprijatelju gubitke u mrtvima i ranjenima. U znak odmazde neprijatelj je u selu Gor. Jesenje zapalio 26 kuća. Istovremeno je jedan bataljon zapadno od sela Đurmanca, kod Hromca, vodio borbu s oko 400 gestapovaca i ustaša. Frontalnim napadom neprijatelj je pokušao zbaciti s položaja Bataljon, ali je on snažnim protunapadom natjerao neprijatelja u bijeg.

Jedan bataljon Zagorskog PO je 11. 8. napao odjel »časne radne službe« u Laduču (4 km. s. z. od Savskog Marofa) i njemačkih oružnika. Ubijeno je 13 gestapovaca, od toga 2 oficira, a 1 i zarobljeno. Zaplijenjeno je: 2 puškomitraljeza šarca, 3 parabele, 18 pušaka, 2 radio-stanice i 3 pištolja.

Omladinski bataljon tog odreda je 19. 8. na cesti Oroslavlje-Zagreb iz zasjede napao kamion koji je prevozio ustaše. Ubijeno je 35, ranjeno 5 i zarobljen 1 ustaša. Zaplijenjeno je: 1 puškomitraljez, 3 šmajsera, 29 pušaka i pištolj.

Kalnički PO se do 15. 8, uglavnom, nalazio na sektoru Kalnika radi osiguranja žetve.

Jedan bataljon Kalničkog odreda je 6. 8. postavio zasjedu kod sela Skarnika u blizini Varaždinskih Toplica gdje su ustaše imale osiguranje radi izvoza drva iz šume Kalnik, iz područja Kozji hrbet. Ustaše su naišle na zasjedu i tom prilikom ubijeno je 9, a zarobljena 2 ustaše. Zaplijenjeno je 9 pušaka i oko 1.000 metaka.

Jedna četa 2. bataljona Odreda je 21. 8. postavila zasjedu na cesti Koprivnica—Ludbreg kod Močila. Zarobljena su 4, a ubijeno 3 domobrana. Istovremeno je 3. diverzantski bataljon je na pruzi Dugo Selo—Križevci u toku mjeseca uništio 2 lokomotive i 15 vagona, a prugu ošteti na 200 mjesta. Saobraćaj je bio prekinut oko 64 sata.

PLAN VRHOVNOG ŠTABA: RUŠENJE KOMUNIKACIJA U HRV. ZAGORJU I MOSLAVINI

(septembra 1944. god.)

Sekc. Čakovec, Čazma, Zagreb 1 : 100.000

U početku septembra je na zapadnom frontu u Italiji i Francuskoj počela ofenziva savezničkih snaga. U vezi s tom ofenzivom je Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije imala svoj plan ofenzivnog djelovanja na glavnim komunikacijama kojima se okupator sa svojim satelitima svakodnevno služio.

Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije, općim aktom od 17. augusta 1944. god., izdaje naređenje:

»U vezi opšteg savezničkog plana, NOV i POJ dobila je zadatak da naročito u vremenu od 1 do 7. septembra ruši komunikacije na cijelom jugoslovenskom ratištu i tako ukoči manevrenost okupatorskih trupa. Kao i do sada, stalo mi je do toga da naša vojska izvrši svoj važni zadatak. U tom cilju

NAREĐUJEM:

1. - Potrebним snagama rušićete sledeće komunikacije:

 željezničku prugu Varaždin—Zabok—Zaprešić (1)

 željezničku prugu Zaprešić—Zagreb (2)

 željezničku prugu Zagreb—Banova Jaruga (2).

Pored navedenih komunikacija treba u vremenskom periodu od 1. do 7. septembra dejstvovati i na druge važne komunikacije, tako da neprijateljski saobraćaj bude paralizovan.

2. — Savezničko vazduhoplovstvo sadejstvovaće našim akcijama. Ono će dejstvovati danju, prvenstveno tukući neprijateljski saobraćaj. Vaše jedinice dejstvovaće na komunikacijama noću. Po danju uklanjaće se sa komunikacija, kako ne bi trpeli gubitke od savezničkog vazduhoplovstva. Ako, pak, pojedine vaše jedinice treba da ostanu na osvojenim delovima komunikacija, potrebno je prethodno o tome obavestiti savezničkog oficira za vezu, da vazduhoplovstvo ne tuče dotični sektor komunikacija. Sa savezničkim vazduhoplovstvom

potrebno je uspostaviti što tešnju vezu, kako bi njegovo dejstvo došlo do punog izražaja. Nastojati da se u samoj zemlji obezbede baze za uzletanje aviona i regulisanje najužeg taktičkog sadejstva.

Savezničkom vazduhoplovstvu naročito treba pokazati mesto gomilanja i grupisanja neprijateljskih trupa usled prekinutog saobraćaja.

3. — Redovno ćete obavешtavati savezničke oficire o planovima akcija i njihovom rezultatu u navedenom periodu od 1 do 7 septembra tek. godine.

4. — Saveznici će nastojati da za ovu operaciju doture što više borbenih sredstava: bacača Piat, protivtenkovskih i brdskih oruđa, eksploziva, mašina za električno paljenje, municija za naše pešadijsko i teško naoružanje. Preko savezničkih oficira za vezu blagovremeno javiti mesta za bacanje ovog materijala.

5. - Broj naznačen pored komunikacija označuje prioritet i važnost njenog rušenja; (1) — komunikacije prvenstvene važnosti (2) (3) i (4) — drugostepene, trećestepene važnosti. No, razume se sve te komunikacije treba rušiti.

6. — Dozvoljava se glavnim štabovima da mogu izvršiti podelu komunikacija prema trenutnom rasporedu jedinica pojedinih korpusa. Osnovno je da navedene komunikacije budu porušene.

7. — Ovo naređenje dostavlja se preko savezničkog oficira za vezu i po istom se ima postupiti.

(M. P.) Vrhovni Komandant NOV i POJ
Maršal Jugoslavije
Tito v. r.«

U duhu takve direktive štab 10. korpusa odredio je da 7. divizija 31. 8./1. 9. uništi željezničku prugu između Popovače i Kutine, a 32. divizija 1. 9. 1944. željezničku prugu Varaždin-Zabok.

Sedma divizija je uspješno izvela diverziju u kojoj su postignuti ovi uspjesi: Zaplijenjen je i potpuno uništen jedan oklopni vlak s posadom i 2 tenka; likvidirano je 6 neprijateljskih bunkera na istoj željezničkoj pruži, skupa s posadom;

uništena je željeznička stanica Voloder;

srušena su 2 željeznička mosta od po 10 metara dužine i nekoliko propusta;

željeznička pruga uništena je na 150 mjesta u dužini od 7 kilometara;

telefonska linija potpuno je uništena na dužini od 7 km;

zarobljeno je 12 neprijateljskih vojnika i 1 oficir;

ubijeno je 80 neprijateljskih vojnika;

zaplijenjeno: 1 laki minobacač, 2 teška i 4 laka mitraljeza, 1 puškomitraljez, 1 šmajser, 35 pušaka, 12.000 metaka, 2 telefona i mnogo druge spreme.

Zbog tog su uspjeha Štab Divizije i borci 3. i 4. brigade naredbom Štaba Korpusa br. 36 od 2. 9.1944. pohvaljeni.

U »Bojnoj relaciji 1. zbornog područja« o toj diverziji je rečeno:

»1. IX 1944. g. Komunisti odpočeli sa masovnim napadajima na ž. prugu, u cilju rušenja iste, radi sprečavanja navodnog povlačenja Nijemaca.

Noću 31. VIII/1. IX 44. vrlo jake i dobro oružane komunističke snage III

banijske brigade, ojačane sa nekim odredima, napale su ž. prugu, bunkere i osiguranja na pruzi između Repušnice i Volodera. Bacačima i protuoklopnim topovima porušeni su bunker kod Gračanice, te bunker i ž. pruga Voloder, a minama porušena pruga na više mjesta.

Njemački oklopni vlak iz Popovače, koji je upućen u pomoć, naišao je između Popovače i Volodera na minu, a osim toga u borbi vrlo oštećen.

Istodobno su komunisti na posadu Kutina sa zapadne i jugozapadne strane napadali.

Prilikom ovih borbi pokazalo se da visoki bunker gube svoje značenje, uslijed velike izloženosti topničkoj i bacačkoj neprijateljskoj vatri.

Naši gubitci: 1 častnik i 17 domobrana poginuli, 2 dom. nestala...⁵⁷ Prema izvještaju »Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva« poginulo je 13 njemačkih vojnika i domobrana.⁵⁸

Zadatak 32. divizije bio je rušenje pruge prvog stupnja važnosti. Takav je zadatak u jeku sveopće ofenzive izvanredno potaknuo moral i borbeno raspoloženje boraca i rukovodilaca. U zapovijesti Štaba Divizije za tu akciju, od 1. 9. 1944, u uvodnom dijelu kaže se:

»U historijskim danima kada sve antifašističke snage ujedinjenih naroda na čelu sa Sovjetskim Savezom i svojim pobjedonosnim Armijama nemilosrdno uništavaju Hitlerovu ratnu mašinu i razbijaju sve fašističke frontove, u času kad se Crvena armija nalazi na granicama naše zemlje i kada se sprema posljednji udarac na fašističku krvavu vojsku na frontovima, na Balkanu naša Narodnooslobodilačka vojska ima veliku ulogu u konačnom obračunu sa razbojnicima i fašističkim izdajnicima u našoj zemlji i sa Hitlerovim okupatorskim zvijerima.

Naša divizija u sastavu velikog savezničkog plana dobila je zadatak da uništi komunikacije Zagreb—Varaždin uz saradnju savezničke avijacije i da uz put likvidira neka neprijateljska uporišta.⁵⁹

Rušenje pruge bilo je predviđeno na dužini od 5.000 metara, a 3. diverzantski bataljon je za taj zadatak imao dovoljno eksploziva. Od Madžareva do kote 229 brigada »Braća Radić« je dala neposredno osiguranje diverzantima. Za vrijeme akcije Bataljon je bio stavljen pod komandu Štaba brigade »Braća Radić«. Štab Divizije je planirao da diverzanti istovremeno miniraju prugu cijelom dužinom, pa je zbog toga po jedan bataljon neposredno osiguravao rad diverzanata od Madžareva i Donje Konjščine i Trgovišća, u kojem se nalazila jedna satnija dopunske bojne. U Novom Marofu je uporište sačinjavala jedna ustaška novačka (regrutna) bojna jačine oko 350 ustaša.

Brigada »Matija Gubec« postavila je osiguranje na asfaltnoj cesti Novi Marof—Zagreb i teškim bacačem tobože napadala Novi Marof. Bataljon Brigade fingirao je napad za cijelo vrijeme rušenja pruge. Takav raspored Brigade omogućavao je najbolji prihvat Udarne brigade »Braća Radić« i 3. diverzantskog bataljona po izvršenju zadatka.

Divizija je 1.9. u 18.00 sati krenula na izvršenje zadatka. Da svojom prisutnošću ne bi svratila pozornost neprijateljskih jedinica i pojačala njihovu

⁵⁷ Arhiv VII., reg. br. 9/1-9, k. 58.

⁵⁸ VII, tom V, knjiga 33, dok. 3, str. 15.

⁵⁹ VII, tom V, knjiga 33, dok. 1, str. 7.

budnost, Divizija je 1. 9. u rano jutro ušla u šumu Kalnik iznad sela Gornje Rijeke »u konspiraciju«. Da bi se sačuvala što veća tajnost, Štab Divizije je naredio da se obustavi svaki pokret, pa čak i izviđača. Toga dana su dvije satnije ustaša iz Novog Marofa, ne znajući za prisutnost naših snaga, nakon pljačke sijena u selu Gornjoj Rijeci, krenule cestom Sudovec—Moždenec za Novi Marof. Tako su se sukobili u susretu s glavninom Divizije koja je sa štabom prelazila preko iste ceste. Lijevo bočno osiguranje divizijske kolone (bataljon brigade »Matija Gubec«) nije bilo dovoljno oprezno, jer je dopustilo da neprijatelj prije njega zauzme dominirajuće visove s kojih je počeo otvarati bočnu vatru na našu kolonu. Neprijatelj je bio iznenađen pojavom velikog broja partizana, pa je i sam bio presječen i počeo se pod zaštitom povlačiti u Novi Marof.

Ne upuštajući se u borbu, divizijska je kolona nesmetano produžila na svoj osnovni zadatak — rušenje pruge. U toku noći su Udarne brigade »Braća Radić« i 3. diverzantski bataljon uspjeli porušiti 6.390 metara na odsjeku Podrute — Budinščina, što je bilo dovoljno da pruga bude izbačena iz saobraćaja.

Dva je dana kasnije brigada »Matija Gubec«, ojačana 3. diverzantskim bataljonom, srušila prugu na dužini od 6.000 metara na odsjeku Donja Konjščina—Budinščina. Prilikom rušenja zametnula se borba s neprijateljem iz uporišta Konjščina i Prepolno, koji je nastojao onemogućiti rušenje pruge. U toj akciji imali smo 4 lakše ranjena borca.

Pruga je bila razrušena na dužini 12 kilometara i gotovo do oslobođenja s prekidima — izbačena iz saobraćaja.

Sve jedinice su poduzimale mjere zaštite od savezničke avijacije. Povlačile su se daleko od komunikacija, kako saveznički piloti ne bi bili dovedeni u zabludu. Dani su prolazili. Došao je i 7. septembar, posljednji dan predviđen za savezničku zračnu ofenzivu, ali uzalud su oči boraca bile uprte u nebo, uzalud su oni pogledima tražili savezničke avione. Oni se iznad naših glava nisu pojavljivali.

Ne ispuštajući inicijativu iz ruku, nakon uspješnog rušenja pruge, Štab 32. divizije odlučuje napasti i uništiti neprijateljsko uporište Sv. Ivan Zelina na domaku samog Zagreba (28 km). Napad divizijom u neposrednoj blizini glavnoga grada tzv. NDH, na samom pragu Zagreba na uporište vanjske obrane Grada bio je znak velike smjelosti.

Uporište Sv. Ivan Zelina branilo je 120 domobrana i 60 žandara naoružanih lakim oružjem. Susjedna uporišta imala su ove snage: Donja Zelina — 80 ustaša, Crkvena Ves - 120 ustaša PTS-a, Bjelovar-Moravče - 80 ustaša, Popovec — 50 ustaša, Soblinec — 40 ustaša, Kašina — 60 ustaša, 60 žandara, 80 milicionara, Komin — 60 ustaša, Marija Bistrica — 250 ustaša, Laz — 120 ustaša, Vrbovec — 80 ustaša.

Napad i likvidacija uporišta povjereni su brigadi »Braća Radić«, ojačanoj 3. diverzantskim bataljonom. Trebalo je postaviti osiguranja i prema Kominu. Brigada »Matija Gubec« osiguravala je napad iz pravca Zagreba. Diverzantski je bataljon srušio mostove prema Kominu.

Početak napada određen je za 7. 9. 1944. u 23.30 sati, Štab Divizije

nalazio se u Donjoj Topličici. Veza s brigadom »Braća Radić« bila je uspostavljena telefonskim putem, a s brigadom »Matija Gubec« radio-putem.

Podaci o neprijatelju bili su približno tačni. Trebalo je brzo napasti i u najkraće vrijeme likvidirati uporište. Nemajući teško naoružanje Štab Divizije odlučuje koncentrisati vatru iz 5 Piata i sa 250 kg eksploziva srušiti sve zidine objekata iz kojih bi neprijatelj pružao otpor. Dominantnu tačku u naselju, crkvu, trebalo je odmah zauzeti da je neprijatelj ne bi zauzeo i otežao napad i borbu u uporištu. Napad je počeo sa 10 minuta zakašnjenja. Vod dobrovoljaca s operativnim oficirima 2. bataljona brigade »Braća Radić«, Blažom Janjušićem, u prvom je naletu zauzeo crkvu, usput likvidirao nekoliko bunkera i zarobio 14 domobrana i 1 oficira. Otporne tačke, koje su branili domobrani, zauzete su vrlo brzo, dok su žandari iz žandarmerije i općine pružali ogorčen otpor i nisu se htjeli predavati usprkos koncentričnoj vatri iz Piata. To je bio razlog za miniranje zgrada da bi se tako likvidirao otpor neprijatelja. Jurišni pioniri su se snažnom automatskom i pušćanom vatrom približili zgradi i minirali je.

Snažna eksplozija odmah je srušila zgradu. Oni neprijateljski vojnici koji nisu poginuli, povukli su se u podrum zgrade (10–15 žandara) i produžili borbu. Budući da je bilo već 4 sata ujutro, a borba planirana samo za noć, Štab Divizije je odlučio povući jedinice iz uporišta. U toj je akciji poginulo 40 od 130 neprijateljskih vojnika, a zarobljena su 32 domobrana, 2 oficira i 4 podoficira.

Zaplijenjeno je: 2 puškomitraljeza, 3 automata, 2 pištolja, oko 100 pušaka, vojničkih i civilnih, i mnogo druge vojne spreme.

Divizija je imala 16 ranjenih i 4 poginula borca i to najviše od komadića vlastitog oružja (Piata). Među poginulima bio je i Jugo Filipi, ratni dopisnik divizije.

Na varaždinskoj je cesti 3. diverzantski bataljon uništio 7 mostova.

Napad na uporište Sv. Ivan Zelina u potpunosti je uspio. Neprijatelj, iako ne u cijelosti likvidiran (ostalo je 15 žandara), zadobio je težak udarac na samoj periferiji Zagreba, gdje se, uslijed sve češćih partizanskih napada, osjećao sve ugroženijim.

Borba u Sv. Ivanu Zelini pokazala je da dobro pripremljena akcija (prije napada napravljen je plan i izvedena vježba sa specijalnim grupama koje su napadale pojedine objekte) može uspjeti, pogotovu kad se sadejstvo ostvari do kraja. Poučno iskustvo bilo je upotreba većeg broja Piata na iste objekte, te korištenje većom količinom eksploziva kao dobrom zamjenom za teško oružje.

S obzirom na brzinu akcije, nije uopće bila upotrebljena divizijska rezerva, bataljon Zagrebačkog PO, a ni jedinice na osiguranju nisu ulazile u borbu, jer neprijatelj nije kretao u toku noći.

U »Bojnoj relaciji 1. zbornog područja« o napadu na uporište Sv. Ivan Zelina, piše:

»7. IX 1944. g. partizani jačine oko 1000 ljudi napali su oko 23.00 sati uporište u Sv. Ivan Zelina i Kominu, nakon što su minirali sve okolne mostove, te brzoglasne veze i rasvjetu prekinuli. Napadaj je izvršen svim

vrstama naoružanja. Posada se poslije jakog neprijateljskog pritiska povukla iz vanjskih uporišta prema središtu, te davala otpor iz nastamba.

Prije nego što je uništena uredovnica sati (četna kancelarija — R. B.) i skladište, domobrani su se povukli u oružničku nastambu gdje su davali otpor dok se partizani nisu oko 6.30 sati povukli.

Naši gubici: zapovjednik sati i vodnik častnik zarobljeni, te još 4 vodnika i 15 domobrana, razvodnika i desetnika. Ranjeno 4 domobrana od kojih je jedan podlegao ranama. Nestalo 43 domobrana.⁶⁰

Nakon uspješnog napada na Sv. Ivana Zelinu, 32. divizija se 7. 9. ovako razmjestila: brigada »Braća Radić« u Zaistovcu, a brigada »Matija Gubec« u Fodrovcu. Štab Divizije u Zaistovcu. Tog je dana Štab Divizije dobio zapovijest za napad na Križevce.

NEUSPJELI NAPAD NA KRIŽEVCE

(13/14. 9.1944. god.)

Sekc. Čakovec, Čazma 1 : 100.000

Jedinice 10. korpusa i 7. banijske divizije su zapoviješću op. br. pj. 464/44, izdanom 7. 9. 1944. u 10.00 sati dobile zadatak da napadnu na Križevce;

— 33. divizija da sa dvije brigade likvidira neprijateljsko uporište Križevci;

— 32. divizija da osigurava napad od pravca Koprivnice na liniji: Donjara-Sokolovac i prema Gornjoj Rijeci na liniji Gušćerovec. Pod komandu te divizije stavlja se Kalnički PO koji je na liniji Vel. Poganac—Ludbreški Ivanec osiguravao pravac od Ludbrega;

— 7. udarna divizija, ojačana Križevačkim bataljonom, postavlja osiguranje prema neprijateljskom uporištu Bjelovar na liniji potoka Velike i prema Vrbovcu na liniji Gradec, dok Križevački bataljon drži položaj kod Gornjeg Tkalca;

— Istočna grupa odreda (Bjelovarski i Moslavački PO i 1. srpski bataljon) osiguravaju pravce od Koprivnice i Novigrada Podravske na liniji Široko Selo—Gornji Križ-Topolovac. Prvi srpski bataljon zatvara pravac od Narte kod Bjelovara prema Štefanju.

Početak napada bio je predviđen za 9/10. 9. u 23.00 sati.

Uporište je branilo oko 1.100 neprijateljskih vojnika, domobrana i žandara naoružanih jednim topom 65 mm, 4 topa 37 mm, 6 teških mitraljeza i 30 puškomitraljeza. Neprijatelj je bio utvrđen u uporištu u tvrdim zgradama i većem broju betonskih i zemljanih bunkera.

Osnova napada bila je pretpostavka da će se garnizon predati, budući da je komandant garnizona uspio uvjeriti obavještajce Korpusa i terensku obavještajnu službu da će se »predati«, tj. da će on poslije toga prijeći na stranu partizana.

Jedinice brigade »Matija Gubec« bile su 9. 9. ujutro već u pokretu prema selu Sokolovcu, kad su od Grdaka vraćene u selo Fodrovec, jer je u međuvre-

⁶⁰ Arhiv VII, reg. br. 911-14, K. 58. - VII, tom V, knjiga 33, dok. 33, str. 162.

menu Štab Korpusa, radi provjeravanja nekih podataka o uporištu, odgodio napad.

f Vrijeme do početka napada su jedinice 32. divizije maksimalno iskoristile za popunu i obuku. Do 16. 9. 1944. u 32. diviziju došlo je 235 domobrana koji su dobrovoljno stupili u redove NOV-a i 642 mobilisana s tog terena.

] Odgoda napada na Križevce bila je svojevrsno upozorenje za neprijatelja, koji je gatnizonu u Križevcima doveo pojačanje jedne bojne 5. stajaćeg zdruga iz Koprivnice. Zapovijest je također promijenjena. Uz 33. diviziju s južne i sa zapadne strane, na Križevce su istovremeno napadale i jedinice 7. udarne divizije.

Za napad je 33. divizija odredila 1. brigadu. Brigada je bila u 22.30 sati na polaznim položajima za napad i na tom mjestu očekivala je ugovorenu vezu s neprijateljskim komandantom, ali on nije došao. Napad je počeo u 01.00 sati, puna dva sata kasnije od napada jedinica 7. divizije i od vremena određenog za napad. Brigada je postigla neznatne uspjehe, i do 03.30 sati nije zauzela nijednu važnu neprijateljsku tačku koja bi stvorila mogućnost novog prodora u centar uporišta. U 04.20 sati se, po naređenju Štaba Divizije, povukla iz uporišta. U borbi je imala 13 ranjenih boraca.

Sedma divizija je uspješno prodrla u grad, ali zbog nedostatka koordinacije s jedinicama 33. divizije početni uspjeh nije bio iskorišten za dublje prodiranje u uporište. O tome Štab Divizije 22. 9. 1944, u općem vojno-organizacionom izvještaju, kaže:

»...Naše jedinice, i pored žestokog otpora neprijatelja, probile su se na jednom mjestu u sam grad, gdje su odbile nekoliko protunapada neprijatelja i da je XXXIII divizija sa svoje strane uspjela da prodre u grad, mi bi mogli naš uspjeh proširiti i vjerovatno bi grad bio zauzet. Međutim, kako do toga nije došlo morali smo odustati od daljeg napada i povući se...«⁶¹

Zapovjedništvo 1. posadnog zdruga u »Bojnoj relaciji«, o napadu na Križevce, piše:

»13. IX 1944. g. Izvršen napad jakim odmetničkim snagama na grad Križevac. Napad je počeo u 23.47 sati na zapadnoj strani na kolodvor. Jakom bacačkom vatrom ušutkani naši topovi, ali su poslije promjene, pod vatrom vatrenog položaja, ponovo otvarali vatru. Poslije ispoljenog najjačeg napada na zapadnu stranu grada, odpočeo je napad i na istočnoj strani s ciljem prodora.

Svega na jednom mjestu uspio je neprijatelj probiti prvu liniju odbrane, ali je nastala breša zatvorena udarom jednog voda iz pričuve. Napad je trajao do 06.00 sati, kada su se odmetnici sa teškim gubitcima povukli.

Jednovremeno kada je napadan grad napadnuta je i posada mosta potoka .Glogovnice, koja je premoćnim snagama podlegla.«⁶²

U »Dnevnom izvješću« Ia broj 260/44 od 16. 9. 1944. o pomenutom napadu još se kaže:

»Noću 13/14. IX - izvršen je jak napadaj partizana na Križevce. Odlučnim protunapadajem neprijatelj je odbijen i protjeran u smjeru jugozapada, uz

⁶¹ VII, tom V, knjiga 33, dok. 86, str. 407-408.

⁶² Arhiv VII, reg. br. 21-1/5, k. 569.

teške gubitke. Palo je oko 180 partizana većinom od djelovanja naše topničke vatre. Vlastiti gubici: 7 poginulih, 33 ranjenih i 39 nestalih (2 častnika).⁶³

Neprijateljski izvještaji, također, pokazuju da je nejedinstveno komandovanje u toku napada bilo jedan od razloga što u napadu na Križevce nismo postigli veći uspjeh. Isto tako, odgađanje napada bez sumnje je upozorilo neprijatelja na namjere partizana, a nije isključeno da je suradnik u uporištu bio neiskren. Može se, čak, pretpostaviti da je taktizirao dok u Križevce ne stigne pojačanje iz Koprivnice. To je bila jedna bojna »Crne legije«, koja je uglavnom preuzela vanjska obrambena uporišta i neke tačke u gradu. Može se pretpostaviti da je neprijatelj pod izgovorom »predaje« htio namamiti naše jedinice u uporište kako bi se ponovio Ludbreg (5/6. 7. 1944).

Na zasjedama nigdje nije bilo borbe, što svjedoči da bi snage bile dovoljne za uspješno izvršenje zadatka, da je napadu prethodilo dobro izviđanje, a u napadu ostvareno jedinstveno komandovanje.

Iz raspoložive dokumentacije ne može se utvrditi koji su razlozi rukovodili štab 10. korpusa da odluči napasti na Križevce, kad je Petar Drapšin, kao zamjenik komandanta Glavnog štaba Hrvatske, 7. 9. 1944. od GSH dobio telegram za Štab Korpusa, u kojem piše:

»Obzirom na razvoj situacije, težište rada treba i dalje da ostane na komunikacijama. Neprijateljska utvrđenja uskoro ćemo moći zauzeti sa mnogo manje žrtava. Zato ne preduzimajte još čišćenje Podravine, nego pojačajte napade na komunikacije i demonstrativne napade na garnizone manjim snagama u cilju rastrojavanja nepr. vojske.«⁶⁴

U svakom je slučaju napad na Križevce, iako nije uspješno završen, imao veliko moralno značenje, jer je pred očima naroda tog kraja pokazao veliku snagu partizana. Pad Križevaca u toj situaciji bitno bi pogoršao položaj Bjelovara i Koprivnice, što bi u operacijama čišćenja Podravine od neprijatelja u toku septembra i oktobra 1944. jedinicama 6. i 10. korpusa i 7. banijske udarne divizije dalo još snažnije moralne i borbene poticaje, povećalo njihovu ofenzivnost, osiguralo masovniju mobilizaciju novih boraca na Bilogori i Podravini, te izazvalo još veću demoralizaciju u neprijateljskim uporištima, naročito u onima gdje su se nalazili domobrani.

Brzina kojom je donesena odluka za napad, te brzo odustajanje od borbe za oslobođenje Križevaca i uništenje neprijatelja u njima, upućuju na zaključak da Štab Korpusa nije posvetio potrebnu pažnju pripremi niti pokazao upornost u rukovođenju jedinicama u toku napada.

6. I 10. KORPUS ZAPOČINJU OFENZIVU U BILOGORI, PODRAVINI I SLAVONIJI

(septembra 1944. god.)

Sekc. Bjelovar, Čakovec, Đurđevac 1 : 100.000

Septembarska ofenziva NOVJ u cijeloj zemlji bila je dio širega savezničkog plana u Sredozemlju i posljedica uspješnog napredovanja Crvene armije na istočnom frontu.

⁶³ VII, tom V, knjiga 33, dok. 131, str. 660.

⁶⁴ VII, tom 5, knjiga 33, dok. 107, str. 536.

Naređenje Glavnog štaba NOV i POH op. broj 473 od 13. 9. 1944. god., koje je putem radija poslano štabovima korpusa i divizija, djelovalo je kao borbeni poklič za općeofenzivno djelovanje i opću ofenzivu u Zagrebačkoj oblasti. U njemu se kaže:

»U vezi sa dolaskom Crvene armije na našu granicu situacija Nijemaca je vrlo teška. Porušene željeznice natjeruju ih na pokrete cestama. Dosta su dezorganizovani i demoralisani.

Maršal Tito traži od nas da ne dozvolimo Nijemcima da se organizovano povuku i iznesu oružje iz naše zemlje.

Naređujemo: da sve jedinice razvijaju maksimalni polet i inicijativu u sve jačem uništavanju komunikacija, zauzimanjem važnih čvorišta, gradova i drugih uporišta. Napade naročito upravljati na domobranske garnizone, privlačiti ih u naše redove i dezorganizovati.«⁶⁵

U skladu s takvim direktivama je 4. korpus usmjerio težište operacija između Save i Kupe, a 6. i 10. korpus u dolinu Drave radi oslobađanja većeg dijela Podravine i stvaranja povoljnijih uvjeta za dobivanje pomoći od trupa Crvene armije, koje su se kroz Rumuniju približavale našim granicama.

Povoljna vojno-politička situacija i stalna aktivnost jedinica 6. i 10. korpusa natjerali su ustaško komandovanje da neka područja počne napuštati. Istovremeno je poziv, koji je Maršal Tito uputio domobranskim jedinicama da prelaze na stranu NOV-a, imao snažan efekat u općoj vojnoj situaciji koja se sve više pogoršavala za okupatora i njegove sluge. Izazivala je demoralizaciju u mnogim neprijateljskim uporištima. Masovno prelaženje jedinica u naše redove natjeralo je ustaše da u garnizone upućuju svoje jedinice za vanjsku zaštitu obrane, ili kombiniraju jedinice od ustaša i domobrana. Bilo je čak slučajeva da su ustaše hapsile stanoviti broj domobranskih oficira kako bi spriječile daljnje osipanje jedinica.

Nemoć neprijatelja na graničnom području 10. i 6. korpusa brzo je pokazana napuštanjem Daruvara (14. 9), Hercegovca i Garešnice. Istovremeno je 7. udarna divizija na pruzi Zagreb—Koprivnica razbila neprijateljska uporišta u Vrbovcu i Repincu, što je olakšalo povezivanje slobodnih i poluslobodnih teritorija Kalnika i Moslavine i veze sa Zagorjem i Prigorjem.

Nakon akcija koje su izvele jedinice 10. korpusa i diverzanti, neprijatelj je bio prisiljen glavnu komunikaciju Zagreb-Dugo Selo - Novska osigurati pouzdanijim trupama i na nju dovesti 1. kozačku diviziju. Obranu komunikacije Zagreb—Varaždin (prugu počinje popravljati) povjerava brzom domobranskom zdrugu koji je bio na izobrazbi u Njemačkoj, a dobro opremljen i naoružan. Zdrug je bio u cijelosti motoriziran i preuzeo je stalnu patrolnu službu, a štab mu se nalazio u Donjoj Stubici.

Raspored neprijateljskih snaga u uporištima je, uglavnom, ostao nepromijenjen. Na sektoru Zagorja, Prigorja i Kalnika bile su stalne ustaške posade, brzi domobranski zdrug i jedinice PTS-a. Na području Podravine i Bilogore operira 5. ustaški stajaći zdrug (Crna legija), dok se na sektoru Moslavine i Posavine nalaze dijelovi 1. kozačke divizije, 4. gorskog zdruga i neki dijelovi 1. gorskog zdruga. U Zagorju i Prigorju neprijatelj je kontrolirao čitav teren, a

⁶⁵ VII, tom V, knjiga 33, dok. 106, str. 543.

na ostalom je dijelu teritorija kontrolu imao samo povremenim upadima i prepadima na naše jedinice i ustanove.

Na području Kalnika neprijatelj uporno teži zadržati glavne komunikacije za Podravinu, Zagorje i Moslavinu. Radi toga uporno brani uporišta Križevce, Koprivnicu, Ludbreg, Varaždinske Toplice i Novi Marof. U Zagorju je, uz opću težnju da kontrolira čitav teritorij, osnovnu pažnju usmjerio na komunikacije Zagreb-Varaždin, jer Zapadna grupa odreda nema dovoljno snaga na tom području.

U skladu s općom direktivom o stupnjevanju aktivnosti, Štab Korpusa, nakon napada na Križevce, usmjerava pokret jedinica prema Bilogori i Podravini, da svojim aktivnostima pomognu jedinicama 6. korpusa pri oslobađanju Virovitice.

Mobilizacija i popuna jedinica bile su, također, stalni zadaci koje su naše jedinice sve uspješnije rješavale pojačanim dolaženjem domobrana. Kompletne jedinice sa svojim starješinama i oružjem počele su stupati u naše redove. Među mnogobrojnim domobranima jednog se dana u 32. diviziji našla i domobranska »pasja škola« od 20 domobrana i tri psa. Psi su bili dresirani za održavanje veze. Dolazak »pasje škole« bio je dobar pokazatelj koliko je NOP u redovima domobranstva uzeo širokog maha. Zbog dolaska domobrana iz raznih jedinica ubrzo su se štabovi našli pred pitanjem odnosa i ponašanja prema njima kao našim suborcima. Štabovi divizija i brigada trudili su se da oni budu što bolje primljeni i što pravilnije raspoređeni u naše jedinice. Ubrzo se pokazalo da je među domobranima veći broj onih koji su spremni da se, rame uz rame sa starim i iskusnim borcima, bore protiv zajedničkog neprijatelja.

Jedinice 6. korpusa su 25. septembra uspješno izvele operaciju na Podravsku Slatinu. U oštrim je borbama Podravska Slatina bila oslobođena. Neprijatelj je imao 70 mrtvih. Dijelovi neprijateljske (ustaške) 15. bojne, koji su uspjeli pobjeći iz Podravske Slatine, 26. i 27. 9. su kod sela Čadavice u blizini Podravske Slatine imali teške borbe u kojima je poginulo 167 ustaša i 17 zarobljeno. Mnogo ustaša se u bijegu udavilo u Dravi, kad su pokušali pobjeći na mađarsku stranu. Plijen je bio: 2 haubice 100 mm, 2 protuoklopna topa, 1 teški bacač mina, 2 teška mitraljeza, dok je u Podravskoj Slatini zaplijenjeno: 76 pušaka, 3.200 granata za topove, 60 vagona živežnih namirnica i drugog materijala.

Iako je napad na Podravsku Slatinu bio uspješan, Glavni štab NOV i POH je još u početku septembra upozoravao zamjenika komandanta Glavnog štaba Petra Drapšina, koji je boravio na području 10. korpusa, da: »S obzirom na razvoj situacije, težište rada treba i dalje da ostane na komunikacijama.«⁶⁶

U toku septembra nije na području 10. korpusa bilo većih akcija i borbi. Aktivnost neprijatelja također nije bila velika, jer je bio zabavljen sređivanjem stanja u svojim garnizonima, naročito onima gdje su bili domobrani. Kolebanje i odlazak kompletnih domobranskih jedinica u redove NOVJ uzelo je mnogo većeg maha nego što su Nijemci i ustaše očekivali. U takvoj je situaciji trebalo i jedinice Korpusa (32. i 33. divizije), koje su masovno primale nove

⁶⁶ VII, tom V, knjiga 33, dok. 107, str. 536.

borce iz redova domobranstva, okupiranog Zagreba i drugih gradova, organizacijski i vojnički učvrstiti i srediti.

Međutim, situacija stvorena savezničkom ofenzivom i pozivom Maršala Tita neprijateljskim vojnicima da prelaze na stranu NOV-a pogodovala je aktivnostima Korpusa, i one su se više osjetile ondje gdje je neprijatelj u to vrijeme bio mnogo osjetljiviji, u Podravini i Hrvatskom zagorju. Stoga je Štab 10. korpusa stvorio osnovni plan uspostave i proširenja slobodnog teritorija, kako bi jedinice 6. i 10. korpusa u pogodnom momentu napale i uporišta Bjelovar, Križevci i Koprivnicu. U vezi s tim su 32. i 33. divizija upućene na istočnu Bilogoru da svoje djelovanje usmjere na Podravinu, a 7. banijska divizija na zapadnu Bilogoru radi vezivanja neprijateljskih snaga u Bjelovaru, Križevcima i Koprivnici.

Iz šireg rajona Zaistovca—Presjeka 32. divizija je 17. septembra krenula na sektor Srpska Kapela—Dubrava u Moslavini. Svakodnevni dolazak domobrana i novih boraca u redove Divizije nametnuo je svim štabovima potrebu da pojačano rade da bi obučavali, sređivali i organizacijski učvršćivali jedinice.

U Srpskoj Kapeli je 19. septembra na vrlo svečan način obilježena prva godišnjica Udarne brigade »Braća Radić«. U proslavi su sudjelovale delegacije 7. banijske divizije s komandantom Divizije potpukovnikom Milanom Pavlovićem na čelu, predstavnici 33. divizije, član Centralnog komiteta KPH dr Savo Zlatić, predstavnici Oblasnog komiteta za Zagrebačku oblast, major Alen, predstavnik savezničke armije i dr. Proslava je imala izuzetno svečan karakter. Nakon vojnih smotri, koje su izvršili komandant i politički komesar 10. korpusa general-major Vlado Matetić i Ivan Šibi i komandant i politkomesar 32. divizije potpukovnik Rade Bulat i Šime Balen, te prigodnih govora, koje su održali komandant Korpusa i komandant 7. banijske divizije, izveden je prigodni program upotpunjen limenim glazbama 33. i 7. divizije.

Kraće zadržavanje u tom rajonu je Štab 32. divizije iskoristio za manju provjeru borbene sposobnosti nakon izvršenih popuna brigade »Braća Radić«. Brigada je 21. septembra s dva bataljona organizirala zasjedu na cesti Križevci-Bjelovar. Oko 9 sati naišlo je od pravca Križevci 40 ustaša na zasjedu. Ubijeno ih je 5 i ranjeno 10. Mrtvi su ostali na mjestu borbe, a 1 ustaša je živ uhvaćen. Gubici Brigade: 2 lakše ranjena od neprijateljske artiljerije prilikom povlačenja iz zasjede.

Divizija je 23. septembra počela pokret preko sektora Čazme na istočnu Bilogoru gdje je stigla 25. septembra i razmjestila se u Veliku i Malu Trešnjevicu i Sedlaricu.

Pripreme za napad na Pitomaču počele su 26. 9. Oko 10.30 sati je oko 400 ustaša izašlo iz Pitomače i napalo položaje brigade »Braća Radić«. Uz podršku artiljerije i minobacača ustaše su odbijeni. Njihovi gubici nisu utvrđeni. Brigada je imala 4 mrtva i 4 ranjena borca.

U 21 sat je jedna bojna 5. ustaškoga stajaćeg zdruga iz Pitomače iznenadila 1. bataljon brigade »Braća Radić«, uslijed njegove neopreznosti i slabog osiguranja. Istovremeno je oko 300 ustaša ušlo u selo Grabrovnice, što je razbilo 1. bataljon. Tom prilikom je izgubljeno: 5 puškomitraljeza, 4 šmajsera, 52 puške i oko 5.000 komada pušćanih metaka. Brigada se tada povukla

iznad sela Vel. Trešnjevica na padine Bilogore, održavajući i dalje kontakt s neprijateljem.

Štab 32. divizije je 27. septembra u 9 sati izveo protunapad s obje brigade na neprijatelja u Vel. Trešnjevici i Grabrovnici.

Poslije petosatne i dosta teške borbe, ustaše su izbačene iz sela Vel. Trešnjevica i Grabrovnice. Imali su osjetne gubitke - 38 mrtvih i 55 ranjenih ustaša. Zaplijenjen je 1 šmajser i nešto metaka. Naši gubici u dvodnevnom borbama bili su: brigada »Braća Radić« 27 mrtvih i 42 ranjena, a brigada »Matija Gubec« 2 mrtva i 14 ranjenih drugova. Poginuli su komandant 4. bataljona Udarne brigade »Braća Radić« Mato Milinček, komesar bataljona Rudolf Bronec, pomoćnik komesara čete Valent Fristić i stariji vodnik Đuro Lederer. U borbi je nestalo 29 boraca.

Uvečer se 32. divizija pomakla prema Virovitici u sela Vukosavljevicu i Turnašicu radi sadejstva s jedinicama 6. korpusa u borbama oko Virovitice.

Iako u mjesecu septembru nije bilo veće borbene aktivnosti, 32. divizija je ubila 92 neprijateljska vojnika, 65 ranila i 33 zarobila. Zaplijenila je 2 puškomitraljeza, 4 šmajsera, 2 pištolja, 34 puške, 1.180 pušanih metaka, 100 ručnih bombi i 70 civilnih pušaka. Uništila je 12 km željezničke pruge, 4 »srca« i 100 tračnica.

Vlastiti gubici bili su: 34 mrtva, 68 ranjenih i 29 nestalih boraca i starješina.

U vezi sa zajedničkim operacijama 6. i 10. korpusa, Štab 10. korpusa je 28. 9. 1944. 7. banijskoj diviziji izdao naređenje u kojem zahtijeva da:

- izvrši pritisak prema Novigradu i Đurđevcu, postavlja zasjede i izviđa;
- svojim rasporedom osigurava bok i pozadinu jedinica 6. i 10. korpusa za vrijeme čišćenja Podravine;
- aktivnost manjih snaga usmjeri prema Križevcima i Bjelovaru i najneposrednije održava vezu s jedinicama 33. divizije, koja je bila raspoređena u širem rajonu sela Šandrovca na Bilogori, i s Podravskim odredom koji je bio u neposrednoj blizini Đurđevca.

Naređenjem je 7. diviziji naročito skrenuta pažnja da ne prihvaća teške borbe ukoliko nije riječ o snagama neprijatelja manjih sastava. Divizija je za svoju operativnu osnovicu imala zapadnu Bilogoru-liniju Rakitnica-Gornje Sredice, s koje je trebalo da demonstrira prepade u pravcu Koprivnice i Đurđevca.

Za slučaj da neprijatelj koncentrira velike snage i na zapadnu Bilogoru, Divizija se trebala povući u pravcu sela Šandrovca, Kašljavca i Severina.

Pripreme za napad na Viroviticu bile su u završnoj fazi na području 6. korpusa. Štabovi 6. i 10. korpusa odredili su da 3. oktobra u 22 odnosno 24 sata počnu koordinirane operacije za oslobađanje Podravine.

U zapovijesti Štaba 10. korpusa »Zagrebačkog« NOV i POJ od 1. 10. 1944, među ostalim, piše:

»U cijeloj zemlji naše jedinice oslobađaju gradove i sela i izvršavaju zapovijedi Vrhovnog komandanta Maršala Jugoslavije druga TITA. I naš Korpus ima da očisti Podravinu u suradnji sa jedinicama VI Korpusa od mrskih, krvavih 'Bobanovaca'. Uništite ih i oslobodite narod od krvnika i

ubojica. Borci, podoficiri, oficiri i politkomesari, izvršite i vi svoj zadatak u okviru ofanzive koju vrše sve naše jedinice u cijeloj zemlji.

Prva naša pobjeda bit će uništenje I. 'Bobanove' bojne u Pitomači.

Podaci o neprijatelju:

Pitomača: I bojna V. stajaćeg zdrugu - ustaša pojačana sa 2 topa,

Kloštar: 37. bojna V. ustaškog stajaćeg zdrugu pojačana sa 2 topa,

Đurđevac: VII bojna V. ustaškog stajaćeg zdrugu pojačana sa 2 topa, i vjerovatno nekoliko tanketa,

Koprivnica: IV bojna V. ust. staj. zdrugu i još neke snage P.T.S.a,

Križevci: 2 domobran, bojne i 1 sat. 37 ust. bojne,

Bjelovar: 2 boj. žandara i 1 bojna domobrana sa 4 topa 75 mm.

Naš korpus ima zadatak da likvidira uporište Pitomača uz pomoć VII Ud. Divizije i XVIII. brigade XXXX. Divizije, a potom da produži sa ofanzivom u Podravini za uništenje V. ust. stajaćeg zdrugu uz pomoć jedinica VI. Korpusa.

VI. Korpus sa svojim jedinicama izvršiti će jednovremeno likvidaciju neprijateljskog uporišta Virovitica.

Likvidaciju posade u neprij. uporištu Pitomača izvršiti će snage XXXII. Divizije pojačane XVIII. brigadom...

Raspored snaga:

\K ytXXXII. Divizija: Ima zadatak da uništi neprijatelja u Pitomači.

XVIII. brig. Da minira cestu između Kloštra i Pitomače i sam izlaz iz Pitomače k Virovitici. Da izvrši neposredno osiguranje od Kloštra na liniji sela Kladare - k. 115 - s. Kladare zapadni dio — k. 128 — s. Dinjevac i da vrši fingirani napad za cijelo vrijeme likvidacije Pitomače na uporište Kloštar. Po izvršenom zadatku Divizija se prikuplja i sređuje na prostoriji s. Dinjevac—Grabrovnica—Kozarevac i ulazi u Korpusnu rezervu.

XXXIII. Div. Ima zadatak osiguranja operacija na Pitomaču i Kloštar od I. brig. II neprijateljskih snaga koje bi pošle u pomoć od pravca i III. Brig. Koprivnice i Đurđevca.

Osiguranje postaviti na liniju Cepelovac - Kalinovac sa zatvaranjem puta Đurđevac — Kloštar i Đurđevac — Ferdinandovac.

Posjedanje izvršiti grupno. Haubička baterija ima zadatak da za vrijeme likvidacije neprijatelja u Pitomači tuče posadu u Kloštru i da potpomogne pri odbijanju naprijatelja koji bi pošao u pomoć.

Ima izvršiti miniranje ceste između Đurđevca i Pitomače i Đurđevca i Ferdinandovca i porušiti sve mostove na tim komunikacijama. Po likvidaciji neprijatelja u Pitomači ostaje na istim položajima i osigurava likvidaciju uporišta Kloštar.

Prema uporištu Kloštar izvršiti potrebno osiguranje i minirati izlaze iz Kloštra.

Podravski Part. Ima zadatak osiguranja od Bjelovara... Osiguranje vršiti na odred: liniji Zakletišće (k. 268)-256 Kostajnica (k. 294). Položaje držati pod svaku cijenu ukoliko bi neprijatelj naišao. Posjedanje položaja izvršiti grupno.

Korpusna rezerva: VII. Ud. Div.	Nalazi se u Korpusnoj rezervi. Sa jednom brigadom u Suh. Kataleni sa držanjem k. 223 i veze sa Štabom XXXIII Div. a drugom brigadom bez jednog bataljona s. Kozarevac i s. Mala Crešnjevica. Jedan bataljon Divizije ostaće u s. Šandrovac radi osiguranja komore VII Ud. i XXXIII Divizije. Taj bataljon pored toga ima zadatak da patrolama održava vezu sa Podrav. Odredom.
Fortifikacija:	Sve jedinice na položajima imaju se utvrditi po pravilu o poljskoj fortifikaciji.
Odbrana od tenkova:	Na pravcima od kuda očekujemo tenkove i neprij. motorizaciju koncentrisati antitenk. puške, bacače i topove i postaviti minska polja...
Početak napada:	Napad na uporište početi će 3. oktobra u 24 časa. Sve jedinice koje postavljaju osiguranja moraju zaposjesti određene položaje pola sata ranije i porušiti sve telef. veze, ukoliko postoje.
Veza:	XXXII Divizija postaviti će telef. vezu sa Štabom Korpusa. XXXIII Divizija postaviti će telef. vezu sa Štabom Korpusa. VII Ud. Divizija postaviti će vezu sa Štabom Korpusa, sa brigadom u Suh. Kataleni i XXXIII. Div. Pored telef. veze svi štabovi Divizija održavati će i redovitu radio-vezu, za čiji rad će dobiti naknadno naređenje od referenta za vezu ovog Korpusa. Podravski Odred poslati će u ovaj štab 2 kurira konjanika ...
Ishrana:	Ishrana jedinica za vrijeme operacija obavljati će se doturom suhih obroka na položaje...
Znaci raspoznav.	Za noć 3 na 4. biti će: Podravina-Partizanska. Za dan 4. X vrijede opšti znaci. Nakon izvršene likvidacije Pitomače operacije se nastavljaju dalje u Podravinu i jedinice se sređuju i čekaju daljnje naređenje.

SMRT FAŠIZMU-SLOBODA NARODU!

Politkomesar-pukovnik:
Ivan Šibi

Komandant-general-Major:
Vlado Matetić⁶⁷

Početak operacija za oslobođenje Podravine postao je tog trenutka najvažniji vojni i politički zadatak cjelokupnoga boračkog i rukovodilačkog sastava 10. korpusa. Koliko je značenje pridavano uspješnom početku tih operacija vidi se iz pisma politkomesara pukovnika Ivana Šibla od 1. oktobra 1944. god., upućenog svim štabovima i komandama Korpusa. U pismu se, uz ostalo, kaže:

⁷⁵ VII, tom V, knjiga 34, dok. 40, str. 192-196.

»U jeku ofanzivnih operacija velikog stila, jedinice NO Vojske, pobjedonosnim nastupanjem diljem cijele Jugoslavije oslobađaju grad za gradom, pokrajinu za pokrajinom.

Ovih dana slavlju i triumpfu junačkih brigada i divizija nema kraja. Pobjede u Valjevu, Prijedoru, Banjoj Luci, Tuzli, na otocima, i kod nas sjeverno od Save u Požezi, Daruvaru, Pakracu, Lipiku i Slatini toliko su značajne i velike, toliko su sudbonosne u fazi konačnog oslobođenja naše zemlje, te se zaista i u jedinicama NO Vojske i kod naroda osjeća novi duh neviđenog poleta i oduševljenja. Dolazi praznik i u naša sela, dolazi blagdan u naše ulice i u naše kuće. Dolazi čas konačne osvete za nasilja i nedjela počinjena u našoj zemlji. Svakim danom Jugoslavija je sve veća grobnica za one koji su htjeli da od naših naroda učine kolonijalno roblje.

Naše su jedinice dvostruko ojačale. Kolone novih boraca danomice stupaju u naše brigade. Neprijateljska se vojska raspala, trulež i demoralizacija koja je u njoj carevala za sve ovo vrijeme dostigla je pod udarcima našim stepen posvemašnjeg rasula, i posvemašnje dezorganizacije.

U Sjevernoj Hrvatskoj fašisti su još uvijek jaki, iako je gotovo sve ono što je bilo zavedeno i nasilno unovačeno u neprijateljskoj vojsci, danas prešlo na našu stranu, zahvaljujući upornosti naših boraca koji su prošli kroz sve moguće teškoće, čvrsti i nepokolebivi u borbi za narodno oslobođenje, za slobodnu federalnu Hrvatsku u slobodnoj federativnoj Jugoslaviji.

No, iako je i kod nas neprijatelj mnogo puta temeljito vojnički poražen iako smo dobrim dijelom uspjeli politički ga razbiti, iako je odziv domobrana na Titov poziv u našem Korpusu bio vrlo velik, kod nas još uvijek nije izvojevana konačna odlučna bitka, koja treba da započne ovih dana.

U februaru ov. god., nakon naših velikih pobjeda nakon što smo uspjeli da u krajevima oko samog Zagreba formiramo Zagrebački Korpus, neprijatelj je u paničnom strahu da ne izgubi još i to područje gdje je bio relativno najjači, nakrao te krajeve svojim elitnim trupama, Bobanovom legijom i tjelesnim zdruhom (Crna legija, V ustaški stajaci zdruk, Pavelićev tjelesni zdruk (PTS - R. B.)). Od tada pa do danas to su naši glavni protivnici s kojima se za sve vrijeme bore naše, junačke narodnooslobodilačke brigade i partizanski odredi.

Pobijediti Bobana, tj. uništiti njegovu vojsku, znači zadati neprijatelju na području našega Korpusa smrtonosni udarac i preuzeti inicijativu konačno u svoje ruke da je više nikada ne prepustimo neprijatelju.

Vrijeme odlučne i velike borbe došlo je. Mi krećemo u prvu bitku koja evo započinje... Prva bitka počinje. O ishodu prve bitke umnogome zavise naši uspjesi u daljnjim borbama. Uspjeti u Pitomači gotovo da znači s lakoćom nastaviti dalje. Toga eto treba da budu svjesni svi naši borci, podoficiri, oficiri i politički komesari. Svaki treba da dade od sebe sve. Do izražaja treba da dođe maksimum ličnog zalaganja svakog pojedinog borca i rukovodioca. Svaki treba da točno, na vrijeme i savjesno ispunjava svako dobiveno naređenje, da bude hrabar, požrtvovan i umješšan, inicijativan i svjestan svoje snage, ali da ne potcjenjuje protivnika.

Borbe će biti krvave i teške. Uspjeti moramo pod svaku cijenu. Područje našega korpusa nikada nije bilo odmaralište za neprijatelja i nitko neće

nekažnjeno po njemu pljačkati i haraćiti. To traži od nas naš narod, to traži od nas Maršal Tito.

Tito naređuje, mi treba da njegova naređenja izvršimo u potpunosti. I dok se naša braća, srbijanski partizani, na ulicama Negotina, Kladova i drugih mjesta u Srbiji grle s crvenoarmejcima, mi ih pozdravljamo i očekujemo, pridružujući se zajedničkom veselju i krećemo u boj.«⁶⁸

Svjesni velikog značenja zadataka i odgovornosti jedinica i štabova 32. divizije, poduzeli su najsvestranije vojne i političke pripreme za organizaciju napada na Pitomaču. U Vukosavljevici je 4. oktobra pri štabu 32. divizije, po kišovitom vremenu, održan sastanak sa svim komandantima brigada, načelnicima štabova i operativnim oficirima štabova brigada s dnevnim redom: »Napad na naseljeno mjesto i korišćenje teškog oružja.«⁶⁸

Na liniji: Sv. Jelena, k. 124, jedinice 32. divizije su zajedno sa 18. brigadom 40. divizije osiguravale jedinice 6. korpusa koje su napadale Viroviticu. Navečer se Divizija pomakla bliže Pitomači radi napada. Prije početka napada Divizija je jednim bataljonom nasilno izviđala Pitomaču radi posljednje provjere snaga i rasporeda neprijatelja u uporištu. Potvrđeno je da ustaše, uglavnom, drže glavne tačke otpora u centru oko crkve, zatim sjeverni i sjeverozapadni dio mjesta. Pitomaču je branila 2. bojna 5. stajaćeg zdruga.

Dobivši takve podatke Štab Divizije dopunjava svoju odluku o napadu i umjesto jedne brigade predviđa da napadaju dvije brigade. Samo uporište Pitomača nalazilo se u ravnici kroz koju prolazi cesta Koprivnica—Virovitica. Sistem obrane je uključivao bunkere na ulicama radi zatvaranja prilaza glavnoj otpornoj tački oko crkve.

Na Pitomaču je napala udarna brigada »Braća Radić« s južne, istočne, zapadne i sjeverozapadne strane, a brigada »Matija Gubec« sa sjeverne i zapadne strane. Jedan njezin bataljon nalazio se u divizijskoj rezervi.

Napad je počeo 5. oktobra u 2 sata uz artiljerijsku pripremu od 7 brdskih topova i 2 protivoklopna topa i nekoliko teških minobacača.

Moral i volja kod jedinica i štabova bili su na zavidnoj visini. Bilo je jasno da je neprijatelj glavne snage koncentrirao oko crkve u sjevernom i sjeverozapadnom dijelu uporišta, što je potvrdilo pretpostavku Štaba Divizije da će u slučaju povlačenja iz uporišta kretati prema Kloštru i rijeci Dravi.

U prvom naletu neprijatelj je bio izbačen iz bunkera koji su bili istureni na ulicama. Bunkeru su uništeni antitenkovskim bacačima. Ustaše su bile sabijene oko crkve gdje su pružile žestok otpor.

Obruč oko neprijatelja stalno se stezao. Neprijatelj je pokušao odlučne napade naših jedinica osujetiti stalnim i odlučnim protunapadima, naročito jakim u pravcu Kloštra, gdje* su bile i njegove najveće snage obrane. Protunapadima se pripremao za razbijanje našeg obruča oko svojih snaga.

Bataljon brigade »Braća Radić«, koji se nalazio na tom pravcu, bio je u prvi mah odbačen oko 50 metara, jer se na dostignutoj liniji nije utvrdio i zaštitio pokretnim preprekama i barikadama. Na tom odsjeku ustaše su neprekidno išle u protunapade. Veza između bataljona brigade »Braća Radić«

⁷⁵ VII, tom V, knjiga 34, dok. 40, str. 192-196.

i 2. bataljona brigade »Matija Gubec«, koji su se nalazili na pravcu Kloštra i Drave, bila je slaba. Vatreno sadejstvo nije bilo uspostavljeno.

Drugi bataljon brigade »Braća Radić«, koji je nastupao s južne strane prema crkvi, likvidirao je sve bunkere i sve zgrade u kojima se nalazio neprijatelj. Trebalo je još da prodre do centra mjesta i ovlada crkvom. Tada se iznenada spustila gusta magla koja je jako smanjila vidljivost. Osmatranje i preglednost u uporištu bili su minimalni.

Osjetivši da bi naše snage mogle uspjeti, neprijatelj je odmah iskoristio maglu i pod njezinom zaštitom s preostalim snagama se probio na spoju 3. bataljona brigade »Braća Radić« i 2. bataljona brigade »Matija Gubec« u pravcu Podr. Sesveta, uz osjetne gubitke u ljudstvu i materijalu. U 8 sati istog dana jedinice Divizije ovladale su uporištem u cijelosti. Odmah su počele goniti neprijatelja prema Dravi, ali uslijed guste magle više nisu mogle uspostaviti izgubljeni kontakt s njim.

U borbi je ubijeno 34 i ranjeno 40 ustaša, a zaplijenjeno je: 1 teški bacač mina, 4 puškomitraljeza, 20 pušaka i druge vojničke spreme.

Gubici divizije bili su: 8 mrtvih i 30 ranjenih drugova; među ranjenima bio je komandant bataljona brigade »Braća Radić« poručnik Jurman Ivan (Bolfek) i poručnik Petričević Žarko.

Od svih jedinica koje su izvodile napad, jedini je 2. bataljon brigade »Braća Radić« prilikom nastupanja osiguravao svoje oslone tačke, barikade i prepreke i postepeno zauzimao tačku po tačku otpora neprijatelja i pri tom se koristio kućama i vrtovima. Bataljon je prvi prodro do glavne tačke otpora ustaša kod crkve i to postigao s najmanje žrtava.

Komandni kadar u takvom napadu dosta se dobro snalazio, iako su komandiri i vodnici, pa i komandanti bataljona, često bili ispred svojih jedinica, što je otežavalo čvrsto komandovanje.

Pješadija i artiljerija su dobro sadejstvovala, pogotovu kad se ima u vidu da je to bio prvi napad 32. divizije na veće naseljeno mjesto, uz snažnu podršku artiljerije i minobacača.

Jedinice koje su napadale nisu dovoljno čvrsto sadejstvovala, a 3. bataljon brigade »Braća Radić« i 2. bataljon brigade »Matija Gubec« nisu ni uspostavili vezu, što je neprijatelj otkrio i na tom se pravcu probio uz pomoć magle, koja je tada bila njihov saveznik, a protivnik partizana i koja je onemogućila da iskoriste prednost masovne vatre artiljerije i minobacača. Da su 2. bataljon brigade »Matija Gubec« i 3. bataljon brigade »Braća Radić« imali prepreke i barikade u ulicama kojima se neprijatelj probijao prema Podravskim Sesvetama, njegovi bi gubici bili kudikamo veći. To je, uz ostalo, bio glavni razlog zašto se neprijatelj odlučio na protunapad u tom pravcu, jer je pri svakom protunapadu neprijatelj osjećao da partizani nemaju oslone tačke za odbijanje protunapada.

Nakon čišćenja uporišta, 32. divizija je u 14 sati pokrenula jedinice i razmjestila ih: brigadu »Braća Radić« u Cepelovac, a brigadu »Matija Gubec« u Budrovac zajedno sa Štabom Divizije i prištapskim jedinicama. Po dolasku jedinica u Budrovac, neprijatelj je iz Đurđevca odmah otvorio artiljerijsku vatru na sela u kojima su se one smjestile.

Jedinice 33. divizije su 4. 10. u 23.30 sati napale uporište Kloštar, koje su

branile dvije satnije 37. ustaške bojne, jačine oko 450 ustaša. Prije početka napada u Kloštar je stiglo pojačanje od oko 5 tenkova i 3 kamiona ustaša neutvrđenog broja. U susjednom uporištu Đurđevcu nalazila se 7. ustaška bojna jačine od 500–600 ljudi, ojačana sa 2 topa 75 mm i 7 tenkova.

Dok su se naše snage približavale uporištima Pitomači i Kloštru, ustaše su jačim snagama pješadije i tenkova patrolirali između Kloštra i Đurđevca.

Zamisao štaba 33. divizije bila je da u prvoj fazi blokira uporište. Prvobitna zapovijest bila je izmijenjena i 2. brigada je jednim bataljonom blokirala neprijatelja u Kloštru, dok su ostale snage bile u Prugovcu kao divizijska rezerva. Nakon ubacivanja u borbu 2. brigade, divizijsku rezervu sačinjavala je 3. brigada sa dva bataljona.

Borbeni kontakt s neprijateljem uspostavljen je 4. oktobra u 4 sata. Potpomagan artiljerijom i tenkovima (grupom od 3-7 tenkova) iz Đurđevca, neprijatelj je uporno pokušavao probiti položaje 1. brigade na pravcu Kalinovac i Đurđevac—Kloštar. U isto su vrijeme ustaše iz Kloštra pokušale jednom satnijom probiti se prema Đurđevcu. Nastupajući cestom od Budančevice prema zapadu, neprijateljska satnija sukobila se s 1. bataljonom 2. brigade, probila se i produžila dalje nastupati cestom prema Đurđevcu, gdje je s leđa napala bataljon 1. brigade, koji je u isto vrijeme s fronta vodio borbu s nastupajućim neprijateljem. Osjetivši da je napadnut i s leđa, bataljon se povukao u šumu Veliku Seču. Napuštanjem položaja taj bataljon je omogućio spajanje ustaških snaga iz Đurđevca i Kloštra, koje su sada ojačane krenule ponovo u Kloštar. Tu neprijateljevu namjeru osujetio je 1. bataljon 3. brigade odmah zauzevši položaj preko ceste i pruge i zajedno s dijelovima 1. bataljona 1. brigade odbacivši neprijatelja prema Đurđevcu.

Neki dijelovi ustaške satnije koja se probijala iz Kloštra, zaostali su u šumi Velikoj Seči sjeverno od željezničke pruge u međuprostoru položaja naših snaga. Nakon dvosatne borbe je 2. bataljon 1. brigade očistio taj teren. Ni jedan pokušaj ustaša da iz tog pravca prodru do Kloštra i Pitomače, nije uspio. Artiljerija je s vatrenih položaja kod Suhe Katalene tukla po koncentracijama ustaša i po utvrđenim objektima u Kalinovcu i Kloštru. Blokada Kloštra imala je za cilj izazvati neprijatelja da dijelom snaga izađe iz uporišta i tako oslabi obranu uporišta, kako bi se u toku noći izvršio napad i uništilo uporište.

Štab 10. korpusa 4. oktobra oko 14 sati izdaje naređenje 7. banijskoj udarnoj diviziji da uputi jedan bataljon u selo Prugovec i oslobodi snage 33. divizije, a s ostalim snagama da se približava uporištu Kloštar pravcima Veseli Brijeg—Oderjan—Pitomača i Otrovanec—Grabrovnica—Dinjevac.

Već u 15 sati Štab Korpusa naređuje štabu 7. divizije da s dva bataljona osigura od pravca Pitomače na liniju Kladare—Dinjevac, a jednom brigadom napadne na Kloštar iz pravca V. Polje—Oderjan, i da zajedno s 2. brigadom 33. divizije uništi neprijatelja.

U 21 sat je 2. brigada 33. divizije započela napad pravcem Srednje Polje—Budančevica—željeznička stanica Kloštar. Neprijatelj je žilavo branio svaku tačku otpora i ne jedanput se poslužio lukavstvom na taj način što bi propustio partizane između otpornih tačaka, a onda ih napadao iza leđa. Iz sastava baterije 33. divizije je 6. 10. u 6 sati privučena jedna haubica bliže željezničkoj stanici Kloštar. Koncentričnom vatrom haubice i minobacača i

pojačanim pritiskom jedinica 2. brigade 33. divizije i 4. brigade 7. divizije, neprijatelj je zbunjen i s glavninom svojih snaga počeo je napuštati uporište i u neredu bježati u pravcu šume Limbuš. Počelo je gonjenje. Tada su gubici neprijatelja bili najveći. Mnogo je ustaša ubijeno i nešto zarobljeno. Tenkovi su se u bijegu zaglavili u jarcima, pa su i oni zarobljeni, a njihove posade uništene. Sve teško oružje palo je u ruke partizana. Jedan vod (oko 30 ustaša) zauzeo je zgradu mlina i nije se htio predati. Mlin je zapaljen i sve ustaše u njemu su izgorjele. Sve tačke otpora u uporištu su 5. oktobra do 18 sati likvidirane. Teško neprijateljsko naoružanje u uporištu palo je u ruke jedinica 33. i 7. banijske divizije.

U toku borbi je na položajima jedinica 33. divizije ubijeno 140 ustaša, koji su prebrojani. Među njima su bila 3 oficira. Veliki broj mrtvih iz borbi s 1. brigadom 33. divizije na osiguranju ustaše su uspjele izvući i otpremiti u Đurđevac. Zaplijenjeno je: 2 teška minobacača, 2 tenka, 6 mitraljeza, 4 puškomitraljeza, 80 vojničkih pušaka, 16.000 puščanih metaka i razne druge vojničke spreme.

Vlastiti gubici bili su: 22 mrtva, među kojima politkomesar 3. čete 2. bataljona 1. brigade poručnik Gluhak Franjo i rukovodilac SKOJ-a 2. brigade Harmadi Ivica. Ranjena su 53 borca i starješine.

U borbi u 1. brigadi naročito su se istakli: 1. bataljon, koji je izdržao najteže ustaške napade ne napuštajući položaje; pojedinci: komandir čete Crnojević Stjepan, desetar Đilan Franjo i borci Rajter Josip i Sigač Andrija, koji su hrabrost i vještinu posebno pokazali u borbi s neprijateljskim tenkovima. U 2. brigadi naročito su se istakli: 2. četa 3. bataljona kao cjelina i njezin komandir Rapić Fabijan.

Na pravcima napada 7. divizije ustaše su imale 90 mrtvih i 14 zarobljenih. Zaplijenjeno je: 5 tenkova, 3 kamiona, 3 trokolice, 1 motocikl, 1 t. bacač mina, 6 teških mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 69 pušaka, 15 konja sa samarima, 16.000 mauzer metaka i druge spreme.

Gubici divizije bili su: 4 mrtva i 25 ranjenih drugova. S obzirom na svu žestinu borbe gubici su bili mali, zahvaljujući pravilnom korištenju zaklona kuća, podruma i rovova prilikom prodiranja u uporište.

Svojom prodornošću i upornošću u borbi naročito su se istakle 4. brigada i njezin komandant Petar Maljković, zamjenik komandira protutenkovske baterije Gruborović Mile i još 17 boraca i rukovodilaca: Jandrić Mirko, Deverak Ljuban, Obradović Nikola, Kladar Stevo, Gdemidov Pavel, Kruglov Ivan, Pletež Eduard, Kusturica Ibro, Aust Josip, Durman Ljuban, Vujić Stojan, Bomešter Dragan, Trivanović Petar, Trivanović Rade, Borković Dragan, Zivković Branko i Popović Dušan.

Borba u Kloštru pokazala je dobro sadejstvo pješadije i artiljerije. Potvrdila je: kada se osigura neprekidna veza jedinica i ljudstvo se vješto koristi zaklonima u mjestu, može se postići velik uspjeh. Da je još bolje bio zatvoren pravac na sjevernom dijelu Kloštra, neprijateljski bi gubici bili mnogo veći.

U dnevnom izvještaju PTS-a od 5. oktobra 1944. o borbama za Pitomaču i Kloštar piše:

»X. i VI. part.(izanski) korpus (6. nije učestvovao u napadu na uporišta-R. B.) koncentrirali su svoje snage na području Pitomača-Kloštar-Đurđevac.

Tokom čitavog dana 4. X. 1944. vodile su jedinice V. staj.(ačeg) djel.(atnog) zdruga U. V. (ustaške vojnice - prim, red.) ogorčene borbe sa partizanima, koje još traju.

Gubitci na obim stranama su veliki. Kloštar i Pitomača su odsječeni, te s njima nema veze.«⁶⁹

O napadu 32. divizije na Pitomaču i 7. i 33. divizije na Kloštar, javio je štab 10. korpusa Glavnom štabu Hrvatske radio-depešama od 6. i 7. oktobra:

»Naše jedinice 5. na 6. ov. m. oslobodile su Pitomaču i Kloštar (iz izvještaja 32. i 33. divizije vidi se da su one ta mjesta oslobodile 5. oktobra-prim. red.). U Kloštru pored ostalog plijen ima 5 tenkova, 2 kamiona, 5 motorkotača i 10 mitraljeza...«

»U Podravini našim jedinicama uz pomoć VII. Div. uspjelo je 5. ov. m. likvidirati Pitomaču i Kloštar nakon 18-satne borbe. Uporišta je branilo 1.000 ustaša Bobanove bojne (Odnosi se na dijelove 5. ustaškoga stajaćeg djelatnog zdruga s kojim je komandovao Rafajlo Boban — prim. red.). U borbama je ubijeno 252 ustaše. Zaplijenjeno: 4 teška bacača, 12 teških mitraljeza, 13 p. mitraljeza, 170 pušaka, 5 tanketa, 3 kamiona, 3 motorkotača, 35.000 puščanih metaka i druga sprema. Naši gubici 30 mrtvih i 2 ranjena (34 mrtva i 108 ranjenih — R. B.). Nastavljeno dalje sa operacijama u Podravini...«⁷⁰

NEZADRŽIVI NAPADI DIVIZIJA 6. I 10. KORPUSA. OSLOBOĐENJE ĐURĐEVCA, VIRJA I NOVIGRADA PODRAVSKOG

(11/12. 10. 1944. god.)

Sekc. Bjelovar i Đurđevac 1 : 100.000

Nakon uspješno započete ofenzive 6. i 10. korpusa oslobođenjem Podravske Slatine, Virovitice, Pitomače i Kloštra, borbeni moral i raspoloženje jedinica i boraca iz dana u dan su jačali. U dogovoru s načelnikom Glavnog štaba NOV i POH, generalom Pavlom Jakšićem, štabovi korpusa nisu gubili vrijeme. Cjelokupni borački i rukovodilački sastav oba korpusa bio je prožet borbenim zanosom, opijen uspjesima. To su bili oni subjektivni faktori koji su pružali realne izgleda za daljnje uspjehe. Ozbiljni gubici koje su ustaše pretrpjele, uzdrmali su borbeni moral i organizacionu čvrstinu jedinica 5. stajaćega ustaškog zdruga, koje su »branile« Podravinu. I ta je činjenica pospešivala borbenu aktivnost. Raspored jedinica 10. korpusa i 7. divizije bio je povoljan da se započeti napadi na ustaška uporišta nastave bez velikog pregrupiranja snaga. Situacija s jedinicama 6. korpusa bila je nešto drukčija. Nakon teških borbi trebao je mali predah za odmor i sređenje jedinica, te vrijeme potrebno da se od Virovitice približe Đurđevcu.

Plan daljnjih operacija predviđao je da se istovremeno napadnu ustaška uporišta u Đurđevcu, Virju i Novigradu Podravskom. Štabovi korpusa su 10. oktobra 1944. godine izdali zapovijesti.

Zapoviješću štaba 6. korpusa naređeno je:

»1) XII divizija sastava: 12. udarna brigada, Osječka udarna brigada,

⁶⁹ Arhiv VII reg. br. 1-268/26, k. 112.

⁷⁰ VII, tom V, knjiga 34, dok. 110, str. 525.

Čehoslovačka brigada. IV. brigada, baterija topova 75/28, haubički divizion 100 mm i četa tenkova izvrši zadatak: Udarne brigade i 12 i Osječka da napadnu i likvidiraju neprijateljsko uporište Đurđevac; Čehoslovačka brigada, ojačana jednim brdskim topom 65 mm, da spriječi eventualni pokušaj nadiranja neprijatelja iz Bjelovara, glavnim pravcem željeznička pruga za Đurđevac, da izvrši što žešći napad na Bjelovar, ruši prugu Bjelovar-Vel. Trojstvo i kod sela Martinac zatvara zajedno sa jedinicama 10 korpusa pravac Bjelovar—Đurđevac na liniji Kupinovac—Martinac;

IV brigada i Konjički eskadron ulaze u korpusnu rezervu i kontroliraju ceste Bjelovar—Đurđevac;

2) 40 divizija sastava: 18 udarna brig., Virovitička brigada, baterija topova 75/28 i jedan vod brd. topova 65/06 organizira glavne položaje odbrane na liniji desnom obalom potoka Hotova do k. 120, te istočnom obalom kanala Civičevac s oslonom na Dravu i masiv Bilogore, do sela Semovci isključno sa zadatkom da pod svaku cijenu spriječi intervenciju neprijatelja od strane Virja u pravcu Đurđevca. Pored ovog osnovnog zadatka divizija s manjim snagama vrši pritisak na Virje sa istočne i sjeverne strane i u slučaju povoljnog razvoja borbe na prostoriji Novi Grad—Đurđevac likvidira Virje u saradnji sa 33. divizijom.

3) Artiljerijski divizion 6. korpusa sastava: 4 haubice 100 mm i 3 brdska topa 65/06 imaju zadatak: haubičku bateriju upućuje u sastav 12. divizije za neposrednu podršku u toku napada da Đurđevac, dok se brdski topovi raspoređuju u 40 diviziju i Čehoslovačku brigadu s ciljeri neposredne podrške ovih jedinica u toku borbe;

4) Tenkovska četa sastava: 2 tenka 12,5 tona i 3 tenka 2,5 tona pridaju se 12 diviziji da ih upotrijebe u pogodnom momentu vodeći računa da ne dođe do njihovog uništenja.

5) Autobataljon korpusa sastava: 5 kamiona i 2 autobusa vrše evakuaciju ranjenika od Kloštra do Virovitice i dovoze hranu i municiju do Kloštra.

6) Mjesto štabova: Stab korpusa selo Sv. Ana; štab 12 divizije u sjevernom dijelu sela Mičetinec i štaba 40 divizije u vinogradima 1 km istočno od sela Semovci.« (Izvodi iz zapovijesti 6. korpusa od 10. oktobra 1944. god.)⁷¹

Istovremeno štab 6. korpusa podređenim štabovima divizija i prištapskim jedinicama izdaje napomene vezane uz napad na neprijateljsko uporište Đurđevac. U njima se, među ostalim, kaže:

... »U svakom slučaju, u operacijama koje predstoje pred VI i X Korpusom mi raspoložemo sa daleko brojčano nadmoćnijim snagama i naoružanjem (oko 15.000 vojnika, 23 topa raznog kalibra i 5 tenkova), u ofanzivi smo, inicijativa je u našim rukama, moral naših trupa je na visini i prema tome imamo sve uslove za daljnje uspjehe...

To ipak ne treba zaboraviti, da ulazimo u borbu pred vratima Zagreba, koja su povjerena na čuvanje Bobanu i ustašama, koje se ne smije potcijeniti...

Iz zapovijesti koju su našle jedinice XXXIII Divizije kod ustaškog bojnika Deneša (ostao mrtav sa još 12 ustaša kod Kloštra, nakon borbe 7. X 1944)

⁷¹ VII, tom V, knjiga 34, dok. br. 27, str. 142-145.

vidi se sljedeće: U Đurđevcu se nalazi XX Ustaška bojna i dijelovi XXXVII Ustaške bojne sa 2 brdska topa. Ukupno oko 1.000 ustaša. U Virju je jedna bojna 5 ustaškog stajaćeg zdruga. U Novom Gradu (Novigrad — R. B.) dijelovi XXXVII ustaške bojne. (Treći dio te bojne je uništila naša 33. divizija u Pitomači i Kloštru, i ne samo 33. nego i 7. banijska udarna i 32. divizija. — R. B.) U Bregima je prva bojna P.T.S. U Koprivnici brzi sklop P.T.S-a (motorizirana jedinica), oklopni sklop (tenkovska četa) i manji dijelovi pješadije. Iz iste zapovijedi vidi se da u slučaju napada na Đurđevac, snage iz Virja, Novog Grada i Koprivnice treba da pomognu prvenstveno brzim i oklopnim sklopom. Iz toga, a također i iz ostalih prikupljenih podataka vidi se da je baza tenkova u Koprivnici i da samo po danu patroliraju u pravcu Virja i Đurđevca. No pri napadu na Đurđevac treba se pripremiti i za borbu protiv tenkova koje bismo eventualno zatekli u samom mjestu...

U vezi sa svim naprijed izloženim treba voditi računa o sljedećem:

1. U n a p a d u:

a) Pri rasporedu snaga voditi računa o prostranstvu mjesta i mogućnosti da neprijatelj pokuša naše napadne kolone u uporištu napasti s leđa... Kao najvjerojatniju snagu koju bi neprijatelj mogao upotrebiti u tu svrhu jesu dijelovi XX Bojne, koja se nalazi u sjeveroistočnom dijelu grada (oko tvrđave). Zato pri upotrebi vatre iz svih raspoloživih oruđa i pridate artiljerije stvoriti utisak glavnog napada na taj ostsjek.

b) Iz rasporeda neprijateljskih snaga i relativno slabog utvrđenja odbrane mjesta može se donekle zaključiti da neprijatelj nema namjere da odsudno brani neke linije odbrane, nego prvenstveno manevrom da nas izbije iz uporišta, ili ako im to ne uspije, a pomoć ne stigne, da se probije. Zato se treba pripremiti i za najsolidnije gonjenje, i dati pri tom i posljednje napore da se uništi neprijatelj. To bi značilo početak uništenja Bobanove elite.

c) Postoji mogućnost neprijateljskih protivnapada. Poznato je da se Bobanovci aktivno brane. Oni vješto manevriraju i manjim snagama nastoje stvoriti zabunu. Zato svaki osvojeni sektor odmah pripremiti za odbranu, na sve moguće strane od eventualnog neprijateljskog napada i imati pripremljenu rezervu za naš protivnapad. Te počesne rezerve držati uvijek, na pravcima najvjerojatnijeg napada neprijatelja bočno ili s leđa...

d) Za slučaj da se nađu u uporištu neprijateljski tenkovi ili tankete, koristiti iskustva XXXIII Divizije iz borbe od 5. X. 1944. u Kloštru, gdje su naše nastupajuće kolone dizale odmah za sobom postepeno barikade i time stisnule tenkove za uski manevarski prostor u dijelu ulica i tu ih zaplijenili. U takovom slučaju lako protivtenkovsko oružje, osobito Džon Bul, mogu i moraju doći do punog izražaja. Komandant bataljona lično određuje džonbulistima kuću iz koje će likvidirati uklještene tenkove. Ne gubiti iz vida da je već zbog samog mraka tenk gotovo potpuno neupotrebljivo oružje.

e) Brdske topove 75/28 koji se pridaju pojedinim kolonama kao prateća artiljerija, držati što bliže prvoj liniji i ne ostavljati ih nikad bez neposrednog osiguravajućeg odjeljenja.

f) Za sigurnu saradnju haubičke baterije sa našom napadajućom pješadijom, osim telefonske veze, ugovoriti detaljne raketne (signalne) veze.

g) Tenkove uz potrebno neposredno osiguranje upotrijebiti prvenstveno

za pariranje neprijateljskog manevriranja unutar uporišta. Uvesti ih u borbu onda kada su ispitani i osigurani pravci njihovog nastupanja, kada se točno utvrdi gdje se nalaze neprijateljske snage i eventualna protivkolska oružja. Drugi zadatak im je gonjenje.

2." U o d b r a n i :

Raspored snaga X. Korpusa: XXXIII Divizijom i dijelom VII Divizije napada Virje i Novi Grad. XXXII i dijelovi VII. Divizije drže liniju odbrane prema Koprivnici i aktivno vrše na nju-pritisak. Ovo neobično olakšava našoj XL Diviziji izvršenje zadatka, a time i XII. Diviziji.

Ideja operacije: Težište je napada likvidirati Đurđevac. Ali čim neprijatelj krene Đurđevcu u pomoć, a to će sigurno učiniti iz Virja i Novog Grada, kako se vidi iz uhvaćene neprijateljske zapovjesti, snage X Korpusa napadaju na ta uporišta i težište se dakle može u toku borbe prebaciti na Novi Grad i Virje...

Na koncu napominjemo da ova operacija neće predstavljati, obzirom na elastičnost neprijatelja, neku statičku bitku, nego manevarsku borbu u kojoj treba biti spreman parirati svakom pokretu i pokušaju neprijatelja.

Ovdje će dakle doći do izražaja vještina rukovođenja svih naših štabova. Zato je potrebno da svi Štabovi Divizije i Brigada imaju:

- a) Svoje osmatračnice, telefonski povezane sa svojim štabom i rezervom.
- b) Da štabovi i komande budu stalno u toku borbe.
- c) Da se rezerve drže uvijek pripremljene za intervenciju na najpotrebnijem pravcu.⁷²

Istoga je dana i Štab 10. Korpusa izdao svoju zapovijest u kojoj, uz ostalo, piše i ovo:

»Poslije poraza kod Kloštra i Pitomače neprijatelj se pokolebao ali je još uvijek drzak i spreman na ispade. Sva uporišta brani aktivnom odbranom i nema naročitih fortifikacijskih utvrđenja.

Jedinice VI i X Korpusa pojačane sa VII. Ud. Divizijom imaju zadatak uništiti neprijatelja na tom sektoru i osloboditi Podravinu.

Noću 11. ov. mjes. u 23 časa snage VI. Korpusa izvršiti će napad na uporište Đurđevac.

XXXIII. Divizija jednovremeno napasti će uporišta Virje i Novi Grad sa zadatkom da ista likvidiraju.

Jedinice XXXII. Divizije i VII. Ud. Divizije vršiti će osiguranje prema Koprivnici.

Za izvršenje istih zadataka,

NAREĐUJEMO

XXXIII. Divizija: Pojačana sa 4. brdska topa ima zadatak uništiti neprijatelja u Virju i Novom Gradu. U likvidaciji Virja pomoći će je snage XXXX Divizije koje će se nalaziti na liniji s. Molve—kanal Civičevac—potok Hotova gdje će se vezati sa desnim krilom Vašeg rasporeda preko k. 141. Težište napada ispoljiti na Novi Grad. Artiljerija XXXX. Divizija ima zadatak tučenja

⁷² VII, tom V, knjiga 34, dok. 28, str. 145-149.

neprij. uporišta Virje. Kao glavni zadatak Vašoj artiljeriji odredite potpomaganje napada na Novi Grad.

XXXII. Divizija: Ima zadatak da u zajednici sa VII. Ud. Divizijom zatvori pravce od Koprivnice na liniji Bilo-gora, k.294 (između slova O i G od riječi Bilo-gora sekcija Čakovec) — k.304, k.307, Borovljani, d.162 — k.131 (na željez. pruzi) — šuma Staro selo zaključno. Jedna brigada VII. ud. Divizije držati će položaj na desnom krilu Vašeg rasporeda s. Hlebine. Na pravcu željezn. pruge i puta koji vodi iz Koprivnice za Novi Grad odrediti jednu jaču brigadu Vaše Divizije.

Zasjeda na toj liniji treba da ispolji aktivnost izviđanja samo Koprivnice sa ciljem da se ista u povoljnom momentu napadne. Snage koje bi kretale od Koprivnice uništiti.

V. VII. Ud. Divizija: Ima zadatak da sa jednom jačom brigadom zatvori pravac od Koprivnice na desnom krilu rasporeda XXXII. Divizije i da odsudno brani s. Hlebine. Da se poveže sa Virovitičkom brigadom u s. Molve i u slučaju potrebe da se na nju osloni. U saradnji sa snagama XXXII. Divizije da uništi neprijatelja koji bi krenuo iz Koprivnice u pomoć napadnutim uporištima.

Sa jednom brigadom bez jednog bataljona nalaziti će se u s. Javorovac kao Korpusna rezerva.

Jedan bataljon brigade iz Korpusne rezerve zatvarati pravac od Bjelovara kod s. Kupinovac na putu Bjelovar — Đurđevac, sa zadatkom da vrši noćne prepade na Bjelovar radi uznemirenja.

U Vel. Trojstvu nalaziti će se jedinice Češke brigade sa kojima održava vezu.

Rezerva: U Korpusnu rezervu određujemo jednu brigadu VII. Ud. Divizije bez jednog bataljona i nalaziti će se u s. Javorovac.

P.A.O. Za nisku odbranu iz vazduha odrediti vodove teških mitraljeza na položaje...

Mjesto štabova: Štab Korpusa nalaziti će se na osmatračnici k.232 (Srdinac).

Štab VII. Ud. Divizije nalaziti će se u s. Javorovac.

Štab XXXII. Divizije nalaziti će se na osmatračnici k.239 iznad s. Plavšince.

Štab XXXIII. Divizije nalaziti će se na osmatračnici oko Sv. Tri Kralja južno od Novog Grada...⁷³

Veza između Štaba korpusa i štabova divizija održavala se telefonskim putem i kuririma — konjanicima.

Štabovi 6. i 10. korpusa nisu stvorili zajednički operativni štab za rukovođenje operacijama za oslobođenje Podravine, što će imati negativne posljedice u predstojećim borbama, naročito u vezi s organizacijom sadejstva i neposrednog rukovođenja u toku borbe.

Jedinice 12. i 33. divizije su prema planu 11. 10. napale Đurđevac i Novigrad Podravski. Prvi borbeni kontakt s neprijateljskim jedinicama pokazao je da napad nije iznenadio neprijatelja. U toku noći, ustaše su se uspješno branile u uporištima i uspjesi naših jedinica bili su minimalni. Noć je otežavala

⁷³ VII, tom V, knjiga 34, dok. 40, str. 192-196.

korištenje vatrom artiljerije, tako da ta prednost u napadu nije došla do potpunog izražaja, naročito u prvim satima borbe. Zadržavajući prodore naših jedinica, neprijatelj je u toku noći uspio očuvati svoje obrambene tačke. U prvim jutarnjim satima bilo je jasno da ustaše neće uporno braniti napadnuta uporišta. Iz ranijih borbi bilo je poznato da ustaše nastoje aktivnom obranom i manevrom jedinica maksimalno očuvati živu silu, a probojem i izvlačenjem iz uporišta spašavati se od uništenja.

Jedinice Virovitičke brigade 40. divizije napustile su Suhu Katalenu 10. 10. u 5 sati ujutro i krenule u Ferdinandovac na Dravi. Zajedno s Brigadom je položaje oko Ferdinandovca u Pavlanci zauzeo Podravski odred. Oko 14.30 sati, Brigada se počela razmještati po selu i zauzimati položaje oko sela za obranu. Pola sata kasnije je 13 neprijateljskih aviona mitraljiralo i bombardiralo sela i položaje Brigade na kanalima Tolnici i Civičevcu i izbacilo 6 boraca iz stroja.

Brigada je 11. 10. ostala u selu Ferdinandovcu i na spomenutim položajima. U 9.30 sati su dvije bojne ustaša, ojačane sa 8 tenkova (2 od 12 t i 6 od 5 t), pokušale prodrijeti u selo Ferdinandovac i na Dravu. Odmah je prihvaćena borba koja je trajala do 12 sati. Neprijatelj je odbijen uz gubitke i 3 tenka izbačena iz stroja. Iako je imao 13 mrtvih i više ranjenih, neprijatelj je, iako odbačen do Đurđevca, u 12 sati i 15 minuta probio položaje Podravskog odreda i izbio na Dravu kod Spinca, gdje je naišao na jednu četu 4. bataljona. Četa je prihvatila borbu do dolaska ostalih snaga Bataljona i nakon protunapada neprijatelj je odbijen. U paničnom bijegu počeo se povlačiti u Đurđevac, uz gubitke od 28 mrtvih i 43 ranjena ustaše. Izgubio je još 2 tenka, 1 top, 3 teška mitraljeza, oko 10 pušaka i dosta municije.

Brigadni gubici bili su 2 mrtva i 4 ranjena borca.

Borba s ustašama' kod Ferdinandovca prije napada na Đurđevac i Novigrad Podravski i Virje bila je ozbiljno upozorenje da ustaše neće lako prepustiti kontroli partizana prostor prema Dravi, svoje zaleđe. Koliko je ta činjenica bila poznata štabovima brigada i divizija koji su rukovodili napadom na spomenuta uporišta, ne može se utvrditi iz raspoloživih dokumenata. Ali, jedno je neosporno: prilikom napada i blokiranja neprijateljskih uporišta u Đurđevcu i Novigradu Podravskom nije bilo dovoljno budnosti. Prema tome ni odgovarajuće snage nisu bile raspoređene za sprečavanje proboja ustaša iz uporišta prema Dravi. To je bilo očito odmah nakon prvih proboja, a najviše na položaju 3. bataljona 1. brigade 33. divizije, koji je trebao nastupiti iz pravca sela Delova radi napada na Novigrad Podravski. Bataljon je stigao do željezničke stanice Novigrad i tu zastao ne uspostavivši borbeni kontakt s 1. bataljonom koji je nastupao na njegovom lijevom krilu. S obzirom na to samovoljno se povukao i tako otvorio pravac za Hlebine, gdje su se nalazile jedinice (3. brigade) 7. udarne banijske divizije. Po naređenju Štaba Brigade Treći bataljon ponovno nastupa na istom pravcu ali tada se ustaše probijaju iz Novigrada Podravskog.

U trenutku proboja ustaša 1. bataljon se zatekao na brisanom prostoru od Novigrada Podravskog do Delova, gdje je trebao sprečavati ustaško povlačenje. U takvoj situaciji morao je pod borbom odstupati do položaja na Bistra Kanalu gdje su se nalazile jedinice 3. brigade 7. divizije. U odstupanju je bio

izložen unakrsnoj vatri ustaša koje su se probijale i 3. brigade koja ranije nije imala kontakt i vezu s 3. bataljonom 1. brigade 33. divizije. Bataljon je pretrpio velike gubitke od nas i od neprijatelja. Od ukupnih gubitaka — 45 mrtvih, 137 ranjenih i 20 nestalih boraca — najviše ih je imao taj bataljon. U napadu na Novigrad Podravski 33. divizija je imala 45 mrtvih i 137 ranjenih, među kojima su bili Grkčević Ivan, poručnik, Sirola Branko, komandir čete i politkomesar čete Crnković Matija. Izgubljena su 4 puškomitraljeza.

Treća brigada 7. udarne divizije krenula je 11. 10. u 16 sati iz rajona Kapela — Poljančani u pravcu Hlebina. U noći je napala na pripadnike ustaške milicije (oko 40) u selu Hlebinama. Milicionari su davali otpor, utvrdivši se u školi. U toku noći Brigada ih nije uspjela likvidirati. Donesena je odluka da se škola zapali. Svi milicionari u školi su izgorjeli.

Oko 400 ustaša s nešto tenkova u ranu zoru 12.10. je iz pravca Koprivnice uspjelo prodrijeti u Hlebine odakle su potisnuli jedinice 3. brigade. Brigada je tada zauzela položaje na južnoj strani Bistra Kanala. Nakon zauzimanja Hlebina ustaše su pokušale cestom Hlebine — Delovi nastupati u Novigrad Podravski. Ustaše iz Gabajeve Grede su najviše pritisle na Bistra Kanal kod Međuvođa. Brigada ih je sačekala na liniji k.123 — Stolac, te duž kanala i Međuvođa uspjela odbiti njihov napad i prijeći odmah u protunapad, protjeravši ustaše iz Hlebina, Međuvođa, Gabajeve Grede i nabaciti ih na Dravu. U isto su se vrijeme i ustaše iz Novigrada, Virja i Đurđevca počele izvlačiti prema Dravi. Njihov najjači pritisak bio je na cesti Novigrad Podravski—Hlebine. U situaciji kad su jedinice 3. brigade bile na sjevernoj strani kanala, ustaše su zauzele Delove, Gredu i došle u blizinu kote 121. Brigada se hitno povukla prema jugu i na brzu ruku. je zauzet položaj Stolac (k. 128) prema selu Jeduševcu, a djelomično je zaposjednuta i šuma Lug. Ustaše su pokušavale prodrijeti u Hlebine, ali su na toj liniji snažnom vatrom iz svega raspoloživog naoružanja djelomično razbijene. Nakon toga Brigada je sa svim snagama izvršila smion juriš na ustaše duž komunikacije selo Delovi—Stolac, potpuno ih razbila i zahvatila ogromni ratni plijen.

Četvrta brigada 7. udarne divizije, koja je bila u korpusnoj rezervi, uvedena je u borbu čim se neprijatelj počeo povlačiti iz Novigrada Podravskog. Zadatak joj je bio da vrši pritisak prema šumi Staro selo i selu Delovima, sadejstvujući istovremeno 3. brigadi u uništenju ustaša na tom prostoru.

U protivnapadu i jurišu na ustaše koje su se povlačile iz Novigrada Podravskog i Virja, jedinice 32. divizije na lijevom krilu 3. i 4. brigade 7. udarne divizije, djelovale su u pravcu Bregi—Moždanski Jarak. I njihova je zasluga da je neprijatelj potučen tako da se jedva uspio spasiti od potpunog uništenja. Razbijeni ustaški dijelovi protjerani su preko Bistra Kanala prema Dravi i borbe su oko 14.30 na tom dijelu bile završene.

Ustaše su imale više od 150 mrtvih i 20 zarobljenih. Zaplijenjeno je: 4 tenka, 12 kamiona, 3 putnička automobila, 6 motocikla - trikolica, 3 protutenkovska topa 50 mm, 300 granata, 4 teška bacača mina, 20 mitraljeza od kojih 11 šaraca, 1 radio-stanica.

Gubici 7. udarne divizije bili su 3 mrtva i 8 ranjenih.

Istodobno kad je neprijatelj napuštao (12 sati) Novigrad Podravski, počele su se povlačiti i njegove snage iz Virja i Đurđevca. U koloni iz Đurđevca bilo je

od 800 - 1.000 ustaša. Išli su preko sela Molve i potoka (kanala) Komarnice. Kod sela Molve naišli su na otpor Virovitičke brigade čiji su položaji bili u selu i na kanalima Komarnice i Bistra Kanalu i pretrpjeli su gubitke od preko 50 mrtvih, a nakon borbe pronađeno je još nekoliko ustaša u manjim grupama oko sela Molve. U bijegu, neprijatelj je bacao naprtnjače i šinjele i drugu spremu koja mu je otežavala bježanje i povlačenje preko Drave.

Na tom su položaju ustaše izgubile: 2 motocikla s prikolicom, 3 puškomi-traljeza, 1 šmajser i 33 puške i mnogo druge spreme. Među ubijenim ustašama bilo je nekoliko podoficira i jedan satnik. Kod njega je pronađena zapovijest iz koje se vidjelo da su ustaše iz napadnutih uporišta imali pravac povlačenja na lijevu obalu Drave preko Molva.

U borbi je Virovitička brigada imala 12 mrtvih i 7 ranjenih boraca.

Na čitavom frontu borbe 40. divizije neprijatelj je imao uništena 3 i oštećen 1 tenk i 80 poginulih ustaša, a Divizija je imala 15 mrtvih, 17 ranjenih i 5 nestalih boraca i starješina.

Analizirajući rezultate borbe za Đurđevac, Virje i Novigrad, štab 10. korpusa je 21.10. ustanovio da usprkos ogromnim gubicima ljudstva i materijala koje su pretrpjele ustaše, još nije dokraja postignut konačan cilj - njihovo potpuno uništenje. Štab Korpusa je također ocijenio da je samovoljno povlačenje 3. bataljona 1. brigade 33. divizije bila nedopustiva greška, jer je na taj način ustašama bio otvoren pravac povlačenja prema Hlebinama, gdje su vodile borbe s 3. brigadom 7. udarne divizije. Nastupale su s frontalne strane na položaje Brigade, koja je u trenutku probijanja ustaša iz Novigrada Podravskeg morala mijenjati položaje kako bi izbjegla nepotrebne gubitke, budući da se našla i pod vatrom iz pozadine s pravca gdje su jedinice 33. divizije trebale spriječiti prodor ustaša i stalno održavati borbu. I 1. brigada 33. divizije je napravila propust u trenutku kad je neprijatelj počeo odstupati. Umjesto da Štab Divizije naredi Brigadi da sa svim raspoloživim snagama goni neprijatelja i ubaci rezervu, on ostaje pasivan. To je, uz slabe veze između susjednih jedinica koje su napadale uporište jedan od glavnih razloga što one u trenutku povlačenja neprijatelja nisu išle za njim i nisu na vrijeme upozorile jedinice 7. i 32. divizije da pravovremenim manevrom nanesu neprijatelju još veće gubitke. Taj propust je utoliko teži jer je prilikom planiranja napada bila predviđena mogućnost da se neprijatelj iz uporišta povlači prema selu Molvama i dalje preko Drave i Delova prema Hlebinama.

Tok borbe je pokazao da je neprijatelj iz Koprivnice krenuo zaobilaznim putem na Novigrad Podravski da oslobodi Hlebine, jer je ocijenio da mu je to manji rizik nego da ide cestom Koprivnica—Novigrad Podravski i izloži napadima svoje bokove. Padine zapadne Bilogore pružale su upravo idealne mogućnosti za kontrolu čitavog prostora duž ceste i pruge Koprivnica-Đurđevac i jedinicama na osiguranju stvarale mnogo povoljnije uvjete za uspješnu borbu.

Greška je bila i brzo kidanje borbenog kontakta s neprijateljem, čak i u situaciji kad on bježi i u panici baca opremu. I to je jedan od razloga zašto neprijatelj nije bio dotučen kad je doživio rasulo kod Molva i Hlebina.

U Novigradu Podravskom su se nakon povlačenja ustaša, jedinice 33. divizije razišle po selu umjesto da ga počnu sistematski čistiti od zaostalih

ustaških grupa. Nedostatak budnosti u tim trenucima ilustrira i prizor kako iz jednog dvorišta bježi ustaška posada s tenkom na očigled iznenađenih partizana. A bilo je slučajeva da je neprijatelj iz pojedinih kuća još pripucavao.

Iz raspoloživih neprijateljskih dokumenata teško je ustanoviti koliki su bili neprijateljski gubici u tim borbama, ali u dnevnom izvještaju PTS-a, od 12. oktobra, o tome piše:

»I/I puk P.T.S., I/V staj(aćeg) djel.(atnog) zdruga U.V. (ustaške vojnice-prim.red.) i XX/V. staj. djel. zdruga U.V. povukle su se nakon teške borbe i velikih gubitaka u Golu (16 km s. Gjurgjevac). Odatle će biti još tokom 12. 10. 1944. vlakom prebačene u Koprivnicu. Brzi sklop P.T.S. koji je pokušavao iz Novi Grada probiti kroz neprijateljski обруч prema sjeveru tj. prema Hlebine (8 km. s. Novi Grad) raspršen je uz velike gubitke. Neprijatelj raspolaže jakim topništvom. Snage neprijatelja u ovim poduhvatima iznašaju prema izjavama zarobljenika 16 brigada.«⁷⁴

Poraz ustaša u Đurđevcu, Novigradu Podravskom i Virju, posebno uništavanje njihove žive sile i tehnike kod Hlebina i Molva u onako kratkom vremenu, a pred očima naroda Podravine, bili su svojevrsna potvrda snage, brojnosti i borbenosti NOV-e. Uzalud su ustaše, nakon ponovnog zauzimanja Ludbrega, Koprivnice, Novigrada Podravskog, Virja, Đurđevca, Kloštra Podravskog, Pitomače i Virovitice govorile da je uništena Narodnooslobodilačka vojska. Više od 500 mrtvih ustaša iz najelitnijih ustaških jedinica (5. stajaci ustaški zdruk i PTS), velik broj ranjenih i ogromna tehnika i oružje koji su pali u ruke partizana, imali su veliko moralno i političko značenje za odlučnije i masovnije stupanje naroda Podravine u redove NOV-a i POJ-a.

Oslobođenje Podravine još je bolje učvrstilo slobodne teritorije Bilogore, zapadne Slavonije i Moslavine. Bjelovar je bio uporište važno za ustaše, zbog čega su oni strahovali od iznenadnog napada partizana. Koncentracija naših jedinica za oslobođenje Podravine bila je prijetnja neprijatelju koju on nije mogao zanemarivati.

Slobodni teritorij od Koprivnice do Podravske Slatine i dalje prema Donjem Miholjcu, s oslonom na brdske masive Papuka, Psunja i Bilogore, nudio je široke mogućnosti za mobilizaciju novih boraca i produžetak naše započete ofanzive.

Ustaški gubici u borbama u Podravini u početku oktobra 1944. god., iako su bili veliki, nisu rastrojili i dokraja uništili borbenu sposobnost 5. ustaškoga stajaceg zdruga i dijelove PTS-a koji su zatvarali pravce prema Varaždinu i Zagrebu s oslonom na Križevce i Vrbovec, gdje su u međuvremenu stigle i jedinice 1. kozačke divizije. Sjedište 5. stajacega zdruga, Koprivnica, bilo je posebno dobro utvrđeno i pripremljeno za obranu.

IZGUBLJENA BITKA ZA KOPRIVNICU

(od 13. do 16. 10. 1944. god.)

(Sekc. Čakovec i Đurđevac 1:100.000)

13. oktobra u 9 sati Stab 10. korpusa izdao je zapovijest za napad na Koprivnicu, koja glasi:

⁷⁴ VII, tom V, knjiga 34, dok. 59, str. 278 - napomena 3 rnz dokument.

»ŠTAB
X KORPUSA 'ZAGREBAČKOG'
NOV I POJ
Oper, broj: 510./1944
dne 13. oktobra 1944. u 9. sati.

ZAPOVIJEST
(Sekcija Čakovec-Đurđevac 1:100.000)

Neprijateljske snage koje su se nalazile u uporištima Đurđevac, Virje i Novi Grad potpuno su razbijene i većim dijelom uništene. Neprijatelj je izgubio gotovo potpuno svu svoju opremu i naoružanje. U ruke naših jedinica pala su sva motorna vozila i cjelokupno teško naoružanje.

Jedan dio neprijateljskih snaga, razbijen i demoralisan, uspio je da se u neredu povuče u uporište Koprivnica.

Jačina neprijateljskih snaga u uporištu Koprivnica prema primljenim podacima iznosi svega jedna bojna i dijelovi razbijenih nepr. jedinica kod Novog Grada i Virja. Navodno se u Koprivnici nalazi 15 topova raznog kalibra koji su većim dijelom bez potrebne posluge.

Naše jedinice u svojim ofanzivnim operacijama treba da zadrže i treću fazu bitke za Podravinu i likvidaciju uporišta Koprivnica, definitivno oslobode od neprijatelja ovaj sektor.

U cilju oslobođenja Koprivnice.

NAREĐUJEMO:

XXXII. divizija: 1. - Ima zadatak da napadne neprijateljsko uporište Koprivnicu sa zapadne i južne strane. Zona napada desno potok
2. brigade Koprivnica na kojoj liniji hvatati vezu sa jedinicama VII.
Svega: ... Ud. Divizije, a lijevo željeznička pruga Koprivnica—Đekenješ. -
dvije brig.

Cilj napada: prodiranje do centra grada i spajanje sa jedinicama VII. Ud. Divizije koja napada sa sjevera. Brigada 'Matija Gubec' kao prvi napadni cilj ima da postigne zauzimanje željez. stanice Koprivnica i Uljarice i da iste zadrži u svojim rukama pod svaku cijenu. U slučaju povoljne situacije ova brigada ima prodirati i dalje u grad do hotela 'Car'.

VII. Ud. Divizija: 2. — Ima zadatak da napada neprijateljsko uporište Koprivnicu sa sjeverne i sjeverozapadne strane. Zona napada desno do linije pruga Koprivnica-Đekenješ, a lijevo potok Koprivnica. Na granicama zone hvatati vezu sa jedinicama XXXII. Divizije. U zonu napada ove Divizije računaju se i tvornica 'Danica' sa aerodromom.

XXXIII. Divizija: 3. — Ima zadatak da zauzme položaje i to:
- sa dvije brigade prema Ludbregu, a sa jednom brigadom

Svega: ... tri brigade prema Križevcima i na taj način da spriječi dolazak pomoći napadnutom uporištu.

Izviđačku četvu uputiti u selo Križevački Ivanec (Ivanac - R. B.) sa zadatkom da osmatra uporište Križevci i pokrete neprijatelja Križevci—Koprivnica.

XXXX. Divizija 4. — Ima zadatak da sa jednom brigadom zatvori pravce na dvije brigade liniji Drnje—Torčec—Ungerov mlin—Pustakovec, a jednu brigadu držati u rezervi u s. Ivanec koja će prema potrebi djelovati u zajednici sa jedinicama XXXIII. Divizije.

Svega: ... dvije brig. Haubička baterija: 4 haubice 5. — Plasiraće se na prostoriji Glogovac—Bakovčica—potok Draganovac — željez. pruga do željez. stanice Bregi—Glogovnica, sa zadatkom da potpomaže napad naših jedinica na uporište Koprivnicu.

Ciljevi koje treba naročito tući jesu:

Željeznička stanica Koprivnica,

Uljarica i potom centar grada.

Voditi računa o brzini nastupanja naših jedinica i prema tome vršiti pomjeranje artiljerijske vatre.

Jedinice XXXII. Divizije pošto budu doprle do željez. stanice Koprivnica ispaliti će dvije zelene i jednu crvenu raketu kao znak za artiljeriju da taj cilj više ne treba gađati. Po zauzimanju Uljarice ispaliti jednu zelenu i dvije crvene rakete kao znak za artiljeriju. Haubička baterija držati će pod vatrom pola sata Željezničku stanicu potom će prenijeti vatru na Uljaricu koju tući 15 minuta a potom prenijeti vatru na centar grada.

Korpusna rezerva: jedna brig. 6. — U korpusnoj rezervi nalaziti će se jedna brigada XII. Divizije VI. korpusa. Mjesto korpusne rezerve s. Bregi.

XII. Div. Svega:

... 1 brig.

Tenkovska četa 7. — Tenkowska četa nalaziti će se kod korpusne rezerve.

8. — XXXIII. Divizija uputiti će svoju brdsku bateriju od 4 brdska topa i staviti je na raspolaganje XXXII. Diviziji, a XXXX. Divizija staviti će svoju brdsku bateriju 75 mm na raspoloženje VII. Ud. Diviziji.

Veze: Sve jedinice uspostaviti će sa ovim štabom telefonsku vezu, osim XXXIII. Divizije koja će održavati vezu preko radio stanice. XXXX divizija i VII. Ud. divizija koristiti će za uspostavljanje veze telefonsku centralu brigade XII. Divizije koja će se nalaziti u Bregima. Sve ostalo što je potrebno za uspostavljanje veza regulisati će šef ostsjeka za vezu ovog štaba dopunskom zapoviješću.

EVAKUACIJA RANJENIKA: Korpusno sanitetsko previjalište nalaziti će se u s. Plavšinc. Evakuaciju ranjenika i sve ostalo potrebno regulisati će dopunskom zapoviješću načelnik sanitetskog odjeljenja ovog štaba.

EVAKUACIJA PLIJENA I ZAROBLJENIKA: vršiti će se pravcem Novi Grad, Đurđevac, Pitomača. Evakuaciju vršiti samo u najužem obimu i u tom pogledu biti će izdata još naknadna naređenja.

MJESTA ŠTABOVA: Štab Korpusa nalaziti će se u s. G. Bakovčica.

Štab XXXII. Divizije nalaziti će se na Starom Gradu.

Štab XXXIII. Divizije nalaziti će se u s. Vrhovac.

Štab VII. Divizije nalaziti će se u s. Herešin.

Štab XXXX. Divizije nalaziti će se u s. Torčec.

ZNACI RASPOZNAVANJA: Za noć Podravina-Naša.

Za dan: Desnom rukom kapu dići u vis, a
odgovor: lijevom rukom pušku izbaciti u
stranu.

POČETAK NAPADA: Napad na uporište otpočeti će 13. ov. mjes. u 22 sata. Jedinice koje se nalaze na osiguranju imaju biti na svojim mjestima 13. ov. mjes. do 21.30 sati.

Sve jedinice poduzeti će potrebne mjere za odbranu od nisko letećih aviona. Isto tako preduzeti potrebne mjere da se spriječi prolaz neprijateljskih motorizovanih jedinica. Jedinice na zasjedama izvršiti će potrebna prekopavanja cesta i postavljanje barikada.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Politkomesar-pukovnik:
Ivan Šibi s. r.

Komandant-general-major:
Vlado Matetić s. r.

Dostavljeno:

Štabu VI. Korpusa NOVJ.

Štabu VII. Ud. Divizije NOVJ.

Štabu XXXII. Divizije NOVJ.

Štabu XXXIII. Divizije NOVJ.

Štabu XXXX. Divizije NOVJ.⁷⁵

Jedinice 32. divizije su 13.10. ujutro pokrenute u rajone napada na Koprivnicu. Brigada »Matija Gubec«: Subotica-Vinica-Močilski Breg, a Udarne brigada »Braća Radić«: Draganovac-Stari Grad, Jagnjedovac. Brigade su u zoni svog napada u toku dana pojačano izviđale i osmatrale. Sedma udarna divizija imala je polazne rajone za napad sela Hlebine i Sigetec.

Koprivnica se nalazi na raskršću cesta za Zagreb, Varaždin, Bjelovar i Osijek i za Gyekenyes u Mađarskoj. Imala je centralno značenje za ustaše u sistemu odbrane Podravine. Iz Koprivnice su se lako mogli ugrožavati slobodni teritoriji Kalnika i Bilogore. Samo mjesto je kružnog oblika, ispresijecano mnogim ulicama, što pruža mogućnost lake odbrane s oslonom na željezničke pruge, Koprivnički potok i pojedine čvrste zgrade (uljaru, mlin). U centru grada nalazi se širok prostor s parkom odakle je moguć manevar u svim pravcima u protunapadu. Na ulazima u Koprivnicu, uz ceste kod oba groblja i na nekim drugim mjestima, bili su izgrađeni bunker i rovovi povezani saobraćajnicama. Na pojedinim odsjecima uz prugu kroz žicu je bila uključena električna struja, izvršeno je miniranje i na mogućim ulazima u grad podignuta žičana prepreka i postavljena minska polja.

⁷⁵ VII, tom V, knjiga 34, dok. 40, str. 192-196.

Štabovi 7. i 32. divizije nisu prethodno znali sve potankosti tog sistema obrane ustaša u Koprivnici, iako je štabu 32. divizije bilo odranije poznato da je neprijatelj u Koprivnici podigao obrambena utvrđenja i izgradio čitav sistem obrane oslonjen na tvrde zgrade.

Ustaše su dobro utvrdile ne samo grad, već i položaje na groblju uz cestu Koprivnica—Varaždin i Koprivnica—Križevci, koje u toku dana nisu posjedali.

Jedinice na osiguranju su u zakazano vrijeme - 14. 10. u 01.00 sati zauzele svoje položaje, osim jedinica 33. divizije koje su posjedale položaje prema Ludbregu na liniji Gliboki potok kod Rasinje do Farkaš-mlina zaključno, i prema Križevcima na liniji Sesvečka šuma — k. 205 — Donjara — k. 250 (Grdak) - k. 272, koje su zakasnile jer Štab 10. korpusa nije na vrijeme poslao zapovijest za napad na Koprivnicu.

Tok borbe:

Brigade 32. divizije su 13.10. u 22 sata, nakon artiljerijske pripreme korpusne artiljerije, krenule u napad. Udarne brigada »Braća Radić« napadala je cestu Koprivnica—Križevci. Brigada »Matija Gubec« napadala je glavnim pravcem duž ceste Koprivnica-Ludbreg. Na svom lijevom krilu naslanjala se na jedinice 7. udarne divizije na pruži Koprivnica-Gyekenyes.

Već u prvom naletu i dodiru s neprijateljem jedinice su bile dočekane jakom vatrom automatskog oružja i minobacača. Utvrđenja, bunker, žica i jak otpor malo su iznenadili jedinice 32. divizije. Bataljon brigade »Matija Gubec«, koji je napadao željezničku stanicu, zasut je jakom vatrom u bok. Tukao ga je neprijatelj koji je bio prikriven na groblju, iako je toga dana taj pravac izviđao 4. bataljon Udarne brigade »Braća Radić«. On je nastupao uz potok s južne strane i uspio se probiti u unutrašnjost mjesta, ali je jednu njegovu četu iznenada počela tući vatra prikrivenog tenka koja ju je razbila. Bataljon se morao povući. Treći bataljon brigade »Matija Gubec« zakasnio je pripremiti se za napad, pa je na brzinu krenuo u borbu u pravcu uljare. Naišavši na nagazne mine i električnu žicu, odmah je ustuknuo. U prvom napadu su se gotovo sve jedinice vratile na polazne položaje za napad.

Sedma udarna divizija trebala je u svoj sastav za napad dobiti tenkove, ali oni nisu stigli. Nije bilo benzina, a bilo je i nekih drugih smetnji. Jedinice su neopaženo razvile kolone za napad i bez naročitih smetnji došle su u blizinu objekta za napad. Zbog pomrčine i nepoznatog terena 7. divizija je zakasnila 1 sat. Njezine 3. i 4. brigada došle su u blizinu neprijateljskih položaja. U trenutku kad su počele prodirati do prvih kuća, neprijatelj je otvorio paklenu vatru iz svega raspoloživog naoružanja. Brigade su, ipak, prodrle do prvih kuća. Ustaše su odmah jurnule u protunapad i odbacile brigade na polazne položaje.

U toku noći je uz dobru pripremu artiljerijskom, minobacačkom i protukolskom vatrom, izvedeno nekoliko snažnih napada da se probije obrana neprijatelja i stvori mogućnost za ubacivanje naših snaga u grad. Usprkos hrabrom držanju boraca i rukovodilaca, nijedan pokušaj nije uspio. Neprijatelj se ogorčeno branio iz svake zgrade i rova. Borci su redovito zadržavani na žičanim preprekama. Tri protunapada ustaša prema Miklinovcu, koji je držala 4. brigada, bila su odbijena. Na dostignutoj liniji jedinice su dočekale; svanuće 14. 10. 1944.

U operativnom izvještaju štaba 32. divizije se, uz ostalo, kaže:

»14. X. 1944. godine u 1 i sati izvršen je ponovno juriš svih jedinica na uporište uz prethodnu artiljerijsku i minobacačku pripremu. Međutim, zbog nesaradnje artiljerije i pješadije, koja nije iskoristila blagovremeno dejstvo artiljerije, i ovaj napad također nije uspio, dok je neprijatelj našim jedinicama nanio osjetne gubitke. Za vrijeme dejstva artiljerije neprijatelj je pobjegao iz bunkera, ali pošto naše jedinice nisu odmah iskoristile bijeg neprijatelja i zauzele njegove položaje, to se je neprijatelj ponovno vratio na svoje mjesto, a ujedno rezervom pojačao taj pravac, prozrevši naše namjere.

Jedinice su se ponovo vratile na svoje polazne položaje. Poslije ovog napada neprijatelj je stalno vršio jak pritisak uz tuču artiljerije i minobacača u pravcu ceste Koprivnica—Križevci i u pravcu Starogradske ceste sa namjerom da nas od tih pravaca odbaci. Naše jedinice odbijale su neprijatelja sa uspjehom i nanosile mu gubitke.

U noći 14/15. X. o. g. Udarne Brigada 'Braća Radić' ponovo je poduzela napad na svom sektoru, svodeći glavno težište napada na likvidaciju groblja pored ceste Koprivnica—Križevci koje je, kako se je to vidjelo, ključ odbrane Koprivnice. Brigada 'Matija Gubec', koja je do tog vremena već mnogo iskrvarila u svojim napadima-na dobro utvrđenog neprijatelja, sa vrlo dobrim planom vatre, nije poduzimala napade već je samo držala neprijatelja pod kontrolom.

U teškoj i krvavoj borbi kod groblja neprijatelj je uspio da odbije naše jedinice. Na ciglani također jedinice nisu uspjele i vratile se na svoje polazne položaje.«⁷⁶

Tako je u tom ponovljenom napadu bilo na položajima i odsjecima napada 32. divizije. A kako je bilo kod 7. udarne divizije, vidi se iz izvještaja Štaba Divizije upućenog Štabu 4. korpusa 18. oktobra 1944. godine.

»14. X. t. g. u 11.30 sati po naređenju štaba Korpusa izvršen je ponovan napad na neprijatelja i to IV brigada od pravca s. Miklinovca prema Koprivnici, a III brigada od željezničke pruge Koprivnica—Đekenješ i duž ceste Koprivnica-Peteranec. Ovaj napad bio je dobro organizovan. Svako oruđe od mitraljeza do brdskih topova bilo je pravilno upotrebljeno i otpočeo je snažan napad, koji je trajao oko dva sata. Neprijatelj je bio istjeran iz prvih rovova, ali se opet nije moglo dalje prodrijeti, jer su naši borci obasipani snažnom i ubitačnom vatrom. Oni su se morali kretati po brisanom prostoru i kretali su se, ali prodor nije bio moguć. O tome je izviješten štab X korpusa od strane štaba divizije, ali se dobilo naređenje da se pritisak pojača i napad dalje vrši. Haubička baterija gađala je neprijatelja u gradu, ali nije mogla neposredno potpomagati pješadiju i lomiti neprijateljska gnijezda otpora na glavnim pravcima napada.

Oko 15 časova naišlo je šest neprijateljskih aviona, koji su počeli mitraljirati naše položaje. U isto vrijeme neprijatelj iz grada pojačao je svoj pritisak prema cesti Koprivnica s. Herešin. Jedan bataljon IV brigade, koji se na tom pravcu nalazio sasvim blizu neprijatelja, pošto je imao dosta gubitaka počeo se povlačiti, a u isto vrijeme jedan bataljon III brigade, koji je bio sa njima u

⁷⁹ VII, tom V, knjiga 34, dok. 138, str. 676-677.

vezi, povukao se nešto unazad. Ovi bataljoni zadržani su ispred s. Herešin, a manji dijelovi koje je uhvatila panika povukli su se nešto nazad, ali su odmah bili vraćeni.

Oko 17 časova prema naređenju štaba X korpusa naša III brigada određena je kao rezerva, a IV brigada kao drugi borbeni red na liniji k. 135 s. Miklinovec. Pravcem kojim su napadale jedinice naše divizije određene su za napad jedinice XII i XL divizije. Smjena je izvršena u prvi mrak, a naša III brigada prebačena je u s. Ivanec kao korpusna rezerva, a IV brigada ostala je na liniji k. 135 s. Miklinovec kao drugi borbeni red s tim, da potpomogne napad u gradu, ako brigada XII divizije, koja je napadala sa tog pravca, uspije da prođe u grad. Jedinice XII i XL divizije koje su napadale na sektoru naše divizije tokom noći 15/16 ov. mj. nisu imale uspjeha iz istih razloga, kako je gore navedeno za jedinice naše divizije. Situacija je tokom noći uglavnom ostala nepromijenjena.⁷⁷

Uz minobacačku pripremu je 15. 10. u 0.9 sati Udarca brigada »Braća Radić« zauzela ciglanu. Time je bila stvorena mogućnost da jedinice 32. i 12. divizije prodru u predgrađe Koprivnice i približe se njegovu centru. Prvi bataljon brigade »Braća Radić« zaposjeo je ciglanu, dok je njezin 4. bataljon, koji je napadao na desnom krilu, napao i skupa s jedinicama 12. divizije likvidirao otpor neprijatelja u jednoj kući. Bataljon je ubrzo izbio do potoka Koprivnice, tj. do vanjskog pojasa obrane koji je bio pojačan nizom bunkera. Na mostu na potoku bio je jedan bunker, koji je branio prilaz i prijelaz preko mosta. Uz podršku »Johna Bulla« jedna je četa, predvođena zamjenikom komandanta Brigade kapetanom Dukom Milosavljevićem, istjerala neprijatelja iz svih bunkera uz potok i doprla u blizinu same crkve. Bataljon 12. divizije, koji je nastupao odmah iza čete i zauzeo kuće pokraj bunkera, trebao je — oslanjajući se na kuće — biti zaštita četi u daljnjem prodiranju. Međutim, neprijatelj se brzo sredio, ubacio rezervu u protunapad i odbacio četvu na polazni položaj, jer bataljon 12. divizije nije bio dovoljno utvrđen na položaju i nije mogao odbiti protunapad ustaša. Jedinice 4. bataljona i bataljona Osječke brigade 12. divizije zaustavile su se pokraj potoka i, oslonivši se na kuće uz njega, bile u mogućnosti kontrolirati neprijatelja koji je ponovo zauzeo bunkere.

Nakon likvidacije ciglane i prodora 4. bataljona do potoka, došli su na red bunkeru duž pruge Križevci—Koprivnica i Koprivnica—Novigrad. Likvidacijom tih bunkera bio bi osiguran lijevi bok Bataljona koji je s ciglane počeo nastupati prema mlinu. Nakon artiljerijske podrške Bataljon je krenuo u napad, ali ga je neprijatelj odmah protunapadom vratio na polazni položaj. Nakon toga je promijenjeno težište napada na desno krilo brigade »Braća Radić«, ne bi li se pokraj potoka Koprivnice prodrlo u uporište i tako došlo neprijatelju iza leđa i ugrozilo njegove glavne otporne tačke na željezničkoj stanici.

Noću 15/16. 10. 1944. ponovo je pripremljen napad koji je izveden u 0.30 sati uz artiljerijsku pripremu. Pješadija i artiljerija nisu surađivale. Jedinice 12. divizije, koje su trebale prodrijeti prema centru, nisu uopće počele napad. Štab

⁷⁹ VII, tom V, knjiga 34, dok. 138, str. 676-677.

10. korpusa je 16. 10. 1944. g. u 5 sati izdao naređenje za obustavu napada i za povlačenje jedinica iz uporišta.

Jedinice 7. udarne divizije su već 16. 10. u 03.00 sati od Štaba Korpusa dobile naređenje za izvlačenje iz Koprivnice i povlačenje u sela Javorovac i Plavšinci radi odmora.

Gubici naših jedinica u uporištu Koprivnica bili su:

7. udarna divizija: 54 mrtva, među kojima 1 komandant bataljona, poručnik, 3 komandira čete, 4 komesara čete, 1 vodnik i politički delegat, ostalo borci. Ranjenih 111 boraca i rukovodilaca.

Izgubljeno je: 1 šmajser i 15 okvira za puškomitraljez. Oštećeno: 5 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 1 šarac, 1 bacač »John Buli«.

Utrošeno: 151 granata za protuoklopne topove, 642 mine za teške bacače, 36 mina »John Buli«, 62.598 puščanih i mitraljeskih metaka, 22 metka za protukolske puške, 60 ručnih bombi.

32. divizija: 38 mrtvih među kojima rukovodioci: Šinik Milan, operativni oficir bataljona, komesar čete Jurman Ivan, zastavnik Hazić Asim, komandir čete Vručina Dragutin, komesar čete Pavličić Eshim. Ranjenih 208 drugova, među kojima komesar Udarne brigade »Braća Radić« Mato Horvatić, 6 komandira čete, 6 komesara i pomoćnika komesara čete, 1 operativni oficir bataljona, 1 politički delegat i 2 oficira. Nestala su bila 62 druga, među kojima komesar čete Marčić Vlado. Najveći broj nestalih napustili su jedinice ili su bili zarobljeni u povlačenju.

Izgubljeno: 1 puškomitraljez, 3 šmajsera i 58 pušaka. Puške su uglavnom odnijeli nestali. Oštećeno: 2 puškomitraljeza, 1 šarac, 1 antitenk. puška, 1 »John Buli«.

Utrošeno: mauzer metaka 54.304 kom., engleskih 28.065 kom., talijanskih 28.412, šmajserskih 6.530, 134 mine za laki bacač i 108 ručnih bombi.

40. divizija je imala: 16 mrtvih i 55 ranjenih i nestalih boraca i starješina.

Izgubljeno je: 17 pušaka, 2 puškomitraljeza i 1 šmajser.

Naše snage su u napadu na Koprivnicu imale 108 mrtvih, 474 ranjena i 62 nestala druga, što je bila velika cijena koju smo platili ne postigavši nikakav uspjeh, izuzev nanošenja neprijatelju neusporedivo manjih gubitaka.

U »Dnevnom izvješću od 16. 10. 1944«, o borbama za Koprivnicu neprijatelj piše:

»Tokom čitavog dana 14. X neprijatelj je jakim snagama napadao Koprivnicu s namjerom pod svaku cijenu zauzeti grad. Noću 14/15. X borba je dosegla vrhunac. Napadaji su odbijeni uz ogromne gubitke po neprijatelja. I u toku 15. X odbijeni su svi napadaji neprijatelja. Podhvat odterećenja Koprivnice pod vodstvom generala Peričića otpočeo je 15. X. u 15.00 sati.«⁷⁸

U »Dnevnom izvješću« od 17. X piše i ovo:

»U toku 14. X. neprijatelj je pri uzaludnom napadaju na Koprivnicu imao oko 600 mrtvih i ranjenih.

15. X. pri ponovnom napadaju, kojeg je izvršio uz podporu oklopnih kola, neprijatelj je prodro u grad. Nakon žestokih uličnih borbi protuudarom izbačen je iz grada uz teške gubitke.

⁷⁹ VII, tom V, knjiga 34, dok. 138, str. 676-677.

Pronađeno je 124 mrtva partizana, dok se čini da ih je poginulo 350. Zaplijenjeno je mnogo ratnog tvoriva. Vlastiti gubitci: 1 častnik i 42 vojnika poginula i 83 vojnika ranjena.

U toku je podhvat za odterećenje Koprivnice.

16. X. neprijateljski pritisak je oslabio. Jedna naša borbena skupina sa sjevera probila se u grad i obskrbila posadu.«⁷⁹

Iz raspoloživih podataka Muzeja grada Koprivnice, koje je prikupio i sredio njegov osnivač i direktor dr. Leander Brozović, vidi se da su ustaše nakon borbe izradile 104 mrtvačka sanduka za pokop poginulih, među kojima je bilo i 5 ustaških oficira emigranata, dok je u bolnici bilo više od 200 ranjenih. Prema tome, ukupni gubici Crne legije iznose više od 300 mrtvih i ranjenih ustaša.

Štab 10. korpusa je u izvještaju od 1. novembra 1944. o napadu na Koprivnicu izvijestio Glavni štab NOV i PO Hrvatske:

»Čim su primijećeni prvi pokušaji neprijateljskog izvlačenja iz Novigrada, odmah je štab 32. divizije bio obavješten o situaciji u napadnutim uporištima, čija se likvidacija bližila kraju. Na osnovu iste naređeno je tom štabu da vrši nasilno izviđanje Koprivnice i ukoliko nastupi povoljan momenat, da će se u toku noći preći u napad. Sedmoj diviziji naređeno je da izbjie sa jednom brigadom na liniju Sigetec-Hlebine, a drugu da rokira u selo Bregi, s tim da će u toku noći izvršiti napad na Koprivnicu.

Ukoliko bi nasilnim izviđanjem i uvodnom borbom jedinice 32. divizije u Koprivnici ustanovile da je neprijatelj organizovao čvrstu odbranu i time doveo u pitanje uspješnu likvidaciju, tada bi se odustalo od prvog plana i odmah bi se u zajednici sa snagama VI korpusa pristupilo likvidaciji Bjelovara, za koju su već vršene pripreme. Taj plan i odluka donešeni su na sastanku u zajednici sa štabom VI korpusa, na kome je prisustvovao i načelnik Glavnog štaba general Jakšić (Pavle - R.B.). Predlog za likvidaciju Koprivnice donio je komandant X. korpusa (Vlado Matetić - R. B.) koji je baš u tom momentu primio izvještaj da je 7. divizija zadala neprijatelju težak udarac, koji se povlačio iz Novigrada, te je time samo poduprt njegov predlog.

Naređenja izdata 32 i 7 diviziji usledila su obzirom da je bitka za Đurđevac, Novigrad i Virje povoljno rješila da je neprijatelj pretrpio ogromne gubitke u ljudstvu i da mu je oteto sve teško oružje i čitava motorizacija. Dakle, situacija u tome momentu izgledala je veoma povoljna i davala dovoljno nade, obzirom na elan kako kod rukovodioca tako kod boraca, da će 32 i 7 divizija uspješno izvršiti likvidaciju Koprivnice.

Čim (su) se komandant i komesar X korpusa sa generalom Jakšićem vratili u svoj štab, odmah je naređeno komandantima 32, 33. i 7. divizije da najhitnije dođu radi izvršenja napada na Koprivnicu. Međutim na komandanta 32 divizije čekalo se do 1 sat u noći, što je imalo za posljedicu da se predviđeni plan nije mogao realizovati još iste noći.

Obzirom na prikupljene podatke od strane obavještajne službe da je neprijatelj u Koprivnici *rastrojen, demoralisan i spreman za bijeg* (kurziv - R. B.) rješeno je da se napad izvrši u noći 13. na 14. X. sa snagama 32 i 7

⁷⁹ VII, tom V, knjiga 34, dok. 138, str. 676-677.

divizije, a 33. divizija da vrši osiguranje od Ludbrega i Križevaca, a 40 divizija od Legrada i Đekenješa.

U toku borbe ustanovilo se da takova procjena situacije nije odgovarala pravom stanju. Da je došlo do takve procjene i nepoznavanja pravog stanja Koprivnice najveću odgovornost za to snosi 32. divizija koja je i pored dobivenog naređenja za nasilno izviđanje ostala čitavo vreme neaktivna bez da je držala sa neprijateljem stalan dodir i angažovala njegove snage od kojih bi se vidilo snaga, sposobnost za odbranu i do koga se stepena neprijatelj može zalagati, što bi uticalo na donošenje odluke da li da se iza uvodne borbe dalje nastavi sa napadom uvlačeći jake snage, ili da se odustane i da se priđe likvidaciji Bjelovara. Mjesto toga divizija je takvim držanjem omogućila neprijatelju da skupi snage koje su stigle iz likvidiranih uporišta i da ih na brzinu organizuje za odbranu.

Na osnovu slabog poznavanja stanja u uporištu pogrešno su određeni glavni napadni pravci. Tako je 32. divizija težište svoga napada ispoljila na južnoj strani, gdje je ispred neprijateljskih položaja bio veliki prostor, koga je mogao uspješno braniti, jer osim željezničkog nasipa koji je bio daleko od neprijateljskih položaja, naša pješadija nije imala nijednog jačeg naslona, nego povoljniji pravac bio je sa zapadne strane, gdje su se na grad vezale kuće i voćnjaci. 7. divizija također trebala (je) ispoljiti težište napada sa jugoistočne strane od sela Miklinovca, cestom od Novigrada, mjesto sjeverno-istočno od 'Danice'.

U prvoj noći napada rukovodioci se uopšte nisu potrudili da pod zaštitom mraka privuku svoje jedinice na jurišno otstojanje, sa koga bi pod zaštitom artiljerijske vatre uz pomoć svoga automatskog oružja vršili prodor u neprijateljske položaje. Mjesto toga dozvolili su da ih neprijatelj svojom prvom vatrom zaustavi na par stotina metara ispred sebe i da ih na tome otstojanju zatekne dan, kada niti su htjeli a niti su mogli bez većih žrtava krenuti napred. Tako je ceo taj dan uključivši jedan neuspjeh juriš protekao u borbi na većem otstojanju. Iz prednjeg se jasno vidi da rukovodioci bataljona pa i brigada nisu rešili da što prije dođu do prvih kuća grada i svojom blizinom ugroze spoljni odbrambeni sistem i efikasnim dejstvom svoga automatskog oružja da prodru u grad. Tako se desio slučaj da je neprijatelj uspješnim dejstvom artiljerije bio prisiljen povući se iz ciglane i nekih bunkera, a jedinice 'Braće Radića' brigade, koje su imale zadatak likvidaciju istih, ostale su i dalje nepomične na svojim položajima, mjesto da u tom momentu izvrše juriš ne dozvolivši neprijatelju da se u redu povuče i zauzme nove položaje. To dokazuje pored ostalog da nije bilo koordiniranog rada između pješadije i artiljerije.

Vršenjem nekoliko uzastopnih juriša koji nisu doneli očekivane koristi, kao i odbijanjem nekoliko protivnapada nanešeni su jedinicama osjetljivi gubitci, što je znatno smanjilo udarni potencijal naših jedinica. Radi toga odlučeno je da se izvrši smenjivanje 7 divizije uvlačenjem u borbu Osječke i 12. brigade, što je i učinjeno 14. X. u sumrak. Uvođenjem u borbu svježih snaga uspelo je sa jugo-istočne strane ovladati sa desne strane potoka Koprivnice sa nekoliko bunkera, ciglanom i nekoliko kuća. Situacija se popravljala i izgledalo je da će se nakon toga uspjeti izvršiti dublji prodor. Međutim, taj uspjeh bio je lokalnog karaktera. Neprijatelj je odmah preduzeo povratne napade,

koji su bili odbijeni, ali tim odbijanjem jedinice su prelazile u odbranu postepeno gubeći inicijativu.

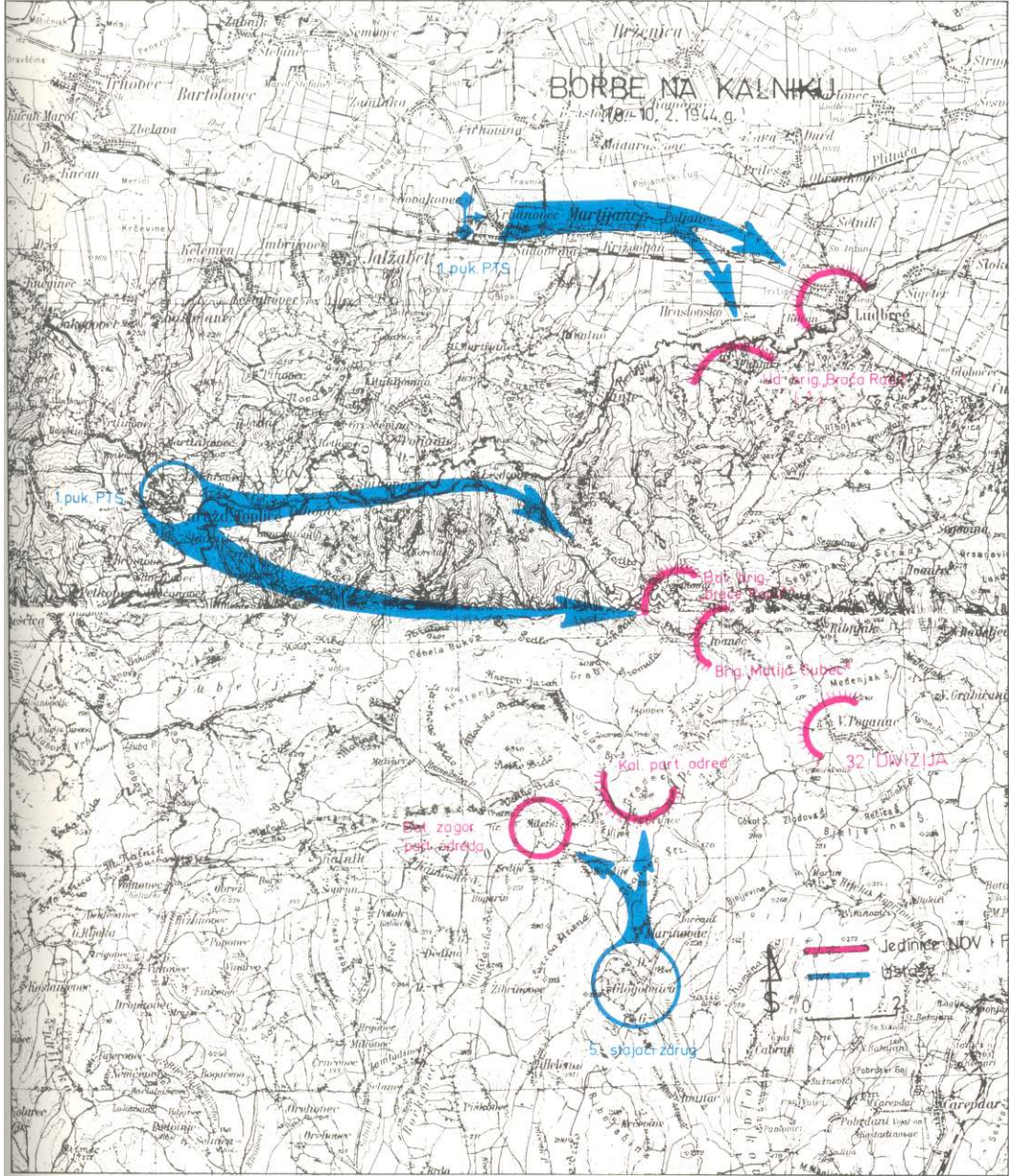
Pripreme za juriš vršene pešadiskim lakim i teškim naoružanjem vrlo slabo su izvođene. Nije se osjetilo po vatri da se vrši priprema. Vatra automatskih oruđa nije bila objedinjena ni u jednoj jedinici koja je napadala. Pojedina automatska oruđa tukla su svaka za sebe i po vremenu i po prostoru, tako da se nije uopšte postigla maksimalna silina udara, obzirom na preimućstvo oružja. Posledice ovako slabe organizacije i izvođenja priprema napada bila je to, da pješadija nije imala zaštite pokreta vatrom i nije mogla prići u uporište.

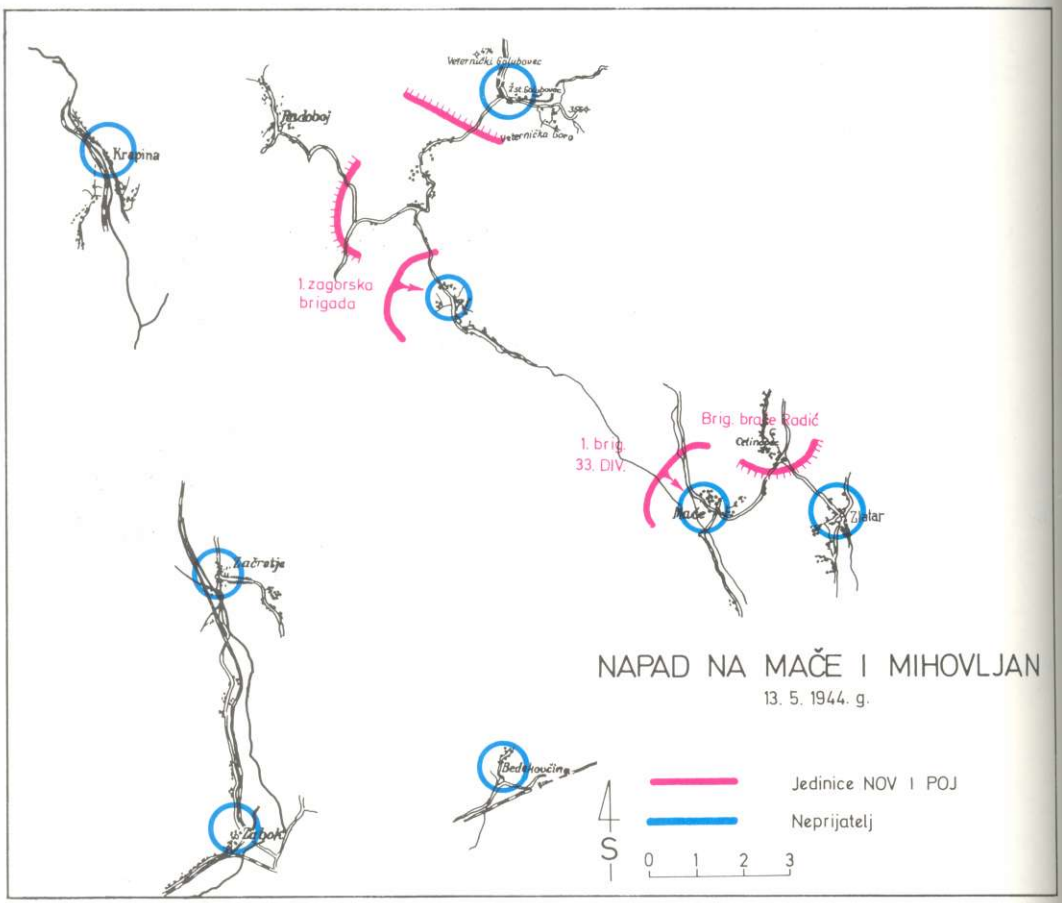
Artiljerija bila je dijelom pridata napadnim kolonama kao prateća artiljerija i haubička baterija bila je upotrebljena kao glavnina artiljerije. Rad pratećih baterija bio je nepravilan. One su upotrebljene kao kolonska artiljerija, tj. bile su postavljene na položaje sa kojih se otvarala vatra. Ta vatra nije bila efikasna i nije priižala onu pomoć svojoj pješadiji koju je trebala pružiti kao prateća artiljerija. Daljine sa kojih se gađalo bile su za ovaj slučaj velike, te usled rasturanja na ovakvim daljinama pješadija nije osjetila artiljerijsku vatra kao faktor koji treba da joj omogući prodor. Da su ove baterije bile upotrebljene kao prateće kako je i zamišljeno, one bi dale mnogo više. Ove su trebale pratiti pješadiju u napadu i sa bliskih otstojanja tući one ciljeve koji su neposredno kočili pokret naših boraca. Time bi se omogućio prodor. Pošto je neprijatelj redovno vršio povratne napade a i protivnapade, ova su se oruđa mogla korisno upotrebiti i za odbijanje tih napada. Ovo pokazuje da naši rukovodioci nisu još u dovoljnoj mjeri upoznati sa načinom upotrebe lakog i teškog pješadijskog naoružanja, a naročito s upotrebom pridatih artiljerijskih oruđa.

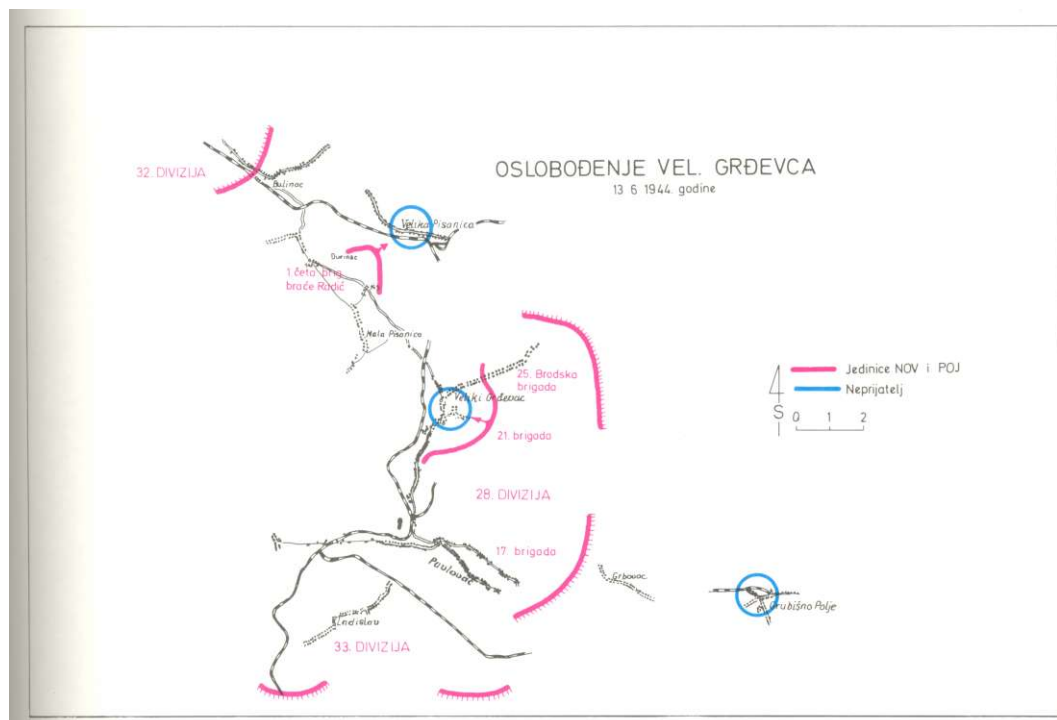
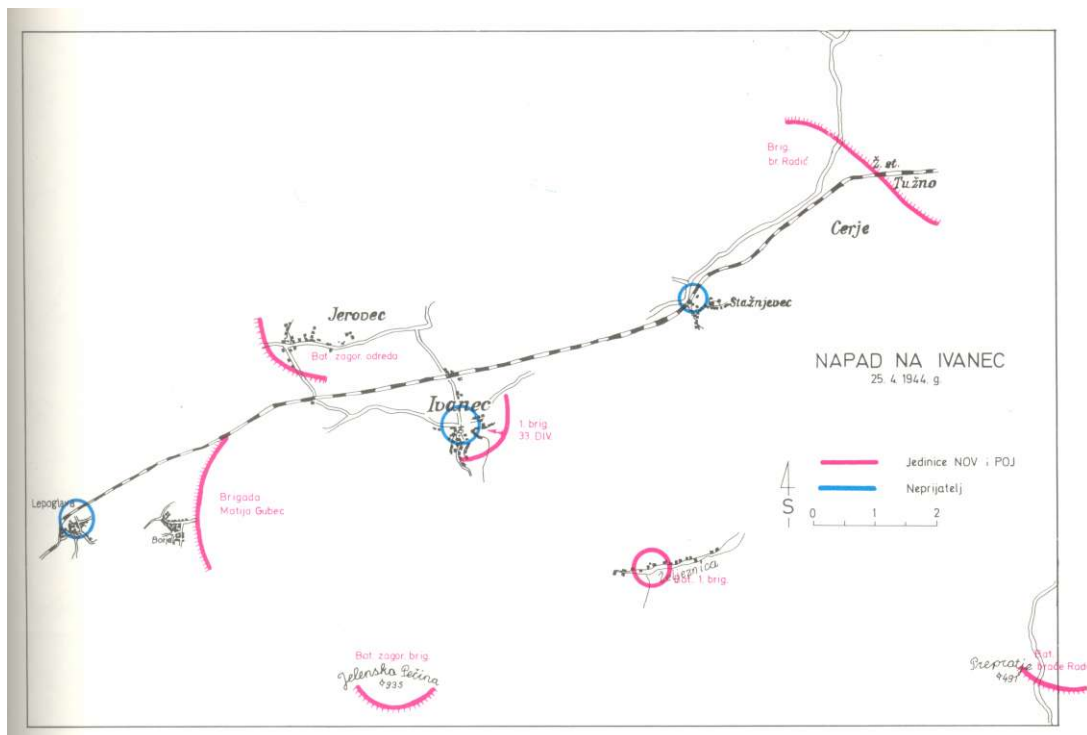
Glavnina artiljerije, tj. haubička baterija bila je u prvo vrijeme pravilno upotrebljena. Ova baterija stavljala je pod vatra ona mjesta u uporištu za koja se pretpostavljalo da predstavljaju čvorište odbrane, i one tačke u uporištu za koje su pojedine jedinice u napadu tražile da se stave pod vatra. Najveći dio svoje vatre ova baterija je upravila na sam unutarnji dio uporišta tukući neprijateljske rezerve. Vatra ove baterije naše jedinice isto tako nisu pravilno iskoristile, a naročito 32. divizija.

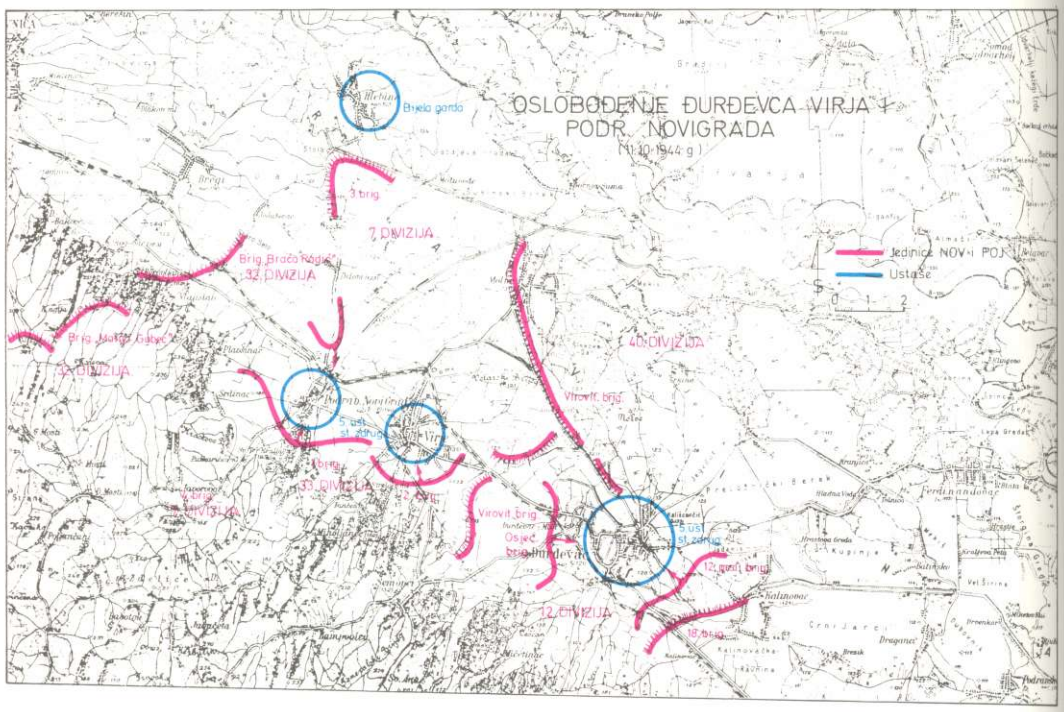
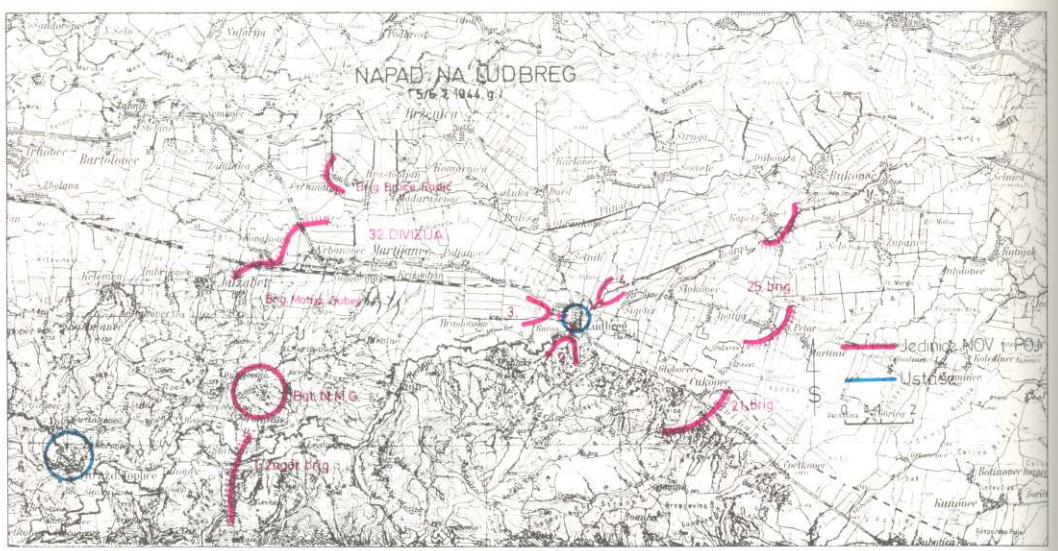
Što se tiče taktičke upotrebe artiljerije učinjena je još jedna greška a to je što cjelokupna artiljerija ili bar veći dio nije upotrebljen za probijanje neprijateljske odbrane na jednom pravcu napada.

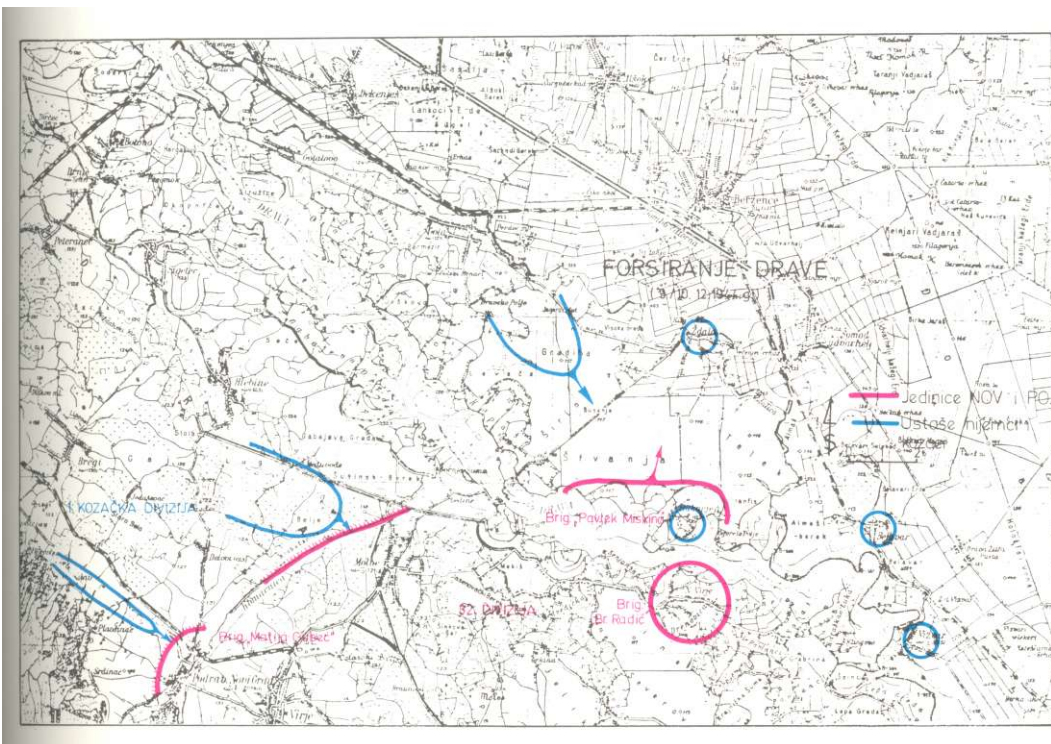
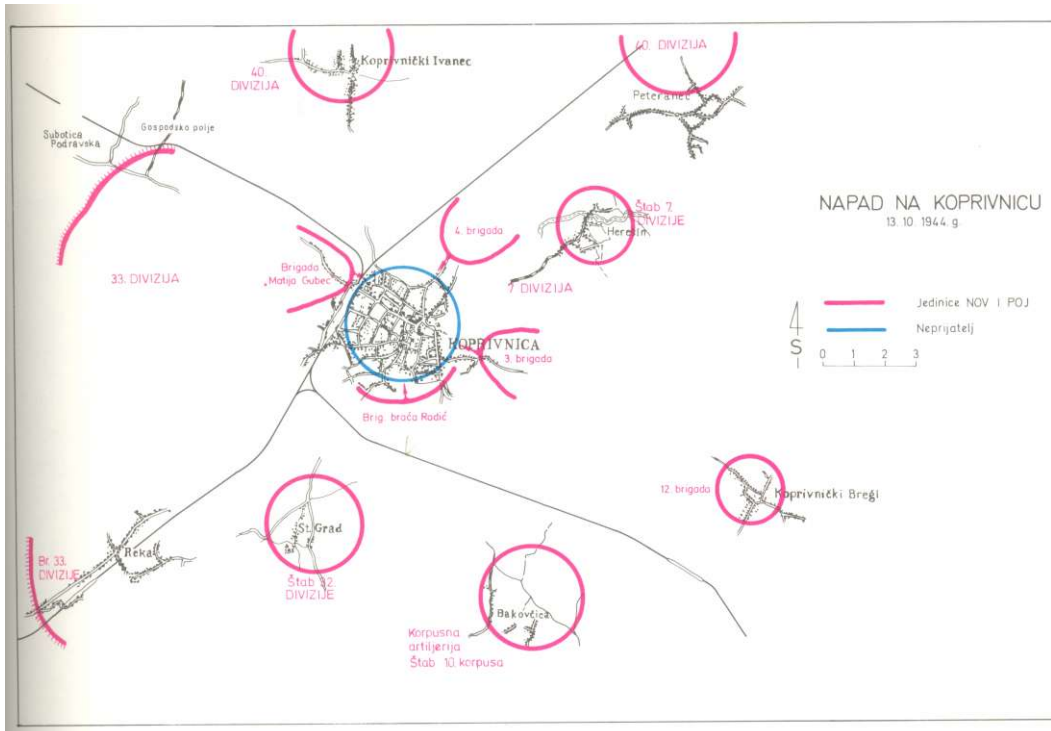
Pošto se posle više uzastopnih napada nije uspjelo probiti neprijateljsku odbranu, trebalo je izvršiti koncentraciju artiljerijske vatre na jednom sektoru i tu iznuditi prodor. Po izvršenom prodoru trebalo je zaprečnom vatrom zaštititi naše jedinice i omogućiti im da se konsoliduju u zauzetim kućama i da opet pod zaštitom pokretne artiljerijske vatre produže dalje prodiranje u grad. Da bi se ovo izvršilo trebalo je izvršiti koncentraciju artiljerije na izabranom pravcu. Pošto baterije koje su bile pridate jedinicama u napadu nisu raspola-gale potrebnim instrumentima da bi mogle vršiti manevar vatrom, rukovodioci nisu još takođe izvježbani za ovakav složen zadatak, tj. manevrovanje putanjama. Za izvršenje ovako teškog zadatka, a pogotovo u našem konkretnom slučaju gdje su pojedine baterije bile postavljene na sve tri strane oko uporišta, potreban je bio dobro izvježban rukovodeći kadar, sigurne veze i

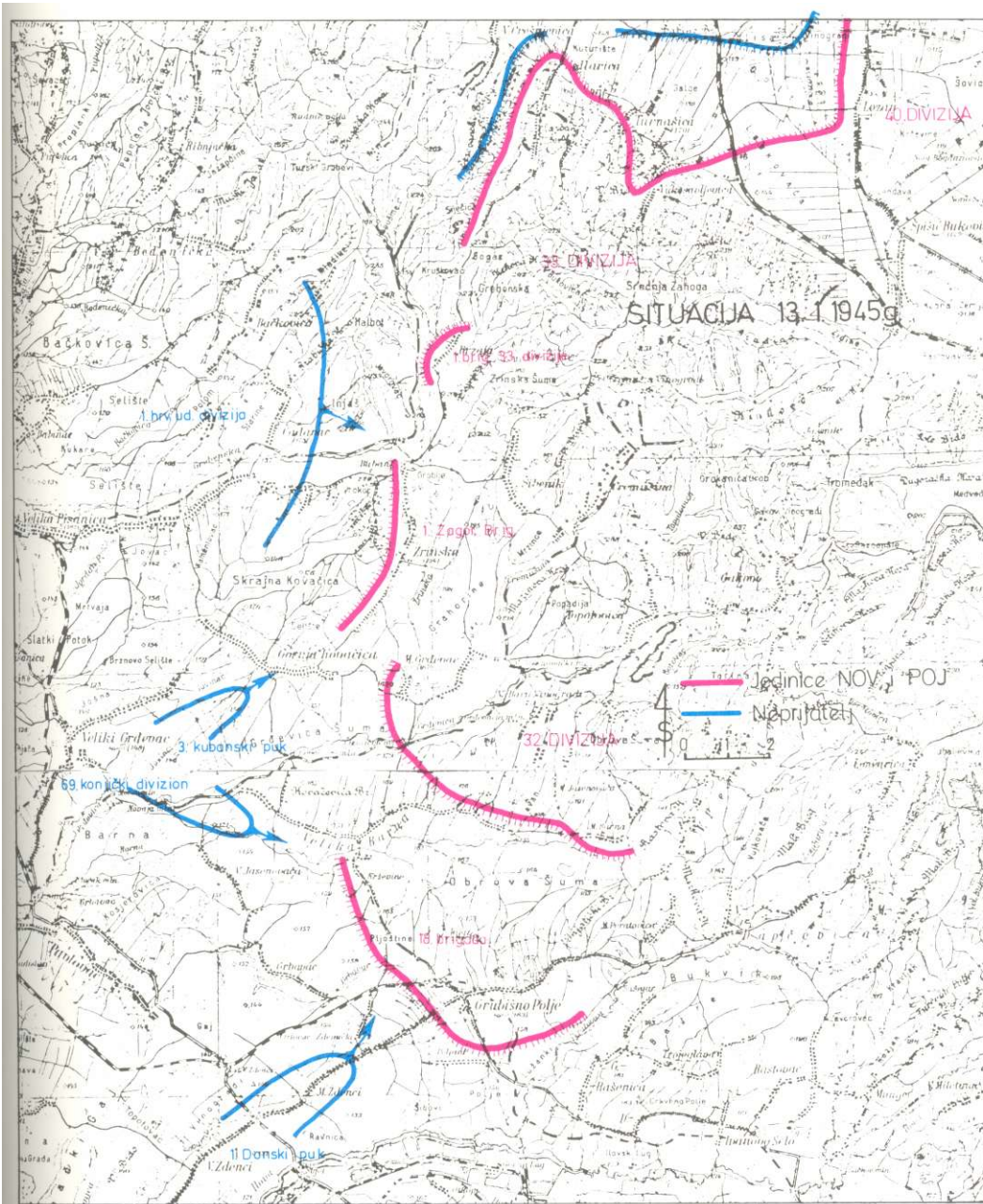

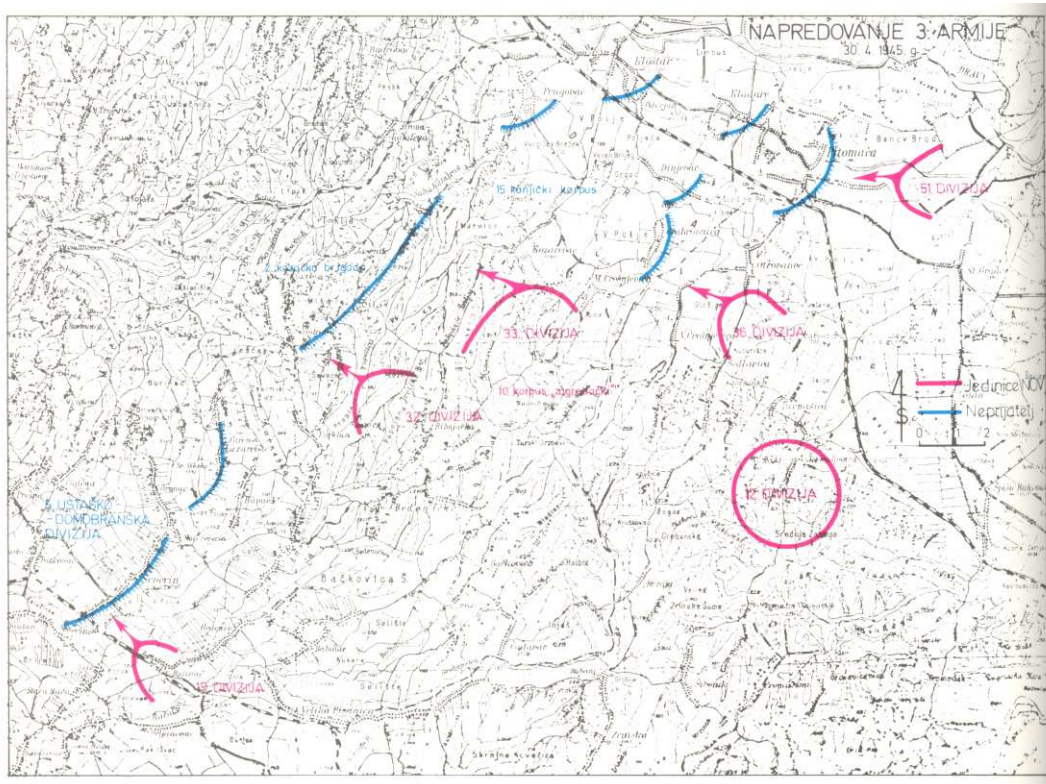
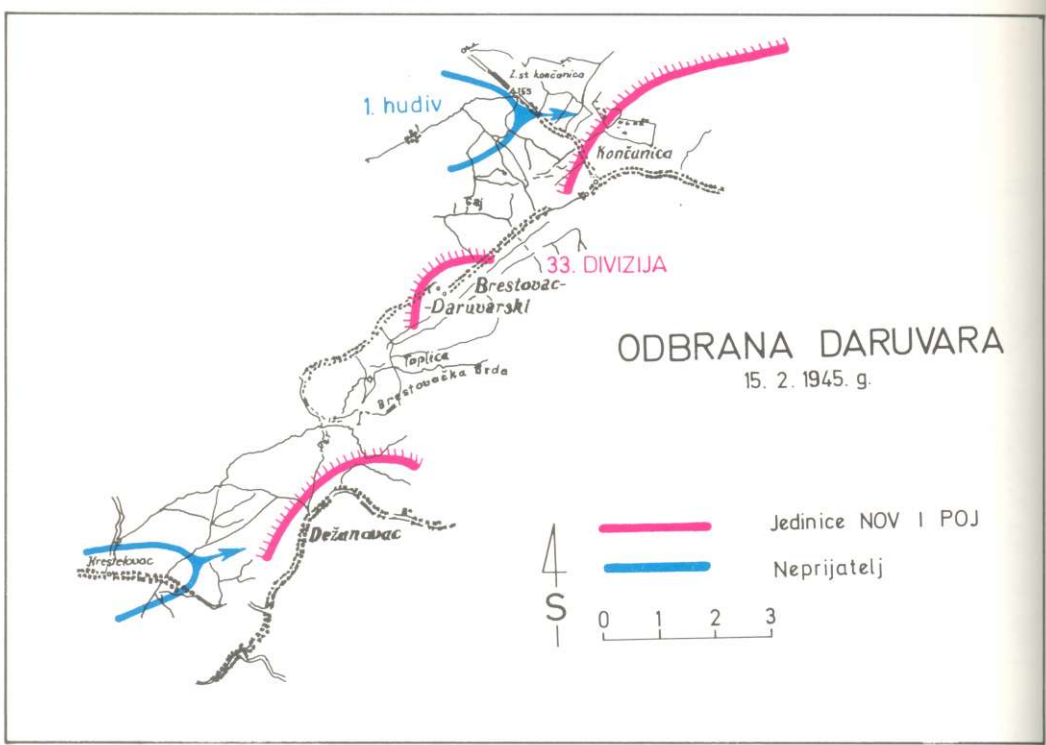

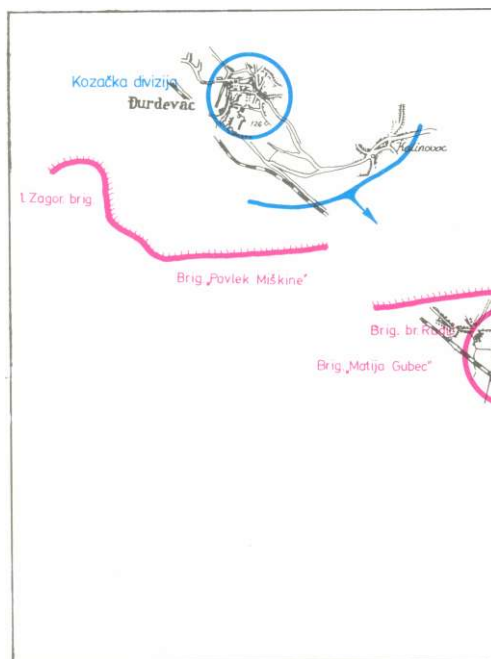

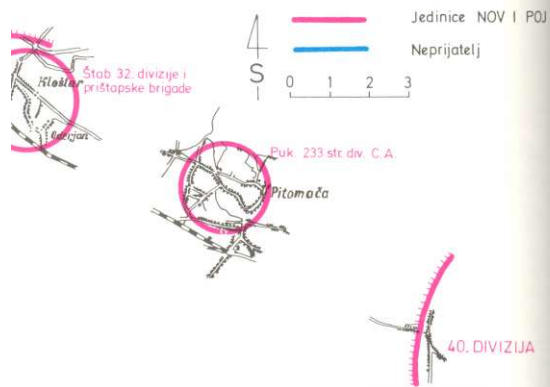

ODBRANA 32 DIVIZIJE I
I. ZAGOR. BRIG.

17. 12. 1944. g

potrebni instrumenti. Toga svega nije bilo. Radi toga je svakako trebalo izvršiti koncentraciju artiljerije na izabranom pravcu, ako se htjelo ovo izvršiti u svakom slučaju temeljito pregrupisavanje artiljerije za vrijeme borbe iziskivalo bi dugo vremena. Ali i to nije bilo nemoguće. Trebalo bi možda nekoliko sati da se objedini komandovanje. Pitanje zašto onda nije tako urađeno? Odgovor je slijedeći: Za cijelo vrijeme trajanja ovoga napada nije palo u oči da bi trebalo izvršiti koncentraciju artiljerije (Štab 32. divizije je prvog dana predlagao da se haubice dovedu na položaje divizije i neposredno podržavaju napad divizije — R. B.) zato što su jedinice donekle uspjevale da izvrše manje prodore u grad ili su bar izvještavale da su prodrle u grad. Posle ovoga trajalo je po nekoliko sati dok se opet doznalo da su naše jedinice povratnim napadom odbačene na polazne položaje. Potom je uslijedilo ubacivanje novih jedinica u napad i računalo se da će one sigurno uspjeti. Ali i ove nove jedinice su prošle kao i prve. Izvršile su jedan napad i kada taj nije uspio, sredile (se) i ponovo pošle u napad i ovog puta bez uspjeha. Na pravilno donošenje odluka imali su (u) velikoj mjeri negativan uticaj i netačni izvještaji koje su podnosile pojedine jedinice. Bilo je momenata kada se nije znalo da li su naše jedinice prodrle u sistem odbrane ili ne. Trajalo je sat, dva pa i tri dok se saznalo pravo stanje. Vrijeme je odmicalo u ovakvim ponovljenim napadima, artiljerija je utrošila municiju i kada se osjetilo da bi trebalo izvršiti koncentraciju, nije više bilo moguće niti obzirom na stanje jedinica pa i artiljeriji je ponestalo municije koja joj (je) bila potrebna za jedan novi napad koji bi bio u osnovi ponovno pripremljen.

Donošenje pravilnih i blagovremenih odluka od strane višeg komandovanja bilo je veoma otežano radi netačnih izvještaja, koje su podnosili pojedini niži štabovi. Izvještaji su stizali sa zakašnjenjem i većina tih izvještaja nije predstavljala pravo stanje. Pojedini rukovodioci da bi prikrili svoju neaktivnost ili neuspjeh slali su neodređene izvještaje iz kojih se nije moglo ništa vidjeti. Tako jedinice 32. divizije izvještavaju da su 15-toga u 13 časova nakon izvršenog juriša zauzele uljarnicu o čemu nije bilo ni govora, ili nakon drugoga juriša izvještavaju da su zauzeli ciglanu, što opet u ono vrijeme nije odgovaralo ...

Jedinice u napadu nisu uopšte htjele da shvate da neprijatelj pod svaku cijenu želi zadržati spoljni odbrambeni sistem i da bi po likvidaciji istog daljnje napredovanje do potpune likvidacije bilo znatno olakšano. Radi toga jedinice se nisu ni trudile da što prije ovladaju gradskim kućama i samim time probiju neprijateljski odbrambeni sistem. Mjesto toga dozvolili su da ih neprijatelj većim djelom drži na brisanom zemljištu. Nakon ovladavanja pojedinim objektima nije se vodilo računa da se isti odmah uredi za odbijanje neprijateljskih povratnih napada, sa kojima je neprijatelj bio veoma aktivan.

Nakon borbi koje su trajale dva dana i tri noći ofanzivna snaga naših jedinica, obzirom na pretrpljene gubitke, mnogo se smanjila i nije bilo dovoljno garancije da bi se rješenje uskoro moglo postići. Radi toga je naredeno povlačenje. Izvlačenje izvršeno 16-tog u zoru.

Prema dobivenim podacima iz uporišta Koprivnica saznali smo da je neprijatelj pretrpio gubitke od 110 mrtvih i 3000 ranjenih.

U borbi u Podravini ubijeno je 50 ustaških oficira. (Gubici jako uveličani i nerealni. — R. B.)

Ofanzivni duh Crne legije slomljen je.«⁸⁰

Uz gore rečeno, Stab 10. korpusa će u općevojno organizacijskom izvještaju Oper. broj. 269/44 od 27. oktobra 1944. napisati i ovo:

»Odlučnost neprijatelja slomljena je, njegov ugled i prestiž kojeg je neprijatelj pod svaku cijenu htio da sačuva pred narodom tog kraja uništen je. Ostaci neprijateljskih snaga povukli su se za Koprivnicu, još jedino uporište na tom sektoru, koje treba uništiti da bi se imala potpuna kontrola nad Podravinom.

Uporište Koprivnicu držala je Crna legija pojačana sa PTS, pod rukovodstvom Bobana. Fortifikacijska utvrđenja tog uporišta dobro su izvedena, plan vatre također. Neprijatelj, iako je doživio poraz, brzim čišćenjem terena i snažnim naletom naših jedinica, bio je doveden u nezgodan položaj te je neprijatelj bio riješen da se tuče odlučno, čisto radi samoodržanja. Moral naših jedinica i borbeni polet, poslije uspjeha koji su postignuti u čišćenju Podravine, bio je na visini. Pristupilo se je likvidaciji Koprivnice. Nepravilnom upotrebom žive snage, kao i teškog oružja, Koprivnica nije likvidirana. Jedinice su se povukle...

Poslije ovog neuspjeha naših jedinica neprijatelj je opet počeo da diže glavu i izlazi iz svojih uporišta. Neprijatelj iz uporišta Bjelovar opet je počeo praviti daljnje ispade. Svi ovi neprijateljski ispadi bili su u vezi sa prebacivanjem izvjesnih neprijateljskih snaga od Karlovca, kako bi zaposlili i vezivali naše snage za sebe i na taj način na sektor 'Bilo-gore'.«⁸¹

Štab 7. divizije u svom izvještaju od 18. oktobra konstatira i ovo:

»Neprijateljsko uporište Koprivnica branile su najkrvavije neprijateljske trupe, kojih je bilo više nego što se računalo. Neprijatelj je dobro utvrđen i imao rezerve, koje je uvijek mogao ubacivati i parirati svaki naš ma i najmanji prodor. Pravci od kuda je napadala naša divizija nisu bili podesni za napad. Teren je bio vidljiv, ravan i brisan i preko njega je naše nastupanje bilo onemogućeno, tim prije što je brojno jak neprijatelj davao ogorčen otpor. I pored ovoga naši borci i rukovodioci puno su se zalagali sa težnjom da izvrše zadatak, ali to sa ovakvom pripremom i bez dovoljno količine i koncentracije materijala nije bilo moguće.

Saradnja pješadije i artiljerije, te ostalog teškog oružja, bila je dobra. Veza za vrijeme borbe i pored čestih prekida, teškoća, dobro je funkcionisala. Sanitet je također zadovoljio.«⁸²

Operativni izvještaj 32. divizije o borbama u Koprivnici od 18. oktobra, sadrži i ove ocjene:

»Sama akcija, pošto se je htjela iskoristiti demoralizacija neprijatelja koji je doživio poraz na terenu pred Koprivnicom, kojom prilikom mu je uništen veliki broj njegovih boraca, a zarobljena gotovo sva motorizacija i koji se je bezglavo vratio za Koprivnicu, bila je pripremljena na brzinu. Izviđanje i pripreme nisu izvršene savjesno...

⁸⁰ VII, tom V, knjiga 35, dok. 1, str. 7-12.

⁸¹ VII, tom V, knjiga 34, dok. 93, str. 443.

⁸² VII, tom V, knjiga 34, dok. 57, str. 272-273.

Rukovođenje sa jedinicama u borbi bilo je dosta dobro, ali je bilo također i osnovnih grešaka kod pojedinih Štabova bataljona koji nisu pravilno uveli svoje jedinice u borbu, zbog čega je dolazilo do nepotrebnih žrtava, a zadaci se nisu izvršili.

Teško oružje, artiljerija i minobacači nisu pravilno upotrebljeni, zbog toga što nije izvršena koncentracija njihove vatre na jednom sektoru, te njihovo dejstvo nije došlo do izražaja. Udarne moć artiljerijske vatre, naše artiljerije, neprijatelj nije osjetio, jer je artiljerija bila pocjepkana i tukla odjednom cijelo uporište, te se na taj način rasplinula.

Sadejstvo između artiljerije i pješadije nije postignuto, jer pješadija nije iskorištavala momenat kada artiljerija tuče, za podilaženje, za približavanje cilju. Isto tako nije iskorištavana na vrijeme zabuna kod neprijatelja, koju je artiljerija stvarala svojom tučnom vatrom izgoneći neprijatelja iz rovova i bunkera, već je oklijevala i omogućila neprijatelju da se sredi i ponovno kontranapadom zauzme izgubljene položaje.

Rezerva nije pravilno iskorištavana i uvođena blagovremeno u borbu.

Iz ove borbe može se izvući slijedeća pouka:

Za jako utvrđena uporišta, kao što su danas, potrebno je imati veći broj artiljerijskih i minobacačkih oružja, koje skoncentrisati na pravcu prodora, kako bi se omogućio jedinicama lakši upad u unutrašnjost uporišta uništivši neprijatelju njegove utvrde i istjeravši ga iz njih.

Pored tučnjave samog pojasa spoljne odbrane potrebno je tući i centar, gdje neprijatelj redovno ima svoje jake rezerve koje ubacuje na pravce gdje mi mislimo izvršiti prodor — kako bi mu se onemogućila uredna upotreba rezerve.

Potrebno je imati dosta jaku rezervu i to blizu, kako bi se mogla blagovremeno upotrebiti za posjedanje zauzetih položaja i na taj način da služi kao oslonac našim jedinicama koje napadaju u slučaju neprijateljskog protunapada.

Neprijatelj se vrlo često služi kontranapadom, te je potrebno što prije osposobiti jedinice za brzi prelaz iz napada u odbranu i obratno.«⁸³

U napadu na Koprivnicu su se svojim osobnim primjerom i zalaganjem posebno istakli: zamjenik komandanta Udarne brigade »Braća Radić« kapetan Milosavljević Duka, komandant 1. bataljona zastavnik Sušić Josip* načelnik Štaba Brigade »Braća Radić« kapetan Smeh Vjekoslav, komandant 4. bataljona Udarne brigade »Braća Radić« Božić Josip, operativni oficir tog bataljona Trkulja Dušan i komandant 2. bataljona brigade »Matija Gubec« Bojanić Ivan, jer su svojom smionošću, odlučnošću i brigom za izvršenje zadatka pozitivno utjecali na svoje ljudstvo.

Neuspjeh u napadu na Koprivnicu, koji dolazi u trenutku kad jedinice 6. i 10. korpusa i 7. banijske divizije u nezadrživoj ofanzivi oslobađaju Podravsku Slatinu, Viroviticu, Pitomaču, Kloštar Podravski, Đurđevac, Virje i Novigrad Podravski, nanose ustašama teške gubitke i zarobljavaju velike količine ratne tehnike i oružja* bio je još teži, jer su partizani u toku napada imali ogromnu premoć kako u moralu tako u živoj sili i oružju. Raspoloživi dokumenti i

⁸³ VII, tom V, knjiga 34, dok. 59, str. 284-285.

sjećanja mnogih učesnika u toj borbi daju mogućnost potpunije i preciznije analize propusta i nedostataka.

U izvještaju štaba 10. korpusa Glavnom štabu NOV i POH od 1. novembra 1944, ima nekih ocjena i konstatacija koje se moraju potpunije objasniti, a neke i osporiti.

Jedna je od tvrdnji koja se provlači kroz izvještaj, a navodi se kao glavni razlog neuspjeha, ocjena o tome da izviđanje Koprivnice u toku napada na Đurđevac i Novigrad — od kojeg je zavisilo donošenje ili nedonošenje odluke o napadu na Koprivnicu ili Bjelovar — nije bilo izvršeno.

Navodi »ukoliko bi nasilnim izviđanjem i uvodnom borbom jedinice 32. divizije u Koprivnici ustanovile da je neprijatelj organizovao čvrstu odbranu i time doveo u pitanje uspješnu likvidaciju, tada bi se odustalo od prvog plana i odmah bi se u zajednici sa snagama VI korpusa pristupilo likvidaciji Bjelovara, za koju su već vršene pripreme...«, djelomično su tačni.

Podaci obavještajne službe štaba 10. korpusa da je neprijatelj u Koprivnici »rastrojen, demoralisan i spreman za bijeg...« nisu bili rezultat realne procjene, jer se »u toku borbe ustanovilo da takva procjena situacije nije odgovarala pravom stanju...«. Tome treba dodati da je Štab 32. divizije u borbama koje je vodio s 5. ustaškim stajaćim zdruhom dobro upoznao njegovu borbenu sposobnost, kvalitete i način djelovanja. Štab je vrlo dobro znao da je neprijatelj utvrdio Koprivnicu po sistemu utvrđenog grada i da je ona bila najbolje utvrđena u Podravini te da je u njoj redovito bilo oko 2 000 ustaša i štab 5. stajaćeg zdruha. Osmatranje i izviđanje neposredno pred odluku o napadu nije moglo dati neke veće rezultate, jer su realne mogućnosti postojale samo za osmatranje, nije se moglo u toku dana upasti u Koprivnicu pokraj neprijateljskih bunkera, preko minskih polja i kroz žičanu prepreku. Štab Korpusa nije dao nikakve direktive i naređenja štabu 32. divizije da sa svim snagama Divizije istog dana upadne u Koprivnicu, dok je borba bila vođena u Novigradu Podravskom.

Takva mogućnost bila bi jedino ostvarljiva, da su 7. i 32. divizije proizvele nastupanje na Koprivnicu 12. oktobra 1944. poslije uništenja ustaša kod Delova i Hlebina. Naprotiv, štab 32. divizije je od prvih trenutaka kad je saznao za ideju o zajedničkim operacijama 6. i 10. korpusa u Podravini bio mišljenja da je Bjelovar moguće mnogo lakše zauzeti, jer nije bio branjen takvim ustaškim snagama kao što su bile jedinice Crne legije (5. stajaći zdruh). Taj garnizon bio je mnogo zreliji za napad, a oslobođenje Bjelovara imalo bi neusporedivo veće političko i vojničko značenje.

Procjena borbene sposobnosti neprijatelja u Koprivnici, posebno ocjena da je rastrojen, demoraliziran i spreman za bijeg bila je jednostrana i nepotpuna i donesena je pod utiskom njegovog odstupanja i bježanja iz napadnutih uporišta u Podravini. Da je Štab Korpusa, naročito njegov obavještajni organ, više pažnje obraćao ponašanju ustaša u borbama od Pitomače do Koprivnice, brzo bi uočio da su one, kad osjete nadmoćnost partizana, napuštale uporište pod borbom, što nije bio slučaj u Koprivnici. Od prvog trenutka bilo je jasno da ustaše u Koprivnici imaju čvrst i široko izgrađen odbrambeni sistem, ali tada još nije bilo dovoljno spremnosti da se unesu potrebne ispravke u odluku i spriječi poraz u Koprivnici.

Da li zbog krive i nerealne procjene treba da »najveću« odgovornost za to snosi 32. divizija, koja je, unatoč dobivenom naređenju, »za nasilno izviđanje ostala čitavo vreme neaktivna bez da je držala sa neprijateljem stalan dodir i angažovala njegove snage«? (U toku napada na Novigrad Podravski, Divizija je sve do mraka bila u stalnom borbenom dodiru s neprijateljem i sadejstvovala jedinicama 7. udarne divizije pri uništenju ustaša kod Hlebina. R. B.)

Treba naglasiti:

— organizacija i priprema napada, posebno organizacija djelovanja artiljerije i eventualno tenkova, bile su nepotpune i nedovoljno precizne. Nije se moglo osigurati dovoljno vremena za dovođenje jedinica u rajone za napad i pripremu upotrebe artiljerije, pogotovu kad su divizije primile zapovijest za napad oko 3 sata kasnije nego što je ona izdana (štab Korpusa izdao je zapovijest u 09.00 sati 13. 10. 1944. god., a početak napada bio je određen za 22 sata istog dana.) Štab je Korpusa pošao od pretpostavke da će napadom istog dana (12.10.) postići iznenađenje, kad su likvidirane ustaše u uporištima Đurđevac i Novigrad Podravski. Da li je bilo realno, nakon prethodnih poraza i pretrpljenih gubitaka, očekivati da će neprijatelj biti iznenađen našim napadom na Koprivnicu? Nije! Naprotiv, ustaško je komandovanje smatralo najvjerovatnijom takvu mogućnost napada partizanskih jedinica koje su učestvovala u borbi. Svako logičko razmišljanje neprijatelja o daljnjim postupcima partizana pred Koprivnicom upućivalo ih je na zaključak o mogućem napadu i oni su ga očekivali. Djelomične šanse za ograničeni uspjeh postojale su jedino 12. oktobra 1944. godine, da je poslije završene borbe kod Hlebina naređeno 7. i 32. diviziji da iz hoda napadnu Koprivnicu. Budući da je taj trenutak propušten ostalo je da Štab Korpusa i operativni štab temeljito pripreme napad na Koprivnicu, računajući da iznenađenja neće biti, imajući u vidu činjenicu da smo u živoj sili, artiljeriji i moralu jači i da se djelomično možemo koristiti i zaplijenjenim tenkovima.

U pripremi napada od presudnog su značenja bili: dobra organizacija sadejstva između pješadije i artiljerije i siguran sistem veza. Artiljerija za gađanje noću nije za dana pripremila ciljeve, nije imala instrumente za noćno gađanje, niti su divizije raspolagale reflektorima za osvjjetljavanje položaja neprijatelja. Kad se sve to ima u vidu, i uz to da je bilo malo vremena za dobru organizaciju priprema i sadejstva artiljerije i pješadije i za pravovremeno dovođenje jedinica u polazne rajone za napad, onda je jasno da su se greške i nedostaci s početkom napada morali kasnije još više produbljivati i povećavati. U posebno teškom položaju našla se 7. divizija koja nije poznavala prilaze Koprivnici, a oni su u najvećem dijelu bili brisani prostori koji se prethodno nisu mogli zauzeti, niti osmatrati.

Polazeći od činjenice da je premoć i u teškom oružju bila na našoj strani, a da se nije moglo računati na iznenađenje, bilo je najsvrsishodnije izvesti napad 14. 10. 1944. godine uz neposrednu podršku artiljerije i eventualno tenkova. U toku noći 13/14. 10, prepadima na odsjecima napada divizija, mogao se manjim snagama otkriti sistem vatre i raspored neprijatelja u obrani, te stalnim aktivnostima zamarati neprijatelja u toku noći, a u jutarnjim satima, kad mu počne popuštati budnost i opreznost, započeti napad uz neposrednu podršku artiljerije i minobacača.

Zona napada 7. i 32. divizije bila je preširoka. Odluka da se istovremeno napadne sa svih strana bila je nerealna, jer za to nisu postojale dovoljne snage, a glavni pravci napada nisu bili jasno određeni. Ako dvije divizije, koje istovremeno, zajednički napadaju utvrđeno naseljeno mjesto, nemaju borbeni kontakt, ne mogu ostvariti ni nužno borbeno i taktičko sadejstvo u prvoj fazi napada, koje u većini slučajeva osigurava uspjeh ili neuspjeh boja. Ne smije se isto tako ispustiti iz vida da je širina prostora neprijateljske obrane oko Koprivnice imala radijus veći od 3 km.

Sto je tok borbe pokazao već u prvom napadu?

Divizije nisu istovremeno počele napad. Sedma je divizija napala 1 sat poslije 32. divizije. Na svim su odsjecima napada sve naše jedinice bile dočekane artiljerijskom i minobacačkom vatrom i vatrom automatskog oružja s ranije utvrđenih i pripremljenih položaja.

Uz jaku artiljerijsku i minobacačku vatru i vatru automatskog oružja neprijatelja, jedinice 7. i 32. divizije naišle su na bunkere, rovove, žičane prepreke, a na pojedinim mjestima i na minska polja. Brigada »Matija Gubec« je kod željezničke stanice i dalje duž pruge prema Dravi otkrila električnu struju propuštenu kroz žičanu liniju koja je usmrtila nekoliko boraca. To je osobno provjerio komandant 32. divizije pri obilasku položaja ubrzo nakon početka napada.

Tvrđnja »naša pješadija nije imala ni jednog jačeg naslona, nego povoljniji pravac bio je sa zapadne strane gdje su se na grad vezale kuće i voćnjaci« samo je djelomično prihvatljiva. Kao što će razvoj situacije pokazati, s južne strane su također bile kuće povezane s gradskom jezgrom i s te je strane u toku napada ostvaren najdublji prodor u grad. Dio grada od ulaza ceste iz pravca Ludbrega do izlaska iz grada za Križevce, bio je najbolje utvrđen. Bunker i na groblju i duž cesta na ulazu iz svih pravaca u grad bili su najbolje pripremljeni za obranu i branjeni. Nasip na željezničkoj pruzi Koprivnica—Križevci, do izlaska iz grada, držao je neprijatelj i na njemu je također imao utvrđena mitraljeska gnijezda.

Jedinice u napadu nisu uopće bile opremljene sredstvima za sječenje žičanih prepreka i otkrivanje nagaznih mina. Štabovima 7. i 32. divizije poslije borbe prve noći bilo je potpuno jasno da su napali na neprijatelja koji je utvrdio grad u sistemu poljske i stalne fortifikacije i pripremio ga za kružnu obranu i da na svaki prodor neprijatelj odmah reagira protunapadom s dovoljno jakim rezervama.

U kasnijim jutarnjim satima 14. 10., kad je zona osmatranja bila dovoljno široka, i bez velikih teškoća mogli smo utvrditi sistem obrane ustaša u Koprivnici i njegove glavne otporne tačke.

Situacija, po prestanku napada, na odsjeku 7. udarne divizije, koja je 14. 10. poslije podne izvučena iz borbe, omogućila je ustašama da svoje snage koncentriraju na odsjek napada 32. divizije. Nekoliko usamljenih pokušaja napada bataljona brigade »Braća Radić« i »Matija Gubec« nisu dali željene rezultate. Pojedinačni napadi brzo su razotkrili našu osnovnu grešku počinjenu odlukom da se napadne Koprivnica jednovremeno sa svih strana, umjesto da je izvršena koncentracija na užem odsjeku i uz neposrednu podršku sve raspoložive artiljerije i minobacača ostvaren proboj u grad.

Opća karakteristika svih napada bila je postupno uvođenje jedinica veličine čete do bataljona u borbu, ali ni pojedinačni uspjesi prodora u grad (4. bataljon brigade »Braća Radić« 15. 10. u 09 sati), bez obrane na dostignutoj liniji i neposredne podrške artiljerije u odbijanju protunapada, nisu mogli biti učvršćeni i iskorišćeni za dalje širenje uspjeha i dublji prodor u grad.

Upotreba artiljerije u napadu na Koprivnicu školski je primjer slabog iskorištenja premoći koju smo imali nad neprijateljem. Štab 32. divizije je u vrijeme kad je politički komesar 10. korpusa Ivan Šibi obilazio položaje kod Koprivnice prvog dana borbe, bio predložio da se haubička baterija, koja se nalazila pod neposrednom komandom Štaba Korpusa, stavi pod njegovu komandu i da se dopremi bliže Koprivnici na vatrene položaje s kojih bi mogla direktno tući bunkere i druge otporne tačke, ali Štab Korpusa nije to prihvatio. Za vrijeme borbe organizacija sadejstva artiljerije i pješadije nije bila postignuta.

Usljed nedovoljne i slabe veze artiljerije i jedinica koje su izvodile napad, jurši su počinjali s tolikim zakašnjenjem da je neprijatelj redovito mogao ponovno zaposjeti položaje koje bi eventualno napustio. Tu slabost našeg napada, posebno upotrebu artiljerije, neprijatelj je brzo uočio i na vrijeme se sklanjao čim bi naša artiljerija počela gađati, a s prestankom njezina vatreneog naleta vraćao se na tučene položaje.

Komandovanje i organizacija veza između štabova divizija i njihovih jedinica bila je dobra, redovita i održavala se telefonima i kuririma pješacima. Veza sa Štabom Korpusa bila je također neprekidna i sigurna telefonima. Veza između susjednih jedinica (7. i 32. divizije) bila je slaba, a između štabova divizija održavala se preko centrale Štaba Korpusa. Veza između brigade »Braća Radić«, 12. slavonske i Osječke brigade je u toku zajedničkog napada samo djelomično funkcionirala. Komandovanje, iako su se nekad na istom pravcu (napad kod ciglane) nalazile dvije i više jedinica, nije bilo objedinjeno. To je bio veliki nedostatak čija je posljedica i neostvarivanje sadejstva u napadu i odbijanju ustaških protunapada. Nejedinstvenost komandovanja na pravcima napada bila je jedan od krupnih nedostataka i slabosti borbi u Koprivnici.

Naročito treba istaknuti da je slaba povezanost jedinica koje su izvodile napad s baterijama haubica i nepostojanje direktne veze sa štabovima divizija i brigada, jedan od uzročnika neuspjeha u napadu i naših velikih gubitaka. Jedinice, uglavnom naoružane puškama i lakim pješadijskim oružjem, nisu mogle neprekidno izvoditi juriše uz podršku vatre vlastite artiljerije. Nepobitna je istina da je bilo mnogo početničkih slabosti i propusta u upotrebi artiljerije i organizaciji sadejstva artiljerije i pješadije. To je bilo presudno za neuspjeh napada na Koprivnicu. Greške ispoljene u upotrebi artiljerije ne mogu se pravdati nedostatkom iskustva i neobučenošću partizana za borbu u tim uvjetima, niti prebacivati bilo kakva odgovornost na borce i niži kadar. Ogroman broj mrtvih i ranjenih iz naših jedinica svakako potvrđuju visoki moral i hrabrost naših boraca i rukovodilaca. Dovoljno se samo prisjetiti njihove spremnosti na samoprijegor i žrtve.

Zamor, žrtve i neredovita prehrana nisu ni jedanput ugrozili disciplinu, odgovornost i zalaganje u izvršenju naređenja. Nakon poraza u Koprivnici

moral naših boraca nije bio oslabljen, nije izazvao demoralizaciju, osipanje jedinica, niti oslabio zalaganje i borbenu spremnost jedinica 6. i 10. korpusa i 7. divizije.

U toku borbi u Koprivnici sanitet 10. korpusa, 7. udarne divizije, 32. i 40. divizije susreo se s velikim brojem ranjenika. Nikad do tada nije imao težih zadataka u pružanju prve pomoći i evakuaciji ranjenih na previjališta. Svakom ranjeniku pružena je nužna pomoć na vrijeme. Bio je to veliki ispit brige, humanizma, sposobnosti i zalaganja u pružanju pomoći ranjenim drugovima. Sanitet je na veliko zadovoljstvo svih štabova obavio uspješno svoje zadatke i pomogao da gotovo svi ranjeni drugovi budu brzo vraćeni u borbeni stroj i svoje jedinice. Organizacija, rad i zalaganje saniteta u napadu na Koprivnicu bili su najsvjetlija strana naših postupaka u rukovođenju. Nekoliko mrtvih boraca, koji su ostali ispred neprijateljskih rovova jer nisu mogli biti izvučeni bez većih žrtava, ne mogu umanjiti zajedničku veliku brigu, ljubav i odgovornost za ranjene i mrtve drugove.

Na kraju, o napadu na Koprivnicu jedan od članova Operativnog štaba, ratni komandant 6. udarnog korpusa, admiral Mate Jerković, piše:

»Gonjenje ostataka potpuno razbijenog neprijatelja na toj relaciji nastavljeno je sve do Koprivnice. A tada je došlo do našeg poraza: poslije više uzastopnih napada na Koprivnicu, u toku 4 dana i 5 noći, nismo uspjeli zauzeti taj garnizon, a naše jedinice pretrpjele su velike gubitke od 400 mrtvih i više od 600 ranjenih.

Naknadne analize pokazale su da su uzroci toga neuspjeha bili ovi:

— Naša obavještajna služba nije mogla pratiti brz tempo nastupanja naših snaga, te smo u Koprivnici naletili na 4 puta veće snage nego što su pokazivali obavještajni podaci štaba X korpusa. U Koprivnici je, naime, bilo više od 2500 ustaša.

— Neprijatelj je bio utvrđen oko grada i u gradu mnogo jače (mine, bodljikave žice, bunker) nego što su pokazivali raspoloživi obavještajni podaci.

— Iako smo raspolagali snažnom artiljerijom (26 topova kalibra 80–100 mm), njena vatra bila je veoma neprecizna i nesinhronizovana s ponavljanim jurišima naših boraca.

— Zbog do tada neviđenog brzog tempa nastupanja jedinica VI korpusa i neprekidne danonoćne borbe i marševa od Daruvara preko Pakraca, Lipika, Požege, Našica, Slatine i Virovitice do Koprivnice, od 6. septembra do 12. oktobra, te zbog danonoćnih borbi X korpusa od Zagorja do Bilogore - fizička iscrpljenost boraca dosegla je vrhunac u Koprivnici.

Posljedica je bila da su napadi i juriši bili nesinhronizovani što je neprijatelju u Koprivnici olakšavalo obrambene manevre. Bilo je primjera da su pojedini naši borci zaspali u toku juriša na minskim poljima i bodljikavim žicama, pod kišom neprijateljske mitraljeske vatre.

— Veza između naših jedinica u napadu nije bila sređena ni do kraja toga napada.

— Napokon, iz zaplijenjene neprijateljske dokumentacije poslije rata saznali smo da je Ustaški stožer iz Zagreba naredio komandi garnizona Kopriv-

nica da taj grad može pasti u ruke partizana samo kad padne i posljednji ustaša u garnizonu.

U svakom slučaju, tom neuspjelom operacijom završeno je petodnevno, u cjelini uzevši veoma uspješno, sadejstvo VI i X korpusa i 7. banijske divizije, kao i veoma uspješno četrdesetdnevno takmičenje korpusa Hrvatske. Iako je neuspjeh u Koprivnici bacio sjenu na prethodne naše uspjehe, ipak taj period predstavlja najbriljantniju etapu NOR-a između Save i Drave.«⁸⁴

BORBE 33. DIVIZIJE NA BILOGORI

(od 19. do 23. 10. 1944. god.)

Sekc. Bjelovar, Čakovec, Čazma, Zagreb i Ptuj 1 : 100.000

Nakon prekida napada na Koprivnicu 7. se divizija povukla na odmor i sređenje u sela Javorovac i Plavšinci, a 32. divizija u Gornje Moste i Gornje Sredice, dok se 33. divizija također maknula s položaja prema Ludbregu i razmjestila se na zapadnoj Bilogori u širem rajonu sela Hudovljana, Gornjeg Križa, Širokog Sela. Jedinice 6. korpusa krenule su pravcem Đurđevca na slobodni teritorij Slavonije. Zajedničko operativno djelovanje 6. i 10. korpusa u toku oktobra 1944. godine završeno je napadom na Koprivnicu.

U telegramu od 17. 10. 1944. godine Glavni štab NOV i POH upućuje direktive štabu 10. korpusa:

»Poslije raščišćavanja situacije u Podravini i povezivanja korpus(nih) teritorija zadatak X korpusa jeste prodiranje na Kalnik i Zagorje sa dejstvom na komunikacije Dugo Selo—Koprivnica i Zabok—Varaždin. Na glavnoj komunikaciji ostavite grupu Odreda i brigade VII. div. (3. i 4.) biće zamijenjene prvom i drugom brig, iste divizije (Brigade nisu bile zamijenjene, niti su poslije jedinice 7. divizije dolazile na teritorij X korpusa. — R. B.). 3. i 4. brig, neka se sprema za pokret. Kada stignu ovamo, krenut će druge dvije. Što se tiče Međimurja, pratite situaciju i prema mogućnostima ubacujte snage. Br. 6-17. X. 1944.«⁸⁵

U izvještaju Štaba 10. korpusa Glavnom štabu NOV i POH od 1. 11. 1944. god., među ostalim se kaže:

»Ofanzivni duh crne legije slomljen je. Nema više drskih ispada. Pored toga što Koprivnica nije likvidirana neprijatelj je prešao u defanzivu, što će omogućiti lakši razvoj naših jedinica i stvoriti čvrsti ofanzivni duh, kojeg do unazad dva mjeseca kod naših rukovodioca i boraca nije bilo.«⁸⁶

Ocjena da je ofenzivni duh Crne legije »slomljen«, vrlo je smjela i nerealna. Zapravo, i ustašama je bilo potrebno kratko vrijeme predaha i odmora. Nije prošlo ni 5 dana od napada na Koprivnicu, a neprijatelj je počeo dizati glavu i izlaziti iz svojih uporišta Bjelovara i Koprivnice. Istina, u borbi na terenu se moglo zapaziti da ustaše izbjegavaju odlučnu borbu i kada do nje dođe, onda se povlače. Netačna je i tvrdnja da »do unazad dva mjeseca« nije

⁸⁴ *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB i socijalističkoj revoluciji*, Zbornik, str. 231-232, Varaždin 1976, Zajednica općina Memorijalnog područja Kalnik.

⁸⁵ VII, tom V, knjiga 34, dok. 110, str. 538-539.

⁸⁶ VII, tom V, knjiga 35, dok. 1, str. 12.

bilo ofenzivnog duha naših jedinica. Naprotiv, obje divizije i većina bataljona u odredima neprekidno su aktivno djelovali i time najviše doprinosili razvijanju inicijative i ofenzivnog duha kod boraca i rukovodilaca. Ako su neuspjesi u napadu na Ludbreg i Koprivnicu nekad i negativno utjecali na borbenost i čvrstinu naših jedinica, to je bilo prolazno i ne bi se moglo reći da nije bilo ofenzivnog duha kod rukovodilaca i jedinica 10. korpusa. Stab Korpusa trebao je već u borbi s ustašama na Kalniku (januara i februara 1944) izvući pouke o načinu djelovanja svojih jedinica, da mora mnogo više koristiti partizansku taktiku djelovanja, izbjegavajući napade na neprijateljska uporišta kad su mu pripreme slabe a utvrđenja neprijatelja jaka.

Na liniji Križevci—Bjelovar su 19. 10. 1944. primijećene koncentracije neprijatelja. Ustaše su istog dana otpočele akciju protiv jedinica 32. i 33. divizije na zapadnoj Bilogori. Neprijatelj je pridavao veliko značenje toj akciji i preko Radio-Zagreba je objavljivao svakodnevne izvještaje o borbama prikazujući ogromne gubitke partizana.

U 14.30 sati uslijedio je prvi sudar s neprijateljem na položaju: kota 304 — selo Hudovljani—M. Sesvete. Istovremeno su izviđački organi 33. divizije primijetili kretanje neprijateljskih snaga od Križevaca cestom prema Sokolovcu i Koprivnici koje su do podne do Sokolovca i V. Mučne stigle i odmah uputile manje dijelove prema Hudovljanima i pravcem M. i V. Sesvete. U rajonu Sesvete je 2. bataljon 3. brigade »Miloš Obilić« odmah odbacio neprijatelja i nanio mu gubitke. U selu Hudovljanima je 1. brigada, bez 1. bataljona, nakon trosatne borbe odbacila neprijatelja prema polaznoj liniji nanijevši mu osjetne gubitke.

S obzirom na prisutnost neprijatelja u selima Podgorci i Kobasičari, 33. divizija je 20.10. zauzela novi raspored: 1. brigada u Gornjim Sredicama s isturenim dijelovima u Brezinama; 2. brigada u Kapeli — Lipovom Brdu, a 3. brigada »Miloš Obilić« u Pavlin Kloštru.

U isto se vrijeme 32. divizija nalazila na području Plavšinc—Novigrad Podravski.

Toga je dana prije podne jedna kolona žandara iz pravca Bjelovara stigla do Pavlin Kloštra, gdje ju je dočekala jaka vatra 3. brigade, i odmah je dezorganizirala tako da su žandari počeli u neredu bježati. Brigada ih je gonila. Na mjestu borbe žandari su ostavili 10 mrtvih, a 1 je bio zarobljen. Očito su žandari pošli u izviđanje radi otkrivanja rasporeda jedinica 33. divizije.

Jedna je ustaška bojna 21. 10. ušla u Gornji Križ i u njemu zanoćila. Iz Podgorača su druge neprijateljske jedinice preko Visova stigle do Tvrde Rijeke. Snage 1. brigade su 22.10. pritisle na Gornji Križ, a 3. brigada na Tvrdu Rijeku i k. 230, gdje se neprijatelj dobro utvrdio. Brigada ga nije mogla odbaciti jer je pružao snažan otpor. Neprijateljska kolona koja je 23. 10. 1944. u 7 sati krenula iz Bjelovara pravcem Plavnice-St. Diklenica—Starčevljani napala je snage 2. brigade u Kapeli, nastojeći zaposjesti selo. Druge snage koje su nastupale od Bjelovara demonstrativno su napadale do Kupinovca i na taj način natjerale 2. brigadu da se razvije do linije ceste Bjelovar—Đurđevac. Uprkos stalnom pritisku neprijatelja kod Kapele, on nije postigao rezultate koje je želio. Bataljoni (1. i 3.) 2. brigade uporno su branili

položaje na k. 224, prelazeći povremeno u protunapad i nanoseći neprijatelju znatne gubitke.

Drugi bataljon 2. brigade i 1. bataljon 3. brigade, raspoređeni na lijevom krilu, držali su položaje u Lipovom Brdu—Srednjoj Diklenici i Curlovcu i sprečavali neprijateljske pokušaje da bočnim napadom zauzmu Kapelu.

Drugi i 3. bataljon 3. brigade »Miloš Obilić« uspješno su držali položaje i osujetili pokušaje neprijatelja iz Tvrde Rijeke da zauzme Pavlin Kloštar.

Neprijatelj iz Gor. Križa krenuo je u pravcu G. Sredica i u prostoru šume Ciganice sukobio se s dva bataljona 1. brigade (1. i 3.). Nakon 4 sata odlučne i oštre borbe neprijatelj je bio potučen i natjeran u bijeg. U ruke boraca Brigade palo je dosta oružja i municije. Zarobljeni su: 1 žandarmerijski narednik, 2 razvodnika i 1 ustaša. Više od 10 mrtvih žandara i ustaša ostalo je na poprištu borbe. Pretrpjevši poraz, neprijatelj je odmah napustio G. Križ i preko Topolovca i Domankuša izbio u Podgorce.

Na položajima 2. brigade toga je dana neprijatelj utvrdio St. Diklenicu i položaje kod Starčevljana i Tvrde Rijeke.

U zoru 22. 10., dobivši pojačanja iz Bjelovara i angažirajući u većoj mjeri raspoloživu artiljeriju, neprijatelj s pravca St. Diklenica—Starčevljani ponovo napada na položaje 2. brigade u Kapeli, napad je mnogo snažniji.

U Gornji Križ je 32. divizija uputila brigadu »Braća Radić«, koja je tako oslobodila 1. brigadu 33. divizije za manevar. Brigada je počela napadati lijevi bok neprijateljskih snaga kod Starčevljana i St. Diklenice. Treća brigada je sa dva bataljona, uz sadejstvo s 2. bataljonom 1. brigade, u li sati odlučno napala neprijatelja kod Tvrde Rijeke. Bataljon iz Curlovca pomaknut je jugozapadno na k. 144 (Plavnica) da sprečava napad neprijatelja od Bjelovara i da štiti snage 1. brigade koje su napadale Starčevljane i St. Diklenicu. U to je vrijeme 2. brigada, bez 1. bataljona, uspješno odolijevala svim napadima neprijatelja kako bi stvorila povoljnu mogućnost za protivnapad 1. brigadi. Međutim, neprijatelj je spoznao manevar 1. brigade koja je u velikom luku počela opkoljavati Starčevljane i St. Diklenicu, i preko Starčevljana počeo je odstupati u Bjelovar. U povlačenju je na koti 144 naišao na 2. bataljon i s osjetnim gubicima probio se u Bjelovar. Gonila ga je 2. brigada, ali bez većih rezultata.

Treća brigada i bataljon 1. brigade su od Brezine napali kotu 230 iznad Tvrde Rijeke. Napale su jednovremeno i vrlo odlučno. U tri protunapada neprijatelj ih je pokušavao zadržati, ali je svaki put uz gubitke odbijen. Nakon trosatne borbe je oko 14 sati pojačan napad 3. brigade i neprijatelj je počeo bježati u manjim grupicama u raznim pravcima. Glavni dio snaga odstupio je preko Reskovaca za Podgorce, neki dijelovi pobjegli su za Laliće i Kobasičare, a jedna grupa (oko 30 žandara i ustaša) probila se preko Svinčina prema G. Mostima. U 14.30 sati otpočelo je gonjenje.

U 16.30 sati neprijatelj se sa svih pravaca povlačio u Bjelovar i Podgorce. U bijegu je ostavio 20 mrtvih i veću količinu oružja i opreme.

Na strani neprijatelja tukli su se: 1. i 2. pomoćna oružnička bojna iz Bjelovara pod komandom satnika Bratenić Ivana; 2. bojna pod komandom satnika Mandić Tadije; jedan haubički sklop pojačan sa 2 topa 75 mm (svega 10 topova); jedna novačka bojna PTS-a iz Karlovca pod komandom natporu-

čnika Šarića; jedan eskadron Čerkeza (2. eskadron 2. sibirskog puka 1. kozačke divizije). Svim tim snagama zapovijedao je jedan njemački (ili domobranski) general neutvrđenog imena.

Njihovi gubici su bili: 61 mrtav, 48 ranjenih i 6 zarobljenih ljudi. Zaplijenjeno je: 25 pušaka, 1 laki bacač mina, 1 šarac i oštećen 1 top 75 mm.

Gubici brigade 33. divizije bili su: 5 mrtvih, 53 ranjena i 1 nestao borac. U borbi se posebno hrabrošću istakla 3. četa 2. bataljona 1. brigade, te odjeljenje protutenkovskog topa 2. brigade koje je oštetilo neprijateljski top. Stab 1. brigade je sporo rukovodio svojim jedinicama i kasnio.

Uspjesi borbe 33. divizije neposredno nakon neuspjelog napada na Koprivnicu pozitivno su odjeknuli među stanovništvom zapadne Bilogore i Podravine. Bila je to i svojevrsna potvrda pretpostavke da bi zajedničke snage 6. i 10. korpusa i 7. udarne divizije mogle uspješno napasti na Bjelovar, uspješnije nego Koprivnicu. Činjenica da je jedna divizija razbila neprijatelja i osujetila mu namjere da potisne naše jedinice iz trokuta Koprivnica-Križevci—Bjelovar, išla je u prilog takvih ocjena i zaključivanja.

BORBE U PRIGORJU, HRV. ZAGORJU, PODRAVINI I MOSLAVINI (NAPAD NA HRAŠĆINU-TRGOVIŠĆE, DONJU ZELINU, BRČKOVLJANE, GRAČEC, ŠUMEČANE, SIGETEC I PETERANEC)

(od 24. 10. do 30. 11. 1944. god.)

Sekc. Čakovec, Ptuj, Zagreb 1 :100.000

Po promjenljivom su vremenu 23. 10. poslijepodne jedinice 32. divizije iz Donjih Mosta krenule na Kalnik. Marš po blatnjavom putu do Apatovca bio je vrlo naporan. Moral i borbeno raspoloženje boraca bili su dobri. Divizija se u Apatovcu zadržala do 27. 10., kad se počela primicati selima Kamešnici i Kalniku. U međuvremenu je brigada »Matija Gubec« iz Apatovca izvela vježbu s borbom u pokretu do sela Rasinje, gdje se zadržala dva dana i u svoje redove uvrstila 64 nova borca. Boravak u tim selima iskorišten je za sređivanje i odmor boraca i pojačano izviđanje glavne ceste Zagreb—Varaždin, praćenje kretanja neprijatelja i njegova ponašanja u uporištima Brezničkom Humu i Kominu. Divizija je u sumrak 29. 10. prišla još bliže cesti Zagreb—Varaždin i zanoćila u selima Vojnovcu, Hižanovcu, Vukovcu i Gornjoj Rijeci ispod planine Kalnika.

Kad su počele zajedničke operacije 6. i 10. korpusa u početku oktobra u Podravini, 1. zagorska brigada je bila usmjerena na akcije u dolini Bednje i vezivanje neprijatelja u širem rajonu Varaždina.

Do dolaska 32. divizije u širi rajon Gornje Rijeke, Brigada je borbom s ustašama oko Novog Marofa i Varaždinskih Toplica ubila 105 ustaša, 56 ranila i zarobila 3 ustaše; zaplijenila: 3 puškomitraljeza tipa šarac, 45 pušaka i oko 10.000 pušcanih metaka i drugu spremu.

Brigada je u to vrijeme u tom dijelu Hrv. zagorja stalno bila aktivna. Imala je 16 mrtvih, 49 ranjenih boraca, 1 zarobljenog i 20 nestalih boraca i rukovodilaca.

Kad je na to područje stigla 32. divizija, 1. zagorska brigada je stavljena

privremeno pod njezinu komandu. Vrijeme se počelo proljepšavati, što je omogućavalo lakše pokrete i bolje osmatranje.

Štab 32. divizije je 30. 10. u 6 sati ujutro uputio jedinice na ove položaje: Udarnu brigadu »Braća Radić« u s. Radešić-Velišće, trig. 399 - Gor. Visoko; brigadu »Matija Gubec« u Vinično i 1. zagorsku brigadu u Moždenac da bi izazvala neprijatelja iz uporišta i napala ga u trenutku kad njegove kolone budu u pokretu prema položajima Divizije. Osnovni smisao tih akcija bio je čvrsto kontrolirati glavne komunikacije kojima se neprijatelj počeo sve više koristiti radi izvlačenja njemačkog okupatora i njegovih slugu iz naše zemlje.

Položaj 32. divizije u neposrednoj blizini ceste bio je snažan izazov za ustaše. U kasne jutarnje sate krenuli su prema položajima brigade »Braća Radić« i 1. zagorske brigade ne bi li došli iza leđa brigade »Braća Radić«. U borbi s jednom bojnom PTS-a (1. pukovnije) jedna je satnija (četa) ustaša bila potpuno razbijena. Neprijatelj je imao oko 80 izbačenih iz stroja od kojih je na poprištu borbe ostalo 20 mrtvih ustaša.

Gubici brigada bili su: brigade »Braća Radić« 2 ranjena, a 1. zagorske 22 ranjena i 4 nestala borca i rukovodioca.

Zaplijenjena je manja količina ratne spremne: 1 automobil, 1 kamion, nekoliko kilometara žičanog kabla za vezu i drugog materijala.

Divizija je 31.10. promijenila položaje i s 1. zagorskom brigadom razmjestila se ovako: brigada »Braća Radić« u Zaistovcu, brigada »Matija Gubec« u Fodrovcu, 1. zagorska brigada u Gornjem Kolarcu, Gor. Rijeci, Fodrovcu Riječkome. Štab Divizije u Zaistovcu. Vrijeme: promjenljivo. U toku 1. 11. 1944. g. je s komandantima, načelnicima štabova i operativnim oficirima brigada, i komandantima bataljona prorađena tema »Gonjenje« (autora Škorpika) i priprema prijelaza ceste Sv. Ivan Zelina—Novi Marof na odsjeku Komin—Bisag.

Prijelaz preko ceste trebalo je da označi ofenzivnije djelovanje naših jedinica na području Prigorja i Hrv. zagorja. Čitavo to područje bilo je tada načičkano neprijateljskim uporištima: u D. Konjščini 80 ustaša naoružanih sa 2 topa 75 mm, 100 domobrana; u Zlataru 700 ustaša posadne bojne naoružanih sa 2 topa 105 mm; u Zlataru Bistrici 300 ustaša posadne bojne i nekoliko žandara; u Sv. Ivanu Zelini 600 ustaša brzog sklopa PTS-a i posadne bojne.

U zapovijesti štaba 32. divizije od 3. 11. 1944. godine bilo je predviđeno da 32. divizija u sadejstvu sa Zagrebačkim odredom i 1. zagorskom brigadom napadne i razoruža Donju Konjščinu.

Divizija i 1. zagorska brigada su 2. 11. prešle cestu. Naknadnim izviđanjem i utvrđivanjem situacije u neprijateljskim uporištima štab 32. divizije procijenio je da je, s obzirom na sastav uporišta Hrašćina—Trgovišće odnosno 176 mornara zagrebačkoga mornaričkog odreda i 20 ustaša PTS-a, bolje napasti to uporište, jer je uz ostalo i vjerojatnije da će biti iznenađeni. U hodu je izmijenjena ranija zapovijest i donesena odluka da 3. 11. u 02.00 sati Udarna brigada »Braća Radić« s dva bataljona, ojačana četom jurišnih pionira Divizije, napadne Hrašćinu—Trgovišće.

Napad je počeo u predviđeno vrijeme s juga iz pravca Domovca i sjevera preko kote 351 koja je dominirala nad uporištem. Brigada »Matija Gubec« postavila je osiguranje prema Sv. Ivanu Zelini na liniji: k. 231—Vrbovo—k. 201

— Sveto Trojstvo, a 1. zagorska na liniji Kršćenovec—Sv. Jelena radi osiguranja iz pravca Novog Marofa i Huma.

Treći bataljon brigade »Braća Radić«, koji je nastupao od Domovca, u prvom jurišu je zauzeo kose na kojima je neprijatelj imao bunkere i rovove i zaplijenio mu cjelokupno automatsko oružje. Vojnici nisu zarobljeni i pobjegli su na susjednu kosu i ovdje organizirali obranu. Pružali su jak otpor na tim položajima pod neposrednim rukovođenjem komandanta posade, ali ih je Bataljon brzo slomio, zarobio zapovjednika i nekoliko vojnika. Zadnja tačka vanjske obrane bila je razbijena i naše jedinice su prodrle u uporište.

Četvrti bataljon — koji je nastupao sa sjevera — u prvom je naletu likvidirao neprijatelja na kotama 351 i 251, uz pomoć jurišnih pionira. Najvažnije tačke otpora odmah su pale i 4. bataljon je prodro u uporište. Zbijen u uporištu neprijatelj je bio dobra meta bacača mina i »Johna Bulla« koji su koncentrirali vatru na nekoliko kuća iz kojih se pružao otpor. Četa jurišnih pionira je eksplozivom minirala nekoliko kuća, a vatra teškog oružja i »John Bulla« istovremeno ih je tukla. Divizija je ubrzo ovladala uporištem. Zarobljeno je 140 neprijateljskih vojnika i 30 ubijeno, uglavnom ustaša. Zaplijenjeno je: 120 pušaka, 5 puškomitraljeza (šarci), 1 teški bacač mina, 90 mina za bacač, 1 telefonska centrala, 5 telefona i 15.000 m telefonskog kabla (žice).

Brigada »Braća Radić« imala je 1 mrtvog i 10 ranjenih boraca, a 1. zagorska brigada 1 mrtvog i 5 ranjenih u borbi s ustašama iz Huma.

U borbi se naročito istakla 3. četa 3. bataljona brigade »Braća Radić« i njezin komandir Božo Milinović i četa jurišnih pionira sa svojim komandiricom Marijanom Mikulčićem, zatim operativni oficir 4. bataljona brigade »Braća Radić« Dušan Trkulja.

Odlučnost u napadu i pravilna upotreba oružja omogućili su brigadi »Braća Radić« da brzo svlada i uništi neprijatelja u uporištu. Pješadija i jurišni pioniri su vrlo dobro surađivali, dok je telefonska veza između bataljona i viših štabova na trenutke bila slabija, pa se to negativno odražavalo na dinamičnost napada i neposredno rukovođenje. Kao pozitivno iskustvo iz ove borbe može se istaknuti da su jedinice u napadu, čim bi slomile tačke otpora odmah prelazile u juriše i gonile neprijatelja, dok ne bi postale sigurna meta teškog oružja iz kuća u kojima je neprijatelj produžavao otpor.

Izvršivši uspješno zadatak 32. divizija je u toku noći 3. 11. 1944. počela prelaziti cestu Zagreb—Varaždin kod sela Bisaga, izbjegavajući borbu koju su ustaše iz susjednih uporišta već u sumrak istog dana započele. Samo brigada »Matija Gubec« je manjim dijelovima prihvatila borbu protiv ustaša koji su nadirali preko rudnika, od Donje Konjščine.

Divizija se u povratku u širi rajon Zaistovca kretala po vrlo blatnjavom terenu, jer se rijeka Lonja poslije kiša razlila daleko oko sela Bisaga. U trenutku kad je Divizija počela kod Bisag-града prelaziti cestu Zagreb—Varaždin, ustaše su iz sela Čreta otvorile vatru i kolona je morala skrenuti s puta kroz poplavljenе livade i polje između Bisaga i Bisag-града kako bi izbjegla nepotrebne gubitke. U 3 sata 4. 11. 1944. Divizija se ponovo odmarala u Zaistovcu i Fodrovcu, a 1. zagorska brigada u selima oko Gornjeg Kolarca.

Nakon dvodnevnoг odmora jedinice su krenule u novu akciju na Donju

Zelinu, kojom je proslavljen i dan oktobarske revolucije. Štab 32. divizije je u zapovijesti za napad od 6. 11. 1944. napisao:

»7. novembar slave bratski nam narodi Sovjetskog Saveza kao najveći praznik. Već četvrtu godinu Veliki Oktobar slavi se u jeku najžešće borbe protiv fašističkih zavojevača. 27. godišnjicu Oktobarske revolucije slavi Sovjetski Savez pobjedonosnim bojovima na svim frontovima izvan svojih granica. Bratska Crvena armija, rođena u borbama za socijalističku otadžbinu, danas slavi proslavu Velikog oktobra u našoj zemlji i u zajedničkoj borbi s našom N. O. vojskom. Ovaj veliki dan proslavit će i naša Divizija pojačanim udarcima po ustaškim razbojnicima. Najbolji dar za proslavu 27 godišnjice Oktobarske revolucije neka bude uništenje ustaških bandita u D. Zelini.«⁸⁷

U Donjoj se Zelini nalazilo 60 ustaša konjičkog sklopa PTS-a, naoružanih sa 8 puškomitraljeza »šarac«, 10 šmajsera i 1 teškim minobacačem. U neposrednoj blizini uporišta, na udaljenosti od 5–10 km, nalazile su se ustaše PTS-a: u Sv. Ivanu Zelinu 750 ustaša brzog sklopa PTS-a i jedna stražarska satnija PTS-a, naoružani sa 4 teška bacača mina i 2 tenka; u Kašini 300 ustaša PTS-a i 150 pripadnika ustaške milicije; u Crkvenoj Vesi 200 ustaša konjičkog sklopa PTS-a; u Belovaru 100 ustaša konjičkog sklopa PTS-a i u Popovcu 100 ustaša konjičkog sklopa PTS-a.

Ugovoreni znaci za noć: »Veliki oktobar«, odgovor — »slavimo«.

Napad na Donju Zelinu izvršila je brigada »Matija Gubec« (3. bataljon). Brigada »Braća Radić« osiguravala je napad iz pravca Sv. Ivana Zeline na liniji: k. 150-D. Psarjevo-k. 226 i kota 1150-k. 120-rijeka Lonja, s tim što će porušiti most kod Šulinca (k. 120 — rijeka Lonja). Nakon zauzimanja Donje Zeline brigada »Braća Radić« trebala je sačekati u zasjedi eventualni pokret ustaških kolona na istočnoj strani ceste Donja Zelina—Sv. Ivan Zelina.

Bataljon je 7. oktobra u 0.30 jurišao na neprijatelja koji je držao školu, bunkere i rovove oko škole i nekoliko tvrdih zgrada u mjestu. Oko tih otpornih tačaka bila je postavljena bodljikava žica. Zahvaljujući koncentraciji nekoliko »Johna Bulla« na školu neprijatelj je u dva juriša potpuno uništen. Nitko se nije spasio. Neprijatelj je imao oko 70 mrtvih, a zaplijenjen je manji dio materijala, jer su veći dio uništile eksplozije »partizanskih čarapa« i mine Johna Bulla. Nađeno je samo: 1 šarac, 1 pištolj, 6 pušaka i nešto municije. Istovremeno je i neprijatelj, budući da su naše jedinice nedovoljno kontrolirale pravac od Donje Zeline za Suhodol, ušao u Donju Zelinu, pa se 3. bataljon povukao, izvršivši u potpunosti zadatak. Vlastiti gubici: 15 ranjenika i 18 dezertera mornara, Muslimana, koji su bili dobrovoljno prešli u partizane nakon likvidacije neprijateljskog uporišta Hrašćina—Trgovišće. Akcija bi još bolje bila uspješna da je brigada »Matija Gubec« imala rezervu kojom bi na vrijeme zatvorila pravac prema Blaževdolu. Izvršivši borbeni zadatak 32. divizija se vratila u rajon Slatine, Pogančeca, Lipnice.

I 33. divizija je 6. oktobra izdala zapovijest za proslavu oktobarske revolucije napadom na njemačke posade u Brckovljanima i Gračcu. U zapovijesti se, uz ostalo, kaže:

»Tu plemenitu proslavu treba i naša Divizija da uveliča bespoštednom

¹⁰¹ VII, tom V, knjiga 36, dok. 163, str. 721.

borbom protiv omraženih fašista, da svojim dosadašnjim značajnim pobjedama doda još jednu novu, kao oktobarski dar našim napaćenim narodima i našoj sovjetskoj braći koja se nesebično bore za slobodu svojih i naših naroda kao i cijelog slobodoljubivog i naprednog čovječanstva.«⁸⁸

Neprijatelj se nalazio u ovim uporištima: Dugom Selu – 650 njemačkih i domobranskih vojnika; Lupoglavu - 320 njemačkih vojnika naoružanih sa 24 razna mitraljeza, 5 teških minobacača i 1 topom; Božjakovini – 350 njemačkih vojnika i jedna satnija domobrana, i u Brckovljanima i Gračcu oko 300 njemačkih i domobranskih vojnika.

Na Brckovljane i Gračec napala je 33. divizija sa 1. i 3. brigadom »Nikola Demonja« i istovremeno se osigurala iz pravca Dugog Sela, Lupoglava i Božjakovine. Diverzanti istovremeno ruše prugu Dugo Selo—Božjakovina i miniraju cestu Dugo Selo—Božjakovina. Početak napada određen je u 22.00 sati 7. 11. 1944. godine.

Jedinice za napad su zakasnile, tako da je napad počeo u 23.30 sati. Odmah se ustanovilo da se u uporištu nalazi bataljon za snabdijevanje SS trupa (Nachschub - bataljon Nr. 461). Neprijatelj je bio iznenađen i nepripremljen za borbu. Koristeći se gustom tamom u grupicama je bježao u šumu ili u susjedna neprijateljska uporišta, a u 1 sat je bio uništen. Ubijeno je 50 neprijateljskih vojnika (2 oficira i 1 podoficir), ranjeno, vjerojatno, oko 30 i zarobljeno 15. Zaplijenjeno je: 1 mitraljez, 1 engleski puškomitraljez, 33 puške, 1 pištolj, 13.000 puščanih metaka i mnogo vojničke opreme, 52 konja, 1 amfibija, 1 motorkotač, i uništeno 12 velikih kamiona, 2 motorkotača i 20 konja.

Naši gubici: 3 mrtva i 6 ranjenih.

Nakon uspješno obavljenog zadatka 33. divizija se vratila na slobodni teritorij Moslavine.

Borbe i akcije koje su 32. i 33. divizija prenijele bliže Zagrebu u sveopćoj političkoj i vojnoj situaciji izazvanoj ubrzanim povlačenjem okupatora, oslobođenjem istočnog dijela naše zemlje, napredovanjem Crvene armije kroz Mađarsku i saveznika na zapadnom frontu i u Italiji, pogodovala su još većoj ofenzivnosti naših jedinica i moralu boraca. Jedinice su postajale sve čvršće i svakodnevno su primale nove borce, a bilo je sve manje dezertera.

Akcije započete radi ometanja neprijateljskog saobraćaja na komunikacijama Novska—Dugo Selo i Zagreb—Varaždin nisu prestajale. Napadi na pojedina uporišta postali su sve češći. Tako 16/17. 11. 32. divizija, ojačana 1. zagorskom brigadom, ponovno napada Donju Zelinu, koju je tada branilo oko 240 ustaša PTS-a.

Saobraćaj cestom Zagreb—Varaždin, kojom su njemačke okupacijske trupe stalno kretale prema Austriji, bio je pojačan, pa se planirani napad na Donju Zelinu morao za 4 sata odgoditi. Oko 60 njemačkih kamiona, nekoliko bornih kola i tenkova spriječilo je pravovremeno zauzimanje položaja za napad. Neprijateljske kolone koje su prolazile cestom imale su bočna osiguranja duž ceste od Donje Zeline do Sv. Ivana Zeline. Primijećeno je vidno ojačanje uporišta oko Donje Zeline i Sv. Ivana Zeline, i ubrzo je neprijatelj već

¹⁰¹ VII, tom V, knjiga 36, dok. 163, str. 721.

nadirao iz pravca Sv. Ivana Zeline. Brigada »Braća Radić« uspjela je na brzinu u svim zgradama (izuzev jedne) likvidirati ustaše, a zatim se, po naređenju, povukla u polazne baze.

Neprijatelj je imao 19 mrtvih i 37 ranjenih. Zaplijenjeno je i nešto municije i opreme. Gubici Brigade: 5 mrtvih, 67 ranjenih i 3 nestala borca. Ranjenih je bilo mnogo uslijed nesnalaženja nižeg kadra u trenutku kad je bio ranjen komandant 1. bataljona zastavnik Josip Sušić i poginuo komandir čete Tome Bokal Stjepan. U Bataljonu je oslabilo komandovanje u toku napada i povlačenja iz borbe, što je neprijatelj iskoristio i svojim minobacačima nanio jedinicama osjetne gubitke.

Dvije brigade (1. i 3.) 33. divizije 13. novembra napale su na bataljon 27. puka 13. SS divizije u Sumečanima kod Čazme. Napad je izvela 1. brigada, a 3. je davala osiguranje prema Ivanić Gradu i Ivanić Kloštru.

Borba je počela u 23.30 sati i trajala do 15.00 sati 14. novembra. Neprijatelj je u toku borbe nekoliko puta pokušavao probiti se prema Ivanić Kloštru, pogotovu kad je bio protjeran iz manjih zgrada i sabijen u jednu veliku zgradu. Nije prestajao pružati otpor iako je trpio velike gubitke. Neprekidno ga je podržavala artiljerijska vatra iz 6 topova iz Ivanić Kloštra koja je mnogo ometala naše snage i istovremeno hrabrila branioca. Vidjevši da mu prijete potpuno uništenje, neprijatelj se između 4—5 sati odlučio da, koristeći se mrakom, krene u proboj, koji mu je djelomično uspio.

U toku noći između 3—4 sata neprijatelj je dvjema satnijama pokušao deblokirati napadnuto uporište Sumečani, ali ga je 3. bataljon 3. brigade odbio u Ivanić Kloštar. Do 5 sati ujutro neprijatelj je u uporištu Sumečani bio u potpunosti likvidiran. Prema procjeni i naknadnim informacijama, imao je oko 200 mrtvih i nepoznat broj ranjenih. Zarobljena su 4 vojnika. Zaplijenjeno je: 2 mitraljeza »šarac«, 40 pušaka, 9 pištolja, 11.000 mauzer metaka i mnogo vojničke spreme. Sutradan kad je neprijatelj došao u Sumečane da pokupi mrtve i da ih odveze u Ivanić Kloštar, pronašao je svojih 6 mitraljeza i 2 teška bacača mina koje partizani uslijed mraka nisu bili pronašli kod ubijenih.

Gubici 33. divizije: 12 mrtvih i 62 ranjena druga. U borbi je izgubljen 1 puškomitraljez, a utrošeno je: 12.000 metaka mauzer, 10.000 metaka engleskih, 15.000 šmajserskih, 67 mina za »John Buli«, 12 mina za teški minobacač i 60 ručnih bombi.

Svojom hrabrošću i zalaganjem u borbi su se istakli borci i rukovodioci 1. i 3. bataljona 1. brigade i 3. bataljon brigade »Nikola Demonja«, posebno vodnik Fabijan Santek, desetar Horvat i borci Mustafa Alić i Izet Čupo.

Druga brigada 33. divizije je u suradnji s Podravskim PO 16. novembra napala uporišta Sigetec, Peteranec i Drnje kod Koprivnice, koje je branilo oko 120 ustaša i 170 pripadnika ustaške milicije. Napad je počeo u 16.00 sati. Iz sela Sigeca ustaški su milicionari uspjeli pobjeći preko Drave čim su primijetili nailazak partizana. Kod ulaza u selo ispaljene su dvije crvene rakete kao znak da 1. bataljon treba da napadne Peteranec, a 3. bataljon da postavi osiguranje prema Koprivnici. Prvi bataljon je u selu naišao na otpor i vodio je ulične borbe. Brzo je natjerao neprijatelja da se povuče u općinsku zgradu. Kako je i dalje pružao otpor, nekoliko puta ga je pozvao na predaju. Kad je neprijatelj

odbio, zgrada je zapaljena i u njoj je poginulo 58 ustaša i milicionera, a 40 ozlijeđeno od opekline. Uništeno je: 40 pušaka, 1 šmajser, 1 puškomitraljez i 1 parni mlin kojim su se koristili okupator i ustaše. Zaplijenjeno je 6 pušaka i nešto vojničke spreme. Neprijatelj priznaje samo 2 mrtva i 9 ranjenih.

Naše jedinice su imale 3 mrtva i 4 ranjena druga. Poginuo je komandir čete u 1. bataljonu Stjepan Kranjec i 1 borac je nestao.

Akcija je imala pozitivan efekt, jer je izvedena u trenutku kad su ustaše poslije neuspjelog napada na Koprivnicu širile propagandu o slabosti i nemoći partizana, pa su dio stanovništva zaveli i regrutirali u ustašku miliciju, naročito u Podravini.

Štab 33. divizije je 22. 11. 1944. izdao zapovijest da 3. brigada napadne uporište Lupoglav. U Lupoglavu su se nalazili dijelovi okupatorskih snaga koje su bile u povlačenju i domobrani brzog zdruga (13. muslimanske »handžar divizije« – dijelovi 27. puka). Ukupno oko 600–700 neprijateljskih vojnika.

U susjednim uporištima bilo je: u Božjakovini–Brckovljanima oko 150 Nijemaca iz 13. SS divizije; u Prečcu – u bunkeru na pruzi 30 Nijemaca i Poljaka i u Lonji 30–40 Nijemaca i Poljaka.

Početak napada određen je 23. 11. 1944. godine u 22.00 sati.

Prva brigada osiguravala je pravac Ivanić Kloštar i Lonja, a 32. divizija pravac Božjakovina–Brckovljani.

U predviđeno vrijeme uporište je napadnuto i odmah se konstatiralo da u njemu ima oko 1.000 neprijateljskih vojnika. Brigada je napala sa 1. i 3. bataljonom i jednom četom 2. bataljona. Neprijatelj je bio raspoređen u mjestu u tvrdim zgradama duž glavne ceste. U uporištu je imao i nekoliko tenkova koje je odmah upotrijebio. Jedinice u napadu nisu uspjele iznenaditi neprijatelja, jer mu je nekoliko dana ranije bilo poznato da su u neposrednoj blizini uporišta jake partizanske snage. Uz to, uslijed podvodnog tla na nekim mjestima je bilo vode i više od 50 cm, pa su se partizani otežano privlačili do neprijatelja. Imajući rovove i pojedina minirana mjesta izvan sela, neprijatelj je otkrio jedinice u nastupanju i čim je počela borba oko prvih kuća u uporištu, otpočeo je protunapade uz podršku artiljerije i minobacača. Da bi osvijetljavao prostor, neprijatelj je palio sjeno i gospodarske zgrade i tako omogućavao lakše djelovanje svojih minobacača i tenkova.

Nije bilo uvjeta za likvidiranje dvostruko većih snaga u uporištu, pogotovu kad nije postignuto iznenađenje. Treća brigada je 24. 11. u 05.00 sati obustavila napad i povukla se, zarobivši nekoliko pušaka i manju količinu vojne opreme.

Neprijatelj je imao oko 40 mrtvih i ranjenih vojnika, a naše jedinice 2 mrtva i 16 ranjenih boraca.

Zadržavanje 32. divizije u trokutu Božjakovina–Križevci–Sv. Ivan Zelina i učestale akcije na komunikacije Zagreb–Varaždin i Dugo Selo–Vrbovec, te akcije 33. divizije na Božjakovinu–Brckovljane i Lupoglav, imali su karakter pojačanih prijetnji po sigurnost saobraćaja tim komunikacijama koje su za njemačkog okupatora postajale sve osjetljivije i značajnije.

Tek formirana 1. hrvatska udarna divizija pod komandom ustaškog pukovnika viteza Ante Moškova otpočela je veliku akciju pod nazivom

»Trolist« radi uništenja jedinica 32. divizije u širem rajonu Zaistovca—Preseke. Ustaška akcija čišćenja se — prema bojnoj relaciji 1. ustaško-domobranske udarne divizije za novembar 1944. — odvijala ovako:

»Dne 28. X 1944. - 20. U. P. (ustaška pukovnija - R. B.) po zapoviedi divizije la Op. Br. 30/ taj. - 44. polazi u podhvat 'Trolist'. Ovog dana ulazi u sastav pukovnije i II. bojna iz Križevaca, koja nastupa sa 1 ojačanom sati iz posade Križevci.

Pukovnija (bez II. bojne) nadire općim pravcem: Vrbovec—Lukovo—Hruškovića i Lukovo—Lipnica—Salnik, sa zadaćom da do 12.00 sati istog dana dostigne zapornu crtu: Preseka—Salnik i uhvati čvrsti spoj sa susjedima istočno i zapadno, tj. sa grupom iz Križevaca i grupom 'Zelina' iz Sv. Ivan Zelina.

U toku dana do 10.00 sati podhvat se razvijao po osnovi. Partizani (32. div. — R. B.) su davali jači otpor kod s. Pogančec, Lipnica i Hudovo. Budući da cijelog dana od 10.00 sati nije uhvaćen spoj sa stožerom 20. U. P. nije se znalo točno stanje kod pukovnije, usljed čega je zapovjedbno sjevernoj grupi 'Grupa Nališ' (grupa za ovu operaciju bila je sastavljena od dijelova četiri bojne PTS—vidi Arhiv VII, reg. br. 1 - 268/26, k. 112) koja je dostigla zapovjebdu zapornu crtu do 12.00 sati, da produži nadiranje prema jugu radi hvatanja spoja sa 20. U. P. i grupom iz Križevaca. Spoj sa grupom Križevci uhvaćen dok s pukovnijom nije uhvaćen III./20. U. P. koja se odvojila od pukovnije usljed nemanja spoja vratila se je do mraka u Vrbovec. Zapovjedbno je da ista sutra zorom krene natrag i zauzme zapornu crtu koja je zapovjedbna.

Dne 29. XI. 1944. — Po nalogu divizije III. bojna nastupa zorom iz Vrbovca određenim pravcem i dostiže zapovjebdu zaporni postav. Sjeverna grupa je oko 14.00 sati uhvatila spoj sa 20. U. P. i kako nije bilo više neprijatelja, zapovjebdu je prekid podhvata i vraćanje grupa u svoja polazna uporišta, s tim da je II./20. U. P. krenula iz G. Tkalca prema Vrbovcu, gdje ulazi u sastav pukovnije.

U toku podhvata 28. i 29. XI. neprijatelj je razbijen uz gubitke po njega: 154 mrtva prebrojena, 24 zarobljena, među kojima i komandant i 1 komesar, plien: 1 strojica, 2 strojosamokresa, 91 puška, 40 mina, kao i pismara (arhiva) 'Omladinske brigade' (Omladinska brigada 'Joža Vlahović' tada je bila u sastavu 40. divizije NOVJ i nije učestvovala u ovoj borbi. — R. B.).

Vlastiti gubitci 1 poginuo, 1 se utopio u potoku Salnik koji je nabujao i 15 ranjenih...

Vlastiti nedostatci: slabo održavanje spoja, kako između divizije i postrojbi u podhvat, tako još više između dijelova pukovnije. Uzrok ovome je nedovoljan dojavni materijal, kao i mali broj dobro obučenog osoblja.⁸⁹

U pothvatu »Trolist« su osim dijelova 1. ustaško-udarne divizije učestvovala još četiri bojne PTS-a i jedna bojna ustaša iz Križevaca (vjerojatno 5. stajaćeg zdruga).

U početku ustaške ofenzive udarna brigada »Braća Radić« je 28. 11. kod Zaistovca prihvatila borbu s ustaškom kolonom koja se kretala iz pravca Križevci-Fodrovec. Ustaše su u 07.30 sati napale naše položaje mnogo

⁸⁹ VII, tom V, knjiga 35, dok. 147, str. 766-768.

nadmoćnijim snagama, pa jedna četa 1. bataljona — koja se nalazila na koti 241 i trig. 251 — nije mogla izdržati napad neprijatelja. Istovremeno je uočeno napredovanje ustaških snaga grupe »Nališ« iz pravca Draškovića.

Štab 32. divizije se nalazio u Zaistovcu i nije imao jasnu predodžbu o situaciji na pravcu Vrbovca. Tog se trenutka oko 150 bolesnika i lako ranjenih, te nešto bolesnih boraca i oko 300 izbjeglica iz Zagreba i Zagorja, koji su stigli na slobodni teritorij na putu za Moslavinu, nalazilo u Preseki.

Komanda mjesta u Preseki imala je slabo osiguranje.

Štab Divizije, ocjenjujući da su snage koje su napale na položaje brigade »Braća Radić« premoćne i situacija na pravcu Vrbovca neizvjesna, sredinom dana odlučuje da se jedinice prikupe oko Preseke i 29/30. novembra izvuku iz borbe u pravcu slobodnog teritorija u Moslavini (širi rajon Srpske Kapele). Kiše koje su tih dana raskvasile teren i povećale nivo rijeka i potoka u mnogome su otežavale kretanje vozila s ranjenicima. Naročito velike teškoće zadavale su rječice između Gornjeg i Donjeg Tkalca na cesti Vrbovec—Križevci.

Nakon takve odluke je brigadi »Matija Gubec« naređeno da zauzme položaje oko sela Pogančeca i Kamenice. Osnovni zadatak: osiguranje puta proboja u pravcu Graca (Gradec). U toku noći sve jedinice su bile oko Preseke. Udarne brigada »Braća Radić« zaposjela je položaje sjeverno od Preseke —s Krušljevca.

Neprijatelj je ujutro 29. 11. produžio napade na svim odsjecima odbrane 32. divizije. Naročito žestoka borba bila je na položajima brigade »Matija Gubec«. Kad je počela borba, svi su se ranjenici i civili zajedno s komandom mjesta počeli izvlačiti iz Preseke i postepeno se kretati prema Zupcima. Drugi bataljon Udarne brigade »Braća Radić« bio je određen u prethodnicu kolone na pravcu proboja. Zbog neizvjesnosti situacije oko Vrbovca i na cesti Vrbovec—Gornji Tkalec te u samom Gracu (Gradec), komandant 32. divizije je otvoreno razgovarajući radio-telefonijom sa Štabom 33. Divizije zatražio da jednu brigadu upute u selo Gradec i tako osiguraju prihvat Diviziji, spremnoj na proboj neprijateljskog obruča koji se oko 12 sati toga dana sve više stezao. Ali borbenost brigade »Matija Gubec« nije dopustila zatvaranje kliješta oko opkoljenih snaga 32. divizije. Najžešće borbe vođene u to vrijeme bile su presudne za odluku Štaba Divizije o vremenu izvlačenja iz borbe. Odbijajući sve napade neprijatelja brigada »Matija Gubec« stvorila je potrebno vrijeme 2. bataljonu brigade »Braća Radić« da izbije na čelo glavnine kolone.

Pravac izvlačenja sada je bio sigurniji i jedinice, ranjenici i civili mogli su s prvim sumrakom krenuti. Pošumljeni dio terena prikrivao je pravac povlačenja naših jedinica.

Treći bataljon brigade »Braća Radić« je u zaštitnici nastavio borbu s ustašama kod Preseke, dok je 3. bataljon brigade »Matija Gubec« imao lijevo bočno osiguranje kolone. U Gornjem Tkalcu Bataljon je morao osigurati prijelaz 32. divizije preko ceste. U trenutku izbijanja na cestu na Gornji je Tkalec naišla ustaška bojna iz Križevaca. Razvila se žestoka borba u kojoj su ručne bombe kao umjetna iluminacija rasvjetljavale širok prostor. Pravi vatromet! Bataljon je upornošću svog komandanta Trkulje odbio sve napade i omogućio sigurno izvlačenje. Ni razliveni potoci i voda Kamešnice nisu bili

više nesavladiva prepreka, iako su na nekoliko mjesta nepokretni ranjenici morali biti voženi kroz visoku vodu, ali nitko se od toga nije razbolio.

Prema procjeni Štaba 32. divizije neprijatelj je imao oko 145 mrtvih i ranjenih ustaša, a naše snage 8 mrtvih, 33 ranjena i 37 nestalih boraca. Tvrdnja neprijatelja u izvještaju da je »zarobio« jednog komandanta i kome-sara i da je ubio 154 partizana, nije tačna i nije nego laž sračunata da" se u očima hrvatskog naroda i ovom borbom prikrije istina o neizbježnoj propasti tzv. NDH.

Nakon prelaza pruge Vrbovec—Križevci i ceste Vrbovec—Bjelovar, 32. divizija se s ranjenicima i civilima ovako razmjestila na slobodnom teritoriju Moslavine: Udarne brigada »Braća Radić«: Stari Glog-Habjanovac; brigada »Matija Gubec«: Cugovac-Zabrđe; Štab Divizije s prištapskim jedinicama: s. Fuka. U tim selima jedinice su ostale do 2. decembra, kad su izvršile pokret do Sv. Ivana Zabno u skladu s napadom na Veliko Korenovo i Gudovac kod Bjelovara, dok je novoosnovana brigada »Mihovil Pavlek Miškina« i dalje bila na području zapadne Bilogore i Podravine u širem rajonu Novigrada Podravske, s osnovnim zadatkom da kontrolira i štiti taj dio slobodne teritorije i spriječi ustaške ispade iz Koprivnice.

UNIŠTENJE USTAŠKOG UPORIŠTA GUDOVAC I KORENOVO - BORBE 33. DIV. U MOSLAVINI

(2.-9. decembra 1944. god.)

Sekc. Bjelovar, Čazma 1 : 100.000

Štab 10. korpusa »Zagrebačkog« NOVJ je 30. novembra 1944. izdao zapovijest za likvidaciju neprijateljskih uporišta Korenovo i Gudovac.

Napad na uporište povjeren je 33. diviziji koja je za tu akciju bila ojačana 1. zagorskom brigadom i s tri tankete, 1 protuoklopnim topom 52 mm i 1 brdskim topom 65 mm.

Dvije brigade 32. divizije (»Braća Radić« i »Matija Gubec«) bile su osiguranje prema Križevcima i Vrbovcu na liniji: Gornje Selo — Sv. Ivan Zabno — Haganj, dok je brigada »Pavlek Miškina« zatvarala pravce kojima bi se neprijatelj iz pravca Koprivnice mogao koristiti za upućivanje pojačanja Bjelovaru preko zapadne Bilogore.

Trebalo je da inženjerski bataljon Korpusa u noći 1/2. decembra do 4 sata ujutro izgradi most, na rijeci Česmi kod sela Narte, da bi preko njega mogle prelaziti tankete i artiljerija.

Uporište V. Korenovo branile su 10. i 14. satnija 3. bojne 4. gorskog zdruga u jačini oko 350 vojnika, naoružanih pješadijskim oružjem, pod komandom domobranskih poručnika Vladimira Horvata i Vladimira Spončića.

Uporište Gudovac branila je jedna satnija 37. ustaške bojne. Posada tog uporišta uglavnom je bila sastavljena od domaćih ustaša iz sela Gudovca kod Bjelovara.

Napad na V. Korenovo povjeren je 2. brigadi, a 1. i 3. brigada bile su osiguranje neposredno uz Bjelovar u selima M. Sredice i Plavnice. Napad na

Gudovac izvodila je 1. zagorska brigada. Početak napada bio je određen u 05.00 sati 2. 12. 1944. godine. Štab je Korpusa tako zamislio plan napada na oba uporišta da se u najkraće moguće vrijeme savlada neprijatelj u njima uz pomoć savezničke avijacije koja prethodno treba da bombardira Bjelovar i nakon toga mitraljira. U tom bi trenutku 33. divizija upala u Bjelovar. Štab 33. divizije nosio je padobrane crvene i bijele boje radi obilježavanja Hnije jedinica 33. divizije.

Brigade, 1. i 2. krenule su na zadatak iz Čazme, prebacujući se preko nabujale Česme čamcima i pontonskim mostom. Treća i 1. zagorska brigada pošle su iz sela Srpska Kapela na izvršenje svojih zadataka.

Tankete su bile pridodane 3. bataljonu 2. brigade. S obzirom na to da se napad izvodio noću, bataljon se i previše oslonio na mogućnost tanketa, pa nije u prvom naletu pokazao dovoljnu upornost da se probije u samo uporište pod zaštitom mraka. Neprijatelj je osim utvrđenih rovova, imao još i žičane prepreke, pa je sa svanjivanjem svako napredovanje i izvođenje juriša bez tenkova s te strane bilo otežano. Uz to je teren oko sela i izvan ceste bio još poplavljen i jako razmekšan od jesenjih kiša, pa je bila otežana upotreba tanketa. Štab 2. brigade prešao je s 3. bataljonom koji je zaposjeo položaje oko 300 m od neprijateljskih linija u blokadu s južne strane, a 2. bataljonu, koji je nastupao sa sjeverne strane, naredio je da s linije koju je on dostigao, pređe u napad. Protuoklopni top počeo je istovremeno uspješno gađati. Oko 12 sati je Štab 2. brigade ponovo aktivirao 3. bataljon, ali uslijed jake neprijateljske vatre on je trpio gubitke, pa je Štab Divizije odlučio odgoditi napad do noći. Takva odluka bila je realna, jer je stanje na zasjedama i neposredno prema Bjelovaru bilo zadovoljavajuće.

U međuvremenu neprijatelj je s po jednom satnijom krenuo prema položajima 1. i 3. brigade. Vjerojatno je imao namjere odteretiti napadnuta uporišta. Oba napada odbijena su uz velike gubitke neprijatelja. Na položajima 3. brigade neprijatelj je imao 26 mrtvih.

Prva zagorska brigada je već pri prvom jurišu stegnula обруč oko glavnih uporišnih tačaka neprijatelja. Uporište je već u 1 i sati u potpunosti likvidirano. Između 15 i 17.00 sati pojavilo se oko 10 savezničkih lovaca koji su mitraljirali Bjelovar, što je izazvalo još veću zabunu u uporištu Vel. Korenovo i neprijatelj se počeo predavati. U trenutku predaje popustila je blokada uporišta i s padom mraka oslabila je budnost jedinica 2. brigade, što je neprijatelj iskoristio i djelomično se s oružjem izvukao iz uporišta.

Bilo je očito da su ustaše poražene u oba uporišta. Mrtvih 125 i zarobljenih 160 ustaša — među kojima dva poručnika i 40 ranjenih vojnika na samoj periferiji jakog uporišta Bjelovar — imali su snažan politički odjek na raspoloženje stanovništva u tom dijelu Moslavine i Bilogore.

Zaplijenjeno je: 16 puškomitraljeza, 4 teška mitraljeza, 1 bacač sa 100 mina, 160 karabina, 22.000 pušcanih metaka, 200 ručnih bombi i mnogo vojničke opreme. U borbi su oštećena dva mitraljeza. Utrošeno je 34.595 pušcanih metaka, 3.540 šmajserskih, 40 mina za teški bacač i 25 granata za protutenkovski top (samo na položajima 33. divizije, ne računajući utrošak municije u napadu 1. zagorske brigade u Gudovcu).

U tim je borbama 33. divizija imala 8 mrtvih i 29 ranjenih. Poginuo je

komandir čete Pajo Grbeša, dok je 1. zagorska brigada imala oko 50 izbačenih iz stroja, od kojih 30 mrtvih drugova.

Borba u Gudovcu bila je jedna od najžešćih i najkrvavijih borbi 1. zagorske brigade. Platila je veliku cijenu žrtvama, ali je na veliko zadovoljstvo boraca i simpatizera NOP-a zadatak uspješno izvršila. Zagorci nisu štedili svoje živote da bi osvetili 209 Srba, nevinih žrtava, koje su ustaše uz pomoć svojih suradnika iz Mačekove seljačke zaštite stijeljali u selu Gudovcu od 26-28. aprila 1941.

Hrabrost u borbi i mržnja prema neprijatelju, koje su ispoljili borci 1. zagorske brigade u Gudovcu od samog početka napada, poučan je primjer kao rezultat svestrane političke i psihološke pripreme boraca prije početka napada.

Uz to i konkretan primjer kako se krvlju jača bratstvo i jedinstvo naših naroda, koje je i tog puta branjeno skupo, ljudskim životima, krvlju boraca i mnogih antifašista i patriota iz redova svih naših naroda.

U borbi za V. Korenovo bila je predviđena upotreba tenkova. Oni naravno nisu upotrebjeni. Bio je to također jedan od poučnih primjera nepoznavanja načina djelovanja tenkova i precjenjivanja njihove moći. U izvještaju 33. divizije o tome piše:

»Tenkovski vod kojim je II brigada pojačana nije dao stvarnih pozitivnih rezultata, radi vlastite nesposobnosti i nepripravnosti za zadatak. Može se reći da je on čak svojom prisutnošću u prvi mah stvorio kod boraca III bataljona II brigade i stanovitu zabunu, budući su se ovi orijentirali na znatnu pomoć tenkova, a nisu nad sobom izvršili neophodno potrebnu psihološku pripremu za juriš na žicu i bunkere koji bi isto, uz najveću odlučnost, dao željeni rezultat..«⁹⁰

U »Dnevnom izvješću« od 3. 12. 1944. ustaše će priznati:

»2. XII. partizanske snage, koje su opkolile Bjelovar, napale su uporište oko grada. Istog dana Bjelovar i Vojnović napadnuti su 3 puta od neprijateljskog zrakoplovstva. Ima štete i žrtava. Borbe s partizanima su u toku.«⁹¹

Izvještaj stožera PTS-a od 4. decembra, također je nepotpun i neprecizan:

»Izvješće Ia

2. 12. 1944. u 05.35 sati napali su komunisti uporište Gudovac (5 jz. Bjelovar). Vlastite postrojbe potpomognute su topničkom vatrom iz Bjelovara. Posljedak nepoznat, jer je prekinuta veza. Upućeno pojačanje prema Gudovcu i Korenovu (6 jz. Bjelovar) moralo se je radi velike premoći neprijatelja povući, uz vlastite gubitke 4 mrtva i 10 ranjenih. Sudbina uporišta Rovišće i Gudovac do sada nepoznata, dok je Korenovo palo...

Izvješće Ic...

2. 12. 1944. od 12.00 do 16.00 sati neprijateljski zrakoplovi su u više navrata bombardirali i tukli strojničkom vatrom Bjelovar. Nastale štete na želj. postaji i središnjoj oruž. školi. Gubitci u ljudstvu 3 oružnika i 3 građ. osobe mrtve, a 3 oružnika ranjena...

Električni vod Zagreb – Bjelovar prekinut.

¹²⁰ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 290-297.

¹²¹ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 289-297.

3. 12. 1944. u 16.45 sati napadnuta posada Gradeca (III bojna 20. U.P.) vatrom samoradnog oružja i bacača.«⁹²

I ovog su se puta ustaše poslužile lažima o svojim uspjesima, prikrivajući vlastite gubitke. Međutim, pokazalo se da je takva i slična ustaška dokumentacija vrlo relativan i nesiguran izvor podataka za ozbiljne historijske analize.

Borba oko Bjelovara pokazala je i da je uslijed žestokih borbi vođenih u oktobru i novembru u Podravini, Bilogori, oko Zagreba i Moslavini i stalnih gubitaka moral neprijateljevih jedinica počeo ubrzano slabiti.

U toku napada na Gudovac i Korenovo ustaše iz Križevaca pokušale su prodrijeti prema Sv. Ivanu Zabnu, ali naišavši na otpor brigade »Braća Radić« počeli su se odmah povlačiti. Slično se zbilo i 3. 12. kod sela Cugovca, kad je jedna bojna ustaša izašla iz uporišta Gradec, da bi nastavila osvajati teren duž ceste Vrbovec—Bjelovar. Brigada »Matija Gubec« koja se tog dana sukobila s neprijateljem nanijela mu je osjetne gubitke i natjerala ga na povlačenje u Gradec, pretrpjevši pri tom gubitke od 6 ranjenih boraca, dok je neprijatelj imao 1 mrtvog kojega je ostavio na mjestu borbe.

U svom izvještaju Glavnom štabu NOV i POH od 8. decembra 1944. Štab 10. korpusa se nije složio s ocjenom Štaba 33. divizije o upotrebi tenkova. U njemu se, uz ostalo kaže:

»Nije tačno da je za neuspjeh napada III bataljona II brigade, koji je imao probiti neprijateljsku odbranu i upasti u uporište Korenovo, kriva posada pridatih triju tanketa i njen labav rad.

Pridate tri tankete potpuno su pogrešno taktički upotrebljene. Očekivalo se, da će one same bez sadejstva svoje pešadije za čiji račun rade, biti u stanju da likvidiraju neprijateljske bunkere na ulazu u selo i da stvore brešu u neprijateljskom odbrambenom sistemu. Zbog toga je III bataljon II brigade ostao u glavnom u visini potoka Bjelovarska R., a tankete su puštene same napred u napad, bez potrebne pomoći od strane svoje pešadije. Kako je zemljište desno i levo od puta G. Narta—Korenovo, kuda su tankete imale da napadaju bilo podvodno, to su tankete napadale putem, jedna iza druge. Na ovaj način bilo je neprijatelju omogućeno jednu tanketu za drugom jakom i preciznom mitraljeskom vatrom u proreze na oklopu naterati na obustavljanje napada, jer od 6 poslužilaca njih 5 bilo je ranjeno parčadima zrna i otpatcima oklopa.

Na ovaj način pomenute 3 tankete, ostavši bez pomoći svoje pešadije, a naročito njenog teškog naoružanja, koje je trebalo uzeti pod svoju vatru neprijateljske vatrene izvore koji kočje napad tanketa, nisu ni mogle da daju one rezultate, koji su se od njih očekivali.

Divizija je za ovaj zadatak imala na raspolaganju jednu četvu jurišnih pionira. Prema tome pravilno bi bilo, da je ta četa jurišnih pionira, ojačana sa tri tankete, dobila zadatak da otvori brešu na neprijateljskom odbrambenom pojasu na putu koji vodi iz G. Narte u Korenovo, a koji je služio kao direktrisa napada III bataljona II brigade. Ovo je bilo potrebno još i iz toga razloga, što su na putu, na samom ulazu u selo, bile postavljene barikade za čije savlađivanje nisu dorasle male i lake tankete. Na taj način, pomenute tankete, u

¹³⁶ VII, tom V, knjiga 38, dok. 93, str. 593-594.

najtešniji sadejstvu sa jurišnim pionirima, a potpomognuti još i koncentracijom vatre teškog naoružanja pešadije osobito vatrom protivkolskog topa, koji je bio u stanju da gada direktno u puškarnice bunkera na pravcu napada, svakako bi tankete izvršile svoj zadatak.

Obzirom da se unapred znalo, da je neprijateljski položaj dobro izgrađen i osiguran bunkerima, trebalo je već u zapovjesti divizije za napad detaljno u jednoj tački obraditi pitanje prodiranja u uporište i predvideti gore pomenuti način stvaranja breše u neprijateljskom frontu na pravcu napada III bataljona II brigade. Međutim, ovo je propušteno.. «⁹³

U skladu s općim planom ometanja kretanja okupatorskih jedinica našim komunikacijama u dolini Save, 33. divizija je — nakon napada na V. Korenovo - 8/9. 12. 1944. u Moslavini napala selo Batinu, uporište od 40 vojnika 4. čete 4. bataljona Nijemaca za osiguranje iz Gojila. Borba je započela 9. 12. u 0.30 sati, a završila u 13.00 sati istog dana. U borbi je ubijeno 26 neprijateljskih vojnika i 5 zarobljeno, među kojima jedan njemački podoficir.

Zaplijenjeno je: 2 teška mitraljeza, 11 pušaka i razne druge spreme.

Gubici 3. brigade 33. divizije bili su: 1 mrtav i 6 ranjenih boraca.

Istog je dana 1. brigada 33. divizije napala dijelove 2. sibirskog puka 1. kozačke divizije u Husainu. U momentu napada bilo je oko 250 neprijateljskih vojnika, uglavnom Čerkeza, i nešto Nijemaca. U susjednom uporištu Tucilači bila je 1. četa 572. bataljona 2. sibirskog puka 1. kozačke divizije, jačine oko 200 vojnika. Uslijed kratkoće vremena i jakog otpora neprijatelja, uporište nije likvidirano. Ista je brigada 11. 12. 1944. napala uporište jedinica 1. kozačke divizije u Tucilači. Neprijatelj je pružio vrlo slab otpor, pa su neprijateljski vojnici dijelom pobijeni ili pohvatani, dok je dio duž pruge uspio pobjeći prema Gračenići.

Brigada je u obje borbe zaplijenila: 2 teška mitraljeza, 1 puškomitraljez, 2 laka bacača mina sa 110 mina, 1 poluautomatsku pušku, 9 pištolja, i 6 šmajsera. Zarobljeno je 15 neprijateljskih vojnika i podoficira, a ubijeno: 8 neprijateljskih oficira, 7 podoficira i 95 vojnika.

Gubici 1. brigade: 7 mrtvih i 35 ranjenih. Poginuli su komandir čete Stevo Crnojević i komesar čete Stevo Pruša.

Druga brigada 33. divizije sadejstvovala je 1. i 3. brigadi u napadu na spomenuta uporišta osiguravajući pravac iz Kutine prema Banovoj Jaruzi. U Kutini je bilo oko 1.600 vojnika sa Štabom 1. kozačke divizije i 200 ustaša. U toku noći 9. 12. u 02.30 i 03.30 sati neprijatelj je pokušao priteći u pomoć napadnutom uporištu Husainu, ali je oba puta pretrpio gubitke i bio odbijen.

U borbi je zarobljeno 2, a ubijeno 8 vojnika i zaplijenjeno: 1 laki mitraljez, 4 karabina, nešto municije i manje količine vojničke spreme. Brigada nije imala gubitaka.

Spomenute akcije pokazale su da neprijatelj — izvlačeći trupe iz Jugoslavije, iako još nije počelo sveopće povlačenje — nastoji pod svaku cijenu osigurati nesmetan saobraćaj na željezničkoj i cestovnoj komunikaciji Beograd—Zagreb i Zagreb—Varaždin. Zbog toga ih je zaposjeo jedinicama 1. hrvatske ustaško-domobranske i 1. kozačke divizije.

⁹³ VII, tom V, knjiga 36, dok. 23, str. 135-136.

POČETAK BORBI ZA VIROVITIČKI MOSTOBRAN

Susret s Crvenom armijom. Forsiranje rijeke Drave. Izvlačenje 32. divizije iz okruženja

Sekc. Đurđevac, Bjelovar, Slatina, Kaposvár 1 : 100.000

Nakon oslobođenja Beograda, Banata, Bačke i uspješnog forsiranja Drave kod Batine, na lijevoj su se obali Drave, kod Barcsa, 8. decembra 1944. god. trupe Crvene armije i 14. vojvođanskog korpusa spojile s jedinicama 6. i 10. korpusa NOVJ i sa ostalim snagama 3. ukrajinskog fronta Crvene armije.

U ime naših korpusa u Virovitici su se 8. 12. 1944. general-major Vladimir Matetić i pukovnik Otmar Kreačić susreli s jednim general-majorom Crvene armije iz 57. armije. Iste večeri je u Štabu 10. korpusa u Đurđevcu s pukovnikom Crvene armije Černjavskim dogovoreno da jedinice 32. divizije forsiraju Dravu, na lijevoj obali Drave oslobode sela Repaš, Zdal, Golu i Gotalovo i dalje razviju operativnu aktivnost u Mađarsku općim pravcem Đurđevac-Kaposvár. U to su se vrijeme sve jedinice 32. divizije (već od 5. decembra 1944. god.) nalazile u Đurđevcu i Novigradu Podravskom radi odmora i popune.

Prva faza te operacije, kako je usmeno prikazana komandantu 32. divizije Radi Bulatu, bila je forsiranje rijeke Drave kod Bukevja i stvaranje mostobrana na lijevoj obali Drave zauzećem Repaša i Zdale.

Približavanje Crvene armije dolini Drave i prelazak jednoga sovjetskog pješadijskog puka 233. streljačke divizije u Pitomaču 9. 12. 1944. radi organiziranja odbrane, uspostavljena je borbena suradnja koja će se ostvarivati sve do povlačenja tog puka iz Pitomače. ^

U isto vrijeme neprijatelj je pokrenuo 1. kozačku diviziju općim pravcem Križevci, Koprivnica u Podravinu. Od Koprivnice dalje ta je divizija glavninu svojih snaga usmjerila na djelovanje između Drave i obronaka zapadne Bilogore pravcem Koprivnica, Đurđevac. Istovremeno je 5. ustaški stajaci zdrug iz Koprivnice težište djelovanja prenio duž rijeke Drave, naročito na njezinu lijevu obalu.

Jedinice 32. divizije su 9. 12. 1944. izvršile manje pokrete i zauzele ove rajone: brigada »Matija Gubec« — Novigrad Podravski; brigada »Pavlek Miškina« — Molve; brigada »Braća Radić«, Štab Divizije i prištapske jedinice — Đurđevac. U toku dana neprijatelj nije bio aktivan ispred položaja Divizije. Prva zagorska brigada se nalazila u zapadnoj Bilogori na pravcu Križevci, Koprivnica. Brigada »Matija Gubec«, bez jednog bataljona, zauzela je Molve i Hlebine sa zadatkom da štiti mostobran od neprijateljskih napada na desnoj obali rijeke Drave iz pravca Koprivnice. Jedan je njezin bataljon u Novigradu Podravskom branio taj pravac duž ceste Koprivnica—Novigrad Podravski.

Brigada »Pavlek Miškina« je iz sela N. Virje 9/10. decembra u 22.00 sati forsirala rijeku Dravu sa zadatkom da u selu Bukevju stvori mostobran. Ljevu obalu Drave kod Bukevja branilo je oko 100 pripadnika bijele garde. Nakon uništenja neprijatelja i stvaranja mostobrana jedan je bataljon Udarne brigade »Braća Radić« preuzeo osiguranje, dok je brigada »Pavlek Miškina« trebala da do 06.00 sati 10. decembra izbije u selo Zdal. Štab Divizije se u toku borbe na mostobranu 10. 12. 1944. nalazio u Drenovici (Novom Virju).

Brigada »Pavlek Miškina« uspješno je forsirala Dravu na čamcima i,

zaobilaženjem glavnih snaga neprijatelja prikupljenih oko skelskog prijelaza, brzo je uništila njegovu odbranu, ubila 27, ranila 10 i zarobila 7 pripadnika bijele garde. Bilo je zaplijenjeno 17 pušaka raznih modela. Napad na Zdalu, koji je Brigada počela u 08.00 sati, uspio je, ali uslijed napada ustaških snaga u lijevi bok iz pravca sela Gole, Brigada se morala povući na uži odsjek mostobrana.

Gubici Brigade bila su 3 mrtva — komesar čete Ivan Filipović i 2 borca, 4 ranjena i 11 nestalih drugova.

U borbenom djelovanju 32. divizije, to je bio prvi slučaj forsiranja tako široke rijeke priručnim sredstvima jer do tada jedinice 10. korpusa nisu imale sličnih operacija. Brigada »Pavlek Miškina« bila je određena na taj zadatak jer je u njezinu sastavu bilo najviše boraca iz Podravine koji su dobro poznavali prilike na Dravi, bili vještiji plivači i umješno se koristili čamcima.

U operacionom izvještaju od 11. 12. 1944, op. broj 40, Štab brigade »Pavleka Miškine« o izvršenju tog zadatka piše:

»13.) Sama akcija za nasilni prelaz rijeke Drave nije bila dobro pripremljena, pošto se nije imalo sredstava za preko Drave, te se uslijed toga izgubilo mnogo. Neprijatelj je podcenjen, te se nije poklanjala pažnja, da bi isti mogao dati jači otpor kod s. Zdala. Bokovi odnosno krila bila su slabo osigurana i podaci o neprijatelju bili su netačni. Veza je bila vrlo slaba. Prelaz preko rijeke je bio spor i dugo je trajao, te je neprijatelj imao dosta vremena, da prikupi jedinice na glavnoj cesti prema Ždali. Borci su u brigadi novo mobilizirani, te ovakvi zadatak bez da se postave sa strane osiguranja nesigurni.

U ovoj borbi vidjelo se da je naša jedinica dobra za odbranu, a za napad nismo provjerili, ali u iznenađenju je jako slaba, pošto ima mladih neiskusnih u borbi drugova.«⁹⁴

Tim konstatacijama može se još dodati da je, uslijed nedovoljnog iskustva, bilo nekih propusta i nedovoljnog snalaženja u takvoj situaciji. Nisu na vrijeme popravljena vesla za dva najveća čamca koja su u trenutku prelaženja ostala neiskorištena, nije se pravovremeno predvidjelo pokretanje skele koja je bila pod kontrolom neprijatelja na lijevoj obali rijeke, itd. Čim su jedinice Brigade prešle na lijevu obalu Drave, neprijatelj se razbježio, a taj trenutak nije bio iskorišten da se pod zaštitom mraka savlada nepošumljen i nezaštićen prostor od lugarnice Repaš do sela Zdala. To je odnijelo dragocjeno vrijeme i otežalo situaciju Brigade, jer je otpočela napad u trenutku kad je pritisak jakih ustaških snaga na lijevi bok bio dovoljno jak i sa jasno ispoljenom tendencijom uništenja mostobrana. Njemačke snage iz Bjelovara također su pojačanom vatrom sve više ugrožavale desni bok Brigade, koja se preko šume Telek povlačila na uži dio mostobrana.

U toku 11. decembra 1944. dijelovi 5. ustaškoga stajaćeg združenja iz tri su pravca napali mostobran koji su branile jedinice Udarne brigade »Braća Radić« i brigada »Pavlek Miškina«. Mostobran je odbranjen uz neposrednu podršku jedne baterije minobacača 120 mm i artiljerijskog divizionara »ZIS« 76 mm Crvene armije, upućene u sastav 32. divizije. Neprijatelj je odbijen uz gubitke od 23 mrtva i neutvrđen broj ranjenih.

⁹⁴ Arhiva VII, 2(2, k. 1195).

U »Dnevnom izvješću« poglavnikovoga tjelesnog zdruza od 13. 12. 1944, kaže se:

»1/ Izvješće Ia:

Tokom čitavog dana 11. 12. 1944. vođene su borbe sa jakim partizanskim snagama u Prekodravlju kod Bukevlje (11. si. Đurđevac). Partizani namjeravaju upadom u Mađarsku izbaciti iz borbe njemačko topništvo. (Netačno. Radi se o zamišljenom prodoru 32. divizije u Mađarsku, presijecanjem pruge Belavar, Berzence, Gyekenyes — R. B.).

Kod Vizvara (15 s. Pitomača) iznosili su vlastiti gubici 10 mrtvih i 24 ranjena.«⁹⁵

Gubici Udar. brig. »Braća Radić« i »Pavlek Miškina« bili su 1 mrtav i 5 ranjenih boraca. Zaplijenjene su 4 puške. *

U »Dnevnom izvješću Minorsa« od 15. 12. 1944. g. o toj borbi još će biti rečeno:

»Noću 11./12. XII. ustaške postrojbe iz područja Ždala povukle su se prema Goli (24 i 17 km i. s. i. Koprivnice) pod pritiskom jakih part. snaga, pretrpjevši gubitke od 10 poginulih i 28 ranjenih. Poginulo je 28 partizana. U nastavku borbe u području Gole ustaške postrojbe zaustavile su prodiranje partizana i naniele im znatne gubitke. 98 partizana je poginulo dok je 7 ustaša ranjeno.

Jedna borbena skupina zauzela je 13. XII Virje i Đurđevac te zarobila 50 partizana, a u toku 14. XII. zauzela je Ferdinandovac (8 km s. i. Đurđevca).«⁹⁶

Odbivši ustaške napade na mostobran Brigada »Braća Radić« je 11. decembra ojačana jednim bataljonom brigade »Pavlek Miškina«, napala po planu štaba Divizije 12. decembra na s. Repaš u kojem se nalazilo oko 200 ustaša Cvekove bojne i Čekadine milicije. Bataljon brigade »Pavlek Miškina« osiguravao je napad brigade »Braća Radić« iz pravca Zdale, dok su ostale snage branile mostobran prema mađarskoj granici kod Belavara. Brigada »Matija Gubec« bila je raspoređena na liniji: Novigrad—Molve—Ledine, zatvarajući pravac prema Koprivnici.

Napad na Repaš počeo je u 5 sati ujutro sa zakašnjenjem od dva sata. Kasnilo se zbog nedostataka tačnih podataka o rasporedu neprijatelja u selu i sporog razvijanja jedinica za napad. Napad je počeo bez minobacačke podrške jer se tačke otpora neprijatelja nisu mogle otkriti, a kad su otkrivene, napadne kolone Brigade bile su zašle duboko u selo Repaš.

Nakon dva sata borbe neprijatelj je počeo napuštati selo i bježati prema Goli i Zdali. Brigada ga je sporo gonila i on se povukao s manjim gubicima (27 mrtvih). Nakon likvidacije neprijatelja u Repašu, 1. bataljon brigade »Braća Radić« je s pridodanim bataljonom brigade »Pavlek Miškina« napao i nakon 30 minuta borbe protjerao neprijatelja iz lugarnice na cesti Repaš—Zdala.

Naši gubici u toj borbi bili su 3 mrtva i 8 ranjenih. Zaplijenjeno je 8 pušaka i 1.100 puščanih metaka.

Čišćenjem Repaša i lugarnice mostobran je bio znatno proširen. Neprijatelj se nalazio u Goli i Zdali, sprečavajući prodor naših snaga u pozadinu

¹²⁰ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 290-297.

¹²¹ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 289-297.

njemačkih trupa u Mađarskoj. Stoga je štab 32. divizije donio odluku da 13. decembra brigadom »Braća Radić« napadne Zdalu, a brigadu »Pavlek Miškina« bez jednog bataljona ostavi na osiguranju južno i istočno od Gole.

Ujutro, 13. 12. 1944, brigada »Braća Radić« nalazila se na polaznom položaju za napad južno od Zdale. Brigada »Pavlek Miškina« se s dva bataljona nalazila južno od Gole. U toku noći (12/13. decembra) primljeni su prvi izvještaji da je neprijatelj prednjim dijelovima izbio u Brege i Sigetec. O tome ispadu vodilo se računa, ali se pretpostavljalo da bi to mogla biti desna pobočnica čerkeskih snaga koje su bile koncentrirane u Koprivnici a koje su, navodno, trebale krenuti za Mađarsku.

Od ranije se odluke nije odustajalo. Međutim, kada je neprijatelj počeo dalje prodirati u pravcu Novigrada Podravskog i Hlebina, odustalo se od napada na Zdalu. Naređeno je najhitnije prebacivanje brigade »Braća Radić« na desnu obalu. U to je vrijeme brigada »Matija Gubec« bila raspoređena ovako: 1 bataljon u Novigradu Podravskom, 1 u Molvama i 1 u Ledinama. Brigada »Braća Radić«, kojoj je naređeno da se najhitnije prebaci na desnu obalu Drave, trebalo je da zaustavi neprijateljski prodor, ali bilo je već kasno. Neprijatelj je snažnim prodorom odbacio bataljon »Gubčeve« brigade s komunikacije Koprivnica—Novigrad i zauzeo Novigrad Podravski. Odmah nakon toga neprijatelj je izvršio snažan pritisak na bataljon u Molvama, Bataljon je odolijevao tri sata, ali se onda nije mogao više suprotstavljati i morao se povući. Padom Molvi, naša se divizija u tom prostoru našla u veoma nepovoljnoj situaciji. Postojala je čak mogućnost da nas neprijatelj nabaci na Dravu. Zbog toga je odlučeno da se i brigada »Pavlek Miškina« prebaci na desnu obalu Drave pod zaštitničkom borbom brigada »Matija Gubec« i »Braća Radić«.

U isto vrijeme dok je neprijatelj napadao na položaje brigade »Matija Gubec« i dok se brigada »Braća Radić« prebacivala na desnu obalu Drave, neprijatelj je jačim snagama, potpomognut teškim bacačima, napadao brigadu »Pavlek Miškina« kod Gole, zatim iz Zdale udarajući s leđa i s boka. Borba je bila žestoka i trajala je oko pet i pol sati. Bataljonima koji su vodili borbu naređeno je da se pod zaštitom zaštitnice povlače prema skeli, i, nakon nekoliko uspješnih odbijanja neprijateljskih napada, oni su se organizirano povukli na desnu obalu Drave.

U toj je borbi neprijatelj imao oko 30 mrtvih i mnogo ranjenih. Naši gubici bili su 2 mrtva, 11 ranjenih i 36 nestalih drugova. Izgubljen je 1 puškomitraljez, 1 protutenkovska puška i oko 30 pušaka.

U borbama kod Novigrada Podravskog i Molva brigada »Matija Gubec« ubila je oko 26 i ranila 46 neprijateljskih vojnika. Naši gubici bili su 3 mrtva, 18 ranjenih i 40 nestalih boraca. U borbi je izgubljeno 3 puškomitraljeza, 1 lakši bacač i 20 pušaka.

Pokušaj lokaliziranja neprijateljskog prodora nije uspio. Zbog dubokog blata bilo je vrlo otežano i sporo manevriranje. Neprijatelj se za nadiranje koristio konjicom koja se kretala cestama. Situacija se još više pogoršala kad su naše patrole izvjestile da je neprijatelj već stigao u Virje i da prodire u pravcu Đurđevca. Štabu 32. divizije, koji je izgubio vezu sa Štabom 10. korpusa uslijed njegovog povlačenja iz Đurđevca, nije preostalo ništa drugo

nego da se neodložno izvlači s tog prostora jer je tog trenutka već bio jasan neprijateljski plan opkoljavanja naših snaga. Po noći 13/14. decembra 1944. god. 32. divizija kreće usiljenim maršem i 14. 12. 1944. god. u zoru stiže na liniju Podravske Sesvete-Kloštar-Cepelovac radi sprečavanja daljnega neprijateljskog prodora. Brigada »Pavlek Miškina« zaposjela je položaje kod Čepelovca, a brigada »Matija Gubec« položaje na komunikaciji Đurđevac—Kloštar. Brigada »Braća Radić« zaposjela je položaje kod sela Kalinovca.

Efikasna vatra jednoga protutenkovskog divizionu Crvene armije, topova Zis 76 mm i baterije minobacača 120 mm, umnogome nam je olakšala borbu kod sela Molva i pri napuštanju mostobrana.

Time je bila završena borba na mostobranu na lijevoj obali Drave. O susretu s Crvenom armijom, procjeni situacije i suradnji sa 233. divizijom i 57. armijom Crvene armije, u izvještaju op. broj 20 od 5. 1. 1945. g. Štaba 10. korpusa, kaže se:

»Početkom meseca decembra 1944. godine nalazila se XXXII divizija na odmoru i popuni u Podravini. 8. XII dolazeći preko Barča, ušli su delovi jedne divizije (233 — R. B.) Crvene armije u Viroviticu i produžili dalje za Pitomaču. Na taj način stvorena su od strane Crvene armije uporišta Pitomača i Virovitica. Sam štab divizije nalazi se u Virovitici. Na osnovu sporazuma između štaba X korpusa i predstavnika Crvene armije dobila je XXXII divizija zadatak, da sa svojim glavnim snagama pređe reku Dravu i zauzme neprijateljska uporišta Zdalu i Golu te da svojim daljim nadiranjem ugrozi desno krilo i bok njemačkih snaga kod Vizvara. Sa jednom brigadom divizija je imala da zatvori pravac od Koprivnice prema Novigradu i osigura svoj levi bok.

Manevar je bio dobro zamišljen, ali snage za njegovo izvođenje nisu bile dovoljne. Naročito je bilo nedovoljno osiguranje levog boka XXXII divizije. No drugačije se nije moglo postupiti, jer je Crvena armija insistirala na tome, da se taj prelaz reke Drave izvrši i da se dalje dejstvuje prema krilu i boku neprijatelja kod Vizvara.

Neprijatelj je opet sa svoje strane odmah osetio našu nameru i opasnost za svoj bok kod Vizvara, te je pored jedinica P.T.S. dovukao na podravski sektor i 1 brigadu I kozačke divizije (VI tjerski, V donski i III kubanski puk) sa kojim je snagama odmah prešao u protivnapad, probio naše zaštitne delove kod Novigrada i Molva, zauzeo Đurđevac i primorao našu XXXII diviziju na napuštanje mostobrana na levoj obali r. Drave...«

U općem zaključku ovog izvještaja još se kaže:

»U cilju zaštite levog krila i boka Crvene armije koja nadire levom obalom reke Drave prema severozapadu prebačeni su 7. XII 1944. delovi 233. streljačke divizije C.A. preko Barča na sektor Virovitice i Pitomače. U vezi sa našom 32. divizijom, koja se u to vrijeme nalazila u Podravini, te snage Crvene armije trebale su s jedne strane vezati za sebe što jače neprijateljske snage i spriječiti njihovo odvlačenje na mađarsko bojište, a s druge strane pored svog normalnog zadatka zaštite levog krila i boka C.A. trebale su te snage prelaaskom reke Drave na odseku Gole i Zdale ugroziti neprijateljsko desno krilo i bok kod Vizvara. Ovo je osobito bila želja zamenika komandanta armije (57. armija — R.B.), sovjetske vojske na tom sektoru. Prelaz reke Drave stvarno je izvršen, ali je i neprijatelj sa svoje strane na ovom osetljivom mestu brzo

reagirao jakim snagama i potisnuo naše snage ne samo sa zauzetog mostobrana već i dalje prema istoku sve do zapadno od Virovitice. Podravina je na taj način morala biti napuštena.«⁹⁷

Štab 32. divizije je izvještajem oper. broj 360/44 od 24. 12. 1944. god. o toj operaciji izvijestio Štab 10. korpusa ovako:

»Poslije odmora i sređivanja u Đurđevcu Divizija je bila raspoložena i oduševljena za borbu. Dolazak Crvene armije znatno je djelovao na borbeni moral boraca i rukovodioca naše Divizije. Zadatci koji su postavljeni pred Diviziju nisu bili u mogućnosti da se uspješno izvršavaju. Prelaz preko Drave bio je preuranjen, jer realni uslovi za likvidaciju Ždale i Gole i presjecanje otstupnice trupama kod Vizvara — Berzenca nisu postojali. Mislimo da je više iz spontanosti donešena odluka o tome i da je prerana, jer mi stvarno nismo znali dokle je Crvena armija na tome pravcu doprla i koji su daljnji njezini planovi na tome pravcu i vjerujemo da bi koordinacija onda bila uspješnija i bolja. Neprijateljski prodor od Koprivnice zatekao je Diviziju u pripremama za napad na Zdalu gdje su se nalazile dve brigade i neprijatelj je zbog toga prodro do Đurđevca tako rekuć bez otpora. Naše povlačenje sa Drave bilo je izvršeno pod vrlo teškim vremenskim okolnostima i borbom, što je imalo za posljedicu neuredno povlačenje jedinica. Jedinice zamorene maršom prihvatile su borbu kod Kalinovca.«⁹⁸

Povlačenje s mostobrana odvijalo se pod izrazito teškim vremenskim prilikama, po kiši i velikom blatu nakon četverodnevni uzastopnih borbi s neprijateljem, koji je velikim snagama napadao s desne i lijeve obale Drave i namjeravao brzim prodorom u Đurđevac i dalje za Ferdinandovac, okružiti 32. diviziju na prostoru Molva, Đurđevac, Ferdinandovca, rijeke Drave.

Padom Novigrada Podravskog u ruke neprijatelja bile su prekinute veze sa Štabom 10. korpusa, tako da štab 32. divizije u tim trenucima nije imao dovoljno jasnu sliku djelovanja 1. zagorske brigade i njezinih mogućnosti. Nije znao da li na pravcu Novigrad Podravski—Đurđevac ona može zadržavati neprijateljsko napredovanje. To je bilo presudno za odluku štaba 32. divizije da bez dogovora sa Štabom Korpusa napusti mostobran i da se sa svim snagama i jedinicama, baterijom i artiljerijskim divizionom Crvene armije povuče desnom obalom prema Ferdinandovcu, osiguravajući se bočno iz pravca Đurđevac—Kalinovac.

Odsudni trenutak u izvlačenju 32. divizije s mostobrana bio je odluka Štaba Divizije o obustavi napada na Ždalu i početku ubrzanog povlačenja brigade »Braća Radić« na desnu obalu Drave. Neprijatelj je velikom brzinom pokušavao ostvariti svoj plan opkoljavanja Divizije, jer nakon povlačenja bataljona brigade »Matija Gubec« iz Novigrada Podravskog nije na svom pravcu nadiranja više susretao naše jedinice, osim straže Komande mjesta u Đurđevcu, koje bi usporavale i zadržavale njegovo prodiranje duž ceste za Ferdinandovac. Činjenica da je 32. divizija s mostobrana nastojala usiljenim maršem što prije prijeći cestu Đurđevac — Ferdinandovac, govori dovoljno uvjerljivo da je neprijatelj kod Ferdinandovca namjeravao zatvoriti pravac

¹²⁰ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 290-297.

¹²¹ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 289-297.

njezinog povlačenja prema Pitomači. Naime u momentu prijelaza preko ceste jedna jedinica Divizije je kod Ferdinandovca susrela izviđački odred 1. kozačke divizije, koji uslijed mraka nije uspio otkriti divizijsku kolonu.

Nemajući nikakva naređenja za daljnju aktivnost, Štab Divizije je još u maršu odlučio zaposjesti komunikaciju Đurđevac—Pitomača i zatvoriti taj pravac od daljnjeg prodiranja neprijatelja prema unutrašnjosti slobodnog teritorija u Podravini i prema Virovitici. U tom cilju brigade su dobile raspored: brigada »Braća Radić« na Kalinovcu i kanalu Bistri; brigada »Matija Gubec« u šumi Velika Seča na cesti Đurđevac—Kloštar Podravski i brigada »Pavlek Miškina« u Cepelovcu.

Snage 1. kozačke divizije, oko 700 ljudi, 14. decembra ujutro u 07.00 sati su u dvije kolone napale položaje brigade »Braća Radić« kod Kalinovca. Jedna kolona kretala je preko kote 129 južno od Kaptanskih livada, a druga, lijeva preko kote 129 sjeverno od Jadaniša. Treća, slabija kolona od oko 150 ustaša nastupala je cestom Đurđevac—Kloštar.

Brigada »Braća Radić« držala je položaje duž sela Kalinovca sa sjevernog ruba sela i južne strane kanala Civičevca. Jedna četa Brigade bila je u predstraži u sjevernom dijelu sela Kalinovca preko kanala, dok se jedna četa nalazila na željezničkoj stanici Kalinovac također radi osiguranja. Jedna četa zatvarala je pravac Batinsko—Draganci.

Neprijatelj je nastupao pod zaštitom jake magle. Do prvog sudara došlo je u 08.00 sati. Razvila se žestoka borba. Odbijeno je nekoliko uzastopnih juriša neprijatelja. Pretrpjevši osjetne gubitke, neprijatelj se povukao u pravcu Đurđevca.

Zaplijenjeno je 6 pušaka. Gubici Brigade: 5 mrtvih i 20 lakše ranjenih.

U ranu se zoru 15. decembra oko 300 Čerkeza iz 1. kozačke divizije provuklo između položaja brigada »Braća Radić« i »Pavlek Miškina«, iznenadilo 1. bataljon brigade »Braća Radić« i nanijelo mu gubitke od 10 mrtvih i 22 nestala borca. Izgubljeno je 15 pušaka i 5 puškomitraljeza.

Neprijatelj je iznenadio 1. bataljon jer osiguranje nije bilo dovoljno budno. Borci su bili zamoreni neprekidnim borbama od 9. decembra, neprospavanim noćima i neredovitom prehranom, pa su njihova budnost i oprez još više popustili i tako tragično završili po jedinicu.

Od borbe na mostobranu do Kalinovca 32. divizija je ubila oko 156 neprijateljskih vojnika i zaplijenila 15 pušaka.

Naši gubici: poginulo 29, ranjeno 61, nestalo 107 boraca. Gubici u oružju bili su: 9 puškomitraljeza, 65 pušaka, 1 laki bacač mina i 1 uništena protutenkovska puška.

Neprijatelj je lažno tvrdio da je u tim borbama ubio 165, zarobio 23 partizana, i čak zaplijenio oklopna kola talijanskog porijekla, iako takvih kola nije bilo u opremi jedinica 32. divizije. Tvrdi da je zarobio 3 vojnika i 1 oficira Crvene armije, iako do tada na pravcu i položajima 32. divizije još nije bilo izravne borbe jedinica Crvene armije i 1. kozačke divizije. U tim borbama 32. divizija još nije bila uspostavila sadejstvo s pješadijskim pukom 233. divizije Crvene armije, koji je organizirao odbranu u Pitomači.

Desno: Intendant Trideset druge divizije Juraj Pezelj-Nagari i jedan borac diverzant 1944.

U sredini: Prateća četa Bjelovarskog partizanskog odreda na Bilogori 10. 5. 1944.

Dolje: Intendantura Trideset treće divizije 1944.

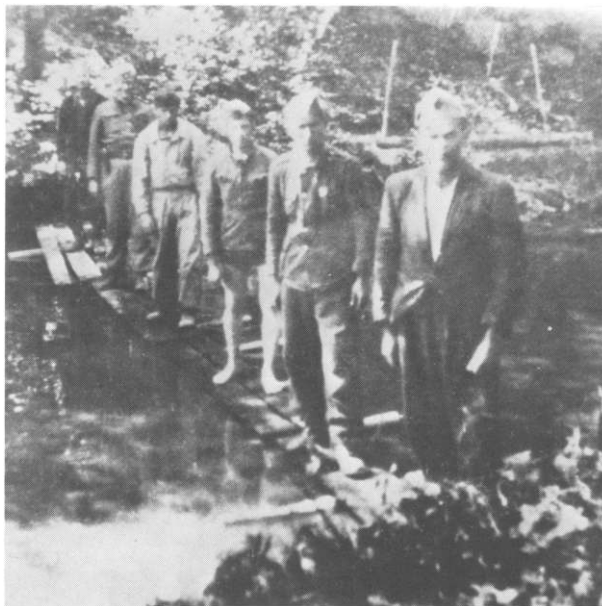
Lijevo: Izgradnja prijelaza. Pontonirska četa Trideset treće divizije, ljeta 1944.

U sredini: Kolona boraca Trideset treće divizije u pokretu iz Moslavine za Bilogoru septembra 1944.

Dolje: Artiljerija Trideset druge divizije na položajima kod Velike Trešnjevce augusta 1944.

Desno: Inženjeri Trideset treće divizije provjeravaju nosivost prijelaza preko rijeke Česme 1944.

U sredini: Pontonirci Trideset treće divizije podižu prijelaz preko Česme u ljeto 1944.

Dolje: Pontonirska četa Trideset treće divizije ispituje nosivost mosta (prijelaza) na Česmi 1944.

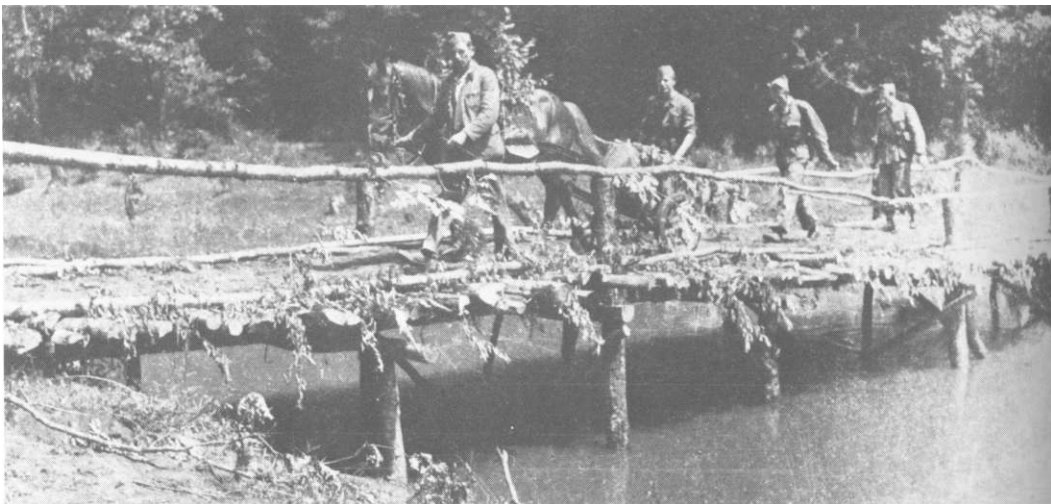

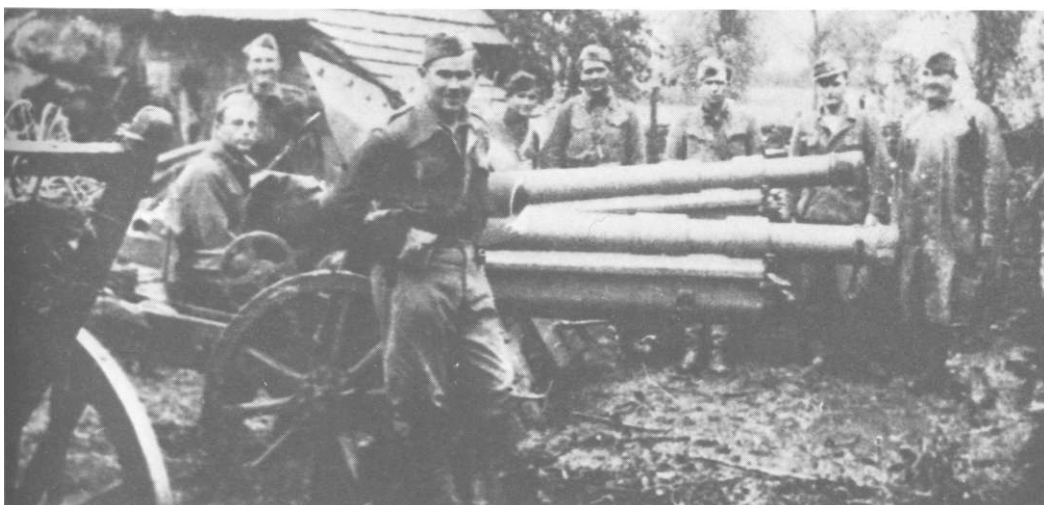
Lijevo: Izgradnja aerodroma kod Čazme u jesen 1944.

U sredini: Pontonirska četa Trideset treće divizije osposobila je za prijelaz porušeni most na Česmi u martu 1945.

Dolje: Jedna jedinica Trideset treće divizije prelazi preko pontonirskog prijelaza na rijeci Česmi u jesen 1944.

Desno: Protuavionsb artiljerija Trideset druge divizije, aprila 1945. kod Bubnja na Bilogori.
U sredini: Artiljerija Trideset druge divizije u Podravini, augusta 1944.
Dolje: Artiljeri s topom Trideset druge divizije na položaju. Bilogora, aprila 1945.

Borci Trideset druge divizije ispituju John Buli u jesen 1944.
Prateća četa Prve zagorske udarne brigade na položaju kod Bubnja, januara 1945.

POČETAK OBRAMBENIH BORBI NA VIROVITIČKOM MOSTOBRANU

(16-26. decembra 1944. god.)
Sekc. Đurđevac, Bjelovar, Slatina 1:100.000

Borbe na pravcu Pitomaca—Đurđevac

Borbe koje su jedinice 32. divizije započele 8/9. decembra 1944. forsiranjem Drave, više nisu prestajale. U svakodnevnim borbama borci su, bez dovoljno odmora i redovne prehrane, počeli sve više pokazivati znake umora i apatije. Veliki gubici još su više slabili borbenu sposobnost i čvrstinu jedinica u borbi. Najteže od svega bilo je to što su štabovi tako reci preko noći morali prijeći na frontalne borbe bez prethodne psihološke i vojničke pripremljenosti jedinica. Štabovi svih stupnjeva odjednom su morali s pješadijskim oružjem i malim brojem minobacača i mina za njih, voditi upornu pozicionu odbranu protiv neprijatelja koji je po broju, tehnici i iskustvu imao prednost.

Štab 32. divizije još nije bio dovoljno utanačio sadejstvo s pukom Crvene armije u Pitomaci. Ulogu organizatora tog dejstva preuzeo je Štab 10. korpusa, koji se u zapovijesti za napad na Kalinovac 16. decembra 1944. poistovjetio sa Štabom 32. divizije u odnosu na potčinjene mu brigade.

U zapovijesti se do potankosti određuju zadaci jedinica 32. divizije, 1. zagorske brigade i 3. bataljona KNOJ-a. U njoj se, uz ostalo, kaže:

»U cilju zauzeća s. Kalinovac i uspostave nove borbene linije

NAREĐUJEMO:

I. Brigada 'Matija Gubec'
3 bataljona
7 minobacača 81 mm

Zadatak

Sa pridodatom baterijom od 5 minobacača likvidira neprijateljsku posadu u s. Kalinovcu i neprijateljsku bateriju topova na k. 129 (trigonometar) 2 i pol km. sjevero-zapadno od Kalinovca. Po likvidaciji neprijatelja u Kalinovcu ima se ukopati i taj položaj čvrsto držati u svojim rukama.

II. Brigada 'Pavleka Miškina'
3 bataljona

Zadatak

Sa jednim bataljonom posjeda oko željezničke stanice Kalinovac kao oslonac bataljonu koji se nalazi na položaju prema Đurđevcu. Sa drugim bataljonom postavlja zasjedu na potoku Barni na odsjeku gdje željeznička pruga i cesta Đurđevac—Kloštar prelazi taj potok. Sa trećim bataljonom ostaje u divizijskoj rezervi na dosadašnjim položajima.

III. Brigada 'Braća Radić'
3 bataljona

Zadatak

Ostaje na dosadašnjim položajima k. 129 (3 km sjeverozapadno od Kloštra) - k. 123-13/ (isključeno). Sa jednom četom zauzima i brani k. 114 na sastavu kanala Vinklerovac i Civičevac.

IV. Zagorska Brigada
4 bataljona

Zadatak

Sa 2 bataljona vrši demonstrativni napad na Virje, sa jednim bataljonom na Đurđevac, a sa jednom četom na Novi Grad...

VI. Artiljerijski diviz. C.A.
Baterija P.K. topova 76 mm
jedna haubica 105 mm

Zadatak

Sa jednom haubicom sa dosadašnjeg položaja vrši gađanje na grad Đurđevac u cilju uznemiravanja.

Sa baterijom P.K. topova tuče artiljeriske položaje oko k. 129 (trigometar 2 i pol km. sjevero-zapadno od Kalinovca) sa zadatkom neutralisanja ove neprijateljske baterije...

XII. Rad po završenom zadatku...
PREDSTRAŽNA LINIJA

Po izvršenom napadu Brigada 'Matije Gubec' i 'Pavleka Miškina' osiguravati će stalnim predstražarima na liniji: K. 129 (trigometar 2 km. sjevero-zapadno od s. Kalinovac — K. 129 — potok Barna na mjestu gdje sječe drum i željezničku prugu Đurđevac — Kloštar i dalje obalom pomenutog potoka do s. Čepelovac. Ispred ove linije vršiti izviđanje bojnim patrolama.

Udarna Brigada 'Braće Radića' sa oslonom na kanal Civičevac vrši izviđanje predterena a naročito u pravcu s. Ferdinandovac i Hladna voda. Patrolama stalno osmatrati kanal prema zapadu do K. 114. Desno održavati vezu sa jedinicama C. A.

MJERE ZA UTVRĐIVANJE

Na zauzetim položajima koji sačinjavaju glavnu borbenu liniju odmah se ukopati za stojeći stav i izraditi plan vatre tako, da cjeli predteren bude dobro tučen unakrsnom automatskom vatrom. Posjedanje i utvrđivanje ne vršiti

šablonski već grupno, a međuprostore tući unakrsnom vatrom. Predstražnu liniju isto tako utvrditi.

Zauzeti položaji imaju se odsudno braniti i bez naređenja ovoga štaba ne smije biti odstupanja ni sa jednog djela glavne borbene linije.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Polit komesar, pukovnik:
Ivan Šibi

Komandant, general-major:
Vlado Matetić

(M.P.)⁹⁹

Po zapovijesti napad je trebalo da počne 16. 12. 1944. u 17.00 sati. Ali je zbog zakašnjenja baterije Crvene armije počeo 2 sata i 30 minuta kasnije. Artiljerijska i minobacačka priprema trajala je 15 minuta i za to vrijeme strelci brigade »Matija Gubec« i borci inž. bataljona 32. divizije podilazili su do jurišne linije. Neprijatelj je za vrijeme artiljerijske i minobacačke pripreme bio u skloništima i sve do nailaska boraca na jurišno odstojanje nije otvarao vatru. Kada je počeo juriš prema mostu na kanalu, neprijatelj je koncentričnom vatrom iz minobacača i automatskog oružja sprečavao prelaženje kanala i nanosio osjetne gubitke jedinicama u jurišu. Nekoliko uzastopnih juriša nije dalo povoljnih rezultata, a gubici su se povećavali. Tako su jedinice bile sve manje sposobne da protjeraju neprijatelja iz Kalinovca i zaposjednu te položaje.

Ocjenjujući da su izgledi za uspjeh u borbi loši, Štab Korpusa je naredio prekid napada i povlačenje jedinica na polazne položaje. U 01.30. sati 17. decembra jedinice brigade »Matija Gubec« i Inžinjerijskog bataljona prekinule su napad. U borbi je poginulo 11, ranjeno 40 i nestala 82 borca. Među poginulima bio je komesar bataljona Josip Janeš i komandir prateće čete Mijo Pališ.

U izvještaju štaba 32. divizije od 24. decembra 1944. upućenom Štabu 10. korpusa, o napadu na Kalinovac, među ostalim, piše:

»Napadi na Kalinovac bili su teški zadaci koji su se postavljali pred našu Diviziju. Šta je najvažnije nismo znali koji je cilj tih operacija, a izgubilo se iz vida zamorenost jedinica i nov način borbe tj. frontalni na koji naše jedinice nisu bile priviknute. Kalinovac je mnogo oslabio udarnu sposobnost i čvrstinu naše Divizije, jer je u tim borbama izbačeno mnogo rukovodioca iz stroja od kojih komandant Brigade, politkomesar Brigade, četiri komandanta i četiri politkomesara bataljona i većina nižeg kadra—komandiri i komesari četa. Mi smo u nemogućnosti da sve rukovodioce postavimo odmah, naročito političke. U borbama u Podravini Divizija je izgubila oko 300 ljudi... Neophodno je da se popuna izvrši jer o tome ovisi očuvanje našeg kadra i daljnja uspješna aktivnost. U Diviziji ima već nekoliko slučajeva namjernog kvarenja automatskog oružja, što je imalo za posljedicu povlačenje sa položaja. Krivci su uhvaćeni na djelu i bit će stavljeni pred vojni sud. Isto tako ima i slučajeva namjernog ranjavanja.

¹³⁹ VII, tom V, knjiga 38, dok. 96, str. 605-606.

Iz prednjeg se vide problemi koji se postavljaju pred našu Diviziju i čije rješenje treba što prije realizovati, kako bi Divizija bila opet u stanju da izvršava postavljene zadatke.¹⁰⁰

Istog je dana brigada »Pavlek Miškina« zaposjela liniju: s. Cepelovac - sjeverni rub šume Velika Sječa, trig. 129, trig. 123, juž. Draganci.

Brigade »Braća Radić« i »Matija Gubec«, sa Štabom Divizije i prištapskim jedinicama, bile su prikupljene u Kloštru Podravskom. Sjeverno od s. Cepelovca na k. 178, sjev. od Sv. Ane do ispod s. Mičetinca, preko kote 186 i vinograda na koti 161, sjev. od Cepelovca, zauzela je položaje 1. zagorska brigada. Štab Brigade i 3. bataljon nalazili su se u selu Čepelovcu.

Drugi bataljon, koji je držao položaje sjeveroistočno od sela Cepelovca, u toku noći je s po jednom četom demonstrativno napadao na Novigrad Podravski, Đurđevac i Virje. Na tim položajima Brigada nije do 19. 12. 1944. prihvaćala borbu s 1. kozačkom divizijom. Neprijatelj, jačine jednog bataljona sa 4 topa, ušao je u selo u trenutku kad je četa 2. bataljona, poslije povratka iz demonstrativnog napada na Đurđevac, u selu dijelila municiju. Pokušaj Prateće čete Brigade da zadrži neprijatelja nije uspio i Čerkezi su prodrli u Budrovac. U brzom naletu kroz selo u jednoj je kući neprijatelj zarobio referenta saniteta 2. bataljona Sulejmana Sušića. Treći bataljon je napravio manevar preko Budrovca, Sirove i Suhe Katalene do Prugovca goneći u stopu neprijatelja koji je odstupao u Đurđevac.

Gubici brigade bili su: 6 mrtvih, 9 ranjenih i 9 zarobljenih boraca. Izgubljena je bataljonska komora u kojoj je bilo 2.000 mauzer-metaka i 1.000 metaka za engleske puške, mina i drugog materijala.

Neprijatelj je 20. decembra također produžio nastupanje prema položajima 32. divizije i 1. zagorske brigade. Borbe su se vodile duž položaja brigade »Matija Gubec« i »Braća Radić« istočno i zapadno od Kloštra Podravskog. Oko 14.00 sati jedna jača neprijateljska kolona od oko 700 vojnika i nešto slabija kolona 1. kozačke divizije zauzimaju Podravske Seseve i iz pravca željezničke stanice prodiru u Kloštar Podravski. Tako se neprijatelj našao na bočnom rasporedu 32. divizije, pa je Štab Divizije donio odluku da napusti položaje na pravcu Đurđevac — Pitomača i bočno postavi brigade na liniji: s. Grabrovnica — s. Crešnjevica — s. Kozarevac, dok je borbeno osiguranje bilo istureno u selu Dinjevac. Štab Divizije smjestio se u selu M. Crešnjevici, Prva zagorska brigada u Prugovcu, a jedan pješadijsku puk 233. pd Crvene armije u Pitomači.

U toku noći neprijatelj je odstupio iz Kloštra Podravskog, ali je zadržao Cepelovac, koji je napustio dan kasnije.

Na položajima je 22. decembra zabilježena samo izviđačka aktivnost. Neprijatelj je također mirovao. Pokreti jedinica 32. divizije izvršeni su 23. decembra. Brigada »Pavlek Miškina« je u selu Prugovcu smijenila 1. zagorsku brigadu koja je došla u selo Kozarevac. Brigada »Braća Radić« je prešla iz Grabrovnice preko Dinjevca i isturila borbeno osiguranje na Vargičev Brežek, trig. 152. Štab je Divizije iz M. Crešnjevica došao u Grabrovnicu u rodnu kuću pjesnika Petra Preradovića. Istog je dana u selu Vel. Crešnjevici na mjesnom

¹⁰⁰ VII, tom V, knjiga 36, dok. 85, str. 405-406.

groblju pokopana grupa boraca 32. divizije i komandant brigade »Matija Gubec«, narodni heroj Jugoslavije Stevan Došen.

Neprijatelj nije na tom pravcu ispoljavao nikakvu aktivnost ni u toku 24. decembra 1944. U prvi sumrak mogla se primijetiti pojačana izviđačka aktivnost u pravcu Pitomače. Na zahtjev štaba 233. puka Crvene armije, u Pitomaču je upućen jedan bataljon brigade »Matija Gubec« s načelnikom štaba, kapetanom Matom Skrljanom, radi ojačanja obrane. U sastav sovjetskog puka za obranu Pitomače ušao je i jedan bataljon PPK (KNOJ-a). Dva naša bataljona bila su solidno pojačanje — sovjetskom puku koji je Pitomaču pripremio za upornu obranu u sistemu poljske fortifikacije. Puk 233. divizije bio je još ojačan jednim divizionom artiljerije haubica 105 mm i jednim divizionom protutenkovske artiljerije ZIS 76 mm.

U borbama vođenim prethodnih dana na tom su se pravcu jedinicama 32. divizije i 1. zagorske brigade otkrile samo jedinice 1. kozačke njemačke divizije.

U međuvremenu je 21. decembra 1. hrvatska udarna ustaško-domobranska divizija (hudiv), započela pothvat zvan »Bilogora« iz pravca Vrbovec—Gradec—Srpska Kapela—Sv. Ivan Zabno—Bjelovar. Na tom pravcu prodirala je 20. pukovnija te divizije, koja je tada imala 2.105 ljudi. Od 1. Hudiva stvorena je borbena skupina »Moškov«, koja je preko Bilogore kretala u susret 1. kozačkoj njemačkoj diviziji.

U svom prodiranju prema Bilogori, 20. pukovnija 1. Hudiva je kod Hagnja imala borbu sa 1. brigadom 33. divizije. Pukovnija je odbacila brigadu s pravca svog nastupanja uz neznatne gubitke s jedne i druge strane, i produžila preko Sv. Ivana Zabno nastupati u unutrašnjost Bilogore.

Tri dana odmora jedinica 32. divizije nakon gubitka od 16 mrtvih, 82 ranjena i 12 nestalih 21. 12. 1944. kod Kloštra, bila su prijeko potrebna za sređenje jedinica i popunu rukovodećeg kadra. Naime, poginuo je komandant brigade »Matija Gubec« Stevan Došen, ranjen je komandant brigade »Braća Radić« Ivan Vulić, politički komesar brigade »Pavlek Miškina« Stevo Lačan i politički komesari 1. i 2. bataljona iste brigade Ivan Hasan i Mirko Uzur. Od tri ranjena komandanta bataljona brigade »Braća Radić« nakon dva dana je u virovitičkoj bolnici umro komandant Mirko Totović. Tako česte promjene rukovodećeg kadra, pojačani zamor, neredovnost prehrane i sve jača zima, a pogotovu nenaviknutost na borbe u odbrani na organiziranim frontovskim položajima i stalan kontakt s nastupajućim neprijateljskim jedinicama, zahtijevali su maksimalno zalaganje i veliku budnost boraca i rukovodećeg kadra, naročito komandi četa i štabova bataljona.

Način napredovanja dviju neprijateljskih divizija (1. kozačke i 1. Hudiva) kroz Bilogoru i Podravinu pokazivao je da su glavne namjere neprijatelja očistiti desnu obalu Drave, natjerati na povlačenje dijelove 233. divizije Crvene armije i stabilizirati desno krilo svog fronta na Dravi i eventualno osigurati njegovu čvršću povezanost s frontom u Srijemu.

U pozadini takvih neprijateljskih snaga je 22/23. decembra 1944. 3. brigada 33. divizije napala Kloštar Ivanić u kojem su se nalazili pionirski bataljon 1. kozačke divizije i 1. bojna ustaško-domobranskoga brzog zdruga. To, međutim, nije odvučlo pažnju neprijatelja s dravskog područja, iako je

neprijatelj imao u toj borbi: 49 ubijenih (1 oficira, 1 podoficira) i 13 zarobljenih vojnika. Zaplijenjene su 24 puške, 1 šmajser, razna vojna sprema, bombe i mine za bacače.

Gubici 3. brigade »Nikola Demonja« su 8 mrtvih i 52 ranjena druga. Među ranjenima bili su komandant brigade Vlajko Gavrilović, politkomesar brigade Aleksandar Jovanović, opunomoćenik OZN-e brigade Abramović, pomoćnik komesara bataljona Dragutin Merle, komandir čete Drago Bižić i drugi.

Snage 1. kozačke divizije (6. tjerski, 5. donski i 3. kubanski puk) bile su i 25. decembra aktivne na pravcu Kloštar Podravski-Pitomača. Oko 09.00 sati neprijatelj je snagama do jednog divizionara (konjanika) napao bataljon brigade »Pavlek Miškina« u Kloštru i nakon kraće borbe odbacio ga prema Prugovcu gdje se nalazila glavnina Brigade. Istovremeno neprijatelj nadmoćnijim snagama istjeruje Brigadu iz Prugovca i ona se povlači u Kozarevac, odakle protunapadima pokušava izbaciti neprijatelja iz Prugovca, ali bez uspjeha. Uvečer Brigada zaposjeda položaje ispred sela Grabrovnice i postavlja borbeno osiguranje na k. 147.

U toku tog dana neprijatelj je ostao u Prugovcu i Kloštru Podravskom. U pravcu Pitomače pojačao je osiguranje u selu Oderijanu.

Pokret grupe »Moškov« kroz Bilogoru se produžava, s tim što 20. U. P. (1. bojna) nadire pravcem Zdralovi—Prespa—Patkovac—Severin—Lasovac—Pupelica, da zajedno sa 2. i 3. bojnima i 1. bojnima pukovnije PTS-a opkoli Sandrovac. U selu Pupelici te će snage zanočiti, a 26. decembra 1. bojna 20. U. P. produžit će nadiranje pravcem s. Pupelica, Ribnjačka i Vis (288) — M. Crešnjevica—Grabrovnica. Druga bojna nadire pravcem Pupelica—Ribnjačka—M. Crešnjevica, a 3. bojna kreće pravcem Ribnjačka - k. 172 - Kozarevac.

Na pravcu sela Grabrovnice neprijatelj u 03.00 sati napada osiguranje brigade »Pavlek Miškina«. Osiguranje se povlači u Grabrovnice. Štab 32. divizije naređuje brigadi »Pavlek Miškina« da napadne neprijatelja na k. 147, ali se ona nakon kraće borbe povlači. Neprijatelj poslije toga produžava nastupanje prema koti 159 i Maloj Crešnjevici, gdje iznenađuje 3. bataljon brigade »Matija Gubec« uslijed čega se on povlači prema Visu (k. 288). Ta neprijateljska kolona se ne zadržava, već odmah ulazi u selo Vel. Crešnjevicu gdje napada pozadinske ustanove 32. divizije. Ni tu se ne zadržava nego žuri u Stari Gradac na cesti Pitomača—Virovitica. Štab 32. divizije je ocijenio »to kao nastojanje neprijatelja da okruži puk 233. streljačke divizije u Pitomači i učini bespredmetnim njegovu obranu Pitomače. Već u 05.00 sati 26. 12. 1944. Štab Divizije izdaje naređenje brigadi »Braća Radić« i brigadi »Matija Gubec« da pređu u gonjenje kolone 1. kozačke divizije koja je prodirala prema Starom Gracu i rijeci Dravi. Istovremeno sa svanivanjem obavještava Štab sovjetskog puka u Pitomači o prodoru neprijatelja i predlaže mu evakuaciju pod borbom u pravcu Sedlarice i Vukosavljevice. Štab puka ne prihvaća takav prijedlog i šalje odgovor da će produžiti borbu u okruženju.

U toku dana Štab 1. hudiva stiže u Đurđevac. Sadejstvo između snaga te i 1. kozačke divizije bilo je sada dobro sinhronizirano. Ustaške snage, koje su preko Šandrovca nadirale u Podravinu, sukobile su se oko 13.00 sati kod Visa

(k. 288) s brigadom »Matija Gubec«. Neizvjesnost situacije u vezi s prodorom snaga 1. kozačke divizije prema Starom Gracu i stanjem u Pitomači gdje su se našla i naša dva bataljona (brigade »Matija Gubec« i 3. brig. KNOJ-a), te nepostojanje podataka o snazi ustaša koje su iza leda, kroz šumu napale na Vis, utjecali su da štab 32. divizije donese odluku o povlačenju jedinica Divizije na nove položaje u sela Turnašicu i Vukosavljevicu. Prva zagorska brigada i dalje je posijedala Sedlaricu. Komanda 1. zagorske brigade bila je izravno pod Štabom Korpusa, tako da u tim trenucima Štab 32. divizije nije mogao bolje organizirati zajedničku borbu s neprijateljem ni komandovati jedinicama na tom odsjeku. Nakon izbijanja ustaša u Podravinu, na liniju Pitomača—Kozarevac, počele su neprijateljske komande mnogo bolje ostvarivati taktičko sadejstvo u daljem prodiranju prema Virovitici. Očito je planom neprijatelja bilo predviđeno da 1. kozačka divizija prodiere duž ceste Đurđevac—Virovitica, a 1. hudiv po istočnim obroncima zapadne Bilogore.

Pretpostavka Štaba 32. divizije da će neprijatelj, nakon što uđe u Stari Gradec, izvršiti sveobuhvatni napad na Pitomaču, brzo se obistinila. U ranim popodnevnim satima jedinice 32. divizije bile su u pokretu prema novim položajima u Sedlarici, Turnašici i Vukosavljevicu. Osinusela zaposjednuta su dva izvanredno važna taktička položaja: Otrovanski Brijeg (kota 275) i Karšanj te Veliko Brdo. Takav raspored Divizije omogućavao je napade u bok neprijateljske grupacije koja je svoje napade i dalje usmjeravala duž ceste Pitomača—Virovitica.

U isto vrijeme dok su jedinice 32. divizije bile u pokretu, završilo je i probijanje sovjetskog puka 233. divizije i naših bataljona iz Pitomače. Imajući zaštitu jedinica 32. divizije, puk se, iako bez teškog oružja, vratio u sastav svoje divizije u Viroviticu.

Neprijatelj nije krio svoje veliko zadovoljstvo uspjehom u Pitomači, pa se u izvještaju Glavnog stožera MINORS-a NDH od 28. decembra 1944. može pročitati:

»U nastavku podhvata u Podravini ustaške borbene skupine u saradnji sa kozačkim postrojbama postigle su sjajan uspjeh u području Pitomače gdje su potukle jake partizanske snage podpomognute djelovima 233. sovjetske divizije. Nepr. gubitci: 274 poginula izbrojeno, 158 zarobljeno i zaplijenjeno 8 topova, 12 prot. oki. topa, 1 prot. zrak. top, 5 bacača, 40 strojnica (puškomi-traljeza), 76 bacača plamena, 13 protuokl. pušaka, 250 pušaka, 73 samokresa, 10 samokretnih vozila, 5 motorkotača, 95 konja, velika količina streljiva, praskavca i 17 vagona hrane.«¹⁰¹

Podaci koje neprijatelj navodi o gubicima partizana proizvoljni su. U borbi u Pitomači i oko Pitomače 25. i 26. decembra 1944. god. naše snage nisu imale više od 9 mrtvih i 30 ranjenih boraca. U samoj Pitomači je prilikom probijanja poginuo komesar bataljona 3. brigade KNOJ-a Emil Uremović.

U tim je danima svakako najveće gubitke imao Kalnički partizanski odred, koji je 23. decembra 1944. kod Gornjih Sredica i Topolovca iznenadila 1. pukovnija PTS-a. Imao je 30 mrtvih i 12 zarobljenih partizana. Taj veliki gubitak koji je pretrpio odred i bio izvanredno težak, posljedica je nepravovre-

¹⁰¹ VII, tom V, knjiga 36, dok. 163, str. 721.

menog prilagođavanja odreda načinu djelovanja u uvjetima borbe za virovitički mostobran koje su vodene s jedinicama 1. kozačke i 1. hrvatske udarne ustaško-domobranske divizije u Podravini.

Koliki su bili stvarni gubici puka 233. divizije Crvene armije u Pitomači ne može se utvrditi, ali neprijateljevi podaci o gubitku ljudi najmanje su deset puta pretjerani. Sto se tiče tehnike podaci su, vjerojatno, tačni jer je koliko znamo puk imao toliko topova.

Gubitak komore 32. divizije u Vel. Crešnjevici, u kojoj se nalazilo oko 20.000 pušanih metaka, bio je onog trenutka jako velik. Kasnije se prilikom borbi brzo osjetio manjak pušane municije.

BORBE ZA VIROVITICU NA PRAVCU ĐURĐEVAC-PITOMAČA

(26. decembra 1944.-2. januara 1945. god.)

Sekc. Bjelovar, Đurđevac, Podravska Slatina 1 : 100.000

Nakon zauzimanja Pitomače neprijatelj je pregrupirao svoje snage. U Đurđevac je doveo 1. bojnu, a 2. bojnu 5. ustaškoga stajaćeg zdruga u Podravske Sesvete. Na području Otrovaneca bila je 20. U. P., a prema Turnašici 1. puk PTS-a. 1/XX. Topničkog sklopa podržavala je djelovanje ustaške grupe »Moškov«.

Na položajima ispred 32. divizije i 1. zagorske brigade je 27. i 28. decembra zabilježena uzajamna izviđačka djelatnost. Nisu bili primijećeni veći pokreti ustaških i kozačkih jedinica.

Poslije artiljerijske i minobacačke pripreme je 29. decembra 20. U. P. oko 10.00 sati napala nakon 1. zagorske i brigadu »Pavlek Miškina«. Uslijed nedostatka municije i velike nadmoći ustaša, lijevo krilo 1. zagorske brigade se povuklo, što je neprijatelj iskoristio i napao Turnašicu koju je branio jedan bataljon brigade »Pavlek Miškina«. Neprijatelj zauzima Turnašicu, ali Brigada protunapadom vraća selo. Budući da je neprijatelj prodro južno od Turnašice preko položaja 1. zagorske brigade, jedinice brigade »Pavlek Miškina« morale su napustiti položaje, tako da je 32. divizija zauzela nove položaje: k. 253 — brigadom »Braća Radić«; južno od Vukosavljevice bila je brigada »Matija Gubec« i na Radotiću, trig. 238, brigada »Pavlek Miškina«.

Toga dana 20. U. P. zauzima s. Vukosavljevicu.

U toj su borbi gubici 32. divizije bili: 5 mrtvih (među njima komandant bataljona u brigadi »Pavlek Miškina« Ljubojević) i 39 ranjenih boraca. Izgubljeno je 12 pušaka i 1 puškomitraljez.

Neprijatelj je imao 57 mrtvih i 27 ranjenih. Zaplijenjene su 4 puške i 1 pištolj.

Na položajima je 30. decembra 1944. vladalo relativno zatišje. Samo su izviđači bili nešto malo aktivni. Žestina borbe prethodnog dana pokazala je da neprijatelj u napredovanju prema Virovitici nastoji pod svaku cijenu odbaciti jedinice 10. korpusa s istočnih padina Bilogore. Ustaški napad izveden 31. decembra na k. 235 na položaj jednog bataljona brigade »Braća Radić«, zauzet nakon snažne minobacačke vatre jurišnom grupom od oko 50 ustaša u 0.30 sati, svojom je silinom upozorio štab 32. divizije da može očekivati napade

većih ustaških snaga. Nakon toga je brigada »Matija Gubec« povučena dublje u šumu, gdje je zauzela nove položaje po grebenu južno od k. 235 i trig. 238. Štab *Divizije se nalazio u šumi Srednja Zanova neposredno iza položaja svojih* brigada; tako da je mogao najneposrednije pratiti daljnji razvoj situacije i rukovoditi pojedinim borbama. Oko 10.00 sati su ustaške glavne snage s osloncem na k. 235 krenule u žestok napad na položaje brigade »Braća Radić«. Borba nije jenjavala sve do 14.30 sati, kada je Štab Divizije spoznao da su naše snage nedovoljne da zadrže položaje, i da ne bi bilo još većih gubitaka izdao je naređenje da se Brigada povuče u Cremušina Vinograde. Time su bili ugroženi položaji brigade »Pavlek Miškina« i »Matija Gubec«. Divizija je bila u pokretu na nove položaje, ne znajući da štab 10. korpusa priprema protunapad sa 32. i 33. divizijom i 1. zagorskom brigadom koju je privukao bliže frontu. Štab 10. korpusa je 31. decembra 1944. godine izdao naređenje u kojem uz ostalo kaže:

»Poslije dužih odbrambenih bojeva jedinice našeg Korpusa preći će u ofenzivu radi čišćenja i likvidacije neprijateljskih uporišta Turnašica—Vukosavljevica...«

Štab Korpusa je naredio 33. diviziji, kojoj je u privremeni sastav pridodao 1. zagorsku brigadu, da napadne neprijatelja na Karšanju (k. 262), a zatim da, po osvajanju te tačke, prijeđe na likvidaciju neprijatelja u s. Turnašici i sadejstvuje 32. diviziji u napadu na Vukosavljevicu.

Usprkos gubicima koje je pretrpjela u toku borbe toga dana (5 mrtvih, 44 ranjena i 19 nestalih boraca, dok je neprijatelj imao 57 mrtvih i 117 ranjenih), 32. divizija je imala još dovoljno snage da u sadejstvu s drugim jedinicama nanese nove udarce neprijatelju i oteža ostvarenje njegovih namjera da zauzme Viroviticu, što je planirao učiniti na Novu godinu 1945. Divizija je imala zadatak da zauzme k. 235, a zatim da napadne Vukosavljevicu.

Prva zagorska brigada je zauzevši položaje Bogaz (k. 228) i k. 273 s dva bataljona, i druga dva bataljona u Brzaji kao općom rezervom smijenila 3. brigadu 33. divizije koja je bila određena za napad.

U sastav Korpusa bila je dodijeljena i 18. brigada 40. divizije, sa zadatkom da jednim bataljonom preko s. Lozana izvrši pritisak na Stari Gradac u trenutku kad jedinice 32. i 33. divizije budu u napadu.

Utvrđeno vrijeme za početak napada bilo je 22.00 sata 31. 12. 1944. godine.

Štab 10. korpusa nalazio se u Zrinskoj.

Položaje na Karšanju, Turnašici i Vukosavljevici držala je 20. U. P. 1. hudiv.

Štab Korpusa predvidio je da nakon eventualnog uspjeha 32. divizija uspostavi položaje u Turnašici i Vukosavljevici, a 33. divizija s jednom brigadom na Karšanju (trig. 202).

Zapoviješću štaba 33. divizije napad na Karšanj povjeren je 2. i 3. brigadi, koje će podržavati korpusna artiljerija.

Uočivši najmjere Štaba 10. korpusa, neprijatelj je na tom pravcu 1. januara 1945. napao položaje 32. divizije. Ona je bila prisiljena povući se na liniju k. 245 i k. 231, gdje je zauzela nove obrambene položaje. Istog je dana

neprijatelj odbacio i jedinice 33. divizije, koje su napadom na Karšanj i Otrovanski brijeg (k. 275) trebale olakšati situaciju 32. divizije u odbrani.

U »Dnevnom izvješću« od 3. 1. 1945. o tim borbama, piše:

»Podhvatne skupine generala 'Moškova' zauzele su 30. XII. nakon žestokih borbi Vukosavljevicu i vis 235 južno od tog mjesta. Noću 30/31. XII. i u toku 31. XII. ove podhvatne skupine razbile su neprijateljski otpor na visu Radotić (11 km j. Pitomača) odbacivši neprijatelja u smjeru juga i jugoistoka. Tom prilikom pala su 72 partizana (izbrojeno), 5 ih je zarobljeno i zaplijenjeno je 28 pušaka, veći broj mina i pismohrana. Vlastiti gubitci: 8 poginulih i ranjenih.

Pod pritiskom naših podhvatnih snaga neprijatelj se povlači dalje u smjeru istoka, juga i sjevera napuštajući pojedina mjesta.

Neprijatelj je ispraznio Stari Gradac (11 km s. z. Virovitice), Rogovac, a navodno i samu Viroviticu (Podatak netačan — R. B.).¹⁰²

Nakon tih borbi 32. divizija se povukla: brigade »Matija Gubec« i »Pavlek Miškina« otišle su u Cremušinu, a brigada »Braća Radić« u selo Šibenik. Štab Divizije također u Cremušinu. Jedan bataljon brigade »Pavlek Miškina« isturen je na položaje k. 245, Gradina, a jedna četa u borbeno osiguranje na Zidine. Izviđači su bili upućeni u Špišić Bukovicu radi kontrole terena i veze sa 18. brigadom 40. divizije.

Neprijatelj je 2. januara 1945. zauzeo kote 235 i 238, nakon čega je imao veću mogućnost za nesmetano nastupanje prema položajima 233. divizije Crvene armije. Toga dana napao je njezine položaje, pošto je prethodno zauzeo Bušetin i Špišić Bukovicu te postavio bočno osiguranje na liniji Zidine—Golo Brdo (k. 223). Takvim je pokretom neprijatelj (1. kozačka njemačka divizija i grupa »Moškov«) oslabio svoj lijevi bok na liniji Sedlarica—Vukosavljevica.

U »Dnevnom izvješću« od 4. 1. 1945. neprijatelj ovako bilježi svoje napredovanje:

»U Podravini odbijeno je nekoliko neprijateljskih napadaja u području Vukosavljevice pri čemu je poginuo 31 partizan, 4 su zarobljena i 4 puške zaplijenjene (Zarobljena patrola koju je predvodio zamjenik komandanta brigade »Pavlek Miškina« Ivan Turković Robotić u izviđanju. — R. B.).

Kozačke postrojbe uz saradnju borbenih skupina generala Moškova 2. I. poduzele su napadaj preko Lozana i Rogovca na Špišić Bukovicu i Bušetin (4 km s. z. i 7 km s. s. z. Virovitica), slomile žestok neprijateljski otpor i zauzele ova mjesta odbacivši neprijatelja u smjeru Virovitice i smjeru sjevera. Nastavlja se napredovanje prema Virovitici i Lukaču uz veoma jak neprijateljski otpor.¹⁰³

Štab 10. korpusa pažljivo je pratio napredovanje neprijatelja prema Virovitici i nakon njegova dubljeg prodora na pravcu Špišić Bukovice i dalje prema Virovitici ocijenio da je to povoljan trenutak da svim snagama (32, 33. div. i 1. zagorskom brig.) prijeđe u opći protunapad radi odsijecanja snaga koje su izdužile svoje kolone prema Špišić Bukovici, i presijecanja komunika-

¹²⁰ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 290-297.

¹²¹ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 289-297.

cije Pitomača-Virovitica da bi tako razbio glavninu neprijateljskih snaga koje su nastupale duž ceste i najviše ugrožavale položaje 233. divizije.

Prema izvještaju Štaba 10. korpusa od 5. januara 1945., borba je u tim trenucima ovako tekla:

»33. divizija sa drugom i trećom brigadom izvršila je napad na neprijatelja na sektoru Sedlarica—Vukosavljevica, sa opštim pravcem nastupanja prema Starom Gradecu, kako bi presekla neprijateljske snage i došla im iza leđa.

I. Zagorska brigada izvršila je napad na kotu 235 i 238, poslije čega treba da pomogne 33. diviziji pri likvidaciji Vukosavljevice.

32. Divizija izvršila je napad na neprijateljske položaje: Zidine kota 203 i 223 (bočno osiguranje neprijatelja), poslije čega treba da izvrši čišćenje Špišić Bukovice zajedno sa 18. Brigadom VI. Korpusa, koja se je nalazila na položajima Kozja Glava - kota 132 i 203/3 km. jugozapadno od Virovitice, sekcija Slatina 1 : 100.000). Ovaj napad 32. Divizije izvodila je sa 2 brigade, brigada 'Braće Radića' i brigada 'M. Gupca', dok je brigada 'P. Miškine' ostala na položajima: Gradina (kota) 245.

Napad naših jedinica na neprijateljske položaje bio je jak i uporan, tako da je neprijatelj osjetio da mu je njegovo desno krilo ugroženo i njegovo napredovanje prema položajima Crvene armije bilo je ukočeno. U toku noći 2/3. III. brigada 33. Divizije uspjela je da zauzme kotu 275 (Otrovanski brijeg) i da istjera neprijatelja iz Sedlarice, a potom sa sjeverne strane da izvrši napad na Turnašicu, obišavši Karšanj koji je bio dobro utvrđen, a sam njegov oblik takav, da ga je bilo teško napadati i potrebno je za njegovu likvidaciju dobra artiljerijska i bacačka priprema, a što je po noći otežano te je ostavljen za dan. II. brigada 33. Divizije uspjela je da zauzme sjevernozapadni dio Velikog brda i probije se do Turnašice sa južne strane.

I. Zagorska brigada očistila je kotu 235 i sa jednim dijelom snaga upala u Vukosavljevicu i pomogla II. brigadi čišćenje istog sela.

32. Divizija čistila je i protjerala neprijatelja sa kota 203 i 223 i sa kose Zidine, odakle se neprijatelj povukao prema Špišić Bukovici.

U jutro 3. I. 1945. god. neprijatelj se je još držao na istočnom dijelu Velikog brda, iznad Vukosavljevice, zatim je na koti 238 (Radotić), željezničkoj stanici Vukosavljevica, kao i na visovima 1 km. istočno od sjevernog dijela sela Vukosavljevica. Vis Karšanj je također držan.

Danju oko 10 sati II. brigada 33. Divizije, uz kratku artiljerijsku i minobacačku pripremu, izvršila je napad na Karšanj, sa kojeg je neprijatelj uslijed dejstva artiljerije i minobacača pobjegao prema sjevernom dijelu sela Turnašica. II brigada nastavila je sa gonjenjem neprijatelja s tim što je jedan bataljon iste brigade izvršio napad na istočni dio Velikog brda, i protjerao neprijatelja, a zatim sa Trećom brigadom izvršila čišćenje Turnašice i sa Zagorskom brigadom Vukosavljevice.

Neprijatelj se još drži na koti 238 (Radotić), želj. stanici Vukosavljevici i na pomenutom visu istočno od Vukosavljevice. Prva zagorska brigada poduzela je napad na kotu 238 radi čišćenja, ali pošto je ista kota bila pomognuta u obrani artiljerijom sa želj. stanice Vukosavljevica, a i sama raspolagala sa bacačima, to su jedinice I. Zagorske brigade morale odstupiti.

Neprijatelj u Špišić Bukovici poslije razbijanja bočnog osiguranja na

položaju Zidine kota 203 i 223 osjeća se nesigurnim uslijed daljnjeg pritiska naših jedinica i u neredu se povukao prema Gradecu i Pitomači. Jedinice 32. divizije ušle su u Špišić Bukovicu.

Neprijateljske snage na koti 238 (Radotić) i želj. stanici Vukosavljevica, po ulasku naših jedinica u Špišić Bukovicu i Vukosavljevicu a pod pritiskom I. Zagorske brigade (i brigade) 'P. Miškine', pod zaštitom mraka povukle su se u pravcu Pitomače. Zauzimanjem starih položaja i povratkom u svoje ruke, naše jedinice razbile su neprijateljsko desno krilo i primorale neprijatelja da odustane od svoje namjere, t. j. da obustavi svoje napredovanje prema Virovitici, već da se povuče u pravcu Pitomače. Saradnje sa 233. div. C. A. nije bilo, ona je ostala za vreme razbijanja nepr. potpuno pasivna, bez pritiska sa čela.

U napadu na neprijatelja koji je prodro ka Virovitici u borbama 2. i 3. ov. mj., sve su jedinice izvršile svoj zadatak u potpunosti. Bilo je puno zalaganja svih štabova od divizija do bataljona. Naročito se istakao štab 32. Divizije na čelu sa komandantom potpukovnikom Bulatom i politkomesarom Bobetkom i štab brigade 'M. Gubec' na čelu sa komandantom majorom Jovicom Mandić i štab brigade 'Braće Radića' na čelu sa komandantom kap. Vulićem Ivanom, štab 33. Divizije na čelu sa komandantom potpukovnikom Antolovićem i načelnikom štaba majorom Biškup Petrom i štab III. brigade na čelu sa komandantom kap. Gavrilovićem, i štab IV. bat. Zagorske brigade na čelu sa komandantom Murić Ivanom i predlažemo ih za pohvalu. (U ovoj borbi komesar Bobetko nije učestvovao, jer je 31. 12. 1944. kod Zidina bio ranjen zajedno sa sekretarom divizijskog komiteta Stjepanom Puklekom Jurom — R. B.).

U ovim borbama ubijeno je 150 neprijateljskih vojnika i ranjeno preko 300.

Na bojnopolju neprijatelj je ostavio 41 mrtvog vojnika.

Zarobljeno je 5 kozaka.

Od oružja zarobljeno je 1 teški bacač, 1 tromblon i 25 pušaka, sa manjom količinom municije.

Naši gubitci 38 mrtvih i 206 ranjenih.

Zarobljeno 4 a nestalih 8.¹⁰⁴

Valja napomenuti da je neprijatelj u danima naših protunapada također trpio ogromne gubitke, a u svojim »dnevnim izvješćima«, ništa nije saopćavao.

U spomenutom izvještaju štaba 10. korpusa još se kaže:

»U suradnji sa jedinicama Crvene armije, naše jedinice bile su prinuđene na čvrsto vezivanje za određeni položaj, na vođenje frontalne borbe, u čemu zbog neiskustva u ovakvom načinu nailazile su na dosta velike poteškoće. Izviđačka i osmatračka služba bila je dosta slaba, jedino smo znali točno za neprijateljske jedinice na sektoru Pitomače i znali smo za njihovu namjeru i zadatak da zauzmu Viroviticu.

Teško oružje — minobacači nisu u potpunosti iskorištavani i nisu iskorištavani koncentrisano, jer je ljudstvo slabo obučeno u rukovanju.

Veliki gubitci prouzrokovani su u našim jedinicama jakim artiljerijskom i minobacačkom vatrom neprijatelja, kojoj nismo mogli parirati sami svojim

⁹³ VII, tom V, knjiga 36, dok. 23, str. 135-136.

teškim oružjem, pošto smo morali štedjeti mine, kojih nismo imali mnogo, a dejstvo artiljerije Crvene armije nije moglo ušutkati neprijateljsku artiljeriju, jer je bila na dosta velikoj udaljenosti.

Na vođenju bitke utjecala je također i zamornost jedinica 32. divizije i I. Zagorske brigade, koje su prije toga vodile dosta teške borbe i stalno bile na položaju.

Poslije ovih borbi vidi se da su naše jedinice čvršće, stabilnije na položaju, spretnije u rukovanju sa teškim oružjem, a svaki borac došao je do uvjerenja od kolikog je značaja dobar rov u vođenju frontalne bitke, naročito kada je neprijatelj raspolagao sa većim brojem teškog oružja.«¹⁰⁵

Tim se ocjenama Štaba Korpusa mogu postaviti slijedeća pitanja: je li obrana virovitičkog (Barcs) mostobrana bila neposredni interes štabova 6. i 10. korpusa? Što je sadržavala direktiva Glavnog štaba NOV i POH operativnoj i taktičkoj suradnji sa štabovima Crvene armije? Koliko su naši štabovi i borci bili vojnički i psihološki pripremljeni za vođenje obrambenih borbi? Posebno se valja osvrnuti na način vođenja tih borbi u uvjetima frontalnog načina zatvaranja pravaca.

Nema sumnje da je spajanje s Crvenom armijom kod Virovitice bilo događaj od izvanrednoga psihološkog i političkog značenja, jer je u očima svakoga našeg čovjeka i borca približio rat njegovom pobjedonosnom završetku. To je bio nov, značajan moralni faktor stimulacije veće borbenosti i masovnog zalaganja u mobilizaciji novih boraca za popunu jedinica naših korpusa i učvršćenje slobodnog teritorija.

Operativna i taktička suradnja sa štabovima 233. streljačke divizije i 57. armije Crvene armije imala je više karakter operativnog, a manje taktičkog sadejstva u toku borbe. Gotovo za čitavo vrijeme borbe od spajanja (8. 12. 1944.) do protunapada jedinica 10. i 6. korpusa 2./3. 1. 1945. god. suradnje nije bilo dovoljno. Bila je nepotpuna. Najviše se svodila na vatrenu podršku artiljerije i minobacača jedinicama 32. divizije i 1. zagorske brigade dok su one vodile odbranu na prilazima Pitomači, što je u krajnjoj liniji bio sastavni dio borbe puka 233. streljačke divizije u Pitomači u pretpolju pojasa obrane.

Štab 10. korpusa i Štab 32. divizije su se, od prvog susreta s pukovnikom Crvene armije Cernjavskim u Đurđevcu usmjerili na to da maksimalno pomognu bratsku Crvenu armiju u njezinim ostvarenjima i uništenju njemačkog okupatora na prostorima Mađarske. Međutim, forsiranje Drave i stvaranje mostobrana na njezinoj lijevoj obali nisu bili rezultat naših realnih mogućnosti i neposrednog interesa u obrani slobodnog teritorija Podravine i zapadne Bilogore, pogotovu jer je odluka donesena bez tačnih i provjerenih podataka o namjerama 1. kozačke njemačke divizije, čiji su prednji dijelovi već bili u Koprivnici uz 5. ustaški stajaći zdruk. Zadatak koji je tada dobila 32. divizija da forsira Dravu, stvori mostobran i presiječe komunikaciju Vizvar – Gyekenyes te prodre u pozadinu njemačkih snaga koje se brane u Mađarskoj i da istovremeno osigura pravce Koprivnica–Novigrad Podravski, bio je ne-realan.

¹³⁹ VII, tom V, knjiga 38, dok. 96, str. 605-606.

U isto se vrijeme 1. zagorska brigada još nalazila u zapadnoj Bilogori, gdje je zatvarala pravac Križevci—Koprivnica, tako da nije mogla osigurati lijevi bok i pozadinu 32. divizije u trenutku njezinih borbi na lijevoj obali Drave.

Krajnjim zalaganjem Štaba 32. divizije i svih štabova bataljona i brigada, te visokom disciplinom i odgovornošću boraca i rukovodilaca bilo je moguće izvlačenje divizije s mostobrana u nastaloj situaciji. Pritisak neprijatelja s obje strane rijeke na mostobran mogao je svakog časa odsjeći glavne snage Divizije koje su još bile na lijevoj obali. Na drugoj je obali motorizirani odred s tenkovima jurio pravcem Đurđevac—Ferdinandovac da zatvori обруč na Dravi i spriječi izvlačenje naših jedinica iz borbe. Nakon prelaska glavnih snaga Divizije, artiljerijskog diviziona i jedne minobacačke baterije Crvene armije preko ceste Đurđevac—Ferdinandovac, Štab je 32. divizije bio do kraja svjestan opasnosti u kojoj se nalaze jedinice, naročito zbog mogućnosti velikih gubitaka u ljudstvu.

Dovlačenje 1. zagorske brigade na pravac Đurđevac—Pitomača i oslonac na istočne padine Bilogore, trebalo je da budu od velike pomoći 32. diviziji u vođenju borbe. Ali, štab 10. korpusa — pod čijom se komandom tada nalazio štab Zapadne grupe odreda preko kojega je trebalo da on organizira sadejstvo — nije uvijek bio dovoljno efikasan. Posljedica je da je neprijatelj u nekoliko navrata uspijevao ukliniti se kroz spojeve naših jedinica, postignuti iznenađenije i nanijeti veće gubitke našim snagama.

Koliko je jedinstvenost komandovanja i čvrsto sadejstvo važno, najljepše pokazuje izvođenje protunapada 2. i 3. januara 1945, kad je štab 10. korpusa neposredno rukovodio i usmjeravao borbenu aktivnost potčinjenih štabova od početne ideje do izvršenja zadatka. Moglo bi se reći da u toj borbi nije počinjena ni jedna greška i da je to za jedinice 10. korpusa bilo dragocjeno iskustvo u danima vođenja frontalnih borbi na virovitičkom mostobranu. To je bio školski primjer kako protunapadom treba rukovoditi.

Do formiranja 3. armije NOVJ (1. 1. 1945) komandovanje i rukovođenje obranom virovitičkog mostobrana nije bilo objedinjeno. Štab Armije, koji je pod svojom komandom — u operativnom smislu - imao 6. i 10. uz 12. korpus, stvoren je u odsudnom trenutku jer je otklonio krizu neposredne opasnosti uništenja snaga u mostobranu.

Ta činjenica još više naglašava značenje mostobrana za povezivanje slobodnih teritorija 6. i 10. korpusa s oslobođenom Bačkom, kamo su se mogli upućivati ranjenici i izbjegli narod. Osim toga, olakšano je dobivanje pomoći u oružju i lijekovima od štabova Crvene armije.

Čini se da se prijelaz na obrambene borbe koje su imale više karakter uporne pozicijske obrane, bio neizbježan. Mi nismo bili dovoljno ravnopravni pri dogovaranju o suradnji sa štabovima Crvene armije, jer nismo imali potrebne informacije i jasne direktive. Stoga smo ponekad — i protiv uvjerenja i realnih procjena — prihvaćali neke zadatke i načine djelovanja za koje nismo bili dovoljno pripremljeni, niti opremljeni (nedostatak inženjerijskog alata, malo artiljerije i minobacača i drugo).

Nije bilo lako promijeniti način djelovanja naših jedinica. Partizani su od početka oružane borbe njegovali ofenzivni način djelovanja i kao pravilo izbjegavali obranu, osim da bi stekli prednost u vremenu ili radi izvlačenja i

probijanja obruča. Mislim da je nama najbolje odgovarala taktika manevarske obrane, s akcentom na protunapad u kombinaciji fronta i zabacivanja dijelova u bok i pozadinu nastupajućih snaga neprijatelja. Pokušaji da se demonstracijskim (fingiranim) napadom svrati pozornost neprijatelja, nisu dali očekivane rezultate.

Ostaje činjenica da su u prvim danima frontalnih borbi na virovitičkom mostobranu jedinice 32. divizije i 1. zagorske brigade podnijele i najveći teret i pretrpjele žrtve, ali i stekle najveća i najdragocjenija iskustva za daljnje vođenje borbe u novim uvjetima. To je bilo presudno za njihovo borbeno i moralno učvršćenje, jer su već tih dana dezerterstva praktično prestala, iako ih je u prvim danima bilo više.

UČVRŠĆENJE OBRANE VIROVITIČKOG MOSTOBRAHA

(4-10. januara 1945. god.)

Sekc. Đurđevac, Bjelovar, Slatina 1 : 100.000

Tri dana nakon preuzimanja operativnog rukovođenja 6. i 10. korpusom (njihove korpusne oblasti i dalje su ostale pod neposrednim rukovođenjem Glavnog štaba NOV i POH), komandant 3. armije, general-lajtnant Košta Nađ, izdaje štabovima korpusa naređenje op. br. 6 od 4. januara 1945. slijedećeg sadržaja:

»Formiranjem III Armije, pred nas se postavlja kao osnovni zadatak održati po svaku cenu operativno područje na sektoru Virovitica—Podrav. Slatina—Našice i time omogućiti prebacivanje snaga XII Korpusa sa leve na desnu obalu Drave u Slavoniju, a potom osigurati snabdevanje naših jedinica sa teritorije Vojvodine i oslobođenog dela Mađarske. Po prebacivanju svih jedinica XII Korpusa, predstoji grupisanje glavnine snaga naše Armije u cilju odlučnog napada na neprijateljske snage i komunikacije u dolini Save u Slavoniji, pravicima koji će biti naknadno određeni.

U vezi s tim,

n a r e đ u j e m o :

1. — Sa svim jedinicama X Korpusa i 40. divizijom VI Korpusa izvršiti energičan napad na neprijatelja na liniji Špišić Bukovica—Pitomača—Kloštar-Đurđevac u cilju potiskivanja neprijatelja sa te linije i goniti ga u pravcu Đurđevac—Koprivnica.

Glavni udarac u ovom napadu treba da bude bočno. t. j. pravcem jug-sever.

U ovom napadu sadejstvovaće artiljerija jedinica Crvene armije.

Sve snage što više grupisati da bi se postigla jačina udara.

2. — Odmah formirati operativni štab u koji će ući neki od članova VI.og i X Korpusa, koji će neposredno rukovoditi ovom operacijom.

3. — Partizanskim odredima sa prostorijske Koprivnice staviti u zadatak što energičnije dejstvo na liniji Koprivnica—Đurđevac, napadanje i uništenje komunikacija i objekata na njima, kidanje veza i dr.

4. — Operativni štab svaki dan izveštavaće ovaj štab o toku operacija.«¹⁰⁶

19. januara je po zapovijesti Štaba 3. armije NOV, op. br. 42 formirana i Zapadna operativna grupa u koju su ušle sve jedinice 6, 10. i 12. korpusa koje su djelovale na pravcu Virovitica—Pitomača (36. divizija iz 12. korpusa i 40. divizija iz 6. korpusa). Za komandanta te grupe bio je određen komandant 10. korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ general-major Vlado Matetić.

U skladu s direktivom štaba III. armije NOVJ, Operativni štab NOV i POJ pod op. broj 1, izdao je 7. januara 1945. godine zapovijest o likvidaciji neprijateljskog uporišta Pitomače. Za izvršenje tog zadatka štab je raspolagao sa 40. divizijom (tri brigade), 5 baterija CA (artiljerija), 32, 33. divizijom i 1. zagorskom brigadom 10. korpusa i njihovim prištapskim jedinicama, 10. brigada.

Zadaci jedinica bili su:

1. — 40. divizija uz podršku 5 baterije CA likvidira neprijateljsko uporište Pitomaču. Glavni pravac napada izvodi kroz šumu »Banov Brod«, a manji dio snaga upućuje preko s. Otrovanca,

2. - 33. divizija ojačana sa dvije haubice 100 mm, u prvoj fazi sa dvije brigade ispoljava pritisak na s. Kladare preko s. Dinjevca i k. 128 na taj način što zauzima očekujući raspored na liniji s. Dinjevac — k. 128 sa bočnim osiguranjem prema Pitomači i Kloštru, zatim u pogodnom momentu s jednom brigadom upada u s. Kladare i time presijeca cestu Pitomača—Kloštar,

3. — 32. divizija bez ojačanja sa dvije brigade zauzima položaj na liniji: Babin Brijeg-Vargičev Brežek (k. 152) - Veselin Brijeg, odakle ispoljava pritisak prema s. Prugovcu i Kloštru u cilju vezivanja neprijateljskih snaga u Prugovcu i Kloštru i sprečavanja svake intervencije neprijatelja iz tih uporišta u pravcu lijevog boka 33. divizije,

4. - 1. zagorska brigada do 8. 1. 1945. 06.00 sati postavlja se u selo Šandrovac sa zadatkom da zaštiti lijevi bok i pozadinu 32. i 33. divizije od neprijateljskog dejstva iz Bjelovara,

5. — 2. Inženjerijski bataljon 32. i 33. divizije u toku noći 7/8 januara 1945. u 02.00 sati minira cestu Pitomača-Koprivnica na odsjeku Đurđevac—Virje i cestu Novigrad—Koprivnica rušeći most na potoku Hotovo, te minira cestu Pitomača—Kloštar i Kloštar—Đurđevac.

6. — Svakoj je diviziji naređeno da ima svoje rezerve i da ih-u prvoj fazi borbe razmjesti: 32. u s. Kozarevac, 33. u s. Grabrovnica, a 40. da se kreće iza glavnog pravca napada.

7. - Mjesta štabova: Operativni štab - s. Turnašica,
Štab 40. divizije - s. Stari Gradac,
Štab 33. divizije — s. Grabrovnica,
Štab 32. divizije — s. Kozarevac i
Štab Zapadne grupe odreda i 1 zagorska bri. s. Šandrovac.

8. — Početak napada bio je određen na dan 8. 1. 1945 u 07.00 sati uz artiljerijsku pripremu.

9. O neprijatelju su bili prikupljeni slijedeći podaci: Jedna brigada 1.

¹³⁶ VII, tom V, knjiga 38, dok. 93, str. 593-594.

kozačke divizije sa tri kozačka puka (5. donski i 6. tjerski) i jednim divizionom poljske artiljerije od 12 oruđa 75 mm. Brigada se utvrdila u četverokutu: Pitomača—Otrovanec—Dinjevac—Kladare. Položaji su bili u tipu poljske fortifikacije s otpornim tačkama. Ukupna snaga oko 5.000 ljudi.

Na prostoru Kloštar-Prugovac utvrđena je i prisutnost 225. njemačkog pješadijskog puka (Inf. Rgt. 225) od dva bataljona ukupne jačine oko 1.200 ljudi.

Iz relacije Štaba 10. korpusa od 26. 1. 1945. o napadu na Pitomaču, prenosimo tok borbe:

»5.— Vreme trajanja napada:

Napad je otpočeo 8. 1. 1945. u 04.00 časova i trajao je do 9. 1. 1945. g. do 03.00 časova, kada je od strane ovoga štaba (Štab 10. korpusa - R. B.) naređeno obustavljanje napada i povlačenje na nove položaje.

6. - Tok borbe:

A.) Na otseku 40. d-ivizije

40. divizija izvršila je predviđeni napad sa 2 brigade u prvom borbenom redu (Omladinska udarna brigada i XVIII. udarna brigada) i jednom brigadom (Virovitičkom) u divizijskoj rezervi kod s. St. Gradac...

Rad omladinske brigade

Polazeći sa svojih polaznih položaja, dva bataljona ove brigade u šumi Pakaj i u s. Đuretina sukobila se sa neprijateljem, koji se nalazio u predstraži u jačini oko 150 vojnika. Naše jedinice proterale su neprijatelja sa tih položaja prema s. Greda, a delimično se neprijatelj razbežao u pravcu Pitomače. Krećući se dalje prema s. Greda našim jedinicama pružen je iz tog sela jak otpor. Ipak je našim jedinicama uspelo prodrijeti u selo i zauzeti polovinu sela. Borba se u tome selu vodila čitav dan, a neprijatelj je povlačenju prema centru sela palio ispred sebe kuće. U 22 sata brigada je počela sa žestokim napadom uz potporu artiljerijske vatre. Pored ovih napora brigada nije uspela izbaciti neprijatelja iz s. Greda.

Rad XVIII. udarne brigade

Tri bataljona ove brigade imala su zadatak napasti samo uporište Pitomaču, dok je četvrti bataljon bio u rezervi. Štab brigade poslao je ispred sebe prema s. Otrovanec bataljon, koji se nalazio u brigadnoj rezervi i po nailasku u s. Otrovanec isti je bio dočekan jakim mitraljeskom i bacačkom vatrom neprijatelja. Štab brigade izgleda nije znao, da se u tome selu nalazi neprijatelj. Na osnovu ovoga rešeno je, da se prvo likvidira neprijateljska posada u Otrovancu, a potom da se tek pristupi napadu na Pitomaču. U ovome cilju angažovana su i dva ostala bataljona, dok je jedan bataljon ostao na ivici s. Pitomače i vodio borbu sa neprijateljem u istočnom kraku toga sela.

U prvom naletu uspjelo je jedinicama ove brigade prodrijeti u s. Otrovanec, ali kako se neprijatelj jako utvrdio u centru toga sela, to brigadi ni uz potporu artiljerijske vatre nije uspjelo da likvidira neprijateljsku posadu.

U cilju ukazivanja pomoći svojoj opkoljenoj posadi u s. Otrovanec neprijatelj je angažovao jače snage iz Pitomače i bacio ih u napad u bok naših jedinica kod toga sela. Zbog toga je brigada bila prinuđena da napusti selo i da se povuče na položaje iznad sela, obrazujući jedan luk oko toga sela sa istočne i jugoistočne strane. Tu su se naše jedinice ukopale, sredile i čekale na ponovni napad u 22 časa, kada je imao otpočeti opšti napad na sektor Pitomača-Otrovanec.

Ponovni napad otpočeo je u 22 časa uz potporu artiljerije VI. korpusa (1 brdska baterija). Usled jakog neprijateljskog otpora ni ovaj ponovni napad nije uspeo i neprijatelj se održao u Otrovancu odakle je iz dobro izgrađenih položaja jakom i preciznom vatrom nanosio našim jedinicama velike gubitke. Posle borbe od 5 sati naređen je od strane štaba X. korpusa 9. I. u 03.00 časova prekid napada i povlačenje na polazne položaje.

B.) Na otseku 33. divizije:

33. divizija izvršila je napad s 2 brigade (II i III brigada) u prvom borbenom redu i jednom brigadom (I. brigada) u divizijskoj rezervi u s. Grabrovnica...

Tok operacija:

Borba je otpočela 8. I. 1945. u 04. sata.

Nastupajući na određene položaje naišli su prednji dijelovi II. brigade u sjevero-zapadnom dijelu s. Dinjevca na jači neprijateljski otpor. Sa snagama jednog bataljona brigada je pokušala protjerati neprijatelja iz tog dijela sela, da bi se omogućilo nesmetano kretanje i zaposjedanje položaja, ali je taj napad bio koncentriranom odbrambenom vatrom neprijatelja skršen i bataljon se, imajući znatne gubitke, povukao na polazni položaj. Pokušaj prodora u selo ponovila je brigada još dva puta koristeći preostala dva bataljona uz pomoć koncentrirane vatre teških bacača, ali su ti pokušaji bili odbijeni po neprijatelju.

Nakon toga je II. brigada povukla svoje jedinice na liniju Grgac - u pravcu k. 130, jedan km južno od Dinjevca i ukopala se za odbranu.

III. brigada 'N. Demonja' nastupajući od Grabrovnice na određeni položaj naišla je na istočnom dijelu s. Dinjevca također na neprijateljski otpor. Sa dijelovima I. Bataljona, koji su postepeno pojačani i sa III. Bataljonom izvršen je pritisak i prodor u samo selo. Neprijatelj se pod borbom povlačio prema centru sela i zaustavio se u školskoj zgradi (kod kapelice), gdje je pružio snažan otpor. Dok su naše jedinice vršile pripremu, za prelaz na likvidaciju te neprijateljske otporne tačke, neprijatelj je iz Kloštra i Kladara u dvije kolone krenuo u pomoć napadnutoj svojoj jedinici u Dinjevcu.

Selo Dinjevac branio je jedan divizion Čerkeza i dijelovi III. brigade napadajući te snage ispoljili su veliku prodornost i zauzeli gotovo 2/3 sela stvorivši povoljne izgleda za punu likvidaciju. Međutim, nastupanje neprijateljskih kolona sa sjevera, pomagano jakom artiljerijskom vatrom iz Kladara,

dalo je napadnutom neprijatelju znatnog podstreka i on je pristupio aktivnoj odbrani, izbacujući manje grupice strelaca na naše bokove i tako (uspio) ugrožavati i ometati naše jedinice pozadi prvog borbenog reda. Kad su naposljetku kolone iz Kladara i Kloštra stupile u kontakt sa našim jedinicama u istočnom dijelu s. Dinjevca, artiljerijska je vatra iz Kladara postala još preciznija (zahvaljujući mogućnosti osmatranja nastupajuće pješadije), imajući preslabo osiguran lijevi bok, štab III. brigade povukao je svoje jedinice pred neprijateljskom nadmoći južno od s. Dinjevca oslanjajući se lijevo na dijelove II. brigade, a desno na bataljon I. brigade kod uskotračne pruge i priredio taj položaj za odbranu.

To povlačenje izvršeno je u 7 sati, pa je time i naša djelatnost protiv neprijateljskog saobraćaja na cesti Pitomača-Kloštar i potpuno presjecanje te komunikacije predviđeno zapoviješću otpalo.

I. brigada sačinjavajući opću rezervu morala je odmah u početku zauzeti sa jednim bataljonom položaj: linijom bezimenog potoka od sjevernog dijela velike Crešnjevica u pravcu sjevera do uskotračne pruge zaključno, zbog okolnosti što se u Otrovancu nalazila jača neprijateljska grupa, koju je napadala 18 Udarne brigada, a koja nije bila u općem planu predviđena. Tako su u rezervi ostala još dva bataljona, koja nisu upotrebljena za pojačanje III. brigade u Dinjevcu, radi brzine neprijateljskog nastupanja i prebrzog povlačenja III brigade.

U nastojanju da se ostvari postavljeni zadatak pred diviziju ovaj štab je naredio ponovan napad na s. Dinjevac, radi protjerivanja neprijatelja iz istog i prenošenja borbe na Kladare. Jedinicama je ostavljeno potrebno vrijeme za sređivanje i organizaciju tog napada, pa su oko 11 sati dva bataljona III. brigade na istočni dio, a jedan bataljon II. brigade na zapadni dio sela otpočeli napad pomažući se sa po jednom baterijom teških bacača na svakom pravcu. Dobro organiziran neprijateljski otpor potpomagan artiljerijskom vatrom iz Kladara, zahvaljujući brisanom predterenu prekrivenom snjegom, uvjetovao je neuspjeh i ovog napada. Trpeći osjetljive gubitke koji su stvarali neugodnu psihozu kod ljudstva, naše jedinice povukle su se na polazne položaje.

Oko 15 sati poduzeo je neprijatelj iz Dinjevca ispad na naše položaje i bez naročite poteškoće manevrujući sa više četnih kolona probio se kroz položaj I. bataljona III. brigade 'Nikole Demonje' te zahvatio sjeverni dio s. Grabrovnica.

Dijelovi I. brigade iz rezerve, vjerojatno računajući sa čvrstinom položaja na k. 130, nisu izvršili pravilno vlastito osiguranje, niti održavali tijesnu vezu sa III. brigadom 'N. Demonje' pa je nenadana pojava neprijatelja u selu izazvala dezorganizaciju, pa čak u stanovitoj mjeri i paniku, koja se je postepeno prenosila i na jedinice, a naročito pomoćne jedinice, koje su se u tom selu nalazile. Veza štaba divizije sa svim jedinicama na položaju bila je prekinuta pa ovaj nije mogao upotrijebiti II. brigadu na neprijateljskom desnom boku, radi njegovog ometanja, a štab te brigade iz vlastite pobude nije to učinio pa je neprijateljska grupa jačine 500—600 vojnika služeći se sa dva protukolska topa iz streljačkog stroja i više teških bacača — mogla nesmetano djelovati na potiskivanju naših manjih dijelova, koji su davali otpor sa fronta.

Obzirom na rastrojenost jedinica I. i III. brigade, prouzročenu više nepaž-

njom naših nižih komandi, nego snagom neprijatelja Štab divizije je jedinice povukao na liniju k. 159 — sjeverni dio s. V. Crešnjevica na stalno utvrđene položaje, a iza te linije vršio prikupljanje dijelova, koji su postepeno pridolazili. Sređivanje je izvršeno u kratkom roku od 2 sata a veza sa III. brigadom, koja je zadržala neprekidno svoj položaj je uspostavljena, pa je povedena akcija za izbacivanje neprijatelja iz Grabrovnice i konsolidaciju položaja sjeverno od tog sela.

Oko 19 sati pod zaštitom tame izvršen je taj napad sa jednim bataljonom I. brigade i jednim bataljonom II. brigade. Nakon kraće borbe neprijatelj se pod zaštitničkom borbom izvukao iz sela i odstupio u s. Dinjevac.

Zaposjednuti su stari položaji između Grabrovnice i Dinjevca i vršene pripreme za ponovni napad na Dinjevac još tokom noći, no zbog situacije kod XL. divizije naređeno je 9. I. 1945. g. u 0.3 sata prekidanje napada i povlačenje na liniju Sedlarica—Turnašica—Vukosavljevica...

C) Na odsjeku XXXII. divizije:

XXXII divizija zauzela je bez smetnji do određenog vremena naređene položaje i time zatvorila pravac od sela Kloštar i Prugovac. Sa po jednom brigadom divizija je zaposjela Babin Brijeg i Veseli Brijeg, a jedna brigada zadržana je u rezervi u s. Kozarevac.

Na odsjeku ove divizije nije bilo za cijelo vrijeme važnijih događaja. Neprijatelj je samo jednom prilikom pokušao sa jednim bataljonom ispad u pravcu Babinog Brijega i Vargičevog Brežeka, ali je bio odmah odbijen...¹⁰⁷

Na sektoru 1. zagorske brigade nije bilo nikakvih neprijateljskih aktivnosti.

Nakon obustave napada 32. divizija krenula je na sektor Severin—Nova Rača—Bulinac, a 1. zagorska brigada u Haganj i Srpsku Kapelu. 40. divizija zauzela je liniju: r. Drava—Stari Gradac—Lozan — želj. stanica Vukosavljevica.

Po procjeni Štaba Korpusa neprijatelj je imao 130 ubijenih, 154 ranjena i 12 zarobljenih vojnika. Zaplijenjeno je 7 pušaka, 1 telefon, 1 puškomitraljez i 3.000 puščanih metaka.

Naši gubici: 33 poginula, 240 ranjenih, 7 nestalih i 5 odbjeglih. Izgubljeno 14 pušaka, 1 puškomitraljez i 1 šmajser.

Utrošeno je 85.720 puščanih i 9.580 metaka za šmajser, 980 mina za bacače 81 mm i druge municije.

Zanimljivo je da je u vezi s tim borbama neprijatelj u svom »Dnevnom izvješću«, javio samo da je u »Podravini stanje nepromienjeno«.

Borbe koje su tih dana vođene potvrdile su kroničnu slabost štabova; slabo poznavanje neprijatelja, brojnog stanja i rasporeda njegovih jedinica, organiziranja obrane i utvrđenost na položajima itd. Svi štabovi brigada i divizija koji su napadali ili bili u prilici braniti se, mogli su vidjeti kako neprijatelj ima dobro organizirane položaje obrane i precizno razrađen sistem vatre. Neprijatelj u obrani nije bio statičan, pokreće svoje snage, prelazi odmah u protunapad, pogotovu kad osjeti slabost naših snaga u napadu. U

¹⁰⁷ VII, tom V, knjiga 37, dok. 109, str. 492-497.

protunapadu je nastojao bočnim udarima, četnim kolonama ili grupom strijelaca ugroziti čvrstinu našega borbenog poretka.

Upravo je u toj borbi 1. kozačka divizija pokazala da nema stroge granice između napada i obrane, odnosno da obrana mora biti što aktivnija. Očigledno, vojnički je sastav koji je najviše regrutiran od sovjetskih zarobljenika ili dezertera, ratujući s iskustvima dviju armija, u borbi pokazao zavidnu vještinu i znanje.

Jedno od vrlo pozitivnih obilježja djelovanja naših jedinica u toj borbi jest brzina utvrđivanja na dostignutoj liniji za obranu, što pokazuje da su prevladane početne teškoće iz prvih frontalnih borbi. Sadejstvo unutar jedinica i sa susjedima još nije bilo dovoljno. Taj nedostatak ih je pratio kao stalna slabost i umanjivao je efikasnost njihovog djelovanja u borbi s neprijateljem.

Upravo tih dana, dok su bile vođene borbe, Glavni štab NOV i POH, svojim naredjenjem od 10. 1. 1945. god., dostavio je primjedbe na operativne izvještaje svim štabovima korpusa, u kojima, među ostalim, kaže:

»2. — Primjedbe na pripreme za izvođenje operacija:

Prikupljanje podataka o neprijatelju kojega se misli napasti ne vrši se u dovoljnoj mjeri... Prije početka operacije i donijete odluke za napad mora se raspolagati sa što potpunijim podacima, a ovo je moguće u toliko više što je inicijativa gotovo redovno naša: Izbor vremena i mjesto...

Gotovo svi štabovi organizuju operacije na brzinu. Izda se zapovijest, dovedu jedinice i odmah se napada. Ne uzima se u obzir da napadajući neprijateljsko uporište, napadamo na jedan jako utvrđeni neprijateljski položaj, gdje je neprijatelj za stvaranje sebi povoljnih uslova upotrijebio i objekte stalne fortifikacije i ostvario plan odbrane i sistem vatre...«¹⁰⁸

NEPRIJATELJ MIJENJA PLAN OSVAJANJA VIROVITIČKOG MOSTOBRANA

(9. januara—8.februara 1945. god)

Sekc. Đurđevac, Bjelovar, Slatina, Pakrac 1 : 100.000

Nakon uspješno izvedenog protunapada 10. korpusa, 2./3. januara 1945, s pravca Virovitica—Pitomača »nestale« su snage 1. hudiva pod komandom generala Moškova. U napadu jedinica 10. korpusa i 40. divizije 6. korpusa na Pitomaču, Otrovanec i Dinjevac nije otkrivena prisutnost ustaških snaga, što je dalo osnova pretpostavci da se njihova upotreba očekuje na drugom pravcu. Gotovo istog dana kad je obustavljen napad jedinica Korpusa i 40. divizije, uhvaćen je njemački radio-telegrafist koji je otkrio da je neprijateljska prislušna radio-služba uhvatila prenošenje zapovijesti štabu 33. divizije, dešifrirala je i upozorila branioca o napadu. To je također jedan od razloga zašto je neprijatelj tako spremno dočekao napad, ali i ozbiljno upozorenje o čuvanju vojne tajne i povećanju budnosti. Kako su se dalje razvijali događaji u borbi za Virovitički mostobran?

U izvještaju Štaba 10. korpusa, upućenom štabu 3. armije NOVJ, od 18.

¹⁰⁷ VII, tom V, knjiga 37, dok. 109, str. 492-497.

januara 1945. god. vrlo se reljefno ocrtava postupak naših i neprijateljskih snaga. U izvještaju se kaže:

»9. januar 1945. g.

... Ovoga dana dobiveni su podaci, da se neprijatelj koncentriše u Bjelovaru i Banovoj Jaruzi u cilju preduzimanja ofanzive na sektor X. korpusa. U Bjelovaru je koncentrisana I H. Ud. divizija bez 22 pukovnije (štab divizije, 20. i 21. pukovnija kao i divizijski štabski delovi). U Banovoj Jaruzi koncentrisana je 1 brigada I Kozačke divizije (1. Donski, 3. Kubanski i 2. Sibirski puk).

Na osnovu ovih podataka izvršena je rokada snaga i to:

33. divizija ostala je u Podravini na sektoru Vukosavljevica—Sedlarica.

32. divizija bačena je na pravac od Bjelovara na prostor Rača—Dautan—Severin.

I. Zagorska brigada premještena je u V. Grđevac radi zatvaranja pravca od Garešnice i Hercegovca.

Štab korpusa vraćen je u V. Grđevac.

Na sektoru Podravine ovoga dana, osim izviđačke aktivnosti, nije bilo važnijih događaja.

Na sektoru Garešnice neprijatelj je ovoga dana ujutro otpočeo svoju ofanzivu sa I. brigadom I. Kozačke divizije i to sa 1. Donskim, 3. Kubanskim i 1. Samostalnim divizionom konjice.

U zoru ovoga dana neprijatelj je svojom prethodnicom forsirao reku Ilovu severozapadno od Hrastovca i ušao u Garešnicu. Prethodnica je produžila svoje nadiranje do Brestovca i tu se zadržala. Jačina neprijatelja, koji je ušao u Garešnicu, nije se mogla oceniti niti su dobiveni kakvi konkretni podaci. Naši slabi zaštitni dijelovi povukli su se iz Garešnice prema severu.«¹⁰⁹

U »Dnevnom izvješću« od 10. 1. 1945. god. neprijatelj kaže:

»U Podravini neprijateljske snage produžile su južno krilo do Ribnjačke i dovukle pojačanje kod Male Crešnjevce. Ustanovljene su jače izgrađeni i zaposjednuti postavi na cesti zapadni rub Starog Gradca—Vis 109. Slabija neprijateljska topnička vatra na Pitomaču iz smjera Rogovca.

Noću 7/8. I. odbijen je jak neprijateljski napadaj sa iztoka i juga na Dinjevac, Otrovanec i Pitomaču.«¹¹⁰

Dalji razvoj situacije u borbi za mostobran vidi se iz oper. izvještaja Štaba 10. korpusa.

10. januara 1945. godine:

»Neprijatelj na sektoru Garešnice ne ispoljava neku naročitu aktivnost. Po zauzeću Brestovca nije se uglavnom dalje kretao. Radi zatvaranja pravca od Garešnice bačeno je na položaje kod Palešnika i severno od Garešnice oko 400 artiljeraca.

Na ostalim sektorima, osim izviđačke aktivnosti, nije bilo važnijih događaja.

Na sektoru Moslavine ništa novo.

¹²⁰ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 290-297.

¹²¹ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 289-297.

Raspored snaga bez promene.

I Zagorska brigada, koja se nalazi na sektoru V. Grđevca posela je ž. stanicu V. Grđevac a sa izviđačkim delovima osmatra most na Česmi kod Pavlovca koji je pripremljen za miniranje.«¹¹¹

11. januara 1945. god.:

»Ovoga dana ujutro I. Brigada I. Kozačke divizije (1. Donski puk, 3. Kubanski puk, 69. samostalni konjički divizion i 1 divizion artiljerije) otpočela je svoje nadiranje od Garešnice prema Grubišnom Polju i V. Grđevcu. Glavnina ove brigade nastupila je pravcem Sokolovac—Kajgana—Tomašica—V. Zdenci, a pobočnica se kretala pravcem: Garešnica—Palešnik—Hercegovac—Pavlovac. Pred mrak ovoga dana, I. brigada I. Kozačke divizije dostigla je svojim prednjim delovima liniju: V. Zdenci—Pavlovac. Otpora sa naše strane u glavnom nije bilo, jer su se artiljerici pred nadmoćnijim neprijateljem povukli. Most na r. Česmi kod Pavlovca dignut je u zrak...

Jednovremeno sa I. Kozačkom divizijom sa pravca Garešnice otpočela je I. H. Ud. divizija (20. i 21. pukovnija) svoje nadiranje od Bjelovara prema istoku. Pred mrak ovog dana prednji delovi te divizije dostigli su liniju: Kašljevac—Ravneš—Severin.

Obzirom na ovakvu situaciju izvršena je rokada 32. divizije sa prostora Severin—Rača—Dautan prema istoku na prostor: Gornja Kovačica—V. Barna radi zatvaranja ovoga pravca.

Štab korpusa premješten je poslije podne ovoga dana u s. Zrinsku a potom u toku noći 11/12. u s. Gakovo. U s. Zrinskoj ostao samo komandant korpusa.«¹¹²

Neprijateljski izvještaj za taj dan glasi:

»U Podravini neprijatelj uzmiče u istočnom i jugoistočnom smjeru. Borbeno skupina Moškov slomila je neprijateljski otpor kod Severina (12 km i. j. Bjelovara) i uzpostavila spoj s kozačkom borbenom skupinom, koja s juga napreduje prema Vel. Pisanici, nakon što je zauzela Pavlovac, Ladislav i Vel. Grđevac. Neprijateljski gubitci: 43 poginula izbrojeno, 4 zarobljena (liečnik partizanske 'divizije') (neistina — R. B.). Plien: 1 strojopuška i 3 puške. Vlastiti gubitci: 1 poginuo.

Podhvata se nastavlja i odvija po osnovi unatoč težkih vremenskih prilika.«¹¹³

Štab 10. korpusa:

12. januara 1945. g.

»Ujutro ovoga dana neprijatelj je produžio svoje nadiranje kako na pravcu Bjelovara, tako i na pravcu od Garešnice. I. brigada I. Kozačke divizije sa 1. Donskim pukom zadržala se na prostoru V. i. M. Zdenci, a 3. Kubanski puk prešao je Česmu kod Pavlovca i ušao u V. Grđevac, u glavnom bez borbe, jer je I. Zagorska brigada već bila rokirana na sektor Bujanj (sev. deo. s. Zrinska).

Delovi I H. Ud. divizije nastavili su svoje nadiranje u dve kolone: Desna

¹¹¹ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 290.

¹¹² VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 290-291

¹¹³ VII, tom V, knjiga 37, dok. 169, str. 688.

kolona nastupala je od s. Bulinac preko s. Drljanovac prema V. Grđevcu radi veze sa I brigadom I Kozačke divizije, a leva kolona nastupala je prema V. Pisanici.

Prema iskazu zarobljenika neprijatelj ima namjeru da se snage I brigade I Kozačke divizije i snage I H. Ud. divizije sjedine na liniji: G. Kovačica—Zrinska—Brzaja, a potom da zajednički produže u nadiranju u pravcu Špišić Bukovice i Virovitice, u pozadinu naših snaga u Podravini.

U cilju zatvaranja pravca preko Grubišnog Polja upućena je iz Virovitice na taj sektor XVIII brigada iz VI Korpusa te je stavljena pod komandu X korpusa (Brigada je bila pod komandom Štaba 32. divizije — R. B.).

Pred mrak ovoga dana neprijatelj je svojim prednjim delovima dostigao liniju: V. Zdenci—Pavlovac—V. Grđevac—zapadni deo s. V. Pisanice. Otpora sa naše strane uglavnom još nije bilo, jer su naše snage rokirane nešto više prema istoku od te linije. Pojedini neprijateljski delovi ušli su u V. Barnu i G. Kovačicu (U zoru 13. I. 1945. g. - R. B.).

Na svom komunikacijskom pravcu prema Garešnici neprijatelj nije ostavio nikakva osiguranja tako, da su naše pozadinske straže i komanda mesta ponovo ušle u Garešnicu. Palešnik je sa naše strane također ponovo zaposednut.

Štab korpusa premešten je toga dana u s. Gakovo.

Na sektoru Podravine neprijatelj miruje. Isto tako nije bilo važnijih događaja ni na ostalim sektorima 10. korpusa.«¹¹⁴

Što o toj situaciji kasnije govori neprijatelj?

»U podhvalu u Podravini zauzet je 12. I. Vel. Grđevac i Vel. Pisanica, a 13. I. u zoru G. Kovačica. Neprijatelj uzmiče u smjeru iztoka. Neprijateljski gubitci nisu točno ustanovljeni, ali se čini da su znatni, dok vlastiti gubitci iznose: 1 častnik, 5 vojnika poginuli i 7 vojnika ranjeni.«¹¹⁵

Štab 10. korpusa:

13. januara 1945. god.:

»Opšti odbrambeni raspored naših snaga ovoga dana ujutro bio je sledeći:

40. divizija (VI. korpus) drži položaje na liniji: Drava—St. Gradac — k. 130 (1 km zap. od s. Lozan) — Đolta — ž. st. Vukosavljevica.

33. divizija: nalazi se na prostoru Vukosavljevica—Turnašica—Sedlarica, sa 1. brigadom na Bogazu (k. 228).

1. Zagorska brigada na otseku: Bujanj—Zrinska.

32. divizija na prostoru: Lončarica—V. Peratovica—V. Barnski Vinogradi zatvara pravac Grubišno Polje—Lončarica—Virovitica.

18. brigada na otseku: Grubišno Polje—V. Barna. Sa linije koju je neprijatelj dostigao 12. o. m. otpočeo je danas u jutro dalje svoje nadiranje.

1. Donski puk krenuo je pravcem V. Zdenci—Grubišno Polje i posle ogorčene borbe zauzeo ovo mesto i odbacio našu XVIII brigadu prema severu i severo-istoku. Brigada je ponovno zauzela za odbranu položaje na ivici šume pri severo-istočnom izlazu iz Grubišnog Polja. Brigada je imala oko 120 izbačenih iz stroja.

¹²⁰ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 290-297.

¹²¹ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 289-297.

69. Kozački konjički divizion izbio je u s. V. Barna, ali je naša Ud. brigada 'Braća Radić' izvršila protunapad na njega i izbacila ga iz sela.

Neprijatelju su oVom prilikom nanešeni teški gubitci: 24 mrtva, 55 ranjenih. Zarobljeno: 1 puškomitraljez, 1 šmajser, 4 automatske puške, 5 konja i razne druge spreme.

3. Kubanski puk produžio je nadiranje pravcem: V. Grđevac — G. Kovačica — s. Zrinska. Na ovom pravcu neprijatelj je naišao na otpor naše brigade 'Matija Gubca', koja je branila osek: južni deo s. Zrinska—M. Grđevac. Usled jakog neprijateljskog pritiska ta brigada bila je potisnuta iz s. Zrinska i zauzela prihvatne položaje na liniji: k. 195 — M. Grđevac. Neprijatelj je produžio nadiranje i ovladao polovinom s. Zrinska do crkve.

Neprijateljski gubici: 15 mrtvih i 20 ranjenih. Naši gubici: 13 mrtvih i 31 ranjeni.

Jedinice I H. Ud. divizije (20. i 21. p. p.) produžile su svoje nadiranje iz s. V. Pisanica prema položajima Zagorske brigade na Bubnju i severnom delu s. Zrinska. Jedna kolona ove divizije odvojila se od V. Pisanice prema s. Čađavac kojim je ovladala.

I Zagorska brigada dobila je zadatak, da izvrši protivnapad na neprijatelja pravcem s. V. Pisanica-Bulinac-Drljanovac sa ciljem, da se presječe veza između I. H. Udarne divizije i Kozaka. Usled jakog neprijateljskog otpora na liniji: ist. ivica s. V. Pisanica—Čađavac ovaj napad Zagorske brigade nije u potpunosti uspio, ali je neprijatelj na tome pravcu ipak djelimično razbijen i na taj način onemogućeno sjedinjavanje snaga I H. Ud. divizije i I. brigade kozačke divizije na liniji: Brzaja—Bubanj—Zrinska, kako je to neprijatelj nameravao. Ovaj napad Zagorske brigade potpomagala je i I brigada 33. divizije sa Bogaza pravcem na s. Brzaja — s. Čađavac.

Ovom prilikom Zagorska brigada zadala je neprijatelju osetne gubitke u ljudstvu i materijalu: 89 mrtvih (među kojima 2 oficira), oko 100 ranjenih, zarobljeno: 1 teški bacač, 5 teških mitraljeza, 1 šarac, 15 pušaka, 10.000 metaka, 1 radio stanica. Pored toga zarobljena su i 3 ustaše. Vlastiti gubici: 1 mrtav i 32 ranjena.

I Moslavačka brigada zadala je neprijatelju kod s. Čađavac takođe znatne gubitke: oko 20 mrtvih, 30 ranjenih. Zarobljeno: 1 šarac, 5 pušaka i 3 ustaše. Vlastiti gubici: 8 mrtvih i 32 ranjena.

XVIII brigada kod Grubišnog Polja ubila je oko 60 neprijateljskih vojnika i ranila oko 150. Vlastiti gubici 120 mrtvih i ranjenih.

Na kraju dana naše jedinice uspele su svuda srediti svoje položaje i neprijatelju nije ni na jednom mestu uspeo proboj naših linija, iako je za ovo angažovao više od 4 puka. Neprijateljski plan, da sjedine snage I kozačke brigade sa snagama I Ud. divizije na liniji: Brzaja—Bubanj—Zrinska nije uspeo usled snažnog otpora naših jedinica i energičnog protiv-napada I Zagorske i I Moslavačke brigade na pravcu Bubanj-V. Pisanica, gde je neprijatelj bio delimično razbijen i time poremećen njegov plan.«¹¹⁶

U »Dnevnom izvješću« od 16. 1. 1945. dano je opće saopćenje:

»Podhvat u Podravini nastavlja se po osnovi uz jače borbe.«¹¹⁷

¹²⁰ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 290-297.

¹²¹ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 289-297.

Štab 10. korpusa

14. januara 1945. godine:

»Posle teških gubitaka koja je neprijatelj imao na dan 13. ov. m. neprijatelj je u glavnom sve do podne 14. ov. m. mirovao.

I. zagorska brigada nastavila je ujutro sa čišćenjem južnog dela s. Zrinska i uspela je zauzeti bunkere oko crkve i izbaciti odatle neprijatelja.

Jedinice 32. divizije držale su svoje stare položaje, i to:

Brigada 'Matija Gubec' drži selo M. Grđevac.

Brigada 'Braće Radića' povukla se na položaje V. Barnski Vinogradi — Obrova šuma.

Brigada 'Pavleka Miškine' u rezervi kod s. V. Peratovica.

XVIII brigada na starim položajima.

33. divizija na istim položajima.

Oko 13.00 časova neprijatelj je na cijelom frontu ponovo preduzeo napad i to sa 21. p. p. na osek Zagorske brigade kod Bubnja, a I brigada kozačke divizije na položaje 32. divizije.

20. p. pukovniku neprijatelj je rokirao na svoje levo krilo. Između 20. i 23. p. p. neprijatelj je ubacio jednu pukovniku i to 1. pukovniku P. T. S. sa pravcem napada na s. Brzaju.

Težište svog napada neprijatelj je izrazio na pravcu V. Pisanica—Bubanj na oteku I. Zagorske brigade. U ogorčenim borbama uspelo je I Zagorskoj brigadi u toku poslepodneva ovog dana odbiti nekoliko neprijateljskih juriša, potpomognutih jakim minobacačkom vatrom. Neprijatelj je po svaku cenu nastojao da ovlada važnim topografskim čvorom Bubanj, čijim bi zauzimanjem stvarno probio naš front i razdvojio snage 32. divizije od snaga 33. divizije u Podravini. Snažnim i uzastopnim protivnapadima Zagorske brigade onemogućen je ovaj neprijateljski plan i Zagorska brigada održala je preko celog dana svoje položaje čvrsto u rukama.

Pošto frontalni napad na Bubanj nije uspeo, pokušao je neprijatelj po padu mraka obuhvatnim manevrom savladati odbranu toga položaja. U tome cilju upućen je 3. Kubanski puk u obuhvat preko s. G. Kovačice i s. Zrinska a 1. pukovnika P. T. S. sa 1 bojnom preko s. Cađavac, k. 233 na s. Brzaju.

U ovom momentu nastupa kriza u odbrani Bubnja. Kozaci su sa juga prodrli do sredine s. Zrinska i vršili dalje pritisak prema Bubnju. 1 pukovnika P. T. S. ovladala je s. Brzaja i na taj način prekinula vezu 32. sa 33. divizijom i ugrožavala pozadinu ove divizije.

Oko 19.00 časova stigla je XII proleterska brigada čelom kolone u s. Šibenik. Ta brigada upućena je ovog dana u 13.00 časova iz Špišić Bukovice za pojačanje odbrane na ovom sektoru. Dolaskom XII proleterske brigade bila je uglavnom prebrođena kriza odbrane Bubnja.

Jednovremeno sa napadom na s. Zrinska neprijatelj je iz s. G. Kovačice napao i brigadu 'Matije Gubca' u s. M. Grđevac. Posle kraćeg otpora brigada je odbačena sa položaja i povukla se jednim delom ka s. Šibenik, a jednim delom je zauzela nove položaje istočno od sela, na potoku Grđevica.

Dolaskom XII proleterske brigade stvoreni su povoljni uslovi za izvršenje jednog našeg opšteg protivnapada. No prethodno je trebalo povratiti izgub-

ljene tačke našeg odbranbenog položaja i izbaciti neprijatelja iz s. Brzaje, Zrinske i M. Grđevca.

U ovom cilju naređeno je u 21.00 časova, da XII proletarska brigada uputi jedan bataljon iz s. Šibenik preko Bubnja na k. 204, koju je neprijatelj također zaposeo, i da po zauzimanju te kote produži na s. Brzaju i izbaci neprijatelja iz njega. Ovaj napad bio je kombinovan sa napadom jednog bataljona 1. Moslavačke brigade sa pravca Bogaza (k. 228). Dva bataljona XII proletarske brigade dobila su zadatak da očiste s. Zrinsku i to kombinovanim napadom od Bubnja i obuhvatom sa zapadne strane preko k. 176.

Brigada 'Matija Gubec' dobila je zadatak, da povrati selo M. Grđevac.

Zagorska brigada imala je da napada pravcem Bujanj-V. Pisanica i da zauzme ovo selo.

U tom smislu otpočeo je opšti protivnapad u 23,00 časova. Poslije početnih uspeha, bataljon XII proletarske brigade, koji je napadao s. Brzaju zauzeo je k. 204 i prodro do prvih kuća s. Brzaje, ali je neprijateljskim protivnapadom sa pravca k. 233, u njegov levi bok, bio odbačen natrag na k. 204. Međutim 1. bataljon 1. Moslavačke brigade napao je energično neprijatelja sa severa i postepeno ga potpuno izbacio iz s. Brzaje. U ovome ga je pomogao i bataljon XII proletarske brigade.

Napad Zagorske brigade naišao je na snažan otpor neprijatelja, a kako je neprijatelj ugrozio još i desni bok te brigade sa pravca Čađevca, to je napad, posle dobrih početnih uspeha, morao biti obustavljen i brigada vraćena na svoj polazni položaj.

U napadu na s. Zrinsku naišle su naše jedinice na jak otpor neprijatelja, te su u visini crkve bile zadržane. Isto tako nije uspelo brigadi 'Matije Gubec' povratiti s. M. Grđevac usled jakog neprijateljskog otpora i stalnih protivnapada, koje je on vršio. No najvažniji cilj je ipak postignut a to je ponovno zauzimanje s. Brzaje i uspostavljanje veze između 32. i 33. divizije, koja je na ovom oteku bila prekinuta.

Na sektoru 33. divizije neprijatelj je ovog dana također otpočeo svoj napad sa ciljem, da ovlada položajima 33. divizije na visovima južno od s. Sedlarice—Vukosavljevice, koji svojim bočnim položajem ugrožavaju nastupanje prema Špišić Bukovici i Virovitici. U ovome cilju je neprijatelj iz Pitomače (II. brigada I. Kozačke divizije) po padu mraka izvršio odlučan napad na položaje 33. divizije. Ovaj napad je bio potpomognut jakom artileriskom i minobacačkom vatrom, i trajao je kroz celu noć 14./15.1. Usled jakog otpora naše 33. divizije neprijatelju je ovog dana uspelo samo da ovlada s. Sedlaricom, Turnašica i V. Brdom (južno od s. Turnašica). Karšanjan je sa naše strane morao biti napušten, jer je pretila opasnost da bude opkoljen. Pored toga, neprijatelj je zauzeo i Otrovanski Brijeg.

Ovaj napad bio je kombinovan sa manevrom 20. p. p. Turski Grobovi—Bogaz (k. 228) na front I brigade 33. divizije, no bez uspeha po neprijatelja, jer je I brigada odbila sve neprijateljske napade i čvrsto održala svoje položaje u rukama.

Na ostalim sektorima X korpusa nije bilo važnijih događaja.«¹¹⁸

¹⁰⁷ VII, tom V, knjiga 37, dok. 109, str. 492-497.

Neprijatelj će ustvrditi:

»U teškim borbama u području Virovitice nanieti su neprijatelju u toku 14. I. gubitci od 260 poginulih partizana, a 17 ih je zarobljeno. Plien: 16 strojopušača, 9 strojosa mokresa, 41 puška te razna oprema.«¹¹⁹

O vlastitim gubicima neprijatelj ništa ne govori.

Stab 10. korpusa:

15. januara 1945. godine:

»Raspored naših snaga ovoga dana bio je sledeći:

33. divizija u glavnom na položajima od prošlog dana: Radotić (k. 238) – k. 235 - k. 273 - Bogaz (k. 228).

XII proleterska brigada sa dva bataljona drži s. Brzaju. 1. bataljon u severnoj polovini s. Zrinska i 1 bataljon u rezervi u s. Šibenik.

Zagorska brigada drži Bujanj.

32. divizija: brigada 'M. G.' u istočnom delu s. M Grđevac. Brigada 'B. R.' na V. Barnskim Vinogradima i brigada 'M. P.' na otseku Tavan - Obrova šuma.

XVIII brigada na liniji: Ignjatički Br. (sev. ist. izlaz iz Grubišnog Polja) – potok Peratovica.

Preko cele noći sve do svanuća neprijatelj vrši žestoke napade na 33. diviziju sa ciljem, da na ovom otseku dođe do rešenja. 33. divizija pruža ogorčen otpor nadmoćnijem neprijatelju, koji je potpomognut jakom artilerijskom i minobacačkom vatrom sa bliskog otstojanja. Oko 16,00 časova neprijatelj vrši otsudan juriš sa Velikog Brda na k. 235 i uspeva da ovu kotu zauzme, pošto je prethodno već ovladao s. Vukosavljevicom i st. Vukosavljevica. Radotić i Bogaz ostaju čvrsto u rukama 33. divizije i pored svih napada neprijatelja.

Isto tako neprijatelj je produžio sa snažnim napadima na položaje Zagorske brigade na Bubnju, ali bez uspeha. Jedino mu je uspelo da privremeno odbaci bataljon XII brigade iz s. Zrinska, ali protivnapadom jednog bataljona Zagorske brigade neprijatelj je ponovo odbačen.

Isto tako bili su odbijeni svi napadi neprijatelja na ostalim sektorima fronta.

Na taj način jedinice X korpusa održale su u toku trodnevnih ogorčenih borbi sa nadmoćnijim neprijateljem u glavnom sve svoje položaje čvrsto u rukama i stvorile potrebno vreme III armije za dovlačenje novih jedinica na ovaj front i preuzimanje inicijative u svoje ruke.

Na ostalim sektorima X korpusa nije bilo važnijih događaja.

Prema dobivenim podacima neprijatelj je ponovo zaposjeo Garešnicu.

U toku ovih 15-todnevnih borbi nanešeni su neprijatelju vrlo osetni gubitci i to:

Ubijeno: 459 neprijateljskih vojnika. Ranjeno: oko 800, a zarobljeno 30.

Zaplenjeno: 3 puškomitraljeza, 3 šarca, 5 teških mitraljeza, 2 teška bacača, 48 pušača, 1 šmajser, 1 radiostanica, 15.000 pušćanih metaka i razne druge opreme.

¹⁰¹ VII, tom V, knjiga 36, dok. 163, str. 721.

Naši gubici: poginulo 102, ranjeno 578, nestalo 8, zarobljeno 4.«¹²⁰

Glavni stožer MINORS-a u »Dnevnom izvješću« Ia 19/45 od 19. 1. 1945. konstatira:

»U nastavku podhvata u Podravini južna skupina zauzela je M. Barnu, a skupina generala Moškova iztočni dio M. Grđevca. (Dijelovi njemačke 2. kozačke konjičke divizije zauzeli su Malu Barnu 17. januara 1945, pošto su prethodno savladali otpor jedinica 32. divizije NOVJ. — R. B.)

Bubanj, Prokop i-vis 220 napušteni su uslijed protunapadaja premoćnog neprijatelja.

Sjeverna skupina u Podravini slomila je žestok neprijateljski otpor na visu Radotić 238 (11 km z. Virovitice) i očistila šumsko područje sjeverno od tog visa. (Dijelovi njemačke 1. kozačke konjičke divizije zauzeli su Radotić (trig. 238) 16. januara, ali su ga, pod pritiskom 36. NOU divizije napustili 18. januara. — R. B.).

Neprijateljski gubici: 34 poginula pronađeno i 4 zarobljena.«¹²¹

Operativna situacija i djelovanje naših snaga i neprijatelja vidljivi su iz izvještaja Štaba 10. korpusa od 3. februara 1945, u kojem se kaže:

»16. siječnja 1945. godine:

Raspored snaga bio je sljedeći:

33. divizija u glavnom na položajima od prošlog dana: Radotić (k. 235) — k. 273 - Bogaz (k. 228).

XII. proleterska brigada sa 2 bataljona drži s. Brzaju, jedan bataljon u sjevernoj polovini s. Zrinska i jedan bataljon u rezervi u s. Šibeniku.

Zagorska brigada drži Bubanj.

32. divizija: brigada 'Marije Gubca' na odsjeku Tavan-Obrova šuma.

XVIII. brigada na liniji: Injatički Brijeg (sj. ist. izlaz iz Grubišnog Polja) — potok Peratovica.

Oko 10 sati uslijedio je do tada najjači neprijateljski napad na položaje 33. divizije, a poglavito na k. 235. Neprijateljska artilerija plasirana na V. Brdu tukla je direktnom vatrom taj položaj, a koncentrična vatra od najmanje 10 minobacača neutralizirala je prilično rad naših strelaca i mitraljezaca, koji su u glavnom uz slabu podršku vlastitih bacača i haubičke baterije imali držati položaj. To je pomoglo neprijatelju da stvori veliku vatrenu nadmoćnost, a sve zajedno odlučilo je o ishodu borbe za ovu kotu. Nakon 30 minuta naše jedinice bile su potisnute sa ovog položaja. Bataljoni II. brigade dali su na ovom položaju svoju najbolju borbu u cijeloj ovoj operaciji i ispoljili veliku izdržljivost i volju da izvrše dobiveno naređenje — održati položaj, ali je bilo jasno da bi daljnji otpor taj položaj očuvao još za koji sat, ali bi ovo iziskivalo toliko žrtava, da to ne bi bilo opravdano. Nakon ovoga — jedinice 33. divizije povukle su se prema Srednjoj Zanogi i tu se učvrstile.

Napredujući dalje, neprijatelj je ovoga dana ovladao i k. 238 (Radotić), koju je branio jedan bataljon Virovitičke brigade, i ž. st. Vukosavljevica, koju je zauzeo na prevaru. Ovdje je neprijatelj poslao napred nekoliko kozaka, koji su digli ruke u zrak u znak predaje, a kada su naši napustili položaje i izašli iz

¹²⁰ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 290-297.

¹²¹ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 289-297.

utvrđenih kuća u pravcu ovih kozaka, neprijatelj je sa jednom drugom jačom grupom, koja je nastupala iza ovih prvih, iznenadno otvorio vatru na naše borce, nanio im prilične gubitke i odbacio ih od stanice.

Na ostalom sektoru fronta nije bilo veće aktivnosti ni s naše, ni sa neprijateljske strane.

17. siječnja 1945. godine:

Ovog dana izvršena je smjena jedinica 33. divizije, koje su neprestanom borbom bile zamorene — sa jedinicama 36. vojvođanske divizije. 33. divizija povučena je u rezervu na prostor: Cremušina—Šibenik, radi odmora. 36. divizija preuzela je položaje 33. divizije i pripremala se za opći protivnapad.

Na odsjeku 32. divizije neprijatelj je koristeći maglu prethodno dobro izvidio položaje brigade 'Pavleka Miškine' i ove napao podišavši kroz Obrovu šumu potokom Barna, te napao položaje brigade s boka i iz pozadine. Nakon kraće borbe, brigada je bila odbačena na položaj sjeverno od M. Barne. Odmah zatim poduzet je povratni napad na M. Barnu sa brigadom 'Pavleka Miškine' i vraćeni su položaji, koje je ta brigada ranije držala, dok krajnji cilj: istjerivanje neprijatelja iz M. Barne nije uspio, zbog njegove nadmoćnosti.

Inače ovog dana nije bilo važnijih događaja.

18. siječnja 1945. godine:

Dolaskom XXXVI divizije na ovaj dio fronta otpočinje II. faza ove operacije, u kojoj inicijativa prelazi u naše ruke.

Po završenoj smjeni XXXIII divizije jedinice 36. divizije dobile su zadatak, da energičnim napadom unište neprijatelja, koji se zavukao u naše položaje na sektoru Vukosavljevica, k. 235—V. Brdo—Sedlarica, te da se time razbije i cijela neprijateljska druga ofanziva na mostobran kod Virovitice.

Napad 36. divizije otpočeo je ovog dana u 0,6 sati i to sa jednom brigadom pravcem: Lozan—Babino brdo—Sv. Jelena (k. 131)—Kuturište—Sedlarica, a sa jednom brigadom pravcem: Radotić (k. 238)-k. 235-V. Brdo-Karšanj. Težnja je bila da se neprijateljske snage opkole i unište.

Čim su jedinice krenule u napad, naišle su odmah na jak otpor neprijatelja, koji je svuda bio dobro ukopan. Oba krila dobro su napredovala. Desna kolona ubrzo je zauzela Sv. Jelenu i produžila nadiranje dalje prema s. Sedlarici. Lijeve kolone naišla je na jak otpor neprijatelja na Radotiću (k. 238). Poslije podne ovog dana neprijatelj je bio prinuđen da bez borbe napusti Radotić, kao i ž. st. Vukosavljevicu, zbog opasnosti da bude otsječen na ovom odsjeku od strane naše desne kolone, koja je uspješno i dosta brzo dalje nadirala prema s. Sedlarica i Turnašica.

Na ostalom napadnom frontu jedinice 36. divizije su polako, ali sigurno napredovale i neprijatelj je (na) tome sektoru došao postepeno u tešku situaciju. On je ovdje ubacio u borbu skoro sve svoje raspoložive snage tako, da na svom komunikacijskom pravcu Pitomača—Kloštar—Đurđevac nije imao skoro nikakve rezerve. Zbog ovoga bacio je neprijatelj u toku ovoga dana 1. pukovniku PTS sa Bilo Gore u Podravinu u Kloštar.

19. siječnja 1945. godine:

Preko cijelog dana produžava se napad 36. divizije na neprijatelja na sektoru Turnašica—Sedlarica. Divizija uspijeva da ovlada k. 235 — V. Brdo. Oko 16 sati neprijatelj je uspio da artiljerijskom vatrom prikrije svoje izvlačenje i konačno je napustio cijeli sektor i povukao se prema s. Otrovanec i Pitomači. Na ovaj način razbijeno je neprijateljsko lijevo krilo, koje je imalo glavni zadatak u cijeloj ovoj ofanzivi.

Zbog situacije u Podravini, kao i neuspjeha u ofanzivi na širokom frontu, neprijatelj ovog dana napušta Grubišno Polje, V. Barnu i V. i M. Zdence, kao i Kovačicu, te svoje snage s ovog sektora rokira prema zapadu na prostor: Pavlovac—V. Grđevac i V. Pisanicu.

Ovo izvlačenje neprijateljskih snaga zapaženo je s naše strane dosta kasno, te je poduzeto gonjenje od strane naših snaga bilo neefikasno.

Čim su dobiveni podaci da se neprijatelj povlači, naređeno je od strane ovog štaba odmah gonjenje neprijatelja i to: 32. divizijom i 18. brigadom. U ovom gonjenju brigada 'Pavleka Miškine' zauzima istočni dio s. Pavlovca, dok je u zapadnom dijelu ostao neprijatelj. Brigada 'Braće Radića' zauzela je s. V. Jasenovaču, dok je brigada 'Marije Gubca' zaposjela Grubišno Polje. Daljnje gonjenje neprijatelja nije više bilo moguće, jer se on na liniji: Pavlovac- V. Grđevac — V. Pisanica već sredio i dovoljno učvrstio, te je pružao jak otpor.

Na taj način 19. o. mj. konačno je slomljena neprijateljska druga ofanziva na ovome sektoru na svim odsjecima i našim protivnapadom, te razbijanjem njegovog lijevog krila u Podravini, natjeran je neprijatelj na prelaz u defanzivu. Tim je postignut cilj ove operacije u potpunosti.

20. siječnja 1945. godine:

U toku ovog dana, osim obostrane izviđačke aktivnosti nije bilo važnijih događaja.

Sa naše strane vršene su pripreme za opći napad, da se neprijatelj odbaci dalje prema zapadu.

XXXII divizija goneći neprijatelja izbila je 19. o. mj. na liniju s. Pavlovac — V. Zdenci—Grubišno Polje.

II brigada 33. divizije održala je svoje položaje u G. Kovačici, a III brigada na liniji Bačkovica—Mladine.

Neprijatelj je napao iz V. Pisanice položaj I. Zagorske brigade kod Prokopa, k. 220, a istovremeno sa sektora Ribnjačka i Bedenička I. brigadu kod Čađavice i Poloma. Kod Prokopa neprijatelj je odbijen a I. brigada morala se povući na Javorovac (k. 233).

21. siječnja 1945. godine:

Ovoga dana do podne na cijelom frontu samo obostrana izviđačka aktivnost. Naše jedinice spremaju se za izvršenje novog zadatka.

Po izvlačenju snaga na komunikaciju Bjelovar—Pavlovac neprijatelj se ograničio na obranu.

U 16 sati 36. i 40. divizija i 12. proleterska udarna brigada zauzele su u Podravskom sektoru polazne položaje za napad na Pitomaču, Otrovanec i

Dinjevac. Na Bilogorskom sektoru, radi osiguranja leda ovim napadnim snagama — 32. i 33. divizija zauzele su položaje na liniji: Grubišno Polje—V. Barna-G. Kovačica (k. 176) - k. 220 - k. 208-227 - Turski Grobovi.

U toku noći na Podravskom sektoru 36. divizija uspjela je probiti se u Otrovanec, a 12 ud. brigada zauzela je Đuretinu. Neprijatelj se uporno branio.

22. siječnja 1945. godine:

Jedinice 36. i 40. divizije i 12. proleterske udarne brigade ne uspjevši u toku noći likvidirati neprijateljske objekte, zbog jakog neprijateljskog otpora, povukle su se 22. o. mj. pred zoru na polazne položaje, radi izvršenja priprema za protivnapad.

U toku dana izviđanja neprijateljskih položaja.

U 18 sati ovog dana izvršen je ponovno napad, koji zbog ogorčenog otpora neprijatelja nije uspio, te su se jedinice u toku noći 22/23. I povukle na svoje polazne položaje.

Na južnom odsjeku fronta kod 32. i 33. divizije jaka vlastita izviđačka djelatnost u pravcu Garešnice i Bačkovice, gdje se osjećaju neprijateljski pokreti.

Radi pojačanja južnog sektora, jedna brigada 36. divizije prebačena je na sektor Turski Grobovi - Bogaz, a I. i III. brigada prebačene su na liniju: Topolovci—Gakovo, kao rezerva.

23. siječnja 1945. godine:

Tog dana pred noć i u toku noći napustili su Cerkezrsektor Grubišno Polje, M. i V. Zdence i Hercegovac, kamo su stigli u toku dana, a povukli se u pravcu Pavlovca i Garešnice.

24. siječnja 1945. godine:

U 07,30 sati neprijatelj nepoznate jačine napao je sa pravca G. Kovačica položaje I. Moslavačke brigade kod M. Grđevca, koja je taj napad odbila. Istovremeno neprijatelj je vršio pritisak na s. Zrinsku i povremeno gađao artiljerijom položaje I. Zagorske brigade na Bubnju. Napad jedne satnije PTS na odsjeku Turski Grobovi takođe je odbijen.

U 0,8 sati izvršila su napad dva bataljona I. Donskog puka na položaje 33. divizije kod M. Grđevca i uspjela potisnuti naše prednje dijelove iz zapadnog dijela sela i tu se zadržati do 15 sati, kada je koncentričnim napadom naših jedinica neprijatelj protjeran uz vrlo osjetljive gubitke u G. Kovačicu i V. Grđevac.

Istovremeno je prema položajima 32. divizije nastupala 1. bojna 21. pukovnije, kao osiguranje desnog boka kozačkih snaga, a prema položajima I. Zagorske brigade na Bubnju jedna satnija 21. pukovnije. Nakon kratke borbe neprijatelj je protjeran u svoje ishodne baze.

Na Podravskom sektoru obostrana izviđačka aktivnost.

25. siječnja 1945. godine:

Na našem sektoru, osim obostrane izviđačke aktivnosti, ništa nova.

Sa pravca Garešnice krenuo je neprijatelj nepoznate jačine u pravcu Hercegovca i Klokočevca.

U toku današnjeg dana 40. divizija smjenjuje snage 33. divizije i Zagorske

brigade. 33. divizija odlazi na sektor Grubišno Polje, radi izvršenja novog zadatka, a Zagorska brigada u Viroviticu, kao rezerva.

26. siječnja 1945. godine:

U toku dana samo obostrana izviđačka djelatnost.

U noći 26/27.1, kratka obostrana aktivnost artiljerije, radi uznemiravanja.

Na južnom odsjeku fronta neprijatelj je vršio prisilna izviđanja prema položajima 40. divizije kod M. Grđevca i 32. divizije kod Grbavca od pravca Pavlovca. Neprijatelj je odbijen bez vlastitih gubitaka i protjeran u ishodne baze. Zarobljen je jedan kozak.

27. siječnja 1945. godine:

25. o. mj. Moslavački odred djelujući u pozadini neprijatelja postavio je nagazne mine na prostoriji Dišnik, na koje je naišla neprijateljska patrola, od koje je ubijeno 5, a ranjen 1 nepr. vojnik.

Noću 25/26. I. jedan bataljon Moslavačkog odreda sa diverzantima porušio je 5 mostova na sektoru Hercegovac—Pavlovac—Dražice. Iste noći postavljene su mine na cesti s. Voloder, gdje su dijelovi Moslavačkog odreda postavili i zasjedu, na koju je naišao neprijatelj i tom prilikom je ubijeno 17 neprijateljskih vojnika, bez vlastitih gubitaka.

Inače na cijelom frontu nije bilo važnijih događaja.

28. siječnja 1945. godine:

Na južnom sektoru fronta neprijateljska kozačka grupa sa prostora Pavlovca i V. Grđevca izvršila je jednim dijelom snaga rokiranje preko V. Zdenaca prema Končanici. Istovremeno je jedna kozačka kolona neutvrđene jačine nastupala iz Garešnice preko Sokolovca za Brestovac i dalje prema s. Končanici. Točna namjera ovih neprijateljskih snaga nije poznata.

Naša 33. divizija, koja je sa sektora Šibenika bila upućena preko Grubišnog Polja, Končanice i Hercegovca u desni bok i pozadinu I. hrvatske udarne divizije na prostoru Pisanica—Bedenička—Ribnjačka—Lasovac, zbog novo nastale situacije zadržana je na sektoru Končanica — G. Daruvar sa zadatkom da spriječi daljnje neprijateljsko nadiranje prema Daruvaru i da aktivnim djelovanjem odbaci neprijatelja sa tog pravca.

U toku dana 33. divizija imala je sukob s neprijateljem kod s. Končanice i kote 175 (2 km ist. od Brestovca). U ovim borbama zadržano je daljnje neprijateljsko nadiranje prema Daruvaru.

Na ostalim sektorima fronta, osim izviđačke djelatnosti, nije bilo važnijih događaja.

29. siječnja 1945. godine:

Na sektoru kod Daruvara 33. divizija energičnim protunapadom izbacila je neprijatelja iz Brestovca i kod s. Končanice desnom napadnom kolonom divizije izbila je na k. 173 kod sredine samog sela. Uslijed jakog neprijateljskog otpora, daljnje nadiranje ove kolone bilo je zadržano. Isto tako intervencija brigade 32. divizije od Grubišnog Polja preko V. Zdenaca u pozadinu neprijateljskih snaga kod Končanice nije uspjela, zbog jakog otpora neprijatelja u dobro izgrađenim položajima na raskrsnici puteva s. V. Zdenci.

Na ostalom dijelu fronta samo izviđačka djelatnost.

30. siječnja 1945. godine:

Na sektoru Daruvara neprijatelj dovlači pojačanja sa pravca Garešnice i pravca V. Grđevac—Pavlovac, te ponovo zaposjeda s. Dežanovac i Brestovac, odakle u zajednici sa snagama u Končanici vrši jak pritisak na položaj 33. divizije. Svi neprijateljski napadi odbijeni su. Obzirom da neprijatelj na južnom odsjeku našeg fronta prikuplja jake snage i time ugrožava za nas najvažniji pravac prema Suhopolju, odnosno Virovitici, to je u cilju bolje organizacije stavljena 40. divizija opet pod komandu svojeg VI. korpusa i naređeno je njeno rokiranje sa odsjeka Brzaja—Zrinska na sektor Grubišno Polje. Na njeno mjesto upućena je 32. divizija sa sektora Grub/išno/ Polje, kao i Zagorska brigada, koja je do tada bila u rezervi u Virovitici.

Na ostalim sektorima izviđačka i artiljeriska djelatnost.

31. siječnja 1945. godine:

Poslije podne ovog dana pod pritiskom naše 33. i 40. divizije neprijatelj napušta Končanicu, Brestovac, V. i M. Zdence i Pavlovac, te se povlači prema Garešnici.

Na ostalom sektoru fronta samo izviđačka djelatnost.

XXXIII. divizija upućena je na prostor Drljanovac—Bulinac—Rača u cilju napada u bok i pozadinu I. Hrvatske Udarne Dr/izije na prostoru V. Pisanica—Bedenik—Lasovac, kako je to ranije bilo predviđeno.

Inače u toku dana nije bilo važnijih događaja.

Iz saslušanja zarobljenika naknadno je utvrđeno, da su na prostoru Brestovac—Končanica operirali 2. sibirski, koji je došao sa pravca Garešnice, IV. kubanski i dijelovi I. donskog puka sa prostora Pavlovac—V. Grđevac.

Neprijateljski i vlastiti gubici:

U vremenu od 16. do 31. I. 1945. jedinice X. korpusa (32. i 33. divizije, Zagorska brigada i Moslavački odred) zadale su neprijatelju slijedeće gubitke:

Ubijeno: 351 neprijateljski vojnik, ranjeno 630 i zarobljeno 5 neprijateljskih vojnika.

Plijen: 2 šarca, 1 puškomitraljez, 21 puška, 1 šmajser, 1 pištolj i 6200 pušanih metaka.

Vlastiti gubici iznosili su:

Poginulo: 71, ranjeno 288, zarobljeno 19 i nestala 23 borca.

Izgubljeno: 15 puškomitraljeza, 69 pušaka, 5 šmajsera, 2 pištolja (uništeno većinom neprijateljskom artiljerijskom i minobacačkom vatrom).

Prilog: Skica rasporeda u razmjeri 1 : 200.000.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Politkomesar, pukovnik:

Komandant, generalmajor:

V. Matetić

M. P.«¹²²

¹²² VII, tom V, knjiga 37, str. 29-36.

Što je o borbama na mostobranu tih dana izvještavao neprijatelj?

»U Podravini neprijatelj dovodi pojačanja u područje Grubišnog Polja i južno (misli se na dolazak 36. div. 12. korpusa, koja je 17. 1. smijenila 33. diviziju na tadašnjim njezinim položajima — R. B.). Odbijeno je nekoliko nepr. protunapadaja na postave naših podhvatnih skupina i zapadni dio Malog Grđevca.

Nepr. gubitci: 197 poginulih izbrojeno, 5 zarobljeno i 2 prebjegla. Plien: 4 puške i 1 strojosamokres. Vlastiti gubitci: 15 poginulih i 36 ranjenih.«¹²³

Neprijatelj nastavlja izvještaj:

»U Podravini i jugozapadno Virovitice odbijeni su svi neprijateljski protunapadaji. Neprijatelj je pretrpio gubitke od 108 poginulih pronađeno, a cieni se da su gubitci znatno veći.

Naše borbene skupine ponovno su zauzele Cađavac (4 km. s. i. V. Pisanica) koji je dan prije bio napušten. Vlastiti gubitci: 4 poginula i 21 ranjen (3 častnika).«¹²⁴

Slijedećeg dana »U Podravini bilo je samo mjestne borbene djelatnosti«.

I narednih dana neprijatelj će samo konstatirati da je: »...više neprijateljskih napadaja na V. Grđevac, Pitomaču, Dinjevac i Otrovanec, podpomognutih jakim topničtvom, odbijeno je uz velike gubitke po neprijatelja«.

Međutim, za situaciju od 22. i 23. I 1945. neprijateljsko saopćenje glasi:

»Nakon što je slomljen neprijateljski otpor u Vel. i Malim Zdencima (12 km s. z. Daruvara), zauzet je zapadni dio Grubišnog Polja 22. I. Dne 23. I. produžen je napadaj u smjeru sjevera u suradnji s borbenim skupinama iz Vel. Grđevca i Vel. Pisanice. Više neprijateljskih noćnih napadaja s težištem na Otrovanec (3 km j. Pitomača) odbijeno je uz krvave gubitke po neprijatelja.«¹²⁵

Neprijatelj nastavlja neistinito prikazivati situaciju:

»Borbene skupine napredujući s juga i zapada slomile su žestok neprijateljski otpor kod V. Barne i nastavile napadaj na M. Grđevac i Zrinsku.

Jedna borbena skupina slomila je neprijateljski otpor kod Ribnjačke i M. Crešnjevica, te zauzela G. Kovačicu i M. Crešnjevicu. (Neprijatelj je tada protunapadom izbačen iz G. Kovačice uz osjetne gubitke. — R. B.)

Jači otpor daje neprijatelj kod Turskih Grobova. Neprijateljski gubitci: 32 poginula i 10 zarobljenih. Plien: 3 strojnice i 16 pušaka. Vlastiti gubitci: 7 poginulih i 12 ranjenih.

Neprijatelj se iz područja južno Dinjevca, Otrovanca i Prugovca povukao lievim krilom na crtu: V. Crešnjevica — vis. 143 — 131 i Šumsko područje iztočno i sjeveroiztočno Pitomače.«¹²⁶

»Napadaj na iztočni dio M. Grđevca obustavljen je, budući je neprijatelj s jugoiztoka i sjevera dovukao znatna pojačanja. Bobrena skupina povučena je po zapoviedi u G. Kovačicu. Neprijatelj je oštro slijedio odmicanje. Zauzet je Prokop.

¹²³ »Dnevno izvješće« I a broj 21/45 od 21. I. 1945. - VII, tom V, knjiga 37, dok. 156, str. 711.

¹²⁴ »Dnevno izvješće« I a broj 22/45 od 22. I. 1945 - VII, tom V, knjiga 37, dok. 157, str. 713.

¹²⁵ »Dnevno izvješće« I a 25/45 od 25. I. 1945 - VII, tom V, knjiga 37, dok. 160, str. 722.

¹²⁶ »Dnev. izvješće« 26/45 od 26. I. 1945 - VII, tom V, knjiga 37, dok. 161, str. 725-726.

Odbijen je napadaj neprijatelja iz jugoistočnog smjera na Dinjevac, a neprijateljske predstraže istočno Pitomače odbačene su u šumu zapadno starog Gradca.

Neprijatelj je napustio postave na rubu šume kod Banovog Broda.

Neprijateljski gubitci: 111 poginulih, 6 zarobljenih i 4 prebjegla. Ima i pliena. Vlastiti gubitci: 8 poginulih, 17 ranjenih i 3 nestala pripadnika Orsa.«¹²⁷

»Jedna borbeno skupina nadirući iz Poljana i Garešnice preko Uljanika i Sokolovca imade cilj dostići Končanicu. Borbeno skupina iz Garešnice zauzela je Zdence i čisti područje oko tog mjesta. Snage iz Velikog Grđevca zauzele su V.Jasenovaču (5 km j. i. V. Grđevca)«. (Jedinice I. kozačke divizije su 28. 1. 1945. zauzele Končanicu, Velike i Male Zdence 28. 1. 1945, a 31. 1. 1945. 33. i 40. divizija prešle su u protunapad i prisilile neprijatelja da napusti Končanicu, Brestovac, Velike i Male Zdence i Pavlovac i da se povuče prema Garešnici — R. B.)¹²⁸

Zatim:

»Južno Zdenačkog Ribnjaka, poslije žestokih borbi, raspršene su part. skupine kod Končanice. 21 partizan je poginuo, 18 ih je zarobljeno, dok vlastiti gubitci iznose 26 ranjenih.

Namjeravani prodor preko istočnog ruba Ribnjaka u smjeru Grubišnog Polja nije se mogao provesti radi velikog sniega.

Odbijena su četiri nepr. napadaja iz Grubišnog Polja. Noću 28/29. I. odbijeno je više neprijateljskih napadaja na sjevero-istočni dio V. Grđevca. Jedna udarna skupina povučena je iz G. Kovačice u V. Pisanicu.«¹²⁹ (Prema depeši Štaba 10. korpusa od 30. januara, upućenoj Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske, 40. NO divizija je 28/29. januara napala dijelove njemačkoga 1. kozačkog korpusa u Vel. Pisanici i Vel. Grđevcu i pri tom ubila 60, ranila 125 i zarobila 6 vojnika i zaplijenila 2 šarča, 20 pušaka i 18.000 metaka. Divizija je imala 7 mrtvih i 44 ranjena.)¹³⁰

Neprijatelj:

»U Podravini nastavljaju se borbe s partizanima. Partizani su zauzeli Brestovac (5 km j. Zdenaca) i sada napreduju s jilga i iztoka prema Končanici (5 km j. z. Zdenaca) odbijen je napadaj na istočni rub Končanice.«¹³¹

Dan kasnije izvještaj neprijatelja glasi:

»Oslobođeno je područje Brestovca (5 km j. Zdenaca) i neprijatelju nanieti gubitci od: 49 poginulih i 6 zarobljenih partizana. Vlastiti gubitci: 4 poginula i 54 ranjena.

Vlastite snage povučene su na crtu: Pavlovac—V.,Grđevac.«¹³²

Iako je od prvog dana stvaranja mostobrana njemački 69. rezervni korpus pokrenuo 1. kozačku diviziju, 1. hudiv i 5. ustaško-domobranksu, a kasnije i

¹²⁷ (»Dnevno izvješće« 27/27. I. 1945) - VII, tom V, knjiga 37, dok. 162, str. 729.

¹²⁸ (»Dnevno izvješće« 30/30. I. 45. od 30. I. 1945) - VII, tom V, knjiga 37, dok. 166, str. 744-746.

¹²⁹ VII, tom V, knjiga 37, dok. 167, str. 750.

¹³⁰ Arhiv VII, reg. br. 1/13-2, k. 1199.

¹³¹ VII, tom V, knjiga 38, dok. 84, str. 563-564.

¹³² VII, tom V, knjiga 38, dok. 85, str. 567-568.

2. kozačku diviziju, front obrane mostobrana je bio stabiliziran i neprijatelj nije mogao računati na njegovo uništenje bez dovlačenja novih snaga.

Vjerojatno je njemačka vrhovna komanda zbog svog plana protuofenzive na području Blatnog jezera u Mađarskoj, te zbog situacije u dolini Drave, gdje je 3. armija kontrolirala desnu obalu od Pitomače do Donjeg Miholjca i pojačano se aktivirala u pozadini sremskog fronta, nastojala okončati iscrpljujuće borbe i odbaciti partizanske snage od rijeke Drave. Na taj način bi se desno krilo vlastitih trupa u Mađarskoj ojačalo, a oslabio lijevi bok 3. ukrajinskog fronta Crvene armije.

Njemačko komandovanje je očigledno žurilo da što prije uništi virovitički mostobran. Komanda grupe Armija »E« 31. decembra 1944. god. telegramom izdaje naređenje 34. armijskom korpusu za operativno djelovanje u širem rajonu virovitičkog mostobrana. U tom se naređenju, među ostalim, kaže:

»LXIX rez. korp., posle znatnih početnih uspeha, zauzeo je Kloštar - Pitomača, za sada u pregrupisanju za nastavljanje napada u pravcu Virovitice.

XXXIV AK hitno će uputiti jednu borbenu grupu iz rejonu Moslavine u pravcu Virovitice kako bi:

a) potpomogla napad LXIX rez. korpusa,

b) dosadašnje uspehe i formirana neprij. težišta ispred LXIX rez. korpusa iskoristila za sopstveni iznenadni napad. Prvi cilj napada Podrav. Slatina.

Za ovu operaciju pridaje se 68. izv. bat., koji treba pridavanjem drugih raspoloživih snaga odgovarajuće ojačati.

Odlučujuće je što skoriji početak operacije.

Raspored i prekomanda jedinica prema ovd. nared. Ia. str. pov. br. 12. 772 od 31. 12. 44. ne smeju se odlagati.¹³³

K-da XXXIV AK javiće, što je moguće pre, termin za pokret na Podrav. Slatinu.

Nakon toga posle usaglašavanja sa namerama 69. rez. korpusa, narediće se pokret.

K-da Gr-A 'E', Ia, str. pov. br. 12.774

od 31. 12. 44.

(Smit-Rihberg (Erich — R. B.) gen. — maj.)

20,00.«¹³⁴

U početku februara su za tu operaciju ovako grupirane snage: njemačka 297. pješadijska divizija, 7. SS divizija, 1. i 2. kozačka konjička divizija, borbena grupa »Fišer«, ojačana jednim pukom 11. poljske zrakoplovne divizije, 1. hudiv i dijelovi 5. ustaško-domobranske divizije. Sve te snage prešle su 6. februara u koncentrične napade na položaje jedinica koje su branile mostobran.

Tada su na položajima koje su branile 32. i 33. divizija 10. korpusa i 40. divizija 6. udarnog korpusa, otkriveni pokreti jedinica 2. kozačke divizije iz pravca Banova Jaruga—Veliki Zdenci. Upravo ti pokreti omeli su ostvarenje

¹³³ (Nijemci nisu zauzeli Podravsku Slatinu tada, nego 8. 2. 1945. nakon uvođenja novih snaga - vidi VII, tom V, knjiga 37, dok. br. 14 i 52 - R. B.).

¹³⁴ VII, tom XII, knjiga 4, dok. 190, str. 771-772.

namjere Štaba 10. korpusa da sa 33. divizijom na cesti Vel. Grđevac—Bjelovar, udarom iz pozadine spriječi prikupljanje neprijateljskih snaga koje su uz pojačanu izviđačku aktivnost sve do 8. februara 1945. godine nastojale zauzeti neki od taktičkih položaja na odsjecima fronta 32. divizije koja je bila ovako raspoređena: brigada »Pavlek Miškina« Siječica — k. 248—233; 1. zagorska na liniji Bujanj — k. 220 — k. 176, zapadni dio sela Zrinske; Udarne brigada »Braća Radić« na zapadnom i južnom rubu Zrinske — zapadnom rubu šume Grđevac i k. 165 i brigada »Matija Gubec« na istočnom dijelu M. Grđevca i V. Barnskih Vinograda.

40. divizija je 1. februara imala raspored:

18. brigada, bez jednog bataljona, u s. Pavlovcu, a 1. bataljon u Jasenovaci; Virovitička brigada sa 3 bataljona u Vel. Barni; Omladinska brigada sa tri bataljona u Malim Zdencima, a 1. bataljon u Grabovcu.

Baterija 40. divizije iz Vrijeska stigla je u Grubišno Polje, gdje je stigla i baterija 36. divizije.

Poslije podne je Virovitička brigada u G. Kovačici vodila borbu i imala uspjeha. Ubila je 50, a ranila 70 neprijateljskih vojnika i zaplijenila 50 mina za teški bacač mina. Istog je dana poslije podne 18. brigada pokušala spriječiti neprijatelja da posjedne sjeverozapadni dio Pavlovca, ali u tome nije uspjela.

U pozadini neprijateljskih koncentracija u Moslavini, 33. divizija je 3. februara izvela napad na selo Ladislav. Borba u Ladislavu trajala je do 5. februara, ali neprijateljska uporišta u samom selu i susjednim selima nisu bila likvidirana. Neprijatelju su naneseni gubici od 60 mrtvih, 120 ranjenih i 1 zarobljenog. Vlastiti gubici: 30 mrtvih, 119 ranjenih i 1 borac nestao.

Među poginulima bili su: komandant 2. bataljona 1. brigade kapetan Teodor Ivanišević, komandant 1. bataljona 2. brigade poručnik Drago Crnić, dok je među ranjenim bio komandant 1. brigade major Dušan Corković, politkomesar 1. brigade Zvonko Zupančić Tarzan i načelnik Štaba kapetan Pero Simatović (svi ranjeni od jedne minobacačke mine).

Nakon tih borbi 33. divizija se ponovo našla na pravcu Vel. Zdenci—Daruvar, zatvarajući taj pravac za vrijeme posljednjih borbi za virovitički mostobran.

Četvrtog februara 1945. god. je 18. brigada vodila borbu s Čerkezima u Pavlovcu. Gubici neprijatelja: 50 mrtvih i 85 ranjenih, a Brigade: 2 mrtva i 34 ranjena. Napadu su sadejstvovale Virovitička i Omladinska brigada koja je bila na osiguranju iz pravca Hercegovca. Oko 450 Čerkeza naišlo je na Omladinsku brigadu iz pravca sela Trnovitice. Neprijatelj je bio razbijen.

Virovitička brigada imala je 10 mrtvih i 36 ranjenih.

O tim borbama neprijatelj će u svojim izvještajima kazati:

»Odbijeni su svi nepr. napadaji na pojedina uporišta kod V. Grđevca noću 4/5. II., koja je neprijatelj izvršio iz istočnog smjera i iz smjera Trnovitice.

Neprijateljski gubitci: 49 poginulih i 16 zarobljenih. Plien: više pušaka, 1 strojosaмокres i 2 strojopuške. Vlastiti gubitci: 17 poginulih (2 časnika) i 48 ranjenih (3 časnika).«¹³⁵

Usljed poboljšanja situacije 6. februara je 40. divizija zauzela položaje:

¹⁰¹ VII, tom V, knjiga 36, dok. 163, str. 721.

Omladinska brigada .selo Zdence, Virovitička brigada željezničku stanicu Vel. Zdenci - k. 144 - Grbavac - k. 157; 18. brigada k. 159 - crkvu V. Barna – k. 173 gdje upostavlja vezu sa 32. divizijom.

Štab 33. divizije procjenjuje da neprijatelj jednom kolonom namjerava prodrijeti u Grubišno Polje, a drugom odsjeći snage koje su u Vel. Zdencima. Stoga Omladinska brigada dobiva zadatak da se povuče u Končanicu.

U toku 7. februara neprijatelj je ušao u Vel. i Male Zdence.

Toga dana vrijeme je bilo lijepo i sunčano, što je neprijatelj iskoristio za manju aktivnost i zaposjeo Vel. Barnu. Budući da je neprijatelj prodrio sa istoka u Orahovicu i Voćin, Omladinska brigada krenula je u tom pravcu, a njezin položaj zauzela je 12. proleterska brigada i smjestila se u selu Rašenici. Pod njezinu komandu stavljen je jedan bataljon Omladinske brigade.

Pravac prema Daruvaru kod sela Lončarice zatvorila je jednim bataljonom 12. proleterska brigada.

Iznenadnim napadom iz pozadine na Raševicu 3. donski puk je 8. februara 1945. god. iznenadio 12. proletersku brigadu i nanio joj osjetne gubitke: 30 mrtvih, 51 ranjenog i 33 nestala borca. Od oružja je izgubila: 15 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 24 puške i 2 automata. Koristeći se takvom situacijom neprijatelj je ušao u sela Ivanovo i Rastovac.

Virovitička i 18. brigada spriječile su neprijatelja da zauzme Peratovicu i Dapčevicu.

Neprijatelj je, očito, namjeravao preko sela Bastaji prodrijeti u Suho Polje i spojiti se sa snagama koje sa istoka prodiru prema Virovitici.

U toj situaciji je 40. divizija zajedno sa 12. proleterskom brigadom zauzela ove položaje: 12. proleterska brigada k. 202 - Sv. Anu (dva bataljona brigade Ozne) - M. Maslinjaču - k. 143 - k. 198 - Ilovu potok, s tim da brani Vriesku, Maslinjaču i Bastaje: 18. udarna brigada Munije – k. 198 – Rastovac, s tim da brani prilaz selima Dapčevici i Lončarici.

Situacija se na položajima 32. divizije 8. februara razvijala prema slijedećem:

1. pukovnija PTS-a u 07.45 otpočela je napad na desno krilo brigade »Pavlek Miškina« – Turski Grobovi. Brigada je prihvatila borbu, ali se uslijed jakog pritiska mnogo nadmoćnijeg neprijatelja počela pod borbom povlačiti na svoje glavne položaje za obranu.

U 08.00 sati 21. pukovnija 1. hudiva sa 69. divizionom počela je napad iz s. Gornje Kovačice. Glavni napad usmjerila je na južni rub sela Zrinske, koji je branila Udarna brigada »Braća Radić«. Iako potpomognuta jakom artiljerijskom i minobacačkom vatrom, nije postigla nikakve uspjehe. Nakon toga neprijatelj ojačava svoje desno krilo koje je napadalo položaje zapadno od M. Grđevca. Zahvaljujući dobroj pošumljenosti, ustaše su obuhvatnim manevrom odbacile jedinice 32. divizije sa zapadnog ruba šume Grđevice ali su ove čvrsto držale položaje nešto istočnije, k. 165 – M. Grđevac i odbile sve napade neprijatelja nanijevši mu i gubitke.

Istog je dana oko 12.00 sati neprijatelj jačim snagajna iz V. Pisanice počeo frontalni napad na Bujanj, koji je nakon dvosatne žestoke borbe odbijen.

Na desnom krilu su se jedinice 36. divizije povukle s pravca Pitomače na uži mostobran na desnoj obali Drave ispred Barcsa, u skladu s planom 3.

armije o povlačenju jedinica 12. korpusa na lijevu obalu Drave. O početku svog povlačenja Divizija nije obavijestila brigadu »Pavlek Miškina«. To je neprijatelj vješto iskoristio i uspio Brigadi zaci s leđa. Njezino se desno krilo oko 17.00 moralo povući s položaja Siječica na Bogaz k. 228–224. Odmah nakon toga izvršen je uspješan protunapad i na tom odsjeku neprijatelj više nije napredovao.

Kad mu nije uspio proboj, neprijatelj je u sumrak počeo pregrupirati jedinice ispred položaja 33. divizije. Bilo je očito da namjerava djelovati u toku noći.

Uslijed prodora njemačkih snaga na pravcu Podravska Slatina–Virovitica, Štab 10. korpusa istog dana u 17.30 sati izdaje naređenje Štabu 32. divizije da jedinice pokrene na položaje: Razbojište–V. Peratovica–Velika i Mala Dapčevica, i ovako rasporedi: brigada »Pavlek Miškina« – Razbojište, sjeverni dio V. Peratovice; 1. zagorska brigada – južni dio V. Peratovice; brigada »Matija Gubec« – V. Dapčevica, Udarana brigada »Braća Radić« – M. Dapčevica. Na tim je položajima Divizija imala dosta oštire borbe u kojima je bilo mrtvih i ranjenih.

Vlastiti gubici: 9 mrtvih, među kojima zamjenik komandanta bataljona u brigadi »Braća Radić« poručnik Uroš Platiša i 55 ranjenih boraca i rukovodilaca.

Neprijatelj je imao 86 mrtvih i 219 ranjenih.

Zaplijenjen je jedan karabin i 500 metaka.

Neprijateljska »Dnevna izvješća« tih će dana o borbama pisati:

»U nastavku podhvata borbene skupine, koje napreduju s iztoka, zauzele su Soplje i Medince (17 km s. s. i. 8 km s. i. Podr. Slatine) i očistile su područje južno od Crnaca (16 km i. Podr. Slatine). Nakon što je slomljen jak neprijateljski otpor 8. II zauzeta je i Podr. Slatina (297. njemačka pješ. divizija – R. B.). U svom daljem nadiranjju prema Virovitici motorizirani dijelovi ušli su u Sladojevce (5 km s. i. Podr. Slatine). Prema posljednjim viestima zauzeta je 8. II i Virovitica (Nijemci su ušli u Viroviticu 9. II 1945 – R. B.).

Borbene skupine koje napreduju preko Papuka, zauzele su Lukovac, Voćin i Lisičine (5 km j. z. 16 km jz. i 15 km z. j. z. Podr. Slatina), te nadiru dalje prema Kornašu i Pivnici. (7. SS njemačka divizija – R. B.) (19 i 20 km z. Podr. Slatine).

Zapadne borbene skupine napreduju lomeći polako ogorčen neprijateljski otpor. Hrvatske borbene skupine zauzele su 6. II Gornju Kovačicu (5 km s. i. Vel. Grđevca) i odbile sve protunapadaje. Neprijateljski gubici: 31 poginuo, 4 zarobljena. Plieni: 2 strojopuške, 9 pušaka. Vlastiti gubici: 1 poginuo i 13 ranjenih.

Južnije zauzeti su Grubišno Polje, te Sokolac i Imsovc (13 i 18 km z. Daruvara)...¹³⁶

U »Dnevnom izvješću« Ia br. 42/45 od 11. 2.1945. kaže se:

»U Podravini obkoljena je jedna jača nepr. skupina u šumskom području s. i. Podravske Slatine. Do sada je zaplijenjeno 8 topova 7.62 cm (ruskog podrijetla).

¹³⁶ VII, tom V, knjiga 38, dok. 93, str. 593-594.

Iztočna borbena skupina napreduje na j. obali r. Drave dok su skupine, koje su preko Podr. Slatine i Suhog Polja napredovale (borbena grupa »Fišer« — R. B.), uspjele uz pomoć skupina, koje nadiru preko Voćina i Pivnice zatvoriti južni luk obkoljavanja, te u brzom naletu 9. II. na juriš zauzeti Viroviticu.

Sjeverno krilo zapadne skupine brzim prodorom preko Špišić Bukovice (Jedinice su 36. divizije napustile položaje i prolaz je bio nebranjen. — R. B.) odbacilo je neprijatelja prema Virovatici i spojilo se sa Iztočnom skupinom, te na taj način spriječilo mogućnost neprijatelja da se povuče ka sjeveru. (36. divizija nije bila uopće u planu da ostane na desnoj obali Drave, jer je bilo predviđeno da se sve snage 12. korpusa povuku na lijevu obalu r. Drave. — R. B.)

Gubitci neprijatelja pred Iztočnom skupinom u toku 7. II. iznose: 282 poginula, 27 zarobljenih partizana te 17 strojnica zaplijenjeno. Na neprijateljskom uzletištu u Voćinu, zaplijenjena su dva zrakoplova.

Neprijatelj drži mostobran na j. obali Drave j. Barča.

Zapadna skupina slomila je nepr. odpor i dostigla 7. II. crt: Ivanovo Selo (9 km s. si. Daruvara) južni rub Vel. Peratovice—Mali Grđevac—Zrinska—Brzaja-Vis. 228 (6 km s. i., 8. 11. 15 i 17 1/2 km s. Grubišnog Polja).

Jači nepr. prodor bio je izpred borbene skupine generala Moškova.

Neprijateljski gubitci ispred Zapadne borbene skupine u toku 7. II iznose: 303 poginula, 61 zarobljen. Plien 37 strojopuškara, veći broj puškara i strjeljiva.

Gubitci hrvatskih oružanih snaga: 9 poginulih (među njima puk. Šimić), 56 ranjenih (7 častnika...)¹³⁷

I dalje, u »Dnevnom izvješću« Ia broj 43/45 od 12. 2.45. g. nastavlja se:

»Nastavlja se čišćenje Dravske doline i područja između Drave i Bilo-Gore.

U Bilo-Gori Zapadna skupina dostigla je 9. II. crt: Dapčevica—Vel. Peratovica—Topolovica—Srednja Zanova (15 km j. z — 12 km z. Virovitice). Dok neprijatelj samo na pojedinim mjestima pruža žestok odpor, njegove snage odmiču pod borbom dielom u smjeru Barča, a dielom u smjeru juga.

U području Voćina razbijene nepr. skupine napale su bezuspješno tamo ostavljenu posadu.

Izpred borbene skupine gen(erala) Moškova nepr. je izgubio: 36 poginulih i 2 zarobljena. Zaplijenjeno je: 2 strojnice, 4 strojopuške i 14 puškara. Vlastiti gubitci: 4 poginula i 61 ranjen...¹³⁸

U »Dnevnom izvješću« Ia 44/45 od 13. II. 1945. o borbama za Virovitički mostobran donosi se i ovo:

»U Podravini borbene skupine nastavljaju čišćenje zemljišta od razbijenih partizanskih skupina. Jedna ojačana bojna iz Pivnice nalazi se u borbi s jakim neprijateljem na visovima 4 km. s. Gjulavesa.

Južno krilo Zapadne skupine promienilo je smjer prema Daruvaru, dok susjedna skupina nadire preko Bastaja (10 km s. si. Daruvara) prema Gjulavesu.

¹³⁰ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 290-297.

¹³¹ VII, tom V, knjiga 37, dok. 60, str. 289-297.

Borbena skupina generala Moškova u suradnji s njemačkom skupinom sjeverno od nje, dostigla je crtu: Lončarica—Ribnjak (12 k. j. ji. i 5 km. j. z. Virovitice) i visove j. Špišić Bukovice (1. hudiv. i dijelovi 2. kozačke div. dostigli su tu liniju još 9. 2. 1945. kad se povukla 32. divizija. — R. B.).

Neprijatelj je izpred Zapadne skupine u vremenu od 5—10. II izgubio 572 poginula izbrojeno (1 sovjetski častnik), 173 zarobljenih (3 sovjeta, častnika), dok je zaplijenjeno 69 strojnica i 214 pušaka. (Posljednje jedinice 233. divizije povukle su se iz Virovitice 20. januara 1945. i od tada su mostobran branile jedinice 6, 10. i 12. korpusa. Podaci su izmišljeni, jer u to vrijeme nijedan sovjetski oficir nije bio pri našim jedinicama. — R. B.) Gubitci ispred Istočne skupine još nisu javljeni.¹³⁹

Poslije ulaska neprijateljskih jedinica u Viroviticu 9. februara 1945. g. jedinice 10. korpusa (32. divizija) izvukle su se s pravca Grubišno Polje—Dapčevica i prebacile južno od rijeke Ilove u Daruvarsku kotlinu. Tada su se 32. i 33. divizija (u međuvremenu je 1. udarna zagorska brigada ušla u stalni sastav 32. divizije kao Četvrta brigada) našle zajedno sa 40. divizijom 6. korpusa na zatvaranju pravca koji vodi u Daruvarsku kotlinu, u Daruvar i od Grubišnog Polja preko Bastaja za Suho Polje i Viroviticu.

OBRANA VIROVITIČKOG MOSTOBRA NA USPJEŠNO VOĐENA

Ne ulazeći u široku i svestranu analizu aktivnosti svih jedinica koje su se borile puna 62 dana (od 8. 12. 1944. do 9. 2. 1945. god.) na virovitičkom mostobranu (nedostaju podaci o djelovanju na pravcu Virovitica—Osijek), rekapitulirat ćemo neke osnovne momente koji će još više, rasvijetliti zadatke i ulogu jedinica 6. i 10. korpusa i 3. armije u cijelosti.

Period borbi može se podijeliti u tri faze:

I faza obuhvaća borbe do 1. januara 1945. god.; II faza od 2. januara do 6. februara 1945. i III faza - napuštanje obrane i ulazak neprijatelja u Viroviticu.

Od samog početka borbi na virovitičkom mostobranu bilo je evidentno da je neprijatelj zabrinjavalo približavanje trupa Crvene armije rijeci Dravi i komandant 69. rezervnog korpusa njemačke armije stalno je pratio razvoj situacije u širem rajonu Barcsa. Prije nego što je 32. divizija forsirala rijeku Dravu kod Bukevja (9./10. 12. 1944), bila je pokrenuta 1. kozačka njemačka divizija do Koprivnice. Istog dana kad je Udarna brigada »Braća Radić« s proširenog mostobrana na lijevoj obali Drave kod sela Repaša prešla u napad na Zdalu (13. 12. 1944), 1. kozačka divizija krenula je u napad općim pravcem Koprivnica—Đurđevac—Virovitica. Od prvog su dana forsiranja Drave elitne ustaške jedinice 5. ustaškoga stajaćeg zdruga svim sredstvima nastajale uništiti mostobran i spriječiti prodor 32. divizije u Mađarsku kod sela Zdale.

Pokušaj neprijatelja da kod sela Ferdinandovca okruži 32. diviziju koja se izvlačila s mostobrana i nastojanje 5. ustaškog zdruga da očisti područje mostobrana na lijevoj obali Drave, bili su potvrda da je komandant 69.

¹³⁹ VII, tom V, knjiga 38, dok. 96, str. 605-606.

njemačkoga rezervnog korpusa raspolagao tačnim podacima o prisutnosti 32. divizije i 1. zagorske brigade na području Podravine i zapadne Bilogore. Tog su se trenutka na glavnom pravcu djelovanja 1. kozačke divizije i dijelova 5. ustaškoga stajaćeg zdruga našle 32. divizija i 1. zagorska brigada. Neprijatelj je u svom sastavu imao konjicu, tenkove, mnogo nadmoćniju artiljeriju, minobacače i živu silu, a što je najvažnije i veliko ratno iskustvo u vođenju borbi na terenu kao što je Podravina. Pokretljivost njegovih jedinica omogućavala mu je izvođenje manevara i priređivanje raznoraznih iznenađenja.

Brojna i tehnička nadmoćnost neprijatelja bila je od samog početka borbi faktor koji je radio protiv jedinica 32. divizije i 1. zagorske brigade. Nakon teških borbi na mostobranu 32. divizija, izmorena od teških uvjeta borbe koje je nametala zima i bez jednog dana odmora, morala je prijeći iz hoda u pozicionu obranu, što nije bilo nimalo jednostavno i lako, pogotovu jer je neprijatelj stalno, danju i noću, napadao. U danima tih borbi partizanski način djelovanja naših jedinica bio je zamijenjen upornom obranom zaposjednutih položaja u poljskim uvjetima.

Gubici Divizije kod Kalinovca i Kloštra Podravskog bili su prva i najsurovija škola, konačna prijelomnica shvaćanja da je za takvu obranu ukopavanje izuzetno važno za uspjeh. U tim je trenucima pomoć oficira Crvene armije, kao savjetnika za uređenje položaja u fortifikacijskom smislu, bila dragocjena. Tako su naši rukovodioci počeli i brže stjecati stručna znanja o vođenju obrambenih borbi u uvjetima frontalnog načina zatvaranja pojedinih pravaca.

Na položajima ispred Pitomače, gdje se branio jedan puk 233. sovjetske divizije neprijatelj je tek nakon 10 dana mogao ući u neposrednu borbu s jedinicama tog puka. Taj vremenski period puku je stvorilo njegovo pretpolje koje su branile jedinice 32. divizije i 1. zagorske brigade, i to je vrijeme bilo značajno. Ta činjenica daje osnova za pretpostavku kako je upravo zbog sporosti prodiranja 1. kozačke divizije prema Virovitici ubrzano dovlačenje 1. hudiva, divizije koja se iz pravca Bjelovara preko Sandrovca približavala Kloštru Podravskom i Pitomači. Čvrstina borbi kojom su jedinice 32. divizije i 1. zagorske brigade odolijevale na svom lijevom krilu koje je bilo ugroženo, u trenutku dok su bočno zauzimale položaje prema Pitomači, s osloncem na brdski masiv Bilogore, bila je vrlo značajna za daljnji tok borbe. Razvoj situacije i borbe do kraja obrane mostobrana potvrdili su koliko su bili važni istočni obronci zapadne Bilogore od Špišić Bukovice do Suhe Katalene.

Padom Pitomače bi 1. kozačka divizija bila ostvarila svoj cilj, prodor prema Virovitici, da njezino daljnje nastupanje nisu zadržale jedinice 32. i 40. divizije i 1. zagorske brigade. U tom najkritičnijem momentu je Štab 10. korpusa povukao odmornu 33. diviziju na istočne padine Bilogore, čime je uspostavljena stanovita ravnoteža. Tehnička nadmoćnost neprijatelja tada nije bila toliko efikasna, budući da su se naše jedinice znale vješto koristiti zemljištem koje su dobro poznavale.

Uključivanje artiljerije za podršku i jednog dijela snaga 233. streljačke divizije za obranu na pravcu Gradac radi neposredne obrane Virovitice postignuta je veća stabilnost, sve dok neprijatelj nije 31. 12. 1944. god. prodro do Špišić Bukovice.

Protunapad 10. korpusa, 2. i 3. januara 1945. godine izveden 32. i 33.

divizijom i 1. zagorskom brigadom, uz djelimično učešće jedinica 40. divizije, otklonio je opasnost po Viroviticu. U frontalnoj borbi osigurali smo do tada najznačajniju pobjedu, jer je neprijatelj morao odstupiti i obustaviti dalje pokušaje da iz pravca Pitomače i s oslonom na Bilogoru, ovlada Viroviticom.

Ta pobjeda nije imala samo vojne efekte, nego je postala i snažna moralna poticajna snaga koja je našem kadru i jedinicama vratila samopouzdanje i ojačala borbeni moral, što će imati pozitivnih odraza na daljnji tok obrane mostobrana.

U II fazi borbe bilo je jasno da je neprijatelj odustao od svoje težnje da iz pravca Pitomače zauzme Viroviticu. Uspjeh protunapada 2./3. 1. 1945. ubrzava i odluku komandanta 69. rezervnoga njemačkog korpusa da, u skladu s direktivom komande grupe Armija »E« od 31. decembra 1944. godine pomakne (pomjeri) 1. hudiv i dade joj zadatak da glavnim snagama prodire općim pravcem Veliki Grđevac, Brzaja, Šibenik, Špišić Bukovica, a ubrzo nakon toga i 2. kozačkoj njemačkoj diviziji da iz pravca Banove Jaruge usmjerava nastupanje općim pravcem Vel. Zdenci, Grubišno Polje, Virovitica. Glavne snage kreću se prema Grubišnom Polju, Bastajima i Suhom Polju.

Smjena 33. divizije i ojačanje pravca prema Pitomači brojnjom 36. divizijom 12. vojvođanskog korpusa, osigurali su još više taj pravac. Kasnije je dolazak 33. i 40. divizije na pravac Veliki Zdenci—Grubišno Polje i Veliki Zdenci—Darugar dovoljno osnažio obranu tog pravca i neprijatelj, koji je zabilježio samo manje uspjehe u osvajanju pojedinih zemljišnih objekata nije ni jedanput mogao ozbiljno dovesti u pitanje osnovne položaje naših jedinica za obranu. Naprotiv na tom odsjeku fronta, kao i prema Pitomači, stalna aktivnost i česti protunapadi naših jedinica bitno su doprinijeli čvrstini i žilavosti obrane.

Tok borbe do 6. februara 1945. god. nije neprijatelju davao nikakve perspektive da će ovladati virovitičkim mostobranom s pravca Pitomače i Grubišnog Polja.

Ali prodor Nijemaca s istoka, preko Podravske Slatine, sa 50 tenkova i jakim snagama koje su djelovale na tom pravcu od 6. do 9. februara 1945. godine, učinio je bespredmetnom daljnju upornu obranu mostobrana, pogotovu kad su u tim borbama jedinice 16. i 51. divizije 12. korpusa pretrpjele osjetne gubitke. Neprijatelj je očito tako nastupio zbog svoga sve težeg položaja na srijemskom frontu i težnje da oslobodi što više snaga za pripremani protuudar od Blatnog jezera prema Budimpešti.

U borbama za virovitički mostobran bila je sretna okolnost što je u trenutku najveće krize u njegovoj obrani, formirana 3. armija JA, koja je preuzela komandovanje nad tri korpusa i tako u najboljem smislu osigurala koordinaciju i sadejstvo. Držanje mostobrana stvorilo je povoljnu mogućnost za evakuaciju ranjenih boraca i naroda s ugroženog područja 6. i 10. korpusa u Bačku.

Uspješna obrana virovitičkog mostobrana ući će u anale narodnooslobodilačke borbe u Hrvatskoj, a mislim i Jugoslaviji, kao trajno poučan primjer kako partizanska vojska vodi rat s regularnim armijama zahvaljujući u prvom redu moralu, svijesti, hrabrosti, smjelosti i vještini njezinih boraca u izvođenju napada i manevra. Visok stupanj idejno-političke osviještenosti naših boraca

stalno je jačao mržnju i otpor prema okupatoru i domaćim izdajnicima, što je tih dana bilo na svakom koraku i u svakom trenutku očito.

Gubici koje su jedinice pretrpjele bili su, za naše prilike, vrlo veliki. Oni su u mnogo slučajeva prepolovili brojna stanja jedinica, ali ipak nisu ni jednu jedinicu učinili borbeno nesposobnom za dalje izvršenje zadatka.

Podatke o mrtvima, ranjenima, nestalima i zarobljenima nije moguće tačno utvrditi, ali realni su ovi: jedinice 10. korpusa NOVJ 370 mrtvih, 1.696 ranjenih, 188 nestalih i 39 zarobljenih; 6. udarni korpus (40. divizija i 12. proleterska brigada) — 120 mrtvih, 385 ranjenih, 73 nestala i 3 zarobljena, i jedinice 12. udarnog korpusa: 212 mrtvih, 360 ranjenih i 547 nestalih boraca i rukovodilaca.

Neprijateljski gubici: prema njegovim »izvješćima«: 77 mrtvih i 296 ranjenih, a prema našim podacima 2.369 mrtvih, 3.658 ranjenih i 79 zarobljenih vojnika i oficira.

O našim se gubicima u neprijateljskim »izvješćima« navodi da smo imali 2.545 mrtvih i 515 zarobljenih drugova.

Iako naši podaci o gubicima neprijatelja nisu dokraja precizni, ti su gubici neusporedivo veći od onih što ih iskazuje neprijatelj pišući o sebi. Ustaška saopćenja nisu pominjala gubitke kozačkih divizija.

Neprijatelj je iz propagandnih razloga redovito umanjivao vlastite gubitke. Ni u jednom se slučaju ne podudaraju sa stvarnim gubicima. U pravilu, neprijatelj u svakoj borbi zarobljava partizane, pa čak i onda kad odstupa i po nekoliko dana, dok ne spominje vlastite gubitke iako vodi teške i ogorčene borbe. Takvo ponašanje neprijatelja uvijek je imalo za cilj dezinformaciju vlastite javnosti i demoralizaciju partizanskih jedinica koje su se, uglavnom, popunjavale s terena gdje su se vodile borbe.

Navedeni podaci pokazuju da je u tim borbama bilo najmanje zarobljenih, što najbolje potvrđuje koliko su borbe bile bespoštedne i ogorčene. Surovi zimski uvjeti obrane virovitičkog mostobrana više su išli na ruku neprijatelju, ali, zahvaljujući visokom moralu, borbenosti i žilavosti naših boraca, mi smo ga dugo uspješno branili.

OBRANA DARUVARA

(od 14. do 18. 2. 1945. god.)

(Sekc. Bjelovar i Podravska Slatina 1 : 100.000)

Ulazak neprijatelja u Viroviticu nije značio i prekid borbi 10. korpusa na prilazima Virovitici iz pravca Grubišnog Polja preko Bastaja i cestom Daruvar—Suhopolje.

Stab 10. korpusa je 14. februara 1945. godine izdao zapovijest u kojoj 32. i 33. diviziji određuje zadatak da onemoguće neprijatelju slobodan saobraćaj cestom Garešnica—Grubišno Polje—Bastaji.

Radi osiguranja ceste Grubišno Polje—Bastaji dijelovi 2. brigade 1. kozačke divizije zaposjeli su položaje južno od rijeke Ilove, k. 202, Sv. Anu i mlin južno od Ilovskog Luga, s isturenim snagama u kućama južno od mlina prema Cikoš salašu.

32. divizija dobiva zadatak da sa tri bataljona 1. zagorske udarne brigade, u svojstvu korpusne rezerve, napadne neprijatelja na koti 202 i crkvi Sveta Ana i kad likvidira, poduzme opći napad na neprijatelja na liniji most na Ilovi—M. Maslenjača—Bastaji i uništi mu uporišta. Ostale snage 32. divizije da vrše pritisak i po mogućnosti likvidiraju uporište u M. Maslenjači na odsjeku komunikacije Bastaji—Rašenica i zauzmu most na Ilovi između Ivanova Sela i M. Maslenjače.

Snage 33. divizije da odbace neprijatelja na južnu stranu Ilove s položaja koji je 14. februara neprijatelj zauzeo na sektoru te divizije, a u 24.00 sati da napadnu na D. Rašenicu radi presijecanja komunikacije Ivanovo Selo—Grubišno Polje, i na taj način pomognu 32. diviziji u izvršenju njezina zadatka.

Opći napad određen je za 17. sati, 14. februara 1945. godine.

Cilj tih napada bio je odbaciti neprijatelja s položaja južno od rijeke Ilove, i kasnije s komunikacije Bastaji—Grubišno Polje.

Prije izvršenja tog zadatka, 33. divizija je 1. brigadom kontrolirala i branila prijelaze preko Ilove od sela Klokočevca do Cikoš salaša, od mlina južno od Ilovskog Luga i Cikoš salaša do k. 194. Treća brigada »Nikola Demonja« bila je odbijena. Neprijatelj je potisnuo njezin 1. i 2. bataljon nakon trosatne borbe i zaposjeo k. 194 i 202, te ubacio neke dijelove u selo Borovu Kosu. Poslije svih borbi neprijatelj je pojačao položaje na liniji k. 202, M. Maslenjača, koje je i zadržao.

Neprijatelj je u borbi pretrpio gubitke od 60 mrtvih i 80 ranjenih. Vlastiti gubici: 14 mrtvih drugova, među njima komesar bataljona Dragutin Mađarić, komandir čete Luka Zrlić i Stjepan Zužić, i vodni delegat Stjepan Huzjak. Ranjeno je 22 i 7 nestalo drugova, među njima i pomoćnik komesara bataljona Franjo Rožić.

Od oružja izgubljeno je: 3 puškomitraljeza, 1 šmajser, 1 engleski laki bacač mina kad je neprijatelj noću iznenadio 1. bataljon 3. brigade.

Usljed jakog otpora neprijatelja, 32. divizija nije izvršila postavljene zadatke. Zapoviješću određene tačke napada nisu zauzete. U toj je borbi 32. divizija imala jednog mrtvog - Nikolu Mikulaša, pomoćnika komesara bataljona, i 20 ranjenih boraca.

Na cesti Grubišno Polje—Ivanovo Selo 15. februara više nije bilo jedinica Kozačke divizije. Smijenila ih je 20. pukovnija 1. hudiva. U toku noći neprijatelj je stalno napadao radi uznemiravanja naših jedinica. Jedinice 33. divizije usmjerile su glavnu obranu na zatvaranje pravca Ivanovo Selo - Daruvar i na kontrolu pravca Dežanovac—Daruvar i svih prijelaza preko rijeke Ilove.

U toku dana smijenjene su jedinice na položajima 32. divizije: 3. brigada je preuzela k. 186 isključno do k. 194 zaključno; 2. brigada: Cikoš salaš zaključno s k. 176 i 1. brigada sjeverozapadni dio položaja Končanica—Otkopi i prijelaze preko Ilove. U 18.30 sati neprijatelj je smjenjivao svoje položaje i žestoko napao na položaje 3. brigade. U toku noći u 20.00 sati i 22.00 sati neprijatelj je ponovio napade, ali su svi bili odbijeni.

Borba je nastavljena 16./17. februara. Bilo je nekoliko uzajamnih protunapada, uz podršku artiljerije i minobacača.

Postavljeni zadatak: zadržati neprijatelja sjeverno od Ilove — bio je ostva-

ren. O toj borbi neprijatelj će u »Dnevnom izvješću« 50/45 od 19. 2. 1945. napisati:

»...Borbena skupina Generala Moškova odbila je 16. II sve nepr. napadaje na borbenoj crti sjeverno Daruvara. Vlastiti gubitci 8 poginulih i 47 ranjenih (4 častnika). Neprijateljski gubitci nisu ustanovljeni. 17. II popustila je neprijateljska napadačka djelatnost prema 'Skupini Moškov'.«¹⁴⁰

Naši gubici: 6 mrtvih i 19 ranjenih boraca i rukovodilaca. Poginuli su: komandant bataljona kapetan Mile Krnić, operativni oficir 2. bataljona 3. brigade poručnik Nikola Radošević, komandiri čete Ivan Simenić i Milan Kopjar i politički delegat Drago Sedmak.

Na dan 18. februara 1945. godine u 04.00 sati 32. divizija trebala je da smijeni 33. diviziju na položajima na kojima je prethodnih dana vodila borbu. Smijenjene jedinice 33. divizije imale su zadatak da zatvore pravac Garešnica—Dežanovac—Daruvar, odakle se očekivao napad kozačke divizije. Istovremeno trebalo je da Divizija stavi pod kontrolu sve prijelaze na r. Ilovi od Hrastovca do istočne ivice Ribnjaka sjeverno od Cikoš salaša.

Dok je 1. zagorska udarna brigada smjenjivala jedinice 33. divizije, neprijatelj je uz jaku artiljerijsku i minobacačku pripremu napao na Cikoš salaš, kota 194, i uspio odbaciti jedinice koje su se smjenjivale. Druga brigada 33. divizije odmah je dobila naređenje da zaposjedne položaje kod Podbor Kravjaka i da prihvati jedinice 1. zagorske brigade 32. divizije.

Oko 08.00 sati 3. brigada je povučena s tih položaja i prebačena na raskršće Končanica—Brestovac Daruvarski. Prva brigada 33. divizije je u 05.00 sati vodila borbu s neprijateljem koji je pokušao iz Vel. Zdenaca preko Sigeta preći u Končanicu. Bataljon iste brigade, koji je u toku noći upućen u Dežanovac, prihvatio je borbu s neprijateljem u južnom dijelu Dežanovca oko 8 sati, ali je odbačen u pravcu sjeveroistoka do linije Dežanovac — k. 182, Brestovac Daruvarski.

Bataljoni iste brigade koji su se nalazili u Otkopu i na Sigetu, stigli su oko 12 sati u jugozapadni dio Brestovca Daruvarskog. Bataljon koji je krenuo da pojača položaj na k. 182, prihvatio je borbu u susretu. Uz jaku artiljerijsku i minobacačku vatru neprijatelj je oba bataljona potisnuo s kote 182, odakle su se povukli u šumu Kolarušu. Manjim dijelom svojih snaga neprijatelj je produžio gonjenje jedinica Divizije, dok je druga kolona brzo napredovala preko Ivanova Polja i Gornjeg Daruvara prema Daruvaru. Oko 14.00 sati neprijatelj je napao i na zapadni dio Brestovca i odbacio bataljon koji je prihvatila 2. brigada. Istovremeno je jedna kolona jačine oko 400 kozaka stigla u selo Imsovac i odatle odbacila pionirsku četvu 33. divizije do Stražanca.

Prodor te kolone u Imsovac omogućio je napredovanje druge kolone koja je kretala preko Dežanovca za Brestovac.

U 15 sati je Štab 33. divizije dobio odobrenje od Štaba 10. korpusa da povuče svoje jedinice u rejon Stražanca i odatle preko Ilove prebaci u Moslavinu.

U 16 sati je inženjerijski bataljon 33. divizije počeo graditi most na Ilovi za prijelaz jedinice. Već u 17 sati jedinice su se počele prebacivati preko mosta za

¹⁰⁰ VII, tom V, knjiga 36, dok. 85, str. 405-406.

Crni Lug i Zdenački Gaj. Neprijatelj iz Imsovca je opazio pokrete jedinica i počeo se utvrđivati očekujući napad. Zaštitnički dijelovi 3. brigade stalno su do 19 sati održavali borbeni kontakt s neprijateljskim snagama.

Pri izvlačenju jedinica iz borbe najveće gubitke nanijela je komori neprijateljska artiljerija i minobacači iz Velikih Zdenaca i Brestovca. Neprijatelj je najviše gađao po Borisovu salašu, šumi Polomu i Gaju, jer su se jedinice iz njih počele izvlačiti.

Jedinice su preko Zdenačkog Gaja i Trnave 19. II 1945. god u 01.00 sati stigle u Veliku Trnoviticu. Opazivši izvlačenje naših snaga preko Ilove, neprijatelj je u 3.30 sati zaposjeo Hercegovac i Trnovu da im presiječe put, ali to je učinio sa 2 sata zakašnjenja.

U borbi su jedinice 32. divizije imale 13 mrtvih, 30 ranjenih i 16 nestalih boraca, pri čemu 5 mrtvih boraca nije bilo evakuirano uslijed brzine povlačenja. Poginuo je pomoćnik komesara bataljona u 3. brigadi Zeljko Radančić.

Budući da joj je smjena zakasnila, 32. divizija nije na vrijeme stigla zauzeti položaje za obranu Daruvara tako da je jedan puk 1. kozačke divizije brzo prodro u Daruvar i došao iza leđa našim snagama koje su branile glavni pravac za Daruvar, kojim je nadirala 1. hudiv. Pod borbom se 32. divizija morala povući na prostoriju sela Bijele i Pakrana, a nekoliko dana kasnije zajedno sa štabom 10. korpusa, preko Vranog kamena i Bilogore vratiti u Moslavinu.

Brz uspjeh neprijatelja u osvajanju Daruvara bio je posljedica stanovite zasićenosti i zamorenosti jedinica uslijed obrambenih borbi. Činjenica da je neprijateljev napad uslijedio u trenutku kad su se na položajima smjenjivale 32. i 33. divizija, bila je također jedan od razloga što divizije nisu uspjele usporiti neprijateljsko nastupanje prema Daruvaru.

Snage 1. kozačke i 1. hudiv. divizije ušle su 18. februara u Daruvar. O tim svojim akcijama neprijatelj u »Dnevnom izvješću« I a broj 51/45 od 20. II 1945¹⁴¹, kaže:

»...18.11 u jutro Kozačka borbeno skupina u saradnji s borbenom skupinom generala Moškova odpočela je napadaj na crti: Blagorodovac (8 km i. s. i. Garešnice) — visovi južno Ivanovog Sela. Nakon što je slomljen jak nepr. otpor desno krilo dostiglo je Daruvar, koji je oslobođen. Neprijatelj je pretrpio jače gubitke, koji još nisu točno ustanovljeni. Hrvatski gubitci: 12 poginulih (1 častnik), 47 ranjenih i jedan nestao. Izgubljena je jedna strojopuška 4 strojosamokresa i dva samokresa.«

Sve do 15 sati 32. divizija izdržavala je teške napade, ali se ipak morala povući, jer nije više mogla zadržavati neprijateljsko nadiranje. Divizija je imala dosta velike gubitke — 18 mrtvih i 97 ranjenih drugova. Među poginulim nalazili su se: komandant bataljona u 1. zagorskoj brigadi Nedeljko Frndić, politkomesar bataljona Nikola Mikolaus, komandir čete Zvonko Balaž, komesar čete Zvonko Božo Gašparić, politički delegat Josip Sabolić i vodnik Đuro Posavec.

S područja Papuka su 32. divizija i Stab 10. korpusa krenuli 20. februara 1945. god. preko Bilogore i 21/22. februara kod sela Pavlovca prešli cestu Vel.

¹⁴¹ VII, tom V, knjiga 38, dok 103, str. 634-635.

Desno: Rukovodioci saniteta Trideset treće divizije pod konac 1944.
Dolje: Sanitetsko osoblje u partizanskoj bolnici u Podgariću 1944.

Lijevo: Ranjenici Desetog korpusa na liječenju u bolnici u Podgariću, ljeta 1944.
Dolje: Grupa rukovodilaca Saniteta i Vojnog suda Trideset druge divizije u jesen 1944.

Desno: Kirurg Trideset druge divizije dr Vilibold Horvat.
U sredini: Sanitet Trideset druge divizije ukazuje prvu pomoć na položaju 1944.
Dolje: Izvlačenje ranjenika Trideset druge divizije s položaja u jesen 1944. u Podravini.

Raskužna stanica Prve brigade Trideset treće divizije, ljeta 1944.
Sanitet Zagrebačkog partizanskog odreda, septembra 1944, Oborovo.

Desno: Josip Hrnčević i narodni heroji Petar Drapšin i Anka Berus na Papuku 1943.

U sredini: Članovi Oblasnog komiteta KPH, NOO i JNF za Zagrebačku oblast, jesen 1944.

Dolje: Natjecanje u rukovanju oružjem u Trideset drugoj diviziji povodom Svjetskog omladinskog tjedna (21-26. 3) 1945. u Bereku.

Lijevo: Oblasni komitet KPH za Zagrebačku oblast u jesen 1944.

Gore: Vojni i politički rukovodioci u Hrvatskom zagorju 1944.

Dolje: Proslava Svjetskog omladinskog tjedna u Trideset drugoj diviziji u Bereku 1945.

Desno: Komandant Trideset druge divizije narodni heroj Rade Bulat sa skojevcima Martinom Lončar-Tinom, Maricom Jurinec, Milkom Slijepčević i Icom Simčićem u selu Vlajslav, septembra 1944.

U sredini: Ivo Robić, narodni heroj Grga Jankez, Paula Martinčević-Seka i Miloš Korać, jesen 1944, Bilogora.

Dolje: Grupa skojevaca brigade »Matija Gubec« u pokretu 1944. na Kalniku.

Sudionici partijske konferencije Oblasnog komiteta KP za Zagrebačku oblast u oslobođenom Ludbregu, oktobra 1943. Sjede slijeva nadesno: Buneta, Ivan Božičević, Stjepan Puklek i dr.

Učesnici Oblasne partijske konferencije u Ludbregu, oktobra 1943.

Desno: Moslavački odred osigurava žetvu jula 1944. u Moslavini.

U sredini: Stjepan Selendić, komesar Zagrebačkog partizanskog odreda govori narodu sela Glavnica u Prigorju o izdajnicima hrvatskog naroda, »bijeloj gardi«.

Dolje: Narod Bilogore i Moslavine odlazi u zbjegove koncem 1944. u Slavoniju.

Upoznavanje grupe boraca Trideset druge divizije s dnevnim informacijama na Bilogori 1945.
Vojna glazba Druge brigade Trideset treće divizije 29. 11. 1944. u Čazmi.

Agitprop Trideset druge divizije na Zapadnoj Bilogori u ljeto 1944.
Agitprop Trideset druge divizije u ljeto 1942. na Bilogori za vrijeme kratkog odmora.

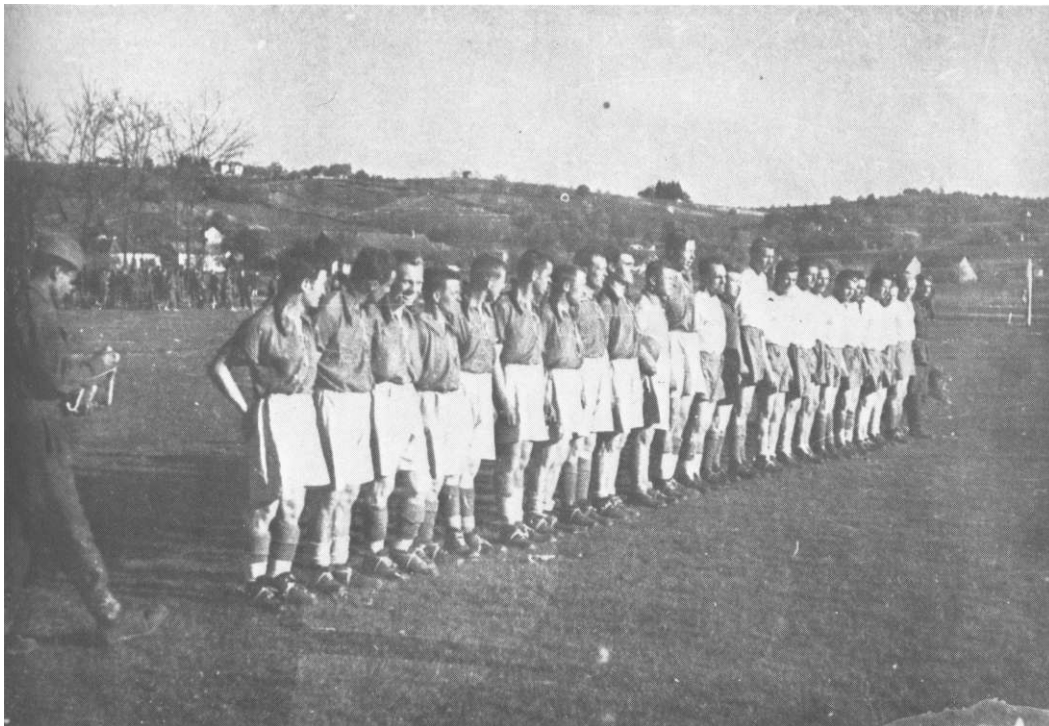

Lijevo: Kazališna grupa moslavačkog područja u Čazmi 1944.
Dolje: Kazališna grupa bjelovarskog područja u jednom popaljenom selu I na Bilogori 1944.

Kapetani nogometnih timova Biškup i Mutak izmjenjuju zastavice. U pozadini je sudac Marijan Mašančić. Veliki Zdenci, 16. 4. 1945.
Nogometna utakmica Trideset druge i Trideset treće divizije 16. 4. 1945. u Velikim Zdencima.

Bubnjar i transparent najavljuju oslobođenje Osijeka i napredovanje JA prema Donjem Miholjcu aprila 1945.
Muzika Trideset druge divizije s Dukom Lončarićem u pokretu kod Sesveta za Zagreb, 9. maja 1945.

Desno: Neprijatelj nije štedio partizansku DUBRAVU 26. 2. 1944.

U sredini: Brigada »Braća Radić« uništava prugu Križevci-Koprivnica krajem septembra 1943.

Dolje: Partizani Posavskog partizanskog odreda pripitomili su lane 1944.

Lijevo: Borci Prve moslavačke brigade na oborenom avionu prilikom oslobodjenja Čazme u novembru 1943.

U sredini: Spašeni saveznički piloti u Đurđevcu, februara 1944.

Dolje: Septembra 1944. domobrani masovno napuštaju Pavelića. Protuavionci iz Zagreba dolaze u Trideset drugu diviziju u selo Zaistovac septembra 1944.

Zdenci-Bjelovar, na putu u Moslavinu. Dolaskom na to područje jedinice 32. divizije razmjestile su se duž ceste Čazma—Bjelovar: Udarne brigade »Braća Radić«, Štab Divizije i prištapske jedinice u selo Stefanje; brigada »Matija Gubec« u Siščane; brigade »Pavlek Miškina« u Zdenčec i 1. udarna zagorska brigada u selo Nartu. Vrijeme do prvih borbi s neprijateljem iskorišteno je za odmor, popunu i sređenje jedinice.

Pošto je osigurala prolaz jedinice 32. divizije i Štaba Korpusa između sela Pavlovca i Hercegovca, 33. divizija ponovo se vratila u Malu i Veliku Trnoviticu.

OBRAMBENE BORBE U MOSLAVINI

(februara—marta 1945. god.)

Sekc. Čazma i Bjelovar 1 : 100.000

Neprijatelj je 23. februara 1945. u 07.00 sati zaposjео sela Dražicu i Ladislav ispred položaja 33. divizije. Oko 09.00 sati počela je nailaziti neprijateljska motorizacija iz pravca Veliki Zdenci—Veliki Grđevac. U 10.00 sati je neprijateljska pješadija iz sela Klokočevca ušla u selo Hercegovac i produžila za Ladislav i Dražicu, dok su pobočnice kretale željezničkom prugom od željezničke stanice Hercegovac za Dražicu.

Treća brigada, koja je bila ispod sela M. Trnovitice na položajima Selište, već u 09.00 sati prihvatila je borbu koja je trajala do 17.00 sati. U tri je navrata neprijatelj pokušavao dalje prodirati, ali je uvijek bio uz gubitke odbijen.

Gubici neprijatelja: 4 mrtva i 17 ranjenih.

Na dan 24. februara 33. divizija je premjestila jedinice: 3. brigadu u Novu Plošč. Vinograde; 1. brigadu u Trnovitičke Vinograde i 2. brigadu u Koštanjevac. Štab 33. divizije i prištapske divizije u selo Šimljanicu.

Toga dana primijećeni su pokreti jedinica 1. hudiv-a, koje su ušle u sela: Dražicu, Pavlovac, Orlovac, Ladislav, Hercegovac i Garešnicu, ali već oko 10.00 sati vidjelo se da se neprijateljske kolone kreću u pravcu Bjelovara.

U toku noći 26/27. 2. brigada je napala na 22. ustaški stajaci zdруг koji je imao uporište od 250 ljudi u Garešnici. Nakon četiri sata borbe neprijatelj je dijelom pobjegao, dijelom bio zarobljen ili uništen. Neprijateljski gubici: 27 mrtvih, 47 ranjenih i 27 zarobljenih, među kojima i jedan satnik. Zaplijenjeno je 15 pušaka i nešto sprema.

Naše jedinice nisu imale gubitaka.

Nakon oslobođenja Garešnice jedinice 33. divizije su se opet premjestile: 2. brigada u Garešnicu; 1. brigada u Hercegovac; 3. brigada u Palešnik i Štab Divizije s prištapskim jedinicama u Hercegovac. Približavanje cesti Daruvar-Bjelovar omogućilo je veću kontrolu neprijateljskog saobraćaja i njegovo onemogućavanje. Tom se cestom neprijatelj često koristio za snabdijevanje i pokret jedinica iz Daruvarske kotline.

Nakon duljeg odmora i djelomične popune 32. divizija 3. marta je također krenula prema cesti Bjelovar-Veliki Grđevac-Veliki Zdenci.

Cestu na odsjeku Bjelovar—Bulinac osiguravala je 37. ustaška bojna radi pomoći ZEMPRO pri rekvizaciji poljoprivrednih proizvoda i stoke na terenu.

Trećeg marta u 21.00 sati brigade »Braća Radić« i »Pavlek Miškina« trebale su napasti neprijatelja u Severinu i istovremeno se osigurati iz pravca Bjelovara kod Ciglenskog potoka južno od sela Patkovca.

Brigada »Braća Radić«, koja je napadala na 37. bojnu 3. gorskog zdruga u Severinu, nije imala tačne podatke o rasporedu neprijatelja. Bataljoni koji su krenuli od Bulinca malo su zakasnili, u borbi nije moglo biti postignuto sigurno sadejstvo. Napad je samo djelomično uspio. Koristeći se prednošću svoga utvrđenog položaja, neprijatelj je odbio nekoliko napada Brigade iako je imao gubitaka. Nije bio protjeran iz Severina.

Jedinice neprijatelja koje su krenule iz Bjelovara, pokušale su kod sela Prespe i na Ciglenom potoku probiti osiguranje brigade »Pavlek Miškina« i pomoći napadnutom uporištu u Severinu, ali nisu uspjele. Brigada je odbila nekoliko napada na svoje položaje. Neprijatelju je nanijela gubitke i on u toku noći više nije napadao u pravcu Severina.

U 06.00 sati 4. marta 1945. godine, po naređenju Štaba 33. divizije, prekinut je napad i jedinice su povučene: brigada »Pavlek Miškina« u sela Međuraću i Nevinac, a brigada »Braća Radić« u selo Đurđić.

Gubici neprijatelja: 28 mrtvih, 28 ranjenih i 13 zarobljenih. Zaplijenjeno je 6 pušaka i druge opreme. Vlastiti gubici: 5 mrtvih, 28 ranjenih i 14 nestalih boraca. Među mrtvima i stariji vodnik Ivan Hajetić.

Štab 10. korpusa je 6. marta 1945. god., zapovijesću najavio divizijama izvođenje ofenzivnih operacija. U vezi s tim vrši njihovo pomjeranje i izdaje direktive:

– 32. diviziji da se premjesti na liniju Veliki Grđevac—Gornja Kovačica s dvije brigade; jednu brigadu da zadrži u Narti i jednu da uputi u Garešnicu. U vidu partizanskih prepada trčba da pritišće na neprijatelja u okolini Bjelovara, izviđa istočne padine zapadne Bilogore, s naročitom pažnjom na odsjeku Budrovac, Kloštar Podravski, Pitomača. Brigada iz Garešnice treba svoju aktivnost da usmjeri na izvođenje diverzantskih akcija na pruži Banova Jaruga—Novska i Banova Jaruga—Kutina. Diviziji se još daje zadatak osiguranja komunikacije Garešnica—Veliki Zdenci radi snabdijevanja naših jedinica hranom i materijalom. U takvom rasporedu Štab 32. divizije dolazi u južni dio sela Veliki Grđevac.

– 33. diviziji da se razmjesti na prostor: Grubišno Polje—Mali Zdenci—Pavlovac. Izviđačke dijelove da uputi na komunikaciju Virovitica—Pitomača. Štab Divizije se smješta u Male Zdence.

Štabovima divizija naročito se skreće pažnja na savjesno izviđanje i prikupljanje podataka o neprijatelju.

Štab 10. korpusa s prištapskim jedinicama dolazi u Velike Zdence.

Dan kasnije, pošto su jedinice Korpusa zauzele nove rajone, neprijatelj je snagama »borbene skupine Gregorić«, sastavljene od 20. i 21. udarne pukovnije 1. hudiva, 2. pukovnije 1. tjelesne divizije PTS-a, u 08.00 sati od Bjelovara otpočeo ofenzivu na sektoru Moslavine prema Narti gdje se nalazila brigada »Matija Gubec«. Neprijatelj je na nekoliko mjesta prešao Česmu i izbio na liniju: Siščani—Blatnica—Gornja Narta—Kolarevo Selo. Po primitku izvještaja o početku neprijateljske ofenzive, Štab, 32. divizije je odmah 8. 3. 1945. god., po naređenju Štaba 10. korpusa, izdao zapovijest da brigada »Pavlek Miš-

kina« i 1. zagorska udarna brigada napadnu lijevo krilo neprijatelja u Galovcu, Starim i Novim Pavijanima i Kolarevu Selu, istog dana u 18.00 sati. Razdaljinu od preko 30 km od gornje Kovačice i Velikog Grđevca trebale su brigade savladati u maršu i odmah napadati.

Prvi dodir s neprijateljem u Kolarevu Selu uspostavila je 1. zagorska brigada u 00.30 sati 9. marta. U napad je krenula bez jednog bataljona koji se nalazio u divizijskog rezervi i kretao se zajedno sa Štabom divizije koji je, u trenutku izbijanja brigada na liniju Đurić—Novi Pavijani, bio u Medurači.

Brigada je iz hoda napala na ustaše u Kolarevu Selu. U prvom nastupu zauzela je neke položaje u selu, ali ju je neprijatelj odmah protunapadom odbacio na polazne položaje izvan sela. Napad je ponovljen, ali uslijed jake mitraljeske i minobacačke vatre nije uspio. Nakon toga 1. zagorska brigada organizira položaje za obranu sela Đurdići.

Potpomognut snažnom vatrom artiljerije i minobacača, neprijatelj je snagama jedne bojne istog dana odbacio Brigadu do sela Bereka. Brigada nije sredila položaj za obranu, jer je neprijatelj, spoznajući da se ona povlači, krenuo za njom. Brigada je, ipak, na vrijeme zaposjela položaje iznad sela Šimljanice na k. 168 — k. 164.

U svom se nastupanju brigada »Pavlek Miškina« u selu Galovcu sukobila s izviđačkim neprijateljskim dijelovima 1. bojne 24. pukovnije 5. hrvatske udarne divizije PTS-a. Brigada je napala na neprijatelja u Obrovnici. Tri sata se tukla i nije ga uspjela protjerati. Po naređenju Štaba Divizije prekinula je napad i zaposjela položaje: sjeverno od k. 170—s. Ruškovac—raskršće putova s. Ruškovac—s. St. Ploščica—s. N. Ploščica.

Dobro osmišljena ideja Štaba Divizije nije mogla biti ostvarena jer su brigade nakon dugog i napornog marša prešle odmah u napad, a da prethodno nisu izvidile, niti utvrdile snage neprijatelja na koje su napadale. Čim je borba počela, odmah je bilo jasno da su brigade napale na brojno jače i odmoredne neprijateljske snage, koje su imale inicijativu u svojim rukama, bolju i masovniju artiljerijsku i minobacačku podršku.

Istovremeno kad je neprijatelj od Bjelovara započeo napad, jedna njemačka jedinica, jačine 800—1000 vojnika, krenula je iz pravca Vukovja preko Kaniške Ive prema Garešnici, gdje se na položajima južno, na liniji k. 109 — Ciglenica, sukobila s udarnom brigadom »Braća Radić«. Nakon sedmosatne borbe neprijatelj je odbačen, počeo se utvrđivati za obranu u selu Kaniškoj Ivi. U toj borbi neprijatelj je imao 28 mrtvih i 42. ranjena. Uslijed jačeg pritiska neprijatelja na položaje brigade »Matija Gubec«, ona se preko Laminca povukla u Šušnjaru. Brigada »Braća Radić« povučena je s položaja južno od Garešnice i upućena u selo Šimljane, dok je njezine položaje preuzela 2. brigada 33. divizije.

Zbog situacije stvorene prodiranjem neprijatelja u unutrašnjost slobodnog teritorija Moslavine 9. marta 1945. god., Štab 10. korpusa izdaje naređenje 32. diviziji da organizira položaje za upornu obranu na liniji: Šimljanica—s. Krivaja-Mladine-trig. 204-Liščine k. 177.

Neprijatelj je 10. marta 1945. godine produžio jačim snagama napad od Petričke u pravcu k. 207, od Bereka na Krivaju i od Bereka u pravcu Šimljanice. Brigada »Pavlek Miškina« nije stigla zaposjesti predviđene polo-

žaje na Liščinama, jer ju je neprijatelj preduhitrio. Bila je prinuđena posjesti položaje na lijevom krilu Udarne brigade »Braća Radić«, na k. 207, sjeverno od sela Šimljanika.

Borba te brigade počela je 10. 3. u 11.00 sati i nije prestala do 18.00 sati istog dana. Sutradan je nastavljena u 07.00 sati i s malim prekidima trajala sve do 19. sati. U selu Samarici nalazio se jedan bataljon 3. brigade OZN-e, koji je neprijatelj potisnuo. Zaprijetila je ozbiljna opasnost brzog prodora neprijatelja prema selu Podgariću, gdje su se nalazili bolnica i glavna skladišta Moslavačkog područja, pa je 2. bataljon Brigade protunapadom izbacio neprijatelja iz Samarice i zatim se vratio na kotu 207.

Koristeći se pošumljenim zemljištem, neprijatelj je 10. 3. 1945. g. uspio izbaciti s položaja k. 204, Mladine, brigadu »Matija Gubec«. Protunapad Brigade odmah nakon toga nije uspio i ona se zaustavila na sjevernom dijelu sela Krivaje gdje je organizirala obranu. %

Toga dana neprijatelj je ovladao linijom: Mladine, k. 204 i Liščine i tako stvorio povoljne položaje za daljnje napade na položaje 32. divizije, čija je linija obrane bila: k. 176-Bela zemlja-sjeverni dio s. Šimljane-k. 182.-k. 164.

Pošumljeno zemljište i više mrtvih uglova neprijatelj je znao dobro iskoristiti. Iz pravca Baračke kose napada 11.3. mnogo jačim snagama na k. 176 – Bela zemlja. Napad je bio snažan pa su se brigade »Braća Radić« i »Pavlek Miškina« povukle na nove položaje. Brigada »Pavlek Miškina« na kotu 207 i dalje na istok; brigada »Braća Radić« u Šimljansku šumu; 2. brigada (»Matija Gubec«) na Manduševac—Šimljanski Lug; 4. udarna brigada (1. zagorska) Rastovac—zapadni dio Ruškovca. Odmah nakon toga 2. brigada je povučena u divizijsku rezervu u rajon sjeverni dio Oštrog zida—Krčevina.

U toku dana 11.3. 1945. god., neprijatelj je poduzeo nekoliko napada, ali je uvijek bio odbijen. Jedino se uspio zadržati u sjevernom dijelu Šimljanske šume. U borbi su bila zarobljena 2 ustaše, koji su dali dragocjen podatak da jedinice 1. hudiva i 2. pukovnije PTS-a koje napadaju na položaj Divizije u toku noći treba da budu smijenjene svježim snagama iz pozadine. Da bi spriječio provođenje neprijateljeva plana i preduhitrio ga, Štab 32. divizije je u toku noći na svim položajima Divizije naredio protunapad.

Prva udarna brigada 12. marta u zoru izvodi iznenadni napad na jednu neprijateljsku bojnu u selu Šimljaniku. Nakon vrlo oštrem borbe izbacuje neprijatelja iz sela, nanosi mu osjetne gubitke i zarobljava 2 teška bacača mina i 2 radio-stanice.

Tada 2. brigada dobiva zadatak da zauzme vrlo jake taktičke položaje koje je držao neprijatelj u selu Šimljanima. Nakon snažne minobacačke vatre njezina dva bataljona se probijaju u Šimljane, ali naišavši na vrlo čvrst i snažan otpor ustaške jedinice bili su prisiljeni da se uz 30 izbačenih boraca iz stroja povuku na polazne položaje. S obzirom na to da 2. brigada nije očistila Šimljane, ni 1. udarna brigada nije mogla držati položaje u Šimljaniku, i Štab 32. divizije povlači jedinice na nove položaje: Sečevina—sjev. dio Šimljanika—Krčevine—k. 180, Trudovo Brdo.

Na lijevom krilu Divizije neprijatelj je iz Samarice preko Šimljanika dovlačio nove snage, pa je 3. brigada morala posjesti položaje k. 213—196.

Neprijatelj 13. marta nije dalje nadirao, već samo artiljerijskom i minoba-

čakom vatrom tukao položaje 32. divizije. Toga je dana 3. brigadi naređeno da uz pomoć 2. brigade 33. divizije protjera neprijatelja iz Simljanika. Međutim, napredujući preko Kaluđerova Groba neprijatelj je ugrozio Podgarić. Već je bio zauzeo k. 213 i 260 i preko tih položaja povezao se sa snagama koje su sa zapada nadirale u Podgarić.

Napad na Simljanik ne bi uspio ako se prethodno ne bi protjerao neprijatelj s kota 213, 255 i 260. Treća brigada sa svoja dva bataljona napala je na k. 260, ali je nakon nekoliko uzastopnih pokušaja morala odustati od daljeg napada, pretrpjevši gubitke od 50 izbačenih boraca iz stroja.

U toku toga dana neprijatelj je sredio i učvrstio položaje i dovlačio svježe snage, tako da je 14. marta s najvećom žestinom napao na čitavom odsjeku obrane 32. divizije. Težište napada bio je Oštri Zid i Krčevine. Nakon dvosatne borbe, potpomognut snažnom artiljerijskom i minobacačkom vatrom, uspio je potisnuti 2. brigadu s položaja i ukliniti se u naš obrambeni položaj. Obrana Divizije bila je jako oslabljena, i pravac prema Podgariću nije bio više čvrsto zatvoren, pogotovu kad je neprijatelj, koji je sa zapadne strane prodirao kroz Moslavačku goru, zauzeo Humku, trig. 489 i Garić-Grad, odbacivši bataljon 2. brigade 33. divizije. Tako se otvorio put u Podgarić. Ocjenjujući nastalu situaciju Štab 10. korpusa naređuje da 32. divizija pod borbom napusti te i zauzme nove položaje Rastovac—Kostanjevac, okrenute frontom prema zapadu. Jedan bataljon 2. brigade ostao je na Cukovcu da uz pomoć 2. brigade 33. divizije ugrožava neprijatelja s te strane.

Na desnom krilu rasporeda 32. divizije bila je 4. udarna brigada na položaju Gradina—Trudovo Brdo, koja je kod Rastovca uspostavila kontakt s jedinicama 33. divizije. Zapadno od Kostanjevca i V. Mlinske zaposjela je položaje 3. brigada. Prva udarna brigada nalazila se u selu Pašijanu. Kad je neprijatelj počeo uznemiravati položaje 4. udarne brigade, 1. udarna brigada dobila je zadatak da posjedne položaje u Trnovitičkim Vinogradima kako bi osigurala pozadinu i desni bok 4. udarne brigade. Neprijatelj je, iskoristivši nedovoljnu budnost, naših jedinica pošumljenost terena i rastresit raspored jedinica u obrani napao na položaj 4. udarne brigade i prisilio je da se pod borbom povlači u Kostanjevac i u mraku izvuče iz borbe. Budući da je neprijatelj ovladao Gradinom i Ploščić Vinogradima, 32. divizija se morala povući na liniju s. Hercegovac i s. Palešnik.

Gubici neprijatelja na položajima 32. divizije bili su: 497 mrtvih, 691 ranjen i 7 zarobljenih. Zaplijenjeno je: 2 teška minobacača, 14 pušaka, 37.000 metaka 157 mina za bacače i dvije radio-stanice.

Vlastiti gubici: 61 mrtav, 293 ranjena, 39 nestalih i dva zarobljena druga. Poginuli su rukovodioci: Ignac Novosel, komesar čete, Ivan Hajdić i Vilim Maleši, komandiri čete, Zlatko Kletuš, komandant bataljona u 4. udarnoj brigadi, Mima Požgaj, zamjenik referenta saniteta 3. bataljona 4. udarne brigade, Fabijan Ovedić, komandant 4. bataljona 4. udarne brigade, Emil Mihić, komandir čete, Ljudevit Rudman, komesar bataljona i Ivan Piskač, komandant bataljona u 3. brigadi.

Ranjeno je 50 rukovodilaca, od komandira i komesara četa do rukovodilaca bataljona i brigada.

Izgubljeno je 8 puškomitraljeza i 62 puške, dok su bila uništena 2

puškomitraljeza i 11 pušaka. Utrošeno municije: 246.000 komada engleske, 70.000 mauzer i 2.800 talijanske, 2.490 mina za teški minobacač, 1.000 mina za laki minobacač, 74 mine za John Buli i 530 ručnih bombi.

U toku borbi vodenih od 8. do 12. marta 1945. g. u Moslavini 33. divizija je iz svojih rajona uglavnom izvidala. U jeku najžešćih borbi Štab 10. korpusa izdao je naređenje Štabu Divizije da 11. 3. 1945. g. uputi 3. brigadu u N. Ploščicu, a 1. brigadu u Dražicu. U 22.00 sati istog dana 3. bataljon 3. brigade zaposjeo je selo Mali Potok. Isti bataljon je u 0.30 sati 12. marta zauzeo k. 164, ali su je ustaše protunapadom opet zauzele. Istog dana u 08.00 sati ponovljen je napad na k. 164 i Brigada je ponovo zaposjela te položaje. Tada neprijatelj jednom bojnom iz sela Sredske preko šume Drlješ na Mali Potok, a dio snaga upućuje u selo Berek. Napad ustaša je odbijen. Naneseni su im veliki gubici.

U 18.00 sati 12. marta 1. i 3. brigada 33. divizije napadaju: 1. brigada zauzima selo Sredsku, a 3. brigada je počela prodirati u Berek sa sjeverne strane. U toku noći, 13. marta oko 01.00 sati ustaše su izvršile protunapad na jedan bataljon 1. brigade u Sredskoj, izbacile ga iz sela i nanijele mu osjetne gubitke. Istovremeno je neprijatelj vratio k. 182, pa je 3. brigadi naređeno da prekine napad i povuče se iz sela Bereka, jer nije imala osiguran bok. U toku dana neprijatelj više nije jače pritiskao na položaje 33. divizije.

Prva brigada je 14. marta u 04.00 sati napala 1. i 2. ustašku bojnu u selu Sredskoj. Odlučnim i silovitim napadom razbila je 2. ustašku bojnu, ali zbog energičnog protunapada 1. ustaške bojne, naše jedinice su morale napustiti selo. Napadom na Sredsku bio je onemogućen ustaški napad na položaje 1. brigade u St. Ploščici planiran za 14. marta 1945. god. U 13. sati su 1. i 3. brigada zauzele položaje na liniji: Krnjača—Rastovac—Ruškovac—N. Ploščica, jer je već bilo jasno da na lijevom krilu 32. divizija neće održati svoje položaje.

Ustaše su sa četiri bojne, 15. marta 1945, počele napad širokim frontom na sve položaje 33. divizije. Napad je počeo u 07.00 sati i trajao sve do 19 sati. Uslijed energičnog pritiska neprijatelja jedinice 33. divizije su u 12.00 sati napustile Hrastovac i Ruškovac i pojačale položaje na liniji Krnjača — Sv. Jakob—N. Ploščica. Prva udarna brigada je do 16.00 sati uspješno odbijala ustaške napade, a onda je jednim bataljonom prešla u protunapad iz N. Ploščice. Usprkos početnim uspjesima, protunapadom nije postignut cilj, jer je tada neprijatelj ovladao Sv. Jakobom trig. 186, produžio nastupanje i u 19.00 sati, uz podršku snažne artiljerijske i minobacačke vatre, zauzeo Krnjaču, najdominantniju tačku u rasporedu naših snaga. Nakon toga, po naređenju Štaba Korpusa, 33. divizija se izvukla iz borbe na liniju: Zdenački Gaj—pruga—željez. stanica Pavlovac—Dražica, s osloncem na rijeku Česmu.

U tim borbama je 33. divizija imala: 11 mrtvih i 88 ranjenih boraca. Izgubljeno je 2 puškomitraljeza i 3 puške. Utrošeno 53.605 mauzer, 46.000 i 8.910 šmajser metaka, 744 mine za teški bacač mina, 196 mina za laki bacač i 57 mina za John Buli.

Prema procjenama Štaba 33. divizije neprijatelj je imao 181 mrtvog, 99 ranjenih i 10 zarobljenih. Zarobljena su 2 puškomitraljeza, 3 teška minobacača sa 135 mina, 42 puške sa 20.000 metaka i razne druge vojničke spreme.

Od 12. do 15. marta 1945. godine 2. brigada 33. divizije vodila je borbe

na prostoru Dišnika i Podgarića. Na dan 12. marta u 13.30 sati, dijelovi neprijateljske borbene grupe »Brehner« bili su u borbenom izviđanju kod Kaniške Ive. Nakon kratke i odlučne borbe 2. brigada ih je protjerala nanijevši im gubitke. Brigada je zajedno s jedinicama Moslavačkoga partizanskog odreda 13. marta napadala na položaj Humka, kote 489, 260 i 213 koje je u Moslavačkoj gori držao neprijatelj, odatle prodirao u Podgarić. Ti napadi, međutim, nisu bili uspješni. Nakon borbi na Kozari, k. 371 i na Crkvištu, 15. marta Brigada se u Cukovcu sukobila s neprijateljem, odbacila ga i produžila u pravcu sela Pašijana i dalje u Veliki Grđevac.

U tim je borbama 2. brigada ubila 39, ranila 84 i zarobila 4 neprijateljska vojnika, zaplijenila 1 puškomitraljez, 6 pušaka i 3 pištolja. Brigada je imala 4 mrtva i 39 ranjenih boraca.

U noći 15/16. marta 32. i 33. divizija su zajedno sa Štabom 10. korpusa napustile Moslavinu i zauzele položaje na liniji: s. V. Zdenci-s. Pavlovac, a jedna brigada 32. divizije razmještena je u selo Vel. Peratovicu, radi kontrole neprijateljskih aktivnosti u Podravini.

Ofanziva neprijatelja u Moslavini još nije bila okončana, a 10. marta 1945. god. Štab 10. korpusa izdaje naređenje za ofenzivno djelovanje u pozadini neprijateljske grupacije u Moslavini, s osnovnim težištem na pravac prema Bjelovaru.

Štab 33. divizije je 17. marta izdao zapovijest za uništenje neprijatelja u uporištima Prespi i Brijegu u blizini Bjelovara, u kojoj se kaže:

»Neprijateljska ofanziva na sektoru Moslavine je pred završnom fazom. Da ne bi neprijatelj u potpunosti mogao izvršiti svoj zadatak, jedinice naše Divizije pojačane sa I. brigadom XXXII. Divizije preći će u kontraofanzivu. Kao prvi zadatak kojega će izvršiti naša Divizija jeste likvidacija neprijateljskih uporišta Prespa i Tomaš Brijeg (Postoji samo s. Tomaš i Brijeg. - R. B.)...

Štab Divizije donesao je odluku da se još u toku ove noći izvrši prepad na ove neprijateljske snage da bi oteretio sektor Moslavine sa neprijateljskim snagama..¹⁴²

Zadaci jedinica bili su:

1. 3. brigada »Nikola Demonja«, ojačana sa 6 t. bacača i protutenkovskim topom 50 mm, da likvidira neprijateljske snage u s. Prespi,

2. 2. brigada, ojačana sa 6 bacača, napada na s. Tomaš i Brijeg. Naročita se pažnja skreće da se pokuša zarobiti štab neprijateljske jedinice u Brijegu. Jednim bataljonom brigada se osigurava između sela Novoseljana i Prokljuvana na k. 174, dok na lijevom krilu održava vezu s jedinicama 1. udarne brigade u šumi Obršine;

3. 1. udarna brigada, ojačana sa 6 bacača, daje osiguranje prema uporištu Bjelovaru na liniji: šuma Obršine i preko ceste do Dolina, s isturenim patrolama u s. Zdralovima. Te položaje posjeda sa dva bataljona, a jednim organizira osiguranje između sela Stari i Novi Pavijani. Jedno odjeljenje jurišnih pionira, pridodano Brigadi, presijeca željezničku prugu između sela Galovca i N. Pavijana.

¹⁴² VII, tom XI, knjiga 3, dok. 12. str. 71.

4. 1. udarna brigada 32. divizije (»Braća Radić«) nalazi se u divizijskoj rezervi u s. Kokincu, bez jednog bataljona koji je u selu Ciglenu.

Početak napada određen je za 03.00 sati 18. 3. 1945. g.

Jedinice su krenule u napad poslije 25 km prevaljenog puta i prilično zamorene. Napad je počeo u 04.00 sati. U prvom naletu zauzele su jaku upornu tačku Brijeg, gdje su zarobljeni prvi neprijateljski vojnici. Nakon toga neprijatelj se povukao na drugu otpornu tačku zapadno od kote 212. Drugi napad nije bio dovoljno organiziran i neprijatelj je prinudio jedinice na povlačenje nanijevši im ozbiljne gubitke. Oko 11 sati je uz djelovanje protutenkovskog topa, teških bacača i automatskog oružja izvršen i treći juriš, ni taj nije uspio, jer je vatra vlastitih bacača i topa nanijela najviše gubitka vlastitoj pješadiji. Tek nakon 12 sati i dobro organiziranog napada naše jedinice uspjele su upasti u rovove neprijateljske odbrane zapadno od k. 212. Borbom prsa u prsa očišćena je kota od neprijatelja koji se u paničnom bijegu počeo povlačiti prema Velikoj Maglenči. Jedinice 2. brigade odmah su krenule da gone neprijatelja pri čemu su mu nanijele osjetne gubitke.

U Prespi je neprijatelj pripremljen za borbu dočekao jedinice 3. brigade. Tu iznenađenja nije bilo, iako se napadalo noću. Uz podršku minobacača jedinice su uspješno likvidirale obranu predstraža. Međutim, sadejstvo pješadije i minobacača nije bilo dovoljno čvrsto i precizno. Neprijatelj se uporno branio u bunkerima pokrivenim zemljom i do 1 m debljine. U 14 sati, koristeći se svim raspoloživim teškim oružjima, Brigada je uspjela zauzeti nekoliko neprijateljskih tačaka, a oko 15 sati je obustavila napad, jer je neprijatelj probio osiguranje 1. udarne brigade 32. divizije i pritekao u pomoć svojim u uporištu u Prespi.

Dvije bojne iz borbene skupine »Bjelovar« bile su još u noći 18. 3. 1945. god. upućene pravcem s. St. Ploščica—s. Međuraća—s. Nevinac—s. Ciglenu. Trebalo je da tuku bok i pozadinu partizanskih snaga koje su napadale na dijelove 1. pukovnije PTS i 5. hrvatske udarne divizije na području s. Ciglenu, s. Prespe, s. Kokinca, s. Obrovnice. Štab 33. divizije nije računao na mogućnost takvog manevra u bok i pozadinu, pa je uz to iznenađenje i slabu organizaciju jurišao na Prespu. Stoga, iako je Brigada imala više teških minobacača nego neprijatelj (6:1), Prespa nije bila zauzeta u rane jutarnje sate. 1 udarna brigada 33. divizije na osiguranju kod Bjelovara u 10.00 sati odbija pokušaj neprijatelja iz pravca s. Zdralova. 1 bataljon Brigade prešao je u protunapad i gonio neprijatelja do crkve u selu Novoseljanu.

U borbi je neprijatelj imao 103 mrtva, 77 ranjenih i 7 zarobljenih ustaša, a zaplijenjena su 2 teška mitraljeza, 2 puškomitraljeza 55 pušaka, 1 šmajser i 3.000 metaka.

Gubici divizije; 18 mrtvih, 90 ranjenih i 12 nestalih boraca. Poginuli su pomoćnici komesara četa Stanko Cučman i Alojz Sloboda.

Od oružja oštećena su 2 puškomitraljeza i 3 puške.

Sanitetska služba i evakuacija ranjenika u toku borbe bili su dobro organizirani.

Organizacija veza bila je također vrlo dobra, tako da su za vrijeme borbe sve jedinice bile dobro povezane.

Napadi na spomenuta neprijateljska uporišta u neposrednoj blizini Bjelo-

vara djelomično su uspjeli, jer procjene snaga neprijatelja nisu bile realne, a pripreme za napad nisu bile pravodobne. Za dva uporišta nije prethodno utvrđeno brojno stanje i sistem obrane neprijatelja, a naše jedinice su napale nakon relativno dugog i zamornog marša, s nedovoljnim osiguranjem na vjerojatnim pravcima neprijateljske intervencije i slabo iskorištavajući vatru vlastitih minobacača itd.

Ofenziva neprijatelja na slobodni teritorij Moslavine od 8. do 15. marta 1945. god. bila je sastavni dio plana 69. armijskog korpusa njemačke okupacijske armije o čišćenju međurječja Save i Drave. Osnovni cilj joj je bio osigurati prolaze za povlačenje okupacijskih trupa iz Jugoslavije.

Nakon likvidacije virovitičkog mostobrana i završetka borbi u Podravini i Slavoniji, neprijatelj je u Bjelovaru i duž pruge Dugo Selo—Banova Jaruga počeo ponovo koncentrirati snage za ofenzivne operacije u Moslavini. Zarobljenici su izjavljivali, a to je u toku borbe i potvrđeno, da je neprijatelj imao za cilj uništenje naših snaga, pljačku hrane, prisilnu regrutaciju vojnih obveznika, uništenje vojnopozadinskih ustanova i baza 10. korpusa, prvenstveno bolnica i tajnih skladišta hrane, i generalno čišćenje tog prostora od partizana. Ofenziva je počela jednovremeno i koncentrično iz svih pravaca.

Stab njemačkog 69. korpusa tu ofenzivu izvodi pod nazivom »Bergwind« (Planinski vjetar). Komandant Korpusa general Helge Auleb zahtijeva od glavnoga poglavnikovog stožera da se od ustaško-domobranskih snaga formira jedna operativno-taktička grupa. Naredbom str. pov. br. 13. od 5. februara 1945. god.,¹⁴³ stvara se Poglavnikov tjelesni sbor (korpus)-PTS sastava: 1. tjelesna divizija, 1. hrvatska udarna divizija, 5. hrvatska udarna divizija (tada preimenovana u udarnu) i, od 5. marta, Brzi zdrug.¹⁴⁴ Zbor je imao i ostale pripadajuće dijelove. Neposredno je bio potčinjen Poglavniku, a u vojno upravnom pogledu Minorsu. Komandant Zbora bio je general Ante Moškov. U njemačkim dokumentima ta se grupa spominje i kao »borbena grupa Moškov«. U operativnom pogledu PTS je bio potčinjen generalu Aulebu, komandantu njemačkoga 69. korpusa.

Za operaciju »Bergwind« formirana su, od jedinica PTS-a, četiri borbene grupe (skupine): »Bjelovar«, »Gregurić«, »Schlasher« i jedna manja borbena grupa.¹⁴⁵

Glavne neprijateljske snage prešle su preko rijeke Česme na odsjeku D. Narta—Siščani i produžile nadirati općim pravcem: Ivanjska—Berek—Garešnica; pomoćne snage nadirale su pravcem: Ivanić-Grad—Čazma—Bosiljevo, gdje su forsirale Česmu, i iz Popovače krenule prema Podgariću. Iz pravca Banove Jaruge djelovala je borbena skupina »Brehner« prema Garešnici i Kaniškoj Ivi.

Neprijatelj je imao više od 10.000 vojnika i veći broj artiljerije i minobacača. U početku neprijateljskog napada u Moslavini su se nalazile dvije brigade 32. divizije (u rajonu Narte i Garešnice) i dva partizanska odreda (Moslavački i Zagrebački), korpusna vojna oblast i komanda područja.

¹⁴³ Arhiv VII, reg. br. 8-26-1, k. 114A.

¹⁴⁴ AVII, reg. br. 51-26, k. 114A.

¹⁴⁵ AVII, reg. br. 26-27, k. 114A: naređenje komandanta njemačkog 69. korpusa za početak operacije »Bergwind«.

Ostale jedinice, 33. i 32. divizija (bez dvije brigade) i Štab 10. korpusa, bile su izvan Moslavine, na području Bilogore i Slavonije (V. Grđevac, Pavlovac, V. i M. Zdenci i Grubišno Polje). Jedinice su krenule u taj rajon u skladu s naređenjem Štaba Treće armije radi ofenzivnih borbi u Podravini i rasterećenje jedinica 12. vojvođanskog korpusa i Prve bugarske armije, koje su vodile obrambene borbe na lijevoj obali Drave, na mostobranu formiranom od njemačkih jedinica na odsjeku kod Valpova i Donjeg Miholjca. Jedinice su krenule u pravcu Podravine dan prije početka neprijateljske ofenzive. Nema objašnjenja kako je neprijatelj mogao u neposrednoj blizini prikupljati velike snage i iznenada započeti ofenzivu, a da obavještajna služba prethodno ničim na to ne upozori. Obavještajni organi divizija i Štaba Korpusa u ovom slučaju su pokazali krajnju neaktivnost. Neprijatelj je iskoristio trenutak kad je na pravcu njegovih mnogo nadmoćnijih snaga, na glavnom pravcu napada Narta-Berek-Garešnica, bila samo jedna brigada. Izenađenje koje je postigao i njegova nadmoćnost prvog dana borbe osigurali su neprijatelju početne uspjehe i dublji prodor na slobodni teritorij. Od tog trenutka neprijatelj je nametnuo jedinicama 32. divizije iscrpljujuće obrambene borbe u vrlo nepovoljnim uvjetima. Pokušaj 32., divizije da s dvije brigade (3. i 4.) istog dana izvrši protunapad na Kolarevo Selo, Nove Pavijane i Galovac nije mogao dati veće rezultate, jer je izveden bez izviđanja, bez tačnih podataka o snagama neprijatelja i bez dovoljne pripreme i odgovarajuće organizacije napada u noći, što je imalo za posljedicu da vlastiti minobacači nisu pružali odgovarajuću podršku.

Od početka borbe neprijatelj je držao inicijativu sve do povlačenja jedinica 32. i 33. divizije iz Moslavine i izbijanja njegovih snaga na liniju: N. Ploščica—V. Trnovitica—V. Pašijan—Garešnica.

Ubacivanje svih jedinica 33. divizije 11. marta u borbu radi napada pozadine neprijatelja u selima Berek i Sredskoj, nešto je usporilo napad neprijatelja, čime se dobilo dragocjeno vrijeme za evakuaciju ranjenika iz bolnice u Podgariću i znatnih količina municije i hrane.

Neprijateljska aktivnost nije popuštala od prvog dana borbi. Njegovi napadi na položaje bili su dobro pripremljeni i potpomognuti jakim artiljerijskom i minobacačkom podrškom, jednakom po danu i po noći. Na dostignutim linijama brzo se utvrđivao. Na napade jedinica 32. i 33. divizije odmah je odgovarao protunapadima i u najviše slučajeva imao uspjeha, jer je uvodio u borbu stalno svježije snage iz pozadine.

Odbacivši jedinice 10. korpusa iz Moslavine, neprijatelj je počeo detaljno pretraživati teritorij. Otkrivao je naše bunkere hrane i municije, rekvirirao stoku, pljačkao što stigne i hvatao vojne obveznike. Istovremeno je neprijatelj popalio sve objekte i bolnice u Podgariću, stambene i ostale zgrade u selu Podgariću, Novom Selu i okolici. Nastojao je što više ekonomski uništiti to područje i tako otežati položaj i život naroda u tim krajevima, neposredno pred konačno oslobođenje.

Način obrane 32, a kasnije i 33. divizije, zaslužuje da se potpunije rasvijetli, jer pokazuje izrazitije slabosti nego na virovitičkom mostobranu, gdje su borbe vođene mnogo dulje i pod težim okolnostima (zima, snijeg, niska temperatura, uporna nastojanja neprijatelja da uništi mostobran i

odbaci naše snage s desne obale Drave, te ograničena sloboda manevra jedinica koje su branile mostobran).

Od početka ofenziva neprijatelj je nametnuo borbu i odstupajućim jedinicama 32. divizije nije više dao predaha. Na određenim linijama te se jedinice zaustavljaju, organiziraju obranu na brzinu i idu u protunapade kad nema realnih izgleda na uspjeh. Posebno pada u oči da je prilikom protunapada bila slabo organizirana i iskorištena minobacačka podrška. Sadejstvo minobacačke i mitraljeske vatre najčešće nije bilo dovoljno usklađeno s pokretom pješadije u jedinicama u napadu ili protunapadu. Napadalo se na neprijateljske položaje bez dovoljne pripreme (izviđanja i osmatranja, izbora pravca glavnog udara, organizacije vatrene podrške) i nije bila sinhronizirana aktivnost svih jedinica na drugim odsjecima borbe s neprijateljem.

To nameće više pitanja: je li način obrane bio dobar i svrsishodan? Zašto su štabovi divizija i Štab Korpusa dopustili da neprijatelj samo potiskuje jedinice koje pokušavaju da na svim linijama organiziraju upornu obranu iako za to nije uvijek bilo dovoljno vremena, snaga, vatrenih sredstava i opravdanja?

Posljedica pogrešnog načina vođenja borbe bila je masovno izbacivanje iz stroja boraca i rukovodilaca i uništenje velikog broja oružja, najviše od neprijateljske artiljerijske i minobacačke vatre.

Postupno ubacivanje u borbu pojedinih brigada također nije moglo dati veće rezultate iako su ponekad urodili uspjehom. Međutim bilo je to samo lokalnog značenja i kratkotrajno. U takvim slučajevima neprijatelj bi protunapadima uglavnom uspijevao uspostaviti ranije stanje.

Obrambene borbe u Moslavini pokazale su da štabovi brigada, divizija i Štab Korpusa nisu bili uvijek dovoljno elastični. Donosili su odluke neprilagođene situacije i mogućnostima jedinica za obranu. Nakon prvog dana borbe bilo je očito da je neprijatelj mnogo nadmoćniji i da je čvrsto odlučio prodrijeti na slobodni teritorij Moslavine iz svih pravaca. Trebalo je mnogo elastičnije prilagođavati taktiku vlastitih jedinica u obrani položaja i protunapadima. Nedovoljno je iskorištena prednost terena čija je pošumljenost pružala mnogo mogućnosti manevriranja i udara u bok i pozadinu neprijatelja. Takve okolnosti nudile su mnogo šire mogućnosti za napadnu aktivnost jedinicama 32. divizije, ali pod uvjetom da one ne prihvate nametnutu borbu i pod njom stalno odstupaju.

Kombinacijom partizanskog načina djelovanja s težištem napada jačim snagama na bok i pozadinu, a s čela održavanja samo borbenog kontakta s neprijateljem, sigurno bi se usporavalo njegovo napredovanje i dalo bi veće i pozitivnije rezultate. Takav bi način djelovanja umnogome umanjio gubitke 32. divizije: (79 poginulih, 383 ranjena, 51 nestao i 2 zarobljena). Brojno stanje četa i bataljona 32. divizije, koje se smanjilo još za vrijeme borbi na virovitičkom mostobranu još je više opalo, nakon teških iscrpljujućih borbi u Moslavini, tako da u mnogim četama nije bilo više od 15 do 17 boraca, a u nekima samo 7. Što je najteže, uslijed gubitka kadra, desetari su morali preuzimati rukovođenje četama, a nedovoljnoiskusni komandiri komande nad bataljonima.

U početku neprijateljske ofenzive Štab se Korpusa našao u dilemi kako

izvršiti naređenje Štaba Treće Armije o aktivnosti u Podravini i usporiti, odnosno razbiti, započetu neprijateljsku ofenzivu u Moslavini, Štab Korpusa je pri tome izgubio malo vremena, a onda počeo ubacivati jedinice u borbu po dijelovima.

U stvorenoj situaciji bi jedna od mogućih varijanti djelovanja 32. i 33. divizije bila da određene jedinice štite prilaze Podgariću, a druge maksimalno napadaju na neprijateljske kolone koje su prodirale na slobodni teritorij, u prvom redu na glavne snage na cesti Bjelovar—Ivanjska—Berek—Garešnica. Takva bi varijanta svakako imala za posljedicu manje vlastitih gubitaka.

Takav način aktivnosti sigurno bi stvorio dovoljno vremena za evakuaciju ranjenika iz Podgarića, usporio bi tempo neprijateljskog napredovanja, a možda i odgodio njegove daljnje napade i ubrzao povlačenje s većeg dijela slobodnog teritorija i, što je najvažnije, mnogo bi umanjio gubitke koji su naročito bili teški u rukovodećem kadru 32. divizije, a mogućnosti za njegovu popunu bile su vrlo ograničene.

Nakon tih borbi je, usprkos pokazanom visokom moralu i požrtvovanju boraca i rukovodilaca, borbena sposobnost 32. i 33. divizije, bila znatno oslabljena.

Borbe u Moslavini također su pokazale nedovoljnu osposobljenost jedinica i kadrova za brzo prelaženje iz napada u obranu. Još nismo bili spoznali potrebu stalnog praćenja razvoja situacije i djelovanja neprijatelja, niti naučili vješto primjenjivati taktiku kombinacije partizanskih napada i prepada i frontalnih borbi.

Na kraju treba reći i to da između jedinica na položaju i njima susjednih nije uvijek i u dovoljnoj mjeri ostvarivano sadejstvo niti je bilo inicijative za protuakcije. Široki frontovi i malobrojnost jedinica stvarali su velike nebranjene međuprostore, a na pravcima djelovanja glavnih snaga neprijatelja vatra naših teških oružja, naročito minobacača, bila je samo djelomično koncentrirana. Na tom pravcu jedinice 32. divizije često nisu imale dovoljno jake rezerve za zaštitu povlačenja i svoje protunapade, zbog čega su u povlačenju trpjele najveće gubitke.

Kad su se divizije povukle iz Moslavine, ustaše su u njoj zadržale i nastavile pljačkati, terorizirati, hvatati vojne obveznike i napadati na naše jedinice. Na cestama Bjelovar—Berek—Garešnica i Bjelovar—Čazma—Ivančić-Grad neprijatelj je uspostavio svoja uporišta iz kojih je pretraživao teren i krstarilo uzduž i poprijeko snagama od jedne satnije do bojne.

Napad 33. divizije na Ravneš, Breg i Prespu nije pasivizirao neprijatelja. Naprotiv, već 22. marta 1945. godine, stožer 1. hudiava¹⁴⁶ izdaje zapovijest da 1. tjelesna divizija (ojačana 1. tjelesna pukovnija i 1. pukovnija 5. hrvatske udarne divizije) nastupa obuhvatno na selo Pavlovac, a zatim preko sela Ladislava prodire u V. Trnoviticu. Istovremeno 1. hudiv. napada pravcima s. Dražica—s. Ladislav—s. Trnava i s. Zdenčac—s. Hercegovac i u sadejstvu sa 1. tjelesnom divizijom uništava »neprijatelja« na prostoru s. Hercegovca s. Trnave, s. Ladislava, dok 2. tjelesna pukovnija i 1. tjelesna divizija napadaju pravcem ž. st. Zdenčac—s. Hercegovac, a borbena skupina Schlacher (brzi

¹⁴⁶ Vidi AVII, reg. br. 14-27, k. 114 A.

zdrug i padobranski bataljon) pravcem s. Kajgana—s. Tomašica—s. Klokočevac. U tom rajonu nalazile su se jedinice 33. divizije.

Neprijateljske snage jačine 1. satnije 2. bojne 23. pukovnije napadale su pravcem s. M. Pisanica—Torine — k. 126, 3. satnija je prodirala sa sjevera, a 2. satnija koja se nalazila u rezervi - uz pomoć jedne bojne 24. pukovnije koja je nastupala pravcem s. D. Kovačićac-s.v. Grđevac - zauzele su V. Grđevac u 07.30 sati nakon zauzeća V. Grđevca, 1. bojna 24. pukovnije produžava nastupanje općim pravcem: s. V. Grđevac—s. Pavlovac—s. Ladislav—šuma Zdenački Gaj, izbija na cestu s. Veliki Zdenci-s. Hercegovac, gdje stiže u 17.00 sati, a odatle pravcem s.V. Trnovitica—Krnjača—Sv. Jakov u s. Ruškovac. U 23.00 sati, 2. bojna 3. pukovnije, koja je štitila lijevi bok 1. bojne 24. pukovnije, zauzela je ž. st. V. Zdenci, a zatim je preko Trnove i V. Trnovitice, izbila na Krnjaču (k. 187) gdje je zanoćila. Druga bojna 23. pukovnije i 1. bojna 24. pukovnije 5. udarne hrvatske divizije sačinjavale su »Borbenu skupinu Maričić«.

Inženjerijski bataljon, koji je branio položaje u V. Grđevcu, povukao se na položaje jugoistočno od Morovog mlina, gdje je u zasjedi s bataljonom 1. brigade uspio razbiti neprijateljsku kolonu koja je iz V. Grđevca kretala u tom pravcu. Druga neprijateljska kolona iz Grđevca bila je u pokretu za Pavlovac i ona je oko 9 sati ušla u selo.

U 07.00 sati napadnut je bataljon 3. brigade koji se nalazio na položaju na k. 140 prema sjeveru do Česme, kod željezničke stanice Dražica—Pavlovac. Neprijatelj je šumom Roviški Konak jednom kolonom zašao tom bataljonu iza leđa. Bataljon se počeo u neredu povlačiti trpeći gubitke u ljudstvu i materijalu. Prvi bataljon iz te brigade, koji se nalazio na lijevom krilu ovog bataljona, također se povukao do zapadnog ruba sela Pavlovca.

Bataljon 2. brigade, na predstraži kod crkve u selu Ladislavu, prihvatio je borbu također u 07.00 sati, ali se zbog nepovoljnog razvoja situacije kod bataljona 3. brigade odlučio povući na prugu.

Nakon toga je Štab Divizije u 12.30 sati pregrupirao jedinice tako da je 1. brigada prebačena u Gornju Kovačicu, a 3. brigada u V. Jasenovaču da udaraju u bok ukoliko bi neprijatelj i dalje nadirao, dok je 2. brigada zauzela položaje od zavijutka željezničke pruge preko k. 146 do istočnog ruba sela Pavlovca i dalje putem Pavlovac—Grbac s osnovnim zadatkom da prihvati borbu s nastupajućim neprijateljem i stvori potrebno vrijeme 1. i 3. brigadi za izvođenje manevra i napada u bokove nastupajućih neprijateljskih kolona.

Međutim, neprijatelj je u 17 sati napustio Pavlovac i V. Grđevac i povukao se preko Ladislava u Bjelovar. Imao je oko 20 mrtvih i 38 ranjenih.

Gubici divizije: 2 mrtva, 20 ranjenih, 3 zarobljena i 11 nestalih boraca i rukovodilaca.

Neprijatelj je uspio iznenaditi jedinice 3. brigade i svojom pojavom na pravcu odakle se nije očekivao izazvati pometnju izbivši na njihove položaje. Vojni rukovodioci te brigade tada se nisu snašli, što se vidi i po tome da su uglavnom ranjeni politički rukovodioci (komesari i pomoćnici komesara četa), koji su u tim trenucima uglavnom preuzeli komandu nad jedinicama.

Divizija se 25/26. marta prebacila na sektor Velike i Male Bršljenice sa zadatkom da 27/28. marta napadne neprijateljsko uporište Čazmu. Preko

Moslavačke gore produžila je 27. marta pokret prema Čazmi. Neprijatelj je pratio i izviđao kretanje Divizije. Dana 27. 3. 1945. god. u 21.00 sati neprijatelj je još imao manje kontakte s nekim jedinicama 33. divizije. U Čazmi se nalazila 2. bojna 22. pukovnije iz sastava 1. hudiva PTS-a. Uz 1. bojnu 24. pukovnije, po naređenju stožera 1. tjelesne divizije, u selo Ivansku, a zatim i u G. i D. Nartu, upućena je 2. bojna 23. pukovnije. Odatle se kamionima prebacila u Čazmu, gdje je stigla u 22.00. sati.

Napad na Čazmu izvela je 1. brigada s dva bataljona, a jedan bataljon je bio u brigadnoj rezervi. Brigada je raspolagala sa 6 teških bacača mina. Druga brigada postavila je osiguranje kod sela Stefanje na liniji: istočni dio s. Vagovine – k. 124 – južni dio šume Lipov Potok, dok je 3. brigada osiguravala na obali Česme pravac od uporišta u selu Sumečanima.

Početak napada bio je određen u 22.00 sata 27. 3. 1945. godine.

Borba je prvo počela kod 2. brigade. Prilikom izlaska na položaje Brigada je na cesti kod sela Vagovine napala 4 kamiona koji su se vraćali iz Čazme. Od zarobljenog vojnika saznali su da su u Čazmu prevezli dvije satnije za pojačanje. Tri kamiona su uništena, a jedan je uspio pobjeći.

U 22.30 sati bataljon 1. udarne brigade, koji je nastupao cestom od s. Draganca prema Čazmi, napao je začelje ustaške kolone. Iskoristivši zabunu izazvanu tim napadom u redovima neprijatelja, bataljon je prodro do groblja i žandarmerijske stanice u Čazmi. Organizirana vatra neprijatelja zadržala ga je od daljnjeg nastupanja. Bataljon koji je nastupao iz pravca Bosiljeva, sa zapadne strane, prodro je do centra Čazme i istjerao neprijatelja s položaja oko crkve. Međutim, tempo napada bataljona tada je popustio, što je neprijatelju stvorilo mogućnost za predah i brzo sređivanje. Zahvaljujući pojačanjima, u 03.00 sati 28. marta neprijatelj protunapadom odbacuje bataljone na prvobitne položaje i uspostavlja svoj narušeni sistem obrane. Brigadna rezerva je iz Grabrovnice uslijed krivih podataka upućena u Draganac, gdje nije bilo neprijatelja još 27. 3. u 23.00 sata. Tako je zbog slabe veze ta rezerva ostala neiskorištena.

Štab 33. divizije je 28. marta u 04.00 sati imajući u vidu da je neprijatelj dovukao pojačanje u uporište, da su bataljoni odbačeni na polazne položaje za napad, a ljudstvo jako zamoreno, donio odluku da prekine napad i jedinice povuče u rajon: Pobjenik, Vrtilinska, Stara Straža.

Prilikom posjedanja položaja za osiguranje 3. brigada je na mostu protjerala neprijateljske zaštitne dijelove i srušila most.

Neprijateljska posada u Čazmi nije bila likvidirana. Odbivši napade 1. brigade 33. divizije neprijatelj iz istočnog dijela Moslavine dobija nova pojačanja za obranu Čazme.

Cijeni se da su u tim borbama gubici neprijatelja bili 60 mrtvih, 92 ranjena i 2 zarobljena, dok je zaplijenjeno 1 puškomitraljez, 9 pušaka, jedan pištolj, 3.000 metaka i 3 uništena kamiona.

Gubici 33. divizije bili su 8 mrtvih, 22 ranjena i 3 nestala druga.

Jedna od najvećih slabosti u toku borbe bilo je nepostojanje telefonske veze, koju četa za vezu 33. divizije nije uspjela u roku 3 sata uspostaviti. To je mnogo otežalo komandovanje.

U svom izvještaju od 3. 4. 1945. god. op. br. 102, Štab 33. divizije utvrdit će razloge neuspjeha. Među ostalim, kaže:

»Usljed pomanjkanja vremena nisu izvršene sve pripreme za napad u potpunosti. Naročito nisu izvršene dovoljne pripreme sa jedinicama za vezu. Nisu upućene na vrijeme na određena mjesta. Rezerva I. brigade nije iskorištena pravilno, radi pomanjkanja podataka o neprijatelju...

Samo komandovanje nije se snašlo u dovoljnoj mjeri...

Kao najveći nedostatak u ovoj operaciji bilo je pomanjkanje odlučnosti i korištenja već postignutih uspjeha. Do toga nije došlo, uzroke nalazimo u premorenosti ljudstva, tako da su pojedini borci još za vrijeme odlaska na zadatak padali od umora, a za vrijeme samog napada čim bi zauzeli stav ležeći, borci su i pored borbe koja se vodila, većinom zaspali. Ti momenti vidno su utjecali i na rukovodioce koji su morali pored ostalih prepreka da savlađuju te nedostatke.«¹⁴⁷

Napad na Čazmu izvršila je 33. divizija poslije dugog i napornog marša, bez prethodnog izviđanja i provjere osnovnih obavještajnih podataka o neprijatelju, međutim, podaci su se u toku dana nekoliko puta mijenjali s obzirom na to da je neprijatelj krstario po slobodnom teritoriju Moslavine i držao svoja uporišta duž glavne komunikacije Bjelovar—Čazma—Ivanić-Grad. Napad pod tim uvjetima nosio je sve rizike, a zamorenoj i kadrovski oslabljenoj 33. diviziji stvarao nove, koji su oslabili njezinu borbenu sposobnost i udarnu moć.

Analizirajući sve okolnosti tog napada dolazi se do zaključka da se nisu ni mogli očekivati bilo kakvi uspjesi, jer tih je dana neprijatelj u napadu bio sve agresivniji i žilaviji, a o tome se nije vodilo dovoljno računa i nisu se dovoljno kritički procjenjivale vlastite mogućnosti. Napad u danom momentu nije imao takvo operativno značenje da ga je trebalo ostvariti makar i s velikim žrtvama, pogotovu jer je divizija mogla mnoge neprijateljske kolone napadati na terenu kad su bile u pokretu, u pljački ili u potjeri za partizanima. Trebalo je više primjenjivati partizanski način borbe, koristiti se zasjedama i progoniti neprijateljske kolone kad su napadnute i počinju se povlačiti. Takav bi način borbenog djelovanja sigurno dao mnogo veće rezultate. Neprijatelj bi imao veće gubitke, morao bi se više koncentrirati na manji broj uporišta, a naše jedinice, posebno niži kadar, dobili bi više samopouzdanja, stekli dragocjena iskustva u izvođenju manevra i razvijanju vještine partizanskog načina borbe.

Nakon napada na Čazmu, 33. divizija nije imala mira za odmor. Već je 28. 3. 1945. u 16.00 sati morala prihvatiti borbu s ustaškim jedinicama koje su koncentričnim kolonama krenule da unište okruženu Diviziju. Ustaški general Šolc, koji se navodno nalazio u Čazmi, odmah je pokrenuo sve raspoložive snage oko Čazme da nanese nove udarce 33. diviziji. Istog je dana 20. pukovnija, koja je bila u pokretu prema Sisku, zaustavljena i vraćena u borbu.

Prva bojna 24. pukovnije još je 28. marta u 04.00 sati bila iz sela Čukovci pokrenuta pravcem G. Garešnica—Podgarić k. 357—Dapčeva Kosa—Stara Straža—Čabranjski Drum, da još u toku napada na Čazmu udari iz pozadine na 33. diviziju koja je iz sela Pobjenika i Vrtlinske razvijala svoje snage za napad na Čazmu.

¹⁴⁷ VII, tom XI, knjiga 3, dok. 29, str. 164-168.

Iz G. Jelenska primijećeni su pokreti neprijatelja prema Nasipu i Mjesecu, te pokret iz Samarice u pravcu Nasipa, oko 28. marta u 14.00 sati. Patrole bataljona 2. brigade su se oko 15 sati sukobile na Staroj Straži s neprijateljem koji je već bio zauzeo Dapčevu Kosu. U 16.00 sati naš je bataljon na Staroj Straži već vodio borbu. Bataljon je odbio dva napada, ali se u 17.30 sati morao povući, jer je napadnut preko k. 271 i iz pravca Cabranjskog Druma. Još jedan bataljon iste brigade, koji je pošao kao pojačanje na Staru Stražu, morao se povući u 18.30 sati zbog nadmoćnosti neprijatelja. Bataljoni su zauzeli položaje na istočnom rubu sela Vrtlinske. Odbijeno je nekoliko napada neprijatelja iz pravca Rečice i Mustafine Klade na južni rub Vrtlinske. U 19.00 sati neprijatelj je uspio prodrijeti u južni dio sela, ali je odmah protunapadom 2. brigade izbačen. Iz Pobjenika, gdje se nalazila 3. brigada, upućen je jedan njezin bataljon u Vrtlinsku da pojača obranu 2. brigade. Neprijateljski napadi na Vrtlinsku nisu prestajali sve do 24.00 sati kad su jedinice napustile te položaje.

Istovremeno dok je neprijatelj prodirao kroz Moslavačku goru u pravcu Stare Straže oko 17 sati primijećena je jedna ustaška kolona u pokretu iz Čazme. Ona je stigla u Grabrovnici i zaposjela kotu 188, Sv. Vid, i spojila se u Miklešu s ustaškim jedinicama koje su zaposjele Mladinski Drum, gdje su stigle s Mjeseca. Uporno nastojanje neprijatelja da zauzme Vrtlinsku bilo je, vjerojatno, povezano s njegovim planom da se u trokutu Čazma-Vrtlinska-Mikleuš - uništi okružena 33. divizija.

U takvoj situaciji vršilac dužnosti komandanta 33. divizije major Dušan Ćorković donosi odluku da se u toku noći jedinice izvuku iz borbe i krenu u Dubravu, a odatle — zavisno od razvoja situacije — prebace na zapadnu Bilogoru ili ponovo vrata u Moslavinu.

Radi ostvarenja te odluke istog se dana u 20 sati 1. udarna brigada i Inženjerijski bataljon Divizije upućuju prema Pobjeniku—Palančanima da naprave most na Česmi i osiguraju prijelaz preko rijeke i ceste Čazma—Ivanić-Grad kod Palančana. U 22.00 sata je most na Česmi bio osposobljen za prijelaz pješadije, dok su konji i kola južnije od mosta pregazili rijeku. Sve pripreme za prijelaz preko ceste bile su gotove, ali 1. udarnoj brigadi još nije bilo dopušteno da zaposjedne položaje dok na Česmu ne stignu 2. i 3. brigada, koje su još vodile borbu u Vrtlinskoj i Pobjeniku. Kad su u 24.00 sata sve komore bile prebačene preko Česme, počelo je povlačenje 2. i 3. brigade iz borbe. Tada je na cestu krenula i 1. brigada. U tom trenutku je od sela Dabei naišla ustaška kolona kamiona koja je vozila pojačanje u Čazmu.

Iz izvještaja Glavnog stožera »Minorsa« br. 90 od 31. marta 1945. vidi se da je pojačanje upućeno u Čazmu i kod sela Dabei napadnuto i zbog nedostatka municije i žestoke borbe odbačeno u Kloštar Ivanić. Od 14 kamiona 4 su uništena, a ostali su u noći uspjeli pobjeći.

Oko 2 sata 29. marta su se 2. i 3. brigada prebacile preko Česme i nastavile pokret pravcem Palančani—Marčani—Marča—Mostari—Dubrava, gdje su se zaustavile. Prva udarna brigada zaposjela je Zetkan i Podlužaj, 2. brigada Ladinu, a 3. Novake.

U 10.00 sati jedinice su doručkovale. Neprijateljska 13. i 14. satnija 24. pukovnije, kojima je upućena još jedna satnija domobrana za pojačanje iz'

pravca Sv. Ivana Žabno, napale su na 33. diviziju u Dubravi. Treća brigada, koja se nalazila na pravcu nastupanja ustaša, prva je prihvatila borbu i odmah razbila neprijateljsku kolonu, nanijevši joj gubitke od 10 mrtvih i 15 ranjenih. Brigada nije imala gubitaka. Neprijatelj priznaje da su se njegove jedinice morale povući zbog »jakog otpora«.¹⁴⁸ Razbijenog neprijatelja koji se povlačio gonila je 3. brigada do sela Srpske Kapele, gdje je nakon te borbe jedan njezin bataljon ostao na položajima.

Pokreti neprijatelja iz Čazme prema Dubravi primijećeni su oko 12 sati. Zagrebački partizanski odred, koji se nalazio u Cerini i Dragičevcima, prvi je prihvatio borbu i održavao je od Svinjarca do Podlužana. Neprijateljsku napadnu kolonu sačinjavali su 1. pukovnija PTS-a i dijelovi 21. pukovnije i brzi sklop. Oko 16.00 sati 1. brigada je na k. 134 južno od Zetkana prihvatila borbu. Neprijatelj je na tom pravcu ubacio dvije bojne protiv jednoga našeg bataljona i uspio ga u 18.00 sati odbaciti prema Dubravi. Protunapadom tog bataljona, jednog bataljona 2. brigade i prištapskih jedinica 1. brigade neprijatelj je izbačen iz Zetkana uz osjetne gubitke. Isto tako razbijena je i kolona koja je preko Radulca krenula za Veliko Brezje, koje položaje je od 17.00 sati branio 1. bataljon 2. brigade. Čim je 1. brigada prihvatila borbu kod Zetkana, jedan je bataljon 3. brigade upućen da zaposjedne selo Kostanj gdje je stigao u 18.00 sati. U isto vrijeme jedna neprijateljska kolona ulazila je u selo. Bataljon je odmah prešao u napad, razbio kolonu i zaposjeo Kostanj. Ta je neprijateljska kolona imala zadatak ući u selo Kundevac.

U 18. sati obavještajni organi 33. divizije izvijestili su da je neprijatelj zaposjeo prugu Bjelovar—Križevci noću 29. na 30. marta 3. bojna 24. pukovnije zaposjela je Sveti Ivan Zabno, a 2. bojna 24. pukovnije selo Crkvenu—bojna relacija stožera 5. hrvatske divizije za mart 1945. godine.¹⁴⁹ Gotovo u isto vrijeme Štab 10. korpusa obavijestio je štab 33. divizije da je 32. diviziji naređeno da prihvati njezine jedinice na cesti Bjelovar—Čazma, između sela Draganca i Stefanja i da će jedan bataljon 3. brigade 32. divizije uspostaviti vezu s jedinicama 33. divizije u selu Siščanima.

Usljed toga što je na pruzi Bjelovar—Križevci neprijatelj iz Bjelovara zauzeo položaj na kojem je očekivao pokret 33. divizije preko Crkvene i Sv. Ivana Zabno za Bilogoru, Štab 33. divizije, u vezi s naređenjem Štaba 10. korpusa da Divizija ne kreće za Bilogoru, odlučuje da u 20 sati krene u Moslavinu, južno od rijeke Česme, općim pravcem Novaki—Vukšinač—Kabal-Zdenčec. Čelo divizijske kolone formirala je 3. brigada.

Prva i 2. brigada vodile su borbe oko Dubrave i kad su u 21 sat napustile Dubravu neprijatelj je ušao u selo. Na Česmi, u rajonu sela Zdenčeca, nije bilo mostova, ali je rijeka bila gazna. Inženjerijski bataljon je ubrzo uspostavio most za pješadiju. Zadržavši se u borbi u Dubravi, jedinice Divizije izbile su na Česmu 30. marta u 01.30 sati. Treća brigada i komore su već u 02.30 prešle preko rijeke. Očekivani pritisak 32. divizije na Štefanje i Draganac nije uslijedio 30. marta u 2 sata, niti ih je bataljon 3. brigade 32. divizije u Siščanima prihvatio.

¹⁴⁸ Bojna relacija stožera 5. hrvatske divizije za mart 1945. g. - AVII, reg. br. 24-30, k. 114 A.

¹⁴⁹ AVII, reg. br. 24-30 k. 114 A.

Pretpostavljajući da će 32. divizija ipak izvršiti predviđeni pritisak, Štab 33. divizije je usmjerio prijelaz preko ceste kod Vagovine, putem Zdenčec—Bojana, preko k. 127 i k. 124. Snage su raspoređene tako da 3. brigada napada na Vagovinu i Daskaticu, a u slučaju jačeg otpora njezin pravac proboja ojačava 2. brigada.

U 4 sata 30. 3. 1945. god. 1. i 2. brigada bile su već na južnoj obali Česme kad je 3. brigada krenula na izvršenje zadatka. U 4.30 primljena je od Štaba 10. korpusa depeša da je selo Štefanje prazno, a da će Vagovina biti osigurana. U to vrijeme jedinice 33. divizije izbile su u Daskaticu, u kojoj nije bilo neprijatelja, i tu su se spojile s patrolama 4. udarne brigade 32. divizije, koja se nalazila u selu Štefanje. Štab 3. brigade je u 4.45 sati 30. 3. 1945. god. bio obaviješten o toj situaciji, o stanju na cesti i mogućnosti prijelaza kod Daskatice. Međutim, bataljoni koji su krenuli u napad na Vagovinu bili su o tome obaviješteni tek u prvim trenucima napada na 20. ustašku pukovnicu, čije su se jedinice nalazile u selu Vagovini. U isto vrijeme na to uporište otpočele su napad s južne strane i jedinice 1. udarne brigade 32. divizije, s osnovnim pravcem napada na G. Draganac. Uslijed jakih neprijateljskih snaga u Vagovini, 1. udarna brigada odložila je napad na Draganac i zaposjela je položaj prema Vagovini na liniji: Sv. Franjo Ksaver — k. 127, pripremila taj položaj za obranu i jednim bataljonom krenula prema Vagovini. Neprijateljska osiguranja sa sjeveroistočnog dijela sela potisnuta su oko 500 metara. Iza sebe su ostavili 6 pušaka.

U prvom je naletu 3. brigada 33. divizije uspjela upasti u neprijateljske rovove, ali je nakon kraće borbe njezino lijevo krilo na istočnom dijelu Vagovine bilo razbijeno, a kasnije i oba bataljona koja su napadala na uporište, uz osjetne gubitke. Jedinice 33. divizije prošle su cestu u Daskatici 30. marta u 05 sati i produžile preko Pijeska na odredište. U pet sati su 1. i 2. brigada iz Zdenčaca krenule u Štefanje, a odatle 1. brigada za Martinec, a 2. brigada u Samaricu. U 5.20 sati je 3. brigada napustila borbu u Daskatici, jer su jedinice 33. divizije već prešle preko ceste. Bataljon koji se nalazio u napadu na Vagovinu krenuo je za G. Mikleuš, gdje se odmah po dolasku sukobio s neprijateljem koji je nastupao iz pravca Vučana. Bataljon se povukao prema selu Samarici i zaposjeo k. 209. Neprijatelj je iz Mikleuša produžio prema Martincu. U Martinec je stigla 1. brigada u 10 sati, a u 12 sati se povukla u Petričku, jer je neprijatelj nastavio nadirati prema Martincu.

Na položajima 1. udarne brigade 32. divizije u 7 sati neprijatelj je nastupao iz pravca Bojane preko šume Pijesak i cestom iz Vagovine. Nakon jednosatne borbe Brigada se pod jakim neprijateljskim pritiskom počela neorganizirano povlačiti. U povlačenju nije uspjela na vrijeme i solidno organizirati prihvatne položaje za obranu i usporiti napredovanje neprijatelja prema Šušnjari i Križiću.

Ustanovivši da u selu Štefanju nema neprijateljskih snaga, Štab 32. divizije naređuje 4. udarnoj brigadi da jednim bataljonom osigura Štefanje, a s dva bataljona napadne neprijatelja u selu Donjoj Narti, koje su branile snage 4. bojne 24. pukovnije iz sastava borbene skupine »Maričić«.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Arhiv VII, reg. br. 24-30, k. 114 A - bojna relacija stožera 5. hrvatske udarne divizije za mart 1945.

Bataljoni 4. udarne brigade krenuli su s linije k. 132—Česma u napad. Podržavala ih je 2. brigada 32. divizije vatrom minobacača i automatskog oružja iz sela Paljevine, tukući centar kod crkve u Gornjoj Narti. U 6.30 sati bataljoni iz D. Narte potisnuli su neprijatelja na 500 metara od crkve. Uslijedio je silovit protunapad ustaša i bataljoni su se preko šume Ravneš u neredu počeli povlačiti trpeći osjetne gubitke.

Nakon ustaškog protunapada njihove su se jake kolone iz pravca Čazme kretale prema Bjelovaru, cestom preko G. Narte. Tu je kolonu osiguravala 7. satnija 2. bojne 23. pukovnije kao pobočnica, izviđajući prostor s. Laminca, s. Šušnjare, s. Križića i s. Ivanjske. Umorne i nesređene naše jedinice, vodeći zaštitničke borbe, povukle su se u Staru Ploščicu, Potok, u sjeverni dio sela Bereka, i na kotu 193, održavajući vezu s jedinicama 33. divizije na svom lijevom krilu.

Prema procjenama Štaba 33. divizije, ustaše su u borbama s tom divizijom od 28. do 30. marta 1945. god. imale: 252 mrtva, 219 ranjenih i 17 zarobljenih, dok mu je od oružja zaplijenjeno: 3 teška bacača mina, 6 automata, 125 pušaka, 30 mina za bacač, 3.000 puščanih metaka, 1 pištolj i 3 šmajsera.

U borbama s 32. divizijom ustaše su imale: 44 mrtva i 90 ranjenih, a zaplijenjeno im je 6 pušaka i razne vojničke spremne.

U tim je borbama 33. divizija imala 29 mrtvih, 104 ranjena i 184 nestala. Među ranjenim nalazio se i komesar 3. brigade major Milivoje Mičić, koji je ranjen ostao neevakuiran i pao živ u ruke neprijatelja, što je do tada bio prvi slučaj ostavljanja ranjenog rukovodioca. Ni poginuli prilikom napada na Vagovinu nisu bili evakuirani.

Divizija je izgubila 4 puškomitraljeza, 147 pušaka, 3 šmajsera i 1 John Buli. Utrošeno je 76.650 mauzer, 26.460 engleskih puščanih metaka i 11.870 šmajser metaka, 563 mine, 26 mina za laki bacač mina, 18 mina za John Buli i 21 ručna bomba.

Štab 33. divizije u svom operativnom izvještaju od 3. 4. 1945. god., op. br. 103, o tim borbama, uz ostalo, kaže:

»Postavljeni zadaci su izvršeni: Neprijatelju nije uspjelo da uništi našu Diviziju, premda je u dva maha napravio obruč oko nje. Za vrijeme tih borbi neprijatelju su naneseni veliki gubitci u ljudstvu i materijalu...

Nekih detaljnih priprema za izvođenje ovih operacija nije moglo biti jer je bilo uvijek samo toliko vremena da se te operacije izvode. Sve odluke i izdate zapovjesti bile su u skladu sa razvojem situacije, osim odluke da se napadne Vagovina, što je tek kasnije razmatranjem razvoja situacije ustanovljeno. Do toga je došlo radi nedovoljnog poznavanja situacije i radi neimanja veze sa Štabom Korpusa, koji je imao bolji pregled stanja na cesti. Upravljanje i rukovođenje borbe bilo je pravilno. Komandovanje, naročito niže, nije imalo čvrsto jedinice u svojim rukama uslijed čega je došlo do ostajanja iza kolone za vrijeme pokreta a ujedno im je pružena mogućnost da dezertiraju. U ovim borbama veza nije funkcionisala, a niti su se dovoljno koristila sredstva za vezu. To njezino nekorištenje opet je došlo kao posljedica pomanjkanja

vremena. Telefonska veza nije korištena jer su jedinice bile stalno u pokretu, a tako isto i radio veza korištena je u nedovoljnoj mjeri radi stalnih pokreta. Veza pomoću kurira nije bila dovoljno brza i odluke koje su na osnovu izvještaja donesenih po kuririma donošene nisu bile u duhu razvoja situacije. Sanitet je u svim borbama funkcionisao dobro, osim u borbi kod Vagovine, gdje je većina mrtvih drugova ostalo na položaju.

U posljednjih 15 dana naše jedinice popunile su se ljudstvom iz pozadinskih ustanova koja je bila u glavnom usposobljena za pozadinsku službu i za lakšu službu u operativnoj jedinici. Prilikom ovih pokreta koji su bili vrlo teški, iziskivali mnogo fizičke snage, to ljudstvo nije moglo da izdrži traženi napor.«¹⁵¹

Na slabu fizičku kondiciju upozorava i Štab 32. divizije, što se naročito osjeća pri izvođenju protunapada.

Borbe posljednjih dana mjeseca marta 1945 pokazale su da su divizije sposobne da vode napadne i obrambene borbe, ali da još ne ostvaruju punu sadejstvo između jedinica u toku borbe, te da posebno slabo iskorištavaju vatru minobacača. Značenje izviđanja i stalnog praćenja neprijatelja, koji je svoj način djelovanja pojačao napadima, stalnim pokretima i manevrima, nije shvaćeno u potpunosti. Poučan primjer iz tih borbi je informacija iz koje Štab 33. divizije doznaje da je neprijatelj 29. marta posjeo prugu Križevci-Bjelovar, jer je logički očekivao izvlačenje Divizije na Bilogoru. Pokušaj prodora neprijatelja ujutro istog dana iz pravca Sv. Ivana Zabno prema Dubravi otkrio je njegov plan da jedinice 33. divizije nabaci prema Česmi pred snage koje su sjeverno od Česme također nastupale. Odluka da se Divizija vrati natrag u Moslavinu u noći 29/30. 3. bila je u danoj situaciji najrealnija. Izvlačenje Divizije dokraja je opravdalo takvu odluku.

Međutim, neprijatelj je pratio pokret 33. divizije prije napada na Čazmu i nakon neuspjelog pokreta odmah je počeo opkoljavati jedinice. Nema obrazloženja zašto se Divizija nakon povlačenja iz Čazme zadržala nadomak neprijatelja, oslanjajući se uglavnom na šumski masiv Moslavačke gore koji je uslijed širine prostora i nepreglednosti otežavao osmatranje, izviđanje i izvođenje manevra. Objektivno stvorena situacija 28. 3. 1945. uništila bi 33. diviziju, da Štab Divizije nije odlučio u toku noći prebaciti je na područje sela Dubrave. To je bio najkritičniji moment u borbi 33. divizije čije je rješenje zahvaljujući odlučnoj, pravilnoj i brznoj odluci, dobrom praćenju i procjeni situacije, te izvanredno odgovornom ponašanju svih boraca i rukovodilaca i njihovom velikom zalaganju, naročito Inženjerijskog bataljona, olakšalo izvlačenje jedinica i spasio Diviziju od većih gubitaka.

Posebno se nameće pitanje: zašto je trebalo napasti 27. marta Čazmu iz hoda i tog trenutka dovesti 33. diviziju u okruženje, pogotovu kad Štab nije imao nikakvih podataka o neprijatelju, koji je pratio pokret Divizije od Slavonije i cijenio njezine namjere, naročito kad je iz rajona V. i M. Bršljanice produžila bez borbe prema Čazmi i time mu dala mogućnost da procjeni što ona namjerava.

¹⁵¹ VII. tom XI, knjiga 3, dok. 30, str. 174-176.

Napad na Čazmu nije bio izraz realnih mogućnosti i potreba, nego želja. Ako čak pođemo od pretpostavke da je Čazma bila zauzeta divizija se ne bi u njoj mogla održati, niti bi neprijatelj odustao od svojih planova, jer su oni u završnim operacijama najneposrednije zavisili od njemačkog komandovanja, u konkretnom slučaju od komandanta 69. rez. armijskog korpusa koji je pod svoju neposrednu komandu stavio Zbor (korpus) generala Ante Moškova.

Očito je da su napad pod svaku cijenu i prihvatanje obrane kad ona nije bila nužna i neophodna sputali inicijativu štabova bataljona, brigada i divizija u izboru načina borbe. Samo prvenstveno nanoseći neprijatelju veće gubitke od onih koje trpe naše snage mogla se oslabiti borbena sposobnost neprijatelja i izazvati njegova demoralizacija, jer se on na trenutke ponašao kao da se bori za skoriju pobjedu i kao da se nije nalazio u samrtnom hropcu.

Neprijatelj je u tim danima bio ne samo nadmoćniji brojno i materijalno, nego je pokazivao i više elastičnosti u komandovanju. Brzo je reagirao, otpočinjao akcije, zabacivao se u pozadinu naših jedinica i naročito se dobro uklinjavao između jedinica, što je više puta imalo loših posljedica po borbenu čvrstinu naših jedinica i ishod borbi.

Isto tako se pokazalo da je 32. divizija loše organizirala prihvat 33. divizije na cesti Štefanje i Daskatica. Kad je u selu Daskatici uspostavljen kontakt 3. brigade 33. divizije i patrole 4. brigade 32. divizije, Štab 32. divizije nije brzo reagirao i nije donio pravu odluku. Kad je već propustio kontrolirati upućivanje bataljona 3. brigade u Sišćane, kad nije spriječio nepotreban napad na Vagovinu i obustavio napad 1. udarne brigade »Braća Radić« na Draganac, odnosno držanje položaja u rejonu Sv. Fr. Ksaver pošto su sve jedinice 33. divizije već prešle cestu i bile izvan domašaja neprijatelja duž ceste Čazma—Bjelovar, nije smio dozvoliti da brigada (»Braća Radić«) sačekuje napad neprijatelja koji je zatim goni i ona trpi nepotrebne gubitke.

Teško se može pravdati i zamišljeni fingirani napad s dva bataljona 4. udarne brigade na Nartu. Usprkos početnim uspjesima napad je nakon protunapada neprijatelja doživio neuspjeh, a bataljoni su se u neredu povlačili, iako ih je 2. brigada u početku napada podržavala vatrom, a kasnije, kad su bili u povlačenju, nije učinila ništa. Pojačani pritiskom i vatrom na neprijatelja u napadu Brigada je mogla olakšati izvlačenje bataljona 4. udarne brigade i tako spriječiti da ne trpi velike gubitke.

Odstupanje premorene, i k tome još malobrojne, jedinice još više je slabilo borbeni moral boraca i rukovodilaca te inače dobre jedinice.

POSLJEDNJE BORBE U BILOGORI I SLAVONIJI

(aprila 1945)

- Sekc. Bjelovar, Slatina, Pakrac 1:100.000

U rajonu Šimljani-Samarica-Oštri Zid odmor 33. divizije nije dugo trajao. Neprijatelj (1. hudiv) je 2. aprila neutvrđenim snagama napao na Diviziju koja je zauzela položaje u neposrednoj blizini sela gdje je bila na odmoru. Glavni napad neprijatelja bio je usmjeren na Samaricu, gdje se nalazila 2. brigada. Usljed velikog pritiska nadmoćnijih neprijateljskih snaga, podržanih jakom

artiljerijskom i minobacačkom vatrom, 2. brigada je napustila položaj. Na drugim odsjecima obrane 33. divizije neprijatelj nije imao uspjeha. Nakon toga se preko sela Mikleuša povukao prema Čazmi.

Neprijatelj je imao 30 mrtvih i 55 ranjenih. Gubici Divizije: 9 mrtvih, 47 ranjenih i 6 nestalih boraca i rukovodilaca.

U vezi s operativnim planovima 3. armije JA i situacijom stvorenom forsiranjem Drave kod Valpova i Donjeg Miholjca, te stvaranjem njemačkog mostobrana na lijevoj obali Drave, štab 10. korpusa dobio je direktivu da obje divizije uputi na Bilogoru.

Tako je 32. divizija, bez 3. brigade koja je ostala u Moslavini da održava kontakt s neprijateljem i tako stvara utisak o prisutnosti naših jedinica u Moslavini, napustila Moslavinu 3. aprila 1945. u 02.00 sati i razmjestila se ovako: 1. udarna brigada u Velikoj Barni, 2. brigada u Velikom Grdevcu i 4. udarna brigada u V. Jasenovači i Grubišnom Polju.

Pokret 33. divizije otpočeo je 4. aprila 1945. god. Jedinice se raspoređuju: 1. udarna brigada u M. Peratovici; 2. brigada u M. Barni i 3. brigada u V. Barni. Oba štaba divizije s prištapskim jedinicama, također su u selu V. Barni.

Četvrtog aprila 1945. god. 32. divizija ide dalje: 1. udarna brigada je u S. Zrinjskoj, s rajonom izviđanja s. Turnašice i V. i M. Črešnjevice u Podravini i s. Bedeničke na Bilogori; 2. brigada je u s. Bedeniku, s. Bulincu. Pravac izviđanja: Bjelovar. U selima Međurači i Đurđicu održava vezu s 3. brigadom.

4. udarna brigada je u Gornjoj Kovačici.

Četvrtog aprila Štab Korpusa izdaje zapovijest da divizije izbiju na komunikaciju Virovitica—Kloštar Podravski i likvidiraju neprijateljsko uporište Špišić Bukovicu, da izvrše diverziju na željezničkoj pruzi Virovitica —Đurđevac i da ometaju saobraćaj na komunikacijama od Virovitice prema Koprivnici.

Dan kasnije Štab Korpusa, u vezi s ofenzivom glavnih snaga JA započetom na sremskom frontu, mijenja prethodnu zapovijest i 5. aprila 1945. u 19 sati izdaje novu u kojoj se među ostalim naređuje da:

1. 32. divizija svoju 3. brigadu i dalje zadržava u Moslavini radi aktivnog djelovanja na komunikaciji Bjelovar—Čazma, jednu uputi u rejon Bedenik—Bulinac radi zatvaranja pravca Bjelovar—Veliki Zdenci—Grubišno Polje. U isto vrijeme jedna brigada (1. udarna) prebacuje se u rajon Đulovec, Pivnica, gdje treba da smijeni 18. brigadu 40. divizije 6. slavonskoga udarnog korpusa. Brigada mora do 01.00 sati 6. 4. 1945. god. biti na željezničkoj stanici D. Vrijeska, odakle se zatim prebacuje vlakom prema položaju. Brigada dobija zadatak da brani pravac Suho Polje—Daruvar i aktivno djeluje na podravskoj magistrali Virovitica—Osijek. Jedna brigada ostaje u divizijskoj rezervi u s. Pavlovcu a Štab Divizije se smješta u s. V. Zdenci.

2. 33. divizija mora odmah uputiti jednu brigadu na prostor Uljanik—Blagorodovac—Garešnica radi zatvaranja pravca Međurić—Garešnica i Međurić—Daruvar. Na tim položajima smjenjuje jednu brigadu (Češku brigadu) 6. korpusa. Jednom brigadom organizira obranu pravca Banova Jaruga—Pakrac i Okučani—Lipik. Brigada se razmješta u rajonu Gaj, Kukunjevac, Lipik. Jedna brigada kao divizijska rezerva raspoređuje se u rajonu Badljevine, Sređani. Štab divizije će biti u Pakracu.

Osnovni zadatak divizije je obrana Daruvarske kotline i aktivno djelovanje prema komunikaciji Banova Jaruga—Novska.

Štab Korpusa se od 7. 4. 1945. god. 08.00 sati nalazi u Daruvaru.

U zapovijesti je svim jedinicama naređeno da temeljito poruše komunikacije i objekte (mostove) na pravcima mogućeg djelovanja neprijatelja, da izgrade protutenkovske prepreke i utvrde položaje za obranu po dubini kako bi se postigla što veća upornost u obrani. Istovremeno da sve jedinice pokažu maksimalnu aktivnost u pravcu neprijateljskih uporišta i komunikacija kojima se neprijatelji služe pri povlačenju iz naše zemlje.

Nakon proboja sremskog fronta neprijatelj je povlačeći se dio svojih snaga usmjerio u dolinu rijeke Drave. U skladu s općom ofenzivom JA 3. armija dobiva zadatak da glavnim snagama forsira Dravu, a manjim snagama Dunav, da razbija neprijateljsku obranu u rajonu Valpovo—Osijek, potom da produži nadirati prema jugoistoku radi obuhvatanja Osijeka s južne strane i brzog prodora na liniju Vinkovci—Stari Mikanovci gdje se povezuje s lijevim krilom 1. armije, a na prostoru Osijeka i Vukovara i s desnim krilom iste armije. U okviru takvog zadatka 6. udarni korpus treba da prodre na prostor između Našica i Valpova radi osiguranja djelovanja glavnih snaga 3. armije od pravca Našica i Đakova, a kasnije, nakon uspostavljanja veze s njezinim jedinicama, u skladu s nastalom situacijom prilagođava svoj plan općem napredovanju prema zapadu pravcem D. Miholjac—Virovitica—Varaždin.

Maršal Tolbuhin (komandant 3. ukrajinskog fronta CA) je 7. aprila 1945. izdao komandantu 1. bugarske armije zapovijest, koju Generalštab JA depešom od 7. aprila 1945. prenosi Štabu 3. armije:

»8. na 9. aprila 45, jedinice XII korpusa III Jugoslovenske armije (radi se o III armiji, pošto je štab XII korpusa rasformiran — prim, red...) forsiraće reku Dravu istočno od Torjanci i dalje nastupati uzvodno desnom obalom reke Drave u pravcu zapada.

Naređujemo:

Prvo: Jedinice III pešadijske divizije, sa jednim ojačanim bataljonom jednovremeno sa XII korpusom III Jugoslovenske armije forsiraće reku Dravu istočno od D. Miholjca i ovladati mestom Sv. Đurađ. Potom, zajedno sa 12 Jugoslovenskim korpusom ovladati D. Miholjcern.

Drugo: Jednim artiljerijskim divizionom sa severne obale reke Drave potpomognuti napad XII korpusa na desnoj obali Drave, po njegovom traženju.

Treće: O donetom rešenju izvestite br. 6143. Tolbuhin—Zeltov—Ivanov.

Prednje primite na znanje i postupak. Terzić.«¹⁵²

Za podršku 3. armiji pridodati su tenkovi i osigurana podrška avijacije JA.

Na dan 11. 4. 1945. u 23 sata 16,36. i 51. divizija počinju forsirati rijeku Dravu, stvaraju mostobrane i razvijaju aktivnost prema zapovijesti štaba 3. armije.

Nakon ostvarenih uspjeha u započetoj operaciji, Štab 3. armije 18. aprila 1945. god. izdaje zapovijest za nastupanje k Podravskoj Slatini, Daruvaru i

¹⁵² AVII, reg. br. 2-2, k. 44 - VII, tom XI, knjiga 3, dok. 38, str. 206.

Pakracu naglašavajući da će glavne snage produžiti energično nadiranje k Varaždinu i Bjelovaru.

U to su se vrijeme 32. i 33. divizija nalazile raspoređene u širem rajonu jugoistočno od Bjelovara u Daruvarskoj kotlini u skladu sa zapovijesti Štaba 10. korpusa od 5. aprila 1945. godine.

U početku aprila Štab 10. korpusa izdaje direktivu Štabu Kalničkoga partizanskog odreda da čim se stvore uslovi prijeđe u Međimurje. Odred je 4. aprila prešao Dravu kod Podbresta i stupio na tlo Međimurja. U Prelog ulazi 5. aprila, a dan kasnije u oslobođeni Čakovec. Bataljon brigade OZN-e, koji je također prešao u Međimurje zajedno s Odredom, pružio je podršku i pomoć narodnooslobodilačkim odborima u stvaranju vlasti, osiguranju industrijskih objekata i mobilizaciji boraca za popunu jedinica. Opće raspoloženje naroda dolaskom partizanskih jedinica i stvarenjem nove narodne vlasti bilo je vrlo povoljno, o čemu svjedoči nekoliko depeša poslatih Štabu 10. korpusa.

U Štab 10. korpusa je 10. 4. 1945. god. stigla depeša sljedećeg sadržaja:

»U svakom mjestu uspostavljena narodna vlast. Narod je oduševljen prema našoj vojsci, prema Bugarskoj nije jer ista pljačka. Za mobilizaciju ima dobrih uslova. Svakog časa ima dosta novopridošlih. Trebamo za 500 ljudi odijela i oružja. Uхватili smo tri šarca. U uskoj vezi smo sa štabovima Bugarske armije.«¹⁵³

Deseti korpus, koji je nakon likvidacije virovitičkog mostobrana izišao iz operativnog sastava 3. armije, 16. aprila 1945. god. ponovo je stavljen pod njezinu komandu i od nje dobiva zapovijest:

»Sa jednom divizijom odmah se postavlja na centralnu prostoriju bjelovarske kotline sa koje zatvara i izviđa pravce Bjelovara—Ivanić Grada i Banove Jaruge.

Sa drugom divizijom postavlja se na liniju Lončarica—Cremušina i čim se XXXVI i LI divizija primaknu Virovitici, napada bočno na Viroviticu u severoistočnom pravcu, presecajući neprijatelju odstupnicu iz Virovitice.«¹⁵⁴

Noću 17/18. aprila 32. divizija se pokrenula s prostora: Berek, Bulinac, Veliki Grđevac, Grubišno Polje na sektor: Hum, Voćin, Čeralije, Balinci radi uspostavljanja veze s jedinicama 16. i 36. divizije.

Neprijatelj je držao Podravsku Slatinu i uporišta Mikleuš, Aleksandrovac, Bukovicu i Kozice. Podravsku je Slatinu osiguravao jednim bataljonom u Četekovcu i Čojlugu i po jednim bataljonom u Sadovima, na k. 194 i u Bukovici. Bila je to grupa »Geiger«, sastavljena od razbijenih policijskih bataljona njemačke okupacijske vojske. Grupa je bila potčinjena 11. zrakoplovnoj pješadijskoj diviziji.

Štab 32. divizije je 19. aprila uspostavio vezu sa 16. divizijom od koje je saznao njezine namjere. Dvije brigade (1. i 2) 32. divizije nalazile su se u Balincima. Po noći 19/20. neprijatelj se povukao iz Četekovca za Čojlug. Brigade su dobile zadatak da odmah napadnu neprijatelja u Čojlugu i Sadovima, a nakon toga da se spuste u Aleksandrovac i odsjeku neprijatelja u Mikleušu. Time bi napredovanje ostalim jedinicama 3. armije preko novoga Dravskog kanala bilo olakšano.

¹⁵³ VII, tom V, knjiga 39, dok. 73. str. 426.

¹⁵⁴ VII, tom XI, knjiga 3. dok. 57. str. 300.

Nakon kraće borbe neprijatelj je potisnut iz Čojluga. Povukao se u Mikleuš uz gubitke od 6 mrtvih. Zauzimanje Sadova išlo je mnogo teže, jer je neprijatelj uporno branio položaje. Oko 14 sati, uz gubitke od 20 mrtvih i mnogo više ranjenih, neprijatelj je bio izbačen i iz Sadova.

Na dan 20. aprila u 13.00 sati, štabovi 16. i 32. divizije formirali su zajednički operativni štab za bolju organizaciju sadejstva i koordinaciju borbe. Operativni štab izdao je tada zapovijest koja je usmjerila daljnju aktivnost divizija.

Nakon zauzimanja Sadova 1. udarna brigada 32. divizije odmah je krenula prema cesti koritom potoka Dobrovine. Lijevo od Brigade nalazila se 5. brigada 16. udarne divizije koja je vodila žestoku borbu za osvajanje Bukovice. Čim je 1. udarna brigada 32. divizije ovladala položajima na Sadovima, neprijateljski otpor u Mikleušu počeo je slabiti. Tada je 2. brigada 32. divizije preko Čojluga, k. 137, krenula na Mikleuš i nakon kraće borbe zauzela ga i uspostavila vezu sa 6. brigadom 36. divizije.

Neprijatelj je u Aleksandrovcu još davao žestok otpor. Spajanjem s jedinicama na komunikaciji Virovitica—Osijek, prvi zadatak 32. divizije bio je izvršen. U isto vrijeme su se 3. i 4. udarna brigada nalazile u rajonu Cabune i ugrožavale neprijatelja. Nakon zauzeća Mikleuša 32. divizija jednom brigadom sadejstvuje 16. diviziji u napadu na Podravsku Slatinu s jugoistočne strane, a dvjema brigadama daje osiguranje prema Sladojevcima i Bukovici na liniji potoka Rakitovca. Tako je najneposrednije štitila napad jedinica na Podravsku Slatinu.

Podravska Slatina je napadnuta 20. aprila u 19 sati. Nakon kraće borbe otpor neprijatelja je savladan, jer su ga pružali samo njegovi zaštitni dijelovi.

Treća brigada 32. divizije, koja je osiguravala napad od Sladojevaca, napadala je neprijatelja u Sladojevcima i na položajima južno od Kupresa (k. 207). Iste noći likvidiran je neprijatelj i u Bukovici.

Spojivši se s jedinicama 16. i 36. divizije, 32. divizija 21. aprila u 14 sati napušta podravsku komunikaciju i raspoređuje se: Kusonje, Lukovac, Slana Voda, Hum Varoš, Maškovac. U tim je borbama Stab 1. udarne brigade, koji je trebao osigurati pravac prema Bukovici, zakasnio više od 5 sati, što je omogućilo neprijatelju da se izvuče iz Podravske Slatine s manje gubitaka.

U borbama koje je tih dana 32. divizija vodila bilo je očito da neprijatelj zaštitnim dijelovima nastoji dobiti što više vremena za izvlačenje svojih glavnih snaga. Naše jedinice su više od tri mjeseca imale teške obrambene borbe, posljedica čega je bila nedostatak inicijativnosti i ofenzivnosti rukovođećeg kadra i sporost u donošenju i provođenju odluka o napadu i gonjenju odstupajućeg neprijatelja, iako su njegove jedinice, umnogome prorijeđenog sastava i demoralizirane, mogle biti naš lak plijen.

U tim borbama je neprijatelj izgubio: 145 mrtvih i 200 ranjenih; 7 vojnika i podoficira zarobljenih. Zaplijenjeno je: 6 mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 2 šmajsera, 20 pušaka i 11.000 metaka.

Gubici 32. divizije bili su: 26 mrtvih i 135 ranjenih drugova. Među poginulim bili su: komesar čete Vlado Bosiljevac, komandiri četa Valent Husnjak i Valent Erdeljac i zamjenik komandanta bataljona Stjepan Kušter.

Do 19/20. aprila, izuzev jačih izviđanja u širem trokutu Banova Jaruga-

—Pakrac—Daruvar 33. divizija nije imala značajnijih borbi. Te noći je 1. udarna brigada izvršila prepad na njemačku 181. diviziju u Međuriću, ubila 30, ranila 45 i zarobila 5 Njemaca i Talijana, i zaplijenila 3 kamiona, 2 puškomitraljeza, 1 teški bacač mina, dosta mina i granata za pancir faust i druge opreme.

Gubici 33. divizije bili su: 1 mrtav i 22 ranjena borca i rukovodioca.

Na dan 20. aprila 1. udarna brigada je kod sela Gaja i Antunovca vodila borbu s jedinicama 181. njemačke divizije. U borbi je učestvovalo oko 2.000 neprijateljskih vojnika s dva tenka. Borba je vođena u toku cijelog dana sve do 19 sati, kad je neprijatelj protunapadom izbačen iz sela Poljane.

Gubici 33. divizije bili su: 2 mrtva i 7 ranjenih, a neprijatelja 10 mrtvih i 2 ranjena.

U depeši Generalštabu JA od 20. aprila 1945. god. o borbama 16. i 32. divizije u rejonu Mikleuša i Podravske Slatine štab 3. armije kaže da su u toku noći nastavljene žestoke borbe sa dvije njemačke divizije i 111. lovačkim ojačanim pukom 11. zrakoplovne divizije, koji uporno brane zapadnu obalu Novoga dravskog kanala i Voćin potoka, da je na više mjesta došlo do borbe prsa u prsa, da su se jedinice 3. armije istočno od sela Mikleuša prebacile preko Voćinske rijeke i zauzele šumu Petrovac i na području sela Dobrovića i Adolfovcu uspostavile mostobran preko Voćin potoka, da su lijevokrilnim obuhvatom izbile pred Podravsku Slatinu i selo Bukovicu gdje se vodi oštra borba, da su jednom kolonom izbile na komunikaciju Suho Polje—Daruvar u visinu sela Đulovca dok su dvije kolone produžile ka liniji Daruvar—Pakrac, koja je u rukama jedinica JA.¹⁵⁵

U izvještaju 3. Armije Generalštabu JA o stanju na frontu 3. armije, uz ostalo se kaže:

»Karakteristika borbi u ovoj fazi naše ofanzive ogleda se u vrlo žilavom otporu neprijateljskih svežih snaga i upornom nastojanju, da na liniji Feričanci—Viljevo, a potom na liniji Mikleuš—Novi Dravski kanal, zaustave naš prodor ka zapadu.

Naše jedinice iako zamorene neprekidnim dano-noćnim borbama počev od prelaza preko Drave i Dunava 11. o.m. ne sustaju, već neodoljivo lome svaki neprijateljski otpor. Njihov moral, borbeni duh i prodornost rastu svakoga dana.

Ako se uzme u obzir da naša avijacija u toku ovih žestokih borbi nije bila aktivna, kao i da zbog štednje u municiji naša artiljerija nije mogla izdašno potpomagati pešadiju kao u prethodnoj fazi, onda se moraju pobjede u ovoj fazi borbe pripisati isključivo sve boljem kvalitetu naše pešadije, umešnosti i sve boljem snalaženju rukovodioca i izvođenju frontalnih borbi.

Procjenjivanjem situacije uočeno je odmah, da neprijatelj svoju odbranu u Podravini postavlja uglavnom na prostoru između glavne komunikacije i Drave. Uočavajući taj momenat, omogućeno je u ovoj operaciji pravilnim grupisanjem snaga, obuhvatanje neprijateljskog desnog krila i zadavanje glavnih udaraca u bok njegovog rasporeda, dok se je jednovremeno neprijatelj sa manjim snagama frontalno potiskivao.

¹⁵⁵ AVII, reg. br. 2. -138-1, k. 45.

Tim manevrima potisnute su uz velike gubitke jake neprijateljske snage od Našica do Virovitice za vrlo kratko vreme.«¹⁵⁶

Nakon oslobođenja Podravske Slatine, Mikleuša, D.Bukovice i drugih naseljenih mjesta Štab 3. armije 21. 4. 1945. u 10.00 sati izdaje zapovijest u kojoj se kaže: »U duhu osnovnog zadatka, naša Armija produžiće brzo nastupanje ka zapadu sa neposrednim ciljem ovladavanja Viroviticom i izbijanja do linije Đurđevac—Bjelovar«.¹⁵⁷

Istog dana u 21.00 sat štab 10. korpusa izdaje svoju zapovijest str. pov. broj. 42, u kojoj, uz ostalo, kaže:

»Naš korpus ima zadatak, da u sadejstvu sa jedinicama XII korpusa likvidira Suhopolje i Viroviticu.

Prema posljednjim podacima, neprijatelj drži kao stalnu posadu u Virovitici jednu bojnu ustaša i delove 5. Donskog puka. Verovatno je da je tokom zadnjih dana pridošlo nešto neprijateljskih snaga sa istoka. Pored toga zaštitni neprijateljski delovi drže liniju: Radotić (k. 238) — s. Jasenik—Tromeđak—Golo Brdo—Sv. Đurađ—Sv. Trojstvo.

U cilju izvršenja prednjeg,
NAREĐUJEMO:

1. 32. Divizija:

1. — Ima zadatak, da u sadejstvu sa 36. divizijom likvidira Suhopolje, a potom da se sa manjim delom snaga zaštiti sa pravca Cabune, u koliko do tog vremena cela komunikacija Slatina—Cabuna ne bi po 36. diviziji bila očišćena od neprijatelja, a masom divizije da napadne Viroviticu sa istočne strane.

Sa jednom brigadom smeniće 22. ov. m. do 4 sata jedinice 16. divizije na položajima južno od s. Zubrice i Pčelića.

Napad na Suhopolje izvršiće divizija sa tri brigade a jednu brigadu uputiće u korpusnu rezervu na raskrsnici puteva kod ribnjaka, 2,5 km. j. ist. od naslova »Tromeđak« tako, da ista do 20 časova 22. ov. m. bude na svome mestu.

Štab divizije pri napadu na Suhopolje (u) s. Suhop. Borovo (južne kuće u blizini k. 202), a potom po potrebi.

Desno održavati vezu sa 36, a levo sa 16. divizijom

Početak napada 22. ov. m. u 21 čas.

2. 33. Divizija:

2.-22. ov. m. do pada mraka izbija na otek Kozja gl. (isključno) — Golo Brdo (k. 223)-k 236 očištvši pred sobom neprijateljske zaštitne delove na ovom pravcu.

Potom će sa jednom brigadom, u sadejstvu sa jedinicama 16. divizije, napasti Viroviticu sa severozapadnog pravca između cesta Virovitica-Šp. Bukovica i Virovitica-Barč (ove ceste zaključno) sa zadatkom da proдре u grad i likvidira posadu. Sa dve brigade zauzeće za odbranu stare položaje Crvene armije (Misli se na pješ. puk 233

¹⁵⁶ VII, tom XI, knjiga 3, dok. 58, str. 349-350.

¹⁵⁷ VII, tom XI, knjiga 3, dok. 60, str. 308.

divizije koji se nalazio u Virovitici i Pitomači za vrijeme obrane virovitičkog mostobrana. —R. B.) na liniji: kanal 3,5 km. sev. zapadno od Virovitice—s. Korija—Kobna Zemlja—Rastova Voda—k. 203—k. 236, u cilju sprečavanja intervencije sa pravca Sp. Bukovica i s. Lozan. Desna granica položaja: Odžin P.

Desno održavati vezu sa brigadom 16. divizije koja će napadati sa otseka Sv. Đurad—Kozja Gl. (zaključno) na liniji: Kozja Gl.—k. 125—Ciglana—Cesta.

22. ov.m. do 21 čas ima da bude brigada određena za napad na svome polaznom položaju na otseku: raskrsnica puteva 600 metara sev. ist. od k. 132.—k. 117 (na cesti Virovitica—Barč) spremna za napad kao i brigade određene za odbranu na svojim položajima.

Napad na Viroviticu potpomagaće artiljerija 16. divizije, u kome cilju javiće se štabu divizije jedan artiljeriski osmatrač-oficir u cilju korekture vatre i potpomaganje pešadije artilerijom.

Početak napada narediće se telefonom. Napadu prethodi artiljerijska priprema napada.

Štab divizije za vreme napada na Viroviticu u grupi kuća 200 m. sev. od k. 223 ...

Štab korpusa (Operativni dio) biće kod lugarnice na raskrsnici puteva 3 km. j. zap. od Sv. Đurađa (k. 205) na putu Lončarica—Virovitica.

7. — Prijem zapovesti potvrditi

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Politkomesar, pukovnik:
Ivan Šibi

Komandant:
general-major
Mate Jerković.«¹⁵⁸

Na dan 23. 4. 1945. u 13.30 sati Štab 3. armije izdaje naređenje štabovima 36. i 32. divizije, o čemu obavještava i štab 10. korpusa, da su 16. i 33. divizija — radi napada na Viroviticu — izbile do linije Sv. Trojstvo—Kozjak—Golo Brdo—Tromeđa, sa koje kreću u napad na Viroviticu. 32. divizija dobiva naređenje da najpovoljnijim pravcem odmah krene na sektor Virovitice i da pojača napad 33. divizije na Viroviticu. 36. divizija preuzima sektor 32. divizije; s. Kusionje, s. Lukovac, Slana Voda, s. Hum-Varoš, s. Mačkovac.

Štab 3. armije 23. aprila 1945. u 13.00 sati obavještava Generalštab JA o stanju na frontu i daljnjem planu Armije. U izvještaju se o tome kaže:

»Po ovlađivanju Viroviticom, nameravamo težište naše ofanzivne aktivnosti usmeriti u pravcu Bjelovara u cilju likvidacije tog centralnog neprijateljskog uporišta na našem pravcu, čime bi se stvorila mogućnost za dejstvo po unutrašnjim pravcima ka Koprivnici, Križevcima i prema Zagrebu. Dalje prodiranje sa glavnom snagom Podravinom pravcem: Virovitica-Koprivnica-Varaždin, već sada nailazi na sve organizovaniji otpor jačih neprijateljskih

¹⁵⁸ VII, tom. XI, knjiga 3, dok. 61, str. 312-315.

snaga: kozački korpus (15. kozački konjički — R. B.) od tri divizije, ostatak 11. Luftwafe divizije (avijacijsko pješadijska — R. B.), Kamrgrupe Englbrecht (borbena grupa »Engelbrecht« - R. B.) ostatak II ustaškog stajaćeg zdruga što u stvari znači obezbeđenje osetljivog boka neprijateljske grupacije u rajonu Varaždina.

Istovremeno ćemo pomenute dve divizije (12. i 40. 6. udarnog korpusa — R. B.) iz prostora Pakrac—Daruvar orijentisati na liniju Čazma—prema Bjelovaru, kao istureno obezbeđenje sa pravca Križevci—Ivanić Grad.

Bilo bi stoga važno da desno krilo I Armije koje već preuzima prostor Pakraca (XV korpus), odmah obuhvati i prostor Garešnice...

Za brže i sa manje žrtava dalje prodiranje, molimo da nam se stavi na raspoloženje bataljon tenkova kako je to predviđeno, tim prije što sa artiljerijskom municijom sve više oskudevamo...

XVII diviziju trebalo bi odmah uputiti u sastav Armije, da bismo mogli imati bar jednu diviziju u rezervi i postepeno izvlačiti jednu po jednu diviziju iz prve linije, zbog odmora, sređivanja i popune što je neophodno potrebno obzirom na neprekidne pokrete, borbe i zamorenost jedinica.

Neprijatelj na pravcu svog nastupanja sistematski ruši komunikacije i objekte na njima. Preduzimamo sve za brzo osposobljavanje pozadinskog saobraćaja.¹⁵⁹

U borbama jedinica 3. armije od 22. do 27. aprila 1945. g. u izvještaju Štaba Armije poslanog Generalštabu JA piše da su jedinice 10. korpus i 16. divizije u svom napredovanju k Virovitici s juga zauzele uporno branjene dominirajuće visove kod Virovitice i nastavile pritisak na samu Viroviticu.

Štab 10. korpusa depešom,¹⁶⁰ broj 207 od 23. aprila 1945. g., obavještava štab 3. armije da su na sektoru Virovitice očišćena sela Sv. Trojstvo i Sv. Đurađ i da će napad na Viroviticu uslijediti uvečer, da je neprijatelj protunapadom odbacio 32. diviziju iz sela Suhopoljskog Borova, da se vrše pripreme za ovladavanje Pčelicom uz sadejstvo artiljerije 36. divizije, da je primijećeno povlačenje neprijateljskih dijelova k Špišić Bukovici i da je komandant 32. divizije major Petar Biškup Veno teško ranjen.

Istog se dana iz depeše štaba 3. armije¹⁶¹Štabu 10. korpusa vidi da su 36. i 51. divizija u nastupanju jer se neprijatelj povlači, da su oslobodile selo Budakovec i primiču se Suhom Polju kojim trebaju istog dana popodne ovladati. U depeši se inzistira da 10. korpus i 16. divizija energično napadnu Viroviticu i u toku noći je oslobode. Konačno u depeši 213 od 23. 4. 1945. Štab Korpusa izvještava Štab 3. armije da je 32. divizija u 20 sati ovladala Pčelicom i Suhopoljskim Borovom i da je napad na Viroviticu počeo.

Radi rasterećenja Virovitice, neprijateljsko je komandovanje okrenulo jače snage 5. ustaško-domobranske i 1. hudiva, čije se sjedište nalazilo u Bjelovaru i Čazmi, na pravac s. Pavlovac, s. Velika Pisanica, s. Bačkovec. Iz Banove Jaruge je 181. njemačka divizija doprla do Garešnice i zatim manjim snagama produžila do rijeke Ilove i dalje prema Sokolovcu. U pokretu su se nalazile 1. bojna 20. pukovnije 1. hudiva prema Samarici, iz sela G. i D. Narte je 1. bojna

¹⁵⁹ VII, tom. XI, knjiga 3, dok. 68, str. 336-337.

¹⁶⁰ AVII, reg. br. 11,-11-1, k. 295.

¹⁶¹ AVII reg. br. 11-12-1, k. 295.

24. pukovnije doprla do s. Bereka, odakle produžava nastupanje prema Popovcu. U V. Pisanici neprijatelj se ukopao frontom prema Bubnju.

Štab 10. korpusa, depešom broj 208 od 23. aprila 1945,¹⁶² izvještava Štab 3. armije da su snage 5. ustaško-domobranske divizije od Bjelovara izbile na liniju: V. i M. Pisanica — s. Drljanovac i u s. Nova Rača, Međuraća i N. Ploščica, da iz Podravine preko s. Bačkovice i s. Ribnjačke nastupaju neprijateljske snage neutvrđene jačine i sastava prema s. V. i M. Pisanici, te da neprijatelj po svemu sudeći namjerava nastupati prema s. Bubnju.

U toj situaciji naređeno je 12. diviziji da iz Daruvara odmah krene preko Grubišnog Polja u pravcu V. Grđevca radi napada i odbacivanja neprijatelja na zapad. Divizija je pravcem Grubišno Polje — s. G. Kovačica — s. Čađavac krenula u napad na položaje 5. ustaško domobranske divizije.

Jedinice 40. divizije smijenila je 42. divizija 1. armije.¹⁶³

Štab 10. korpusa, depešom broj 217 od 24. aprila 1945, izvještava Štab 3. armije da je toga dana ujutro neprijatelj počeo dovlačiti pješadiju i konjicu od Pitomače i Špišić Bukovice, gdje se prikupilo oko 1.000 vojnika, da se u vezi s nastupanjem jačih snaga neprijatelja iz Bjelovara i Međurića može pretpostaviti da on ima krupnije namjere i da se 32. divizija povlači sa sadašnjeg prostora i rokira na lijevo krilo 33. divizije u rejon s. Gakova, s. Cremušine, s. Šibenika, s. Zrinske, čime se povezuje s desnim krilom 12. udarne divizije, koja izbija na zadani joj prostor.¹⁶⁴

Na dan 24. aprila 1945. godine Štab 10. korpusa izvijestio je Štab 3. armije da je oko 200 kozaka, uz jaku podršku artiljerije, u 14.00 sati napalo 1. brigadu 33. divizije na liniji k. 223—236 i da su je nakon dvosatne borbe potisnuli za 1 km unatrag na Dugu Račku—Malu kosu i da su 3. brigada 32. divizije i 2. i 3. brigada 33. divizije u protupanadu zauzele kote 223 i 226, dok je kotu 203 neprijatelj sam napustio. Divizija je zaposjela ranije položaje. Tada je 32. divizija zaposjela liniju k. 236, Tromedačak — k. 168—k. 239—k. 208—s. Topolovica—k. 162 zaključno, i gubici jedinica bili su 20 mrtvih i 38 ranjenih.

U žestokim borbama oko Suhog Polja i Pčelića je 32. divizija imala 21 mrtvog i 210 ranjenih boraca. Poginulo je 119, a ranjeno 210 a zarobljeno 8 neprijateljskih vojnika, te zaplijenjeno 2 puškomitraljeza, 12 pušaka, 16.000 metaka, 2 pištolja. Uprkos tim gubicima i napornu maršu do Bilogore, moralno osnažena Divizija je bila odmah spremna za još jače borbe.

Štab 3. armije je 24. aprila 1945. god. naredio 16. i 36. diviziji da pod svaku cijenu treba osloboditi Viroviticu u noći 24/25. aprila 1945. i za početak napada odredio 19 sati 24. 4. 1945. s jakom artiljerijskom podrškom. Istog je popodneva Štab 10. korpusa obavijestio Štab Armije da je neprijatelj u protunapadu probio položaje 33. divizije na liniji Kozja Glava; da će napasti s dvije brigade radi vraćanja izgubljenog položaja, dok će 32. divizija s dvije brigade bočno pritisnuti od sela Jasenika preko Zidina na Špišić Bukovicu, s. Topolovicu - k. 239, radi zaštite od neprijateljskih snaga koje nastupaju od s.

¹⁶² Vidi depešu br. 208 od 23. aprila 1945. štabu 10. korpusa od 1. armije - AVII, reg. br. 11-12-1, k. 295.

¹⁶³ AVII, reg. br. 11-11-1, k. 295.

¹⁶⁴ AVII, reg. br. 11-14-1, k. 295.

Bubnja u pravcu s. Šibenika i iz s. M. Grđevca u pravcu s. Topolovice i da će se Štab 10. korpusa nalaziti u s. Lončarici.

Depešom broj 143 od 24. 4. 1945. u 08.30 sati, Štab 3. armije zahtijeva od Štaba 10. korpusa da hitno prebaci 32. diviziju i sa obje svoje divizije — s osloncem na greben Bilu - čvrsto presiječe odstupnicu neprijatelju na pravcima povlačenja: Špišić Bukovici—s. T. Gracu—s. Turnašici, da jednim dijelom snaga izbije prema Turskim grobovima odakle treba da dalje djeluje u zapadnom i jugozapadnom pravcu.

U to je vrijeme 12. udarna divizija već započela borbu s neprijateljem u V. Pisanici.

Neprijatelj se u Virovitici uporno branio. Dobio je i pojačanje iz Pitomače, pa su postignuti samo lokalni uspjesi. U toku 25. aprila 1945. razvile su se žestoke borbe u Virovitici uslijed našeg bočnog napada s juga i frontalnog napada na liniji Drava—Dijelka—Rezovac. Ta je linija do mraka probijena na lijevom krilu zauzećem Lukačkog Budrovca, Brezova Polja, Gornje Bazje, Turanovca, Dijelke, Ade, Terezina Polja i Zrinja. Neprijatelj se na tom sektoru užurbano povukao prema Pitomači. Taj je uspjeh natjerao neprijatelja da brzo napusti Viroviticu u koju su padom mraka na juriš ušle jedinice 36. divizije i nakon kraćih uličnih borbi oslobodile grad. U toku borbe kod Podravske Slatine i Virovitice u borbama se naročito istakao 13. pješadijski puk iz 11. bugarske divizije, pod komandom pukovnika Joskova.

Glavne snage 1. hudiva i 5. ustaško-domobranske divizije potisnule su 12. udarnu diviziju na liniju Kovačević Brdo—centar v. Barne—s. Krševine—raskršće u Grubišnom Polju.

Nakon protunapada 25. 4. 1945. na liniji Golo brdo—k. 203, 2. brigada 32. divizije goni neprijatelja koji se povlačio te dobio zadatak da mu na pravcu Jasenik—Zidine presiječe odstupnicu i uništi dio njegovih snaga. Brigada je zaustavljena na k. 207. Iste noći u 23.25 sati 1. udarna brigada 32. divizije napada na 1. i 3. satniju 2. bojne 5. hrvatske udarne divizije u M. Grđevcu. Nakon dvoiposatne borbe neprijatelja protjeruje s položaja u G. Kovačici. Ustaše su imale 25 mrtvih, 40 ranjenih i 2 zarobljena. Zaplijenjeno je: 2 laka mitraljeza, 1 teški mitraljez i druga vojna sprema. Vlastiti gubici: 4 ranjena.

Tim uspjehom su se jedinicama 32. divizije otvorili položaji: 2. brigadi k. 228-trig. toč. 232; 4. udarnoj brigadi: trig. toč. 232-k. 195 i 1. udarnoj brigadi: k. 195. i istočni dio s. M. Grđevca.

Gubitak Virovitice stajao je neprijatelja 61 mrtvog, 115 ranjenih i 2 zarobljena, a njegove jedinice — gonjene u stopu od naših divizija — odstupile su na ranije pripremljenu obrambenu liniju: Drava—St. Gradac—Radotić (kota 238)—Bogaz (k. 228)—s. Brzaja—s. Zrinska—s. V. Barna—s. Grubišno Polje i prema prvoj armiji na rijeci Ilovi. Na toj liniji neprijatelj je upućivanjem 1. hudiva i 5. ustaško-domobranske udarne divizije pokušao zadržati dalje napredovanje 3. armije.

Ispred 3. armije našle su se neprijateljske jedinice: 15. kozački korpus s tri divizije (oko 15.000 ljudi). Na bilogorskom sektoru 5. ustaško-domobranska divizija (oko 5.000 ljudi) i 1. avijacijsko-pješadijska divizija, te 22. njemačka divizija (oko 5.000 ljudi) — ukupno oko 25.000 neprijateljskih vojnika.

Njihov raspored pred frontom nastupanja 3. armije bio je: od Novog

Marofa do Brzaje 1. kozačka njemačka divizija; od Zrinske do V. Barne 5. ustaško-domobranska divizija; od Grubišnog Polja do V. Zdenaca 1. hudiv; od Hercegovca do Garešnice 370. puk njemačke 369. »Vražje« divizije. Osim tih jedinica na tom sektoru istočno od Bjelovara nalazili su se i dijelovi njemačke 11. avijacijsko pješadijske divizije.

Štab 3. armije, 26. 4. 1945. u 10.30, izdaje zapovijest u kojoj, uz ostalo, stoji:

»U vezi naređenog rokiranja I Armije više u desno (Misli se na prebacivanje 11. udarne divizije 1. armije u prostor Grubišnog Polja kod s. Male Barne gdje se nalazi 12. udarna divizija 3. armije. — R. B.), zona daljeg nastupanja naše Armije biće od Daruvara pa južno do ceste Daruvar—Bjelovar uključivo. U vezi s tim, obzirom na zajednički plan I i naše Armije u cilju izvršenja daljnjeg zadatka

NAREĐUJEMO

...2.) X Korpus

Sa svojim snagama napada neprijatelja opštim pravcem greben Bilogore, šireći se u desno do LI divizije, a u levo do linije 1—2 km južno od same linije grebena. Na taj način ima se ostvariti brzo prodiranje samim grebenom neovisno od situacije levo i desno da bi se, tako koristeći dominantan teren, ugrožavale neprijateljske snage koje se nalaze u prostoru glavnih komunikacija ka Križevcima i Bjelovaru i time obuhvatale. Po stepenu samog prodiranja grebenom zabacuje izvestan deo snaga bočno sa kojima likvidira uporišta koja bi zadržavala nastupanje levog krila LI divizije, a to čini prema potrebi i u levo (južno).

3.) XII divizija

Iz prostora V. Barn. Vinogradi—Cremušina (na koji se odmah postaviti - prebačena iz s. Mala Barna - R. B.) nastupa južnim padinama Bilogore održavajući u desno vezu sa X Korpusom, a u levo sa XVI divizijom na liniji s. Zrinska (centar sela)—Bačkovica š. (zaključno)—Orovački vinogradi—s. Letičani na komunikacije —Đurđevac—Bjelovar.«¹⁶⁵

Štab 10. korpusa, depešom broj 81 od 24. aprila 1945. godine¹⁶⁶ naređuje Štabu 33. divizije da izvrši sve pripreme za nastupanje radi ovlađivanja linijom: cesta pola kilometra južno od sela Lozan—k. 144—Radotić brdo (k. 238)—k. 235—k. 278—Bogaz (k. 228) zaključno, a depešom 41 od 26. aprila¹⁶⁷ Štabu 32. divizije da izvrši sve pripreme za nastupanje radi zauzimanja linije Bogaz (k. 228) isključno—Kruškovac—s. Brzaja—k. 204—k. 202—4195—s. M. Grđevac uključno.

27. IV. 1945. god. u 3.15 sati 32. divizija 3. brigadom napada manje snage 5. ustaško-domobr. divizije u s. Brzaji. Nakon kraćeg otpora neprijatelj se povlači u pravcu s. Kruškovac i s. Javorovac. Treća brigada je ovladala Brzajom i k. 204. Neprijatelj, koji se iz Brzaje povukao prema sjeveru zauzeo je položaje za obranu između k. 224 i k. 228 (Bogaz), budući da se preko kote 228 nije mogao povući, jer su nju zaposjele jedinice 33. divizije.

¹⁶⁵ VII, tom XI, knjiga 3. dok. 77, str. 369-370.

¹⁶⁶ Vidi AVII, reg. br. 1-6, k. 1209.

¹⁶⁷ Vidi AVII, reg. br. 19, 6-1, k. 295.

U Brzaji je neprijatelj imao 7 mrtvih i 12 ranjenih, a 3. brigada 32. divizije 1 mrtvog i 16 ranjenih boraca.

Istog dana ujutro dvije brigade 16. divizije *preuzele su položaje na liniji: trig, toč. 232—k. 195—M. Grđevac*, pa su 1. i 4. udarna brigada bile slobodne da krenu za 2. brigadom u pravcu k. 228 (Bogaz). Na koti 224 nalazili su se odsječeni jači dijelovi neprijateljskih snaga. Druga brigada je napadala sa sjeverne i južne strane, ali uslijed jake vatre i nadmoćnosti neprijatelja, napad nije uspio. Brigada se nakon toga sređivala i pripremala na novi napad. Taj trenutak neprijatelj je iskoristio i preko kote 228 probio se u selo Sedlaricu. Gubici neprijatelja: 16 mrtvih i nepoznat broj ranjenih.

Gubici 2. brigade: 10 mrtvih i 35 ranjenih. Na dan 27. aprila 1945. položaj jedinica 33. divizije nalazio se na liniji: Gradina—sjev. padine k. 245—Skres—k. 231—k. 227—k. 273—k. 228. U toku dana neprijatelj je žestoko napadao na sve položaje jedinica. Naročito se okomio na položaje 1. brigade; k. 272—228 (Bogaz). Brigada je u toku dopodneva uspjela odbiti 7 neprijateljskih juriša, ali u 12 sati je neprijatelj jačine 400 vojnika opkoljenih na koti 224 - uspio odbaciti bataljon 1. brigade s kote 228 i probiti u pravcu Sedlarice. Pola sata kasnije jedinice su ponovo ovladale tom kotom.

Toga dana u 22 sati jedinice 16. divizije smijenile su dijelove 33. divizije na liniji položaja Gradina—k. 245—Skres—k. 231—227, a zatim je Divizija pomaknuta u pravcu sjeverozapada. Treća brigada 33. divizije zaposjela je s. Sječicu i k. 224.

Druga brigada 33. divizije 28. 4. 1945. u 01.00 sati napala neprijatelja na Karšanju (trig, toč, 202) i zauzima ga. U 05.00 sati neprijatelj uzvraća protunapadom s Velikog Brda i iz pravca Karšanja. Brigada je prisiljena povući se na polazni položaj, k. 273. Dok je 2. brigada napadala Karšanj, 3. brigada je nakon dvosatne žestoke borbe ovladala Otrovanskim Bregom. Potpomognut jakom artiljerijskom i minobacačkom vatrom neprijatelj izvodi protunapad i odbacuje 2. brigadu s Otrovanskog Brega. Brigada se povlači na svoje polazne položaje.

Istog dana 1. udarna brigada 32. divizije zaposjeda liniju: k. 262—454—trig, toč. 288 (Vis); 4. udarna brigada drži liniju: 288 (Vis)-k. 257 (Turski grobovi). 2. brigada ima zadatak da preko k. 228 (Bogaz) ovlada grebenom Turski grobovi—k. 255—k. 248—k. 233. Neprijatelj se nalazi na k. 233 z. od s. Brzaje.

Osječka brigada 12. udarne divizije preuzima položaje 3. brigade 32. divizije i ima zadatak zaposjesti k. 205 i skupa s 2. brigadom 32. divizije i k. 233 (Javorovac) nakon što protjera neprijatelja s nje. Oko 13 sati napad na k. 233 zbacuje neprijatelja s kote i on se povlači prema s. Čađavcu. U toj borbi neprijatelj ima 10 mrtvih i nepoznat broj ranjenih, među kojima i dva oficira.

Vlastiti gubici: 1 mrtav i 5 ranjenih.

Nakon osvajanja te kote 3. brigada 32. divizije zauzima položaje na liniji: Grabička Kosa-k. 153, a 4. udarna brigada: k. 153-k. 257-k. 288 (Vis). Dana 28. 4. 1945. god. u 20 sati nepoznata njemačka jedinica s oko 200 ljudi napada bataljon 4. udarne brigade na k. 288 (Vis) i odbacuje ga s nje. Neprijatelj ostaje na Visu. Njegovi gubici u toj borbi su nepoznati, a vlastiti su: 4 mrtva, 16 ranjenih i 3 zarobljena borca.

Štab 3. armije 28. 4. 1945. u 11.15 izdaje zapovijest iz koje se vidi da »neprijatelj uporno nastoji da zadrži naše dalje nadiranje pribjegavajući frontalnoj obrani na liniji Pitomača-D. Polje-Hercegovac-Garešnica.

U toku prošle noći, jedinice X. Korpusa izvršile su uspješno proboj neprijateljske obrane i zauzele važan i dominantan položaj Vis (k. 288), što predstavlja vidan klin u neprijateljskoj odbrani (Vis su 29. aprila 1945. zauzele 1. brigada 32. i 1. brigada 33. divizija, a poslije ga posjele jedinice 33. divizije — R. B.).

U cilju izvršenja našeg osnovnog zadatka pred nas se postavlja: ne prihvatiti frontalnu borbu već probiti neprijateljsku odbranu, zaokružavajući neprijateljske otporne centre i prodirati dalje sa ciljem da se Bjelovar što prije likvidira.

Neprijateljske kozačke snage u Podravini prodorom preko Bilogore zaobilaziti - obuhvatiti...

2.) XII divizija

Odmah će po prijemu ove zapovijesti sa dosadašnje prostorije (s. Cremušina—s. V. Barn. Vinogradi — R. B.) hitno krenuti i smjeniti desno krilo XXXVI divizije od Lozana (isključno) do Radotić brda (zaključno) sa dve brigade, a sa jednom brigadom u Špišić Bukovici u rezervi.

3.) XXXVI divizija

Rokiraće se u lijevo tako, da obezbeđuje desni bok X. Korpusa od Radotić Brda (isključno) do Dugačke Kose južno od M. Crešnjevica (zaključno), vršeći pritisak na neprijatelja u prostoru Turnašica—Crešnjevica.

Ako bi neprijatelj pokušao iz Pitomače ka Virovitici napasti ga bočno u tom pravcu sa svom silinom.

4.) X Korpus

Sa svim svojim snagama ima zadatak da produži dalje prodiranje grebenom Bilogore sa ciljem da izbije do komunikacije Bjelovar—Koprivnica, obezbeđujući se u desno, a levo održavajući vezu sa XVII divizijom.

5.) XVII divizija

Ima zadatak da sa linije Brzaja—Turski grobovi (sve zaključno) iskorišćujući prodor X. Korpusa prodire opštim pravcem Bačkovica—Bedenik—Bulinac, šireći se u desno do linije: s. Ravneš—s. Orovac, a u levo: do p. Grebenska—p. Bačkovica—p. Račačka, održavajući u desno vezu sa X. Korpusom, a u levo čvrsto sadejstvujući sa XVI. divizijom.

Po zauzimanju naročito važnog uporišta Bulinac, potpomaže likvidaciji V. Pisanice, pa kada ova bude likvidirana okreće front u severoistočnom pravcu i nastupa dalje ka Bjelovaru opštim pravcem: s. Orovac—s. Markovac sa ciljem, da izbije brzo na komunikaciju: Grđevac—Bjelovar između šume Lug i s. Letičani šireći se u lijevo do desne granice XVI divizije, a u desno prema potrebi. Na taj način obuhvata i napada Bjelovar sa sjeveroistočne strane.«¹⁶⁸

U rasporedu obrane neprijatelja Vis je imao vrlo važan položaj. Uporna borba oko njega vođena to najbolje potvrđuje, jer je samo za obranu te kote neprijatelj žrtvovao oko 20 mrtvih, 30 ranjenih vojnika, dok su brigade 32. i 33. divizije imale jednog mrtvog i 11 ranjenih boraca.

¹⁶⁹ VII, tom XI, knjiga 3, dok. 90, str. 414–415.

U borbama na pravcu nastupanja 32. divizije neprijatelj je imao ukupno 197 mrtvih, 2 mrtva oficira, 292 ranjenih i 10 zarobljenih vojnika.

Gubici 32. divizije bili su: 38 mrtvih, 198 ranjenih i 3 zarobljena borca.

Na bilogorskom sektoru 30. aprila 1945. je nakon žestokih noćnih borbi 17. divizija probila neprijateljsku obranu s. Bačkovicu, s. istočni dio s. Bedeničke i prodrla u s. Cađavac.

Jedinice 10. korpusa, djelujući na centralnom dijelu Bilogore, nailazile su na žilav neprijateljski otpor. U zoru 30. aprila 1945. jedinice su izbile na liniju:

33. divizija: Dugačka kosa (isključno)—k. 202—k. 244—Gašparov Brijeg (k. 243) do potoka Kozarevca, sa Štabom Divizije na Turskim grobovima;

32. divizija: Bilo—Mladine istočni dio s. Šandrovca—sjeveroistočni dio s. Pupilice—Dugaška (k. 207) — južni dio s. Ribnjačke, sa Štabom Divizije u Ribnjačkoj.

Štab Korpusa prati napredovanje divizija i po mjeri njihova nastupanja premješta svoje mjesto komandovanja. Tako dolazi u s. Brzaju.

Prilikom tih premještanja jedinice Korpusa imale su 9 mrtvih i 32 ranjena borca.

Istog dana Štab Korpusa, depešom 245, izvještava Štab 3. armije da su jedinice tokom dana dalje napredovale i zauzele liniju: k. 292, (južni dio) sela M. Crešnjevica-k. 244-Motvice (k. 149)-Torine-s. Jesenik-Mladine-istočni dio sela Šandrovca, sjev. istočni dio Pupilice-k. 186 (na Dugačkoj kosi)-južni dio sela Ribnjačke—Jazapčine, da je u toku borba za k. 143 i 210 sjeverno od s. Bedeničke, da je na desnom krilu u toku smjena jedinica 32. divizije i 36. divizije i da se pred frontom napredovanja Korpusa nalazi 11. avijacijsko-pješađijska divizija koja ima zadatak braniti liniju Zid—Trklje—s. Šandrovac—s. Kašljavac (Sve te podatke dao je zarobljeni komandant 21. lovačkog puka potpukovnik Fröch).

Već depeša br. 246 pokazuje novo stanje.

Motvice (k. 149) i grupu kuća između sela M. Crešnjevica i Kozarevca, očistila je 33. divizija, a Štab Korpusa se premjestio u selo Ribnjačku. Iz depeše br. 247 Štaba Korpusa vidi se da su 30. aprila jedinice Korpusa vodile borbu na liniji: s. Kozarevac—Motvice i s. Pupilica—južni dio sela Ribnjačke-k. 143 i k. 186, i da su u toku noći 30. aprila, u susret 1. maju 1945. nastupale da ovladaju linijom: Torine-Trklje-Zid-Bilo-Paulovac-Kostajnik-Zakletišće-s. Šandrovac-s. Pupilica.

U borbama je od 16./30. aprila 1945. 10. korpus imao 96 poginulih, 414 ranjenih i 24 nestala borca. Od oružja izgubljeno je 1 teški bacač, 3 puškomi-traljeza i 19 pušaka.

U toku 30. aprila na frontu u Podravini razbijena je obrana neprijatelja na liniji: s. Vukosavljevica—Turnašica—Sedlarica i V. Crešnjevica. Jedinice 36. i 51. divizije na juriš su zauzele jako branjena uporišta: Pitomaču, Kladare, Dinjevac, Grabrovcu, Prugovac i Kloštar Podravski.

17. divizija nastavlja napredovanje općim pravcem Bedenik-Bulinac.

Od zarobljenog potpukovnika Fröcha saznalo se da se ispred fronta 10. korpusa od s. Zida do s. Kašljeva nalazi još i 2. kozačka divizija 15. konjičkog korpusa.

ZAVRŠNE BORBE - U SUSRET POBJEDI

(maja 1945)

Sekc. Bjelovar, Čazma, Čakovec, Đurđevac, Ptuj 1:100.000

U toku 1. maja 1945. godine jedinice Korpusa produžavaju napredovanje. Na odsjeku Trklje—Zid—Bilo—k. 264—Paulovac (isključno) nastupa 33. divizija, a 32. divizija na odsjeku Paulovac (zaključno) — Koštajnik—Zakletišće (k. 268).

Nakon ogorčenog otpora jedinice 32. divizije, u sadejstvu 2. brigade 33. divizije, odbacile su jednu bojnu ustaša 24. pukovnije 5. ustaške udarne divizije ojačanu sa 150 Nijemaca iz 11. zrak. pješ. divizije s Paulovca i Zakletišća i 2. maja 1945. god. u 2 sata potpuno ovladale tom linijom. Gubici Korpusa u toj borbi bili su 30 mrtvih i 89 ranjenih.

Na dan 1. maja 1945. godine, Štab 3. armije izdaje zapovijest u kojoj, među ostalim piše:

»Sjajnim prodorom naših jedinica noćas, razbijena neprijateljska odbrana na čitavom frontu naše Armije. Sve naše jedinice preduzele su već dalje nastupanje.

U ovoj, od istorijske važnosti, situaciji, prema najnovijoj zapovijesti Vrhovnog Komandanta Maršala TITA, naša Armija ima zadatak:

Daljeg munjevitog prodiranja i nastupanja ka Zagrebu i dalje, takvom brzinom, da se neprijatelju ne dozvoli više obrazovanje ma kakve nove obrambene linije; svaki neprijateljski pokušaj u tome smislu, skršiti po svaku cijenu...

2.) X Korpus

Ima zadatak da najenergičnije produži dalje nastupanje grebenom Bilogore i što prije izbije na komunikaciju Koprivnica—Križevci u visini s. Rijeka—Sokolovac.

Pod komandu Štaba X Korpusa za izvršenje ovog zadatka stavlja se, u operativnom pogledu, 12. udarna divizija, kojoj će Štab Korpusa izdavati sve zadatke.

Po izbujanju X Korpusa na komunikaciju Đurđevac—Bjelovar (a po potrebi i ranije) Štab Korpusa brzo orjentiše jednu (od tri) diviziju koja će napasti na Bjelovar sa sjeverne strane, a sa ostalim produžiti brzo na prvu napred navedenu komunikaciju. U koliko bi u međuvremenu Bjelovar već bio likvidiran, tu diviziju, prema potrebi, orjentisati će na likvidaciju Koprivnice.

Prodorom X Korpusa grebenom Bila, ima se omogućiti izvođenje manevra prema Bjelovaru i Koprivnici i *razdvajanje* neprijateljskih snaga u Podravini i u Bjelovarskoj kotlini.¹⁶⁹

Prvog maja 1945. god. u 23.20 satu Štab Korpusa izdaje zapovijest u kojoj jasno precizira zadatak dobiven od Štaba 3. armije:

»1.-33. divizija: 1. - Produžava nadiranje grebenom Bilogore opštim pravcem: Paulovac-Jabučnica (k. 277) - Duga greda-Dugi br. sa zadatkom da što prije izbije na liniju k. 255 (kilom, i po južno od s. Hampovice) — K. 268 — sjev. dio s. Višnjevac Livadka Š. (isključno), na kojoj se utvrditi. Svoj desni

¹⁶⁹ VII, tom XI, knjiga 3, dok. 90, str. 414=415.

bok osigurati zatvaranjem puteva koji iz s. Šemovci i Mičetinac izvode prema grebenu Bilogore sa manjim snagama.

Štab divizije s. Kegljevac.

2. — 32. divizija: 2. — Nastupa grebenom Bilogore iza 33. divizije u takvom rasporedu da po izbijanju čela njene kolone na Dugi br. može okrenuti front prema zapadu i po brigadama, potom produžava nadiranje, spuštajući se sa masiva Bilogore, na liniju Livadka (zaključno)-Lipe-Vel.Trojstvo-k. 226 (kilom, i po jugoistočno od Vel. Trojstva)—željez. pruga. Na označenoj liniji utvrditi se.

Štab divizije s. Malo Trojstvo.

3. — 12. divizija: 3. — ... Divizija ima zadatak da 2. ov. mj. u 5 sati sa svoje sadašnje prostorije izvrši pokret na prostoriju Sirova Katalena—Suha Katalena.

Štab divizija Sirova Katalena.. «¹⁷⁰

Štab 10. korpusa 2. maja 1945. izvještava Štab 3. armije da su u 3 sata zauzeti Zakletišće i Paulovac i da jedinice Korpusa nadiru k Jabučnici (k. 277).

Istog dana, u 11.00 sati, glavnina 33. divizije kretala se grebenom Bilogore, pravcem Bilo—k. 264—Jabučnica (k. 277)—Duga Greda, s čelom kolone k. 277, dok je jedna brigada ostala u rezervi na Bilu.

Prodor prema Jabučnici djelo je 3. brigade, koja je na koti 272 razbila 150 ustaša i Nijemaca i protjerala ih u pravcu Malog Trojstva. Nakon toga su na pravcu daljeg nastupanja zabilježeni samo sukobi patrola prema Podravini. 32. divizija jednom brigadom izbija na liniju: desna obala Lipova potoka—k. 231 (3 km zapadno od Šandrovca), a ostale snage nastupaju prema s. Malo Trojstvo, s. Vrbica da bi stigle na liniju Livadska šuma—šuma Lipe—Šašnjata—(k. 226).

Toga dana u 15 sati Štab Korpusa izvještava da je 33. divizija u 12.30 sati čelom kolone naišla na otpor neprijatelja nepoznate jačine na k. 267 (1.5 km sjeveroistočno od sela Kegljevca) i da je borba u toku.

33. i 12. slavonska udarna divizija u 17 sati 2. maja 1945. g. prelaze cestu Durdevac-Bjelovar i zaposjedaju položaje Trnovka-M. Diklenica-sredina sela Curlovca—Višnjevac—Livadska š.

3. maja 1945. god. Korpus obavještava Štab 3. armije da je prilikom čišćenja sela Vrbice, M. Trojstva i Kegljevca zarobljeno 5 neprijateljskih milicionera i da je u 15.45 ustanovljeno da se neprijatelj nepoznate jačine utvrdio na visovima zapadno od komunikacije Hampovica—Bjelovar, da njemačka zrak. pješ. divizija, ojačana ustašama, drži visove sjeverno i sjeveroistočno od V. Trojstva i da je neprijatelj u toku dana bio aktivan samo oko tog sela.

Dalje, da 32. i 33. divizija drže položaje na liniji: k. 255 (1 km j. od sela Hampovice)—k. 268—Višnjevac—Livadska šuma—s. M. Trojstvo—s. Vrbica—Šašnjata—desna obala Lipova potoka, te da je 12. udarna divizija, na maršu grebenom Bilogore, čelom stigla kod k. 268 radi smjene 33. divizije na desnom krilu.

Nakon toga je Korpus prešao u napad da bi izbio na liniju: k. 255—Jabučeta—Trnovka (k. 237)—s. N. Diklenica—s. Curlovac—s. Malo Trojstvo—Šušnjata i likvidirao neprijatelja u selu Rakitnici i na visovima zapadno od tog sela.

¹⁷⁰ VII, tom XI, knjiga 3, dok. 92, str. 420-421.

Istog dana da su jedinice 10. korpusa, nezadrživo nadirući grebenom Bilogore i izbivši na liniju: k. 255—k. 268 — Livadska šuma—šuma Lipa—Šašnjata (k. 226), očistile od neprijatelja sela Kegljovac, M. Trojstvo, Dominkovicu i Vrbicu i da je u tom vremenu 32. divizija odbila nekoliko protunapada neprijatelja.

Po noći, 3/4. maja 1945, neprijatelj se povukao prema Bjelovaru. Jedinice Korpusa presjekle su cestu Bjelovar—Đurđevac ovladavši Hampovicom (isključno) i V. Trojstvom na lijevom krilu i odmah počele napadati Kapelu i Plavnice gdje su se nalazili dijelovi 5. ustaško-domobranske divizije i 5 njemačkih četa.

Na podravskom su pravcu 36. i 51. divizija izbile pred Novigrad Podravski, a na pravcu Bjelovar jedinice 17. divizije vodile su borbu u istočnom dijelu Bjelovara.

4. maja u 3 sata, jedinice 33. divizije krenule su u selo Markovac gdje su se spojile s jedinicama 17. divizije. 3. brigada 33. divizije napala je na Plavnice. Stalnim protunapadima neprijatelj je sprečavao ulazak u selo sve do 19 sati istog dana kad ga je Brigada, uz pomoć 2. brigade 33. divizije, izbacila iz sela i zatim produžila prema selu Hrgovljanu gdje je stigla u 23 sata.

Na lijevom krilu nastupanja bila je 1. brigada 33. divizije 5. maja 1945. u 1 sat ušla u Bjelovar pošto je prethodno zaposjela selo Plavnice. Neprijatelj je već bio napustio Bjelovar. Jedinice su povučene u selo Hrgovljan, odakle su produžile prema komunikaciji Križevci—Koprivnica.

Korpus, u čijem je sastavu djelovala 12. divizija, u brzom je prodoru presjekao komunikacije Bjelovar—Đurđevac i nezadrživo nadirao općim pravcem s. Rakitnica—s. Gornji Križ—s. Lepavina i na širokom frontu stigao na cestu Koprivnica—Križevci između sela Velike Mučne i Carevdara.

Lomeći otpor neprijatelja kod sela Kapele jedinice 10. korpusa imale su gubitka od 21 mrtvog i 70 ranjenih, dok je 33. divizija u borbama od 22. aprila do 4. maja 1945. imala 82 mrtva, 314 ranjenih i 36 nestalih boraca.

Gubici neprijatelja bili su: 143 mrtva, 13 ranjenih i 2 zarobljena ustaše. Zaplijenjeno je: 5 puškomitraljeza, 21 puška, 1 pištolj i razni drugi materijal.

Štab 3. armije 6. maja 1945. god. izdaje zapovijest u kojoj se kaže:

»Posle razbijanja neprijatelja na prostoriji Bjelovar—Koprivnica—Sv. Ivan Zabno naša Armija nastavit će brzo gonjenje ka prostoriji Varaždin—Novi Marof u cilju potpunog razbijanja neprijatelja i oslobodenja Varaždina i Zagorja. Prva Armija nastavlja brzo gonjenje potučenog neprijatelja ka Zagrebu ...

3. — X *Korpus* sa svojim divizijama (32. i 33.) nastupa opštim pravcem s. Kamešnica—s. Kalnik—s. Visoko da najkraćim pravcem izbije na prostoriju Gornji i Donji Brestovec (južno od Zlatara). Sa te prostorije produžava nastupanje i napada Zagreb: Sa jednom divizijom pravcem s. Slani Potok—Sleme (1.035)—centar grada, a sa drugom divizijom pravcem Donja Stubica—Kraljev Vrh, da čim prije izbije na Savu i odsječe odstupnicu Zagreba kod s. Zaprešić.

4. — 12 *divizija* sa sadanje prostorije produžava što brže nastupanje preko pl. Kalnika opštim, pravcem Sredice—s. Jasenovo—Curlovac pa pošto pređe Bednju potpomaže likvidaciju Varaždinskih Toplica, potom produžava preko

komunikacije Varaždinske Toplice—Novi Marof u visini s. Seketina i postavlja se na prostoriju Greda-Petrijanec-Ladanje na taj način presiječe komunikaciju zapadno od Varaždina i prema razvoju situacije napada na Varaždin sa zapadne strane.«¹⁷¹

5. maja 1945. god. u 12 sati je glavnina snaga 12. udarne divizije odbacila neprijatelja s položaja jugozapadno od sela Sokolovca i izbila na cestu Koprivnica—Križevci na odsjeku sela Sokolovca i sela Lepavine. Na visovima iznad Sokolovca neprijateljski dijelovi još su pružali otpor. Na pravcu nastupanja 32. divizije, na sektoru sela Topolovca, neprijatelj je jačim snagama držao liniju selo Trnovac—s. Večeslavac—s. Povelic i dalje na jug oslanjao se na selo Rovišće.

U 21 sat situacija je bila slijedeća:

12. udarna divizija ostvarila je svoj dnevni zadatak napredovanja izbijanjem na liniju: selo Velika Mučna i Sokolovac;

32. divizija je poslije podne slomila otpor neprijatelja na liniji selo Trnovac—selo Večeslavac—selo Povelic i glavnim snagama izbila na odsjek selo Carevdar—selo Male Sesvete, pri čemu je, 3. bojni 24. pukovnije 5. ustaškomobranske divizije nanijela gubitke od 28 mrtvih i zarobila 18 ustaša, te zaplijenila 1 šarac, 1 teški mitraljez i 13 pušaka.

Vlastiti gubici Divizije: 1 mrtav i 13 ranjenih;

33. divizija bila je prikupljena u selu Domankuš. Stab Korpusa u selu Topolovac.

Petog maja u 23 sata 17. divizija oslobodila je Križevce. U isto je vrijeme 32. divizija izbila na komunikaciju Križevci—Varaždin kod sela Sv. Petar Orehovec. Po likvidaciji Križevaca 33. divizija rokira se u rajon s. Gušćerovac, s. Dijankovec, s. Erdovec.

Borba u Križevcima bila je ogorčena. U njoj su Nijemci i ustaše imali 300 mrtvih i 100 zarobljenih.

Šestog maja su jedinice 32. i 12. udarne divizije bez zaustavljanja s linije s. Sokolovac—s. Caravdar produžile prema komunikaciji Varaždin—Križevci. U 18 sati je 12. divizija s jednom brigadom 32. divizije zauzela selo Glogovnicu i nakon toga krenula u selo Sv. Petar Orehovec. Na odsjeku s. Ivanec—s. Potočec—s. Majurec—Križevci neprijatelj je pružao jak otpor. Tada 32. i 33. divizija prelaze u opći napad.

Istog dana u 23.30 sati iz oslobođene Koprivnice Štab 3. armije šalje telegram štabu 10. korpusa naređujući da radi iskorištenja prodora k selu Sv. Peter Orehovec »orijentira« dio snaga još više k jugozapadu u visinu sela Fodrovca, kako bi se presjekla odstupnica neprijatelju iz Križevaca, budući da je već 1. armija presjekla cestu Križevci—Dugo Selo.

Također 6. maja Štab 10. korpusa prima ovu depešu od Štaba 3. armije:

»Danas je preko zagrebačkog radija objavljena predaje Zagreba jedinica Jugoslovenske armije što treba da usledi sutra ili prekosutra.

Ovu je predaju objavio dr Kumičić, koji je od Pavelića dobio upravu nad Zagrebom. Preduzmite sve mjere da na bazi te objave, kao i situacije na svim

¹⁷¹ VII, tom XI, knjiga 3, dok. 119, str. 508-510.

frontovima protiv fašističke Njemačke postignete predaju domobranskih i ustaških jedinica na vašem sektoru.«¹⁷²

Depešom broj 277 istog je dana odgovorio štab Korpusa izvještavajući da su se jedinice Korpusa, nakon razbijanja neprijateljskih položaja na liniji: s. Apatovac—s. Glogovnica—s. Ivanec—s. Majurec prikupile u širem prostoru Sv. Petra Orehovca, s. Kolarca, s. Miholjca, s. Gušćerovca radi sređivanja i daljeg napredovanja, te da je na osnovi proglasa radio-stanice Zagreb od 7. ovog mjeseca, odlučio 8. maja u 3 sata povesti Korpus direktno k Zagrebu pravcem Sv. Petar Orehovec—s. Sudovec—s. Bisag—s. Komin—s. Sv. Ivan Zelina—s. Sesvete—Zagreb.

Posavski partizanski odred, surađujući s 39. krajiškom, 28. slavonskom i 45. srpskom divizijom, 8. maja ujutro prelazi kolni most na rijeci Savi s južne strane i ulazi u Zagreb, a zatim kroz Frankopansku, Ilicu i Jurišićevu ulicu stiže do Radio-stanice Zagreb u Vlaškoj ulici, gdje uništava grupu neprijateljskih vojnika — ustaša koji su trebali uništiti Stanicu. Odred je u tim borbama imao 3 mrtva (Mato Češko, pomoćnik komesara čete, Stjepan Stach, vodnik i Josip Zarinčić, borac).

Istog dana je Radio-stanica bila osposobljena i pjevački zbor Odreda otpjevao je nekoliko borbenih pjesama. Zborom je rukovodio pomoćnik komesara Odreda Stjepan Papa.

U rane popodnevne sate, 9. 5. 1945. god. jedinice 10. korpusa umarširale su u oslobođeni Zagreb.

Izveštaj Štaba 3. armije Generalštabu JA o djelovanju potčinjenih divizija od 27. aprila do 7. maja 1945. godine, na kraju, glasi:

»Prema iskazima zarobljenika, neprijateljske snage imale su zadatak da po gubitku Srema i Slavonije uspostave odbranu na liniji r. Drava—Pitomača—Bogaz (k. 228), s. Brzaja—Grubišno Polje—r. Ilova—Banova Jaruga—r. Sava i da na toj liniji, dovlačenjem pojačanja iz područja Čazme i Bjelovara, zaustave dalji prodor naših snaga ka zapadu. Nemajući dovoljno snage za čvrsto posjedanje cele odbrambene linije, neprijatelj je ispred našeg fronta svoje snage uglavnom grupisao u Podravini i Bjelovarsko-Garešničkoj kotlini, nadajući se da će i naši glavni udari biti upravljani tim operativnim pravcima. Bilogorski masiv je neprijatelj poseo samo slabijim snagama.

Uočivši ovo na vreme, mi smo odmah po oslobođenju Virovitice izvršili pregrupaciju naših snaga tako, da smo glavninu postavili na Bilogorski masiv, sa zadatkom, da jedan dio tih snaga stalno prodire grebenom Bila, a drugi dio koristeći taj prodor da bočno napada neprijateljska uporišta u Podravini i Bjelovarskoj kotlini uz frontalne akcije naših pomoćnih snaga. Ovaj operacijski plan sproveden je u potpunosti u djelo i dao je u ovom periodu operacija odlične rezultate.

Po izvršenom proboju neprijateljske odbrane na Bilogori, neprijatelj u daljem toku operacija vodi uglavnom zaštitničke borbe, mestimično veoma uporne i žilave. Bojeći se opkoljavanja, neprijatelj se brzo izvlači kada osjeti da mu u tom pogledu preti opasnost i često napušta bez borbe dobro utvrđene položaje. Zbog toga, kao i zbog odsustva motomehaniziranih jedinica za

¹⁷² AVII, reg. br. 11-23-1, k. 295.

izvođenje brzih prodora, nisu se mogli ostvariti veći uništavajući bojevi iako je za to bilo opravdanih mogućnosti.

Potčinjeni štabovi pravilno su shvatili i uglavnom dobijto sproveli u djelo postavljene zadatke. Neki štabovi bili su dosta neodlučni i nedovoljno smeli u izvođenju dubokih opkoljavajućih manevara, te je bila potrebna češća intervencija ovoga Štaba.

I u ovoj fazi operacija, kao i ranije, naš vojnik je pokazao visoki vojnički duh i moral, a napose veliku izdržljivost. Od 11. aprila on proganja neprijatelja u danonoćnim borbama bez smjene, uvek dobro raspoložen i sposoban za borbu.

Saradnja između artiljerije i pješadije bila je vrlo dobra, no usled nedovoljne količine municije, artiljerija nije mogla svuda pružiti pješadiji efikasnu potporu.

Neprijatelj je u povlačenju porušio gotovo sve važnije objekte na komunikacijama, što je iziskivalo od naše mlade inženjerije veliki napor i dobru organizaciju, da se komunikacije blagovremeno osposobe za saobraćaj. Sve ove zadatke inženjerija je riješila vrlo uspješno i na vrijeme.

Pred kraj napred iznetih operacija učestvovala je naša avijacija posredno pomažući naše trupe tučenjem neprijateljskih kolona u povlačenju.¹⁷³

Ratni komandant 10. korpusa, zagrebačkog, general-major Mate Jerković će na simpoziju »Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji« u svom referatu »sadejstvo 6. slavonskog i 10. zagrebačkog korpusa u NOR-u« reći i ovo:

»Ipak, treba naglasiti da je 32. divizija X. korpusa — nastupajući općim pravcem bilom Bilo-gore — stalno, svakodnevno izbijalo 10—15 km ispred opće linije fronta između Save i Drave, te svojim zaobilazanjem prema podravskoj komunikaciji ugrožavala i podsjećala neprijateljske snage koje su se branile u Podravskoj Slatini, Virovitici, Pitomači, Đurđevcu itd. To je olakšavalo nastupanje 36. diviziji III armije i osiguravalo joj relativno brz tempo gonjenja neprijatelja prema Varaždinu.¹⁷⁴

Tome bi se moglo dodati da su štabovi brigada i divizija 10. korpusa i 3. armije uz visok moral i veliku odlučnost ostvarili izvanrednu organizaciju sadejstva i osigurali brz tempo operacija koje za čitavo vrijeme nisu prekidal radi zastanka i odmora.

Mislim da posebno treba istaknuti činjenicu da bi tempo nastupanja i brzina prodora na Bilogori bili još veći, a vjerojatno i manja cijena mrtvih i ranjenih da je 12. divizija bila stavljena pod neposrednu komandu 10. korpusa od samog početka njegova nastupanja.

Odlučnost, visok moral, smjelost i zalaganje koji su tih dana bili na vrhuncu mogućeg, bili su najsnažnija potvrda koliko su moralno-politički faktor i visoka svijest boraca i rukovodilaca postali nezamjenjivi i neprocjenjivo oružje NOVJ, koji su joj stalno davali odlike vojske visoke borbenosti, morala i jedinstva.

¹⁷³ VII, tom XI, knjiga 3, dok. 141. str. 589-590.

¹⁷⁴ *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB i socijalističkoj revoluciji*, Zbornik, Zajednica općina memorijalnog područja Kalnik, Varaždin 1976, str. 235.

Na kraju još jednom treba istaknuti da su borbe u završnim operacijama svojom žestinom i upornosti okupatora i njihovih slugu, ustaša, na području 10. korpusa bile najteže i dokraja beskompromisne. Do posljednjeg metka neprijatelj se nije predavao, što najbolje svjedoči činjenica da je vrlo malo neprijateljskih vojnika zarobljeno a mnogo je ranjenih i poginulih na jednoj i drugoj strani.

IV

DJELOVANJE 3. BATALJONA (ODREDA) DIVERZANTSKE GRUPE NOVJ

Na području zagrebačke oblasti diverzanti su organizirano djelovali od prvog dana oružane borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika. Ali prva veća diverzantska jedinica bio je 3. bataljon, kasnije odred, formiran pod kraj 1943. godine. On je sve do oslobođenja zemlje, samostalno ili u sadejstvu s jedinicama 10. korpusa (divizijama i odredima) bio značajna pomoć u ukupnoj borbi za uništenje okupatora i njihovih saradnika.

Rijetki su bili dani, naročito nakon kapitulacije fašističke Italije 1943. do oslobođenja zemlje 1945. godine kad komunikacije od Zagreba prema Beogradu dolinom rijeke Save i dolinom rijeke Drave prema Mađarskoj i Austriji preko Hrvatskog zagorja, nisu bile pod stalnim udarima naših diverzanata.

Izvanredno dobra saradnja i sadejstvo s diverzantskim bataljonom (odredom) u mnogo su slučajeva omogućili operativnim jedinicama da uspješno likvidiraju utvrđena neprijateljska uporišta sa što manje gubitaka.

Podaci o rušenju pruga, mostova, zadržavanju neprijateljskog saobraćaja, uništavanju i oštećivanju lokomotiva i vagona, te ubijanju neprijateljskih vojnika, njihovu ranjavanju i zarobljavanju, više su nego impresivni iako ovaj pregled obuhvaća samo period od početka decembra 1943. do kraja januara 1945. godine. Sto je najvažnije rezultati postignuti u tom periodu, ostvareni su s relativno malim gubicima u ljudstvu (podaci su iskazani u ukupnim gubicima Korpusa).

U tom vremenskom razdoblju diverzanti su:

— uništili 75 mostova od 2 do 70 m širine. Najviše mostova uništeno je na prugama, a neki važniji na glavnim cestama od Zagreba prema unutrašnjosti korpusnog teritorija;

— presjekli željezničke pruge na 911 mjesta pri čemu su uništili mnogo šina i skretnica;

— izbacili iz upotrebe željezničke pruge dužini od 14.922 metra (neke pruge kao Križevci—Majurec—Koprivnica—Gyekenés u Mađarskoj bit će izvan upotrebe od druge polovice 1943. do oslobođenja. I pruga Zagreb—Varaždin bila je u toku 1943. i 1944. godine izvan saobraćaja dulje vrijeme); — uništili ili oštetili 76 lokomotiva i 471 vagon;

Uslijed rušenja saobraćaj je na prugama bio u prekidu 1.883 sata ili 78 dana;

— miniranjem pojedinih vlakova koji su prevozili trupe ili ubijanjem neprijateljskih vojnika koji su osiguravali prugu nanešeni su ukupni gubici

neprijatelju: 908 ubijenih, 741 ranjen i 74 zarobljena. Zaplijenjeno je 12 pušaka i 2 pištolja.

Treba naglasiti da su diverzanti te rezultate ostvarivali prije svega neprijateljskim bombama ili minama koje su sami pravili od zaplijenjenog materijala. Zahvaljujući svojoj vještini i dobroj obučenosti, a prije svega hrabrosti i srčanosti pokazanima u svim akcijama te su zadatke mogli uspješno obavljati. Eksploziv koji su saveznici slali nije bio dovoljan da se potencijalne snage diverzanata 3. bataljona (odreda) još bolje iskoriste za još više diverzantskih akcija.

Uspjeh boraca diverzanata nije bio povremen. Krivulja akcija rasla je svakog mjeseca. Izuzetak su bila razdoblja ili vremenske nepogode, naročito velike vode uz pruge, koje su otežavale prilaženje, ali ni to nije bilo nesavladiva prepreka. Rukovođeni komandantima Mirkom Palčićem i Milanom J. Vignjevićem i politkomesarima Stjepanom Sobolom i pomoćnikom komesara Jovom Rusićem, diverzanti na području zagrebačkog korpusa dali su svoj zapažen doprinos borbi protiv okupatora, ustaša i drugih izdajnika naroda.

IV

ORGANIZACIJA, BROJNO STANJE, NAČIN DJELOVANJA I RASPORED NEPRIJATELJA

ORGANIZACIJA ORUŽANIH SNAGA

Nakon sloma stare Jugoslavenske vojske aprila 1941. godine i proglašenja tzv. NDH pod neposrednim nadzorom Nijemaca (u prvo vrijeme komandanta 2. armije, a od maja mj. 1941. godine opunomoćenoga generala u Hrvatskoj Glaisea von Horstenaua), otpočelo je stvaranje oružanih snaga kvistlinške tvorevine NDH: domobranstva, ustaške vojnice i oružništva (žandarmerije).

Za formiranje domobranstva i oružništva poslužilo je ljudstvo i komandni kadar iz kraljevske jugoslavenske vojske, odnosno žandarmerije, dok je za ustašku vojnici u prvo vrijeme komandni kadar uglavnom regrutiran iz redova ustaša emigranata.

Na rukovodeće položaje u domobranstvu došli su oficiri iz bivše austrougarske vojske, najvećim dijelom regrutirani, odnosno reaktivirani, uspostavom tzv. NDH. Prema Zakonu o osnutku vojske i mornarice Države Hrvatske, koji je stupio na snagu odmah po proglašenju NDH »vojsku i mornaricu Države Hrvatske sačinjavaju svi obveznici dosadašnje vojske i mornarice kraljevine Jugoslavije: časnici, podčasnici i momčad sviju vrsta oružja, aktivni i rezervni, koji su dana 1. studenog 1918. godine bili zavičajnici u ma kojoj općini, koja je danas sastavni dio Države Hrvatske ili čiji su očevi bili toga dan zavičajnici tih općina.«¹

Zapovjedništvo cjelokupne Hrvatske kopnene vojske 18. 4. 1941. izdaje tzv. »objašnjenje«² i poziva sve rezervne i bivše aktivne oficire i podoficire, sposobne za ratnu i pomoćnu službu, da se jave i nastave službu u domobranstvu. U pozivima upućenim podoficirima isključeni su »pravoslavni i Zidovi«, dok u pozivu oficirskom rezervnom sastavu i bivšem aktivnom kadru to ne piše.

Pri Ministarstvu hrvatskog domobranstva imenovano je »Povjerenstvo« koje je rješavalo molbe za primanje u domobranstvo. Rezervni i bivši aktivni oficiri primali su upitnike (anketne listove) s raspisom i rokom do kada ih ispunjene moraju predati nadležnim vojnim referentima po općinama. Upitnik je dostavljen svim vojnim osobama bez obzira na narodnost, tako da su ih dobijali i Srbi. Na osnovi odgovora na pitanja iz upitnika »Povjerenstvo« je odlučivalo o primanju u domobranstvo na taj način što su oficiri pozivani na vojnu vježbu. U prvo vrijeme ti su pozivi bili na ograničen rok koji se stalno

¹ »Narodne novine« br. 1 od 11-IV. 1941.

² »Narodne novine« br. 5 od 18. 4. 41.

produžavao prema situaciji i potrebi, bez obzira na to da li je to netko želio. Ta praksa se održala čitavo vrijeme rata. Međutim, s razvojem ustanka učestala su prilaženja rezervnih i aktivnih domobranskih oficira na stranu NOP-a i izbjegavanje vojne obaveze raznim makinacijama i korupciju, pa se u pozivima prijetilo »priekim sudom« ili se nasilnim putem odvodilo u vojsku.

Poziv starješinskom kadru naišao je na priličan odaziv. Jedan dio profesionalnih oficira javio se jednostavno da preživi, a drugi dio iz karijerističkih razloga. Tako je već prva grupa oficira i podoficira primljena 8. maja 1941. i to:

generala	28
viših oficira	694
nižih oficira	1.704
podoficira	2.566
vojnih činovnika	594 ³

Do kraja 1941. godine primljeno je u Hrvatsko domobranstvo (kopnena vojska, zrakoplovstvo, mornarica, osim oružništva) ukupno prema slijedećem:

generala	36
viših oficira	903
nižih oficira	2.642
podoficira	5.746
vojnih činovnika	922
	10.269 ⁴

Naoružanje i vojne instalacije potjecali su iz plijena razbijene jugoslavenske vojske (JV), koje su Nijemci jednim dijelom stavili na raspolaganje zapovjedništvu hrvatskog domobranstva. Jedan dio naoružanja okupator je odvuкао u Njemačku i preuzeo sve važnije vojne instalacije kao što su aerodromi u Zagrebu, Zemunu i Sarajevu, a Talijani lučke instalacije na jadranskoj obali i aerodrom u Mostaru.

Izdan je proglas za predaju oružja, municije, odijela i druge vojne opreme koja se zatekla kod vojnih obveznika razbijene JV i privatnih osoba⁵ i određen »krajni rok« za predaju do 24. 4. 1941. Međutim, odziv za predaju oružja i municije bio je vrlo slab, pa je poslije tri mjeseca (7. 7.) ponovo izašla »odredba o predaji oružja« s krajnjim rokom 18. 7. 1941.

Prve oružane formacije koje su se pojavile odmah po proglašenju tzv. NDH i koje su poslužile za uspostavu vlasti na teritoriju te okupatorske tvorevine bile su:

- PT bojna (formirana od ustaša povratnika),
- Seljačka zaštita (oružane formacije HSS-a, komandant Zvonko Kovačević).
- naoružane grupe tabora i logora (»divlje ustaše«),

³ »Narodne novine« br. 22 od 8. 5. 1941.

⁴ »Narodne novine« br. 22 od 20. 7. 1941.

⁵ »Narodne novine« br. 5 od 18. 4. 1941.

- dobrovoljci sveučilištarci (trolistaši),
- oružništvo.

Prema odobrenju Nijemaca, domobranstvo nije moglo biti veće od 16 pješadijskih bataljona i dva konjička divizionu – ukupne jačine 16.000 ljudi.

Četvrtog aprila 1941. formiraju se zapovjedništva Savskoga, Osječkog, Vrbaskog, Bosanskog i Jadranskog divizijskog područja. U sastav divizijskih područja bila su »Popunidbena zapovjedništva« (vojni okruži) u slijedećim centrima: Savsko divizijsko područje pokrivalo je teritorije okruga: Zagreb, Bjelovar, Karlovac i Varaždin.

Već u prvim danima ustanka takve domobranske jedinice bile su ubačene u borbu protiv NOP-a. Dijelom zbog nedovršene organizacije, slabe obučenosti i niskoga borbenog morala, a dijelom i zbog specifičnog djelovanja partizana, domobranske su jedinice od samog početka trpjele osjetne gubitke, a neke su i desetkovane.

Uzroke neuspjeha domobranskih snaga u početku rata, zarobljavanja i predaje domobrana partizanskim jedinicama, ne treba tražiti samo u činjenici da su te snage bile slabog kvaliteta i borbenog morala, nego i u činjenici da su i okupator i ustaše bili iznenađeni ne samo masovnošću i snagom napada partizanskih odreda, nego i njihovim načinom borbe, za koji nisu bili pripremljeni.

S obzirom da domobranske snage koje su formirane kao divizijska područja nisu u operativno taktičkom pogledu zadovoljile potrebe i zahtjeve okupatora, niti su po svojoj organizacijskoj strukturi, naoružanju i krajnjoj jačini odgovarale potrebi uspješnog suprotstavljanja partizanskim djelovanjima na zahtjev Nijemaca domobranstvo je potkraj 1941. reorganizirano.

Prvo naređenje o pozivanju novaka (regruta) upućeno je 2. 7. 1941. godine. Prema podacima domobranskog generala F. Dragojlova, u 1941. je godini prvo regrutiranje dalo oko 43.000 ljudi koji su nakon 6-mjesečne obuke bili određeni za formiranje četiri gorska zdruga (1942), popunu oružništva i jedan dio za ustaške vojnici.

5 naslijeđenim osobinama više žandarmerije, oružništvo je vrlo rutinirano i organizirano djelovalo od samog početka proglašenja tzv. NDH u prvom redu protiv komunista koji su izvodili sabotaze i akcije. Nakon izbijanja narodnog ustanka, oružništvo je upotrebljavano s ustaškim formacijama za čišćenje ugroženih mjesta i protiv nezaštićenog naroda i sela.

Oružničke postaje, u prvo vrijeme brojno slabe (5-15 ljudi), načičkane po mnogim mjestima željezničkim stanicama, raskršćima i si. bile su prvi i vrlo pogodni ciljevi napada partizanskih odreda.

Zapovjedništvo oružništva nalazilo se u Zagrebu. Oružništvo je bilo formirano u 4 oružničke pukovnije - I. Zagreb, II. Knin, III. Banja Luka, IV. Tuzla.

Potkraj 1941. u oružništvu je bilo 3.706 ljudi.⁶

Ustaška vojnica stvorena je od ustaša - povratnika i tzv. dobrovoljaca. Nijemci nisu ograničavali jačinu ustaških formacija kao domobranskih, jer su ih smatrali političkom organizacijom. Naprotiv, Nijemci su forsirali ustašku

⁶ »Narodne novine« br. 22-207/1941.

vojnici da se što prije organizira, davali su kvalitetnije naoružanje i opremu, imali su povjerenje u nju kao organizaciju, koja je, u stvari, stvorena po uzoru na SS odrede. Ustaše su uz pomoć Nijemaca vrlo pažljivo odabrale komandni kadar i ljudstvo. Komandni kadar regrutiran je od provjerenih ustaša – povratnika i iz redova nacionalističkih i separatistički orijentiranih sveučilištaraca (npr. »trolistaša«), a ljudstvo iz zabačenih krajeva, kao npr. vjerski fanatici i slični, zavedeni i zaostali seljaci i radnici, asocijalne osobe.

Ustaška je vojnica, zajedno s oružnicima, bila prva oružana formacija upotrijebljena protiv NOP-a. Odmah nakon proglašenja tzv. NDH, po taberima i logorima organizirane su grupe ustaša (tzv. »divlje ustaše« – proizvoljne formacije), većinom od mještana, dobrovoljaca, koji su »na svoju ruku« »čistili« teren i »osvećivali se« ustanicima i nezaštićenom srpskom stanovništvu, naročito u krajevima gdje su se izvodile sabotaze i akcije.

Uz ustaško-domobranske jedinice, Nijemci su na području Hrvatske, odnosno sjeverozapadne Hrvatske imali dijelove 718. pješadijske divizije (jačina oko 8.000 ljudi i 3.000 konja), 823, 923, 924, i 925. bataljona za osiguranje (Landes schütze) koji su bili raspoređeni duž pruga Zagreb–Banja Luka–Sarajevo, Zagreb–Sisak–Slavonski Brod i Zagreb–Sušak. Bataljoni su bili jačine 800 ljudi i formirani većinom od starijih godišta i naoružani samo lakim naoružanjem. Na granici između Hrvatske i anektiranog dijela Slovenije Nijemci su imali granične jedinice.

Mađari su u Mađimurju držali jedan bataljon i granične čete raspoređene u 18 stražarskih jedinica, nastojeći spriječiti svaki kontakt s NOP-om u Hrvatskoj.

U 1943. godini domobranstvo se ponovo reorganiziralo. Radi lakšeg komandovanja i bolje taktičke upotrebe, ukinute su divizije i od postojećih i novoformiranih jedinica po zbornim područjima formirana su 4 lovačka zdruga kao elastičnije formacije za borbu protiv NOVJ-a i POJ-a. Zdrugovi su jednim dijelom bili naoružani, opremljeni i obučeni u Njemačkoj. Kad su Nijemci poduzimali ofenzive na našem teritoriju svi su zdrugovi bili stavljeni pod njihovu komandu.

Tokom 1943. god. ustaške i domobranske snage u sjeverozapadnoj Hrvatskoj pretežno su djelovale samostalno protiv naših jedinica. Ali uslijed povećanih borbi i naglog širenja NOB-a u sjeverozapadnoj Hrvatskoj širila se demoralizacija u domobranstvu i suradnja s narodnooslobodilačkim pokretom. Tako već u ljeto 1943. (7. jula) iz Jalkovca kod Varaždina artiljerijski divizion s komandantom bojnikom (majorom) Vardom Demetrom na čelu prelazi na stranu NOV i POH. Prešli su i oficiri Marko Petrović, Mirko Habdija, Josip Rukavina, Vlado Slobodjaninov i Ivica Magličić i vojnici sa 8 poljskih haubica. Taj primjer slijedi grupa (vod) konjanika iz Varaždina s poručnikom Branimirom Cikojevićem i jedna satnija domobrana (oko 150 ljudi) s cjelokupnim naoružanjem i opremom sa zastavnikom Vjekoslavom Smehom Alibabom i neke grupe koturaša (biciklista) iz Koprivnice.

Učestalije dolaženje domobrana u redove NOV i POH bilo je posljedica sve češćih uspješnih borbi naših jedinica u tom dijelu Hrvatske. Potkraj 1943. god. svi veliki gradovi sjeverno od rijeke Save na području sjeverozapadne Hrvatske, izuzev Zagreba, Bjelovara i Varaždina, bili su oslobođeni. Slobodni

teritorij Slavonije je preko Bilogore i Podravine bio isto takb spojen kao i Bilogora preko Kalnika, Gornje Rijeke, Novog Marofa s Hrvatskim zagorjem. Sve je to već tada počelo mijenjati brojni odnos između ustaških i domobranskih jedinica u korist ustaških formacija.

Prema podacima domobranskog generala Dragojlova, objavljenim nakon rata u Švicarskoj, domobranske snage su potkraj 1943. god. spale na 38.000 ljudi, dok su jedinice u sastavu ustaške vojnice narasle na 114.000 ljudi, ali te podatke ne možemo uzeti potpuno vjerodostojnim.

Na slobodnom teritoriju nikla je široka mreža NOO, organa narodne vlasti. Ustaška vlast ostala je samo u većim gradovima. Ta činjenica prinudila ih je u prvoj polovici 1943. godine na stvaranje tzv. dora (domobranska radna pukovnija) na području svakoga zbornog područja. Jedna takva pukovnija bila je u Bjelovaru. U nju su prvenstveno bili pozivani Srbi s područja sjeverozapadne Hrvatske, Slavonije i Srijema. Te su jedinice upotrijebljavane za pomoćne službe, ali da spriječe sve masovnije pristupanje NOP-u srpskog stanovništva koje od prvih pojava partizana nije krilo svoje simpatije za NOP, pokazujući spremnost sve većeg aktivnog učešća u NOB-u.

Na teritoriju tzv. NDH su u toku 1943. god. formirane i posebne policijske jedinice od ljudstva koje je izdvojeno iz domobranstva. Pukovi i bataljoni nosili su naziv »hrvatski«, ali je komandni kadar i jedan dio ljudstva bio malo njemački. Formiranje tih jedinica počelo je u julu 1943. a završilo 1944. godine. Do kraja 1943. god. stvorena su nepotpuna tri policijska puka i četiri samostalna bataljona sa sjedištima u Osijeku, Sremskim Karlovcima, Samoboru, Đakovu, Varaždinu, Virovitici i Sarajevu. Njihovo brojno stanje bilo je oko 10.000 ljudi. Sve su se te snage nalazile pod komandom višega SS policijskog vođe Kamerhofera sa sjedištem u Zagrebu. Namjena tih jedinica bila je »čišćenje« prostora i mjesta, uspostavljanje ustaške vlasti i održavanje javnog reda i poretka nakon akcija operativnih jedinica.

Novoformirana FELD komanda 1038 djelovala je u Bjelovaru. Feld komandant u tom rajonu bio je ujedno komandant zone sigurnosti okruga Bjelovar. U jednom svom izvještaju feld komandant će u vezi s prikupljanjem ljetine plastično izraziti stanje na tom području rekavši da su diverzije na prugama Bjelovar—Križevci i Križevci—Dugo Selo neprekidne. Takvo stanje natjeralo je komandanta 187. njemačke divizije da raspiše nagradu od 10.000 kuna za hvatanje diverzanata koji vrše sabotaže na prugama. Vojnicima obećava: »Onim vojnicima koji postavljanjem zasjeda omoguće da se uhvati diverzantska grupa ili koji otkriju njihovo boravište, tako da se mogu pohvatati ili uništiti njihovi učesnici, daje se specijalno odsustvo od 14 dana...«

I na području sjeverozapadne Hrvatske teritorija i 2. operativne zone NOV i POH, od druge polovice 1943. sve oružane snage tzv. NDH stavljene su u operativnom pogledu pod komandu komandanta 69. rezervnoga armijskog korpusa njemačke armije. Uslijed razmaha i širenja NOB-a ustaške i domobranske jedinice više nisu napuštale taj teritorij, jer su bile prijeko potrebne za gušenje NOP-a i sprečavanje širenja slobodnog teritorija bliže Zagrebu i vitalnim područjima zapadno i sjeverozapadno od Zagreba, gdje je njemačka okupacijska sila imala glavne pravce odstupanja svoje okupacijske armije iz Jugoslavije i s Balkana.

U proljeće 1943. god. prozapadno orijentirana buržoazija u tzv. NDH pokušala je zauzeti najvažnije položaje u oružanim snagama nadajući se da će na taj način lakše dobiti podršku reakcionarnih krugova na Zapadu i očuvati svoje pozicije u potpuno kompromitiranoj Pavelićevoj državi.

»Puč« koji je organizirala grupa ustaških i domobranskih funkcionara i oficira u ljeto 1944. s ministrima Vokićem i Lorkovićem na čelu, trebao je poslužiti tim ciljevima. Taj pokušaj grupe pripadnika ustaškog pokreta, poznatih anglofila, nije bio nikakav »puč«, nego obična politička akcija da se tzv. NDH diplomatskim putem približi saveznicima. Pavelić je također o tome bio obaviješten, a preko njega i Nijemci (von Kasche u Zagrebu). Lorković i Vokić su — usprkos njihovome čvrstom pronjemačkom opredjeljenju — uhapšeni sa znanjem von Kaschea. Ugušenje tog pokušaja prošlo je tiho. Taj momenat Nijemci su iskoristili i sve oružane snage tzv. NDH stavili pod neposrednu komandu ustaškog stana (vrhovne ustaške komande R. B.) Ministarstvo oružanih snaga ostalo je samo izvršni i administrativni organ. Potčinjavanje domobranstva okupatorskim operativnim jedinicama i štabovima, koje su Nijemci počeli provoditi još 1942., potkraj 1944. god. ostvaruju do kraja.

Polazeći od činjenice da je domobranstvo postalo sve nepouzdanije, njemačko komandovanje u Hrvatskoj dobija punu podršku ustaša za posljednju reorganizaciju domobranstva. Planom je bilo predviđeno da se od jedinica, bez obzira na to jesu li one ustaški združeni i pukovnije, formiraju divizije kao jedinstvena vojska pod imenom »Hrvatske oružane snage«. Reorganizacija i stvaranje jedinstvene vojske (ustaško-domobranskih jedinica) trebalo je ustašama pomoći da kod saveznika dobiju tretman »regularne vojske«.

Reorganizacija domobranstva u tom smislu bila je, u stvari, njegova likvidacija, koju je najposrednije ubrzao i pospješio razmah NOP-a i uspješno djelovanje Narodnooslobodilačke vojske širom Hrvatske i Jugoslavije. Deklaracija predsjednika NKOJ-a i Vrhovnog komandanta NOV i POJ Maršala Tita od 17. 8. 1944. o amnestiji pripadnika kvislinških formacija, izazvala je rasulo domobranstva tako da su cijele jedinice prelazile na stranu NOVJ ili se razilazile kućama.

O pojavi dezertiranja njemački zrakoplovni izaslanik u Zagrebu ovako izvještava 12. i 13. IX 1944:

»1) Dezertiranje pripadnika hrvatskih oružanih snaga ustanicama, zadnje vreme se znatno pojačalo. Računa se u prvoj dekadi septembra na 4.000 do 4.500 ljudi i to ne kao pojedinci, već kao formacijske jedinice. Na hrvatskoj strani ove pojave se povezuju sa raspuštenim oficirskim sastavom. Stvarni razlog biće u paničnom strahu što ga je izazvao Titov poziv da će onajko se ne bude od 15. IX dobrovoljno javio biti izveden pred partizanski sud...

2.) ... Noću od 12. na 13. IX dezertiralo je u gradu Zagrebu sa položaja teška PA baterija, uključujući komandira, 2 oficira (oko 100 ljudi); komandant divizionara sa ađutantom, vodom za vezu i vodom za instrumentalno izviđanje, koji su bili smešteni u blizini, priključili su se. Teška oruđa su ostavili, 2 laka oruđa su oštetili.«⁷

⁷ VII, tom XII, knjiga 4, dok. 131, str. 594-595.

Spomenuta jedinica samo je jedna od mnogobrojnih koje su došle u NOV i POH na području 10. korpusa, »Zagrebačkog«, NOV i POJ. Cijeni se da je samo u jedinice 32. i 33. jedinice došlo više od 2.000 domobrana, od kojih je najviše donijelo svoje lično oruđe i opremu.

Formiranje ustaško-domobrinskih divizija (oko 15) bio je jedan od niza mnogobrojnih pokušaja ustaša i okupatora da zadrže pobjedonosni hod, NOP-a Jugoslavije, koji je na širokom području svojom NOV i partizanskim odredima progonio i uništavao okupatore i njegove saradnike ustaše, četnike, bijelu gardu, nedicevce, ljoticevce, baliste i druge izdajnike i ubrzavao dan pobjede.

Izbor komandanata iz redova ustaša ili domobrana provjerenih kroz borbu i čvrstu lojalnost ustaškom okretu, trebao je biti garancija da će takve jedinice biti sposobne izvršiti one ciljeve i zadatke koje su od njih očekivali njemački okupator i Pavelić. Oko 114.000 ustaša i 38.000 domobrana i 10.000 oružnika ostali su jedina oružana snaga za konačan obračun.

U toku februara i marta 1945, god. stvoreno je 5 ustaških »Zborova« od kojih su 1. i 3. pokrivali područje teritorija 10. korpusa. Prvi ustaški zbor od tri jake divizije, od kojih su 1. hrvatska udarna i 5. udarna ustaško-domobrinska nastale od PTS-a i »Crne legije« (5. ustaški stajaci zdrug) s poznatim ustaškim vitezovima i generalima, ratnim zločincima Antom Moškovom i Rafaelom Bobanom, bio je od početka 1944. god. glavna udarna snaga ustaškog i njemačkog komandovanja za borbu protiv jedinica 10. korpusa u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. PTS i te divizije bile su njihove najelitnije jedinice u Hrvatskoj, a po moralu i borbenosti nije bilo boljih od njih u oružanim snagama tzv. NDH. To će najbolje pokazati i završne operacije u kojima će se te jedinice žilavo boriti pod cijenu najvećeg broja mrtvih i ranjenih. One nikad nisu bile spremne predati se do njihovog konačnog sloma kod Dravograda 1945. godine.

Kad se formirala, 1. hudiv imala je 4.277 momaka, 723 dočasnika i 215 časnika, 608 samokresa, 180 str. samokresa, 193 strojopuške, 69 bacača, 4 topa, 4.113 pušaka, 13 samovoza i 5 mot. kotur.

Uz 1. i 5. ustaško-domobrinske divizije, potkraj 1944. god., na području 10. korpusa, između rijeke Save i Drave, djelovale su 1. i 2. kozačka njemačka divizija, koje su također po svojoj izvježbanosti za borbu bile prvoklasne okupatorske jedinice. U završnim borbama za oslobođenje i mnoge su druge jedinice okupatorske vojske pri odstupanju preko teritorija 10. korpusa pomagale njihovu borbu što je vidljivo iz borbenih akcija i operacija, pa još više otežavale situaciju za jedinice 10. korpusa.

RASPORED I BROJNO STANJE PO UPORIŠTIMA

Brojno stanje, raspored i naoružanje po uporištima neprijateljskih jedinica na teritoriju Korpusa — ne računajući grad Zagreb, najveći vojni centar od početka stvaranja tzv. NDH - prema izvještaju obavještajnog odsjeka štaba

10. korpusa NVJ od 1. septembra 1944. godine pov. broj 298, daje približno realnu sliku brojnog stanja i rasporeda neprijateljskih snaga. Ta slika pokazuje da je neprijatelj u sistemu obrane najvećim snagama osiguravao komunikacije i pojedina područja koja su služila kao pravci povlačenja njemačkog okupatora i njegovih suradnika i pomagača iz naše zemlje.

PTS, kasnije 1. hudiv, 5. stajaci zdrug, 187, te 1. i 2. kozačka divizija njemačke okupacijske vojske, gotovo od prvog dana postojanja 10. korpusa vode borbu protiv njegovih jedinica. Oslanjaju se na jača uporišta Bjelovar, Varaždin, Križevce, Kutinu, Ivanić-Grad i Koprivnicu kao polazne baze za brze koncentracije i ispade na slobodni teritorij. Tako su okupator i ustaše bez velikih teškoća mogli ostvarivati svoje ciljeve uznemiravanja, hapšenja, pljačke, hvatanja vojnih dezertera, jer su se njihove jedinice uvijek nalazile na dohvat slobodnog teritorija.

Kad se Crvena armija približila našim granicama (juli 1944. god.) njemački je 69. korpus ofenzivom »Rouen« počeo čistiti šire područje Kalnika da bi sjeverno od linije Zagreb—Koprivnica—Gyekenyes i dalje na zapad imao slobodnije prostore za prikupljanje okupacijskih jedinica na putu u Njemačku.

Stupanjem Crvene armije na naš teritorij kod Barcsa i Virovitice 8. 12. 1944. godine, na području 10. i 6. korpusa počele su frontalne pozicijske borbe za obranu virovitičkog mostobrana, koji je, dok je postajao, za Njemačku okupacijsku silu predstavljao nesigurnu pozadinu srijemskog fronta i slabo osiguranje desnog boka trupa u Mađarskoj. Stoga njemački okupator svim raspoloživim snagama (4—5 divizija) na našem prostoru intervenira da ga što prije likvidira, ali to ne uspijeva bez dovlačenja snaga sa srijemskog fronta.

Ofenziva u martu 1945, izvedena pod šifrom »Sjeverni vjetar«, također je potvrdila da je neprijatelj na »Zvonimirovoj liniji«, preko Moslavine, Bjelovara i dalje prugom Bjelovar—Kloštar Podrav. na Dravu, trebalo obrambenim borbama da zadrži nadiranje JA i uspori oslobođenje naše zemlje, a okupatoru i njegovim pomagačima omogućiti da izvuku što veći broj svojih trupa prema Austriji i Njemačkoj.

Borbe vodene tada, a pogotovu u završnim operacijama za oslobođenje, nisu ostavile mjesta nikakvoj dilemi — potvrdile su takve neprijateljske težnje.

Neprijateljske snage su 1. 9. 1944. godine bile ovako raspoređene:

1. Sektor Prigorje i Zagorje

Sesvete — 371 vojnik (željeznička transportna bojna, gestapovci, žandari, avijatičari)

naoružanje: 3 l.b., 4 t.m., 23 p.m., 9 šm. i puške

Dugo Selo — 718 vojnika (Nijemci, želj. transportno, domobrani, ustaše, žandari)

naoružanje: 4 l.b., 10 t.m., 25 p.m., 27 šm., 716 pušaka, 60 bicikla, 3 kamiona, 6 rak. pišt., po 5 bombi na svakog vojnika

Zelina (Sv.Ivan Zelina) — 170 vojnika (domobrani i žandari)

naoružanje: 18 puškomitraljeza i puške

Luka — 120 ustaša sa 8 pm, 1 t.b., ostalo puške

Donja Bistra — 55 žandara s puškama.

Veliko Trgovište - dijelovi Gestapa iz Bjelovara - 150.
 naoružanje: puške i automatsko
 Oroslavlje — 280 (gestapovci, domobrani)
 naoružanje: puške i automatsko oružje
 Donja Stubica — 470 (ustaše, domobrani i žandari)
 naoružanje: 8 tanketa, puške i automatsko oružje
 Stub. Toplice — 35 ustaša
 naoružanje: 4 p.m., 1 l.b. 3 šm., puške
 Markuševac - 250 (domobrani, tenkisti)
 8 tenkova, 10 t.m., 15 p.m., 16 mitraljeza
 Granešina — 80 žandara s puškama
 Vugrovec — 30 (ustaška milicija) 2 p.m, ostalo puške
 Kašina — 115 (ustaše, milicionari, žandari)
 Donja Zelina - 120 (ustaše PTS)
 Crkvena Ves — 140 (ustaše)
 naoružanje: 3 t.m., 8 p.m., 10 šm., ostalo tal. puške
 Belovar—Moravče — 240 (ustaše)
 naoružanje: puške i automatsko oružje
 Soblinec - 40 (ustaše)
 naoružanje: puške i automatsko oružje
 Popovec — 60 (ustaše)
 naoružanje: puške i 2 p.m.
 Krapina — 360 (Gestapo, ustaše)
 naoružanje: nepoznato
 Bedekovčina - 50 (domobrani)
 naoružanje: puške i 1–2 p.m.
 Poznanovec — 60 (ustaše)
 naoružanje: 1 l.b., 3 p.m., 4 šm., puške
 Zlatar - 600 (ustale)
 naoružanje: 2 topa 75 mm, 2 topa 37 mm, 2 t.b., 2 l.b., 6 t.m., 20 p.m.
 Zlatar Bistrica — 300 (ustaše)
 naoružanje: 8 topova 150 mm, 2 t.m., 2 p.m., puške
 Marija Bistrica — 280 (ustaše, žandari, domobrani)
 naoružanje: 2 protutenkovska topa, 1 teški mitraljez, 10
 puškomitraljeza, puške
 Laz — 100 (ustaše)
 naoružanje: 2 t.m., 4 p.m., 4 šm. i puške
 Prepolno - 250 (ustaše PTS)
 naoružanje: 4 t.m., 12 p.m., 1 t.b., 3 l.b. i puške
 Lojnica — 70 (ustaše, želj. bojne)
 naoružanje 1 t.b., 1 l.b. i puške
 Komin — 32 (domobrani)
 naoružanje: 4 p.m. i puške
 Konjščina — 280 (ustaše PTS)
 naoružanje: 4 topa 75 mm, 6 t.m., 12 p. m., puške
 Hrašćina-Trgovišće — 120 (ustaše PTS)
 naoružanje: 1 top 37 mm, 1 t.b., 1 l.b., 8 p.m., 6 šm., i puške

Hum Brez. - 430 (ustaša PTS)
naoružanje: 2 t.b., 4 l.b., 4 t.m., 8 p.m., šm. i puške
Zajezda — 240 (ustaše PTS)
naoružanje: nepoznato
Ivanec zag. — 500 (ustaše, domobrani)
naoružanje: nepoznato
Klanjec - 143 (Gestapo)
Tuheljske Toplice — 300 (domobrani)
naoružanje: nepoznato
Pregrada — 300 (domobrani)
naoružanje: nepoznato
Vinagora — 300 (domobrani, milicija)
naoružanje: puške i nešto automatskog
Desinić — 300 (domobrani, ustaše)
naoružanje: puške i automatsko oružje
Hum na Sutli — 300 (domobrani i ustaše i žandari)
naoružanje: puške i automatsko
Sv. Križ-310 (ustaše PTS)
naoružanje: nepoznato
Lepoglava — 140 (ustaše PTS)
naoružanje: 1 t.b., 2 l.b., 3 t.m., 4 p.m., i puške
Trakošćan — 300 (domobrani i žandari)
naoružanje: puške i nešto automatskog
Dubok Jarak - 200 (ustaše)
naoružanje: puške i automatsko
Guščerovac - 100 (ustaše)
naoružanje: puške i malo automatsko
Stožnjavec — 20 (ustaše)
naoružanje: t.m., i puške

Ukupno na sektoru 10.001 vojnik
(ustaše, domobrani, žandari)

2.Sektor Moslavina

Prečec - 53 (Nijemci)
naoružanje: 2 t.m., 2 l.m., puške
Bunker na Lonji kod Prečca (most) - 122 (domobrani i Nijemci)
naoružanje: 2 t.m., 2 p.m., puške
Ivanić-Grad — 987 (ustaše, domobrani, žandari i Nijemci)
naoružanje: 3 brdska topa, 3 t.b., 9 l.b., 9 t.m., 3 pr.av. mit., 20 p.m., 7
šm., puške
Poljana kod Ivanić-Grada — 60 (milicija)
naoružanje: puške
Bunker Deanovac i Sirinec — 20 (domobrani)
naoružanje: 2 p.m. i puške
Novoselec-Križ — 435 (žandari, Nijemci, ustaše, domobrani)
naoružanje: 2 t.b., 2 l.b., 8 t.m., 10 p.m., 15 šm., puške

Vojni Križ — 657 (ustaše, domobrani, žandari, Nijemci)
naoružanje: 1 top 100 mm, 2 topa 75 mm, 2 topa 47 mm, 1 t.b., 3 l.b., 8 t.m., 24 p.m., 39 šm, 17 pišt., puške

Bunker na mostu (Česma) — 39 (Nijemci i domobrani)
naoružanje: 2 t.m., 1 p.m., 1 reflektor, puške

Ludina (stanica) — 34 (domobrani i Nijemci)
naoružanje: 2 m.t., 2 šm., 2 pišt., 20 franc, pušaka

Popovača — 623 (Nijemci ustaše, domobrani, žandari, milicija)
naoružanje: 2 t.b., 10 l.b., 9 t.m., 24 p.m., 30 šm., 36 pišt., puške, oklopni vlak

Krivaj—Voloder sa 3 bunkera — 26 (Nijemci, domobrani)
naoružanje: 2 t.m., 1 p.m., 1 šm., 22 puške i 1 pištolj

Gračanica (bunker) — 36 (domobrani i Nijemci)
naoružanje: 1 t.b., 1 t.m., 2 p.m., 2 šm., 1 pišt., puške

Tucilača (bunker između Gračanice i Repušnice) — 25 (domobrani gorskog združa)
naoružanje: 2 p.m., puške

Repušnica - 40 (Nijemci, domobrani gorskog združa željezničke bojne)
naoružanje: 1 t.m., 3 p.m., 1 šm., puške

Kutina — 1.260 (1. gorski združ, Nijemci, 187 p.d.)
naoružanje: 2 t.b., 4 l.b., 3 topa 100 mm, 2 brd. topa 75 mm, 2 prot. oklp. topa 37 mm, 14 t.m., 37 p.m., 57 š; 729 pušaka, 70 pišt.

Goilo — 470 (gorski združ, 187 div.)
naoružanje: 2 topa 105 mm, 6 t.b., 12 l.b., 16 t.m., 22 p.m., 28 šm., 16 trom. pušaka, puške

Husain - 45 (Nijemci 187. div)
naoružanje: 2 l.b., 7 p.m., 5 šm., 2 tromp. p.

Ilova — 88 (Nijemci, 187. prva koz. div.)
naoružanje: 1 t.b., 2 l.b., 2 t.m., 12 p. m., 7 šm, 3 trom. puš.

Zbegovača - 62 (Nijemci 187. div.)
naoružanje: 1 t.b., 1 l.b., 1 t.m., 8 p.m. 5 šm.

Banova Jaruga - 376 (Nijemci, želj. bojna, domobrani)
naoružanje: 1 top 75 mm, 3 t.b., 6 l.b., 8 t.m., 15 l.m., 22 p.m., 18 šm., 8 trom. pušaka

Poljana - 243 vojnika (Nijemci 187. div. i 1.gorski združ)
naoružanje: 2 prot. tenk. topa, za 1 top 105 mm, 1 t.b., 3 l.b., 2 t.m., 13 p.m., 15 šm.,

Bunker-Gaj - 18 (1. gorski združ)
naoružanje: 2 p.m., 1 šm., puške

Garešnica — 420 (1 gorski združ ustaše, Nijemci, žandari)
naoružanje: 2 topa, 2 t.b., 2 l.b., 5 t.m., 26 p.m., 30 šm., puške

Hercegovac — 341 (1.gors. združ)
naoružanje: 2 topa 37 mm., 3 t.b., 4 l.b., 6 t.m., 20 p.m., 2 šoša mitraljeza, 8 šm., puške

Božjakovina — 60 (ustaše)
naoružanje: 1 l.b., 4 p.m., 4 šm., puške.

Lonja kod Prikraja - most - 70 (posadna dom. bojna)
naoružanje: 1 l.b., 1 t.m., 6 p.m., puške.
Lonjica most - 45 (posadna dom. bojna)
naoružanje: 1 l.b., 3 p.m., ostalo puške
Črnc most - 20 (posadna dom. bojna)
naoružanje: 1 p.m., puške
Vrbovec - 190 (ustaše, želj. bojne, posadna dom. bojna)
naoružanje: 2 t.m., ? p.m., puške.

ukupno: 6.867 ljudi

3.Sektor Bilogora (Bjelovar)

Rovište — 160 (ustaše)
naoružanje: nepoznato
Bjelovar - 4.120 (žandari, Nijemci, domobrani, 4. gorski zdruk)
naoružanje: 3 t.b., 20 l.b., 17 t.m., 54 p.m., 300 šm., 2 topa 100 mm sa
400 granata, 4 poljska topa 80 mm sa 1.279 granata, 2 pr. aut. topa, 9
pr.av.mitr. 2 tenka od 7 t., 1 tanketa, na aerodromu na sajmištu ima 5
aviona tipa Breguet i Fizir.
Narta - 432 (žandari, 4. gorski zdruk)
naoružanje: 5 puškomitr., 5 šm., 8 t.m., 1 t.b., puške.
Gudovac — 127 (ustaše)
naoružanje: 5 p.m., 4 šm., puške
Korenovo — 150 (4.gorski zdruk)
naoružanje: 4 p.m., 3 šm., puške.
Veliko Trojstvo - 220 (4. gorski zdruk, žandari)
naoružanje: 1 t.b., 1 l.b., 18 p.m., 3 p.m MG 16 mm puške.

Ukupno: 5.209 ljudi

4.Sektor Podravina

Koprivnica — 1.410 (ustaše 5. stajaćeg zdruha)
naoružanje: 2 t.b., 12 l.b., 9 t.m., 19 p.m., 2 topa 75 mm, 3 topa 37 mm
Drnje — 50 (ustaška milicija)
naoružanje: puške
Hlebine — 45 (ustaška milicija)
naoružanje: 1 p.m., ostalo puške
Novigrad Podrav. — 400 (ustaše 5. stajaćeg zdruha)
Virje: — 500 (ustaše 5. stajaćeg zdruha)
Đurđevac - 500 (ustaše 5. stajaćeg zdruha)
naoružanje: 2 topa 75 mm, 2 t.b., 4 l.b., 3 t.m.
Kloštar Podrav. - 110 (ustaše 5. stajaćeg zdruha i milicija)
naoružanje: 1 t.m., 6.p.m., puške
Pitomaca — 120 (ustaše 5. stajaćeg zdruha)
naoružanje: puške i automatsko oružje
Đelekovac — 35 (milicionari)

Ukupno 3.170 ljudi

5. Sektor Kalnika

Ludbreg - 500 (ustaše PTS-a, Crna legija)
naoružanje: 2 topa 75 mm, 2 t.b., 4 t.m., 30 p.m., puške
Varaždinske Toplice — 162 (ustaše, žandari)
naoružanje: 1 t.b., 2 l.b., 20 p.m., puške i šmajseri
Varaždin — 3.016 (domobrani, ustaše, žandari, Gestapovci)
naoružanje: 6 topova 155 mm, 8 topova 75 mm, 12 t.b., 23 l.b., 195 nešto
šmajsera, ostalo puške
Novi Marof — 366 (ustaše, žandari)
naoružanje: 1 t.m., 1 top 75 mm, 2 t.b., 4 l.b., 35 p.m., šmajseri i puške
Repinac - 120 (domobrani, posadna bojna)
naoružanje: 1 t.b., 1 l.b., 2 t.m., 4 p.m., puške
Križevci — 980 (ustaše, domobrani, žandari)
naoružanje: 2 topa 100 mm, 1 top 75 mm, 4 topa 37 mm, 1 t.b., 1 l.b., 7
t.m., 30 p.m., 11 šm., puške.

ukupno: 5.144 ljudi

Raspored neprijateljskih snaga po uporištima nije se bitno mijenjao od septembra 1944. godine. Iz njega se vidi da je neprijatelj već tada imao od 30.000 do 40.000 vojnika za akcije protiv jedinica 10. korpusa. Rasporedio ih je tako da ih je mogao koncentrirati u roku od 2–3 sata iz jednog područja u drugo.

U početku borbi na virovitičkom mostobranu neprijatelj dovlači nove snage (1. kozačku konjičku, a kasnije i 2. kozačku konjičku), pa se brojno stanje kreće od 40-50.000, a u završnim operacijama je od 50 do 80.000 neprijateljskih vojnika bilo bačeno u borbe na području korpusne oblasti.

NEKE KARAKTERISTIKE DJELOVANJA NEPRIJATELJA

Uspješno ofenzivno djelovanje naših jedinica u drugoj polovici 1943. god. na čitavom prostoru sjeverozapadne Hrvatske izazvalo je neke promjene u načinu djelovanja neprijatelja u napadu i obrani. Povećana vatrena i udarna moć naših jedinica i visok moral boraca osigurali su uspjehe u borbi i stvaranje velikoga slobodnog teritorija. U tom periodu neprijatelj je bio u vojnoj i političkoj defenzivi.

U skladu s operativnim planovima njemačkog okupatora, ustaše u početku 1944. godine svojim mjerama i borbenim akcijama nastoje smanjiti oslobođeni teritorij u zagrebačkoj oblasti i osigurati komunikacije u međurječju rijeka Save i Drave radi sigurnijeg povlačenja njemačkog okupatora iz naše zemlje.

To je vrijeme kad ustaško-domobransko komandovanje nastoji neke jedinice reorganizacijom i pojačanim utjecajem ustaša u domobranstvu, osposobiti za napadne i obrambene borbe.

Radi obrane i učvršćivanja teritorija Hrvatskog zagorja i Prigorja, ustaše šire mrežu uporišta. U Zagorju su to Zlatar (najveće i najjače ustaško uporište

s većim brojem domaćih ustaša), Pregrada, Lepoglava, Zaprešić, Marija Bistrica, Krapina i niz drugih manjih uporišta. Ustaše žele osigurati stalnu kontrolu teritorija. Svakodnevno izlijeću na teren, šire obavještajnu službu na terenu i stalnim prepadima nastoje uništiti organizacije NOP-a (partijska i skojevska rukovodstva i NOO).

U taktici napada ustaše se služe najviše iznenađenjem i ubacivanjem manjih grupa u dubinu slobodnog i poluslobodnog teritorija. Napade i prepade izvode po danu i po noći. Izbjegavaju ceste i putove da bi postigli što veći efekat iznenađenja i zato se najčešće kreću kroz šume i izvan naselja.

U uporištima se utvrđuju u sistemu pozicijske obrane. Izgrađuju bunkere od zemlje, cigle i betona. Zgrade od tvrdog materijala, također, pripremaju kao otporne tačke s puškarnicama, oko njih ostavljaju bodljikavu žicu, a ponegdje na prilazima žičane i minske prepreke. U većim uporištima kao što su Bjelovar, Koprivnica, Križevci i Ludbreg, uz to, ustaše podižu bunkere i na ulicama grade rovove i zatvaraju raznim preprekama najvjerojatnije ulaze u mjesto.

U obrani imaju precizan plan artiljerijske, minobacačke i mitraljeske vatre, dobro sinhroniziran s protunapadima (primjer Koprivnice oktobra 1944. godine), dok u manjim uporištima neprijatelj ne napušta svoje utvrđene objekte, ako se iz njih može uspješno braniti.

Nakon februarske ofenzive 1944. god. ustaša na Kalnik bilo je jasno da je osnovna karakteristika njihovog djelovanja neprestana aktivnost. Jedinice PTS-a i 5 ustaškoga stajaćeg zdruga svakog su dana izlazile prema slobodnom teritoriju Kalnika i Bilogore radi izviđanja, uznemiravanja i hvatanja aktivista NOP-a i vojnih obveznika. Čim bi se pojavila neka veća naša jedinica kao što su brigade i divizije na tom terenu, ustaše bi istog dana krenule, makar i snagama manjim od jedne satnije, ali najčešće jedne bojne u izviđanje. Vrlo često bi neprijatelj kombiniranim snagama po noći ili u sumrak nastojao izvršiti prepad radi rastrojavanja i dezorganizacije naših jedinica.

Nerijetko su ustaše, kao u ljeto 1944. god. u Svibovcu kod Varaždinskih Toplica, kombinacijom prepada trupa i sinhroniziranim djelovanjem pješadije pokušale iznenaditi naše štabove da unesu nered i izazovu razbijanje jedinica.

Uporišta neprijatelja u blizini naših slobodnih teritorija uvijek su bila prednost za njega, jer je tako rasporedio jedinice da okružuju slobodni teritorij i u roku od jednog sata može ih koncentrirati i započeti napad na pojedinim pravcima. Na taj način neprijatelj je često uspio iznenaditi naše jedinice kad su bile na odmoru i nisu dovoljno pažnje posvećivale osiguranju i izviđanju mogućih pravaca njegova nailaska.

Takav način djelovanja ustaša vrlo brzo je upozorio Štab Korpusa, štabove divizija i odreda da pojačanim izviđanjima u neposrednoj blizini uporišta i pravodobnim otkrivanjem pokreta neprijatelja na najbolji način osiguravaju sebe od iznenađenja. Pokazalo se da isto tako važna i efikasna mjera zaštite kraće zadržavanje jedinica u istom selu. Jedna od najefikasnijih mjera bila je premeštanje jedinica u toku jednog dana, pogotovu u sumrak ili u jutro čime su se obmanjivali neprijateljski obavještajci. Određivanje dežurnih jedinica i donošenje plana obrane za vrijeme odmora uz pojačano izviđanje, uvijek su bile dovoljno sigurne mjere zaštite od mogućih i neugodnih izne-

nađenja. Takva situacija izoštravala je budnost štabova i komandira četa, što je za posljedicu imalo razvijanje veće inicijative i stjecanje vještine borbe protiv ustaškog neprijatelja.

Na virovitičkom se mostobranu odmah u načinu djelovanja ustaša (1. hudiv i 5. ustaško-domobranska divizija) uočilo da im nisu velika iskustva za taj način borbe, iako su imali brojnu i tehničku nadmoćnost u usporedbi s nama. Dobro su poznavali teren, iako je to bila jača strana partizana 10. korpusa. Napadajući na pojedine položaje ustaše su često masovno upotrebljavale artiljeriju i minobacače za neposrednu podršku. Sto se borba više produžavala, bilo je sve očitije da i kod njih organizacija sadejstva u napadu i brzina protunapada u obrani postaje sve bolja. Potvrda te ocjene jesu povećani naši i neprijateljevi gubici.

Ustaške jedinice su sve do konačnog poraza zadržale svoju borbenost. Ni posljednjih dana borbe nisu pokazivali paniku, iako su odstupali i imali gubitke. Očito je da je dužina trajanja oslobodilačkog rata i žestina borbi na području Zagrebačkog korpusa u očima naroda potpuno razgolitila ustaše kao izdajnike hrvatskog naroda. Činjenica da su u jedinicama 10. korpusa u ogromnoj većini bili borci Hrvati, još je više raspaljivala bijes i mržnju ustaša, pa su se — iako bez perspektive da se održe — tukli do iznemoglosti. Ne može se iz tih dana navesti ni jedan primjer da su ustaše, ukoliko nisu bile dovedene u bezizlaznu situaciju, polagale oružje. Naprotiv, česte borbe prsa u prsa bile su mnogo češće pravilo, a manje izuzetak. I to govori koliko je neprijatelj svojim zločinima protiv vlastitog naroda i njegove slobode bio svjestan zaslužene kazne pa ni u danima konačnog poraza nije imao snage da bar kapitulacijom spasi više ljudskih života.

Izučavajući neprijateljsku dokumentaciju, posebno oružanih snaga tzv. NDH, došao sam do neospornog zaključka da je ona najčešće nesiguran, nepouzdan i netačan izvor podataka za ozbiljnu objektivnu i svestranu analizu historijskih zbivanja. U tim dokumentima jedino je tačno vrijeme i naziv neprijateljske jedinice koja učestvuje u borbi protiv jedinica NOV-a. Ustaše stalno i vrlo tendenciozno prikazuju kako u svakoj borbi zarobljavaju partizane ili oni prelaze na njihovu stranu. Partizanske gubitke jako povećavaju i u vezi s borbama jedinica 10. korpusa, lagali su uvećavali ih ponekad od 5 do 20 puta.

Za vrijeme borbi na virovitičkom mostobranu gotovo u svakom svom »dnevnom izvješću« ustaše navode kako »zarobljavaju« partizane, iako je za 62 dana koliko su te borbe trajale, ta brojka bila minimalna. Međutim, ustaše su i na taj način u hrvatskim selima nastojale stvoriti psihološko-političke efekte o »niskom« moralu partizana i svojoj čvrstoj »snazi« u trenutku kad su izbijanjem Crvene armije na naše granice već bili zahvaćeni panikom i kad je njemački okupator na svim frontovima odstupao.

U konačnim procjenama i analizama, borbi na području Zagrebačkog korpusa treba uvijek imati u vidu da gubici neprijatelja nisu tačno iskazani da se ne bi stvorila kriva slika o njegovim ukupnim gubicima koji su neusporedivo veći nego što on sam o sebi iskazuje. Ne smije se zaboraviti da je njegova dokumentacija 1945. i prema kraju rata bila sve slabija i netačnija. Po procjeni naših štabova najrealnije su iskazani podaci o zarobljenim i mrtvim neprija-

teljskim vojnicima na bojištu ili osvojenom uporištu. Da su gornje tvrdnje tačne, a neprijateljeva »izvješća« apsurdna, pokazat će podaci koje donosimo za period od januara 1944. g. do 8. maja 1945. godine.

Neprijateljska »dnevna izvješća« iskazuju gubitke jedinica 10. korpusa:

<i>Ljudstvo:</i>	
Mrtvih:	10.786
Ranjenih:	1.995
Zarobljenih:	1.371
Izbačenih iz stroja:	601
Svega:	14.753

<i>Oprema:</i>	
Samokres i (pištolji)	34 komada
Strojnice (automat.)	115 komada
Puške	1.497 komada
Strojopuške (puškomitraljezi)	102 komada
Teške strojnice (mitraljezi)	7 komada
Protutenkovske puške	2 komada
Protuzračne strojnice (protuavionski mitraljezi)	2 komada
Teški bacači mina	10 komada
Topovi	10 komada
Tenkovi	2 komada
Avioni	2 komada (saveznički avioni na zemlji-Grabovnica)
Puščani naboji (meci)	25.000 komada

U isto vrijeme neprijatelj u svojim dokumentima će iskazati svoje gubitke:

<i>Ljudstvo:</i>	
Mrtvih	519
Ranjenih	1.315
Zarobljenih	21
Nestalih	270
Izbačenih iz stroja	58
Svega:	2.183

Ustaška »izvješća« rijetko pokazuju gubitke okupatorskih jedinica.

IV

POLITIČKE PRILIKE I DJELOVANJE 10. KORPUSA

NEKE KARAKTERISTIKE POLITIČKIH KRETANJA

Osnivanje 10. korpusa bio je događaj od velikoga političkog značenja za sjeverozapadnu Hrvatsku. O toj će činjenici Oblasni komitet KPH za Zagrebačku oblast uputiti pismo svim okružnim komitetima na području Oblasti (Bjelovar-Čazma, Krapina, Varaždin i Zagreb), u kojem, među ostalim, kaže:

»Od naročitog je značenja da je ovaj Korpus dobio naziv »Zagrebački«. Ovim će se još jače učvrstiti jedinstvo između hrvatskog i srpskog naroda...«*

Oblasni komitet KPH za Zagrebačku oblast isto tako upozorava na propuste i slabosti ispoljene nakon oslobađanja velikog teritorija potkraj 1943. g., o čemu izvještava Povjerenstvo CKKPH-a za sjevernu Hrvatsku i posebno ističe:

»Oslobođenjem Koprivnice, Ludbrega i Čazme, malo se učinilo na mobilizaciji. Razlog je svakako nedovoljna politička djelatnost u narodu tih krajeva, a kao slaba politička djelatnost jest odraz N.O.O. u čijim redovima se nalaze još uvijek protunarodni elementi.«²

Mislim da se nigdje u Hrvatskoj nije kao u Zagrebačkoj oblasti u toku NOB-a tako reljefno očitavala krivulja rasta i slabljenja NOP-a. Oni su uvijek bili u jakoj uzročnoj povezanosti s općim vojnim i političkim prilikama u svijetu, kod nas u zemlji i posebno na području ove oblasti.

Zagrebačka oblast je kroz 1944. godinu i sve do oslobođenja bila velikim dijelom presudna za izvlačenje glavnine snaga njemačkog okupatora, ustaša i četnika i drugih izdajnika naših naroda. U Zagrebačkoj oblasti je HSS djelovao neprekidno. To je onaj nezaobilazni politički faktor koje je imao nemalog utjecaja na raspoloženje hrvatskih masa. Smanjivanje slobodnog teritorija u početku 1944. godine također je u očima naroda počelo izazivati kolebanje i sumnju u snagu i sposobnost NOV-a da se na području Korpusa bori uspješno protiv agresivnijih nasrtaja neprijatelja. Sve se to odigravalo na otvorenoj sceni, jer je narod vidio da naše jedinice ne mogu zaštititi slobodni teritorij, a oslobođena mjesta kao Koprivnica, Ludbreg, Varaždinske Toplice, Novi Marof i druga padale su u ruke neprijatelja, dok narod nije mogao dobiti našu sigurnu zaštitu.

Situacija na Kalniku i u Zagorju naročito se pogoršala nakon ofenzive u februaru 1944. godine. Ustaše su svojom propagandom, agitacijom i »amne-

¹ IHRP Zagreb, KP-56/68.

² IHRP Zagreb, VP-56/33.

stijom« unosile zabunu u narod i time utjecale na njegovo opredjeljenje. Izvještaji okružnih komiteta, koji su tih dana stizali u Oblasni komitet KPH-a za Zagrebačku oblast, najbolja su potvrda koliko je narasla plima NOP-a stvorena kapitulacijom fašističke Italije i oslobođenjem velikoga slobodnog teritorija, počela brzo splašljivati. Okružni komitet KPH-a za okrug Varaždin 4. 2. 1944. izvještava i ovo:

»Kod sprovađanja mobilizacije u zadnje vrijeme nismo uspjeli, a niti nemamo točnog pregleda, koliko je ljudi otišlo dobrovoljno u našu vojsku.

Neprijateljska vojska kontrolira pet cijelih kotara našeg okruga (Čakovec, Ludbreg, Ivanec, Novi Marof i Varaždin — R. B.) te patrolira po selima, traži članove NOO-a i vojne bjegunce. Prema tome narod je zastrašen, jer mora stalno da bježi i da se sakriva pred neprijateljem.

Klika oko Mačeka — petokolonaši, koji su do sada govorili da nije vrijeme za borbu, da neće jedan ni drugi pobijediti nego treći, počeli su sa otvorenim radom... Jura. (Stjepan Puklek — R. B.)«³

Okružni će komitet KPH Čazma, među ostalim, u svom izvještaju napisati:

»Već u zadnjem izvještaju smo javili, da je političko stanje u ovom kotaru (Čazma — R. B.) bilo vrlo slabo. S tim više što je u zadnje vrijeme otišlo u bandu oko 300 ljudi i to najviše bivših ustaša, dok im je uspjelo povući sa sobom i one kojima nije bilo baš drago, ali možemo reći da se je to dogodilo baš i našom krivicom...«

Za kotar Garešnica u tom izvještaju se kaže:

»Kako na tom kotaru imade Hrvata i Srba, Mađara, Čeha još uvijek se nije postiglo jedinstvo čitavog naroda u borbi protiv fašizma. S naše strane se učinila greška što nismo pravilno k svima pristupili. Nismo išli za tim, da raskrinkamo reakcionarne elemente kako iz redova hrvatskog tako i srpskog naroda, a tako i nacionalnih manjina...«

Kako je na kotaru Kutina tog okruga?:

»U ovom kotaru je narod mnogo zastrašen jer je i tamo velik broj ustaša koji su bili povučeni sada ponovno otišao u uporište i upadaju u pojedina sela, hapse narod...

Partijska organizacija u odredu (Moslavački partiz. odred — R. B.) vrlo neiskusna i mlada, a partijski rad slab.

Politički komesari su također slabi, i nisu savladali partijsku liniju... Franjo s. r.«⁴

O taktici i postupcima ustaša za vrijeme ofenzive u februaru 1944. Oblasni će komitet KPH za Zagrebačku oblast 27. 2. 1944. godine izvijestiti povjerenstvo CKKPH za sjevernu Hrvatsku sljedeće:

»Prilikom posljednje ofanzive, neprijatelj je vrlo oprezno postupao u Podravini, dočim je u kalničkim selima bio vrlo krut. U podravskim selima i u samoj Koprivnici, puštao je uhvaćene partizane...

U srpskim selima na području Kalnika pobijeno je oko 74 lica, većinom Srba, a iz sela Vel. Botinovac ubijena je čitava jedna hrvatska obitelj. Isto tako

³ IHRP Zagreb, KP-56/74.

⁴ IHRP Zagreb, KP-56/86.

u Carevdaru hrvatskom selu pobijeno je oko 6 lica. Osim ubijstava, neprijatelj je palio kuće u 9 sela, među njima i Vel. Poganac, gdje je spaljeno oko 40 kuća...

U podravskim selima kuda su prolazili ustaše po selima, pozdravljali su ljude sa »Živio Dr. Maček«, iz čega se vidi, da njihova saradnja t. j. Mačeka i ustaša ostaje sve prisutnija i otvorenija.«⁵

Oblasni će komitet u svom izvještaju 23. 3. 1944. god. napisati još i ovo:

»U toku posljednja dva mjeseca, na čitavoj oblasti, osjeća se veliko previranje kod onog dijela Hrvatskih masa, koje se još nisu čvrsto opredjelile za NOP. To previranje naročito se osjetilo u ovim krajevima, gdje je utjecaj Mačekove klike bio najjači još od ranije. Takav slučaj imamo u čitavoj Podravini i na jednom dijelu Bilogore (kotar Bjelovar), na Svetoivanskom (Sv. Ivan Zelina — R. B.) i na Cazmanskom kotaru. To je previranje nastalo uslijed gore pomenute pojačane političke i vojne aktivnosti okupatora, a uz punu pomoć Mačekovih agenata. Oni su uspjeli u situaciji, kada smo mi bili privremeno vojnički potisnuti iz tih krajeva, naročito poslije ponovnog okupiranja Koprivnice i nekih drugih mjesta, da taj momenat iskoriste za mobilizaciju u domobrane i ustaše. Možemo konstatirati, da su u tome imali uspjeha i preko našeg očekivanja. Ukupan broj mobiliziranih sa naše oblasti kreće se između 4.000 do 5.000, no to još nije provjereno, ali neće biti velike razlike od toga broja...

Karakteristično je da su se kod te mobilizacije u Pavelićevu vojsku odazvali baš oni, koji su ranije iz nje bježali. Iz toga se vidi, da su oni u Pavelićevu vojsku stupili na mig Mačekovih agenata, a ne na Pavelićev poziv. U nekim kotarima ustaše i Mačekovi agenti svađali su se kod vrbovanja u neprijateljsku vojsku, pozivajući jedni za domobrane a drugi za ustaše (Sv. Ivanski kotar...)

I pored toga, što su neka sela primila oružje, ona su uglavnom bila do sada pasivna, t. j. nisu se borila protiv nas, ali je bilo i takvih slučajeva da su prilikom pokušaja naše vojske da ih razoruža, pružili otpor.

U nekim Podravskim selima neprijatelj od naoružanih seljaka organizira 'bijelu gardu'. Tako npr. ona već postoji u selima: Koprivnički Ivanec, Kalinovac, Peteranec i Hlebine... Sa tim organiziranim bandama, naše jedinice sukobile su se već u dva sela (Hlebine i Kalinovac) i tom prilikom bilo je ubijeno i zarobljeno nekoliko 'bjelogardejaca'. U dva druga sela (Novo Virje i Molve) je bijela garda zarobila neke naše aktiviste i straže. Ta banda nastupa u ime Mačeka i Pavelića...

Osnovna griješka, koja je omogućila vojnim bjeguncima da se, na temelju Pavelićeve amnestije, donekle pomire sa ustaškim vlastima, jeste, što mi nismo preko raznih sitnih akcija, u kojima su ti bjegunci bili spremni učestvovati, zaoštrili odnose između vojnih bjegunaca i ustaške vlasti. Osim ove greške imade još i drugih kao npr. uspavanost zbog naših vojničkih uspjeha, što je dovelo do toga, da su naše organizacije potcijenile uticaj Mačekove klike u pojedinim krajevima...

Opijeni vojnim i političkim uspjesima, te mobilizacijom koja se je odvijala

⁵ KP-56/89.

na dobrovoljnoj bazi, naši drugovi i naše organizacije, počeli su pribjegavati i drugim mjerama i oslanjanjući se na našu vlast, počeli provoditi prisilnu mobilizaciju. Dok se pred mase postavljalo 'ili s nama ili protiv nas' mnogi ustaše nesmetano su se kretali po selima i radili protiv NOP-a. To je osobito bio slučaj u Čazmi i Podravini. U nedostatku oštre političke borbe sa otvorenim i prikrivenim neprijateljima, uspjelo je raznim špekulantima uvući se u naše organizacije, pa je čak u njima bilo i bivših ustaša...

Poslije paljenja srpskih sela, pokušala je reakcija izazvati kod Srba mržnju prema Hrvatima, ubacujući razne parole, kao npr. 'Hrvati partizani neće da brane srpska sela' ili 'u štabovima su sve Hrvati'...

Poslije formiranja korpusa, naše jedinice nisu imale velikih akcija na uporišta. Više su vodile borbu sa neprijateljem na terenu i kod rušenja komunikacija.«⁶

Politička situacija na području Zagrebačke oblasti nije se brzo poboljšavala. NOP je postepeno gubio širinu masovne baze. Popuna jedinica 10. korpusa tekla je sporo. Odlazak vojnih obveznika u neprijateljsku vojsku nije se smanjivao. Naprotiv, on se do 14. 4. 1944. god. — po procjenama Oblasnog komiteta KPH za zagrebačku oblast — povećao na 8.000 do 10.000 ljudi »dok je mobilizacija za našu vojsku vrlo slaba.«⁷ U isto vrijeme Oblasni komitet, što se vidi u zapisniku od 14. 4. 1944 g. konstatira:

»C. K. nije zadovoljan sa operacijama X. Korpusa i za neaktivnost njegovih jedinica smatra odgovornim Obi. komitet. XXXIII (32. div. R.B.) divizija nije izvršila svoj zadatak u Zagorju. Brojno stanje divizije smanjilo se za 200 boraca u roku od deset dana boravka u Zagorju (od toga broja 150 ih je dezertiralo iz brigade 'Matija Gubec' među njima i oko 10 nižih rukovodioca, nekoliko članova K.P. i SKOJ-a).«⁸

Borba za vojnu i političku inicijativu, koja se vodila između NOP-a i jedinica 10. korpusa s jedne i neprijatelja s druge strane izaziva najoštrije sukobe i otpore na području Kalnika i zapadne Bilogore. Neprijatelj je pripremao ofenzivu »Rouen« za početak jula na Kalniku želeći sebi osigurati slobodu manevra od linije Koprivnica—Križevac—Zagreb—sjeverno od te linije.

Činjenice da se u Hrvatskoj zbilo historijski događaj — III Zasjedanje ZAVNOH-a u Topuskom — na kojem je donesena Deklaracija o ravnopravnosti naroda i stvorena federalna Hrvatska u Federativnoj Jugoslaviji, saveznici se iskrcali u Francuskoj, a 32. i 33. divizija dokazale svoju borbenu sposobnost, još nisu dale snažne političke poticaje za širu mobilizaciju i popunu jedinica.

U junu mjesecu na području 10. korpusa Glavni štab NOV i POH upućuje 28. diviziju 6. korpusa u privremeni operativni sastav, da svojim akcijama pomogne jedinicama 10. korpusa u slabljenju vojne i političke aktivnosti neprijatelja i povrati raniji utjecaj na šire narodne mase u oslobođenim područjima Kalnika, Bilogore i Podravine.

Oblasni komitet ni 26. 6. 1944. god., u pismu Povjerenstvu SK KPH za sjevernu Hrvatsku, nije mogao izvijestiti da je stanje mnogo bolje. Kaže:

⁶ IHRP Zagreb, KP-57/141.

⁷ IHRP ZAGREB, KP-57/187.

⁸ IHRP Zagreb, KP-57/187.

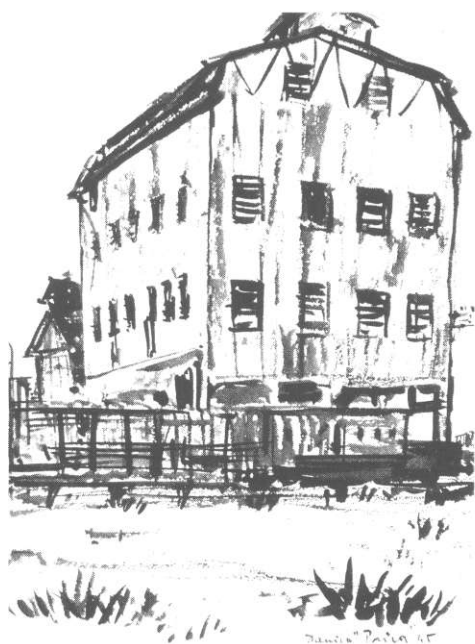

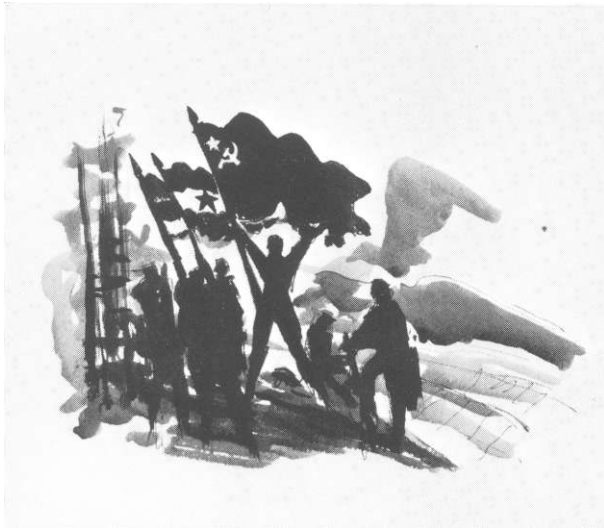
Zlatko Priča

Desno: »Tifusar«, Žumberak, 1943.
(Kašt - Drvorez)

Lijevo dolje: Danica 1945. (Ustaški
logor »Danica«, u Koprivnici 1941.)

Desno dolje: Ljudi iz logora »Dani-
ca« 1941.

Velibor Mačukatin
Gore: *Zastave*
U sredini: *Matija Gubec*
Dolje: *Partizansko kolo*

Edo Murtić

Gore: *Kurir*, 1944. (kreda)

Desno: *Partizani*, 1944. (litografija)

Vanja Radauš: Ustaše tjeraju narod, 1943–44. (akvarel, olovka)

Oto Reisinger
Gore: Jedno po »NADLJUDIMA«
okupirano dvorište u Čazmi, 1944. god.

Vjekoslav Rukljač (lijevo):
Kurir, 1944.

Franjo Mraz (dolje):
Borci, 1957. (ulje na staklu)

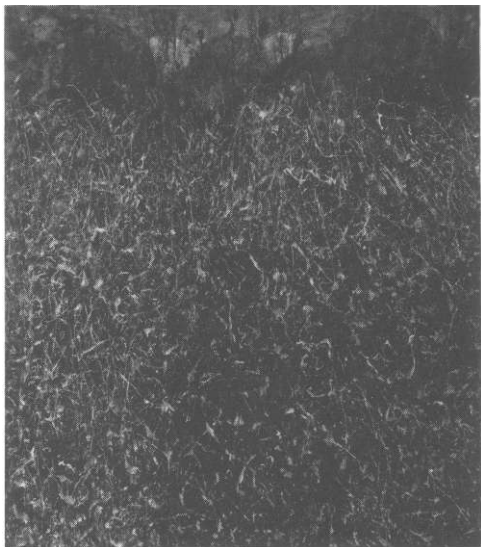
Hajrudin Kujundžić
Gore: Juriš u sovanuće, Pitomača,
akvarel, Oktobar 1944.

Vjekoslav Rukljač (desno): Ikar

Ico Simčić (dolje):
Omladina skriva žito u bunker, 1943.

Boris Dogan
Gore: Kalnička šuma,
1978. god. (ulje na platnu)

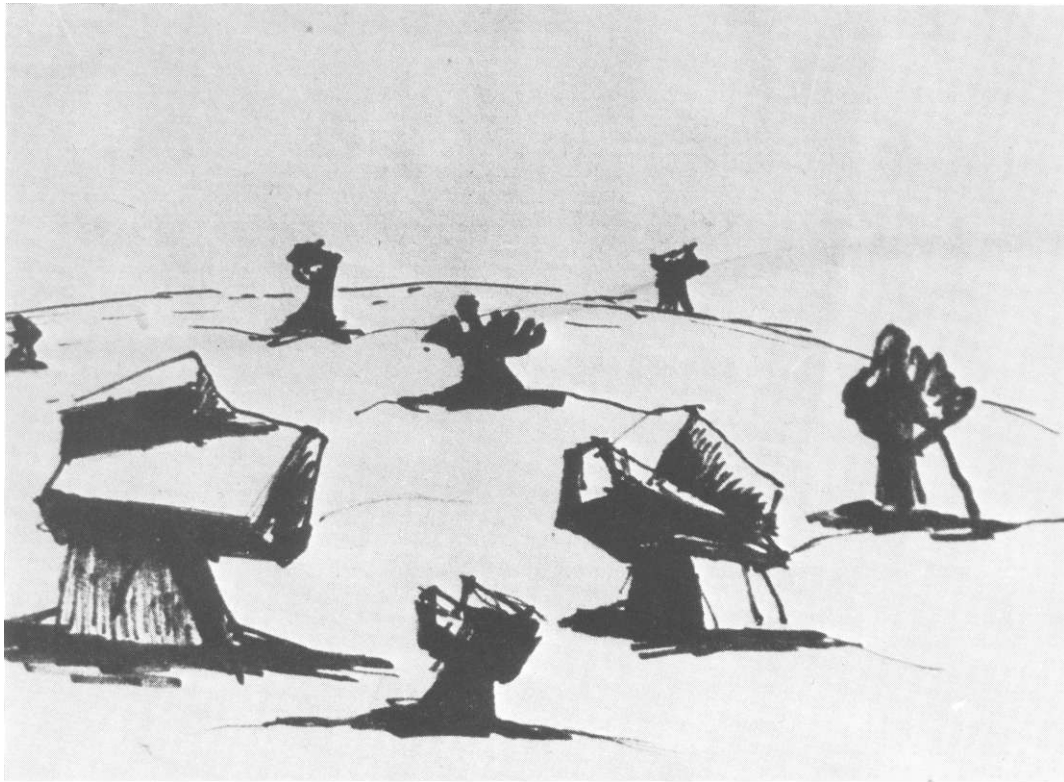
Ivan Milat
Desno: Partizanka s trorogom kapom.
Dolje: Nova konspiracija 1944.
(Partizanska bolnica u Podgariću)

Ivan Milat
Gore: *Partizanka*
Lijevo: *Partizan*
Nikola Reiser (dolje):
Čitanje omladinske štampe (linorez), 1943.

Ivan Sabolić: Spomenik strijeljanim na Bubnju (skica).

Aleksander Buneta-Saša: 1. Peysage sa Bilogore 1944.

»Politička kriza koja se osjeća unatrag nekoliko mjeseci na čitavoj Oblasti, do sada još nije prebrođena. Ta kriza postigla je svoj vrhunac pod kraj prošlog mjeseca.

Mobilizacija za našu vojsku krenula je sa mrtve tačke, no još uvijek broj mobilisanih je neznatan...

Odlazak Hrvata u neprijateljsku vojsku negativno je djelovalo na Srbe. Nepovjerenje prema Hrvatima, koje se osjećalo kod Srba ranije, još se je više produbilo, a naročito u onim selima, gdje imade više partizana i gdje je neprijatelj činio veća zvijerstva npr. slučaj Kalnik, Sokolovačka općina. U isto vrijeme osjeća se sve veća aktivnost četničkih elemenata, koji nastoje da mire Srbe sa ustašama. Kod toga pomažu im 'unijatski' popovi, koji su također većinom agenti Gestapoa...«⁹

Situacija u Moslavini nije ništa bolja, iako neprijatelj nije stvorio nova uporišta. O tome će politički komesar 33. divizije NOVJ Vladimir Mutak u redovitom političkom izvještaju br. 6. od 6. 7. 1944. god. uz ostalo reći:

»Sto se tiče situacije na terenu Moslavine ona je unatoč otvaranja II Fronta i povoljne vojničke i političke situacije još uvijek teška i komplikovana. Bilo je nekih znakova popravljaja koji su ali neprijateljskom akcijom na Moslavinu iščezli. Ta akcija zatekla nas je upravo u času kada smo vršili mobilizaciju i svršila se je tako da je tu mobilizaciju stvarno neprijatelj izvršio za sebe...

Sve ovo služi kao dokaz da je naš uticaj u Moslavini bio prilično slab. Neprijateljska propaganda u Moslavini još i od prije vrlo je jaka i prodorna, te nailazi na plodno tlo koje smo djelomično i mi stvorili svojom pogrešenom i više puta uskogrudnom politikom, naročito prema HSS-ovcima, protiv kojih smo više puta stvarali frontu a više puta odnosili se previše pomirljivo.

Neprijateljska propaganda vješto koristi najnovije događaje i promjene u našoj politici kao i samoj vojsci. Tako npr., povodom mijenjanja našeg pozdrava (Raniji pozdrav stisnutom šakom zamjenjen je pozdravom koji se i danas primjenjuje u JNA. — R. B.) ubacili su među narod da je to priprema za dolazak kralja Petra u Jugoslaviju. U posljednje vrijeme kod seljaka čuju se često uzrečice koje govore našim borcima, a to su: ‚Rat će svršiti kada se gospoda slože‘ i si.«¹⁰

Uprkos činjenici da se neprijatelj na svim frontovima nalazio u odstupanju, politička situacija na području Zagrebačke oblasti nije se brzo mijenjala u korist NOP-a i njegove vojske. Kako su se svi ti događaji odražavali na politička kretanja i raspoloženje naroda vrlo lijepo ocrtava polit, komesar 32. divizije NOVJ Sime Balen u svom redovitom izvještaju politkomesaru 10. korpusa od 10. septembra 1944. U njemu se, uz ostalo, kaže:

»Dostavljam redoviti 20-dnevni politički izvještaj za razdoblje od 20. kolovoza do 10. rujna 1944. godine.

I. *Zapažanja s terena kretanja.* U ovom vremenu naša je divizija napravila veliki marš, te je prešla južnu Podravinu, srednju i zapadnu Bilo-Goru, Kalnik, istočni dio Zagorja i Prigorja. Za vrijeme tih pokreta zapazili smo slijedeće stvari:

⁹ IHRP Zagreb, KP-57/187.

¹⁰ VII, tom V, knjiga 29. dok. 12, str. 70.

Podravina. Prema svom stavu narod ovog kraja može se podijeliti u dvije grupe. Jedna, koja simpatizira s našim pokretom i druga, koja je ili indifereantna ili neprijateljski raspoložena prema nama. Prva prevladava u selima bliže Dravi, a druga u selima bliže Bilo-Gori. U ovim posljednjim selima, kao da nikad nitko ništa nije politički radio (iako je tu mjesecima bio KNOO Kotarski nar. oslob. odbor — R. B.) Đurđevac, te komande mjesta i ostale naše ustanove. Bilo je slučajeva da, su neki seljaci bilo otvoreno, bilo prikriveno, hvalili Bobana (komandanta ustaškog 5. stajaćeg zdruge R. B.), a nama prigovarali da smo se složili s kraljem Petrom. Mlađi svijet iz ovih krajeva većim je dijelom u domobranima ili ustašama, a oni koji se nalaze kod kuće bježali su pred nama ili u vinograde ili u neprijateljska uporišta. Pokušali smo mobilizaciju u ovim krajevima s potrebnom političkom pripremom, ali nije uspjela. Mobilizirali smo svega 10-tak ljudi.

Srednja Bilo-gora (istočni dio kotara Bjelovar) u glavnom je uz nas i našu borbu. I tu smo sprovođili mobilizaciju, koja je uglavnom uspjela.

Zapadna Bilo-gora je nejednako raspoložena. Ima sela u kojima je situacija bolja nego ranije (Većeslavac, Ladislavac, Sredice) a ima ih u kojima se situacija znatno pogoršala, kao na pr. Križ. Boraveći ovdje 2 dana na putu za Zagorje proveli smo mobilizaciju u Većeslavcu i Ladislavu. Mobilizacija je relativno uspjela.

Kalnik. Ovdje se stanje popravilo. Srpski narod nas je svagdje lijepo dočekivao, pa i hrvatski, osim u zlosretnom Apatovcu. Svijet je ovdje prilično upoznat s političkim događajima.

Prigorje ogromnim svojim dijelom mrzi ustaše i okupatore i gaje jake simpatije prema nama. Prolazeći kroz sela, narod nas je srdačno pozdravljao, istrčavao pred kuće, dovikivao nam lijepe riječi, a bilo je slučajeva da su neki i plakali od radosti. Nikada još nisu vidjeli toliki broj partizana. Mržnja naroda u ovome kraju prema ustašama vidjela se najbolje, kada smo se iz akcije na Sv. Ivan Zelina vraćali s plijenom i zarobljenicima. Kad su čuli, da smo ubili zloglasnog ustaškog krvnika Veljka Pileka (za koga kruži fama, da je sam poubijao preko 200 ljudi) blagosiljali su nas. Oko zarobljenih ustaških logornika Simuneca i Belušića, koje smo zarobili u toj akciji, kupio se narod, pljuvao po njima i čak ih i tukao. Ova mržnja prema ustašama razumljiva je kada se znade, da je u ovom kraju za tri godine od ustaške ruke palo oko 300 ljudi sve samih Hrvata. Ovaj teren je vrlo dobar za rad. A bio bi još znatno bolji, da nije bilo naših grešaka u prijašnja vremena (samovolja).

Zagorje — i ovdje je situacija znatno bolja nego ranije. Narod se boji ustaša i ne voli ih, ali ne zna mnogo o našim pobjedama i uopće o stanju kod nas i u svijetu, pa je prilično dezorijentiran.

Prolazeći kroz ove krajeve, mi smo poduzimali sve, da narod što bolje informiramo o događajima kod nas i vani. Preko politkomesara pripremili smo partizane, da svagdje upuštaju s ljudima u razgovor i da im objašnjavaju stvari. U tome smo prilično uspjeli. Kapitulaciju Rumunjske i Bugarske, a osobito dolazak Crvene armije na granice Jugoslavije i proglas maršala Tita domobranima i ostalima u nepr. vojsci i poziv (Upućen 30. 8. 1944. — R. B.), da do 15. o.mj. pređu k nama, borci su upravo s oduševljenjem objašnjavali narodu. Vrlo često slika bila je u selima, gdje smo se zaustavljali, da vidite

partizana okružena sa seljacima i seljankama, gdje im tumači značenje pomenutih događaja. Osim toga kroz ovo vrijeme smo izdali 3 letka, koja smo u nekoliko hiljada komada proturili kroz sva sela Kalnika, istočnog Zagorja, Prigorja, križevačkog kotara, te Podravine između Ludbrega i Koprivnice.

Osim toga u ovim smo krajevima rasturali i letke, koje smo dobili od Vas, tako da je cijeli ovaj teren pokriven letcima, a narod upoznat s proglasom Maršala i političkim događajima. Ovo se već pomalo odražava i u tom, što se ljudi iz ovog kraja sve više vraćaju iz domobrana i što su uvjeti za mobilizaciju prilično sazreli, pa smo baš danas počeli s mobilizacijom u križevačkom kotaru. Po svemu izgleda da će biti uspjeha.«¹¹

U početku jeseni 1944. god. jedinice 6. i 10. korpusa i 7. udarne banijske divizije izvele su jednu od najvećih ofenziva u toku NOB-a između rijeke Save i Drave. Uspjesi naših jedinica bili su veliki. Gubici neprijatelja također, ali se politička situacija — u pravcu većeg oduševljenja naroda i masovnije mobilizacije — nije bitno mijenjala.

O političkim će prilikama u to vrijeme politički komesar 10. korpusa Ivan Šibi napisati u izvještaju od 28. 10. 1944:

»Usprkos velikim i zamašnim političkim događajima kao što je ulazak Crvene Armije u našu zemlju, oslobođenje Beograda, prelaz Crvene Armije na tlo same Hrvatske, te naših internih uspjeha, kao što je čišćenje Podravine do Koprivnice, pa čišćenje Bjelovarske kotline, kod narodnih masa naše oblasti ne vidi se nekog oduševljenja i poleta kakav bi odgovarao sudbonosnosti ovog vremena. Narodne mase raspoložene su uglavnom, još uvijek spekulantski, pa ako netko ima i drugog izlaza on svakako neće u vojsku. Nema tako reći, slučajeva da se bilo tko dobrovoljno javlja u NOV.

Za vrijeme velikog priliva domobrana koji su se odazvali pozivu Maršala Tita, osjetilo se neko talasanje i kod naroda u krajevima koje smo relativno čvrsto kontrolirali, pa je u to vrijeme i mobilizacija novih boraca iz civila, tekla vrlo uspješno. Naše su se jedinice u to vrijeme brojčano udvostručile. Međutim kasnije priliv domobrana je prestao, a brigade su otišle u akciju, tako da je čvrsto oslobođeni teritorij kao što je Moslavina, ostao bez većih jedinica. Zbog toga stala je tu i mobilizacija novih boraca iz civila, jer iskustvo pokazuje, da se na našem terenu nigdje ne može vršiti mobilizacija bez prisustva većih jedinica.

Federativna Jugoslavija, federalna Hrvatska, Hrvatski Sabor i ostale tekovine naše borbe, poznate su, uglavnom, narodu ovih krajeva, no usprkos tome većina naroda drži se pasivno i gleda kako bi u vrtlogu ratnih događaja, prošla što jeftinije, sa što manje žrtava i napora. Zbog toga još uvijek reakcija, koja umije prividno pokazati se kao zaštitnik narodni, koja ga zove linijom manjeg otpora kad kada postiže uspjeha, pa se tako napr. desilo u selu Donja Petrička, kotar Čazma, koje mi čvrsto držimo pod svojom kontrolom, da je dvadesetak ljudi otišlo u uporište, pošto je prethodno neki Mačekovac iz uporišta bacio letak. Bilo je to u eri najvećeg priliva i mobilizacije u Moslavini.

Prije kratkog vremena došlo je do hapšenja nekih viđenijih HSS-ovaca sa Novo Marofskog i Ivanečkog kotara koji su se spremali za preuzimanje vlasti,

¹¹ VII, tom V, knjiga 33, dok. 32, str. 154-156

što su i priznali. Prema tome političko stanje u našoj oblasti nije baš najbolje iako se ono osjetljivo popravilo, nakon krize koju je našu oblast proživljavala proljetos.

U Moslavini, koja je gotovo posve oslobođena i gdje se neprijatelj ne pokazuje ni malo agresivan, narod se drži prilično mrtvo ali je uglavnom, spreman odazvati se pozivima u vojsku, kada mobilizacija imade posve služben karakter, kojemu su ljudi vikli iz još ranijih vremena. To donosi sa sobom i čisto tome prigodne pojave kao što su simuliranje svake vrsti, namerno trovanje pa i sjećenje prstiju. Tako je gotovo, svugdje gdje se mobilizacija vrši. Nekog ponosa i ambicije da se ovdašnji obveznik pokaže borbenijim od svog susjeda ovdje nema, nego bi se prije moglo reći da se ljudi takmiče u zabušavanju, tom uobičajenom načinu odnosa prema, vjerovatno svakoj vlasti. Takav je od ranije politički odgoj naroda u ovim krajevima.

^ Podravina i zapadna Bilogora, politički predstavljaju jedno tijelo, jer zap. Bilogora živi pod političkim uticajem Podravine. U tim krajevima nismo naišli na rovarenje Mačekovaca, jer su svi viđeni HSS-ovci iz Podravine kod nas, ali je ovaj kraj u velikoj mjeri ustaški raspoložen i pod utjecajem ustaša, što se vidjelo najbolje sada kada su naše jedinice operirale ondje. Imade vrlo mnogo porodica koje imadu po jednog ili dva člana u ustašama, mnogi su od njih u ovim borbama poginuli. Za njima njihove familije žale i naravno da se ne može računati na njihovo prijateljstvo. Ti krajevi bili su osim toga dugo vremena, apsolutno pod neprijateljskom kontrolom, te drugovi iz naših organizacija nisu imali mogućnosti rada na tom terenu. Oslobođenjem Podravine od Virovitice do Koprivnice stanje se u tom pogledu popravilo pa je našim organizacijama pružena mogućnost rada.

U Zagorju, političko stanje kod naroda je zadovoljavajuće, narod Zagorja politički ne zaostaje za Moslavinom, iako je čitavo Zagorje pokriveno neprijateljskim uporištima, te i naše jedinice i naše organizacije žive tamo pod vrlo teškim uslovima, u svakom pogledu. Ipak, kontrola neprijatelja onemogućava nam sprovođenje mobilizacije koja bi tamo bila uspješna, te se ista provodi samo djelomično.«¹²

Period jačanja NOP-a do kraja 1943. godine bio je u očima narodnih masa širom zagrebačke oblasti potvrda njegove političke i vojne snage. Veliki slobodni teritoriji na njemu organizirana i učvršćena narodna vlast i defenzivnost neprijatelja do početka 1944. godine počeli su u narodu stvarati iluzije o relativno skoroj i lakoj pobjedi NOP-a i njegove vojske.

Vojna protuofenziva ustaša, koja je uslijedila februara 1944. godine i koja je već u prvom naletu vratila neka mjesta i uvelike smanjilo slobodni teritorij Kalnika, a Hrvatsko zagorje kao slobodni teritorij gotovo likvidirala, moralizirajuće je djelovalo u narodu, naročito kad su uslijed teških borbi i nedovoljne naoružanosti jedinica Korpusa počela masovna i samovoljna napuštanja i dezertstva iz jedinica.

Početni uspjesi neprijatelja na vojnom planu ubrzo su imali i svoje učinke na političkom. Naime neki od vojnih dezertera i obveznika masovno su odlazili u neprijateljsku vojsku.

¹² Izvještaj u arhivu CK KPH-a.

Vojna i politička ofenziva ustaša jačala je raspoloženje u narodu u smislu »rat će se i bez nas svršiti, ne treba biti ni s jednim, ni s drugim, i najbolje je sačekati razvoj događaja i glavu čuvati...«

To je išlo više na ruku ustašama koje nisu birale sredstava da hiljade vojnih obveznika natjeraju u svoje jedinice i time stvore uvjerenje o »nemoći« partizana i počnu pothranjivati špekulantske tendencije i kod poštenih i nama odanih ljudi koji su uslijed trenutne krize NOP-a i nekih slabosti postali apatični, malodušni i gubili dah i povjerenje u snagu NOP-a.

Borbe i akcije naših jedinica u ljeto 1944. godine vođene u dosta teškim uslovima i gotovo na čitavom području Korpusa angažirale su mnoge do tada samo pasivne posmatračke događaja i zbivanja. »Ratni vihor će nas mimoći...« vjerovali su i tako se i ponašali ljudi na onim dijelovima teritorije gdje naše jedinice ili rukovodstva NOP-a nisu mogli ispoljiti svoj utjecaj i djelovati u narodu.

Ofanziva i velike pobjede jedinica 6. i 10. korpusa u ljeto i jesen 1944. u Podravini i ponovo oslobađanje teritorije od Podravske Slatine do Koprivnice, bili su snažna moralno-politička i poticajno-mobilizirajuća sila za učvršćenje NOP-a, iako su uslovi, zbog većih koncentracija neprijateljskih operativnih vojnih snaga, bili neusporedivo teži nego u drugoj polovici 1943. godine.

Dolaskom trupa Crvene armije u Podravinu i stvaranjem virovitičkog mostobrana — kad su borbe poprimile izrazito frontalni karakter — prostor za djelovanje institucije NOP-a bio je jako ograničen na većem dijelu Zagrebačke oblasti izuzev Moslavine, gdje je još slobodni teritorij do marta 1945. omogućavao efikasno djelovanje svih rukovodstava i komanda Područja i aero-baze.

Politička rukovodstva u pozadini linije mostobrana kod Virovitice jedva da su je mogla održavati, a njihova funkcija se svodila na organizaciju obavještajne službe i kontrolu terena i više nego simbolično na mobilizaciju novih boraca za popunu divizija koje su u frontalnim borbama trpjele velike gubitke.

Jedan dio rukovodilaca otišao je i s evakuiranim narodom preko virovitičkog mostobrana za Bačku, gdje su nastavili djelovati na isti način kao i do tada.

Istovremeno su sva okružna rukovodstva i s njima i oblasno rukovodstvo — uz to što su pomagali Korpusu u mobilizaciji boraca i snabdijevanju i zbrinjavanju ranjenika — bili najneposrednije uključeni u pripremu za preuzimanje i uspostavljanje vlasti u oslobođenim mjestima i gradovima i posebno u gradu Zagrebu nakon oslobođenja.

ULOGA KOMUNISTA U VOJNOM I POLITIČKOM OSPOSOBLJAVANJU JEDINICA KORPUSA

✓ Od početka NOB-a sve organizacije KPJ i SKOJ-a i sva njihova rukovodstva na području Zagrebačke oblasti bavili su se stvaranjem borbenih jedinica, njihovom organizacijom, razvijanjem njihove političke i idejne osposobljenosti i jačanjem borbenog morala ljudstva u jedinicama.

U trenutku formiranja 10. korpusa NOVJ i njegovih divizija, partizanskih odreda i korpusa vojne oblasti, široka mreža mjesnih, kotarskih, okružnih i oblasnih rukovodstva i SKOJ-a predstavljala je čvrstu idejnu i političku jezgru NOP-a za njegovo usmjeravanje i širenje. Zagrebačka je oblast bila podijeljena na pet okruga (Bjelovar, Čazma, Krapina, Varaždin — koji je obuhvatao i Međimurje — i Zagreb). Svaki je okrug imao svoje rukovodstvo — KP, SKOJ-a, JNOF, NOO, AFZ i dr., a sva ona su se najneposrednije brinula o pokretanju i širenju NOP-a i stvaranju oružanih snaga.

Organizacija članova Partije i SKOJ-a u vojnim jedinicama i ustanovama bila je zasnovana ovako: u svakoj četi formirana je partijska ćelija, odnosno aktiv SKOJ-a; part, ćelijama i organizacijama SKOJ-a u četama rukovodili su bataljonski biro (Partije i SKOJ-a); u brigadi je — uz štapske ćelije postojao komitet koji je objedinjavao rad bataljonskih biroa. Slično je bilo i u divizijama. Divizijski komitet objedinjavao je rad brigadnih komiteta u diviziji. Štabovi Istočne i Zapadne grupe odreda nisu imali komiteta kao što su ih imale divizije. Za svoj rad i stanje u jedinicama divizijski komiteti odgovarali su Oblasnom komitetu KPH za Zagrebačku oblast. Partizanski odredi bili su u partijsko-političkom pogledu povezani s okružnim komitetom KPH na teritoriju djelovanja odreda. Preko političkih komesara grupa odreda povremeno je o partijsko-političkom radu i djelovanju izravno obavještavan i Oblasni komitet.

U svakoj brigadi je partijsko-političkim radom (brigadnim komitetom) rukovodio zamjenik komesara brigade koji je istovremeno bio i sekretar brigadnog komiteta Partije. Isto su tako pomoćnici komesara bataljona i četa bili sekretari odgovarajućih biroa i rukovodili su partijskim organizacijama.

Rukovodilac SKOJ-a u brigadi također je rukovodio komitetom SKOJ-a kao njegov sekretar. Članovi komiteta SKOJ-a u brigadi bili su rukovodioci SKOJ-a u bataljonima i pojedini istaknuti skojevci.

Politička odjeljenja (politodjeli) u divizijama formirani su radi toga da prate i izučavaju raznovrsne probleme moralno-političkog stanja tj. borbene sposobnosti jedinica, odnosa boraca i rukovodilaca, ponašanje prema ženama borcima i najšire aspekte partijskog i skojevskog djelovanja. Rukovodilac politodjela bio je redovit član divizijskog komiteta. Izvještaje nije podnosio redovito, nego povremeno Centralnom komitetu KPH i za svoj rad je u njemu odgovarao. Politodjel je najčvršće surađivao s divizijskim komitetom i štabom divizije.

Brojno stanje partijske organizacije i SKOJ-a

Danas još nema dovoljno pronađenih i evidentiranih dokumenata koji bi mogli poslužiti za temeljitiju analizu svih vidova idejno-političkog stanja, brojnog stanja, nacionalnog i socijalnog sastava članova Partije i SKOJ-a, odnosno pitanja kojima su se rukovodstva Partije i SKOJ-a bavila u jedinicama i ustanovama u Korpusu od njegova formiranja do oslobođenja zemlje. Zato je svaka slika toga rada još nepotpuna, djelomična. Tako i ova na osnovi dokumenata divizijskog komiteta, a njih ima najviše sačuvanih od 32. divizije.

Iako ta slika ne može dokraja dočarati stanje u Korpusu, ona je u svom okviru istinita i realna i, ipak, može dati dobru osnovu za potpunija istraživanja.

Pregled brojnog stanja članova Partije i SKOJ-a 32. divizije dan je u tri tablice (maj, oktobar 1944. god.), koje pokazuju kretanje članstva u odnosu na brojno stanje. Općenito uzevši, uspostavljen odnos broja boraca i rukovodilaca i članova Partije i SKOJ-a od prvih dana nije se bitno mijenjao (Vidi tablicu I, II i III u tekstu str. 328, 336, 337).

Usporedba brojnog stanja 32. divizije u novembru (30. 11. 1944.) s brojem članova Partije i SKOJ-a u istom mjesecu daje odnos:

Ukupno brojno stanje u diviziji 3.294 čovjeka, a članova Partije i SKOJ-a 805, što znači da je svaki četvrti borac bio organiziran.

Slično je bilo u socijalnoj strukturi ljudstva. Na isto stanje Divizije bilo je: 392 radnika, 1.845 seljaka, 767 intelektualaca, obrtnika i namještenika i 29 vojnih lica. Od ukupnog broja radnika, član Partije bio je 151 radnik, seljaka je bilo 149, a 160 članova Partije iz dviju socijalnih grupa. (Iz neobjašnjivih razloga u rubrici je mnogo više iskazano obrtnika nego što ih je bilo, pa je najpravičnije razmatrati ih kao radnike. R. B.)

Najviše je bilo rukovodilaca članova Partije i SKOJ-a, što nepobitno govori da su komunisti bili osnovna jezgra i stalni nosioci borbe za jačanje moralnog i borbenog lika borca naše NOV i suradnje s narodnom vlašću i JNOF. Komunisti u jedinicama bili su uvijek primjer najboljih i najdosljednijih agitatora i propagatora istine o NOP-u i najsvesniji borci za vlast radnika i seljaka. Za te interese oni su se bespoštedno borili i dali velike žrtve na prostorima Zagrebačke oblasti.

Kada danas analiziramo kako i koliko su bile žilave borbe na području djelovanja 10. korpusa, u kojima se mnogo ginulo i ranjavallo, kako su masovno izbacivani iz stroja rukovodioci, a brojno stanje boračkog i nižeg rukovodilačkog kadra mijenjalo se i više od 80% u roku od nekoliko mjeseci, onda se svakom analitičaru nameće nezaobilazna istina o tome da je borba mogla biti uspješna samo zato jer su komunisti, članovi Partije i SKOJ-a, čitavim svojim revolucionarnim žarom bili pravi i istiniti predvodnici svojih jedinica.

Zahvaljujući komunistima — članovima KPJ i Skojevcima — u jedinicama 10. korpusa nije se nikad osjetila težnja »čuvanja glave«, ni kod rukovodilaca ni kod boraca divizija, brigada i odreda. I kad sekretar divizijskog komiteta 32. divizije Ivica Gretić u izvještaju od 7. 6. 1944. god. konstatira »Za vrijeme postojanja ove Divizije pa do 1. V 1944. g. poginulo je 50 članova K.P. i 60 članova SKOJ-a onda to nije samo gola brojka. On kaže da je taj broj »sigurno mnogo veći, ali nismo u stanju doći do točnih podataka, jer su se partijske organizacije bataljona temeljito izmijenile, pa novi članovi po sjećanju ne znaju, a pismenih podataka o tome nigdje nema. U toku mjeseca maja poginulo je u ovoj Diviziji 11 partijaca i 19 Skojevaca...«

U prilog tome neka posluži i ovaj dio izvještaja Divizijskog komiteta 33. divizije, od 1. 8. 1944. u kojem se uz ostalo, kaže:

»Jedna od karakterističnih crta naše divizije svakako je, da smo u svim borbama pretežno imali izbačeno iz stroja većim dijelom vojnih i političkih rukovodioca i da je s time naša politika za uzdizanje kadrova neprekidno na

BROJNO STANJE PARTIJSKIH ORGANIZACIJA XXXII. DIVIZIJE ZA MJESEC MAJ 1944.

NAZIV	Broj bataljon. biro-a	Članova batalj. biro-a	Broj četnih ćelija	Broj štab. i ostalih ćelija	Broj članova Partije	Nac. sastav			Soc. sastav						Broj žena čl. K.P.	Broj kandidata	Broj boraca	Opaska	
						Hrvata	Srba	Ostalih nacija	Radnika	Sejjaka	Obrtnika, Namještenika, intelektualaca	Biv. oficira i podoficira Jugoslavije	Broj oficira i komesara čl. K.P.	Broj podoficira i politdelegata čl. K.P.					Broj partizana čl. K.P.
Ud. brigada »Braće Radića«	3	14	9	7	98	87	9	2	34	28	36	—	39	37	22	5	5	325	Pod rubrikom oficira stavljeni su samo oni koji su unapređeni i koji nose čin. Ali držim da to nije ispravno te ćemo u budućem izvještaju ispraviti i staviti Komandire i nadalje u oficire, iako još neće imati čin.
Brigada »Matije Gubec«	3	17	8	8	73	57	8	8	44	14	13	2	40	27	6	1	5	290	
Ćelije štaba Divizije i jedinica oko štaba	—	—	—	3	20	17	3	—	6	4	9	1	10	3	7	2	6	102	
UKUPNO:	6	31	17	18	191	161	20	10	84	46	58	3	89	67	35	8	16	717	

Brojno stanje Skoja u diviziji:

Ud. brig. »Braće Radić«	15 Skoj grupa sa 105 Skojevaca
Brigada Matija Gubec	12 Skoj grupa sa 97 Skojevaca
Jedinice oko štaba divizije	2 Skoj grupa sa 22 Skojevaca
Ukupno	29 Skoj grupa sa 224 Skojevaca

Da je prepis vjeran originalu,
tvrde i ovjeravaju:

1. Kovačić K.
2. Dumanić L.
Prepisala: Pribić R.
Zagreb, 13. X. 1954.

Položaj 30. v. 44.
Ivica Cvetić, v.r.

jednom te istom mjestu. Svakog čovjeka kojega se politički ili vojnički uspije izgraditi kako god se teško osposobi i uzdigne tako se ga i brže izgubi u operativnoj jedinici. Razlozi tome svakako su što u samim začecima osnivanja naše divizije, brigade su doživljavale teške poraze sa strane neprijatelja i da bi se osposobila ponovo udarna moć naših brigada tražilo se od naših rukovodilača ličnog zalaganja za izvršavanje pojedinih zadataka.

Brojno stanje boraca koji se nalaze na licu i I brigadi je 584. dok u II brigadi 521. Otkada je formirana (19. 1. 1944.) samo II brigada pa do danas prošlo je preko nje preko 1200 boraca od prilike, a dok u I. brigadi približno je isto tako. Znači, da su ovih nekoliko mjeseci gubitci, odnosno ljudi, koji su bili izbačeni iz operativne jedinice u razmjeru prema onima koji su ostali sačinjavali skoro polovicu...«

Divizijski komiteti, inicijatori i realizatori borbenih i političkih akcija

Područje djelovanja Partije i SKOJ-a u koje spada jačanje borbenog morala, vojne i političke spremnosti boraca, jedinica i vojnih ustanova mnogo je šire i traži temeljitiju obradu nego što se to može učiniti u jednom poglavlju ovakve knjige. Posebno je zanimljivo rasvijetliti bogatstvo ranovrsnih formi i metoda koje je Partija primjenjivala izvan ustaljenih formi partijskog rada a koje je ratna praksa stalno provjeravala prije nego što bi postala vodeći princip pri mobilizaciji i organizaciji rada komunista pri izvršenju njihova zadatka vođenja oružane oslobodilačke borbe i socijalističke revolucije.

Ne upuštajući se u temeljitije i svestranije analize, mislim da će zainteresiranim kao dobar vodič i ilustracija poslužiti i samo iznošenje širokog spektra pitanja i problema koje su sadržavali izvještaji divizijskih komiteta.

Dezerterstvo je mnogo zaokupljalo sva partijska rukovodstva na terenu (Oblasni komitet i okružne komitete), u jedinicama i štabovima. Nagli priliv boraca na kraju 1943. i u početku 1944. godine, u situaciji kad Korpus nije imao dovoljno oružja, odjeće i obuće, a neprijatelj je prestrajavao svoje snage i u surovoj zimi otpočinj napade na slobodni teritorij doveo je i do masovnog osipanja nekih jedinica. Problem dezerterstva naročito je bio velik za 32. diviziju u zimu i proljeće 1944. god. Prilikom dolaska Divizije u Hrvatsko zagorje dezertiralo je oko 350 boraca, tako da su neke jedinice bile gotovo prepolovljene.

Divizijski komitet 32. divizije će 13. 4. 1944. god., u pismu Okružnom komitetu KPH Krapina, napisati:

»Po našem mišljenju dezertirali su uglavnom, kako zbog nedovoljno uzdignute političke svijesti, tako i zbog velikih napora koji već dulje vrijeme snose naše jedinice, a također i zbog izostanka vojničkih uspjeha (neprijateljska ofanziva itd.) i naposljetku uskrasni blagdani utjecali su također na tako brojno dezertiranje.

Kao što vam je poznato naš zadatak u Zagorju jeste da vršimo ofanzivne operacije, koje će nadamo se svakim danom biti sve jače, i da sprovedemo najširu mobilizaciju. Da bismo to mogli, prije svega nam je potrebno da

upotpunimo svoje jedinice. Postavlja se pitanje kako da se borci koji su otišli svojim kućama povrate najlaganije u svoje brigade? Mišljenja smo da je najbolje da se to učini na dobrovoljnoj bazi, jer je broj prevelik, a da bi se to moglo provesti silom i da se istovremeno takve mjere štetno ne odraze po daljnu mobilizaciju. Zato vas molimo da preko partijskih organizacija na terenu i NOO-a provedete odmah najširu kampanju za povratak tih boraca u njihove jedinice... Potrebno je narodu predočiti da od uspješne mobilizacije ovisi i ostanak naših jedinica na ovom terenu.«

Komitet u svom izvještaju od 6. 5. 1944. o tome nastavlja:

»Uzroci dezertstva sastoje se uglavnom u tome, što su ti borci došli u jedinice u zimi malo pred neprijateljsku ofanzivu na Kalniku, i od onda za sve vrijeme podnosili teške napore, a da nije bilo vojničkih uspjeha i pobjeda koje bi ih vezale uz jedinice. Osim toga nisu bili obuhvaćeni dovoljno političkim i kulturno-prosvjetnim radom.«

O političkom radu, stanju i političkoj svijesti i prosvjećenosti boraca i jedinica nalaze se i ovakve ocjene:

»O političkoj situaciji u svijetu borci malo znaju. Uspjeh Crvene Armije se nije dovoljno politički osvijetlio. Štampa se nije proučavala redovno pa ni kod samih rukovodioca. O ciljevima naše borbe borci znaju veoma općenito. O stvaranju države, o N. O. O. -ima kao organima prave narodne vlasti slabo se zna. O biti narodne vlasti, o tome što se stvara po našim selima, na što će se borci vratiti kućama, dakle povezivanja uspjeha i ciljeva naše borbe sa sutrašnjim ljepšim i boljim životom u radu nije bilo dovoljno. Za političko podizanje razradili smo jedan plan t.j. predvidili niz predavanja pa tako smo predvidili i temu o N. O. O. U kulturno-prosvjetnom radu nije bilo sistema. Sada smo pristupili formiranju kulturno-prosvjetnih odbora sa konkretnim zadacima: razvijati suradnju u štampi, analfabetske tečajeve, scenski rad, recitacije i pjesme, i predavanja. To su ta predavanja koja smo predvidili za političko podizanje, što bi bilo na brizi kult. - prosvjetnih odbora u zajednici sa polit, komesarima.« (Divizijski komitet 32. divizije, 21. 5. 1944)

Govoreći o partijskim ćelijama kao jezgrama političkog rada sekretar Divizijskog komiteta 33. divizije reći će i sljedeće:

»U Diviziji imade 37 Partijskih ćelija koje oko 90% djeluju politički t.j. osjeća se njihov pravilan politički rad kao i sprovođenje partijskih direktiva u cijelosti u život. Same ćelije kao osnovne jedinice svake organizacije usko povezane sa najširim vanpartijskim masama kada bi bile politički jače, izgrađene mogle bi da dadu mnogo većeg rezultata koji bi se odrazio kako u mobilizaciji tako i u političkoj svijesti samih naših boraca... Kod mnogih ćelija zapazilo se, da novi nači rada t.j. širina naše linije oko stvaranja jedinstvene Narodno oslobodilačke fronte, kao i omogućavanje samoinicijative našim vojnim rukovodiocima, da su mnoge ćelije shvatile kao da je s time rukovodeća uloga Partije postala manja i da se ćelije naročito po pitanju vojne prirode ne trebaju interesirati i naprosto popustiti sve vojnim štabovima, nedajući im onu podršku i pomoć i ne osjećajući onu odgovornost koju su ranije osjećale po tim pitanjima. Na drugoj strani imamo opet ćelije koje se nikako ne mogu odreći skućavanja inicijative vojnih rukovodioca i svađaju sastanke partijskih ćelija na obične sastanke proučavanja vojnih akcija, dok

na trećoj strani imademo ćelije koje su odmah shvatile kako treba ispravno raditi i svoje radne sastanke u glavnom usmjerile u rješavanje bitnih političkih problema dotičnih jedinica u kojima ćelija djeluje ne baveći se pri tome visokom politikom, već aktualnim stvarima političke prirode.« (Divizijski komitet 33. divizije 1. 8. 1944)

Kakva je općenito bila partijska disciplina?

»Opći prosjek discipline kod partijaca u znatnoj mjeri se popravio, tako da je odgovornost prema dobivenim zadacima porasla u dovoljnoj mjeri izuzev nekolicine koji su primjerno kažnjeni za kršenje discipline kao i nesprovođanje partizanskih direktiva u život. S tim što je porasla partijska disciplina, općenito je porasla i sama disciplina u našoj vojsci, ma da ona još nije na onome stupnju na kojem bi mi željeli.« (Divizijski komitet 33. divizije 1. 9. 1944).

Nekoliko citata iz izvještaja divizijskih komiteta o njihovu radu i stanju u divizijama donekle će dati sliku, iako se ona brzo mijenjala, nabolje i nagore.

»Štabovi puni poleta ali nedostaje vojničkog i političkog znanja. U tom izučavanju nema sistema. Štabski sastanci se nisu održavali. Postavili smo u zadatak održavanje radnih i obrazovnih sastanaka štabova kao i plan za vojničko podizanje t.j. teme iz ratne službe i ostalih predmeta...

Osnovni nedostaci u cjelokupnom radu jesu: neodržavanje sastanaka vojničkih i političkih i odsutnost sistema u tom radu. Predviđen je plan za vojničko i političko uzdizanje. Dalje se primjećuje velika sporost štabova i netemeljito izvršavanje svakodnevnih sitnih zadataka, koji se tada nagomilaju i onda ih se zaista teško rješava.« (Divizijski komitet 32. divizije 21. 5. 1944)

Mjesec dana kasnije Divizijski komitet 32. divizije (20. 6. 1944) obavještava CK KPH i Oblasni komitet za Zagrebačku oblast i ovo:

»Naša Divizija stoji politički i borbena bolje nego vojnički i možemo reći da smo vojnički još veoma sirovi, kako teoretski tako i praktički u izvođenju manevara, pravilno i brzo upotrebljavanje rezervi, sadejstva oružja, organizacije službe veza i saniteta.

Novi komandant divizije drug Rade Bulat zavređuje svako priznanje zbog svoje marljivosti i sposobnosti. Svoje vojničko znanje marljivo prenosi preko stalnih sastanaka na štabove brigade i na ostale rukovodioce.

Kao što nije dopustivo i nije valjalo bez vojničke discipline i dostojanstva naših oficira, ali isto tako ne bi valjalo prevelika ukočenost i nepristupačnost, a koje tendence se pojavljuju kod štaba Divizije, bolje reći žive i neotklanaju se, ali to ne kod komandanta nego od politikomesara druga Tuđmana (Tuđman je tada samo vršio dužnost komesara — R. B.). Kod njega je to prešlo granicu, tako da se prema njemu već javljaju negodovanja u štabovima brigade.«

Sekretar komiteta Ivica Gretić Marijan oštrinom i kritičnošću partijskog radnika, iako je došao s dužnosti sekretara Okružnog komiteta KPH Krapina, brzo se uživljavao u novu ulogu i preko komiteta upozoravao sve komuniste Divizije na opasnost od jednostranosti vojne izgradnje.

Što divizijski komitet 33. divizije i njegov sekretar Đuro Blaha kažu o svom štabu?

»Uopće štab Divizije mnogo piše, a manje zalazi u naše jedinice, što bi

trebalo svakako biti obratno, jer živa riječ data rukovodiocima i borcima znači više, negoli stotinu naredjenja, koja se ne kontrolišu i nerazjasne kako i na koji način ih treba sprovesti u život.«¹³

Partijske organizacije, divizijski komiteti i štabovi divizija i brigada neprekidno su povećavali brigu o ljudima, borcima i naročito gubicima jedinica, i povećanje budnosti. U izvještaju Divizijskog komiteta 32. divizije od 11. 7. 1944. o tome se kaže:

»Naš stav prema gubicima još uvijek nismo, uspjeli usaditi u sve naše rukovodioce. Veliki nemar i nebriga za ljudstvo. Ponekad nepotrebni juriši, nehaj prema nestalima, pa i netočno izvještavanje o gubicima. Po tom pitanju ćemo povesti čitavu kampanju. Treba prije svega veća ljubav i odgovornost za svakog druga, bolje ocjenjivanje situacije za prihvatiti ili neprihvatiti borbu, a naročito veća pažnja vezi, boljoj saradnji jedinica unutar brigade i brigada međusobno. Veze i sadejstvo jedinica treba biti svakako veće nego je do sada u našim jedinicama i to bi bio značajan rad u korist manjih gubitaka.

Život u vojsci zahtjeva najveću točnost, brzinu i budnost, a toga još nema dovoljno kod naših rukovodioca. Prilike pod kojima živi i djeluje naša Divizija su dosta teške. Stalne borbe i pokreti, a naročito u posljednje vrijeme, jer se sve više neprijateljskih snaga gomila u ove krajeve, zahtjevaju od naših rukovodioca velike samoprijegore, podnošenje mnogo napora i nespavanja. Obzirom na stanje ne povećati marljivost i napore rukovodioca, činilo bi se popuštanje u radu i zato smo i kroz partijsku organizaciju proveli to pitanje s riječima: *Sto bliži borcima u pokretu i odmoru, svojom budnošću i vedrinom oživljavati najumorniju kolonu i položaj. Rukovodioci se ne smiju prepustiti snu, kada su i najumorniji.*«

Zaoštavanje budnosti i odgovornosti kod komunista, a naročito rukovodećih ljudi u 32. diviziji, pokazuje i zapisnik partijske komisije divizijskog komiteta 32. divizije od 11. 10. 1944. u vezi s iznenadnim napadom na jedinice brigade 'Braća Radić' u Vel. Trešnjevici 26. 9. 1944. u kojem je bilo 20. mrtvih, 7 ranjenih i 11 nestalih boraca i izgubljeno 15 pušaka, 1 šmajser i 4 puškomitraljeza. Komisijom je rukovodio sekretar Divizijskog komiteta Stjepan Puklek-Jura. Nakon temeljite i svestrane analize komisija je na 12 stranica utvrdila propuste i odgovornost pojedinih osoba i štabova i predložila kazne. Tako je: »Čitav štab brigade je u ovom slučaju radi nedovoljne kontrole nad bataljonima, radi njihovog nepravilnog smeštaja i radi nedovoljne kontrole nad sahranom poginulih drugova kažnjen pismenom opomenom u naredbi štaba XXXII. divizije broj 52.

Komandant I. Bataljona Milinović Božo, kažnjen je degradacijom na dužnost vodnika u istoj brigadi — istom tom naredbom.

Tom naredbom kažnjen je i strogim ukorom referent saniteta ud. Brig. 'Braće Radića' Zlata Jambrešić, radi ne posvećivanja pažnje ranjenim drugovima, kao i sahrane poginulih.

Politkomesar III. bataljona Kečkan Stjepan kažnjen je degradacijom na dužnost politkomesara čete isti brigade.«

Dalje:

¹³ IHRP Zagreb, KP - 56/105.

»Komisija, na temelju ispitivanja, za sve nedostatke koji su se desili smatra krivima:

- 1./ Stab I. bataljona, ud. brigade 'Braće Radić' u cjelini
- 2./ Politkomesara 2. čete I. Bat. iste brigade — Pankarića
- 3./ Politkomesara III. bat. iste brigade Kečkan Stjepana.

Zbog toga, za iste drugove i štab komisija predlaže ove partijske kazne:
za

- 1./ Stab I. bataljona u cjelini predlažemo kaznu partijskom opomenom.

Članovi štaba su:

- Operativni oficir Ivančić Ivan
- Obavještajni oficir Belošević Rudo
- Pomoćnik komesara Makek Ivan

Za komandanta, Milinović Božo, kao najodgovornije lice u štabu, a napose u tom slučaju predlažemo strogi partijski ukor.

2./ Za politkomesara 2. čete I. bataljona iste brigade Pankarić Boltu (uzimajući u obzir što je dugo na istoj dužnosti) predlažemo kaznu partijsku opomenu.

3./ Za politkomesara III. bataljona Kečkan Stjepana, isti brigade predlažemo kaznu strogog partijskog ukora.

4./ Za štab udarne brigade 'Braće Radića' mi ne možemo da ocjenimo njihovu krivicu već ostavljamo, da to Vi zaključite prema ocjeni dobivenih podataka.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Članovi komisije:

1. Sekretar Divkoma 32. divizije:
Puklek Stjepan v. r.
2. Član Politodjela 32. divizije
Simčić Ico, v. r.
3. Sekretar bat. biroa K. P. III. bat. ud.
brig. »BRAĆA Radić«:
Dančević Adolf, v.r.«¹⁴

Savjesno ispitivanje i procjenjivanje propusta — koje su svi akteri samokritično priznali - pomoglo je da kazne budu realno odmjerene i da odgojno djeluju te da tim drugovima pomognu da se za vrlo kratko vrijeme rehabilitiraju i ponovo preuzmu odgovorne dužnosti u jedinicama Divizije.

Politodjeli u divizijama mnogo su pomagali u radu Partije i SKOJ-a jer su u njima po pravilu bili politički dovoljno izgrađeni komunisti i provjereni borci. U politodjelu 32. divizije bio je rukovodilac Mirko Burić, a članovi Vlado Mađarić, Ico Simčić, Milka Sljepčević i Zlatko Glik. Politodjel 33. divizije sačinjavali su: Migo Vrbica, a članovi Ilija Mugoša i Vera Cvetković.

Politodjeli nisu mnogo izvještaja pisali. Sačuvan je samo jedan izvještaj Politodjela 32. divizije, podnesen CKKPH. Članovi politodjela najviše su

¹⁴ IHRP Zagreb - str. 12-13.

svoju dužnost obavljali konsultacijama, razgovorima i provjerama stanja svijesti, zalaganja, morala, borbenosti, opremljenosti i osposobljenosti jedinica za izvršenje borbenih zadataka.

Izveštaj politodjela 32. divizije od 23. augusta 1944. daje potpuniju sliku njegova rada:

»Divizija je vrlo mala po broju, no po borbenosti vrlo dobra. Pristupilo se mobilizaciji i do sada je bilo samo manjeg uspjeha. U Podravini odakle se treba mobilisat, mora se vojnički prodrijeti (s obzirom na relativno slab rad na terenu), jedinice su sposobne primiti novih boraca onoliko koliko danas broji Divizija.

Spoljni izgled jedinice ne odaje još vojničku sliku. Golotinja i bosotinja su toliki, da jedinica ima strašno šarenu sliku izuzev odličnog naoružanja. Vojnički red i disciplina su u razvitku. Hrabrost i odanost su na visini. Vojnička umješnost je u razvitku, zdravlje i tjelesni izgled boraca je vrlo dobro... Politički kadrovi se nisu redovno odgajali. Apsolutno se vojnički kadar nije zajedničkim sastancima podizao i učio. Dolaskom komandanta i politikomesara naročito, to se u cjelosti ispravlja, sprovodi i daje određene rezultate...

Komunistička Partija kao takova imala je i te kako ugleda, dok partijska organizacija u jedinici nije imala autoriteta zbog nepravilnog i neredovnog rada. Tek je počela partijska organizacija da aktivno živi i da se razvija.

Tek sada se ima partijska oštrina, partijske odgovornosti i partijska organizacija u Diviziji počinje sticati puniji autoritet. Odnos između Partije i komande postaje svakim danom sve bolje. Ljubav prema Partiji dnevno raste zato jer se radi premda toga još puno treba.

Materijal i po svom socijalnom sastavu i odanosti kao i borbenosti je kao u rijetko kojoj jedinici pogodan da se tu izgradi čvrsta i široka partijska organizacija.

U ovoj jedinici mjesecima nije bilo priliva, a svakodnevnim borbama drugovi su ispadali iz stroja, tako da uglavnom, sem nekih dvijestotine pedeset novomobilisanih (koji se dobro drže) u jedinici se nalaze sve stari i prokušani borci, koji je svaki u stanju biti neki rukovodioc, pa je pitanje mobilizacije, a na taj način pravilno i prirodno čuvanje kadrova, i njihovo uzdizanje, najvažniji zadatak.

'Čuvanje glave' ovdje se nije pojavljivalo, nego se je išlo na juriš kao da je četrdeset prva...

Još je jedan problem u jedinici, a to je odnos drugova i drugarica koji je vrlo nepravilan. Taj slab odnos potiče odavna... Specijalno samim drugaricama počinje se obraćati veća pažnja i gleda ih se uzdići, a s obzirom da ih ima vrlo starih boraca i tjelesno iznurenih trebao bi ih određivati na odgovorne dužnosti u pozadini što ćemo i sprovesti u sporazumu sa partijskom organizacijom na terenu, sa kojim svakim danom počinjemo imati sve bolji kontakt, kojega prije nije bilo u dovoljnoj mjeri.

Uzdići, učvrstiti i proširiti partijsku organizaciju, pojačati i sprovesti čeličnu vojničku disciplinu, jedinstveni i pravilni vojnički izgled, uz ostale zadatke, jest danas kod nas najvažniji zadatak naše partijske organizacije, kojemu se pristupilo.

Partijska organizacija počinje pravilno uočavati najvažnije zadatke, otrepati se šablona, sticati inicijativu i rješavati redom sve nove momenta i probleme.«

U svakom izvještaju je nešto kazano o brizi za stanje u partijskoj organizaciji. Naročito se u organizacijama Partije i SKOJ-a ističe da treba voditi računa o starim borcima i brinuti se o njima.

Isto tako nema izvještaja koji ne upozorava i na stanje u SKOJ-u, te nedovoljnu brigu Partije za njegovu izgradnju i organizacijsko i političko učvršćenje.

Kad je brojno stanje jedinice bilo neveliko, onda je briga o svakom čovjeku 1 borcu bila mnogo veća, a kad je još k tome bila riječ o starom i provjerenom borcu, onda je briga bila naročito velika.

Divizijski su komiteti redovito komuniste informirali o stanju u jedinici, o njihovim obavezama i odgovornostima, te o političkoj situaciji na terenu, kretanjima u zemlji i o stanju na svim savezničkim frontovima. Može se reći da je komitet zajedno s cjelokupnom organizacijom Partije i SKOJ-a neprekidno djelovao kao čvrst i dobro organiziran moralno-politički odred koji je znao kako treba neposredno utjecati na opće stanje i borbeno raspoloženje jedinice.

Komitet i partijska organizacija nisu samo jačali svijest, podizali disciplinu i odgovornost i poticali štabove na veće zalaganje u izvršavanju zadataka, prateći njihov rad, nego su uvijek i najneposrednije učestvovali u razrješavanju svih problema i teškoća.

Posebno i uvijek u centru pažnje bila je briga da u jedinicama bude što manje gubitaka (mrtvih i ranjenih drugova) i da se ranjeni borci ne ostavljaju na bojištu i što prije ukaže liječnička pomoć. Iz svake borbe izvlačile su se odgovarajuće pouke, zaoštravala kritika i odgovornost zbog propusta i nepravilnih postupaka u radu komandi, štabova i pojedinaca. Cesto je partijska organizacija odmah takva pitanja i probleme ostavljala na dnevni red štabova, organizacija i rukovodstva Partije i SKOJ-a. Kao jedno iskustvo iz drugog napada na Koprivnicu (1944. g.) u izvještaju se divizijskog komiteta, na primjer, kaže i ovo:

»U borbama poslije Koprivnice, nisu nigdje bile tako velike žrtve, kako je kod nas bilo slično. Kod Koprivnice smo se svi skupa naučili pameti i tu se svi rukovodioci osjećali odgovornim za žrtve, ali su naređenja izvršavali koja su postavljali pred nas ne samo Divizija nego sam komesar Korpusa, da se zadatak pod svaku cijenu mora izvršiti i tako se je i jurišalo bez obzira na žrtve, ali nije išlo, jer se angažovalo puno boraca za izvlačenje ranjenih boraca, nije se moglo preko ni proći naprijed, pa da bolničari povuku ranjene, jer je bio položaj na bliskom odstojanju, od ustaških rovova i žice, tako da je ostalo još nepovučenih šesnaest drugova.«

(Iz izvještaja Divizijskog komiteta 32. divizije od 31. 10. 1944. g., Arhiva. - R. B.)

U tom izvještaju sekretar Komiteta Stjepan Puklek Jura izvještava CKKPH, o stanju u SKOJ-u:

ZA DIVIZIJSKI KOMITET
XXXII-DIVIZIJE NOVJ

Prepis
Original u arhivi CK SKJ
pisan na formularu
ZA MJESEC: LISTOPAD 1944 g.

Jedinica	Broj bat. biro-a	Broj članova bat. biro-a	Broj černih ćelija	Broj štabskih i ostalih ćelija	Broj članova Partije	Nacionalni sastav			Socijalni sastav				Broj oficira i komesara članova Partije.	Broj podoficira i polidelegata članova Partije	Broj partizana članova Partije	Broj žena članova Partije	Broj kandidata	SKOJ		Opaska	
						Hrvata	Srba	Ostalih nacija	Radnika	Seljaka	Obrtnika namješt. i intelektualaca	Oficira, podofic. b. Jugoslavije						Po spisku	Na licu		
Udarna brigada »Braće Radića«	4	27	14	11	211	181	26	4	55	79	73	4	67	74	70	13	8	150	143	žene uračunate	
Brigada »Matije Gubec«	3	18	13	5	133	110	14	9	65	43	25	—	75	40	18	8	19	152	133	žene uračunate	
Štab i jedinice XXXII. Divizije			10	3	81	62	16	3	31	14	32	4	30	30	16	5	17	43	43	žene nisu uračunate	
Ukupno	7	45	37	19	425	253	56	16	151	136	130	8	172	144	104	26	44	345	319		

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!

Sekretar:
Puklek Stjepan, v.r.

BROJNO STANJE PARTIJSKE ORGANIZACIJE U XXXII. DIVIZIJI

Jedinica	Broj bat. biro-a	Članova bat. biro-a	Broj četnih ćelija	Broj štabskih i ostalih ćelija	Broj članova Partije	Nacionalni sastav			Socijalni sastav					Broj kandidata	Članova KP na licu	Članova KP po spisku	Članova SKOJ-a na licu	Članova SKOJ-a po spisku	Primjedba			
						Hrvata	Srba	Ostale nacije	Radnika	Seljaka	Obrt. i namješt. i intelektualaca	Oficira i podofic. biv. Jugoslavije	Broj oficira i komesara čl. Partije							Broj podoficira i delegata čl. Partije	Broj partizana članova Partije	Broj žena članova Partije
Udarne brigada »Braće Radića«	3	18	12	8	196	166	24	6	48	68	79	1	58	80	58	7	13			132		
Brigada Pavleka Miškine	3	15	9	4	78	68	10	—	23	43	21	—	47	28	3	3	13				27	
Brigada »Matije Gubec«	3	18	14	4	106	88	9	9	50	33	19	4	56	37	13	4	15			113	123	
Jedinice i štab XXXII. Divizije			10	3	80	61	16	3	30	14	32	4	30	32	18	5	17			50	63	
Ukupno	9	51	45	19	460	383	59	18	151	149	151	9	191	177	92	19	58			163	345	

Dne 1 decembra 1944

Da je prepis vjeran originalu,
tvrde i ovjeravaju:
1. Kovačić K.
2. Dumanić L.
Prepisala: Pribić R.
Zagreb 13. X. 1944

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!

Sekretar:
Puklek S., v. r.

»Članova SKOJ-a ima 345 što je svakako malo. Zadnje vrijeme je primljeno u SKOJ, ali se ne osjeća neki polet u radu, kao ni kod organizacije K. P. a kada bi više radili članovi K. P. sa SKOJ-em bilo bi svakako bolje... U borbama tokom ovoga mjeseca se pokazao da je omladina borbena i zato je primljeno lijepi broj u SKOJ i ima još koje će se moći skoro primat.«

Kad su počele borbe na virovitičkom mostobranu, gubici jedinica bili su veliki, ginuo je naročito kadar. U novim uvjetima frontalnog ratovanja rukovodioci su morali prednjačiti i pokazivati osobni primjer. U izvještaju Divizijskog komiteta 32. divizije od 19. 12. 1944. g. konstatira se da u brigadi »Matija Gubec« nedostaje 30 rukovodilaca, od kojih jedan komesar bataljona i jedan pomoćnik komesara, 7 komesara i 3 pomoćnika komesara četa, 5 komandira četa i 19 političkih delegata, dok je u brigadi »Braća Radić« izbačeno iz stroja 7 pomoćnika komesara i 4 komesara četa, 10 delegata ili ukupno 21 rukovodilac. Sekretar Puklek o tome piše:

»Ako će se ovako nastaviti dalje, onda u još par borbi ostati ćemo bez rukovodioca. To je kod nas sada ozbiljan problem za rješavati, kada nema od kuda potpunit kadra ni u Partiju primat nove članove. Brojno stanje naših Brigada je jako palo, s time su drugovi prenatrpani sa oružjem.«

Partijska organizacija u našim jedinicama nikad nije zapostavljala životne probleme boraca. Ona ih je uvijek smatrala važnim za jačanje morala, podizanja svijest, drugarstva i solidarnosti. Prehrana, obuća i odjeća, zdravlje, kulturni i zabavni život bili su često na dnevnom redu. Osim četnih i zidnih novina izdavali su se bataljonski, brigadni i divizijski listovi gdje se samoinicijativa i stvaralaštvo poticalo i njegovalo. Tako je u 32. diviziji izdano i nekoliko brojeva satiričnog lista »Mina«.

U širenju kulture, prosvjete i zabavnog života u jedinicama II operativne zone i 10. korpusa vidnu ulogu imali su mladi kazališni umjetnici koji su napustili okupirani Zagreb u kojem su bili aktivisti i simpatizeri NOP-a: Ankica Cić, Srđan Flego, Radojko Ježić, Zlata Ježić-Lovy, Franjo Majetić, Josip i Miro Maroti, Mladen Serment i Mira Župan. Grupa je krajem novembra 1943. god. stigla na oslobođeni Kalnik u selo Ludbreški Ivanec gdje je već djelovala umjetnička grupa koju je vodio Franjo Horvat. Spajanjem obe grupe stvoreno je jako jezgro za razvijanje kulturnog života na slobodnoj teritoriji Kalnika i Zagrebačke oblasti. Nekoliko većih mjesta kao Koprivnica, Ludbreg, Var. Toplice, Novigrad Podravski i dr. nudila su mogućnost većih javnih nastupa u kojima su ponekad nastupali i gimnazijalci iz Koprivnice i drugih škola. Umjetničkoj grupi u Koprivnici se priključuje Drago Krča, a Nada Klačterka odlazi u grupu Bjelovarskog područja. Svojim javnim nastupima mladi umjetnici brzo su u tim mjestima oduševili zahvalnu publiku koju su sačinjavali borci, omladina i u većem broju i stariji ljudi.

Program kulturnih nastupa umjetnika uz učešće omladine i boraca iz Kalničkog odreda i Brigada »Braća Radić« i »Matija Gubec« 32. divizije sastojao se iz zbornih recitacija i jednočinki. Vrlo često na reportoaru nalazile su se recitacije: Krleža - Ni med cvetjem ni pravice; Baba cmizdri pod galgama; Aleksa Santić - O klasje moje, Ostajte ovdje; Silvije Strahinja Kranjčević- Radnik; Mate Balota (Mijo Mirković) - Stipe piva, Mati, Božični

račun s gospodinom Benedetom; Vladimir Nazor — Galijotova pesen; Karei Destovnik Kajuh — Materi padlega partizana i Simon Gregorčič — Soča.

Najpopularnije zborne recitacije: Matija Gubec, Dvanaest kineskih seljaka i Lijepa naša domovino.

Jednočinke: Karei Capek — Mati; Branko Copić — Nove žene; Branislav Nušić - Vlast i Analfabeta; Petar Kočić - Jazavac pred sudom; Ivan Cankar - Sluga Jernej i njegovo pravo i Radojko Ježić — Put u borbu.

Nastup naših umjetnika, narod i borci prihvatili su s velikim oduševljenjem. Odjednom pjesma, radost, veselje i zabava zamijenili su ustaško nasilje, strah i svakodnevnu neizvjesnost. Ne jedanput glumci su poslije predstava bili gosti naroda u njihovim kućama ili su ih dovozili i odvozili s priredbi u svatovskim zapregama u njihove baze u Rasinji.

Široko zamišljeni kulturni život na oslobođenom teritoriju Zagrebačke oblasti bio je prekinut zimskom ofenzivom 1944. god. na Kalnik i ponovnim ulaženjem ustaša u Koprivnicu, Ludbreg i druga mjesta. Mladi umjetnici sada su se našli kao borci u jedinicama brigade »Braća Radić« i »Matija Gubec« 32. divizije, gdje će s puškom u ruci voditi borbi protiv ustaša, a u predahu i zatišju opet pokazivati svoje vještine. Kalnička grupa kazališnih umjetnika do odlaska u Topusko u proljeće 1944. god. u sastav Centralne družine ZAVNOH-a ostavila je vidljive tragove kulturnog života u jedinicama 10. korpusa i na oslobođenom teritoriju Zagrebačke oblasti.

Nije bio zaboravljen ni sport, iako za njega nije bilo mnogo vremena i dobrih prilika. U divizijama 10. korpusa nalazilo se nekoliko vrsnih nogometaša iz zagrebačkih klubova i klubova drugih gradova među kojima su bili najpoznatiji: Ivan Bačun, Tomislav Crnković, Vjekoslav Janjić-Capo, Robert Jurišić, Krunoslav Kovačić i Slobodan Petrović, tako da je svaka divizija imala svoj nogometni tim, a često su između brigada i divizija bile upriličene i utakmice. Jednu takvu utakmicu između 32. i 33. divizije koja je održana u proljeće 1945. god. u selu Vel. Zdenci sudio je naš poznati sportski radnik i sudija Marijan Matančić.

Likovnom odgoju boraca isto tako pružana je velika pažnja. U jedinicama je bilo nekoliko talentiranih mladih stvaralaca koji su u poslijeratnom razdoblju postali društveno i umjetnički priznati stvaraoci i radnici — Aleksander Buneta, Ante Despot, Boris Dogan, Hajrudin Kujundžić, Slavko Marić, Velibor Mačukatin, Ivan Milat, Edo Murtić, Zlatko Priča, Vanja Radauš, Nikola Reiser, Oto Reisinger, Vjekoslav Rukljač, Ivan Sabolić, Ico Simčić i Stjepan Sčetarić.

Analizirajući izvještaje divizijskih komiteta dobiva se utisak da rukovodeći komunisti u toku NOB-a u našim jedinicama nisu stanje uljepšavali. Nasuprot tome, uvijek se može vidjeti precizan, realan, objektivan i kritičan pogled na tekuća pitanja i probleme. Malo je bilo praznih riječi i obećanja. Komunisti su stalno izoštravali kriterije koja je ratna zbilja svakog dana brusila. Ratni komunisti, članovi Partije i SKOJ-a iako relativno niskoga stupnja idejno-političkog znanja, nisu bili zapljuskivani raznim malograđanskim shvaćanjima i oportunističkim ponašanjem.

Komunisti su se u jedinicama 10. korpusa znali i na vrijeme jasno i odlučno razgraničiti sa svakom neprijateljskom pojavom i nikad klasnu bit

svoje borbe za bolji život radnika i seljaka nisu zamagljivali samo parolama o NOB-u. Oni su se istinski ponašali kao borci u socijalističkoj revoluciji. Ta mišljenja i ocjene djelovanja komunista u jedinicama 10 korpusa nemaju pretenziju općih i jedino ispravnih, jer su za to potrebne mnogo dublje i šire analize i studije. Međutim, jedna istina ne može biti sporna, jer se ona kao neisprekidana nit stalno provlači, uvijek vidi i neprekidno svjedoči da su komunisti u našim jedinicama odlučno i svjesno, od prvog dana stupanja u NOB, bili istinska avangarda u borbi za puno nacionalno i socijalno oslobođenje naših naroda.

Jedinice 10. korpusa najviše su popunjavane borcima iz 1944. godine. Usprkos činjenici da su u toj godini na području Zagrebačke oblasti bile teške borbe u kojima se ginulo mnogo više nego ranije, zahvaljujući primjernom i dosljednom djelovanju komunista, koje se stalno osjećalo, rukovodstva su se uspješno hvatala u koštac sa svim teškoćama koje su u borbi iskrsavale i uvijek su osiguravala da jedinice svojom borbenom spremnosti, moralom i svijesti budu sposobne za izvršenje borbenih zadataka.

Zahvaljujući tom činiocu, borci naših jedinica brzo su postojali nepokolebljivi i odlučni. Oni su znali istovremeno boriti se političkim i borbenim sredstvima protiv oružanih neprijatelja, raznih reakcionara iz redova HSS-a i katoličke crkve i svih neprijatelja naroda.

Ustaška propaganda i pojačani teror u 1944. god. nisu na terenu 10. korpusa zastrašili narod bez obzira na povremene uspjehe, jer je narod komuniste i sve naše borce doživljavao kao istinske i prave borce za bolji život i slobodu, pa su njihov ugled i poštovanje — usprkos raznim teškoćama — stalno rasli.

U prilog tim tvrdnjama neka posluži i podatak da su na području Zagrebačke oblasti, bez Zagreba, svoj doprinos organiziranju i razvijanju oružane oslobodilačke borbe i neposrednog rukovođenja jedinica i odredima, brigadama i divizijama 2. operativne zone i 10. korpusa, 6. korpusa i 7. banijske udarne divizije dali i ovi narodni heroji Jugoslavije:

Antolović Josip, Belinić Marko, Berus Anka, Biber Antun-Tehek, Biškup Petar-Veno, Blažić Antun-Simun, Birta Mojica, Bobić Florijan, Bobinac Stjepan-Sumski, Bogdanović Gedeon-Geco, Brkić Zvonko-Dorač, Bujić Ivica, Bulat Rade, Čar Pero, Cvetković Marijan, Corković Dušan, Čalić Dušan, Debeljak Stjepan-Bil, Demonja Nikola, Došen Stevan, Drapšin Petar, Dulić Đuro, Gošnjak Ivan, Grbić Čedo, Gregorić Pavle, Hariš Ivan-Gromovnik, Jankež Grga, Janjić Vlado-Capo, Jerković Mato, Joka Milan, Jutriša Josip-Janko, Kladarin Đuro, Knebl Franjo, Knežević Rade-Tihi, Komljenović Stojan-Čoka, Krajačić Ivan-Stevo, Krkač Ivan, Kufrin Milka, Krunić Uroš, Marinković Ivo-Slavko, Mrazović Karlo-Gašpar, Mrkoci Marko-Bertaš, Nenezić Radojica, Parmač Stanko, Prša Josip, Puač Dako, Severović Nikola, Stanivuković Milan, Šibi Ivan, Špiljak Mika, Špalj Milan, Štrok Izidor, Vidović Marija-Abesinka i Vukomanović Pavle Stipe od kojih je 18 dalo svoje živote u toku NOB-a.

VII

STVARANJE I RAZVOJ ODREDA, BRIGADA, DIVIZIJA I VOJNO-TERITORIJSKIH USTANOVA 10. KORPUSA

Poslije kapitulacije fašističke Italije u Kalnički i Moslavački partiz. odred došli su novi dobrovoljci i brojno stanje se brzo povećalo. Narodnooslobodilačka se borba u Zagrebačkoj oblasti najšire razmahala.

Intenzivan-partijsko politički rad, uspješne borbe jedinica NOV i POH u Moslavini, Podravini, Kalniku i Hrvatskom Zagorju, povoljna vojna i politička situacija u našoj zemlji i Evropi, napredovanje saveznika u Africi i Italiji i Crvene Armije na istočnom frontu, postojanje velikega slobodnog teritorija u Hrvatskoj i Bosanskoj krajini, omogućili su popunu naših jedinica mobilizacijom na široj osnovi.

Kod Ludbreškog Ivanca je 4. septembra 1943. od dva bataljona Kalničkog NOP odreda i Udarnog bataljona Moslavačkog NOP odreda stvorena NO brigada »Braća Radić« 2. operativne zone NOV i POH. Brigada je imala tri bataljona i prištabske jedinice, ukupno od 710 boraca. Poslije prvih uspješnih borbi Brigada je, u drugoj polovici oktobra 1943, formirala i četvrti bataljon.

Kalnički partizanski odred, nakon izdvajanja bataljona za formiranje brigade »Braća Radić«, ostao je s dva bataljona, ali je zahvaljući novopridošlim borcima već u Novembru iste godine ponovo imao tri bataljona.

Na Zagrebačkoj gori je od samostalnih partizanskih grupa s područja Dugog Sela, Prigorja i Donje Stubice 13. septembra 1943., stvoren Zagrebački NOP odred od dva bataljona, tj. 272 borca. Odred 16. oktobra formira i treći bataljon, a brojno stanje povećava se na 495 boraca. Od naoružanja odred ima 200 pušaka, 10 automata i 16 puškomitraljeza. Odred 12. decembra 1943. iz svog sastava izdvaja dva bataljona za formiranje NO brigade »Matija Gubec«. Već 15. decembra od novih dobrovoljaca u Odredu se stvara i drugi bataljon. Odred 29. februara 1944. daje jednu četu za formiranje Posavskog NOP odreda.

U šumi Garić, na Moslavačkoj gori, u blizini Garešnice, po naređenju i odobrenju Glavnog štaba NOV i POH je, od boraca Moslavačkog odreda, stvorena 2. brigada 2. operativne zone NOV i POH. Brigada je imala oko 700 boraca raspoređenih u tri bataljona. Sredinom decembra 2. brigada stvara Četvrti bataljon, Prateću četu i Četu za vezu, s ukupno 1.137 boraca i rukovodilaca.

Od udarnih grupa koje su djelovale na području Bjelovarskog okruga, naređenjem štaba 2. operativne zone je 25. septembra 1943. g. formiran Bjelovarski NOP odred od dva bataljona, sa 200 boraca i rukovodilaca.

Odred je već 4. oktobra 1943. imao 3 bataljona i brojno stanje 495 boraca, a naoružanje 366 pušaka, 5 automata, 7 puškomitraljeza i 37 pištolja. Iz svog sastava Odred je 12. decembra dao Udarni bataljon za formiranje brigade »Matija Gubec«. Poslije upućivanja Udarnog bataljona, Odred se reorganizirao i od dva stvorio tri bataljona. On je 15. januara 1944. god. dao 140 boraca za formiranje komande Bjelovarskoga vojnog područja, a 19. januara 1944. g. svoj treći bataljon za formiranje 2. brigade 33. divizije NOVJ.¹

U selu Sambolići kod Selnice (sjev. istočno od Zlatara), po naređenju Štaba 2. operativne zone 5. oktobra 1943. formiran je Zagorski NOP (odred poznat i pod imenom 2. zagorski partizanski odred) od dva bataljona, s ukupno 250 boraca i rukovodilaca. U Odred je 24. oktobra stupilo 100 boraca i tada je stvoren njegov 3. bataljon. Do kraja godine je na području Hrv. Zagorja mobilizirano oko 350 novih boraca, tako da je Odred dosegao brojno stanje 600 ljudi. Naoružanje: 337 pušaka, 13 automata, 18 puškomitraljeza i 23 pištolja.²

Od diverzantskih grupa Moslavačkog, Bjelovarskog, Kalničkog, Zagorskog i Zagrebačkog NOP odreda je 28. novembra 1943. god. formiran 3. diverzantski bataljon 2. operativne zone. Od 19. januara 1944. bataljon nosi naziv 3. diverzantski bataljon 10. korpusa NOVJ. Pri formiranju Bataljon je imao tri čete s ukupno 124 borca i rukovodilaca, a naoružanje 88 pušaka, 7 automata i 10 pištolja. Operativni sektor djelovanja bataljona bile su, uglavnom, komunikacije u Hrvatskom zagorju, Prigorju, Kalniku, Međimurju, Podravini, Moslavini i Posavini.³

Uspješnim djelovanjem jedinica 2. operativne zone i, 28. divizije u jesen 1943. ^od., oslobođen je Ludbreg, Novi Marof, Varaždinske Toplice, Koprivnica, Čazma i neka druga veća mjesta, oslobođena je gotovo cijela Maslovina, dio Hrv. zagorja, šire područja Kalničkog gorja, Podravine od Varaždina do Virovitice i Bilogore izuzev Bjelovara. Domobranske je formacije zahvatila jaka demoralizacija, koja se u Zagrebačjk oblasti vidnije manifestirala češćim prelaženjem domobranskih jedinica, grupa i pojedinaca na stranu NOV i POJ. Istovremeno je na većem dijelu teritorija u očima hrvatskog naroda razgolićena izdajnička politika Mačeka i reakcionarnog dijela HSS-a.

Postojanje velikog slobodnog teritorija, ubrzalo je stvaranje NOO i komandi područja i mjesta, što je u povoljnoj političkoj klimi ubrzalo mobilizaciju novih boraca.⁴

Naređenjem Glavnog štaba NOV i POH 12. je decembra 1943. god. u selu Lipovčani kod Čazme od jednog bataljona Moslavačkog odreda, 2. i 3. bataljona Zagrebačkog odreda i udarnog bataljona Bjelovarskog odreda formirana NO brigada »Matija Gubec« od četiri bataljona.

Depešom broj 1449 Glavnog štaba od 5. 12. 1943. javljeno je štabu 2. operativne zone.

»Odobravamo formiranje divizije i 3. brigade. U sastavu divizije da uđe

¹ AVII, Kut. 102 B; br. reg. 40/1; VII, tom 5, knj. 4, str. 249-251; *Hrvatsko zagorje u NOB*, izd. Epoha, Zagreb, 1959, str. 65, 67 i 69.

² AVII, Kut. 102 B, br. reg. 46/1.

³ AVII, Kut. 102 B, br. reg. 46/1.

⁴ VII, knj. 2, tom V. dok. br. 81, tom 5. knj. 3, dok. 2.

brigada 'Braće Radića' i novoformirana 3. brigada i to kao 1. i 2. brigada u diviziji. Ova divizija operisaće kao cjelina na prostoru Kalnik—Ivančica—Sutla-Medvednica tj. u Zagorju. Pod komandom divizije možete staviti Zagorski i Zagrebački odred. 3. brigada da nosi naziv brigada 'Matija Gubec'.

Predložićemo V. S. štab divizije. Kdant Strok, komesar Robić, v.d. načelnika Alibaba (Smeh Vjekoslav — R. B.). Pozovite sve ove na dužnost. Postavite: u brigadu 'Braće Radić' za kdanta: Kučiš Stjepana, za komesara Rukavinu Zlatka, za zamjenika komesara Blaha Dura, a druga Ničića (Micić — R. B.) za zamjenika komesara u Moslavačkoj brigadi. Za komandanta 3. brigade postavite Manojlovića (Miloš — R. B), a za predloženog komesara (Ahmet Delibegović — R. B.) dajte nam potrebne podatke.«⁵

Naređenjem Vrhovnog štaba NOV i POJ 12. decembra 1943. g. formirana 32. (Zagorska) divizija NOVJ. Na dan formiranja štaba divizije i prištabskih jedinica u Malom Pogancu 15. decembra 1943. divizija je imala 1.764 borca i rukovodioca i naoružanje: 992 puške, 63 puškomitraljeza, 5 minobacača, jedna protutenkovska puška 3 protutenkovska topa, 24 automata i 96 pištolja.

Do formiranja 10 korpusa divizija se nalazi u sastavu 2. Operativne zone.⁶

Uspješna mobilizacija na području Moslavine omogućila je koncem novembra formiranje 3. i 4. bataljona u Moslavačkom odredu. Kako je već gore pomenuto jedan bataljon je dao za formiranje brigade »Matija Gubec« a 19. januara 1944. dva bataljona za formiranje I brigade 33. divizije. Tako je Moslovački odred ostao s jednim bataljonom i stavljen pod neposrednu komandu štabu 33. divizije. 14. marta 1944. godine odred ulazi u sastav novo formirane Istočne grupe NOP odreda 10. korpusa NOVJ, a u prilog još daje 1. bataljon za popunu II. brigade 33. divizije.⁷

Naredbom broj 3. Glavnog štaba NOV i POH od 30. 1. 1944. g. divizije dobijaju naziv 32. i 33. divizija NOVJ.⁸

Po naređenju Glavnog štaba NOV i POH, 19. januara 1944. g. reorganizirane su jedinice 2 operativne zone. Tom prilikom je od I. i II. bataljona 2. brigade 2. Operativne zone i dva bataljona Moslovačkog NOP odreda formirana prva brigada. Pri formiranju brigada je imala 4 bataljona s ukupno 883 borca i rukovodioca. Istovremeno je od 3. 4. bataljona 2. brigade 2. Operativne zone i 3. bataljona Bjelovarskog NOP odreda formirana 2. brigada sastava tri bataljona s ukupno 668 boraca i rukovodioca.⁹ Formiranjem 1. i 2. brigade prestala je da postoji 2. brigada 2. Operativne zone NOV i POH. Po naređenju Vrhovnog štaba 19. januara 1944. u Koprivnici je formirana 33. divizija Narodno oslobodilačke vojske Jugoslavije u koju su ušle 1. i 2. brigada. Pod neposrednom komandom štaba 33. divizije do 14. marta 1944. g. nalazili su se Bjelovarski i Moslavački NOP odred. U formiranju je 33.

⁵ VII, tom V, knjiga 22, dok. 233, str. 542.

⁶ AVII, 102. br. reg. 13/1, 18/1, kut. 102A, br. reg. 5/7 i 21/4, kut 2.

⁷ WII, kut. 102, br. reg. 13/1, 18/1, kut. 102B, br. reg. 7/4; VII tom 2.

⁸ VII, tom 5, knjiga 23, dok. 126, str. 554.

⁹ AVII, kut. 1471; br.~ reg. 2WT7TaärTÜ<£ br. reg. 38/1, kut. 471/A, br. reg. 4/2, kut. 474, reg. 4/2, kut. 103, br. reg. 10/3, br. reg. 17/1, 28/1 i 39/1.

divizija, bez odreda imala 1.665 boraca i rukovodioca. Istog dana ušla je u sastav novoformiranog 10. korpusa »Zagrebačkog« kao 2. divizija.

U januaru 1944. god. se s područja Hrv. Zagorja i Kalnika javilo u jedinice oko 1.400 boraca, što je omogućilo popunjavanje i reorganiziranje jedinica. Tako je 19. januarja 1944. god., uz Štab Korpusa i 2. divizije (33) formiran i Štab Zapadne grupe odreda. U grupu su ušli Kalnički, Zagorski i Zagrebački partizanski odred. Odmah poslije formiranja Štaba Grupe odreda formiran je i Udarni bataljon Zapadne grupe odreda.

Pri formiranju Korpus je imao 6.355 boraca i rukovodilaca. Naoružanje: 3.613 pušaka, 115 automata, 176 puškomitraljeza, 32 mitraljeza, 17 minobacača, 1 protutenkovska puška, 6 protutenkovskih topova i 326 pištolja.¹⁰

Iz naredbe broj 6. štaba 10. korpusa »Zagrebačkog« NOV i POJ od 19.1 1944. g. vide se formiranje Korpusa, prva postavljena i imenovanja:

»BR. 67

NAREDBA ŠTABA DESETOG KORPUSA 'ZAGREBAČKOG' NOV JUGOSLAVIJE OD 19 SIJEČNJA 1944 GOD. O FORMIRANJU KORPUSA, TRIDESET TREĆE DIVIZIJE I ZAPADNE GRUPE NOP ODREDA

NAREDBA BR. 6

Štaba X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ od 19. I. 1944 g.

1. Formiranje X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ I. i II. Divizije i Zapadne grupe P. odreda Hrvatske

L

Naredbom Glavnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske formira se X. Korpus 'Zagrebački.'

U sastav X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ ulaze I. i II. Divizija NOVJ i Zapadna grupa partizanskih odreda Hrvatske.

I. Divizija formirana je iz U. brigade 'Braća Radić' i Brigade 'Matija Gubec'.

II. Divizija formira se iz I. i II. Brigade i Moslavačkog i Bjelovarskog p. odreda.

I. Brigada II. Divizije NOVJ formira se iz I. i II. bataljona II. Brigade II. Oper, zone NOV i POH i dva bataljona Moslavačkog p. odreda.

II. Brigada II. Divizije NOVJ formira se iz

¹⁰ VII, tom V, knjiga 23, dok. 67, str. 287-291. - AVII, kut. 102B, br. reg. 4/2, kut. 102A, br. reg. 25/1, kut. 2, br. reg. 47/4. AVII, kut. 102B br. reg. 25/2, kut. 1602, br. reg. 10/9 kut. 105, br. reg. 39/1.

III. i IV. bataljona II. Brigade II. Oper, zone NOV i POH i III. bataljona Bjelovarskog p. odreda.

Moslavački i Bjelovarski p. odred djeluju i dalje kao odredi svaki na svom sektoru, a pod neposrednom komandom Štaba II. Divizije NOVJ.

Zapadna grupa partizanskih odreda Hrvatske formira se iz Kalničkog, Zagorskog i Zagrebačkog p. odreda.

II. Postavljenja i imenovanja - X. Korpus 'Zagrebački' NOV i POJ.

Za komandanta X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ imenuje se pukovnik drug Vladimir Matetić, do sada komandant II. Operativne zone NOV i POH.

Za politkomesara X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ imenuje se drug Ivan A. Šibi, do sada v.d. politkomesara II. Operativne zone NOV i POH.

Za pomoćnika politkomesara X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ imenuje se drug Šime Balen.

Za načelnika Štaba X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ imenuje se drug Josip Rukavina, do sada pomoćnik načelnika Štaba VI. Korpusa NOVJ.

I. Divizija NOVJ

Za načelnika Štaba I. Divizije NOVJ imenuje se drug Miloš Manojlović, do sada komandant Brigade 'Matija Gubec'.

Za operativnog oficira I. Divizije NOVJ imenuje se drug Stevo Cavić, do sada na raspoloženju Štaba II. Operativne zone NOV i POH.

Za zamjenika komandanta U. brigade 'Braća Radić' imenuje se drug Jovica Mandić, do sada komandant III. bataljona iste brigade.

Za zamjenika politkomesara U. brigade 'Braća Radić' imenuje se drug Franjo Tuđman, do sada zamjenik politkomesara Zagorskog p. odreda.

Za načelnika Štaba U. brigade 'Braće Radić' imenuje se drug Smeh Vjekoslav, do sada zamjenik komandanta bataljona U. brigade 'Braća Radić'.

Za komandanta Brigade 'Matija Gubec' imenuje se drug Bobetko Mijo, do sada zamjenik komandanta Čehoslovačke brigade VI. Korpusa NOV i POJ.

Za politkomesara Brigade 'Matija Gubec' imenuje se drug Spiranec Josip, do sada komandant zagorskog p. odreda.

Za načelnika Štaba Brigade 'Matija Gubec' imenuje se drug Heremić Mustafa, do sada zamjenik komandanta bataljona U. brigade 'Braća Radić'.

II. Divizija NOVJ

Za komandanta II. Divizije NOVJ imenuje se major drug Antolović Josip.

Za politkomesara II. Divizije NOVJ imenuje se drug Mutak Vladimir, do sada politkomesar II. Brigade II. Operativne zone NOV i POH.

Za načelnika Štaba II. Divizije NOVJ imenuje se drug Kušec Božo, do sada načelnik Štaba II. Brigade II. Operativne zone NOV i POH.

Za politkomesara I. Brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Janić Vjekoslav, do sada na službi u Štabu II. Operativne zone NOV i POH.

Za načelnika Štaba I. Brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Bobić Milan, do sada načelnik Štaba II. Brigade 'Braće Radića'.

Za komandanta II. Brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Korać Miloš, do sada zamjenik komandanta U. brigade 'Braća Radić'.

Za politkomesara II. Brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Delibegović Ahmed, do sada v.d. politkomesara Brigade 'Matija Gubec'.

Za zamjenika komandanta II. Brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Kobal Vladimir, do sada komandant Kalničkog p. odreda.

Za zamjenika politkomesara II. Brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Blaha Đuro, do sada zamjenik politkomesara U. brigade 'Braća Radić'.

Za v.d. načelnika Štaba II. brigade II. Divizije NOVJ imenuje se drug Mazalek Josip, do sada zamjenik komandanta bataljona II. Brigade II. Op. zone NOV i POH.

Za komandanta Moslavačkog p. odreda imenuje se drug Kosak Ivan, do sada koman-

Zapadna grupa partizanskih odreda Hrvatske

dant bataljona II. Brigade II. Operativne zone NOV i POH.

Za komandanta Zapadne grupe partizanskih odreda Hrvatske imeniye se major drug Rade Bulat, do sada načelnik Štaba II. Operativne zone NOV i POH.

Za politkomesara Zapadne grupe partizanskih odreda Hrvatske imenuje se drug Stjepan Iveković, do sada zamjenik komandanta Zagorskog p. odreda.

Za načelnika Štaba Zapadne grupe partizanskih odreda Hrvatske imenuje se drug Cikojević Branimir do sada na službi u Štabu II. Operativne Zone NOV i POH.

Za komandanta Kalničkog p. odreda imenuje se drug Stevo Cučković do sada komandant Moslavačkog p. odreda.

Za zamjenika politkomesara Kalničkog p. odreda imenuje se drug Jerko Novak, do sada zamjenik politkomesara II. bataljona U. brigade 'Braća Radić'.

Za v.d. komandanta Zagorskog p. odreda imenuje se drug Družinec Ivica, do sada komandant I. U. bataljona Brigade 'Matija Gubec'.

Dosadanji zamjenik politkomesara Kalničkog p. odreda, drug Santo Gabrijel, stavlja se na raspoloženje Štabu X. Korpusa 'Zagrebačkog' NOV i POJ.

Ova se naredba ima pročitati pred strojem i stupa na snagu današnjim danom.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Komandant - pukovnik:
Vlado Matetić
(M. P.)«

Politkomesar:
Ivan Šibi

Formiranjem 10. korpusa i naredbom broj 3. Glavnog štaba NOV i POH od 30. 1. 1944. god. prestao je djelovati Štab 2. operativne zone NOV i POH, a dio teritorija zone, južno od rijeke Save (Zumberak i Pokuplje), više nije ulazio u teritorij 10. korpusa.

ORGANIZACIJSKO-FORMACIJSKO STANJE

Organizacijsko-formacijski sastav Korpusa

Na dan formiranja 10. je korpus u svom sastavu imao dvije divizije (32.i

33). Svaka divizija je bila sastava po dvije brigade uz odgovarajuće prištapske jedinice;

Zapadnu grupu sa tri odreda (Kalničkim, Zagorskim i Zagrebačkim) i Udarnim bataljonom ili ukupno 9 bataljona;

Bjelovarski i Moslavački odred sa četiri bataljona;

3. diverzantski bataljon i

četiri vojna područja (Bjelovarsko, Kalničko, Moslavačko i Zagorsko).

Izveštaj Štaba 10. korpusa od 3. 5. 1944. g. Glavnom štabu NOV i POH pokazuje sljedeće organizacijsko stanje:¹¹

32. divizija u svom sastavu i dalje ima Udarnu brigadu »Braća Radić« i brigadu »Matija Gubec«, Četu za vezu, Bolnički vod i artiljerijsko odjeljenje topova 75 mm;

Udarna brigada »Braće Radić«:

Sastav četiri bataljona, Prateća četa sa dva odjeljenja (odjeljenje bacača i odjeljenje s protutenkovskom puškom), Izviđački vod, Četa za vezu, minerski vod i Bolnički vod;

Brigada »Matija Gubec«:

sastav: tri bataljona, Četa za vezu i Bolnički vod;

33. je divizija također bez promjene (1. i 2. brigada) Izviđačka četa, Vod za vezu, Bolnički vod i Pontonirska četa;

1. brigada:

sastav — četiri bataljona, Prateća četa podijeljena na Minobacački i Protutenkovski vod i Topovski vod, Vod za vezu, Izviđački vod, Bolnički vod, Minersku grupu i Tehniku s glazbom;

2. brigada:

sastav: tri bataljona, Pionirska četa, Prateća četa, Bolnički i Izviđački vod;

Zapadna grupa odreda:

sastav: Kalnički, Zagorski i Zagrebački NOP odred, Udarni bataljon, Izviđačka četa, Bolnički vod i Vod za vezu;

Odredi su u svom sastavu imali:

Kalnički — tri bataljona sa 347 boraca;

Zagorski — tri bataljona sa 401 boraca;

Zagrebački — 447 boraca u dva bataljona;

Udarni bataljon — tri čete i 159 boraca;

Izviđačka četa — 17 boraca;

Bolnički vod — 10 boraca i

Vod za vezu — 8 boraca;

Istočna grupa odreda; po naređenju Glavnog štaba NOV i POH formirana 14. marta 1944.

Sastav: Bjelovarski, Moslovački i Posavski NOP odred i Udarni bataljon. (Posavski odred formiran je 29. 2. 1944. na području Dugog Sela od jedne čete Zagrebačkog part, odreda i jedne čete 32. divizije.)

Odredi su u svom sastavu imali:

Bjelovarski - tri bataljona sa 460 boraca;

Moslovački - jedan bataljon sa 129 boraca;

¹¹ VII, tom. V knjiga 27, str. 70-80.

Udarni bataljon — tri čete sa 92 boraca;

Izviđački vod — 8 boraca;

Vod za vezu - 13. boraca;

Bolnički vod — 6 boraca i

Štab i ljudstvo pri štabu — 16 boraca.

Brojno stanje u divizijama bilo je:

32. divizija:

Brigada »Braće Radić« - 588 boraca;

Brigada »Matija Gubec« — 438 boraca;

Četa za vezu - 25 boraca;

Bolnički vod — 21 borac;

Artiljerijsko odjeljenje 75 mm 27 boraca; i

Štab divizije i ljudstvo pri štabu 31 borac.

Ukupno u diviziji 1.130 ljudi.

33. divizija:

1. brigada - 618 boraca;

2. brigada — 553 borca;

Vod za vezu - 19 boraca;

Izviđačka četa — 25 boraca;

Vod za vezu — 19 boraca;

Bolnički vod — 12 boraca;

i Pontonirska četa — 60 boraca.

Ako se pretpostavi da je oko štaba i u štabu te divizije bilo još 30 boraca, onda je cjelokupno brojno stanje bilo 1.310.

Gornjim brojevima treba dodati još 2.000 boraca u vojnim područjima, pa je tada ukupno brojno stanje Korpusa iznosilo 6.553 boraca, od kojeg broja otpada na operativni dio (divizije i odrede) 4.553 borca.

Brojno stanje jedinice brzo se mijenjalo. Gubici i popuna novim borcima do prve polovice 1944. godine gotovo su se poklapali. Od tada raste brojno stanje uslijed uspješnije mobilizacije.

Brojno stanje s pregledom socijalnog i nacionalnog sastava Korpusa 1. 6. 1944. god. daje ovakvu sliku:

Štab Korpusa s Pratećom četom — 100 ljudi;

32. divizija 994;

33. divizija - 1.567;

Istočna grupa POH - 1.012;

Zapadna grupa POH - 1.548;

Podoficirska škola Korpusa — 9;

Pontonirska četa Korpusa — 70;

3. diverzantski bataljon - 129;

Komanda Kalničkog područja — 516;

Komanda Bjelovarskog područja - 539;

Komanda Moslavačkog područja — 1.086;

Ukupno operativni dio — 5.429, a vojnopozadinski — 2.141.

Ukupno 7.570 boraca i rukovodilaca.

Socijalni sastav:

Štab Korpusa: 16 radnika 46 seljaka, 5 intelektualaca, 17 obrtnika i sitnih trgovaca, 2 namještenika i srednjoškolca i 14 vojnih osoba;

32. divizija: 211 radnika, 435 seljaka, 58 intelektualaca, 187 obrtnika i sitnih trgovaca, 95 namještenika i srednjoškolca i 8 vojnih osoba.

Ukupni socijalni sastav:

1.801 radnik, 3.820 seljaka, 320 intelektualaca, 1.171 obrtnik i sitni trgovac, 372 srednjoškolac - namještenik, 72 vojne osobe, 11 žandara (policajci, financi) i 3 đaka. 1.171 obrtnik i sitni trgovac uglavnom su pripadali grupi radnika, jer tadašnja kategorizacija nije bila dovoljno precizna. Prema tome radnika je bilo 2.972.

Nacionalni sastav:

6.117 Hrvata, 996 Srba, 119 Slovenaca, 5 Crnogoraca, 35 Muslimana, 6 Talijana, 106 Rusa, 17 Jevreja, 16 Mađara, 1 Austrijanac, 132 Ceha, 2 Makedonca, 8 Nijemaca, 1 Šveđanin, 2 Francuza, 4 Nizozemca i 2 Bugara.

U selu Selnici je 8. maja 1944. god. od Udarnog bataljona Zapadne grupe odreda i 2. i 3. bataljona Zagorskoga partizanskog odreda, formirana 1. zagorska brigada jačine 426 boraca svrstanih u tri bataljona.

U isto vrijeme provedene su još neke manje organizacijske promjene. Tako je u 32. diviziji formirana Podoficirska škola, dok su u brigadama formirane komore, a prehrana se počela redovito organizirati s kazana. U brigadama su stvorene minerske desetine s perspektivom da se razvijaju u diverzantske vodove odnosno čete jurišnih pionira.

29. jula 1944. godine je od udarnih grupa s područja Zapadne Bilogore i Podravine formiran Podravski NO partizanski odred koji je imao od 160—200 boraca svrstanih u tri čete i prištapske jedinice odreda.

U augustu 1944. god. većih organizacijskih promjena nije bilo, iako je mobilizirano 1.495 boraca. August je označio početak masovnije mobilizacije koja je u znatnoj mjeri zavisila od stabilnosti i sigurnosti slobodnog teritorija i rada NOO i komandi područja. Iz svakog područja je mobilizirano: Zagorskog 90; Kalničkog 70; Bjelovarskog 430; i Moslavačkog 905 ljudi. Te brojke pokazuju da su na područjima gdje su uvjeti za rad (Bjelovarsko i Moslovačko) bili mnogo bolji, i rezultati mobilizacije bili uspješniji.

Malo povećanje brojnog stanja u tom periodu u usporedbi s prošlim mjesecom, također nije uzrokovalo organizacijske promjene, izuzev što je na području Zagorja formiran Omladinski bataljon koji je bio pod neposrednim rukovođenjem Štaba Zapadne grupe odreda, i 2. srpski bataljon na području Moslavine i Bilogore, pod neposrednom komandom Korpusa. Tih se dana brojno stanje povećalo za oko 1.000 boraca koji su bili nenaoružani.

Tada je pri Štabu Korpusa stvoren Artiljerijski vod, jezgro buduće korpusne artiljerije.¹²

Artiljerijski vod imao je 2 brdska topa 75 mm M. 28. (dva odjeljenja).

Pri štabovima brigada 33. divizije osnovane su limene glazbe statusa formacijskih jedinica.

U jedinicama 10. korpusa NOVJ 31. 8. 1944. bilo je 8.164 boraca i rukovodilaca, od kojih: 2.957 radnika, 4.365 seljaka, 322 intelektualca, 386

¹² AVII, Kut. 205, br. reg. 20/1, 39/1 i 12/5, kut. 1472, br. reg. 22/3, Kut. 1474.

namještenika i srednješkolaca, 40 vojnih lica, 15 policajaca žandara i financa.¹³

Nacionalni sastav također je doživio malu projenu i stanje je bilo: 6.310 Hrvata, 1.268 Srba, 154 Slovenaca, 7 Crnogoraca, 31 Musliman, 10 Talijana, 182 Rusa, 14 Židova (Jevreja), 42 Mađara, 122 Ceha, 5 Nijemaca, 1 Ukrajinac, 6 Holanđana, 10 Poljaka i 2 Makedonca. Najviše se bilježi novih boraca kod Hrvata, Srba, Slovenaca i Rusa.¹⁴

U tom su periodu pri Štabu Korpusa formirani: Aero-baza, Autočeta i Dopunska baterija. Dopunski bataljon Korpusa, zbog velikog priliva novih boraca, podijeljen je na dva dopunska bataljona.

Aerodromsku bazu sačinjavalo je osoblje s upravnikom i komesarom baze: Kekelj Ivanom i Marjanović Anicom i jedna protivavionska mitraljeska četa od 7 protuavionskih mitraljeza 12,7 mm i 2 protuavionska mitraljeza 15 mm 38. Aerodrom je bio uspostavljen kod sela Grabovnice u blizini Čazme i služio je Saveznicima za dopremanje naoružanja, odijela i obuće, evakuaciju ranjenika i povremeno spuštanje oštećenih savezničkih aviona koji bi na zadatku u Austriji i Mađarskoj bili oštećeni i na povratku u svoje baze u Italiji uslijed kvarova i oštećenja tu slijetali, da bi se kasnije popravljani vraćali u svoje baze.

Auto-četa je bila sastavljena uglavnom od obučenog ljudstva, koje je tih dana masovno dolazilo iz domobranstva skupa s vozilima.

Dopunska baterija bila je formirana po naređenju Glavnog štaba. Bila je podijeljena na tri voda (poljski, haubički i brdski) i grupu specijalista (izviđači i vezisti).

Od 1. i 2. srpskog bataljona, Udarnog bataljona Istočne grupe odreda i 4. bataljona 12. brigade je 25. 9. 1944. god. formirana brigada »Miloš Obilić« u selu Popovcu u Moslavini. Sastav Brigade: Štab Brigade, tri bataljona, Izviđački vod, Vod za vezu i Bolnički vod. Brigada je ušla u sastav 33. divizije kao njezina 3. brigada.¹⁵

Udarna brigada »Braća Radić« formirala je 4. bataljon.

U svim bataljonima 32. divizije stvorene su izviđačke desetine, pojačani brigadni izviđački vodovi i Izviđačka četa Divizije, te divizijska glazba od 20 ljudi. Popunjene su i jedinice saniteta i veze, dok za formiranje inženjerijskih jedinica još nije bilo dovoljno osposobljenog ljudstva.

Sada je 33. divizija imala tri brigade, specijalne jedinice pri Štabu, Haubičku bateriju od dvije brdske haubice 100 mm M.16/19, Pontonirsku četvu, Četvu za vezu, Bolničku četvu i Intendantsku četvu. Zbog pomanjkanja oružja u Diviziji još nije bila formirana izviđačka četa.

Zapadna grupa partizanskih odreda bila je sastava: 1. zagorska brigada, Zagorski partizanski odred od tri bataljona, Kalnički partizanski odred od jednog bataljona i Zagrebački partizanski odred sa tri bataljona. Omladinski bataljon Zapadne grupe upućen je u sastav novoformirane brigade OZN-e na

¹³ AVII Kut. 105, br. knjig. 39/1 kut. 106, br. reg. 19/2, kut. 1472, br. reg. 40/3, kut. 1472A br. reg. 16/9, 31/9 i 37/9.

¹⁴ VII, tom V, knjiga 7, dok. 56 i 57; *Hrvatsko zagorje u NOB*; Epoha, Zagreb, 1959, str. 65.

¹⁵ AVII, kut. 102 B. br. reg. 4/3,48/2 i 6/3, kult. 1471, br. reg. 13/1, kut. 1472, reg. 4.3/3.

području Korpusa (3. brigada). Drugi bataljon Kalničkoga partizanskog odreda bio je upućen u 32. diviziju za popunu.

Istočna grupa partizanskih odreda imala je: Moslavački partizanski odred od dva bataljona i Udarni bataljon koji je ušao u sastav 3. brigade 33. divizije, Posavski partizanski odred od jednog bataljona i jedne samostalne čete. Prvi bataljon tog odreda ušao je u 33. diviziju za popunu. Novoformirani Podravski partizanski odred nije imao bataljone nego 3 čete i Stab.¹⁶

Kako je tada Štab 10. korpusa ocjenjivao stanje u divizijama?

32. divizija:

»Štab Divizije ulaže mnogo truda da se Divizija što više ojača i sredi, što mu i polazi za rukom. Divizija danas, unatoč priliva velikog broja regruta i pridošlih domobrana koji nemaju borbenog iskustva i duha starih boraca, predstavlja dobro organiziranu i čvrstu jedinicu, sposobnu za izvršenje srednjih, pa i težih zadataka«, i

33. divizija:

»Štab Divizije je potpun i svojim radom zadovoljava. Potčinjenim jedinicama pruža punu pomoć i podršku. Divizija je znatno ojačana i kao cjelina predstavlja jedinicu sposobnu za izvršenje srednjih, a kad se još potpuno naoruža, i težih zadataka.«¹⁷

Najveći porast jedinica zabilježen je u toku septembra 1944. god. masovnim dolaskom domobrana, kada je u naše redove na području Zagrebačke oblasti stupilo oko 3.000 domobrana, što je znatno povećalo brojno stanje Korpusa.

U usporedbi s ranijim brojnim stanjem kod nekih jedinica porast je zbog novopridošlih boraca iznosio i do 50%, što je malo oslabilo borbeno stanje, olabavilo disciplinu i čvrstinu jedinica i povećalo nestašicu oružja, odjeće i obuće koji su se sve teže rješavali samo otimanjem od neprijatelja.

Pomoć od saveznika bila je neredovita i nedovoljna. Ono što je poslano bilo je jedva dovoljno da se najteži slučajevi u jedinicama riješe.

Nacionalni i socijalni sastav nije bio bitno poremećen. I nadalje je bilo najviše Hrvata, Srba, a manje ostalih naroda i narodnosti. U socijalnom sastavu rastao je postotak (20%) radnika, i (čak 70%) intelektualaca od ukupnog broja pridošlih. Takav socijalni sastav novih boraca stvarao je povoljnu klimu, jer su se pridošlice vrlo brzo saživljavale i učvršćivale stanje u našim jedinicama svojom borbenosti i moralno-političkom zrelošću.

Iz pregleda brojnog stanja i socijalnog sastava boraca 10. korpusa, a od 30. novembra 1944. vidi se da je u jedinicama bilo 598 žena, kojih po spisku 673 žene. Upada u oči da žene unatoč svojim borbenim kvalitetama nisu bile u punopravnom položaju pri izboru na rukovodeće dužnosti. Od ukupnog broja žena po spisku samo je jedna žena dobila čin oficira, 38 su postale politički rukovodioci, a 31 je nosila čin podoficira. Žene su u najviše slučajeva bile u sanitetu, vezi i štabovima.

Istim pregledom utvrđeno je da se u Korpusu nalazilo: 5.739 radnika, 8.880 seljaka, 356 intelektualaca, 119 vojnih lica i 39 policajaca, žandara i

¹⁶ AVII, kut. 102B, br. reg. 34/3, kut. 1471, br. reg. 13; Rade Bulat *Žumberak i Pokuplje u NOB*, izd. Kultura, Zagreb, 1951.

¹⁷ VII, tom. V. knj. 33, dok. 110., str. 571.

ostalnih. Procentualno taj je odnos bio: 40,59% radnika (obrotnika), 55,77% seljaka, 2,46% intelektualaca, 0,84% vojnih lica i 0,27% policajaca, žandara i ostalih.

Nacionalni sastav: Hrvata 11.603 (82,12%), Srba 1.542 (10,83%), Muslimana 79 (0,55%), Jevreja 11 (0,8%) i ostalih naroda i narodnosti 909 (6,42%).¹⁸

U Đurđevcu je 19. novembra 1944. god. od Podravskoga partizanskog odreda i od po jednog bataljona brigada »Braća Radić« i »Matija Gubec« formirana brigada »Pavlek Mihovil Miškina« kao 3. brigada 32. divizije. Brigada je dobila ime seljačkog pjesnika i borca napredno orijentiranog u redovima HSS-a, kojega su ustaše umorile u logoru Jasenovcu.

Mobilizacijom na terenu Zagorja i uključivanjem po jednog bataljona iz Zagorskog i Zagrebačkog odreda, 1. zagorska brigada pojačala je brojno stanje i udarnu sposobnost. Sada je imala četiri bataljona.

U toku mjeseca oktobra 1944. god. se usprkos gubicima u Podravini, a naročito u napadu na Koprivnicu, brojno stanje Korpusa povećalo za oko 1.100 ljudi (11%). U isto vrijeme odlazi mnogo starih, iskusnih i provjerenih boraca za formiranje brigade Ozne (3. brigada 1. divizije KNOJ-a). Iako se ta brigada nalazila na teritoriji Zagrebačkog korpusa u operativnom pogledu, nije bila u njegovu sastavu.

U jedinicama nisu zabilježene nikakve značajne promjene. Uslijed naraslih potreba u 32. diviziji Bolnički vod se pretvara u četvu, a u 33. diviziji od Pionirskih vodova i Pontonirske čete formira se Inžinjerijski bataljon od dvije čete. Posebna je pažnja pri izgradnji inžinjerijskih jedinica bila posvećena jurišnim pionirima. Jurišni pioniri su u većini slučajeva bili zamjena za teško oružje prilikom napada na utvrđena mjesta neprijatelja. Pri izboru ljudstva vodilo se računa da to budu dobrovoljci i hrabri borci.

Artiljeriju Korpusa sačinjavala su dva divizion brdskih topova. Topovi su imali malo granata, pa su najviše služili za obuku ljudstva i uvježbavanje novih posluga.¹⁹

Početni organizacijsko-formacijski sastav 10. korpusa iz dana stvaranja zadržao se uglavnom i dalje, samo što su se jezgra pojedinih jedinica i službi dopunjavala i jačala ili kasnije stvarala i razvijala nova jezgra kao artiljerija, inžinjerija i službe u korpusnoj oblasti. Međutim, u početku 1945. godine mogućnost popune bila je ograničena, pa je reorganizirana grupa partizanskih odreda. Istočna i Zapadna grupa odreda rasformirane su 11. februara 1945. god. i stvorena je nova »Grupa NOP odreda 10. korpusa« u koju su ušli Kalnički, Moslavački, Posavski, Zagorski i Zagrebački odred (ranije su bili rasformirani Bjelovarski i Podravski). Prva zagorska udarna brigada — koja je bila u sastavu Zapadne grupe odreda — tih je dana definitivno ušla u sastav 32. divizije kao Četvrta brigada.

Posavski partizanski odred 22. februara izlazi iz sastava Grupe partizanskih odreda 10. korpusa i stavlja se pod komandu 34. divizije NOVJ. Potkraj februara rasformira se i Moslavački odred i njegovo ljudstvo upućuje za

¹⁸ AVII, kut. 102B, br. reg. 34/3, kut. 105, br. reg. 20/1, kut. 1600 br. reg. 1/3.

¹⁹ AVII, kut. 1600, br. reg. 6/3, 12/3 i 14/3, kut. 1472, br. reg. 16/3, 23/3, 32/3 i 23/4, kut. 1474, br. reg. 30/1.

BR. 4

PREGLED BROJNOG STANJA I NACIONALNOG I SOCIJALNOG SASTAVA LJUDSTVA
DESETOG KORPUSA NOVJ OD 1. JUNA 1944. GODINE

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA X KORPUSA »ZAGREB.« NOVJ OD 1. VI. 1944 G.

Jedinica	Brojno stanje po spisku	SOCIJALNI SASTAV									NACIONALNI SASTAV																
		Radnika	Sejaka	Intelektualaca	Obrtnika i sitnih trgovaca	Namještenika i srednjosko- laca	Vojnih lica	Policijski, zan- dara i financera	Đaka	Srba	Hrvata	Slovenaca	Crnogovaca	Muslimana	Talijana	Rusa	Jevreja	Mađara	Austrijanaca	Čeha	Makedonaca	Nijemaca	Švedana	Francuza	Holandana	Bugara	
Stab X Korpusa »Za- greb.« ² sa pratećom četom	100	16	46	5	17	2	14			7	89	4															
XXXII Divizija NOVJ	994	211	435	58	187	95	8			74	902			2	11				1		3					1	
XXXIII Divizija NOVJ	1567	422	756	99	240	47		2	1	143	1317	23	5	14	3	18	3	3	1	30	1	2	1	1	1	1	
Istočna grupa P.O.H.	1012	153	684	35	90	43	7			191	723	8		2	1	12	1	6	65	1	1			1			
Zapadna grupa P.O.H.	1548	431	647	56	346	35	33			45	1425	11		6		53	2		1		2				3		
Podoficirska škola	9	1	5				3			4	5																
Pontonirska četa	70	16	37	6	11					7	60					2											
III Diverzant, bataljon	129	22	70	7	25	5				11	109	3		1					5								
Sve ga :	5429	1272	2680	266	916	227	65	2	1	482	4630	49	5	25	6	94	6	9	1	102	2	8	1	2	4	2	
Koman. Kalničkog područja	516	180	241	14	30	44	3	4		126	353	27		5	1	3			1								
Koman. Bjelovar, područja	539	83	348	14	59	32	1	2		104	411	15		2			2		5								
Komanda Moslav. područja	1086	266	551	26	166	69	3	3	2	284	723	28		3	11	8	5		24								
Sve ga :	2141	529	1140	54	255	145	7	9	2	514	1487	70		10	12	11	7		30								

Politički komesar
S. O.Komandant, general-major
Vlado Matetić

BR. 102

PREGLED NAORUŽANJA JEDINICA 10. KORPUSA NOVJ OD 30. NOVEMBRA 1944. GODINE

NAORUŽANJE

NAZIV JEDINICA	Za vezu					Vozila			Stoka				Pješadijsko										Artiljerija		Protiv- oklopno			Protiv- avion.		
	Radio stanica	Telef. central	Telef. aparat.	E H	1 0	1 1	1 13	15 7	Konja			Mazgi	Pušaka	Šmajsera	rt	Lakih mitraljez	N H	Lakih bacača	Teških bacač	Pištolja	Ručnih bomb	PIATI (bacač)	Topova	Haubi- ce	Bredskih	Pušaka	Mitriljeza	Topova	Mitriljeza	Topova
									Jahaćih	Teglećih	Tovarnih																			
Stab X. Korpusa sa djelovima i artiljerijom	4	2	15	5	2	13	6	15	9	60	10		255 ^a	35	9				108	88		4	2						9	3680
													798																	
Štab 32. divizije sa djelovima i 3 brigade	4		12	17	.				31	5	149	1	1404	160	109		1	4	4	110		6			6					
													101884																	
Štab 33. divizije sa djelovima i 3 brigade	3	3	12	16	2	.	7	40	25	126			1295	241	132		5	5	7	158		9			4	1	5			2
													62692																	
Istočna i zapadna grupa sa 7 part, odreda	8		2	8	.		.	7		11			1535	148	132	5	5	2	1	101		3			6	1	1			
													61204																	
Novo-mobilisano ljudstvo po centrima za obuku X. Korpusa							1	2					134	2	1				3											
													675																	
Komande vojnih oblasti X. korpusa	2	2	18	1	.		15	32	31	4			1138	187	30				244											
													25185																	
Svega:	21	7	59	47	4	13	6	38	119	123	300	1	5761	733	413	5	14	11	12	724		18	4	2	16	1	•8	10	2	
													252427																	76533

t2
D
h
06
o
*

BR. 12

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA LJUDSTVA
1. HAUBIČKOG DIVIZIONA 10. KORPUSA NOVJ OD 3. JANUARA 1945. GODINE

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA I HAUBIČKOG DIVIZIONA X. KORPUSA »ZAGREBAČKOG« NOVJ OD 3-1 (JAN.) 1945. G.

Redni broj	Jedinica	Brojno stanje po spisku	Socijalni sastav									Nacionalni sastav																	
			Radnika	Seljaka	Inelektualaca	Obrotnika i sitnih trg.	Namještenika i srednjoškolača	Vojnih lica	Policijaca, žandara finanaca	Đaka	ĐČS	Hrvata	Slovenaca	Crnogoraca	Muslimana	Talijana	Rusa	Jevreja	Mađara	↳	Nijemaca	Ukrajinjaca	Holandeza	Slovaka	Poljaka	Švedana	Francuza	Makedonaca	
1.	Štab Divizionna	1			1								1																
		6	1	3	1	1								5	1														
2.	borbeni dio	16	5	2	1	0	2	6					14	1		1													
		61	7	47	0	6	1				1	53			2		1		1					3					
	I. bat. dopunski dio	11	3	3	1			2	2		1	8	2																
		105	18	80	0	3	3			1	7	93						3		1						1			
3.	II. baterija	29	1	6	3	9	3	4	3		3	18	3		3												1		
		172	7	124		32	9				4	149	4		6		2		2	3							2		
4.	Vod za vezu	8	2	2	1			3			2	6																	
		75	1	63	0	11	1				3	68					1		2	1									
	UKUPNO	65	11	13	7	9	5	15	5		6	47	6		4					1							1		
		419	34	317	1	52	14			1	15	368	5		8		4		8	4	1				3	3			

Političkomesar:
Barbarić Branko

Komandant: Sl. o.

BR. 44

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA 10. KORPUSA JA OD 31. MARTA 1945. GODINE

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA JEDINICA X KORPUSA »ZAGREBAČKOG« NOVJ OD 1.-31. III 1945. GODINE

Redni broj	Jedinica	Brojno stanje po spisku	Socijalni sastav								Nacionalni sastav																			
			Radnika	Sejaka	Intelektualaca	Obrtnika i sitnih trgovaca	Namještenika i srednjoskolaca	Vojnih lica	Policijaca, žandara, finanaca	Zanatlija	Srba	Hrvata	Slovenaca	Crnogoraca	Muslimana	Talijana	Rusa	Jevreja	Mađara	Čeha	Nijemaca	Ukrajnaca	Holanđeza	Slovaka	Poljaka	Švedana	Francuza	Makedonaca	Engleza	Bugara
1.	Štab korpusa sa dijelovima	2240	577	1178	84	126	151	45	19	60	210	1824	44	1	25	6	61	2	10	36	2	13			2		1	1	1	
2.	XXXII. divizija	3235	587	1801	375	231	196	44	1	.	195	2751	69		23	23	14		89	59	2			2		6		2		
3.	XXXIII. divizija	3000	685	1675	107	344	160	24	5	.	492	2167	40	1	24	36	73	1	42	86	9				6		2		3	18
	Svega:	8475	1849	4654	566	701	507	113	25	60	897	6742	153	2	72	65	148	3	141	181	13	13		2	14		5	1	4	19

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!
Polit, komesar, pukovnik:

Komandant, general-major
Mate Jerković

ŠTAB X. KORPUSA
ZAGREBAČKOG
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE

M. P.

K. Op. Broj 7/str. pov.
Dana 8/IV. 1945. u _____ sati

popunu 33. divizije, 5. aprila se ukida i Grupa odreda. Preostali Kalnički, Zagorski i Zagrebački odredi stavljeni su pod neposrednu komandu Štaba 10. korpusa. Nekoliko dana kasnije (14. aprila) i ti su odredi rasformirani i njihovo ljudstvo upućeno za popunu 32. i 33. divizije.²⁰

Iz pregleda brojnih stanja i naoružanja, socijalnog i nacionalnog sastava vidljivo je da se brojno stanje Korpusa kretalo od 6.355 do 13.144 borca i rukovodioca. To govori da je brojno stanje bilo najmanje u početku formiranja Korpusa, a najveće u toku septembra i oktobra 1944. god. Tada su u redove NOVJ stupili u većem broju domobrani i novi borci nakon uspješnih operacija oslobađanja Podravine kada je provedena i najmasovnija mobilizacija s tog područja, sa zapadne Bilogore, Moslavine, Prigorja i Hrvatskog zagorja.

Socijalni sastav jedinica Korpusa, u kojem je bilo 55% seljaka, a ostali su u najvećem broju bili radnici i školovani ljudi, bio je onaj subjektivni faktor koji je, uz masovnu zastupljenost članova Partije i SKOJ-a, najviše doprinio da se narasli problemi koji su pratili dinamični razvoj i oštre borbe, ograničenost popune i velike gubitke u kadru, uspješno i mnogo bezbolnije rješavaju.

Prema postojećim dokumentima od januara 1944. god. do 8. maja 1945. god., jedinice 10. korpusa imale su: 1.686 mrtvih, 6.100 ranjenih, 320 izbačenih iz stroja, 247 zarobljenih i 1.315 nestalih boraca i rukovodilaca. To potvrđuje da su jedinice vodile žestoke borbe u kojima su samo za 16 mjeseci rata imale 8.353 izbačena iz stroja odnosno svakoga trećeg borca ako se uzme da je u prosjeku kroz Korpus prošlo nešto više od 20.000 boraca.

U isto su vrijeme, prema našim dokumentima, jedinice 10. korpusa neprijatelju (ne računajući gubitke sadejstvjujućih jedinica 6. korpusa i 7. banijske divizije) izbacile iz stroja oko 15.754 vojnika, od kojeg broja se cijeni oko 6.720 mrtvih.

Vrlo povoljan socijalni sastav, koji se manifestirao u visokoj svijesti boraca i njihovoj čvrstoj privrženosti idealima radničke klase, stvarao je u jedinicama 10. korpusa duh klasne borbe. Takav je socijalni sastav u praksi NOP-a u sjeverozapadnoj Hrvatskoj pokazao širinu i čvrstinu saveza radnika i seljaka i ostalih naprednih i antifašističkih snaga hrvatskog i srpskog naroda (uglavnom) u ostvarenju ciljeva nacionalne slobode i socijalne pravde.

Prisutnost, iako manjeg broja, drugih nejugoslavenskih naroda također je jedna od potvrda koliko je takav socijalni sastav stvarao široku platformu za djelovanje Jedinostvene narodnooslobodilačke fronte naših naroda u borbi protiv fašizma za nacionalno oslobođenje. I na tlu Zagrebačke oblasti, u jedinicama 10. korpusa, internacionalistički je karakter Komunističke partije Jugoslavije u širenju i jačanju borbe imao plodno tlo i dokazao našu dosljednost u zajedničkoj borbi protiv fašizma i svih neprijatelja naroda.

Ukupnom broju iskazano je 1.315 nestalih. To su uglavnom oni koji nisu dobrovoljno stupili u redove NOV-e, nego su najčešće bili mobilizirani, pa su uslijed malodušnosti samovoljno napuštali jedinice. Neki od njih završili su i u neprijateljskim redovima (ustaško-domobranskim jedinicama ili bijeloj gardi), a jedan dio se sakrivao oko svojih kuća i čekao oslobođenje. Broj dezertera

²⁰ *Hrvatsko zagorje u NOB*, Epoha, Zagreb, 1959; *Vojna enciklopedija*, tom. 10 str. 711.

naročito se povećao potkraj 1944. i u zimu 1945. god. uslijed teških uvjeta borbe, slabe prehrane, loše odjeće i obuće i mraza i što je najvažnije velikog broja mrtvih i ranjenih koje su jedinice imale u usporedbi s ranijim borbama.

Rukovođenje: štabovi i korpusna oblast

Od prvog su dana organi komandovanja bili štabovi. Štab Korpusa sastojao se od operativnog dijela i korpusne vojne oblasti.

Uži (operativni) dio Štaba komande sačinjavali su:

komandant, politkomesar, načelnik štaba, zamjenik komandanta i pomoćnik načelnika štaba.

U operativnom dijelu štaba nalazili su se: operativni odsjek, obavještajni odsjek, odsjek za vezu, personalni, odsjek sanitetski odsjek, odsjek za naoružanje, odsjek za šifru i vojni sud.

Na čelu odsjeka nalazili su se šefovi (načelnici). Načelnik štaba neposredno je rukovodio Operativnim i Obavještajnim odsjekom i odsjekom za veze, a preko pomoćnika i ostalima izuzev Vojnim sudom koji je spadao u nadležnost politkomesara.

Zamjenik komandanta odgovarao je za poslove vojne oblasti Štabu (komandantu i politkomesaru).

U korpusnoj oblasti nalazili su se odsjeci za: mobilizaciju, saobraćaj, sanitetski, tehnički i vojni sud. Svi poslovi korpusne vojne oblasti provodili su se preko komandi područja, komandi mjesta i partizanskih straža.

Komande područja sačinjavali su: komandant i politkomesar, zamjenik komandanta, referent za mobilizaciju, referent za saobraćaj, referent za sanitet i referent za intendanturu.

Šefovi odsjeka u korpusnoj oblasti obavljali su svoje zadatke pod neposrednim rukovođenjem i uz čvrstu koordinaciju zamjenika komandanta.

Rukovođenje operativnim jedinicama (divizijama), Zapadnom i Istočnom grupom partizanskih odreda i 3. diverzantskim bataljonom (odredom) bilo je u stalnoj nadležnosti operativnog dijela štaba (komande).

Za suradnju i održavanje veze pri Štabu 10. korpusa postojao je Odsjek za vezu sa savezničkim armijama. Na čelu odsjeka pri Štabu 10. korpusa bio je major engleske armije David Arthur Gordon Allan.

Štab Korpusa i njegovi organi nastavili su rad Štaba 2. operativne zone NOV i POH. Organi Štaba se nisu bitno povećavali, izuzev Šifrantskog i Personalnog odsjeka. U operativnom dijelu Štaba nije radilo više od 40 ljudi. Ukupno je u Štabu Korpusa i korpusnoj oblasti, uključujući sve odsjeke i ustanove, komande područja i organe i ustanove (skladišta, radionice, straže, komande mjesta) bilo do 2.340 ljudi.

Ako uporedimo broj ljudstva operativnog i vojnopozadinskog sektora, dobivamo odnos 4:1 u korist operativnog dijela Korpusa prosječno kroz čitav rat.

Operativni dio Korpusa bio je uslijed borbi jedinica stalno izložen promjenama izazvanim gubicima (mrtvim i ranjenim), dok je korpusna oblast imala prilično stabilan razvoj i u njezinom brojnom i kadrovskom stanju nije bilo

znatnijih oscilacija. Ponekad je doduše smanjivanje slobodnog teritorija ograničavalo djelatnost tih organa i njihovih ustanova. Ali i u takvim okolnostima oni su mogli svoje zadatke i poslove obavljati uspješno, jer su se oslanjali na široko mrežu NOO i odbora Jedinstvene narodno oslobodilačke fronte (JNOF), koji su im neposredno pomagali da izvrše borbene i druge svoje zadatke.

Korpusna vojna oblast

Izgradnja jedinica i ustanova korpusne vojne oblasti počela je istovremeno s djelovanjem Korpusa. Ranije formiranje komande područja (kalničkog, moslavačkog, bjelovarskog i zagorskog) pomogle su da se korpusna oblast vrlo brzo osposobi kao jedinstven sistem u vojnopozadinskom pogledu.

Proces razvijanja i jačanja takvog našeg sistema na slobodnom teritoriju 10. korpusa bio je stalno na uzlaznoj liniji. Nedostatak razvoja bio je manjak iskusnog i obučenog kadra koji se osjećao stalno kao jedan od ograničavajućih faktora, ali zahvaljujući kvalitetu i stručnosti postojećeg kadra problemi su bili brzo riješavani, što je doprinosilo jačanju materijalne i tehničke baze vojnopozadinskog sektora (osiguranja).

Izvještaj Štaba 10. korpusa od 13. novembra 1944. godine o radu korpusne oblasti daje najcjelovitiju sliku stanja i problema u tom području, pa je korisno u nešto širem izvodu objaviti onako kako je tada zabilježeno:

1.

»Saradnja sa organima narodne vlasti i JNOF-a nije još uvijek onakova kakova bi trebala da bude. Osjeća se neka stanovita podvojenost, naročito kod komandi mjesta i nižih odbora.

U izvršavanju tih zadataka, u pripremama za njih, u tumačenju narodu da je potrebno založiti sve snage za izvršenje tih zadataka nema dovoljno jedinstvenog nastupanja i međusobne pomoći. Da se to popravi preduzimaju se zajednički sastanci vojnih i civilnih vlasti kako bi se svestranim upoznavanjem problema i zadataka došlo do što jedinstvenijeg i planskog rada po svim pitanjima.

b) EKONOMSKE mogućnosti ove Oblasti su vrlo velike. Valja imati u vidu da se ratne strahote, u uporedbi sa ostalim krajevima naše zemlje, nisu ovdje gotovi ni osjetile na ekonomskom polju. Skučeno tržište i nepovjerenje u novac te male mogućnosti nabavke industrijskih proizvoda odrazile su se kao gomilanje ekonomskih dobara (poljoprivrednih) u rukama naroda. Veću sistematsku pljačku žetve i stoke na čitavom prostoru Oblasti neprijatelj iz više razloga nije uspio izvršiti. Pritisak naših jedinica i kontrola velikog dijela Oblasti, transportne teškoće, nepopularnost rekvizicije za bezvrijedni novac i slaba organizacija učinili su da neprijatelj nije uspio opljačkati čak ni one krajeve koje je prilično čvrsto držao napr. Podravinu. Lokalni ispadi neprijatelja na slobodnu teritoriju bili su kratkotrajni, a manje pljačke koje je u takvim prilikama vršio nisu mogle znatno oštetiti ekonomsku snagu naroda. Izdrža-

BR. 18
PREGLED BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA JEDINICE

Redni broj	JEDINICA	LJUDSTVO								NAORUŽANJE																				
		Po Spisku				Na licu				Pješadijsko								Artiljerijsko						Protivoklopno						
		Oficira	Političkih rukovodilaca	Podoficira	Boraca	Oficira	Političkih rukovodilaca	Podoficira	Boraca	Puška	Šmajsera	Puškomitralj.	Lakih mitraljeza	Teških mitraljeza	Lakih bacača	Teških bacača	Pistolja	Ručnih bombi	Pješadijskih	Topova	Brdskih	Pojjskih	Teških	Brdskih	Pojjskih	Bacača (engleskih)	Puška	Mitraljeza		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
	Štab korpusa sa delovima	101	50	255	1313	86	43	213	1051	831 26654	39 1315	34 8865		3 800			139 528	130			4				1 28	2 13				54
	32 divizija	116	180	455	2699	84	123	282	1706	1380 73120	146 2405	128 48020	25 23760		8 267	8 137	117 1473	1665										12 172	11 741	
	33 divizija	101	231	387	3315	83	190	326	2438	1693 103714	247 34857	180			8 158	8 87	156 1745	951										14 193	7 560	
	Istočna grupa	33	44	42	712	25	39	33	618	477 26175	53 9492	112490			1		38 595	177										2 130		
	Zapadna grupa	72	170	250	1820	51	162	204	1260	1235 50020	234 12300	44 22095	2 900	1 2500	4 102	1 8	50 460	290			5 45			2			4 60	14 600		
	Broj ljudstva po centr. za obuku neraspored. u op. jed.											126 60500																		
	SVEGA	423	657	1389	9859	329	557	1058	7073	5616 279983	719 60369	512 251970	27 24660	4 3300	21 527	17 232	500 4801	3213			9 45			3 28	2 13		30 425	34 2031	54	

Politkomisar

OPISNA PRAKTIČNA VEŠTAČENJE OD 31. DECEMBRA

Kod	Oklop, vozila				Inženjersko						Za vezu				Vozila								Stoka					Broj nenaoružanog ljudstva	PRIMJEDBA						
	Topova	Laki do 10 t	Srednji do 30 t	Teški preko 30 t	Automobila	Pontona	Eksploziva	Korde	Nagaznih mina	Radio stanica	Telefonskih centrala	Telefona	Kabla (kim)	Optičkih aparata	Signalnih pištolja	Kamiona	Automobila	Putničkih automobila	Sanitetskih automobila	Motorcikla	Bicikla	Kola	Kara	Jahaćih	Tovarnih	Teglećih	Mazga			Magarca					
13	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67
13	3	2											5	4	30	12	2	18	16		5	1	15	7	23	4		20	19	74			595		
								120	600	59			6	3	18	25		343							12			36	197	27	1				
							5	200	140	21			6	4		28		15116					1	18				56	185	12					
							2	20	10	19			1		5	31/2		15					1	3	2			22	6	2					
								200	350	5			4	2	16	20		422										13	59		1				
13	3	2				7	540	1100	104				22	13	69	881/2	2	36494	16		5	1	17	10	55	4		147	466	115	2			595	

Komandant

vanje naše vojske vršilo se sa ekonomski najbogatijih krajeva — Moslavačkog i Bjelovarskog područja — relativno lako.

Jedino je ekonomska situacija nešto teža u Zagorju, jer kraj je inače dosta pasivan a u njemu se nalaze relativno jake koncentracije neprijateljskih snaga koje ga iscrpljuju, tako da svaka veća koncentracija naših snaga na tom sektoru donekle otežava njihovo snabdjevanje. Isto tako popaljen (je) i temeljito opljačkan jedan dio Kalničkog područja (V. Poganac, Ludbreški Ivanac, Ribnjak i dr. sela — R. B.) i to upravo onaj na kojem mi imamo čvrstu kontrolu. Međutim ekonomska snaga ostalih triju područja je takova da bi (s) lakoćom pokrili te nedostatke. Kao ekonomska baza za sada dolaze u obzir Moslavačko i Bjelovarsko područje dok Posavsko područje za sada ne dolazi toliko u obzir radi vojne situacije.

Snabdjevanje vojske, naročito u pogledu ishrane, na takovoj bazi je vrlo dobro a pogotovo u odnosu na snabdjevanje u ostalim krajevima naše zemlje...

Da bi se kampanja za prikupljanje rezervi hrane što uspješnije provela, uvučene su u nju sve organizacije NOP i izvršene pripreme i plan rada. Kampanja će se voditi tokom novembra i početkom decembra, te su postavljene norme koje treba da se dostignu. Plan predviđa da bi kampanja trebala da dade najmanje tromjesečne rezerve za čitav Korpus punog formacijskog sastava te za još jedan takav Korpus izvan teritorije ove Oblasti.

Sto se tiče ostalih snabdjevanja vojske, a naročito odjećom i obućom, situacija je mnogo teža nego u pogledu prehrane. Jedinice su obučene vrlo slabo a naročito pozadinske jedinice, radionice, građevinske čete itd. kod kojih stanje zabrinjuje. Tu su, može se reći, jedini izvori saveznička pomoć i vojni plijen, koji do sada nisu mogli podmiriti ni goruće potrebe. Pitanje obuće u dogledno vrijeme (biće) riješeno čak i ako ostanemo upućeni samo na vlastitu proizvodnju, jer smo oslobođenjem Podravine dobili kožare u Novom Gradu i Đurđevcu koje će u zajednici sa našim prijašnjim kožarama postići približno potreban kapacitet prerade i proizvodnje za jedinice Korpusa...

Kao poseban problem valja istaći sve veće teškoće u pitanju nabavljanja soli. Tu smo upućeni na nabavke sa neoslobođenog teritorija i iz Mađarske...

2.

Korpusna Vojna Oblast je organizacijski tek posljednji mjesec do kraja popunjena i oformljena. Njezin rad na svim sektorima počinje da se osjeća... Iako je rad u vojnoj pozadini relativno dosta težak na malu slobodnu teritoriju kao i na njenu rascjepanost važnim komunikacijama i uporištima, ipak je vojna Oblast dosegla do danas tu organizacijsku sposobnost da nema razloga sumnjati da će daljnjim upornim radom moći da ovlada zadacima koji će se pred nju postaviti.

a) MOBILIZACIJSKI ODSJEK: Pitanje mobilizacije još uvijek je glavni problem i kao takav on je u centru pažnje. Po tom pitanju još uvijek se osjeća i dolazi do izražaja naša slabost. Isto tako na tom pitanju teško se osjeća nedovoljna saradnja sa NOO-ima i JNOF-om. Glavni nedostatak u radu na mobilizaciji osjeća se u slijedećem:

1.) Nedovoljna politička priprema, 2.) Osjetno pomanjkanje manje više stručnog ljudstva koje bi lako i brzo sređivalo mobilni materijal i tehnički rad u mobilizaciji, pošto općinski NOO-i nisu dovoljno jaki da prikupe i srede taj materijal, 3.) Slabost komandi mjesta i partizanskih straža koje na mnogim sektorima Oblasti nisu dovoljno jake i efikasne u prikupljanju onih koji se ne odazivaju pozivima i izbjegavaju mobilizaciju.

Odsjek za mobilizaciju je dosta slab. Drug Santo (Gabrijel — R. B.) je šef odsjeka, ima potrebnu rutinu i pravilno shvatanje, marljiv je i zalaže se ali ne doprjeva na sve strane da pruži potrebnu pomoć...

U toku ovog mjeseca izvršena je do kraja mobilizacija Mađara, (Narodnost koja živi u Hrvatskoj na teritoriju Korpusa R. B.) čime je riješeno jedno dosta krupno pitanje koje (je) jedno vrijeme dosta ometalo rad na mobilizaciji. Nakon oslobođenja Podravine stvorene su široke mogućnosti za mobilizaciju na tom teritoriju ...

b) EKONOMSKI ODSJEK organizacijski je popunjen, osim što nema pomoćnika šefa odsjeka, koje mjesto je upražnjeno odlaskom druga Mesarića za zamjenika komandanta Moslavačkog područja i druga Blažića koga smo mislili predložiti za pomoćnika šefa u Ekonomsko odjeljenje Glavnog štaba...

c) TEHNIČKI ODSJEK organizacijski je popunjen. Rad odsjeka je dobar, stručno na visini. U njemu se stalno osjeća tendencija na bolje. Drugovi se unose u zadatke i nastoje predviditi sve kako bi uvijek bili u mogućnosti da ovladaju zadacima koji će se pred njih postaviti i...

d) SAOBRAĆAJNI ODSJEK organizacijski je također popunjen. Taj odsjek do pred kratko vrijeme nije imao šefa odsjeka što se je osjećalo u njegovom radu. Postavljanjem za šefa odsjeka druga kapetana Budisavljevića osjetilo se poboljšanje. On se dobro snašao i dobro povezoao rad svih sekcija u odsjeku...

e) SANITETSKI ODSJEK. Izvještaj o stanju saniteta na našoj Oblasti šalje načelnik saniteta u cilju da se pojača skrb za ranjenike i obezbijedi što bolje njihovo snabdjevanje bolnice na teritoriju Moslavačkog područja i njihovo snabdjevanje preuzela je Korpusna Vojna Oblast, dok su bolnice na teritoriju Bjelovarskog područja i dalje snabdijevane po Komandi područja. Na prostoru tih dvaju područja omogućen je normalan rad saniteta i ranjenici i bolesnici dobivaju sve što je potrebno za njihovo ozdravljenje. Rad saniteta na ostalim trima područjima ne može da se razvije radi skučenosti teritorija i čestih prepada neprijatelja. Rad referenata tih područja svodi se redovno na preuzimanje ranjenika i bolesnika od operativnih jedinica i njihovo zbrinjavanje dotle dok ne dođe mogućnost da ih prebace na Moslavačko ili Bjelovarsko područje.

3.

Vojna Oblast dijeli (se) na pet područja: Moslavačko, Bjelovarsko, Kalničko, Zagorsko i Posavsko (Pod konac aprila 1945. bilo je stvoreno i Varaždinsko — R. B.) Djelovanje, rad i prilike na područjima ne može se obuhvatiti generalnim prikazom jer u njihovom radu i mogućnostima postoje bitne razlike.

a) Moslavačko područje:

Komandant je drug Remenar Karlo,
Komesar Bajt Franjo,
Zamjenik komandanta Mesarić Blaž.

Ta komanda postavljena je nedavno na te dužnosti... Mogućnost rada po svim sektorima su široke, jer područje ima dosta veliku slobodnu teritoriju, u posljednje vrijeme još i povećanu. Uslijed opće slabosti i neaktivnosti neprijatelja može se naše djelovanje i rad ispoljiti do samih neprijateljskih uporišta. Karakteristično je za to područje da je na njemu dosta slaba organizacija iako je to naše najstarije područje. Isto tako vojna disciplina i odgovornost, odnos prema narednjima i zadacima nije na visini. U jedinicama Komandi mjesta i partizanskih stražara, te u ostalim vojnim formacijama sakupilo se i na razne načine uvuklo mnogo dezertera iz operativnih jedinica. Drugovi koji su sada na dužnostima u Komandi područja dobro su uočili te probleme i zalažu se da ih riješe. Preduzimaju čišćenje svojih jedinica od dezertera i špekulanata i nastoje da podignu vojnički duh, disciplinu i odgovornost...

b) Bjelovarsko područje:

Komandant je drug kapetan Broz Veljko,
Komesar drug Banak Stjepan,
Zamjenik komandanta drug Lončar Ivan.

... Oslobođenjem Podravine slobodna teritorija ovoga područja znatno se proširila, a kako je to gotovo najbogatiji kraj naše oblasti, mogućnosti za rad po svima sektorima su velike. Komanda područja se dosta brzo snašla u novim i većim zadacima i sa dosta uspjeha rješava postavljene zadatke. Rad saobraćajnog odsjeka pokazuje najviše organizatorske sposobnosti, a dobro se razvija i tehnički odsjek. Mobilizacija je dosta uspješno završena na ranije oslobođenom dijelu područja, a sad se vrši i u Podravini. Na ekonomskom sektoru do sada je bilo najslabije. Vojnička disciplina i odgovornost nije na dovoljnoj visini... Odnos prema NOO-ima dobar, tek odbori su na tom području znatno slabiji nego u Moslavačkom... Područje je podijeljeno na osam komandi.

c) Kalničko područje:

Komandant drug Vitanović Branko,
Komesar drug Anđelić Milan,
Zamjenik komandanta drug Kocković Ivan.

Područje još nema potpuno popunjen tehnički i saobraćajni odsjek. Rad područja je znatno teži nego na Moslavačkom i Bjelovarskom području. Slobodna teritorija je stješnjena i izložena neprijateljskim prepadima, ali ni sama komanda nije pokazivala dovoljno inicijative, upornosti i prodornosti da svoj utjecaj i rad proširi i na onu teritoriju koju inače vojnički kontroliše. Osim toga nije organizovala rad ni po onim sektorima na kojima je to moguće (ekonomski sektor i mobilizacija) Vojnička disciplina u jedinicama također nije na visini, ali kada je to područje izloženo, a jedinice često u kontaktu s neprijateljem, to im je i borbenost veća. NOO postoje samo na malom dijelu područja i saradnja s njima je dobra... Područje ima četiri komande mjesta.

d) Zagorsko područje:

Komandant drug Hudek Sime,

Komesar drug Špiranec Josip,

Zamjenik komandanta drug Sepetalec (Sepetavc — R. B.) Milan

Po sektorima rada organizacija je tek u povoju, dok tehnički i saobraćajni odsjek nije još oformljen. Komanda područja ima jednu četu boraca i mali broj ljudstva zadužen po ostalim sektorima rada. Nema slobodne teritorije i često je izložena neprijateljskim napadima. Pod tim uslovima mogućnosti za rad su smanjene. Rade u zajednici sa Okružnim N. O. odborom, koliko im prilike i situacija dozvoljavaju ipak uspijevaju da se održe na svom teritoriju i njihov rad se osjeća. Komande mjesta i partizanska straža na tom području ne postoje.

e) Posavsko područje:

Komandant drug major Cizmek Đuro

Komesar drug Lačan Stevo,

Zamjenik komandanta nije postavljen.

Po pitanju mobilizacije zadužen je drug Nikolić, a po ekonomskom sektoru drug Dabac. Saobraćajni i tehnički odsjek nije popunjen. Rad toga područja je u posljednje vrijeme gotovo potpuno onemogućen koncentracijom i strujanjem jakih neprijateljskih snaga glavnim komunikacijama a i jesenskom poplavom velikog dijela tog teritorija... Rad toga područja i inače je bio vrlo težak, a veza sa ostalim područjima slaba. Ipak područje je prilično uspješno izvršavalo zadatke kako ekonomske, odašiljanjem hrane u krajeve južno od Save, tako i u mobilizaciji, koja je, dok su postojali uvjeti, sa dosta uspjeha izvršena. Komanda je u relativno teškim uslovima rada pokazala mnogo upornosti i samostalnosti u radu. Komande mjesta i partizanske straže na tom području ne postoje.

4.

Komande mjesta i partizanske straže oformljene su u području moslavačkom, bjelovarskom i kalničkom. Ima ukupno osamnaest komandi mjesta i devet partizanskih straža...

5.

Najvažniji zadatci koji se postavljaju pred vojnu pozadinu su slijedeći:

1.) Pojačati saradnju sa organima narodne vlasti, NOF-om, održavanjem međusobnih sastanaka i na taj način omogućiti svestrano upoznavanje zadataka koji se postavljaju pred sve organizacije NOP. Ostvariti zajedničko i plansko rješavanje svih problema koji se nameću.

2.) Pojačati rad na vojničkom izdizanju boraca i rukovodioca, pojačati odgovornost pomaganjem, ukazivanjem direktne pomoći obilaskom, direktivama i pojačanom kontrolom na svakom sektoru rada.

3.) Pojačati rad na mobilizaciji uvlačenjem u rad svih organizacija i pojačanjem kadra koji rade na mobilizaciji.

4.) Na ekonomskom sektoru obezbjediti uspjeh kampanje za stvaranje rezervi hrane za vojsku, pomaganjem odborima i ostalim organizacijama.

5.) Pojačati rad na popravci i uspostavi komunikacija te izgradnji

mostova, kako bi saobraćaj mogao normalno da funkcioniše čim se koji dio teritorije oslobodi.«²¹

Zbog složenosti uvjeta za vođenje oslobodilačke borbe na području Zagrebačke oblasti morao je Štab 2. operativne zone, a kasnije i Štab Korpusa, razviti sistem veza na oslobođenom teritoriju i u jedinicama.

Oslobođenjem velikog teritorija u 1943. god. u Moslavini, zapadnoj Bilogori, Podravini, Kalniku i Hrv. zagorju stvoreni su uvjeti za organizaciju teritorijalnih žičanih veza koje su u jednom trenutku bile razgranate po čitavom teritoriju pod kontrolom vojnih područja, iako na pojedinim odsjecima njihova udaljenost od neprijateljskih uporišta nije bila velika.

Već potkraj augusta 1943. god. u Moslavini je formiran vod za vezu Komande Područja, koji je ubrzo prerastao u četvu. Prvi vodnik za vezu bio je Franjo Zidar, borac 13. prolet. brigade »Rade Končar«, a kasnije komandir čete Nikola Tatalović.

Prva telefonska linija bila je uspostavljena između Komande Područja i Komande Čete za vezu područja. Centrala je bila postavljena u selu Podgariću. Na centralu je bio priključen štab 2. operativne zone za vrijeme boravka u Moslavini i bolnica.

Druga telefonska linija postavljena je do Gornje Garešnice i Popovca i svih komanda mjesta - Dubrava, Čazma. Kasnije, kad je oslobođena Čazma, centrala se nalazila najviše u Čazmi. Centrala je imala 100 brojeva. Takva veza omogućavala je stalnu i sigurnu vezu na čitavomu slobodnom teritoriju Moslavine.

Poslije kapitulacije Italije, oslobođenjem Varaždinskih Toplica, Novog Marofa, Ludbrega, Koprivnice, Novigrada Podravskog i Đurđevca žičana veza je iz slobodnog teritorija Kalnika, iz Ludbreškog Ivanca i Vel. Poganca uspostavljena sa svim komandama mjesta i isturenim stražama Komande područja Kalnik.

Pri odsjeku za vezu Zone (Korpusa) bila je organizirana i radionica u kojoj su se popravljale radio-stanice, telefonske centrale i telefoni.

Stalna žičana veza mnogo je koristila operativnim jedinicama prilikom duljeg zadržavanja na slobodnom teritoriju za vrijeme odmora, obuke, mobilizacije i suradnje s obavještajnim organima i intendantskim organima komandi područja.

Teritorijalne veze na slobodnom teritoriju najdulje su ostale u funkciji u Maslavini.

Iz navedenih izvoda stječe se prava slika složenosti djelatnosti korpusne vojne oblasti koja je u teškim prilikama uspješno obavljala, stvarajući najpovoljnije uvjete za djelovanje operativnih jedinica Korpusa i njihovo popunjavanje.

Nije bilo dana kad neprijatelj nije vršio upade prema slobodnoj teritoriji. Uvjeti za normalan rad i izvršenje zadataka u povoljnijim prilikama bili su jedino kod Bjelovarskog i Moslavačkog područja.

²¹ VII, tom V. knjiga 35, dok. 34., str. 157-164.

Naoružanje

Cjelokupno naoružanje 10. korpusa bilo je ono nasljeđeno od Druge operativne zone NOV i POH, uglavnom zaplijenjeno u borbama na području Zagrebačke oblasti. Onih 3.613 vojničkih pušaka, 115 automata, 176 p. mitraljeza, 32 mitraljeza, 17 minobacača. 1 protutenkovska puška, 6 protutenkovskih topova i 326 pištolja nije bilo dovoljno da se naoružaju svi mobilizirani borci Korpusa u punom brojnom stanju na dan njegova formiranja 19. 1. 1944. godine.

Ostalo je više od 1.000 nenaoružanih boraca. Bilo je malo teškog oružja (minobacača i topova), a čak ni ona postojeća nisi imala municije (mina i granata). Tako je, manje-više bilo kroz čitav rat. Kad bi se upotrebljavali minobacači moralo se do kraja razmišljati o utrošku mina. Partizanski nišandžije morali su uvijek otrprve pogađati cilj. Nikad nije bilo mina za korekturu vatre. To bi bio krajnji raskoš.

U proljeće 1944. god. je 10. korpus dobio nešto pješadijskog oružja od Glavnog štaba NOV i POH. Od sredine ljeta iste godine počela je stizati pomoć od saveznika. Saveznička je pomoć u oružju i opremi donekle poboljšavala naoružanje jedinica Korpusa. Saveznici su uz pješadijsko oružje i municiju, slali nešto protutenkovskih bacača-Piat (John Buli), koji su povećavali sposobnost jedinica za borbu s neprijateljskim tenkovima i pomagali pri napadu na utvrđene zgrade u kojima se neprijatelj branio. Posebno su bile efikasne fosforaste bombe, ali, na žalost saveznici su ih nam samo u nekoliko navrata isporučili, tako da nikad nismo mogli imati rezervu.

Budući da smo imali malo artiljerijskih granata, osim protutenkovskih topova upotreba artiljerije bila je gotovo ograničena. U operacijama 6. i 10. korpusa i 7. banijske divizije u oktobru 1944. u Podravini bila je najmasovnije upotrebljena, a u drugim borbama izuzetno. Najčešće je bila balast za jedinice, jer im je sputavala manevar i pokret.

Pregled naoružanja od 30. novembra 1944.²² i 31. decembra 1944.²³ reljefno oslikava stanje i kretanje naoružanje Korpusa u toj godini. Takvo stanje nije se bitno mjenjalo ni u 1945. godini.

Opća konstatacija o naoružanju može se svesti na slijedeće:

- operativne su jedinice imale dovoljno pješadijskog oružja i municije, izuzev potkraj proljeća i u početku ljeta 1944. god.;
- popunjenost automatskim i poluautomatskim oružjem donekle je zadovoljavala;
- pješadijskih bombi nikad nije bilo dovoljno i one su se najčešće trošile u kritičnim trenucima napada na neprijateljska uporišta;
- pješadija je najčešće imala slabu vatrenu podršku vlastitih minobacača i artiljerije, mine za minobacače trošene su samo u izuzetnim prilikama, izuzev na virovitičkom mostobranu zahvaljujući nešto povoljnijem snabdijevanju iz skladišta Crvene armije;

Sredstva veze: sredstva radio-veza omogućavala su redovito održavanje

²² VII, tom V, knjiga 35, dok, 102, str. 602-603.

²³ VII, tom V, knjiga 6, dok. 118, str. 578.

veza između štabova brigada i divizija, te štabova divizija, štabova grupa odreda i Štaba Korpusa. Nekoliko je radio-stanica SCR dobiveno od saveznika, a druge su bile zaplijenjene od neprijatelja. Te su bile slabijeg kvaliteta. Male količine poljskog kabla jedva su osiguravale veze između štabova divizija i brigada u napadu, odnosno obrani na bližim rastojanjima. Stalne telefonske linije na području Moslavine, zapadne Bilogore i Kalnika omogućavale su djelomično održavanje veza na širem prostoru s teritorijalnim jedinicama i sa Štabom Korpusa.

Jedinice nisu posjedovale, specijalni inženjerski alat čak ni lopatice. Nakon organizacije obrane na virovitičkom mostobranu u jedinicama počelo pridavati veće značenje upotrebi inženjerskog alata i ukopavanju.

Na kraju treba naročito istaknuti da je najveći dio oružja jedinica Korpusa otiman od neprijatelja u vrlo teškim i žestokim borbama. To najbolje potvrđuje činjenica da je u tim borbama uništeno ili palo u ruke neprijatelja našeg oružja: 2 pištolja, 33 automata, 1.049 pušaka, 140 puškomitraljeza, 6 mitraljeza, 5 lakih bacača mina, 1 teški bacač mina, 2 Johna Bulla, 5 protutenkovskih pušaka, 3 protutenkovska mitraljeza, 1 top, 1 tenk, 3 telefona, 2 radio-stanice i oko 28.000 komada puščane municije.

Borci 10. korpusa nisu imali prilike u borbama osjetiti prednosti podrške vlastitih tenkova i avijacije, čak ni u završnim operacijama za oslobodjenje naše zemlje. Može se pouzdano tvrditi da je upravo jedan od uzroka većih gubitaka (mrtvih i ranjenih) nedostatak teških oružja i neposredne njihove podrške potkraj rata, kad je neprijatelj upotrebljavao mnogo veće količine artiljerije i minobacača, pa i tenkova, na položajima kuda se probijao.

Od januara 1944. do 8. maja 1945. godine jedinice 10. korpusa otele su od neprijatelja ili uništile: 58 pištolja, 59 automata, 2.962 puške, 141 puškomitraljez, 60 teških mitraljeza, 23 laka bacača mina, 21 teški bacač mina, 12 topova, 51 kamion, 76 motocikla, 12 tenkova (3 uništena i 13 oštećenih)* 7 telefona, 1 centralu, 9 radio-stanica, 671.480 puščanih metaka, 392 bombe, 739 mina za razne bacače i 390 topovskih granata.

Manje količine nekih zaplijenjenih oružja pokazuju da je i neprijatelj u nekim vrstama oružja i opreme također oskudijevao, naročito ustaško-domobranske jedinice.

VOJNOSTRUČNO I POLITIČKO OSPOSOBLJAVANJE BORACA I RUKOVODILACA

Vojnostručno i političko osposobljavanje boraca i rukovodilaca za sve stupnjeve komandovanja i rukovođenja u jedinicama 10. korpusa bilo je stalan i odgovoran zadatak.

Mladi borci, koji nisu svršili vojnu obuku prije nego što su raspoređeni u operativne jedinice, obavezno su odlazili u dopunske jedinice, gdje su stjecali osnovna znanja iz nastave gađanja i rukovanja oružjem i druge osnovne nužne borcu ratniku. Jednako je važno bilo i da borac nauči i spozna karakter i ciljeve NOP-a, odluke AVNOJ-a i ZAVNOH-a, tko su prijatelji a tko neprijatelji naroda Jugoslavije, što je antihitlerovska koalicija i njezini ciljevi,

osnovne odluke sporazuma Tito-Šubašić, ulogu i zadatke Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i dr.

U svim se jedinicama - kad su mirovale - izvodila praktična nastava i usavršavalo stečeno znanje potkrepljeno primjerima iz borbe. Glavna briga i težište rada svih štabova bili su neprekidno usmjereni na otklanjanje slabosti i nedostataka obuke ispoljenih u borbama, što se u operativnim izvještajima potcrtavalo.

Najčešće se konstatiralo i isticalo što bi trebalo još u nastavi obuhvatiti:

— borci se slabo i nedovoljno koriste prirodnim zaklonima i konfiguracijom zemljišta, posebno desetari i vodnici;

— naglašavalo se značenje utvrđivanja u obrani;

— isticala se slabost organiziranja izviđanja, važnost i značenje usavršavanja izviđačke službe;

— organizacija veza komandovanja i sadejstva postojala je svakim danom sve bolja. Komandanti i štabovi neprekidno su usavršavali sistem veza, obraćali sve veću pažnju prikupljanju sredstava za vezu, obučavanju boraca i biranju ljudstva za jedinice veze;

— počela se posvećivati pažnja obuci protiv bojnih otrova iako takva opasnost još neposredno nije prijetila. Naime, pretpostavljalo se da bi okupator uslijed svoje nemoći mogao upotrijebiti bojne otrova;

— nedovoljna osposobljenost, naoružanost i obučenost za zaštitu od nisko letećih aviona. Taj problem postao je naročito aktualan kad su počele borbe na virovitičkom mostobranu;

— slaba koncentracija vatre automatskog i teškog oružja (minobacača i topova);

— odstupanje bez dobre zaštite vatrom i organizirane zaštitničke jedinice koja bi zadržavala goneće jedinice neprijatelja;

— odstupajući neprijatelj se rijetko goni do kraja i slabo se iskorištava njegova dezorganiziranost u borbi;

— neprijatelj se ne goni manjim kolonama opremljenim automatskim oružjem koje bi se zabacivale u njegov bok i pozadinu pri odstupanju;

— borci i starješine nemaju iskustva ni znanja za osvajanje naseljenih mjesta;

— nedovoljno se poznaje karakteristika, specifičnost i složenost napada na utvrđenog neprijatelja (rašćićavanje minskih polja, žičanih prepreka i dr.).

Obuka u jedinicama nije bila jedina mjera za podizanje vojnostručnog znanja. Organizirali su se i tečajevi na koje su bili upućivani desetari, podoficiri i oficiri na sticanje i usavršavanje znanja.

U 10. korpusu su postojale četiri podoficirske škole: jedna pri Štabu Korpusa i po jedna u svakoj diviziji (32. i 33.) i sanitetskom odsjeku Štaba Korpusa.

Tečaj u podoficirskim školama trajao je 30 dana. Završavali su ga desetari, borci puškomitraljesci i mitraljesci i podoficiri koji su dobijali potrebna znanja za bolje i uspješnije rukovođenje svojim odjeljenjima i vodovima. Pri sanitetskom tečaju održavao se i tečaj za apotekarske pomoćnike.

Uz spomenute tečaje, u Korpusu su još bili organizirani i tromjesečni radiotelegrafski, intendantski i tečaj za jurišne pionire.

U divizijama su povremeno bili organizirani i minobacački tečajevi, pogotovu potkraj 1944. god., kada su postojali realniji izgledi za dobivanje minobacača.

Pri podoficirskim školama su se vrlo često organizirali i desetodnevni tečajevi za puškomitraljesce. Ponekad su održavani i pri Podoficirskoj školi Korpusa, pogotovu kad je počela popuna engleskim oružjem.

Na području 6. korpusa nalazila se Oficirska škola Glavnog štaba NOV i POH, gdje su povremeno upućivani na školovanje i usavršavanje komandanti brigada i oficiri njihovog ranga. To je — kad su jedinice počele napuštati partizanski način borbe i bile prinuđene voditi iscrpljujuće obrambene borbe — bio jedan od uvjeta da se prevladaju posljedice česte promjene boračkog i naročito nižeg starješinskog sastava, i njihovo znanje podigne na viši nivo, da bi mogli izvršavati svoje zadatke komandovanja i rukovođenja i učvršćenja borbene spremnosti.

U toku 1944. godine u štabu 10. korpusa su uz obuku izdavani i odgovarajući priručnici, uputstva i brošure ili su primani od štaba 6. korpusa i Glavnog štaba.

Štab 10. korpusa izdao je priručnike:

- Minerstvo i jurišni pionir;
- Izvodi iz nastave za gađanja puškom;
- Opis i obuka na topovima;
- Priprema, teorija i nastava za gađanje iz artiljerijskih oruđa;
- Rad i taktička upotreba jurišnih pionira;
- Nastava za gađanje puškom i mitraljezom;
- Opis i taktička upotreba teškog bacača;
- Izvod iz ratne službe;
- Djelovanje i upotreba vatre;
- Uput za odbranu od nisko letećih aviona;
- Uput za osiguranje trupa u kantonmanu i na prenoćištu;
- Taktička upotreba pješadijskog bacača »John-Bull«;

Od 6. je korpusa dobijeno i podijeljeno jedinicama:

- Egzercirna pravila;
 - Podsjetnik vojnopješadijskih pravila;
 - Opis i taktička upotreba teškog pješadijskog naoružanja i bornih kola.

Glavni štab je izradio i dostavio:

- Privremeni propis za unutrašnju službu I i II dio i naredba o disciplinskoj odgovornosti vojnih lica;
- Podsjetnik iz ratne službe sa dva priloga (skice i obrasci zapovjesti) i
- Privremeno pravilo opisa i obuke na topovima 75 mm, M. (I M) 23 američanski.

Ta je stručna literatura, uz ratnu praksu, bila velika pomoć pri izgrađivanju i proširivanju potrebnih znanja za rukovođenje borbom.

LIJEČENJE I ZBRINJAVANJE OBOLJELIH I RANJENIH

Sanitetska služba na teritoriju zagrebačke oblasti i u jedinicama 10. korpusa NOVJ, opisana je u referatu dr Ivana Kralja na simpoziju *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji*, održanom od 15. do 17. maja 1975. godine u Varaždinu.²⁴ Profesor dr Ivo Padovan i Hrvoje Tartalja u svojim referatima daju najsvestraniji prikaz razvoja i djelovanja sanitetske službe na području 10. korpusa.²⁵

Organizacija saniteta u jedinicama, planski i organizirano, počinje djelovanjem Štaba Druge operativne zone NOV i POH, naročito njegovim dolaskom u Moslavinu i Kalnik u julu 1943. godine, a prema uputama Glavnog štaba »O radu i dužnostima trupnog saniteta«. U svakoj četi nalazile su se bolničarke i nosači ranjenika; u bataljonu referent saniteta, zamjenik referenta, higijeničar i dva nosača; u brigadi referent saniteta i bolnički vod; u diviziji referent saniteta i divizijska ambulanta, kirurška ekipa i apoteka; u Korpusu je postojalo sanitetsko odjeljenje (odsjek sa šefom na čelu). U odjeljenju (odsjeku) osim šefa bili su referent za trupnu sanitetsku službu, referent za sanitetsku službu korpusne vojne oblasti, korpusni epidemiolog i apotekarski referent. U početku jeseni 1944. god. u 10. korpusu je formirana i kirurška ekipa i korpusna bolničarska četa.

U toku 1943. god. počela je izgradnja bolnice (prihvatišta) na Kalniku. U predjelu šume Stupe podignuta je prva bolnica koja je kratko radila jer je zbog izdajstva otkrivena. Jedan dio ranjenika u njoj je masakriran. Ubrzo poslije toga bolnica seli u predio Gabrinovec u Kalničkoj šumi, ali potkraj 1943. godine prestaje raditi uslijed teškoća i stalne opasnosti po živote ranjenika. Ranjenici su otpremljeni u Moslavinu i Slavoniju.

Osim stalnih bolnica, u nekim su selima na slobodnom teritoriju Kalnika, Moslavine i Bilogore bili organizirani stacionari za pokretne ranjenike ili za prihvatanje ranjenika poslije borbi, odakle su kasnije evakuirani u bolnice u Moslavini i Slavoniji.

Bolnica u Moslavini najdulje je radila na području Zagrebačkog korpusa. Iako je to bila ratna bolnica, ona se po stručnosti i radu može usporediti s mnogim bolnicama sličnoga karaktera u Slavoniji, Petrovoj gori, Plješivici u Lici i Drežnici u Gorskom kotaru. Iz neobjavljenog sjećanja njezina ratnog komesara, jednog od organizatora ustanka na području Varaždinskog okruga, Franje Culjka Crnog, može se dobiti najpotpunija informacija o organizaciji i radu Centralne bolnice 10. korpusa »Zagrebačkog« NOV i POJ. On kaže:

»Smještaj ranjenika nije se mogao organizirati u nekom mjestu u kojem je već odranije postojala zdravstvena služba, jer su takva mjesta bila pod neprijateljskom kontrolom i povezana dobrim putovima s većim, privremeno okupiranim, neprijateljskim centrima, što je omogućavalo brzo prebacivanje njihovih snaga. Mjesta za smještaj i liječenje boraca trebala su zato biti locirana tako da do njih neprijatelj ne može lako doći. Drugi, također

²⁴ Referat je objavljen u Zborniku *Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji*, Varaždin 1976, u izdanju Zajednice općina Memorijalnog područja Kalnik i Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb.

²⁵ Isto, str. 919-951.

odlučujući faktor bio je taj, da narod tog kraja pripada Narodno oslobodilačkom pokretu, da pomaže Narodno oslobodilačku borbu, pa da je, prema tome spreman prihvatiti u svoje domove ranjene i bolesne borce.

Podgarić, malo selo u Moslavačkom gorju, odgovaralo je uvjetima i zbog toga je određeno za smještaj bolnice 10. korpusa, 'Zagrebačkog'. Podgarić od većih mjesta okružuje s jugozapadne strane Ivanić-Grad, Popovača i Kutina, s istočne Garešnica, a sa sjevera Čazma. Do Podgarića se tada moglo doći jedino zaprežnim kolima i pješke, dok je prolaz motornim vozilima, zbog mekanih putova, bio gotovo nemoguć. Jedina dobra komunikacija bila je uskotračna željeznička pruga između Podgarića i Garešnice. Ta pruga, međutim, nije bila u saobraćaju u toku NOB, osim što smo je djelomično koristili mi, prevozeći u vagonetima, s konjskom zapregom, hranu i ostale potrebne stvari za bolnicu.

U samom Podgariću, pored pruge, bila je smještena prihvatna ambulanta, a oko 1500 m dalje od nje, u šumi, izgrađena je bolnička zgrada sa potrebnim pomoćnim prostorijama. Tu smo zgradu nazivali 'Stara konspiracija'. U udaljenosti od oko 2 km od Stare konspiracije, izgrađena je jednokatna drvena zgrada koju smo nazivali 'Nova konspiracija'. Na udaljenosti od oko 1 km od prihvatne ambulante bilo je prihvatilište i smještaj pod šatorima za tuberkulozne i venerične bolesnike.

Osim ta četiri lokaliteta, nazovimo ga užim bolničkim centrom u Podgariću, bila je ambulanta u Miklešu za liječenje lakših bolesnika, a u okviru ambulante i rodilište. I u Garešnici je bila naša ambulanta, takozvani rekonvalescentni centar.

Bolnica u Podgariću i ambulante u Miklešu i Gornjoj Garešnici služile su čitavom teritoriju djelovanja 10. korpusa, Zagrebačkog, i one su primale ranjenike iz Hrvatskog zagorja, Kalnika, Bilogore i Moslavine. Svi spomenuti smještajni bolnički kapaciteti mogli su sredinom 1944. godine primiti oko 700 ranjenika i bolesnika. Svi su ti bolnički objekti spadali pod jednu upravu s upravnikom dr Markom Grdovićem i komesarom Franjom Culjkom na čelu. Objekti koji su izgrađeni u selu Podgariću, odnosno obje 'Konspiracije' s ambulantom činili su tzv. bolnički centar, a nazivali smo ga Centralna bolnica 10. korpusa.

Prvi ranjenici dovezeni su u Podgarić 27. januara 1942. god. i bili su smješteni u kućama Zjalić Jove, Zjalić Pere, Kočnik Franje i Mrvoš Mare zvane 'Bajka'. U kući Mrvoš Mare — Bajke bila je smještena, u prvo vrijeme, i ambulanta i bolnička kuhinja.

U prvoj polovici 1942. god. za prihvatnu ambulantu preuređena je drvena baraka pokraj željezničke pruge koja je do okupacije zemlje služila administraciji šumarije, koja je vršila eksploataciju okolnih šuma. Ta ambulanta služila je za prihvatanje svih bolesnih i ranjenih boraca. Oni su u njoj pregledani, tu je utvrđena vrsta i težina bolesti, a nakon toga su upućivani u jednu od postojećih 'konspiracija'. Šef te ambulante bio je pokojni dr Slavko Poljak, koji je savjesno vršio tu dužnost uz pomoć bolničarke Slavice Hus. Prvi liječnici u Podgariću bili su doktor Cimaš i dr Miklin. Liječnička se ekipa naročito pojačala početkom oktobra 1943. god., kada su na poziv KPH došli u partizane već spomenuti dr Slavko Poljak i njegova supruga dr Vera Poljak.

Potkraj 1943. god. stigla su još dva vrsna kirurga, doktor Kaliman i drGrdović. Tu je još bio i drDeže, koji je došao iz duševne bolnice u Popovači, dr Voskresenski, te nekoliko studenata medicine, među kojima Tomo Stein, i sadašnji profesor dr Ivo Padovan. Pomoćno osoblje — bolničarke i bolničare — osposobljavali smo sami na kratkim tečajevima. Tečajevi su se održavali u kući Vlaić Milke u Podgariću. 'Stara konspiracija' izgrađena je u ljetu 1943. god. U nju se moglo smjestiti oko 150 bolesnika. Imala je sve potrebne pomoćne prostorije, kao i kuhinju i priručni magazin. Tu su smještavani borci koji su bolovali od internih i zaraznih bolesti i bili su izolirani od ostalih bolesnika. Šef stručne ekipe u 'Staroj konspiraciji' bila je drVera Poljak, a njezin pomoćnik drDeže. Prije njih u toj 'konspiraciji' bili su doktor Cimaš i drMiklin. U cilju oslobađanja bolničkih kreveta u 'Staroj konspiraciji' otvoreno je u aprilu 1944. god. novo bolničko odjeljenje, odnosno bolnica pod šatorima za tuberkulozne i veneriče bolesnike. Ona je bila locirana u šumi, pored pruge, oko 1 km od prihvatne ambulante, a vodio ju je drJuraj Deže uz pomoć nekoliko medicinara. Bolnica je mogla primiti 30—40 bolesnika.

Proširivanje NOB-a, dolazak sve većeg i većeg broja boraca-partizana iz sela i gradova, imalo je za posljedicu stvaranje većeg broja vojnih jedinica, a samim tim i vođenje većih vojnih akcija protiv neprijatelja. To je imalo za daljnju posljedicu stvaranje većeg broja boraca, za koje je bilo potrebno stvoriti uvjete, za prihvaćanje i liječenje. Zbog toga je izgrađena u januaru 1944. god. jednokatna drvena zgrada sa svim potrebnim objektima, još dublje u šumi ne teško pristupačnom mjestu. Taj je objekat nazvan 'Nova konspiracija'.

U 'Novu konspiraciju' smještavani su borci koji su morali biti podvrgnuti kirurškoj intervenciji. Tu su vršeni i najteži kirurški zahvati (amputacije ekstremiteta, prelomi i dr.). Taj kirurški i operativni trakt u 'Novoj konspiraciji' vodili su drGrdović i drKaliman. DrGrdović je ujedno bio i upravitelj cijele bolnice 10. korpusa u Moslavini.

U jednoj oružanoj akciji na vlak na pruzi Zagreb—Beograd zarobljen je, među ostalima jedan njemački vojnik — liječnik drHerbert Dogeman. Nakon što je prošao određeno ispitivanje i proceduru kod nadležnih organa pri Korpusnoj vojnoj oblasti u Čazmi, upućen je u Centralnu bolnicu na rad u 'Novu konspiraciju' kod drGrdovića. Savjesno je radio kao liječnik još i poslije oslobođenja zemlje oko dvije godine, a potom se vratio u Njemačku.

U selu Mikleušu postojala je ambulanta za lakše pokretne bolesnike, a neko vrijeme tu su smještavane i rodilje, koje su kasnije bile smještavane u selo Podgarić. Ambulanta i bolesnici bili su u seoskim kućama. Posteljina se djelomično koristila od seljaka, a djelomično dobivala iz centralnog magazina u Podgariću. Ta je ambulanta, odnosno bolnica, vjerojatno otvorena potkraj 1943. god., a mogla je primiti oko 30 bolesnika.

Ambulantu su vodili, kako to po svom sjećanju kaže drVera Poljak, medicinari Tomo Stein i Molnar.

Ambulanta u Gornjoj Garešnici otvorena je oko oktobra 1943. god, a služila je prvenstveno za oporavak otpuštenih bolesnika iz Stare i Nove konspiracije, kao i za lakše i pokretne bolesnike. Mogla je primiti oko 200 bolesnika. Ambulanta je smještena u zgradi osnovne škole i jednoj maloj kući

na drugoj strani ceste. Bilo je tu običnih kreveta, slamarica, pa i ležaja na sijenu. Tu je ambulantu vodio dr Voskrsenski i dr Kaliman, a povremeno i medicinar Svarcvald i drugi.

Opremljenost bolnica krevetima, ćebadima i ostalom posteljinom bila je zadovoljavajuća. Bolesnici su ležali na slamaricama, a katkad i po dvojica u krevetu. Kreveti, stolice, stolovi i sva ostala oprema koja se mogla izrađivati običnim majstorskim alatom, izrađivana je u partizanskim radionicama, koje su se nalazile u Novom Selu neposredno kraj Podgarića. Najveći dio posteljne opreme uzet je iz bolnice u Popovači, gdje su uzeti i neki medicinski instrumenti, potrebni za operacije i liječenje ranjenika. 'Nova konspiracija', gdje su vršeni kirurški zahvati, bila je opremljena gotovo kompletnom kirurškom opremom.

Bolnica i ostale prostorije osvjetlavale su se karbitnim lampama, a u 'Novoj konspiraciji' imali smo i mali agregat koji se stavljao u pogon kad su se vršile operacije. Imali smo radio-aparate na baterijski pogon u Novoj i Staroj konspiraciji. Radio-vijesti su imale znatno pozitivnog utjecaja kako na ranjene i bolesne borce, tako i na ostalo osoblje bolnice. Obje ambulante, prihvatna ambulanta i uprava bolnice u Podgariću bile su međusobno povezane telefonom, a svaka od tih bolničkih jedinica mogla se telefonom povezivati sa svakom bolničkom jedinicom — ambulantom na teritoriju Moslavine, kao i sa Korpusnom vojnom oblasti u Čazmi. Ne treba posebno isticati vrijednost i ulogu koju je takva telefonska veza imala u toku rata.«

Jedan od najvećih problema u bolnici, kao i u operativnim jedinicama, bio je nedostatak lijekova. O tom problemu dr Vladimir Kušević, koji je vršio dužnost šefa centralne apoteke, prema svom sjećanju i sjećanju svojih suradnika, među ostalim, kaže:

»Apotekarska služba u Moslavini i u Zagorju, na teritoriju koji je kasnije obuhvatio 10. korpus, 'Zagrebački' počinje se organizirati relativno kasno. Potkraj 1943. g. na tom području već operira znatan broj jedinica, počinju se organizirati veći bolnički centri, pa se osjeća potreba i za apotekarom. Od Glavnog štaba Hrvatske, odnosno od ZAVNOHA zatražen je apotekar. Bio je upućen mr Milan Ajzenštajn, koji 14. 12. 1943. god. kreće iz Otočca u Moslavinu i stiže u Podgarić 1. 1. 1944. Prva apoteka na oslobođenom teritoriju Moslavine i Zagorja, improvizirana od nešto nađenog namještaja i lijekova pokupljenih iz različitih ambulanata i ostataka apoteke mra Svaline iz Čazme, počinje raditi oko 15. I. 1944. god.

Kako je oskudica lijekova bila velika, poduzeta je akcija na bolnicu za duševne bolesti u Popovači, odakle su uzete prve količine lijekova. Naskoro zatim stiže - preko organizacije NOP iz Zagreba - veća pošiljka lijekova, upakovana u dva bureta i pošiljka lijekova iz 6. korpusa.

Iz Slavonije je poslan još jedan farmaceut, dr Krešo Kovačić, pa on i mr Ajzenštajn rade u apoteci u Podgariću, koja snabdijeva vojne jedinice i narod ovoga oslobođenog teritorija.

Nabavljen je i destilacioni aparat, a apoteka izrađuje i sterilne otopine za injekcije.

Na području Kalnika i Bilogore počinje apotekarska služba također na kraju 1943. i na početku 1944, u doba oslobođenja Koprivnice, Novigrada,

Virja, Đurđevca, Novog Marofa, Varaždinskih Toplica. Dr Miklin i Mrlvković su u decembru 1943. obišli apoteke u oslobođenim mjestima, skupili sprave i pribor, te prilične zalihe lijekova i sanitetskog materijala. Osnovani su prvu apoteku u kalničkom području, u selu Prkos blizu Rasinje. Apoteka je bila smještena uz vojnu bolnicu. U početku je bilo dovoljno lijekova, ali su se zalihe brzo smanjivale, jer su potrebe jedinica bile velike. Radi dobave lijekova obišla je drugarica Stefica Skorjanec student farmacije, Novigrad i Virje i pronašla veću količinu lijekova, koji su bili zakopani u nekoliko bunkera. To je za neko vrijeme popravilo situaciju.

Od maja 1944, zbog neprestanog nadiranja neprijatelja, nisu se mogle više održati stalne bolnice na Kalniku, dok je na Bilogori kod Gakova ostala manja bolnica i uz nju apoteka koju je vodio Mr Kuzma Bosnić.

U selu Podgariću, koje se činilo najsigurnijim na području Moslavine, i u njegovoj bližoj okolici, nastajao je jak bolnički centar, iz kojeg se razvila Centralna bolnica korpusne oblasti 10. korpusa. Taj je centar mogao primiti oko 700 ranjenika i bolesnika. U šumi, na brdu nedaleko od Podgarića, izgrađeno je kirurško odjeljenje za teške ranjenike, tzv. 'Nova konspiracija', koje se sastojalo od velike zgrade jednokatnice. U sastavu te bolnice bile su predviđene i prostorije za apoteku. Tu je formirana centralna apoteka 10. korpusa i Mr Vladimir Kušević, koji je tada bio apotekarski referent 10. korpusa, organizirao je službu tako da je ta apoteka postala centar za snabdijevanje čitavog Korpusa. Apoteka u selu Podgariću je rasformirana, a u Čazmi, Samarici, Dubravi i Garešnici osnovane su civilne apoteke, od kojih je ona u Samarici bila Centralna apoteka oblasti. Civilnom apotekarskom službom rukovodio je Mr Svalina.

Centralna apoteka 10. korpusa i civilne apoteke snabdijevale su se materijalom iz neprijateljskih uporišta, naročito iz Zagreba, kroz 'kanale', koji su imali 'baze' na Sljemeni nedaleko od Kaptolske lugarnice, u jednom šatoru i guštiku kod Stubice, negdje iza Stitarjeva uz Savu, u selu Kutinici blizu Kutine itd.

Svi su ti 'kanali' dobro funkcionirali i svake nedjelje dobivali smo ponešto materijala prema našoj narudžbi. Postojala je čak i veza s Bečom, odakle je jedan domobranski avijatičar redovito dobavljaio materijal koji smo mu naručivali.

Nadalje, jedan od prvih zadataka prilikom zauzimanja neprijateljskih uporišta bio je 'posjeta apoteci'. Jedan od najčešće 'posjećivanih' apoteka bila je ona u Velikom Grđevcu, gdje nam je tamošnja apotekarica Mr Kovačić vrlo susretljivo davala se što nam je bilo potrebno.

U Samarici i Novom Selu kraj Podgarića izrađivali smo skalpele, pincete, peane, pile, Kramerove i Tomasove šine, drvene udlage, dok su se u samoj Centralnoj apoteci, osim ostalih galenskih preparata i oblika, priređivale i otopine za injekcije i zavoji. Zavojice smo izrađivali pomoću naročitih kotura.

Usprkos svim tim izvorima za snabdijevanje, uključujući i direktnu opskrbu jedinica na terenu i ratni plijen, lijekova nam je stalno nedostajalo. Morali smo racionirati potrošnju i trebovanja jedinica smanjivati na trećinu, pa i na šestinu. Šesti korpus nam je u nekoliko navrata priskočio u pomoć sa znatnim količinama lijekova.

Situacija se znatno popravila tek kad smo počeli primati lijekove i sanitetski materijal od saveznika, u ljeto 1944. g. U početku su saveznički avioni dolazili noću i bacali materijal pomoću padobrana, a kasnije su aterirali na aerodrom koji smo napravili nedaleko od sela Mikleuša, donosili su odjeću, obuću, municiju, oružje, lijekove i sanitetski materijal, a u Italiju odnosili teške ranjenike. Materijal koji su bacali odnosno donosili saveznički avioni (većinom britanski, sovjetski avioni su nam svega jedanput bacili materijal) bio je upakovan u 2–2½ m duge limene cijevi ili u vreće od nepropusnog platna. Sva se ta ambalaža upotrebljavala. Od limenih cijevi izrađivali smo različite predmete, većinom peći, od padobranskog platna zavojni materijal i košulje, a limene kante, u koje su bili upakovani lijekovi, služile su kao karbitne svjetiljke.

Tu pada i početak administracije u pravom smislu. Sastavljen je inventar, vođena evidencija izdavanja materijala u bolnicama, divizijama, odredima i civilnom sanitetu. Materijal je izdavan na trebovanja.

Zbog nedostatka kadrova održan je u Podgariću tromjeseči tečaj za apotekarske pomoćnike. Tečaj su vodili mr Kušević i student farmacije Marija Movrin. Tečajci su imali praktične vježbe u apoteci, gdje su radili mr Stanko Ivković (šef apoteke), mr Marija Canić i mr Zeljko Stajduhar Kašpar. Spominjem i imena nekih tečajaca kojih se mogu sjetiti: Ljubica Imbrišak, Ana Stefanec, pok. Stefica Puškarić, pok. Drago Pavlenić, Dane Samec, Ladislav Dumbović.

Snabdijevanje bolnice hranom bilo je tako organizirano da se nije oskudijevalo ni u čemu, osim što je neko vrijeme nedostajalo soli. Postojao je organiziran i dobro smješten centralni magazin u kojem su se sakupljale, spremale i dijelile sve vrste živežnih namirnica, posteljna oprema, obuća i odjeća.

Centralni magazin bio je izgrađen od drveta, pedesetak metara od kuće Kočnik Franje, na rubu šume, pokraj željezničke pruge. Vodila se evidencija o primanju i izdavanju robe. Treba spomenuti da su borci nakon ozdravljenja, kad su ponovno upućivani u operativne jedinice, dobivali odjeću i obuću ukoliko je nisu imali.

Živežne namirnice za potrebe bolnice nabavljale su se od mještana okolnih sela koji su svesrdno odvajali od svoga. Ne bi se moglo reći da je bilo kada bilo nerazumijevanja. Seljaci okolnih sela su u svojim domaćinstvima imali peradi, svinja i goveda, te ostalih namirnica potrebnih za prehranu bolesnika i osoblja bolnice. Kasnije smo neke namirnice dobivali od saveznika. Dopremali su ili avioni i bacali na provizorni aerodrom nedaleko od Čazme. Ta hrana je bila konzervirana, a bilo je nešto šećera i soli, te nam je služila kao dopuna. Centralnim magazinom je upravljao Sipo Epert, a njegovi pomoćnici su bili Bela Vigrović i Perica Kovačić, dok je administraciju vodila Anica Slijepčević. Uz njih su u magazinu bili: Mijo Požun, Božo Juriša i drugi.

U Podgariću, u okviru Stare i Nove konspiracije, na skrivenim mjestima bila su izgrađena skloništa, bunker i, za smještaj nepokretnih ranjenika odnosno bolesnika, lijekova i hrane. Skloništa su bila sagrađena za slučaj upada neprijatelja, a bila su uređena tako da se u njima, za slučaj nužde, moglo živjeti nekoliko dana. Imala su osiguranu prirodnu ventilaciju za

dobivanje zraka kroz šuplja stabla drveća, koja su se nalazila u prirodi, ili su pak bila prerađivana za određenu lokaciju. Skloništa su bila snabdjevena vodom za piće, suhom hranom, i imala su određeno mjesto za vršenje nužde. Tako smo imali izgrađeno jedno sklonište - zemunicu, u kojem su bili 21 teški ranjenik i tri tifusara, sklonjeni uoči velike ofenzive neprijatelja u Moslavini 10. marta 1945. U zemunici su dobrovoljno ostali s bolesnicima, Pero Turalija, bolničar, i Dragica Kukec, bolničarka (oboje su umrli u Zagrebu 1974. god.) Proveli su u zemunici 4 dana do prestanka neprijateljskog nadiranja. Nakon toga su svi iz zemunice prebačeni u Končanicu i Daruvar, a prebacila ih je jedna odvažna ekipa partizana na čelu s Perom Kovačićem.

Postojala je posebna zemunica – bunker za smještaj sanitetskog materijala. Bila je smještena nedaleko od zgrade 'Nove konspiracije' i bila je dobro kamuflirana. Za tu zemunicu znalo je vrlo malo ljudi i to isključivo oni koji su neposredno rukovali sanitetskim materijalom.

Na pola puta između Stare i Nove konspiracije, uz prugu, u šumi, izgrađen je bunker za smještaj živežnih namirnica svih vrsta. U neposrednoj blizini toga bunkera bila je klaonica za potrebe bolnice u Podgariću. Glavni prevoznik živežnih namirnica bio je Harry Fisher, Nizozemac. Imao je konjića i željeznički vagonet. Fisher se borio u Moslavačkim jedinicama, tri puta je ranjavan i nakon trećega, djelomičnog ozdravljenja zadržan u bolnici na spomenutoj dužnosti. Poslije oslobođenja naše zemlje vratio se u svoju domovinu.

Zemunice i bolničke paviljone gradili su takozvani 'bunkeraši'. To je bilo nekoliko domaćih ljudi kojima je taj odgovoran posao povjeren zbog njihove čvrste pripadnosti NOP-u. Zvali su se: Pane Petričević, Mirko Došen i njihov komandir Ivan Mrkonja.

Bolnice Stara i Nova konspiracija ostale su neotkrivene sve dok se glavne neprijateljske snage nisu povlačile preko Moslavine prema Zagrebu. Da nisu ranije otkrivene, treba zahvaliti naročitim mjerama opreza. Ranjenici i bolesnici, osim onih najtežih, dopremani su od prihvatne ambulante u Novu i Staru konspiraciju vezanih očiju, tako da nisu mogli vidjeti ni zapamtiti staze koje su vodile do bolničkih zgrada. Na isti su način i otpremani iz bolnice do sela Podgarića. Do 'Nove konspiracije' vodio je put (za nepoznate) preko potoka, pa je bilo teško naći improviziranu stazu do bolnice. Sama 'Nova konspiracija' bilo je izvanredno kamuflirana. Na sjevernoj strani polovice zgrade u kojoj je bila smještena Centralna apoteka raslo je živo stablo čije su krošnje bile razgranate iznad krova čitave zgrade i tako štitile od pogleda iz zraka (aviona). Osim toga, teške ranjenike - koji su nakon ranjavanja dovezeni s mjesta borbe u Podgarić konjskom zapregom – nisu smjeli vlasnici tih zaprega voziti izravno do bolnice. Zaprege su – zajedno s ranjenicima – preuzimali mještani ili netko od osoblja bolnice, partizana. Bilo je svega 17 mještana koji su smjeli dolaziti u jednu od 'konspiracija'. Sve su to faktori koji su znatno doprinijeli da bolnice ne budu otkrivene prije našega potpunog povlačenja iz Podgarića.

Treba istaknuti da je u prijevozu ranjenika u bolnicu i uopće u cjelokupnom angažiranju u vezi s ranjenicima, pronalaženju zaprežnih vozila, nabavci hrane i uopće u suradnji s nama, pozitivnu ulogu imao predsjednik mjesnoga narodnog odbora Jovo Zjalić.

Broj ljudi koji su znali za bolnicu i imali pristup do nje bio je ograničen sve do probijanja srijemske fronte. Tada se smatralo da će za nekoliko dana neprijatelj biti razbijen i da ćemo ubrzo slaviti oslobođenje. Međutim, kao što je poznato, fronta se kretala sporo prema zapadu i bolnice smo zadržali u Podgariću, čini mi se, do 10. marta 1945. god. 8. marta organizirali smo miting u povodu Dana žena za mještane Podgarića, Novog Sela i osoblje bolnice. Prigodan govor održao je komesar bolnice Franjo Culjak. Nakon toga, 9. ili 10. ožujka, bolnica je evakuirana sa svim bolesnicima i dijelom opreme, koja se mogla prevoziti konjskom zapregom, na novu lokaciju, u selo Končanicu. Tu su ostajali uglavnom pokretni bolesnici, a nepokretni ranjenici prebacivani su u Daruvar. Sajmište u Daruvaru osposobljeno je kako-tako za aerodrom na koji su se spuštali saveznički avioni i prebacivali teže ranjenike i bolesnike na liječenje u Italiju. Prema sjećanju dr Vere Poljak, tako je prebačeno više od 100 teških ranjenika i oko 20 tifusara. Ranije, još drugom polovicom januara 1945, evakuirana su djeca, starci, žene i dio bolesnika i ranjenika u Mađarsku, koju je tada već bila oslobodila Crvena armija.

Kad smo se povukli iz Podgarića i napustili obje 'konspiracije', bolnice i zemunice, neprijatelj ih je otkrio i potpuno uništio.

Bolnica nije dugo radila u Končanici i Daruvaru. Kako su jedinice 10. korpusa tjerale neprijatelja kroz Bilogoru, tako su oslobađale mjesta i gradove. Oslobođenjem Bjelovara, centralnog mjesta Bjelovarsko-Bilogorsko-Moslavačkog područja, prestala je potreba za postojanjem bolnice iz Podgarića i ona je sa svim ranjenicima i bolesnicima, osobljem, opremom i dokumentacijom predana bolnici u Bjelovaru.

Svaka je bolnica uz šefa bolnice imala i komesara. Komesari bolnica bili su u isto vrijeme i sekretari partijskih organizacija. Komesar 'Nove konspiracije' bio je Karlo Cerin, 'Stare konspiracije' Milan Lakuš, a ambulante u Gornjoj Garešnici Ivan Vuković. Komesar svih bolnica bio je Franjo Culjak, a njegov pomoćnik N. Vidiček.

Prema istoimenom sjećanju u bolnici 10. korpusa u Moslavini nalazili su se:

Liječnici:

Grdović dr Marko, kirurg, upravitelj cijele bolnice i šef 'Nove konspiracije', Poljak dr Vera, šef Internog odjeljenja 'Stare konspiracije', Poljak dr Slavko, šef Prihvatne ambulante u Podgariću, dr Voskresenski i Molnar dr Aleksandar, šefovi ambulante — stacionara u Garešnici, Stein dr Tomo, šef ambulante u Mikleušu, Cimaš dr Josip, Kaliman dr Mihajlo, Svarcvald dr N., Deže dr Juraj, Padovan dr Ivo i Miklin dr N.

Neki od gore spomenutih bili su u toku rata studenti medicine, ali su ponekad vršili dužnost liječnika (Padovan, Molnar). Poslije oslobođenja završili su medicinski fakultet.

Farmaceuti:

Kušević dr Vladimir, šef centralne apoteke u Podgariću, Kovačić dr Krešimir, Ivković mr Stanko, Efendić mr Marija, Ajzenštajn mr Milan, Bosnić mr Kuzma, Movrin Marija, student farmacije, Stajduhar - Kašpar mr Zeljko i Svalina mr N.

Komesari bolnice:

Culjak Franjo, komesar čitave bolnice od septembra 1944. do evakuacije bolnice u Končanicu kod Daruvara marta 1945, Cerin Karlo komesar 'Nove konspiracije', Lakuš Milan, komesar 'Stare konspiracije', Vuković Ivan, komesar rekonvalescentne bolnice u Garešnici i Vidiček N. pomoćnik komesara bolnice.

Ostalo osoblje bolnice:

Brezovečki Zlatko, Božić Jagoda, Bervaldi Bogdanka, Brklječić Ema, Dumbović Ladislav, Došen Mirko, bunkeraš, Epert Sipo, šef magazina bolnice, Hus Slavica, Hus Boris, Imbrišak Ljubica, Juriša Božo, Kočnik Franjo, Kovačić Perica, Kukec Dragica, Mrvoš Mara, Mrkonja Ivan, Puškarić Stefica, Pavlentić Drago, Petričević Dane, bunkeraš, Požun Mijo, Račić Božo, Sljepčević Anica, Sušić — Lovrenčić Bosa, Samec Dane, Vigrović Bela, Zjalić Jovo, predsjednik Mjesnog NOO i Zjalić Pero.

Ukupno je u bolnici bilo oko 120 ljudi.

Komesari bolnice bio je član Kotarskog komiteta KPH Garešnica.

Komesari su imali značajnu ulogu u sređivanju stanja u bolnicama. Sastojali su se svakih 8 dana i raspravljali, prije svega, o stanju i odnosu prema bolesnicima, organizacijskim pitanjima, o primanju u Partiju, o isključivanju iz Partije itd. Raspravljalo se uvijek kad je za to iskrsla potreba u bilo kojoj bolnici. Bilo je posvećeno mnogo vremena učvršćenju i jačanju radne i formalne discipline kod osoblja bolnice. Poznato je da disciplina brže popušta kad se počinje vjerovati da ne prijeti neposredna opasnost od neprijatelja. Takva situacija je u Podgariću bila u drugoj polovini 1944. god. do evakuacije. Radi jačanja discipline kod bolničkog osoblja održavali su se jutarnji zborovi osoblja. Za osoblje prihvatne ambulante i uprave bolnice održavao ih je Perica Kovačić i oni su dali vrlo pozitivne rezultate.

Mnogo se raspravljalo i o značenju i ulozi kulturno-prosvjetnog rada ne samo kod osoblja bolnice nego još više kod ranjenika, i bolesnika. Razna obavještenja, radio-vijesti i prigodna literatura čitali su se po bolničkim sobama. Komesari su raspravljali i o stanju na istočnom i zapadnom frontu, o političkoj situaciji i stanju na frontovima u našoj zemlji. U tome je značajnu ulogu imala Partija i komesari u bolnicama.

Sva dokumentacija bolnice o bolesnicima i osoblju bolnice predana je, kako se sjeća dr Vera Poljak, bolnici u Bjelovaru. Kad bi se pronašla ta dokumentacija, u njoj bi se moglo vidjeti ne samo koliko je bolesnika prošlo bolničko liječenje i njihova imena, ne samo broj imena bolničkog osoblja, nego i mnogi drugi zanimljivi podaci i detalji za ovaj prikaz.«²⁶

RAZVOJ I DJELOVANJE ŠIFRANTSKE SLUŽBE

Razvoj šifre i njezina upotreba u rukovođenju na području 10. korpusa »Zagrebačkog« bili su u najneposrednijoj zavisnosti od razvoja službe veza, posebno njezine grane radio-telegrafije. Otežane veze Štaba 2. operativne zone, a kasnije Štaba Korpusa s Glavnim štabom NOV i POH i štabovima 4. i

²⁶ Arhiva Odbora za njegovanje revolucionarnih tradicija 10. korpusa »Zagrebačkog«, Zagreba, Gradska skupština.

6. korpusa, te sve dinamičniji razvoj vojno-političke situacije i potreba brzog reagiranja i sve većeg stupnja tajnosti bili su opredjeljujući faktor da se potkraj 1943. g. šifrantskoj službi počela posvećivati dužna pažnja.

U početku je posao šifranta obavljao samo jedan čovjek, Ivan Vrančić, a kasnije — stvaranjem Štaba 10. korpusa — razvija se šifrantski odsjek pod neposrednim rukovodstvom Alfreda Jaegera načelnika odsjeka, koji je na tom poslu ostao do oslobođenja 1945. godine.

Iz neobjavljenih sjećanja »Šifrantska služba u 10. korpusu 'Zagrebačkom'« od marta 1980. Alfreda Jaegera koja on čuva u svojoj privatnoj arhivi može se najviše saznati o razvoju i djelovanju šifrantske službe. On piše:

»Odmah po svom osnivanju, u siječnju 1944. godine, Štab 10. korpusa imao je samo jednog šifranta. Neposredno prije početka zagorske ofanzive (april-maj, 1944. god.-R. B.) bio sam prekomandovan u štab 10. korpusa i priključen drugu I. Vrančiću kao drugi šifrant. Nakon završetka zagorske ofanzive drug Vrančić premješten je u ZAVNOH, a broj šifranata je povećan. Nisam siguran kada je formalno osnovan šifrantski odsjek Štaba 10. korpusa, ali mislim da je to bilo u početku ljeta 1944. godine. U jesen 1944. je formacijski sastav Šifrantskog odsjeka bio sljedeći:

- 1 šef šifrantskog odsjeka,
- 8 šifranata,
- 2 kurira,
- 1 kuharica.

Šef šifrantskog odsjeka bio je neposredno podređen Komandantu Korpusa, a svakodnevni rad je nadzirao načelnik Štaba. Isprva smo depeše primali od komandanta i komesara Korpusa, načelnika Štaba i načelnika pojedinih odjela Štaba. Međutim, u drugoj polovini 1944. godine, kad je broj depeša jako porastao, uspostavljena je praksa da sve depeše idu direktno načelnika Štaba... Da bi se osigurala koordinacija i kontrola, načelnik Štaba bi sa šefom šifrantskog odsjeka svake večeri kontrolirao, sravnio i parafirao knjigu poslanih i primljenih depeša.

Unutar samog šifrantskog odsjeka nije bilo neke krute podjele rada. Iako su pojedini šifranti bili »specijalizirani« za određen broj šifri, posao bi se raspoređivao prema opterećenju u svakom danom momentu. Pri tom se najveća važnost pridavala stupnju hitnosti pojedinih depeša. Taj stupanj hitnosti bio je označen na primljenim depešama, a načelnik štaba bi označio stupanj hitnosti na onim depešama koje smo odašiljali.

Velika pažnja se polagala izboru šifrantskog osoblja.

Pri tom je osnovni i najvažniji kriterij bio pouzdanost svakoga pojedinog druga odnosno drugarice, kojem se povjeravao tako odgovoran zadatak. Od početka te službe, pa sve do kraja rata izbor dešifranata zasnivao se na povjerenju i moralno-političkoj osobini svakog pojedinca koji je radio u toj službi. Ostali kriteriji za izbor šifrantskog osoblja bili su diskrecija, inteligencija i vještina u baratanju brojkama.«²⁷

Jaeger kaže da nisu posebno obučavali šifrante, nego ih neposredno upućivali u rad. Stariji i iskusniji obučavali su one manje vične i nedovoljno

²⁷ Spomenuta neobjavljena sjećanja (str. 4-5).

obučene za posao. Ali: u jesen 1944. god. je pri Štabu Korpusa u selu Dragancu u Moslavinu, bio organiziran jedini te vrste kurs za šifrante, koji je pohađalo oko 10–12 drugova i drugarica iz štabova divizija i brigada.

U početku su se upotrebljavale jednostavne, tzv. »otvorene šifre« koje su se upravo stoga, jer su se mogle lako otkrivati, vrlo često mijenjale. U drugoj polovici 1944. g. primljene su od Glavnog štaba Hrvatske prve šifre s tablicama za »pokrivanje« koje su se sastojale od grupa nasumce otkucanih brojeva. Takve tablice su se upotrebljavale samo jednokratno i zatim uništavale.

U početku nije bilo nikakvih uputa za izradu šifri i njihovu upotrebu. Prve stručne upute za izradu šifri i rad s njima stigle su u Štab Korpusa u sredini 1944. godine. Sigurnost šifri i tajnost rada šifranata vrlo se strogo kontrolirala. Šifranti su uvijek morali strogo provoditi sve mjere očuvanja tajnosti i čuvati tajnu sadržaja depeše i vrste šifre. Svaki je šifrant bio osobno odgovoran za šifre i knjigu depeša njemu povjerenih. U pravilu, knjiga depeša se uvijek nalazila kod šefa šifrantskog odsjeka. Kad su sredinom 1944. godine stigle preciznije upute o tajni i čuvanju, ojačana je i izolacija šifranata. U kućama gdje su se nalazili šifranti bile su postavljene straže, a k šifrantima su mogli dolaziti samo članovi Štaba Korpusa. Da bi se što više smanjili kontakti s ostalima, uvedena je posebna knjiga za šifrantsko osoblje.

Sumirajući svoja iskustva i stečena znanja Jaeger u svom sjećanju kaže:

»Šifrantska služba, kao sastavni dio radio-veze, bila je veoma važna karika u sistemu komandovanja jedinicama 10. korpusa, Zagrebačkog. Njezino je značenje raslo s jačanjem naših jedinica i sa sve krupnijim i složenijim operacijama koje su one vodile. Brzim prenošenjem naređenja i informacija o neprijateljskim snagama svima onima kojima su bile potrebne, da je služba dala svoj obol uspjesima i pobjedama jedinica Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda na teritoriju sjeverne Hrvatske. Ona je koristila i našim jedinicama na širim područjima Slavonije, Banije i Korduna i Štajerske.

Glavna prednost naše šifrantske službe sastojala se u apsolutnoj odanosti i velikoj požrtvovnosti svih drugova i drugarica koji su u njoj radili. To izvanredno zalaganje bio je stalan stil rada bez obzira na teškoće i opasnosti, a posebno je dolazilo do izražaja u teškim situacijama.

Komandno osoblje Štaba 10. Korpusa i šifranti bili su svjesni da je relativna jednostavnost naših šifri naša najslabija točka. Tome se nastojalo parirati ne samo čestim mijenjanjem šifri, nego i pažljivim odabiranjem onog što će se javiti radio-vezom i kada. U pravilu su operativna naređenja predavana u posljednji čas, tako da neprijatelju ne bi više mnogo koristila čak i onda kad bi ih uspio uhvatiti i dešifrirati.

Osnovne pouke koje se mogu izvesti iz rada šifrantske službe 10. korpusa, Zagrebačkog, jesu činjenice da takva služba nije moguća bez bezuvjetno povjerljivih i odanih ljudi, ali da ona može biti zaista potpuno efikasna tek onda kod ti ljudi zaista raspoložu potrebnim profesionalnim znanjem. Dok su neki šifranti zaista u cijelosti udovoljavali prvom zahtjevu, ipak ostaje činjenica da smo svi mi bili samo samouki, koji su u toku operacija morali ispeći svoj zanat.«

Šifrantska služba i njezin kadar bili su izvanredno pouzdan i siguran oslon

štabovima pri komandovanju. Moralno-politička podobnost, svijest i zalaganje te skromnost šifranata činili su od njih zapaženi kadar naših jedinica. Zahvaljujući toj službi štabovi su u mnogim teškim situacijama mogli dobivati pouzdane informacije i pravovremeno davati potrebne upute i naređenja za rukovođenje jedinicama u borbi.

PREGLED KADRA PO ŠTABOVIMA (KOMANDAMA) 10. KORPUSA

Pregled kadra u štabovima i komandama 10. korpusa, divizija, grupa partizanskih odreda, partizanskih odreda, brigada, korpusne oblasti (komandi područja) bolnica, divizijskih komiteta i politodjela nije cjelovit zbog nedostatka podataka. Donosimo imena samo rukovodećih ljudi, redosljedom kojim su vremenski obavljali određene dužnosti.

1. Štab Korpusa:

komandanti: general-majori Vlado Matetić i Mate Jerković;
politkomesar: pukovnik Ivan Šibi;
načelnici Štaba: majori Josip Rukavina, Milan Bradač, potpukovnik Rade Bulat i major Nikola Kaić;
pomoćnik načelnika Štaba: major Milan Brunović;
zamjenici komandanta: Šime Balen, Nikola Kaić, Vilko Goranić;
operativni odsjek: Vojko Hošteter, Josip Kerec, Stjepan Kučič, Vlado Kobal, Bogdan Jovanović, Miloš Manojlović Mima;
obavještajni odsjek: Josip Brnčić, Dragan Vukelja Kiso;
veza: Savo Bulat;
inženjerija: Stjepan Ščetarić;
personalni odsjek: Franjo Tuđman, Milivoj Gluhak;
OZNA: Marijan Lačan Lazo;
šifrantski odsjek: Ivo Vrančić, Alfred Jaeger;
članovi odsjeka: Savka Bulat Seka, Sonja Crnobori, Ružica Fras, Ružica Gretić, Ljubica Gumhalter i Darinka Vukelja;
sanitetski odsjek: dr Josip Milunić;
intendantura: Zeljko Gumhalter, Svetozar Ličina.

2. Komande područja:

A. Kalničko:

komandant: Andrija Frntić, Ivan Bobinac, Branko Vitanović, Rudi Rak;
zamjenik komandanta: Josip Žganec;
Komesari: Milan Anđelić, Josip Špiranac.

B. Bjelovarsko:

komandanti: Veljko Broz;
komesari: Ahmed Delibegović, Stjepan Banak

- C. Moslavačko:
komandant: Ilija Strika, Karlo Remenar;
komesar: Slavko Kezele Slavni, Franjo Bajt
zamjenik komandanta: Blaž Mesarić
- D. Zagorsko:
komandanti: Sime Hudek;
zamjenik komandanta: Josip Zganec, Milan Sepetavc;
komesar: Josip Spiranec Pintar;
- E. Posavsko:
komandant: Đuro Cizmek;
komesar: Stevo Lačan.
3. 32. divizija NOVJ
- A. Štab Divizije:
komandanti: Izidor Štrok, Rade Bulat, Petar Biskup Veno, v. d. Bogdan Jovanović;
komesari: Ivo Robić, v. d. Franjo Tuđman, Ivo Robić, Šime Balen, Janko Bobetko, Ivica Gretić i Duro Blaha;
načelnici štaba: v. d. Vjekoslav Smeh Alibaba, Miloš Manojlović Mima, Bogdan Jovanović, Branimir Cikojević Neno;
operativni odsjek: Stevo Cavić, Mato Škrljan;
obavještajni odsjek: Mirko Horvat, Stevo Mijočinović;
referent veze: Kovačić Krunoslav, Bobić Mirko;
šef Ozne: Josip Krajačić Prika;
intendant: JuraJ Pezelj Nagari, Tomo Magić;
referent saniteta: Ivan Fras Jovica, v. d. Zlata Jambrešić, Ivan Fras;
liječnik: Alojz Ronko;
Divizijski komitet KPH:
sekretari: Franjo Tuđman, Ivica Gretić, Stjepan Puklek Jura, Josip Gugo, Boris Majer;
politodjel: rukovodilac: Mirko Burić;
članovi: Vlado Mađarić, Ico Simčić, Milka Sljepčević i Zlatko Glik.
- B. Štab Udarne brigade. »Braća Radić«:
komandanti: Izidor Štrok, Stjepan Kučič, Ivan Vulić, v. d. Marko Lučić, v. d. Duka Milosavljević, Ivan Vulić;
komesari: Ivo Robić, Zlatko Rukavina, Mato Horvatić, Ivan Bačun;
zamjenik komandanta: Miloš Manojlović Mima, Miloš Korać, Božo Kušec;
načelnici štaba: Ilija Petrović, Milan Bobić, Mustafa Fleremić, Vjekoslav Smeh Alibaba;
zamjenici komesara: Nikola Ladešić, Đuro Blaha, Milivoj Micić, Franjo Tuđman, Ivica Gretić, Stjepan Puklek, Emil Ivane, Josip Skupnjak;

- C. Štab brigade »Matija Gubec«:
komandanti: Miloš Manojlović Mirna, Mijo Bobetko, Stevan Došen,
Jovica Mandić, Branimir Cikojević Neno, v. d. Josip Murić;
komesari: Ahmet Delibegović, Josip Špiranec Pintar, Ivan Brodnjak,
Josip Krajačić Prika, Janko Bobetko, Milivoj Gluhak, Milenko Jakopović,
v. d. Vatroslav Mimica;
zamjenici komesara: Stjepan Jureković Pišta, Stjepan Puklek Jura,
Milivoj Gluhak, Slavko Pavlinić;
zamjenik komandanta: Stevan Došen;
načelnici štaba: Mustafa Heremić, Marko Lučić, Milan Dopuđa,
Branko Vegar, Mato Škrljan, Branimir Cikojević, Franjo Tustić, Savo Flego i Stevo Tepšić;
- D. Štab brigade »Mihovil Pavlek Miškina«:
komandanti: Alojz Kovačić, Duka Milosavljević;
komesari: Stevo Lačan, Emil Ivane;
zamjenici komesara: Josip Gugo, Vilim First;
zamjenici komandanta: Ivan Turković Ivina Robotić;
načelnici štaba: Mato Mažuran, Milivoj Kunović;
- E. Štab 1. udarne, zagorske, brigade:
komandanti: Mato Škrljan, Vlado Kobal, Valent Duričić, Ivica Družinec;
komesari: v. d. Đuro Srnec, Ivica Gretić, Ivica Kranželić, Mirko Belošević;
zamjenici komesara: Dragutin Rafaj, Boris Majer, Dragutin Birač Gavran;
načelnici štaba: Stjepan Sutler, Josip Podboj, Veseljko Velčić, Savo Flego;
zamjenik komandanta: Rudi Rak.
33. divizija NOVJ:
- A. Štab Divizije:
komandanti: Josip Antolović, v. d. Dušan Corković;
komesar: Vladimir Mutak;
zamjenik komandanta: Dušan Corković;
načelnici štaba: Božo Kušec, Petar Biškup Veno, Marko Lučić;
obavještajni odsjek: Marijan Lačan Lazo, Josip Kotnik;
referent saniteta: dr Josip Cimaš;
intendant: Tomo Pavletić;
Divizijski komitet KPH;
sekretari: Milivoj Micić, Đuro Blaha, Pajo Samardžija
politodjel: Rukovodilac: Migo Vrbica, a članovi Ilija Mugoša i Vera Cvetković.

- B. Štab 1. brigade:
 komandanti: Nikola Kličković, Alojz Kovačić, Vlado Kobal, Dušan Corković, Valent Đuričić;
 komesari: Joža Horvat, Vjekoslav Janjić Capo, Luka Juras, Zvonko Zupanić Tarzan, Pajo Samarđija, Slobodan Petrović;
 zamjenici komesara: Milivoj Micić, Đuro Blaha, Stjepan Jureković Pišta, Emil Dabo;
 zamjenici komandanta: Stjepan Kučiš, Božo Kušec, Alojz Puh;
 načelnici štaba: Alojz Kovačić, Pero Simatović, Zlatko Knez.
- C. Štab 2. brigade:
 komandanti: Miloš Korać, Ivan Kosak, v. d. Mato Škrljan, Ivan Kosak;
 komesari: Ahmet Delibegović, Nikola Šušnjar Geno, Josip Štajner, Zvonko Komarica, Slavko Petreković;
 zamjenici komesara: Đuro Blaha, Milivoj Micić;
 načelnici štaba: Josip Mazalek, Pero Anušić.
- D. Štab 3. brigade:
 komandant: Vlajko Gavrilović Beker;
 komesari: Aleksandar Jovanović, Milivoj Micić, Franjo Bajt;
 zamjenici komandanta: Stevo Cavić, Milkan Mandekić;
 zamjenik komesara: Milivoj Micić;
 načelnici štaba: Pavle Marković, Ljuban Čolak, Milan Flanjak.
5. Zapadna grupa partizanskih odreda Hrvatske:
- A. Štab Grupe:
 komandanti: Rade Bulat, Stjepan Kučiš;
 komesari: Stjepan Iveković Braco, Ivica Gretić;
 načelnici Štaba: Branimir Cikojević Neno, Marko Lučić.
- B. Kalnički partizanski odred:
 komandanti: Božo Lajner, Mate Jerković, Izidor Štrok, Stjepan Kučiš, Stevo Čučković, Santo Gabrijel, Jovica Mandić, Mato Ostović Majstor;
 komesari: Joža Horvat, Vjekoslav Janjić, Nikola Ladešić, Josip Gugo;
 zamjenici komesara: Martin Puštek, Ivo Robić, Jerko Novak.
- C. Zagorski partizanski odred:
 komandanti: Josip Špiranec, Ivica Družinec, Vlado Vidiček;
 komesari: Josip Vidiček, Stjepan Križnik;
 zamjenici komesara: Franjo Tuđman, Dragutin Rafaj, Vilim Firšt.
- D. Zagrebački partizanski odred:
 komandanti: Stevan Došen, v. d. Ljuban Čolak, Mato Škrljan, Mato Ostović Majstor, Jovica Mandić, Josip Podboj, Franjo Hadžina, Zlatko Kvaternik, Mićo Marić;
 komesari: Milan Kuren Gubec, Stjepan Šelendić, Vjekoslav Pavlinić, Josip Knežević;

zamjenici komesara: Mirko Herak Gorski, Vjekoslav Pavlinić, Oto Zunko.

- E. Podravski partizanski odred:
komandant: Ivan Turković Robotić;
komesari: Franjo Matejak Zlatni, Milan Majlender;
zamjenik komesara: Andrija Stankjerić.

6. Istočna grupa partizanskih odreda Hrvatske:

- A. Štab Grupe:
komandant: Nikola Kličković;
komesar: Vjekoslav Janjić Capo;
načelnik Štaba: Božo Kušec, Milan Dopuđa.
- B. Štab Moslavačkog partizanskog odreda:
komandanti: Ivan Pokas Bosi, Ivan Turčinović Suri, Mijo Bobetko, Marijan Cvetković, Vjekoslav Janjić Capo, Ilija Strika, Nikola Kličković, Stevo Cučković;
komesari: Mato Svetličić Svetli, Franc Knebl, Slavko Kezele Slavni, Nikola Šušnjar Geno, Ciro Karlović Brko, Đuro Blaha, Đuro Srnc; zamjenici komesara: Ivan Turčinović Suri, Danko Leš, Josip Vidiček, Vlado Hus.
- C. Bjelovarski partizanski odred:
komandanti: Miloš Manojlović Mima, Stevo Cavić, Andrija Bartovčak;
komesari: Ahmet Delibegović, Ivica Knežević;
zamjenik komesara: Ivica Baršić.
- D. Posavski partizanski odred:
komandanti: Stjepan Bobinac Šumski, Luka Juras, Lučan Drago, Josip Pavlić Boris;
komesari: Božo Pavlić, Ivan Bačun, Mirko Belošević, Anton Kocijan.

6. Grupa odreda 10.korpusa

komandant: Nikola Kličković;
komesar: Vjekoslav Janić Capo;
načelnik Štaba: Milan Dopuđa.

U jedinicama 2. operativne zone NOV i POH i 10. korpusa razvijali su se i borili generali i admirali naše armije:

Antolović Josip, Belinić Marko, Blaha Đuro, Bobetko Janko, Bulat Rade, Burić Mirko, Corković Dušan, Dončević Adolf Brko, Gluhak Milivoj, Jerković Mato, Jovanović Aleksander, Jovanović Bogdan, Krajačić Ivan Stevo, Kajić Nikola, Knebl Franjo, Kučiš Stjepan, Matetić Vlado, Manojlović Miloš Mima, Mezga Ernest, Miličević Žarko, Mutak Vlado, Parmač Stanko, Prilika Đuro, Skupnjak Josip Vlado, Šibi Ivan, Tuđman Franjo i Vrbica Migo.

REZIME

Na kraju treba posebno istaknuti da su uvjeti za stvaranje, razvoj i borbu 10. korpusa, »Zagrebačkog« NOVJ imali neke svoje karakteristike, od kojih su najvažnije bile:

Operativni teritorij Korpusa bio je u vojnom, političkom i geografskom pogledu od prvog dana narodnooslobodilačke borbe izuzetno značajan. Zagreb nije bio samo važno administrativno, kulturno i političko središte nego i jak saobraćajni centar koji je povezivao sjeverozapadnu Hrvatsku sa srednjom Evropom i Jadranskim morem.

U toku narodnooslobodilačke borbe Zagreb je dobio i mnogo naglašenije vojno-strategijsko značenje za okupatore. Komunikacije u dolini Save i Drave bile su od 1941. do kapitulacije 1945. godine, za njemačkog okupatora glavne žile kucavice, koje su u svim fazama njegovih nastupanja i odstupanja na frontovima u Evropi, na Bliskom istoku i Balkanu, a naročito u završnim borbama i izvlačenju iz naše zemlje, ostale nezamjenljive. Široka mreža dobrih komunikacija prema Beogradu, Jadranskom moru, Austriji i Mađarskoj opredjeljivala je ulogu Zagreba kao vojnog i političkog centra i nije slučajno da je od same uspostave tzv. NDH, Treći Reich imao svog opunomoćenika u osobi Glaisea von Horstenaua, koji je usklađivao vojno djelovanje njemačke okupacijske sile i oružanih snaga tzv. NDH.

Zagreb je bio kroz čitav rat značajan centar revolucionarnog radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta, odakle su veze bile uspostavljene širom Jugoslavije i sa susjednim zemljama.

Jedinice Zagrebačkog korpusa svojom radničkom klasom, omladinom i inteligencijom su se stalno iz Zagreba popunjavale i dobijale potrebna obavještenja vojno-obavještajnog karaktera, pomoć u lijekovima, hrani, odjeći, obući i drugim potrebama.

Razvoj i širenje oružane borbe do stvaranja Korpusa prošao je mnoge prepreke i kroz mnoge teškoće. Narodnooslobodilački pokret, rukovođen KPJ i KPH, najviše zahvaljujući radničkoj klasi, naprednoj inteligenciji i slobodarskim težnjama hrvatskog i srpskog naroda u tim krajevima, uspio je već 1943. godine stvoriti jedinstveni narodnooslobodilački front, koji je nakon kapitulacije fašističke Italije, oslanjajući se čvrsto na radnike, seljake i omladinu, proveo široku mobilizaciju naroda i izgradio snažne i brojno jake jedinice sposobne za vođenje oružane borbe u svim uvjetima.

Žilava i neprekidna borba Partije s ostacima reakcionarnog vodstva

Hrvatske seljačke stranke s Mačekom na čelu i njihovim djelovanjem nigdje nije imala takve oblike i odlike kao u Zagrebačkoj oblasti. Partija je od početka morala stalno razobličavati Mačeka i politiku »čekanja« HSS-a, te djelovanje katoličke crkve s nadbiskupom Alojzijem Stepincem na čelu kao antihrvatske, a istovremeno razbijati svaku iluziju, naročito u prvim počecima oslobodilačke borbe, da je NDH i država hrvatskog naroda. Prilaženje uglednih i viđenih političkih ljudi iz redova HSS-a na tom području narodnooslobodilačkog pokretu uz uspješne borbe jedinica NOV i POH, širok i snažan razvoj borbe širom zemlje, uspjeh naših saveznika na istočnom i zapadnom frontu, bili su oni faktori koji su najviše doprinijeli brzini i masovnosti širenja borbe od druge polovice 1943. godine.

Partija od početka ustanka naroda Jugoslavije pokušava da u tim krajevima razvije oružanu jezgru partizanskog pokreta. U Moslavini i na Kalniku stvorila je dva snažna partizanska odreda, od kojih je Kalnički —zahvaljujući većem broju iskušanih i u borbama provjerenih boraca — bio jaka i vrlo pokretljiva jedinica. Zahvaljujući neprekidnoj aktivnosti Odreda potkraj 1942. godine njegovo je brojno stanje iznosilo više od 1.000 dobro naoružanih boraca visoke svijesti i borbenog iskustva.

Slobodni teritoriji na Kalniku i Moslavini stalno su se širili, što je omogućavalo zadržavanje i djelovanje većih partizanskih jedinica. Odlazak tri bataljona i mitraljeske čete iz Kalničkog i Moslavačkog odreda za formiranje brigada u Slavoniji (16. i 17.) brojno, kadrovski i borbeno je osiromašio jedinice Odreda, te privremeno oslabio njihovu udarnu sposobnost za izvođenje većih borbenih akcija.

U ljeto 1943. godine, Glavni štab NOV i POH stavlja u zadatak štabu 6. korpusa da uputi 4(12.) diviziju na Kalnik radi pružanja pomoći Kalničkom odredu i rasplamsavanja oružane borbe na Kalniku i Hrvatskom zagorju. Dolazak 12. divizije u ljeto iste godine, a u jesen i 28. divizije, bio je vrlo značajan vojno-politički i strategijski potez za jačanje i širenje oružane borbe u Zagrebačkoj oblasti i brže stvaranju brigade i prve divizije na području 2. operativne zone. Period zajedničkih borbi jedinica 2 operativne zone NOV i POH i 28. divizije u jesen 1943. god. na Kalniku, u Zagorju, Moslavini i Podravini bio je posebno značajan, jer je — uz opću situaciju u zemlji i na evropskim ratištima — dao najsnažniji impuls razvoju oružane borbe u Zagrebačkoj oblasti. Oružana oslobodilačka borba dobila je snažna uporišta na kojima su nicali novi odredi i jačali postojeći. Mobilizacija novih boraca bila je nakon oslobođenja Ludbrega, Koprivnice, Čazme, Novog Marofa, Varaždinskih toplica, jednog dijela Zagorja, većeg dijela Podravine, Bilogore i Prigorja, najmasovnija. Takva situacija će ubrzati stvaranje brigada, divizija i Korpusa.

Od prvih dana svog postanka do oslobođenja, 10. korpus se borio i razvijao u uslovima izrazito teškim za narodnooslobodilački pokret u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Na tom su području ustaše uz najneposrednije učešće i pomoć njemačkog okupatora svim silama političke akcije, propagande i zastrašivanja svakodnevnim vojnim akcijama, zaposjedanjem novih uporišta i dovlačenjem svježih okupatorskih jedinica, nastojale osigurati što »mirniju zonu« za izvlačenje trupa u danima odstupanja i kapitulacije. Uz sve to treba

naglasiti da su jedinice Korpusa uspijevale uvijek ostati na svom teritoriju i neprekidno biti operativno i mobilizacijski aktivne.

Reorganizacije ustaško-domobranske vojske i sve neposrednija upotreba tih jedinica u sklopu planova njemačkog okupatora čitavo vrijeme pokazuju koliko je značenje i koju ulogu okupator namijenio širem zagrebačkom teritoriju u toku 1944. i 1945. godine.

U takvim je uslovima 10. korpus NOVJ morao voditi svom žestinom bitku ne samo na vojnom, nego i na političkom polju, jer je borba za pridobivanje onog dijela stanovništva koji se kolebao i širio svoj utjecaj, bila presudna za mobilizaciju i popunu naših jedinica, koje su u sve jačim borbama trpjele mnogo veće gubitke. Bilo je to jedno od prvorazrednih pitanja od čijega pozitivnog rješavanja je najviše zavisila udarna sposobnost jedinica za veće operativne zadatke koje je vojna situacija danomice nametala jedinicama 10. korpusa.

Mobilizacija i popuna, iako je u toku septembra 1944. godine dolaskom većeg broja domobrana bila prilično masovna, nije mogla osigurati potpuno zadovoljavajuću vojnu i borbenu sposobnost jedinica 10. korpusa za krupnije operacije. Stoga Glavni štab NOV i POH u početku septembra na područje korpusa upućuje dvije brigade 7. banijske udarne divizije i naređuje 6. i 10. korpusu da, u vezi s napredovanjem Crvene armije prema našim granicama, potkraj septembra započnu operacije za čišćenje Podravine.

Operacije u Podravini, vođene zajedničkim snagama, počinju kod Podravske Slatine oslobađanjem Virovitice, Pitomače, Kloštra Podravskog, Đurđevca, Virja, Novigrada Podravskog i traju do napada na Koprivnicu (13. oktobra 1944. god.). Po širini, načinu, rezultatima, učešću žive sile i tehnike u izvođenju borbenih djelovanja, u toku NOB-a su u međurječju Save i Drave borbe bile najveće, iako vođene pod vrlo teškim uslovima, jer je neprijatelj imao brojne i dobro utvrđene snage u svojim uporištima.

Nakon dolaska Crvene armije na područja 6. i 10. korpusa (8. 12. 1944. g.) u Podravini, Bilogori i zapadnoj Slavoniji započele su borbe poznate pod nazivom »Virovitički mostobran«. Borbe su trajale 62 dana. To su za naše jedinice bile najteže obrambene borbe, dugotrajne i iscrpljujuće. U njima je neprijatelj imao brojnu i tehničku nadmoć i u borbu ubacivao najbolje jedinice (1. hudiv., 5. ustaško-domobransku, 1. i 2. kozačko-konjičku diviziju). Od prvog je dana bilo jasno da njemački okupator želi pod svaku cijenu osigurati desni bok svoga fronta u Mađarskoj i stabilizirati pozadinu srijemskog fronta. Žestina i upornost kojom su vođene borbe dokazale su da jedinice 10. korpusa, koje su bile prinuđene preko noći napustiti partizanski način borbe, mogu vrlo brzo, uspješno i vješto manevrirati, braniti položaje i spriječiti njemačkog okupatora da ostvari svoje operativne planove.

U toku borbe na »Virovitičkom mostobranu« u punoj smo veličini osjetili utjecaj i snagu moralno-političkog faktora. Tu se pokazalo da su visok borbeni moral, svijest i spremnost na žrtvu uvijek bili presudni. Nepresušan izvor jačanja moralno-političkog faktora stvarao je socijalni sastav naših jedinica, jasna idejno-politička opredijeljenost i dosljednost Partije u rukovođenju oružanom borbom u narodnooslobodilačkom pokretu. Borci naše radničko-seljačke vojske od početka su bezrezervno prihvatili narodnooslobo-

dilačku borbu kao historijsku šansu da naši porobljeni narodi, obespravljani, potlačeni i eksploatirani radnici i seljaci, ostvare svoje istinsko nacionalno i socijalno oslobođenje. Taj je faktor stalno jačao moralno-političku čvrstinu i visoku idejno-političku svijest naših boraca.

Ukupan broj mrtvih i ranjenih, 7.786, boraca 10. korpusa plastičan je pokazatelj jačine i žestine borbi, ali i vitalnosti i sposobnosti Partije i SKOJ-a da kod boraca razviju i ojačaju duh samožrtvovanja i spremnosti na upornu, odlučnu žilavu borbu. Taj duh nije malaksavao u njima ni onda kad su primali udarce i trpjeli gubitke. Uslijed teških borbi sastav boraca i kadra se brzo mijenjao, ali i obnavljao bez zastoja, jer je borba brzo kalila ljude i od njih stvarala prave borce. Zahvaljujući stalnoj brizi Partije za moralno-političko stanje ljudstvo se uvijek osposobljavalo za mjesta i dužnosti svojih poginulih i ranjenih drugova. Nekad je bilo slučajeva da su zamjene bile slabije, ali nikad u borbi nisu dovedene u pitanje borbena spremnost, sposobnost i čvrstina boraca i jedinica.

Ceste promjene kadra od komandira i komesara čete do komandanta i komesara brigade, pokazuju da su u jedinicama 10. korpusa bili rijetki komandanti brigada koji su proveli na dužnosti od dva do tri mjeseca bez prekida, a komandiri i komesari četa još manje. I ta analiza činjenica pokazuje da su samo četiri rukovodioca u Korpusu provela čitav period na svojim dužnostima (dva u Štabu Korpusa, jedan u diviziji i jedan u brigadi) bez prekida. I to govori da su borci i rukovodioci u jedinicama 10. korpusa bili uvijek spremni nesebično se i hrabro žrtvovati za ciljeve narodnooslobodilačke borbe, ali i sposobni nadoknaditi gubitak kadra i uspješno nastaviti borbu do kraja rata.

Završne operacije u kojima je 10. korpus nastupao grebenom Bilogore, bile su poučan primjer kako takav prodor na brdsko pošumljenom i dobro branjenom zemljištu stvara mogućnost brzog razbijanja obrane neprijatelja i povećanja tempa nastupanja ne samo jedinica koje su djelovale dolinom Drave prema Varaždinu i dalje prema jugoslavensko-austrijskoj granici, nego i onih koje su nadirale kroz Moslavinu. Napredovanje Korpusa u obliku klina, čiju je udarnu snagu sačinjavala 32. divizija, potvrdilo je da, uz borbene kvalitete i visok moral, dobro poznavanje zemljišta može ponekad postati presudan faktor u ukupnom borbenom djelovanju.

Šteta je što Generalštab JA nije uključio 10. korpus u operativni sastav 1. armije JA tri dana ranije i tako njegovim borcima pružio veće moralno zadovoljstvo da pod borbom oslobode Zagreb čije su ime časno nosili i proslavili velik broj njegovih sinova i kćeri.

OBJAŠNJENJE NEKIH RIJEČI I KRATICA

Crna legija - elitna ustaška jedinica jačine ojačane brigade
1. hudiv — 1. hrvatska udarna divizija
IHRP — Institut za historiju radničkog pokreta, Zagreb
JNOF — Jedinštveni nar. oslob. front
KP — Komunistička partija
MINORS - Ministarstvo oružanih snaga NDH
novaci — regruti
novačka bojna — regrutski bataljon
postaja — stanica
NOO — narodnooslobodilački odbor
NKOJ - Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije
NOP — narodnooslobodilački pokret
NOB — narodnooslobodilačka borba
NOPO — narodnooslobodilački partizanski odred
NOV i PO — narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi
partizanska čarapa — eksploziv zamotan u krpu sa brzogorećim štapinom
oružništvo — žandarmerija
pukovnija — puk
oklopni sklop — tenkovski divizion (bataljon)
samovoz — kamion
samokres — pištolj
satnija - četa
SKOJ — Savez komunističke omladine Jugoslavije
strojopuška — puškomitrajez
stan — štab
teklić — kurir
trup - specijalna diverzantska jedinica u pozadini, napada štabove, rukovodstva
URS — Ujedinjeni radnički sindikati
vojnica — kasarna
tvorivo — municija
Zdrug — združena jedinica (jačina puka-brigade)
ZEMPRO — zemaljska privredna radna organizacija

KAZALO IMENA

- Abramović, 214
Ajka, 100
Ajzenštajn, Milan 373, 377
Alić, Mustafa 193
Allan, David Arthur Gordon 359
Anđelić, Milan 363
Antolović, Josip-Hrvat 220, 340, 346, 383, 385
Anušić, Pero 384
Auleb, Helge 105, 108, 111, 113, 265
Aust, Josip 157
- Baćun, Ivan 339, 382, 385
Badnjak, Petar 74
Bajt, Franjo 363, 382, 384
Balaž, Zvonko 256
Balen, Šime 149, 321, 345, 381, 382
Balenović, Luka 80
Banak, Stjepan 363, 381
Barbaric, Branko 356
Barović, Radmila 87
Bašić, Ivica 385
Bartovčak, Andrija Volan 385
Belinić, Marko-Stubičanec 22, 30, 340, 385
Belošević, Mirko 383, 385
Belošević, Rudo 333
Belušić 322
Benčević, Šimun 80
Benko, Slavko 87
Berus, Anka 340
Bervald, Bogdanka 378
Bezjak, Zvonko 40
Biber, Antun-Tehek 8, 340
Birač, Dragutin-Gavran 383
Birta, Mojica 102, 104, 340
Bistrović, Stjepan 74
Biskup, Petar-Veno 220, 285, 340, 382, 383
Bižić, Drago 214
Blaha, Đuro 331, 343, 346, 382, 383, 384, 385
Blažić, Antun-Šimun 340
Blažić, 362
Blažun, Ivan 66
- Boban, Rafael 87, 97, 105, 114, 158, 307
Bobetko, Janko 220, 382, 383, 385
Bobetko, Mijo 49, 346, 383, 385
Bobić, Florijan 340
Bobić, Milan 346, 382
Bobić, Mirko 382
Bobinac, Ivan 381
Bobinac, Stjepan-Sumski 340, 385
Bogdanović, Gedeon-Geco 340
Bokal, Stjepan 193
Bomešter, Dragan 157
Borković, Dragan 157
Bosiljavac, Vlado 281
Bosnić, Kuzma 374, 377
Božić, Jagoda 378
Božić, Josip 179
Božičević, Ivan-Beli 4, 8
Bradač, Milan 381
Bratenić, Ivan 187
Brezovečki, Zlatko 378
Brkić, Zvonko-Dorat 340
Brnčić, Josip 381
Brkljačić, Ema 378
Brlek, Stjepan 8
Brodnjak, Ivan 383
Bronec, Rudolf 150
Broz, Josip-Tito 11, 140, 150, 154, 306, 368
Broz, Veljko 363, 381
Brozović, Leander 174
Brunović, Milan 381
Budisavljević, 362
Bujčić, Ivica 340
Bukovčan, Josip 8
Bulat, Rade 1, 3, 9, 23, 24, 31, 149, 220, 331, 340, 347, 381, 382, 384, 385
Bulat, Savka-Seka 381
Bulat, Savo 381
Buneta, Aleksander-Saša 8, 381
Burić, Mirko 333, 382, 385
Burišević, Franjo 133
- Cankar, Ivan 339
Car, Pero 340

Carić, Josip 74
 Cerin, Karlo 377, 378
 Cerovec, Josip 66
 Cikojević, Branimir-Neno 26, 304, 347, 382, 383, 384
 Cimaš, Josip 371, 372, 377, 383
 Crnić, Drago 246
 Crnko vić, Matija 164
 Crnković, Tomislav 339
 Crnobori, Sonja 381
 Crnojević, Stjepan 157
 Culjak, Franjo 371, 377, 378
 Cvetković, Marijan 24, 340, 385
 Cvetković, Vera 333, 383

Čabrac, Antun 40
 Čabrac, Stjepan 60
 Čalić, Dušan 340
 Canić, Marija 375
 Čapek, Karei 339
 Čavić, Stevo 345, 382, 384, 385
 Černjavski, 202
 Češko, Mato 296
 Čić, Ankica 338
 Čizmek, Đuro 364, 382
 Čolak, Ljuban 384
 Čopić, Branko 339
 Čučković, Stevo 347, 385
 Čučman, Stanko 264

Corković, Dušan 246, 340, 383, 384, 385
 Čuk, Jovo 74
 Čupo, Izet 193

Dabo, Emil 384
 Dančević, Adolf 333, 385
 Debeljak, August 133
 Debeljak, Stjepan 311, 340
 Delač, Rudolf 89
 Delibegović, Ahmed 343, 346, 381, 383, 384, 385
 Demonja, Nikola 340
 Despot, Ante 339
 Devčić, Krunoslav 35, 38
 Deverak, Ljuban 157
 Deže, Juraj 372, 377
 Dogan, Boris 8, 339
 Dogeman, Herbert 372
 Domajnko, Dragan 102
 Dopuda, Milan 383, 385
 Došen, Mirko 376, 378
 Došen, Stevo 51, 97, 213, 340, 383, 384
 Dragojlov, F. 303, 305
 Drapšin, Petar 136, 137, 146, 148, 340
 Družinec, Dragutin 43
 Družinec, Ivica 61, 347, 383, 384
 Dujanović, Stevo 102

Dulić, Đuro 340
 Dumanić, L. 328, 337
 Dumbović, Ladislav 375, 378
 Durman, Ljuban 157

Dilan, Franjo 157
 Đuričić, Valent 8, 51, 383, 384

Džodan, Ljuban 79

Efendić, Marija 377
 Epert, Sipo 375, 378
 Erdeljac, Valent 281
 Eterović, Veljko 49

Fičko, Josip 40
 Filipović, Ivan 203
 Firšt, Vilim 383, 384
 Fischer, Harri 376
 Flanjak, Milan 384
 Flego, Savo 383
 Flego, Srđan 338
 Fras, Ivan-Jovica 382
 Fras, Ružica 381
 Fristić, Valent 150
 Frndić, Nedeljko 256
 Frntić, Andrija 381
 Frösch, 291
 Fundelić, Imbro 59

Gasparić, Božo-Zvonko 256
 Gavrilović, Vlačko-Beker 8, 214, 220, 384
 Gdjemidov, Pavel 157
 Glik, Zlatko 333, 382
 Gluhak, Franjo 157
 Gluhak, Milivoj 381, 383, 385
 Goranić, Vilko 381
 Goranović, Emil 74
 Gošnjak, Ivan 71, 134, 340
 Grbeša, Pajo 199
 Grbić, Čedo 340
 Grdović, Marko 371, 372, 377
 Gregorić, Simon 339
 Gregorić, Pavle 340
 Gretić, Branko 54
 Gretić, Ivica-Marijan 8, 31, 327, 328, 331, 382, 384
 Gretić, Ružica 381
 Grkčević, Ivan 164
 Grošić, Franjo 92
 Gruborović, Mile 157
 Gruić, 114
 Gugo, Josip 382, 383, 384
 Gumhalter, Ljubica 381
 Gumhalter, Željko 381
 Gustinčar, Sveto 74

Habdija, Mirko 304
 Hadžina, Franjo 384

Hajdić, Ivan 261
 Hajetić, Ivan 258
 Hariš, Ivan-Gromovnik 340
 Harmadi, Ivica 157
 Hasan, Ivan 213
 Havlek, Ivan 133
 Hazić, Asim 173
 Herak, Mirko-Gorski 385
 Heremić, Mustafa 376, 381, 382, 383
 Hohšteter, Vojko 72, 73, 74
 Horty, 47
 Horvat, Joža 24, 384
 Horvat, Mirko 101, 382
 Horvat, 193
 Horvatić, Mato 173, 382
 Hudek, Šime 363, 382
 Hus, Boris 378
 Hus, Slavica 371, 378
 Hus, Vlado 385
 Husnjak, Valent 281

Imbrišak, Ljubica 375, 378
 Ivane, Emil 8, 382, 383
 Ivančić, Ivan 333
 Ivanisevic, Teodor 246
 Ivanoy, 279
 Iveković, Stjepan-Braco 374, 384
 Ivković, Stanko 374, 375, 377
 Ivković, Stjepan 8

Jaeger, Alfred 8, 379, 381
 Jagnjić, Janko 133
 Jakopović, Milenko 89, 383
 Jakšić, Pavle 174
 Jambrešić, Zlata 332, 382
 Jandrić, Mirko 157
 Janeković, Mato 74
 Janeš, Josip 40, 211
 Jankez, Grga 340
 Janjić, Vjekoslav-Capo 8, 339, 346, 384, 385
 Janjić, Vlado-Capo 340
 Japec, Blaž 80
 Jerković, Mato 24, 184, 284, 297, 340, 357, 381, 384, 385
 Ježić, Radojko 8, 338, 339
 Ježić, Lóvi Zlata 338
 Joka, Milan 340
 Jovanović, Aleksandar 214, 384, 385
 Jovanović, Bogdan 381, 382, 385
 Juras, Luka 57, 384, 385
 Jureković, Stjepan-Pišta 383, 384
 Juriša, Božo 375, 378
 Jurišić, Robert 339
 Jurman, Ivan 173
 Jurmanović, 60
 Jutriša, Josip-Janko 340

Kaić, Milan 74
 Kaić, Nikola-Kole 381, 385
 Kajba, Karlo 8
 Kajuh, Destovnik Karei 339
 Kalimand, Mihajlo 372, 377
 Karadorđević, Petar 322
 Karlović, Ćiro-Brko 385
 Karlović, Đorđe 8
 Kasche (von) 306
 Katalinić, Ferdo 102
 Kečkan, Stjepan 322, 333
 Kekelj, Ivan 351
 Kerec, Josip 381
 Kezele, Slavko-Slavni 382, 385
 Kladar, Stevo 157
 Kladarin, Đuro 103, 106, 340
 Kletuš, Ivan 261
 Kličković, Nikola 384, 385
 Knebl, Franjo 340, 385
 Knez, Zlatko 384
 Knežević, Josip 384
 Knežević, Rade 340
 Kobal, Vladimir 346, 381, 383, 384
 Kocijan, Anton 385
 Kocijan, Ivan 60
 Kocković, Ivan 363
 Kočić, Petar 339
 Kočnik, Franjo 371, 375, 378
 Komarica, Zvonko 384
 Komljenović, Stojan-Ćoka 340
 Kopjar, Milan 255
 Koporčić, Mijo 60
 Korać, Miloš 73, 75, 346, 382, 384
 Koren, Ivan 87
 Kosak, Ivan 347, 384
 Kovačević, Pavao 102
 Kovačević Zvonko 302
 Kovačić, Alojz 57, 383, 384
 Kovačić, Ivan 40
 Kovačić, K. 328, 337, 339
 Kovačić, Krešo 373, 374, 377
 Kovačić, Perica 375, 376, 378
 Kotnik, Josip 383
 Krajačić, Ivan-Verdić Stevo 22, 340, 386
 Krajačić, Josip-Prika 382, 383
 Kranjčević, Silvije-Strahimir 338
 Kranjec, Stjepan 194
 Kranželić, Ivica 383
 Kreačić, Otmar 202
 Kristović, Ilija 102
 Križnik, Stjepan 384
 Krleža, Miroslav 338
 Krkač, Ivan 340
 Krkač, Stjepan-Stevo 8
 Kruglov, Ivan 157
 Krunić, Uroš 137, 340
 Kuba, Ljubomir 87

Kučiš, Stjepan 343, 381, 382, 384, 385
 Kufrin, Milka 340
 Kujundžić Hajrudin 8, 339
 Kumičić, 295
 Kundadžija, Nikola 102
 Kunović, Milivoj 383
 Kuren, Milan-Gubec 384
 Kuruc, Julije 8
 Kusturica, Ibro 157
 Kušec, Božo 8, 346, 382-385
 Kušević, Vladimir 373, 374, 375, 377
 Kušter, Stjepan 281
 Kvaternik, Zlatko 384

Lačan, Marijan-Lazo 381, 383
 Lačan, Stevo 213, 364, 382, 383
 Ladešić, Nikola 382, 384
 Lajtman, Stjepan 133
 Lederer, Đuro 150
 Lengel-Krizman, Narcisa 4, 8
 Lesjak, 34
 Leš, Danko 385
 Lisjak, Stjepan 102
 Livada, Pajo 58
 Lobinec, Nevenka 8
 Lončarić, Maks 74
 Lorković, Mladen 306
 Lovasić, Filip 74
 Lučić, Marko 8, 382, 383
 Lupić, Anđelko 92

Macakanja, Nikola 102
 Maček, Vlatko 16, 17, 28, 318, 319, 342
 Mačukatin, Velibor 8, 339
 Madarić, Vlado 8, 333, 382
 Magić, Tomo 387
 Magličić, Ivica 304
 Majer, Boris 382, 383
 Majetić, Franjo 338
 Majlender, Milan 385
 Makek, Ivan 333
 Maleši, Vilim 261
 Maljković, Petar 157
 Mandekić, Milkan 384
 Mandić, Jovica 8, 220, 345, 383, 384
 Mandić, Tadija 187
 Manojlović, Miloš-Mima 129, 343, 345, 381, 382, 383, 385
 Manojlović, Savo 102
 Marčić, Vlado 173
 Marić, Slavko 339
 Marić, Mičo 384
 Marinković, Ivo-Slavko 24, 340
 Marjanović, Ankica 351
 Marković, Pavle 384
 Martinović, Marko 95
 Marotti, Josip 8, 338

Marotti, Miro 338
 Matejak, Franjo-Zlatni 385
 Matetić, Vladimir 46, 54, 57, 59, 62, 149, 152, 169, 174, 202, 211, 224, 242, 345, 347, 354, 381, 385
 Mažalek, Josip 74, 346, 384
 Mažuran, Mato 383
 Merle, Dragutin 214
 Mesarić, Blaž 362, 363, 382
 Mezga, Ernest 385
 Micić, Milivoj 275, 343, 382, 383, 384 -
 Mihić, Emil 261
 Miklin, N. 371, 372, 374, 377
 Mikolaus, Nikola 256
 Mikulčić, Marijan 40, 190
 Miladinović, Blagoje 102
 Milat, Ivan 8, 339
 Milentijević, Veljko 57
 Miličević, Žarko 385
 Milić, Mile 60
 Milinček, Mato 150
 Milosavljević, Duka 179, 382, 383
 Milošević, Stanko-Čekić 80, 100
 Milunić, Josip 381
 Mimica, Vatroslav 383
 Miočinović, Stevo 382
 Mirković, Mijo-Balota, Mate 338
 Molnar, Aleksandar 372, 377
 Moškov, Ante 33, 34, 35, 105, 113, 194, 249, 255, 256, 265, 277, 307
 Movrin, Marija 375, 377
 Mrazović, Karlo-Gašpar 340
 Mrkoci, Marko-Bertaš 340
 Mrjonja, Ivan 376, 378
 Mrvoš, Mara-Bajka 371, 378
 Mrvunac, Nikola 87
 Mugoša, Ilija 333, 383
 Murić, Josip 220, 383
 Murtić, Edo 8, 339
 Mutak, Vladimir 66, 321, 346, 383, 385

Nač, Juraj 60
 Nad, Košta 223
 Nazor, Vladimir 333
 Nedić, Ilija 102
 Nenezić, Radojica 81, 103, 340
 Novak, Jerko 347, 384
 Novak, Josip 74

Obradović, Nikola 157
 Orešković, Dragutin 87
 Ostović, Mato-Majstor 483
 Otrčak, Milan 74
 Ovedić Fabijan 261

Padovan, Ivo 370, 372, 377
 Palčić, Mirko 300

Pališ, Mijo 211
 Pankarić, Bolto 333
 Parmač, Stanko 340, 385
 Pavelić, Ante 17, 44, 295, 306, 307, 319
 Pavlenić, Drago 375, 378
 Pavletić, Tomo 383
 Pavličić, Eshim 173
 Pavlić, Božo 385
 Pavlić, Josip-Boris 385
 Pavlinić, Vjekoslav 8, 383, 384, 385
 Pavlović, Milan-Mićun 4, 8, 137, 149
 Perković, Ivan 74
 Petković, Radomir 2, 9
 Petreković, Slavko 384
 Petričević, Pane 376, 378
 Petrović, Ilija 382
 Petrović, Marko 304
 Petrović, Slavko 125
 Petrović, Slobodan 8, 339, 384
 Pezelj, Đuka-Nagari 382
 Pilek, Veljko 322
 Piskač, Ivan 261
 Pišpek, Franjo 40
 Platiša, Uroš 248
 Pleteš, Eduard 157
 Podboj, Josip 383, 384
 Pokas, Ivan-Bosi 385
 Poljak, Slavko 371, 377
 Poljak, Vera 372, 377, 378
 Popović, Dušan 102, 157
 Posavec, Đuro 256
 Požgaj, Mirna 261
 Požun, Mijo 375, 378
 Pribić, R. 328, 337
 Priča, Zlatko 8, 339
 Prilika, Đuro 385
 Prša, Josip 340
 Puač, Dako 340
 Puh, Alojz 384
 Puklek, Stjepan-Jura 8, 220, 332, 333, 335,
 336, 337, 338, 382, 383
 Pušek, Tomislav 9
 Puškarić, Stefica 375, 378
 Puštek, Martin 384
 Puvača, Stjepan 74
 Pužar, Ivan 32

 Račić, Božo 378
 Radančić, Željko 256
 Radauš, Vanja 339
 Radošević, Nikola 255
 Radulović, Pero 102
 Rada, Stjepan 32
 Rafaj, Dragutin 383, 384
 Rahle, Drago 60
 Raić, 38

 Rajter, Josip 157, 381, 383
 Rak, Rudi 381, 383
 Rapić, Fabjan 157
 Remenar, Karlo 363, 382
 Reiser, Nikola 8, 339
 Reisinger, Oto 8, 339
 Ribar, Ivo-Lola 22
 Robić, Ivan 60, 62, 122, 343, 382, 384
 Rodić, Milan 102
 Rojčević, Antun 92
 Ronko, Alojz 382
 Rožmarić, Biserka 8
 Rudman, Ljudevit 261
 Rukavina, Josip 62, 304, 345, 381
 Rukavina, Jure 38, 57
 Rukavina, Zlatko 343, 382
 Ruklić, Stevo 74
 Rukljač, Vjekoslav 8, 339
 Rusić, Jovo 300

 Sabolić, Ivan 8, 339
 Sabolić, Josip 256
 Samardžija, Pajo 383, 384
 Samec, Dane 375, 378
 Santo, Gabrijel 342, 347, 384
 Savić, Zlata 8
 Sedmak, Drago 255
 Sekulić, Dušan 87, 133
 Severović, Nikola 340
 Severović, Stevo 48
 Senjan, Milan 60
 Sigač, Andrija 157
 Siladi, Stjepan 60
 Simatović, Pero 246
 Simčić, Ico 8, 333, 339, 382
 Skupnjak, Josip-Vlado 8, 382, 385
 Sloboda, Alojz 264
 Slobodaninov, Vladimir 304
 Sljepčević, Anica 375, 378
 Sljepčević, Milka 333, 382
 Smeh, Vjekoslav-Alibaba 8, 27, 179, 304,
 343, 345, 382
 Sobol, Stjepan 300, 384
 Sor, Ivana 2, 9
 Spinčić, Kuzmo 60
 Srnec, Đuro 118, 383, 385
 Stach, Stjepan 296
 Stanivuković, Milan 24
 Stein, Tomo 372, 377
 Stepinac, Alojzije 17
 Strika, Ilija 382, 385
 Sušić Lovrenić, Bosa 378
 Sušić, Josip 179, 193
 Sutler, Stjepan 118, 383
 Stankjerić, Andrija 385
 Svalina, N. 373, 377
 Svetlečić, Mato 385

Šafran, Ivo 9
 Šantek, Fabijan 193
 Šantić, Aleksa 338
 Šarić, 188
 Ščetarić, Stjepan 339, 381
 Selendić, Stjepan 384
 Šepetavc, Milan 364, 382
 Šerment, Mladen 8, 338
 Šibi, Ivan 8, 52, 152, 169, 183, 211, 284,
 340, 345, 347, 381, 385
 Šimenić, Ivan 255
 Šimić, 249
 Šimunec, 322
 Šinik, Milan 173
 Širola, Branko 164
 Škarda, Antun 126
 Škorjanec, Štefica 374
 Škrljan, Mato 213, 382, 383, 384
 Šmit-Rihberg (Erch) 245
 Šobak, Drago 60
 Šoš, Josipa 8
 Špalj, Milan 340
 Špiljak, Mika 340
 Špiranec, Josip-Pintar 8, 346, 364, 381, 382,
 383, 384v
 Štajduhar, Željko-Kašpar 375, 377
 Štajner, Jozo 74, 384
 Štefanec, Ana 375
 Štrok, Izidor 54, 62, 66, 340, 343, 382, 384
 Šušnjar, Nikola-Geno 384, 385
 Švarc, Krešimir 8
 Švarcvald, N. 377
 Švegović, Ivan 8
 Šubašić, Ivan 364

Tartalja, Hrvoje 370
 Telenta, Nikola 133
 Tepšić, Stevo 383
 Terzić, Velimir 279
 Tolbuhin, 279
 Tomljenović, 51
 Toplak, Neva 9
 Toto vić, Mirko 213
 Trivanović, Petar 157
 Trivanović, Rade 157
 Trkulja, Dušan 179, 190, 196
 Tuđman, Franjo 318, 331, 345, 381, 384,
 385

Turalija, Pero 376
 Turčinović, Ivan-Suri 385
 Tustić, Franjo 383

Udžbinac 89
 Uzur, Mirko 213

Varda, Demeter 25, 304
 Vegar, Branko 383
 Velčić, Veseljko 8, 383
 Verčević, Svetozar 99
 Videc, Vinko 95
 Vidiček, Josip 384, 385
 Vidiček, N. 377, 378
 Vidiček, Vlado 384
 Vidović, Marija-Abesinka 340
 Vignjević, Milan 300
 Vigrović, Bela 375, 378
 Vitanović, Branko 363, 381
 Vlaić, Milka 372
 Vokić, Voskresenski 306, 372, 377
 Vrančić, Ivo 379, 381
 Vrbica, Migo 333, 383, 385
 Vručina, Dragutin 173
 Vučinić, Mihajlo 4, 9
 Vujić, Stojan 157
 Vukelja, Darinka 381
 Vukelja, Dragan-Kiso 8, 381
 Vukomanović, Pavle-Stipe 340
 Vuković, Ivan 377, 378
 Vukres, Vlado 102
 Vulić, Ivan 58, 213, 220, 382

Zjalić, Jovo 371, 376, 378
 Zjalić, Pero 371, 378
 Zlatic, Savo 149
 Zorman, 100
 Zormanović, Slavko 126

Zarinčić, Josip 296
 Želtov, 279
 Zganec, Josip 381, 382
 Žigić, Rade 30, 52, 71
 Živković, Branko 157
 Žunko, Oto 385
 Župan, Mira 8, 338
 Zupanić, Zvonimir-Tarzan 8, 246

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
I GEOGRAFSKI I VOJNO-POLITIČKI POLOŽAJ ZAGREBAČKE OBLASTI	13
II RAZVOJ NOP-a U ZAGREBAČKOJ OBLASTI DO FORMIRA- NJA 10. KORPUSA	20
III BORBENA DJELOVANJA 10. KORPUSA	31
Ustaška ofenziva na slobodni teritorij Kalnika i Podravine (borbe za Ludbreg i Koprivnicu).	31
Borbe i akcije na Kalniku, u Hrvatskom zagorju i Moslavini.	41
Njemačka ofenziva na slobodni Kalnik.	45
Borbe 32. divizije i zap. grupe odreda u Hrvat, zagorju u proljeće 1944. (napadi na Žutnicu, Đurmanec, Novi Golubovec, Belec)	48
Borbe 33. divizije i istočne grupe odreda u Moslavini, na Zapad- noj Bilogori i u Podravini. Poraz kod Oborova_____	72
Vojna situacija na Kalniku i u Prigorju.	76
Borbe 28. udarne divizije NOVJ u Moslavini i Bilogori_____	78
Neuspjeli napad na Nartu.	81
Borbe na Kalniku i na Bilogori. Ofenziva neprijatelja na slobodni teritorij Moslavine.	85
Napad na Ludbreg.	98
Borbe 28, 32. i 33. divizije na Bilogori	107
Borbe 32. divizije na Zapadnoj Bilogori. Okruženje u Jakopovcu	117
Borbe i akcije u Moslavini i Prigorju.	126
Borbe 32. divizije na Bilogori i u Podravini.	129
Borbe u Moslavini i Posavini.	133
Borbe na Kalniku, u Zagorju i Prigorju.	138
Plan Vrhovnog štaba: rušenje komunikacija u Hrv. zagorju i Mo- slavini.	139
Neuspjeli napad na Križevce.	144
6. i 10. korpus započinju ofenzivu u Bilogori, Podravini i Slavoniji	146
Nezadrživi napadi divizija 6. i 10. korpusa. Oslobođenje Đur- đevca, Virja i Novigrada Podravskog	158
Izgubljena bitka za Koprivnicu.	166
Borbe 33. divizije na Bilogori	185

Borbe u Prigorju, Hrv. zagorju, Podravini i Moslavini (napad na Hrašćinu-Trgovišće, Donju Zelinu, Brckovljane, Gračec, Šumečane, Sigetec i Peteranec)	188
Uništenje ustaškog uporišta Gudovac i Korenovo - borbe 33. div. u Moslavini	197
Početak borbi za virovitički mostobran_____	202
Početak obrambenih borbi na virovitičkom mostobranu	209
Borbe za Viroviticu na pravcu Đurđevac—Pitomaca	216
Učvršćenje obrane virovitičkog mostobrana	223
Neprijatelj mijenja plan osvajanja virovitičkog mostobrana	229
Obrana virovitičkog mostobrana uspješno vođena	250
Obrana Daruvara	253
Obrambene borbe u Moslavini	257
Posljednje borbe u Bilogori i Slavoniji	277
Završne borbe - u susret pobjedi	292
IV DJELOVANJE 3. BATALJONA (ODREDA) DIVERZANTSKE GRUPE NOVJ.	299
V ORGANIZACIJA, BROJNO STANJE, NAČIN DJELOVANJA I RASPORED NEPRIJATELJA	301
Organizacija oružanih snaga	301
Raspored i brojno stanje po uporištima	307
Neke karakteristike djelovanja neprijatelja	313
VI POLITIČKE PRILIKE I DJELOVANJE 10. KORPUSA	317
Neke karakteristike političkih kretanja	317
Uloga komunista u vojnom i političkom osposobljavanju jedinica Korpusa	325
Brojno stanje partijske organizacije i SKOJ-a	326
Divizijski komiteti, inicijatori i realizatori borbenih i političkih akcija_____	329
VII STVARANJE I RAZVOJ ODREDA, BRIGADA, DIVIZIJA I VOJNO-TERITORIJALNIH USTANOVA 10. KORPUSA.	341
Organizacijsko-formacijsko stanje	347
Organizacijsko-formacijski sastav Korpusa	347
Rukovođenje: štabovi i korpusna oblast	359
Korpusna vojna oblast	360
Naoružanje_____	366
Vojnostručno i političko osposobljavanje boraca i rukovodilaca ..	367
Liječenje i zbrinjavanje oboljelih i ranjenih	370
Razvoj i djelovanje šifrantske službe	378
Pregled kadra po štabovima (komandama) 10. korpusa	381
REZIME	386
OBJAŠNJENJE NEKIH RIJEČI I KRATICA_____	390
KAZALO IMENA	391

Biblioteka
POSEBNA IZDANJA

Rade Bulat
DESETI KORPUS »ZAGREBAČKI« NOV I POJ

Izdavači
ČGP DELO
OOUR GLOBUS, Izdavačka djelatnost
ZAGREB
VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD
BEOGRAD

Za izdavače
TOMISLAV PUŠEK
DORĐE STANIĆ

Oprema
BRONISLAV FAJON

Izrada kazala
RADE BULAT

Lektor
NEVA TOPLAK

Naklada
3000

Tisak
ČGP DELO, LJUBLJANA, 1985.